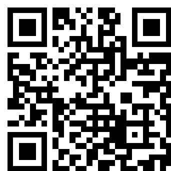

Cres
cat Sci
entia
Vita
Exco-
latur

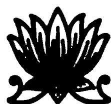
DIETSCHE WARANDE EN BELFORT

DIETSCHE WARANDE

EN

BELFORT

EERSTE HALFJAAR — 1904

ANTWERPEN
Drukkerij J.-E. BUSCHMANN, Rijnpoortvest

1904

HET LANDELIJK GRONDKREDIET IN DEN BELGISCHEN BOERENBOND

Al levert het grondkrediet bij ons zooveel belang niet op als in zekere buurtlanden, b. v. in Duitschland en Frankrijk, waar het getal der eigengeërfde boeren merkelijk grooter is, toch houdt het ook ten onzent de geesten bezig : telkens komt het weer te berde in landbouwvergaderingen en in de Kamers. Dit hoeft niet te verwonderen, immers, alhoewel het bedrag der hypotheeklasten op onzen landelijken eigendom niet nauwkeurig kan aangegeven worden, toch schat men ze op ongeveer 950 millioen frank (1).

* * *

Hoe ontleent een landeigenaar tegenwoordig op hypotheek ? Hier valt te onderscheiden. De groot-eigenaars wenden zich tot kredietinstellingen, o. a. tot hypotheekkassen; de kleine landbouwers en de middensoort daarentegen halen geld op bij den notaris of bij een gegoeden dorpsingezetene, door den band voor 10 jaar. Al te dikwijls echter kunnen zij op den ver-

(1) Hector Denis. Proposition de loi tendent à l'organisation du Crédit foncier rural mutuel. Développements. Chambre des Représentants. Documents. Session de 1902-03, p. 491.

valdag hunne schuld niet geheel afleggen; de inschrijving moet vernieuwd worden en de miserie gaat nu eerst voor goed aan den gang : vóor den blik van den ontleener daagt in 't verschiet het schrikbeeld der onteigening.

* * *

Om aan de behoeften van den kleinen en den middelsoortigen eigendom te kunnen voldoen, moet het grondkrediet aan de volgende vereischten beantwoorden : 1°) *men moet kunnen ontleenen op langen termijn*, — 2°) *zóó dat de schuld trapsgewijze mag worden afgelegd*, — 3°) *tegen matigen intrest*, — 4° *het grondkrediet moet decentraliseerend ingericht zijn.*

Laat ons elk dier punten afzonderlijk toelichten.

1° *Lange termijnen* : immers, de ontleener zal zijne schuld moeten afleggen met de opbrengst van zijnen grond; maar zóoveel haalt hij uit den grond niet dat hij na 10 jaar zijn ontleend kapitaal zou kunnen terugbetalen.

Men ga echter ook niet te ver in tegenovergestelden zin. Het *Crédit foncier de France* leent tot voor 75 jaar. Dit is overdreven. De volmaakst mogelijke inrichting van het grondkrediet is niet in staat de hypotheekschuld te dempen, om de eenvoudige reden dat de oorzaken dier schuld blijven voortbestaan. Onze boeren ontleenen op hypotheek vooral om een stukje grond te kunnen aanwerven of bij de overneming van het ouderlijk erfgoed; die oorzaken keeren regelmatig weer voor elk geslacht; de normale termijn der hypotheekleeningen moet dus hiernaar geregeld zijn en mag 30 à 35 jaar niet te boven gaan : elk geslacht moet zijn eigene schulden kunnen afleggen en

het mag een volgend geslacht niet neerdrukken onder ouden hypotheeklast.

2° *De ontleener moet zijn schuld deelsgewijze afleggen;* het zesmaandelijksch of jaarlijksch kroos moet verhoogd worden met een zeker percent,dat de schuld langzamerhand uitdelgt. De feiten bewijzen klaar hoe ontleeners geen wilskracht genoeg bezitten om regelmatig iets te bezuinigen en uit te zetten zoodat zij, komt de vervaldag, het volle kapitaal in eens kunnen teruggeven. Ook moet de ontleener vrij zijn jaarlijks zooveel af te lossen als hij wil of zijne schuld geheel vóor den vervaldag te betalen ; 't kan gebeuren dat hij ten gevolge b. v. van eene erfenis, zijne schuld kan delgen, ook dat hij naderhand elders goedkooper geld kan krijgen : waarom hem dwingen nog vele jaren lang misschien hoogeren kroos te betalen ?

3° *De intrest moet matig zijn*, omdat het voordeel dat de ontleener uit zijnen grond trekt eveneens matig is : de jaarlijks te betalen som, die rente en schuldaflossing bevat, moet afrekenen met de palen van den last dien hij zich redelijkerwijze ieder jaar kan opleggen.

4° Eindelijk, en op deze vereischte leggen wij bijzonderen nadruk, *eene gedecentraliseerde inrichting* is noodig : de geringe en middelstandige boer moeten hun krediet dichtbij kunnen vinden.

Het grootste bezwaar in Frankrijk en Duitschland tegen de bestaande instellingen voor grondkrediet is : niet genoeg decentralisatie.

Op de algemeene vergadering van de Vereeniging der land- en wijnbouwsyndicaten van Bourgogne en Franche-Comté (24 Nov. 1894), klaagde de verslag-

gever, M. Milcent, over de overdreven centralisatie van het *Crédit foncier de France* en beval de landbouwsyndicaten als decentralisatiemiddel aan. « De syndicaten, zegde hij, zijn overigens de natuurlijke middelaars tusschen den kleinen eigenaar en de inrichting voor aflossing van landbouwschuld. Men moet inderdaad erkennen dat het Crédit foncier ernstige hindernissen heeft ontmoet wanneer het met de landbouwers wilde in betrekking komen. Daar het te ver van hen verwijderd is om ze over zijn doen en laten in te lichten of om de waarborgen te onderzoeken die ze aanbieden, ging zijne werking voor de buitenlieden met ware moeilijkheden gepaard. » (1)

't Is aan 't gebrek van decentralisatie dat men grootendeels toeschrijft dat de kleine en halfgroote landbouwers in Frankrijk maar heel zelden zich tot het *Crédit foncier de France* gewend hebben (2).

In Duitschland, waar de instellingen voor grondkrediet, met het oog op de landbouwbelangen, veel beter ingericht zijn dan in Frankrijk, klaagt men eveneens, en luide, over het gebrek aan decentralisatie.

« In het grondkrediet, ingericht ten voordeele van den middelbaren en den kleinen eigendom, verklaarde op de *Agrarkonferenz* te Berlijn Dr Hecht, bestuurder van de Rijnlandsche hypotheekbank, moet er naast een middenbestuur een zeer gedecentraliseerde inrichting bestaan. Het is noodig vertegenwoordigers te hebben in de kleinste plaatsen, met andere woorden : de landbouwer, zelfs als hij krediet vandoen heeft, wil dat men het hem thuis aanbiedt.

(1) L'Association Catholique, février 1895, p. 115.

(2) Vgl. onze studie *Le Crédit foncier. Allemagne-France-Italie.* Leuven 1899, p. 174-76.

Het plaatselijk agentschap is hem altijd liever dan eene verwijderde bank, zelfs al bood deze laatste voordeeliger voorwaarden. » (1)

Laat ik hier nog eene veelzeggende bladzijde aanhalen van den vermaarden economist Buchenberger. In zijn werk over *Agrarwesen und Agrarpolitik* zet hij uiteen hoe hij een gedecentraliseerde instelling voor grondkrediet opvat : « De vereenigingen, zegt hij, sedert jaren in 't leven geroepen voor het *persoonlijk krediet* kunnen gemakkelijk aangewend worden voor het hypoteekkrediet. De plaatselijke vereenigingen zouden ten minste moeten verantwoordelijk gemaakt worden voor de verliezen in hunne gemeente geleden, het overige zou ten laste blijven van de middenvereeniging (verbinding van plaatselijken waarborg met algemeenen waarborg); de vragen om ontleening zouden moeten gericht worden tot het bestuur van de plaatselijke vereeniging en deze zou ze met bijgevoegd advies aan het middenbestuur overmaken; dit laatste zou beslissen.

» In de verantwoordelijkheid, gedeeld door de plaatselijke en de middenvereenigingen, zou men een kostelijken waarborg hebben voor het ernstig onderzoek der vragen om leening; in de meeste gevallen zou de middenvereeniging kunnen afzien van een verder onderzoek welks kosten, vooral voor ontleeningen van minder belang, zoo zwaar vallen. Bovendien zou men

---

(1) *Die Agrarkonferenz von 28. Mai bis 2. Juni 1894.* Berlin, P. Parey 1894, p. 332. — Zie in denzelfden zin bl. 346 en 348, en ook Dr Felix Hecht *Der Europäische Bodenkredit*, 1. Bd. Leipzig, Duncker und Humblot 1900, bl. 30 en Conrad, *Die neue Westpreussische Landschaft und das Kreditbedürfnis der kleinen Bauern*, in *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, 5. Heft, bl. 671.

kunnen rekening houden met de persoonlijke hoedanigheden van den aanvrager, wat niet te misprijzen valt in zake van landbouwkrediet. Dank zij eene geschikte inrichting van den rekendienst zou het plaatselijk bestuur voor de inning van den kroos en van de jaarlijksche losgelden kunnen zorgen. En dit gemak van schuldaflossing alleen, gevoegd bij de geringe verplaatsing vereischt om krediet te bekomen, zou tot gevolg hebben dat de landbouwbevolking spoedig in dergelijke instellingen het natuurlijkste middel zou erkennen tot voldoening van zijne behoefte aan krediet; ze zou zich voortaan wel wachten het krediet daar te gaan zoeken waar zij het slechts op minder redelijke voorwaarden kan bekomen. De pandbrieven, door de middenvereeniging uitgegeven, zouden zonder moeite de waarde der schuldbrieven van andere instellingen voor krediet bereiken, vermits ze even goed zouden gewaarborgd zijn. » (1)

In 1898 heeft men een oogenblik kunnen meenen dat men in Duitschland een oplossing nabij was : onderhandelingen werden aangeknoopt tusschen de middenkredietkas van Neuwied, machtig verbond van plaatselijke spaar- en leengilden naar Raiffeisen's stelsel, en de Rijnlandsche *Landesbank*, met het doel de werking der Landesbank door de tusschenkomst der Raiffeisenkassen te decentraliseeren. Ongelukkig bleven deze onderhandelingen zonder uitslag (2).

*
* *

(1) II[er] Band. Leipzig, Winter 1893, bl. 151-52.

(2) Zie 't maandschrift van het Neuwiedsche verbond : *Landwirtschaftliches Genossenschaftsblatt* van 15[n] Juli 1898, bl. 26-29.

Wij kennen nu de vereischten van een degelijk landelijk grondkrediet, met het oog op de behoeften der kleine en middelsoortige boeren. Hoe zijn in de praktijk de instellingen voor grondkrediet ingericht en welke stelsels werden er tot heden ten onzent vooruitgezet?

De bestaande instellingen kan men tot drie hoofdtypen herleiden :

Uitleenersgenootschappen, samengesteld uit kapitalisten, die 't grondkrediet behandelen als eene bankzaak, nl. met het doel winsten te verwezenlijken om die te verdeelen onder de aandeelhouders. Om zich het geld te verschaffen dat zij noodig hebben voor de uitleeningen, geld dat voor 30 of 35 jaar kan vastgelegd worden, geven ze schuldbrieven uit : pandbrieven. Deze pandbrieven zijn gewaarborgd door het maatschappelijk kapitaal der vennootschap die ze uitgeeft en door de bepaling uit de standregelen dat de naamwaarde der omloopende pandbrieven nooit het bedrag der pandrechtelijke inschrijvingen mag overtreffen. Het geld door de pandbrieven opgebracht wordt op hypotheek uitgezet; en naarmate de ontleeners aflossen, moet voor een gelijk bedrag pandbrieven uit den omloop getrokken worden. Zulke uitleenersmaatschappijen zijn het *Crédit foncier de France*, en de hypotheekbanken die in de meeste landen van Europa bestaan.

Een andere soort van instellingen voor grondkrediet, nl. *ontleenersvennootschappen*, treft men vooral in Duitschland aan. Zij bestaan uit onderling verbonden landeigenaars, die bij de kapitalisten in meerdere of mindere mate gezamenlijk voor elkander borg staan, ten einde zich zoo goedkoop mogelijk, en door uitgifte

van pandbrieven, het noodige geld aan te schaffen. Het klassiek voorbeeld van zulke mutualiteiten zijn zijn de Duitsche *Landschaften*.

Ten slotte moeten nog genoemd de *ambtelijke instellingen voor grondkrediet*, ingericht door den Staat of de provincies en die vooral in Duitschland eene vrij groote uitbreiding genomen hebben. (1)

We kunnen hier slechts een vluchtig overzicht geven van de voornaamste inrichtingstelsels die ten onzent vooruitgezet werden :

Den 8n Mei 1850 legde Frère-Orban, toen minister van geldwezen, in de Kamer van Volksvertegenwoordigers een wetsvoorstel neer aangaande de « stichting van eene grondkredietkas ». Hij bedoelde eene mutualiteit van ontleeners die in zekere mate elkheellijk borg zouden gestaan hebben voor de verplichtingen der kas; half-ambtelijke mutualiteit, in dezen zin dat het Staatsbestuur de beheerders van de kas benoemde en haar zijn beambten ter beschikking stelde : de bewaarders der hypotheken zouden aan de ontleeners pandbrieven afgeleverd hebben, de ontvangers der registratie de intresten en de jaarlijksche losgelden geïnd, de Nationale Bank de rentebriefjes der pandbrieven uitbetaald en de Rekenkamer zou de werking nagezien hebben.

Het voorstel, door de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 1n Mei 1851 gestemd, werd ingetrokken door koninklijk besluit van 20n December 1854, ten

---

(1) Vgl. Dr F. Hecht. Der Europäische Bodenkredit. I. Bd. bl. 167-362. Voor meer bijzonderheden over de inrichting der instellingen voor grondkrediet in Duitschland, Frankrijk en Italië, verwijzen we naar ons boek *Le Crédit foncier*. Leuven, Peeters, 1899.

gevolge van de hevige tegenkanting die het ontmoette in den Senaat.

In de zitting der Kamer van Volksvertegenwoordigers, den 7n Februari 1862, achtte Frère-Orban zich verplicht het niet opnieuw indienen van zijn voorstel te rechtvaardigen. Zijn voorstel was er niet meer noodig, beweerde hij : de hypotheekwet van 16n Dec. 1851 en de wet van 15n Oogst 1854 op de gedwongen onteigening hadden de beide te voren bestaande bezwaren uit den weg geruimd, t. w. de onveiligheid van het pand en de traagheid van de rechtspleging tot onteigening.

De latere ontwerpen tot inrichting van het grondkrediet bewijzen dat hunne voorstanders Frère-Orban's optimisme niet deelden.

In 1857 reeds ijverde Frans Haek voor de inrichting van het nijverheids-, handels-, landbouw- en grondkrediet op den grondslag der onderlinge verbintenis.

In 1887-88 kwam de vraag nog eens op de dagorde : er werd langen tijd geredetwist in de *Société centrale d'Agriculture,* waar twee ontwerpen tegenover malkander stonden : dat van Th. Gautier, die eene « Nationale instelling voor Belgisch landbouw- en grondkrediet » wilde inrichten, naamlooze vennootschap, geknipt op het patroon van het *Crédit foncier de France* en die zich het uit te leenen geld zou aanschaffen door het uitgeven van pandbrieven met loten, — en het ontwerp van Alex. de T'Serclaes de Wommersom, die de voorkeur gaf aan een « Onderling grondkrediet naar het voorbeeld van het Belgisch gemeentekrediet. » (1)

(1) Brussel 1888. Vgl. behalve die twee ontwerpen het *Rapport sur le crédit agricole et foncier de Belgique,* door M. G. Jottrand,

Nog in 1888 gaven Henri Francotte en baron d'Otreppe de Bouvette te Luik verslag over het vraagstuk, in de vergadering van het Verbond der behoudsgezinde kringen en vereenigingen en, op 21n Maart 1888, onderzocht baron van der Bruggen de verschillende ontwerpen in de *Société d'économie sociale*.

Het vraagstuk werd zelfs voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers en den Senaat gebracht (1), maar men kwam niet vooruit, geen enkel ontwerp werd verwezenlijkt.

In 1896 legde M. de Smet de Naeyer, minister van geldwezen, op het bureel der kamer van Volksvertegenwoordigers een wetsontwerp neer in twee artikels, dat leeningen voorzag, aflosbaar binnen de 30 jaren, toe te staan door de Algemeene Spaar- en Lijfrentkas, door tusschenkomst der Landbouwkantoren (comptoirs agricoles). Dit voorstel verminderde tevens de registratierechten voor het overnemen van pandschulden door de Algemeene Spaar- en Lijfrentkas, wanneer de overgenomen pandschuld ineens betaalbaar was en ze nu, met door Spaarkas overgenomen te worden, betaalbaar werd door jaarlijksche aflossingen, binnen een tijd van ten hoogste 30 jaar.

Ook dit ontwerp is blijven liggen : de landbouwkantoren zijn geene instellingen met krachtig leven; kan, ten andere, de Algemeene Spaarkas in onbeperkte mate haar kapitaal aldus vastleggen ? (2)

---

eenparig goedgekeurd door de *Société centrale d'Agriculture* (zitting van 12n Dec. 1887) en de besprekingen in de zittingen van 12n Maart en 9n April 1888.

(1) *Kamer der Volksvertegenwoordigers.* Zitting van 8n Feb. 1888; *Senaat*, zittingen van 20n, 21n en 22n Maart 1888.

(2) Zie naar aanleiding van dit voorstel, het artikel van prof. Brants in de *Revue sociale catholique* van 1n Januari 1897 bl. 65-74.

Wat er ook van zij, reeds in 1897, den 25n Februari, legde Hector Denis in de Kamer van Volksvertegenwoordigers een wetsontwerp neer « tot inrichting van het onderling landelijk grondkrediet. » Hij heeft het opnieuw ingediend in de zitting van 27n Maart 1903. (1)

Het verdient, dat wij er een oogenblik bij stilhouden, omdat de ontwerper naar decentralisatie tracht, decentralisatie, zoo noodig met het oog op de kleinere en middelsoortige grondeigenaars.

De ontwerper voorziet twee onderscheidene soorten van instellingen : *plaatselijke mutualiteiten van grondeigenaars*, die aan hunne leden leeningen zouden toestaan en éene of meer gemeenten uit de omschrijving van het landbouwcomice omvatten, — en *provinciale kassen*, gesticht door de gouwbesturen, « wanneer het bedrag van de leeningen, toegestaan door de plaatselijke mutualiteiten der provincie die zich bij eene provinciale kas willen aansluiten, globaal ten minste twee millioen franks bedraagt. »

Een comiteit, aangesteld door de Bestendige Deputatie, zou de provinciale kassen beheeren, en zij alleen zouden mogen pandbrieven uitgeven « tegen bewijs van leeningen toegestaan door de plaatselijke mutualiteiten en tegen overlegging van de hypothecaire getuigschriften. »

Het ontwerp is niet uitvoerig genoeg om een volledig kritisch onderzoek toe te laten. De ontwerper zelf zegt in artikel 23 : « Koninklijke besluiten bepalen al de vereischten tot toepassing der wet, alsmede de

(1) *Chambre des Représentants. Documents. Session de 1902-1903* bl. 488 vv.

statuten naar welke de plaatselijke mutualiteiten en de provinciale kassen zich moeten inrichten. »

Maar zóo als het onderwerp voorligt stuit het op ernstige bezwaren : de plaatselijke mutualiteiten van Prof Denis komen ons niet leefbaar voor: in veel streken van het land zijn er zoo weinig eigengeërfde boeren dat men er niet genoeg zal vinden om een mutualiteit te stichten ; bovendien zal men deze kleine ontleenersbonden noode bijtreden omdat men ze als « arme-lieden-bonden » zal beschouwen.

En waartoe ook die inpalmende tusschenkomst der openbare macht ? De provinciale kassen, zegt de ontwerper, zullen beheerd worden door een comiteit aangesteld door de Bestendige Deputatie. Zouden de plaatselijke mutualiteiten, die de provinciale kas uitmaken, zelf het beheer niet kunnen waarnemen? Deze aanmerking slaat eveneens op art. 22 van het ontwerp, waar de instelling, van bestuurswege, voorzien wordt van eene *bondskas*, zoodra er ten minste drie provinciale kassen bestaan. De beheerders van deze bondskas, wien het uitgeven en uitbetalen der pandbrieven zou overgedragen worden, worden voor een derde door den koning en voor twee derden door de provincieraden benoemd. (1)

* * *

---

(1) We doen ook opmerken dat de ontwerper niet zegt waar de mutualiteiten het geld, noodig voor de leeningen, zullen halen, éér de provinciale kassen ingericht zijn. Want deze laatste geven de pandbrieven uit ; de plaatselijke mutualiteiten « mogen volstrekt geene andere verrichtingen van leening of om 't even welke finantieele verrichtingen doen buiten die, gedaan door bemiddeling van de provinciale kassen. »

Nu, volgens art. 18, worden de provinciale kassen « opgericht wanneer het bedrag van de leeningen toegestaan door de

Ziedaar inleidende beschouwingen genoeg. Hoe zal nu de Boerenbond het landelijk grondkrediet inrichten?

Het antwoord luidt : door bemiddeling van de Middenkredietkas en van de aangesloten Raiffeisenkassen.

De Raiffeisenkassen zijn te wel bekend om over hunne inrichting hier uit te weiden. Elf jaar geleden werd de eerste in België gesticht te Rillaer, (1) thans bestaan er over de 300.

Het zijn plaatselijke spaar- en leengilden met elk heele en onbeperkte verantwoordelijkheid. Zij nemen geldstortingen aan van hunne leden en zelfs, bij uitzondering, van vreemdelingen, en ze leenen uit aan hunne leden voor de behoeften van het landbouwbedrijf.

Wordt er zooveel geld in bewaring gegeven dat het niet al aan de leden kan uitgeleend worden, dan stort men den overschot in de Algemeene Spaar- en Lijfrentkas of bij de Middenkredietkas. Beschikt eene Raiffeisenkas over te weinig geld om de aanvragen om leening te bevredigen dan ontleent zij zelf de noodige fondsen 't zij aan de Middenkredietkas, 't zij onder borgstelling van de Middenkredietkas, aan de Algemeene Spaar- en Lijfrentkas.

Waarin eigenlijk deze Middenkredietkas bestaat?

Ze is niet anders dan het verbond der landelijke spaar- en leengilden, eene samenwerkende maatschappij, met beperkte verantwoordelijkheid, waarvan de plaatselijke kassen de leden zijn.

---

plaatselijke mutualiteiten der provincie, die zich bij eene provinciale kas willen aansluiten, globaal ten minste twee millioen frank bedraagt. »

(1) Zie de monografie er van in de *Revue sociale Catholique* 1901.

Ze houdt toezicht over de rekeningen en geschriften der aangesloten plaatselijke maatschappijen, en dient deze met inlichtingen; ze aanvaardt de gelden die de plaatselijke kassen voor 't oogenblik niet kunnen gebruiken, en, eindelijk, ze opent kredieten aan de aangeslotene kassen die over geen fondsen genoeg beschikken om alle aanvragen tot leening te voldoen.

* * *

Totnogtoe verschaffen de Raiffeisenkassen enkel persoonlijk landbouwkrediet, d. w. z., dat ze aan hunne leden het kapitaal leenen dat deze noodig hebben voor hun bedrijf. Doorgaans zijn deze leeningen door één of twee personen gewaarborgd.

De inrichting van het grondkrediet in den Boerenbond bestaat hierin dat men de Raiffeisenkassen *die zulks verlangen* in staat stelt pandleeningen toe te staan op langen termijn, terugbetaalbaar door jaarlijksche aflossingen, en dat men aan de Middenkredietkas toelaat rechtstreeksche uitleeningen op grondpand toe te staan, — maar onder minder voordeelige voorwaarden dan de Raiffeisenkassen het doen, — aan grondeigenaars uit gemeenten waar geene aangeslotene Raiffeisenkas bestaat.

De plaatselijke kassen mogen deze grondkredietverrichtingen niet aangaan met de fondsen waarover ze op dit oogenblik beschikken: dat zijn bewaargelden die men elk oogenblik kan komen opeischen en die het bijgevolg gevaarlijk zijn zou vast te leggen.

De Middenkredietkas kan evenmin het geld, haar door de plaatselijke kassen toevertrouwd, vastleggen.

Vanwaar zal dan 't geld komen dat men op grondpand zal uitleenen? De kapitalistische of onderlinge maatschappijen van grondkrediet schaffen zich dit geld aan, zooals we reeds zeiden, door het uitgeven van pandbrieven.

In den Boerenbond is 't de Middenkredietkas die de pandbrieven zal uitgeven; het aldus bekomen geld zal ze aan de Raiffeisenkassen verschieten, met het oog op de door hen te verrichten pandleeningen; of ze zal het rechtstreeks uitleenen aan grondeigenaars die eene plaats bewonen waar geene spaar- en leengilde bestaat.

Zie hier dan hoe de dingen in de praktijk zullen toegaan: een lid van eene Raiffeisenkas wil ontleenen op grondpand; hij wendt zich tot zijne spaar- en leengilde die hem naar zijn eigendomsbewijzen vraagt. Samen met de aanvraag, met de schatting der als borg gestelde goederen door de Raiffeisenkas gedaan, met andere inlichtingen meer welke de Middenkredietkas zou kunnen verlangen, worden deze naar de Middenkredietkas verzonden.

Valt het onderzoek door de Middenkredietkas gunstig uit, zoo verschiet deze de fondsen aan de plaatselijke kas, die ze voortleent aan haar lid en deze verrichtingen afzonderlijk boekt.

Een grondeigenaar, die eene gemeente bewoont waar geene aangeslotene kas bestaat, zal zich rechtstreeks tot de Middenkredietkas moeten wenden, en deze zal nu zelf de tot borg gestelde goederen laten schatten.

* * *

Is deze inrichting voordeeliger dan wat reeds bestaat of ook dan andere voorgestelde inrichtingen?

« Mijn kind, schoon kind » luidt een spreekwoord; maar, vaderliefde daargelaten, vinden we in dit stelsel drie groote voordeelen.

Vooreerst het is *eenvoudig;* er valt niets nieuws te stichten en men bouwt op het reeds bestaande, op datgene wat sedert elf jaren beproefd en goed bevonden werd.

Meer is er niet noodig dan eenige bepalingen te wijzigen in de standregels der Middenkredietkas en der aangeslotene plaatselijke kassen. Wat de eerste betreft, dat werd gedaan op de algemeene vergadering van 30ⁿ November ll.; wat de standregels der plaatselijke kassen aangaat, werden de wijzigingen besproken en eenparig aangenomen door de afgevaardigden der kassen; zoodat die wijzigingen nog enkel hoeven gestemd door de algemeene vergadering van deze maatschappijen.

Het tweede voordeel ligt in de veelgeroemde *decentralisatie.* De Raiffeisenkas staat dicht bij den ontleener, zij kent hem en doorgaans weet zij met welk doel hij ontleent. L'hypothèque soutient le paysan comme la corde soutient le pendu. Was 't niet voorzitter Dupin die deze spreuk sloeg? Het krediet kan in sommige omstandigheden en in de handen van zekere personen een gevaarlijk wapen worden; dit gevaar zal voorzeker geringer zijn met de nieuwe inrichting.

Ten derde moeten wij nog drukken op de *zekerheid der verrichtingen*, zekerheid die de pandbrieven der Middenkredietkas ten goede zal komen, met het natuurlijk gevolg dat de obligatiebezitters met een matigen kroos zullen vrede hebben.

In de gewone hypotheekvennootschappen dienen

kapitaal en voorzorgfonds van de uitgevende vennootschap of het min of meer beperkte borgstaan der leden, als het eene mutualiteit geldt, tot waarborg der pandbrieven. Bovendien wordt er in de standregels bepaald dat het bedrag der omloopende pandbrieven de pandrechtelijke inschrijvingen niet mag te boven gaan, die de Vennootschap bezit.

In den Boerenbond treffen wij deze beide waarborgen aan. Daarenboven, waar het leeningen geldt door de Raiffeisenkassen toegestaan, wordt de schatting der in pand gegeven goederen gedaan door mannen van de streek, dus door mannen die best kunnen oordeelen over den aard van den borgtocht en alle omstandigheden, terwijl zij er bovendien belang bij hebben dat het pand niet overschat wordt, want zij zijn elkheellijk verantwoordelijk voor elk verlies.

Thans is het kapitaal vertegenwoordigd door 1.220 maatschappelijke aandeelen van 100 frank elk, en deze aandeelen verplichten elkheellijk tot waarborg van de vennootschappelijke verrichtingen voor het tiendubbel namelijk bedrag : dus een waarborg van 1.220.000 frank.

Er valt op te merken dat dit kapitaal moet aangroeien tegelijkertijd met en tengevolge van de grondkredietverrichtingen der aangeslotene kassen.

Want deze kassen bekomen van de Middenkas de fondsen die ze noodig hebben voor de uitleeningen op grondpand. Nu, voor elke 1000 fr. krediet die ze vragen moeten ze, volgens de standregels, inschrijven voor een maatschappelijk aandeel van 100 fr. en dit zooals we zagen, heeft tot gevolg eene elkheele waarborg van 1000 fr.

Een derde, zeer ernstige waarborg die andere

instellingen voor grondkrediet niet kennen, bestaat in het elkheele en onbeperkte borgstaan van de leden der plaatselijke kassen voor de gelden hun verschoten voor uitleeningen. Is er verlies tengevolge van eene overschatting, of omdat de ontleener blijkt niet de ware eigenaar te zijn van het pand of om wat reden ook, zelfs dan blijft nog een waarborg zoo degelijk als men maar wenschen kan.

* * *

Nog een woord ten slotte over de opwerpingen van de hh. Henri Delvaux en Dr Jacques, op het Congres van de Société centrale d'agriculture te Brussel (5n December ll.)

« Bij ons, in Luxemburg, zei M. Delvaux, heeft deze inrichting geen kans om te gelukken. »

Mogelijk. Den bijzonderen toestand der provincie Luxemburg kennen we minder wel. Maar op de vergaderingen van de afgevaardigden der Raiffeisenkassen, die bij de Middenkredietkas van den Boerenbond aangesloten zijn, — vergaderingen die plaats grepen op 16n en 30n November ll., — en waar heel het *Vlaamsch* gedeelte van het land vertegenwoordigd was, oogstte het voorgelegde stelsel eenparige goedkeuring, en werd de noodige wijziging van de standregels der Middenvennootschap eenstemmig aangenomen.

« Het is gevaarlijk uit te leenen op grond van schattingen door de landelijke kassen gedaan, » meende Dr Jacques. Wij, integendeel, zien een waarborg in het schatten door lieden uit de streek, en die zelf belang hebben in goeden uitval.

Eindelijk zag Dr Jacques er nog een bezwaar in

dat de Middenkredietkas rechtstreeks mag uitleenen. Deze leeningen, we hebben het reeds gezegd, kunnen enkel toegestaan worden waar eene Raiffeisenkas niet bestaat, en de voorwaarden zijn niet zoo gunstig als in het geval waar plaatselijke kassen tegenover hunne leden staan, wat mede zal aanzetten tot het stichten van plaatselijke kassen. Ook doen we opmerken dat, voor de rechtstreeksche uitleeningen, de Middenkredietkas zich in volkomen denzelfden toestand zal bevinden als de gewone hypotheekvennootschappen, die uitleenen zonder de bijzondere waarborg van elkheel en onbeperkt verantwoordelijke tusschenpersonen, zooals we die in onze Raiffeisenkassen hebben. Laat ons hopen dat er op alle dorpen Raiffeisenkassen zullen gesticht worden : de Middenvennootschap zal van harte gaarne aan de rechtstreeksche uitleeningen verzaken die ze totnogtoe noodzakelijk acht.

En de Raiffeisenkassen hoeven geenszins te vreezen voor een grootere verantwoordelijkheid als gevolg van de nieuwe inrichting. Er mag immers niet vergeten worden dat uitleeningen op grondpand veel zekerder zijn dan persoonlijk-krediet-verrichtingen waarbij de Raiffeisenkassen zich totnogtoe bepaalden; ze zijn bovendien niet verplicht zich met grondkrediet bezig te houden ; willen ze liever met persoonlijkkrediet-verrichtingen alleen blijven werken, dat staat hun volkomen vrij.

*
* *

Op 30n November ll. stemde te Leuven de algemeene vergadering van de Middenkredietkas eenparig de wijziging der standregels met het oog op de grondkredietverrichtingen. « We hebben aldus », zei M.

Helleputte, ondervoorzitter der Middenkredietkas, vóór het uiteengaan, « wij hebben aldus den hoeksteen gelegd van een groot werk dat tot de lotsverbetering van onze kleine en middelsoortige grondeigenaars veel zal bijdragen ; de 30e November 1903 zal een eeredag zijn in de geschiedenis van den Belgischen Boerenbond. »

Dat deze verwachting zich zal verwezenlijken, wij hopen 't vast. Nu blijft er nog te zorgen voor het plaatsen van pandbrieven met matigen intrest opdat de uitleeningen in gunstige voorwaarden gedaan kunnen worden. Al wie het wel meent met de kleine en middelsoortige grondeigenaars werke hiertoe mede !

Leuven, 15 Dec. 1903. E. VLIEBERGH.

A Sunbeam which hath lost its way
and through the crevice and the cleft
of the thick wall is fallen and left.
Byron — Prisoner of Chillon II.

Zoo blijwarm, kwam de zon, weêrom
der vriendschap, mij bestralen
en liet, door 't wolkengrauw, haar licht
een' lonk omneder dalen.
Hoe gauw verblijdt me toch die straal
dat streelend vier, als 't leekt
op 't huivrend hert me, als 't door end' door
't geborsten muurwerk breekt
der zelfzucht, koud en valsch en wreed,
daar mij de menschen mede
een kerker om de ziel en om
het hert een kerker deden!

Aan 't bloeien gaat dan weer dit hert,
zoo bloesem versch ontloken
na duisterlange nacht; daar stroomt,
ten oosten uitgebroken,
het nachtverwinnend lichtend vuur,
het koesterend zongebied,
dat vol den pas ontvouwden kelk
met warme wellust giet,
en 't helder speierend leven van
een regenboogsche pracht
door 't biggelende dauwgetraan
de bloem in 't herte lacht.

't Geluk, zoo zaan, mij toestraalt min
  vergankelijk, en weder
scheurt 't mistig onvoldaan zijn al
  zijn sluiers rond mij neder.
Die eigen jonge blijdschap die
  daarbin' mijn herte ontvonkt,
opeens uit aller wezens en
  door aller oogen lonkt.
In teêre ontvanklijkheid herspant
  mijn ziel weer al haar snaren
en trillen zal met al het schoon
  dat komt erdoor gevaren.

Het hemelsblauw aan 't luchtgewelf
  zijn diepe oneindigheden
veel dieper toont en blijder blauw
  voor mij, en, zoo een Eden
bereukwerkt en bewierookt, hangt
  vol hemelzoeten geur;
het deunt mij en het lacht rondom
  vol kletterende kleur,
vol zaligheid en stemgeklang
  vol klokspel, vogelkooren,
en dier- en menschentale leekt
  ineens mij zoet in de ooren.

Ach! weinig eischt het hert, voorwaar!
  en 'k voel bij 't minzaam drukken
van vriendenhanden, hooger mij
  dan 't aardsche leed verrukken.
Zoo weinig eischt het hert, voorwaar!
  en 'k acht mij zoo voldaan
als oogen twee, vol goedheid, in
  mijn zoekende oogen slaan.

en weer ik mag den echten klank
  de blijde weelde aanhooren
dier woorden die met vreugde in 't hert
  mij vast betrouwen booren.

Verwonderd staart ge me aan, die niet
  en kunt med' al bevroeden
van 't welzijn dat uw woord me brengt
  noch mijn geluk vermoeden :
Uw vriendschap is 't gekleurde glas
  waardoor de zonne straalt
en op mijn hertvloer blijde een spel
  van bonte verwen maalt.
Uw woord is 't niet, uw gunst is 't niet,
  uw gift, maar die 't gegeven,
Gij zelf het zijt, die alles hebt
  in mij zoo blij doen leven.

Och! en wat zal 't hierboven eens,
  wanneer het hert bestand,
volkrachtigd zal om dragen zijn
  Gods eigen liefdebrand.
Als 't nimmer liegend woord van God's
  onbluschlijk liefdeblaken,
van Hem, ons eeuwig, eindloos zal
  volstandig blijde maken.

CÆS. GEZELLE.

DE H. DOMINICUS EN DE ROZENKRANS

Slot

III. Het einde der 15e eeuw is een keerpunt in de geschiedenis van den Rozenkrans. Is hij tot dusver weinig beoefend, is hij, volgens de verdedigers der traditie beroofd van den luister, die hem in de 13e eeuw een tijdlang omstraald had, en haast geheel vergeten, thans wordt overal de Rozenkrans gepredikt, hij wordt aangenomen, hij verspreidt zich meer en meer, spoedig is hij voor goed gevestigd. Dat zulk een bloeitijdvak voor den Rozenkrans aanbrak, 't is vooral het werk der Dominicanen. Wie zal hun niet graag de eer daarvan geven, wie zal er hun niet dankbaar voor zijn?

De bloei der devotie toont zich natuurlijk in de litteratuur van het tijdvak, die thans even rijk wordt op dit punt, als wij hare vroegere karigheid betreurden. In geschriften van allerlei aard wordt er over gesproken, geheele verhandelingen worden er over vervaardigd, in verhalen en legenden weerspiegelt zich het vertrouwen, dat er meer en meer in gesteld wordt. Geen wonder dat ook de kwestie ter sprake komt, wie toch wel deze heilzame oefening mag hebben ingesteld; en dan komen de grootste heiligen,

Franciscus, Benedictus, Augustinus, enz. getuigenis van haar eeuwenoud bcstaan afleggen, dan moet men, om den oorsprong te zoeken, zelfs opgaan tot de tijden der Apostelen. Niemand echter had ooit zoo geijverd voor den Rozenkrans als S. Dominicus, en zoo groot was diens aandeel aan zijne verbreiding, dat na eenige tientallen jaren reeds, de oudere beoefenaars van het Rozenkransgebed niet meer genoemd worden, en voortaan alleen Dominicus optreedt, wiens naam nu onherroepelijk aan den Rozenkrans verbonden blijft.

Zoo begon in die tijden de traditie, te wier gunste zich nu al ruim vier eeuwen hebben uitgesproken. Eerbiedwaardig, zal men zeggen. En terecht, want vooral een katholiek mag nimmer lichtvaardig denken over de bewijskracht der overlevering. Maar toch : er is traditie en traditie. En ieder zal toegeven, dat, wanneer het mogelijk is na te gaan, wie een overlevering in het leven heeft geroepen, het gezag dier traditie niet grooter is, dan het gezag van dengene, wiens invloed zoo krachtig was, dat hij haar deed ontstaan. Ons blijft dus over de vraag te bespreken, wien de traditie haar oorsprong dankt, en of diens woord voldoende betrouwbaarheid heeft, om het argumentum e silentiio als waardeloos te beschouwen.

Deze man nu is de reeds meerdere malen genoemde Alanus de Rupe, Alain de la Roche of Alanus van der Klip. Vroeger soms voor een Nederlander gehouden, werd hij omstreeks 1428 in Bretagne geboren. Te Dinan in de Dominikanerorde getreden, voltooide hij zijn opvoeding in Parijs, doceerde op verschillende plaatsen, en stierf in 1475

te Zwolle (1). Hij was een trouw dienaar der H. Maagd en besteedde zijne beste krachten om hare vereering uit te breiden. Daartoe prees hij vooral den Rozenkrans aan, en zijn vurig woord bracht de rijkste vruchten voort. Andere Dominikanen, vooral Jacobus Sprenger, Cornelius van Sneek en Michaël Francisci werkten in denzelfden geest, en met dezen komt Alanus de eer aan de algemeene verspreiding den stoot te hebben gegeven (2).

Tijdens zijn leven schijnt geen enkel zijner geschriften in druk verschenen te zijn. Toch ging zijne letterkundige nalatenschap niet verloren, want reeds den 12[en] Mei 1476 werd aan alle huizen der Orde bevel gegeven om alle scripta van Alanus, eigenhandige zoowel als gecopieerde, aan den vicarius generalis op te zenden. Dit bevel werd opgevolgd en kon daardoor spoedig herroepen worden (3).

Bleven zijn geschriften aldus voor vernietiging bewaard, 't duurde nog meer dan een eeuw, eer zij door den druk algemeen verspreid werden. Daarvoor zorgde ten laatste Alanus' ordebroeder J. A. Coppenstein, die in 1619 de voornaamste van die werken onder den titel *Beatus Alanus de Rupe redivivus* uitgaf. Nu zijn er zeker, die twijfelen, of deze herleefde Ala-

(1) Kirchenlexikon: I. 397, of uitvoeriger: Quétif en Echard; Scriptores, I 849. Cfr. Valerius Andreas: Bibliotheca belgica.

(2) Als bewijs voor de snelle verbreiding moge dienen, wat Michaël Francisci meedeelt over den bloei der broederschap, waarvan Keulen de zetel was. In 1475 opgericht, telde zij binnen vier maanden 5000 leden; op 't eind van het jaar waren er 50000, in 1479 was het ledental tot 500000 geklommen en nog steeds nam het toe.

(3) Quétif en Echard, I 850.

nus wel de echte is, en of niet Coppenstein mogelijk zelf misleid is geworden, of misschien eigen werk deed doorgaan voor geschriften van Alanus. Coppenstein zelf geeft daartoe eenige aanleiding door zijne mededeeling, dat hij de geschriften van Alanus niet gegeven heeft in den vorm, waarin hij ze gevonden had, maar eenigszins gewijzigd naar den smaak van zijn eeuw, om ze bij zijn tijdgenooten een beter onthaal te doen vinden. Dit moge men nu betreuren, maar dat hij verder gegaan is, en ook essentieele veranderingen heeft aangebracht, daarvoor zijn geen bewijzen aanwezig. Tot de argumenten van het tegendeel geleverd worden, mogen wij dus aannemen, dat wij uit deze werken den echten Alanus leeren kennen. Zouden echter zijn vrienden er in slagen zulk een vervalsching aan te toonen, dan zou daarmee ons betoog volstrekt niet vallen. Slechts in zoover zou het gewijzigd moeten worden, dat de oorsprong der traditie dan niet bij den historischen Alanus, maar bij dien pseudo-Alanus gezocht zou moeten worden. Die werken immers, zij mogen gemaakt zijn door wien men wil, zijn het uitgangspunt der overlevering geworden. (1)

(1) De Alanus redivivus verscheen in 1619 en de Dominicaansche traditie bestond reeds een eeuw vroeger. Hoe kan nu Alanus de vader der traditie zijn, zoo zal men misschien vragen? Hierop antwoorden wij, dat de openbaringen, wonderverhalen, enz., die dit werk bevat, weliswaar eerst in de 17e eeuw gedrukt zijn, maar in de 15e en 16e reeds uitstekend bekend waren. Een bewijs daarvan vinden wij in het druk gebruik, dat door verschillenden van de Alaansche mededeelingen gemaakt wordt.

Tot die algemeene bekendheid heeft ongetwijfeld bijgedragen het volgende werk, dat reeds in 1498, waarschijnlijk in Stockholm gedrukt werd: Magister Alanus de Rupe sponsus

Volgens Alanus nu (1) is de Rozenkrans zoo oud als de kerk van Christus zelf. Reeds de Apostel Bartholomæus immers bad hem. Hielden in het Oosten de kluizenaars der woestijn hem in eer, in het Westen kenden de groote Kerkvaders het schoone gebed. Ook de groote ordestichters, Benedictus en Franciscus, deden hun kloosterlingen den Rozenkrans bidden. Maar ondanks deze voorbeelden was de devotie niet algemeen verspreid, en 't was S. Dominicus voorbehouden haar de groote bekendheid te geven, die zij zoo terecht verdiende.

De aanleiding daartoe was de Albigenzenoorlog. Vol droefheid over den slechten uitslag van het bekeeringswerk, waaraan hij zijn beste krachten wijdde, nam hij zijn toevlucht tot de H. Maagd. In de eenzaamheid trok hij zich terug om te bidden, en na drie dagen verhoorde hem de H. Maria. Terwijl hij, uitgeput door vasten en kastijdingen, op den grond nederlag, verscheen hem de Koningin des Hemels; drie andere koninginnen, elk door 50 maagden begeleid, vergezelden haar. Teeder sprak zij haar dienaar toe, en toen zij gesproken had, naderden de drie koninginnen, namen den heilige op en brachten tot de H. Maagd den half ontzielde, quem illa in vir-

---

novellus beatisime virginis.... de immesa et ineffabli dignitate et utilitate psalterie.... Dit werk is een verzameling preeken, revelatie's enz., waarschijnlijk vervaardigd niet door Alanus, maar naar aanteekeningen van hem zelf of zijne hoorders. Pater Thurston levert, volgens onze opinie in voldoende mate, het bewijs, dat dit werk, wat den inhoud aangaat, niet afwijkt van hetgeen Alanus geleerd en gesproken heeft.

(1) Wij geven hier een beknopt overzicht. De Latijnsche tekst van Coppenstein is o. a. ook te vinden in het boekje van Holzapfel: St. Dominikus und der Rosenkranz, pag. 16 enz.

gineos acceptum amplexus osculo fixo dissuaviabat; et apertis castissimi pectoris Uberibus appressum Lacte suo potavit, integreque restituit. De Moeder Gods zeide hem daarop, dat hij, den Rozenkrans preekend, zijn arbeid gezegend zou zien, en met de woorden : « Wondere dingen zult gij zien, » verdween Zij.

S.Dominicus geloofde Haar woord,en schitterend zou hij het vervuld zien. Zoodra hij in Toulouse komt, brengen geheimzinnige krachten de klokken in beweging ; vreemde toonen weergalmen onrustbarend over de stad, en wat is natuurlijker dan dat bijna geheel de burgerij zich ter kerke spoedt. Daar staat Dominicus, daar klinkt zijn krachtig en vermanend woord, en doet de algemeene ontsteltenis nog slechts toenemen.

De hardnekkigheid der ketters biedt echter nog weerstand aan de genade, en nu zal Gods stem het woord van den heilige komen bekrachtigen. Bliksemschicht op bliksemschicht flikkert, donderslagen rollen akelig door het luchtruim, de aarde beeft, de wateren wenden hun loop, de stormende winden schijnen ontketend. Zonder Gods hulp ware Dominicus' stem zeker verdoofd, maar op wonderbare wijze bewerkt God, dat noch het geweld der woedende elementen haar onverstaanbaar maakt, noch de wanhoopskreten der duivelen, die, brullend van woede, luide zich overwonnen verklaren. Zoo blijft dan het woord van Dominicus klinken in hun ooren,en als dan in het midden zijner rede, ten aanschouwe van allen, eensklaps een Mariabeeld driemaal achtereen de rechterhand ten hemel heft, maakt hij, als een ervaren redenaar, terstond daarvan gebruik : tracht door het

bidden van den rozenkrans die hand, tot wraak en straf opgeheven, weer te doen neerdalen. Dat nu de kettersche trots gebroken is, zal niemand verbazen, en de volledige zegepraal van het katholicisme is dan ook niet lang meer uitgebleven! (1)

Aldus het verhaal van Alanus. Zoo komt dan eindelijk, na twee en een halve eeuw zwijgens, deze zoon van Dominicus den naam van den heiligen stichter zijner orde in verband brengen met den Rozenkrans. Zoo tracht hij dan een nieuwe parel te zetten in de reeds zoo schitterende kroon van S. Dominicus. En dit gelukt hem. Zij die door Alanus in liefde voor den Rozenkrans ontstoken zijn, gaan ook bij hem hun wetenschap over instelling en uitbreiding opdoen. Zijn roem als Maria-prediker, als ijveraar voor den Rozenkrans, het vertrouwen, dat men stelde in den deugdzamen monnik, die later door zoo velen als zalig vereerd zou worden, zijne plechtige verzekering, dat de H. Maagd hem al die bizonderheden geopenbaard had, dit alles maakt verklaarbaar hoe in weinig critische tijden zulk een invloed van Alanus kon uitgaan. En zoo gebeurde het dan, dat de Alaansche Dominicus-legenden en wonderbare Rozenkransverhalen door schrijver na schrijver werden overgenomen (2) en daardoor in steeds wijderen kring verspreid, terwijl een ver-

(1) Vergelijk hiermeds, wat wij in ons eerste artikel, pag. 3 zeiden over de 300 Tolosaansche getuigen, waarvan geen enkele toonde dat hij ooit van een Rozenkransprediking had hooren gewagen.

(2) De Bollandisten (4 Aug , 367 enz.) noemen een zevental biografen van S. Dominicus, die min of meer onder Alaanschen invloed staan. Pater Thurston (Month, March 1901, pag. 300) heeft een dertigtal auteurs gezien uit de eerste halve eeuw na Alanus, bij wie het volgen van Alanus duidelijk is aan te toonen.

gelijking van hunne vertelsels met de Alaansche, den invloed, dien De Rupe op hun heeft uitgeoefend, buiten allen twijfel stelt, zoo zij al niet, wat ook bij velen het geval is, met eerbied Alanus noemen als den man, wien zij zulke kostbare verhalen ontleend hebben. (1) Terecht zegt dan ook Choquetius, (2) ofschoon in anderen zin, dan wij het hier herhalen, dat de openbaring der H. Maria in het bosch bij Toulouse voor eeuwig verborgen zou zijn gebleven, zoo de Hemel in zijne goedgunstigheid het niet ten slotte aan Alanus geopenbaard had.

Zoo ontstond dus de traditie. (3) En nu moge zij

---

(1) Zoo bv. Alberto da Castello in zijn Rosario de la Gloriosa Vergine Maria (verschenen in 1524): Li quali miracoli parte sono cavati de uno libro compilato per la felice memoria del beato mæstro Alano: parte da altri religiosi degni de fede. Deze wonderen zijn ontleend deels aan een boek door den zal. Magister Alanus z. g. bijeengebracht, deels aan andere geloofwaardige religieuzen. (Aangehaald in The Month, l. c. 289).

(2) Acta S. S. (4 Aug. 428).

(3) Alanus schreef aan Dom. niet de instelling, maar slechts de herleving toe. Als thans de traditie dezen de instelling zelve toeschrijft, hoe kan zij dan van Al. afkomstig zijn? Dit is zeer goed te verklaren. In het eerst, toen het noodig was den Roz. te verdedigen tegen de beschuldiging van nieuwigheid, lag het voor de hand de instelling zoo vroeg mogelijk te plaatsen, en waren de oudste getuigen het meest welkom. Naast den grooten hersteller, Dominicus, noemde men dus graag ouderen, mannen als: Beda, Augustinus, Benedictus enz. Spoedig echter had de Roz. zulk een plaats veroverd, dat de verdediging niet meer noodig was. Dit was vooral te danken aan de Dominikanen, die daarvoor steeds bleven ijveren, en wie zal het nu niet natuurlijk vinden, dat allengs de andere getuigen op den achtergrond raakten, en het aandeel van Dom. steeds meer en meer de aandacht ging trekken. Welke andere Orde zou niet precies hetzelfde doen? Zou iets dergelijks ook thans niet gebeuren, overal waar maar een weinig esprit de corps was? Zooveel te meer, daar toch, volgens Alanus, de naam van Dom. in veel nauwer verband

vier eeuwen lang haast algemeen zijn geweest, en nu mogen eerbiedwaardige mannen haar geloofd hebben, zij heeft geen grooter gezag, dan dat van Alanus, vóór wien niemand haar kende, aan wien tijdgenooten en nakomelingen haar ontleenden. Of zijne woorden geloofwaardig zijn, is dus een vraag van het hoogste gewicht, en door mannen van erkend gezag zullen wij haar laten beantwoorden.

Ea vero, zoo zegt de beroemde Dominikaan Echard (1), die, zooals trouwens al zijn tijdgenooten, het feit der instelling door Dominicus aanneemt, quæ de S. Dominico narrat, ita cum veris eius gestis pugnant, eius historiæ adeo sunt dissona et contraria, ut nulli cordato placere possint, nec ab historico veritatis amico et cultore adoptari. Sic historia quam de Sancto Rosarium Tolosæ prædicante et de stupendis prodigiis, quæ tum acciderunt, refert P. II cap. 3, quis putet in inquisitione de eius gestis anno 1233 tam diligenter facta, ubi tot testes qui ipsum viventem viderant auditi, a nemine fuisse memorata. Zoo gaat Echard een kolom voort, wijzend op een reeks onwaarheden, op onbekendheid met de geschiedenis der orde, op wonderverhalen, die niet te vereenigen zijn met de leer der kerk, als zij niet modo quodam spirituali genomen worden, op blijken van gunst door de H. Maagd aan hem, in sponsum acceptum, bewezen, quæ nisi spiritualiter intelligantur vix concipias aut patiaris. En ten slotte vat hij zijn oordeel samen in de

met den Rozenkrans stond, dan die der anderen. In den beginne had dan ook de traditie werkelijk denzelfden vorm als bij Aladus, zooals blijkt bv. uit Michäel Francisci en C. van Sneek, tijdgenooten van Alanus.

(1) Quétif en Echard. Scriptores Ord. Praed. I 851.

woorden : Vir fuit piissimus Alanus, cultui B. Virginis per rosarium addictissimus, Ecclesiastes salutis animarum sitientissimus : eius visiones, revelationes seu verius parabolæ ex ea qua illas in concionibus depromebat ratione, miros fructus ediderunt, sed neu in historiam trahito, hoc solum volo.

Op zulk een wijze spreekt Echard, wien toch wel niemand partijdigheid ten opzichte van Alanus zal kunnen verwijten, en die toch aan zijne werkelijke verdiensten alle recht laat wedervaren. Dat de Bollandisten dit oordeel onderschrijven, spreekt dan ook wel van zelf, maar in een belangrijk punt verschillen dezen toch van den geleerden Dominikaan. Echard nl. gaat uit van de opinie, dat Alanus zijn openbaringen, visioenen en rozenkranswonderen niet gegeven heeft als feiten, maar om de aandacht zijner toehoorders te trekken den vorm van parabels koos en zijne bespiegelingen slechts als zoodanig wilde zien opgevat. Hiermede nu kunnen de Bollandisten zich volstrekt niet vereenigen. Was het zijn bedoeling, die wonderbare verhalen (1) als gelijkenissen te doen doorgaan, dan

(1) Een staaltje dezer wonderverhalen, onder den titel : Facit non mori sine eucharistia et dimittit poenas purgatorii.

Eene Spaansche dame, Alexandra, lid eener broederschap van den R., verwaarloosde nog al eens het psalterium te bidden. Nu gebeurde het, dat twee jongelingen, beiden in liefde voor Al. ontstoken, twist kregen en elkaar in duel doodden. De bloedverwanten gaven Al. de schuld, wachtten haar af, vermoordden haar, hakten haar het hoofd af en wierpen het in een put. Dit vernam S. Dominicus door een verschijning van de H. Maagd. 150 dagen na den moord (cfr. de 150 Ave Maria's van den R.) kwam de heilige bij den put. Res stupenda. Op zijn roepen rees het hoofd, door engelenhanden gedragen, naar boven. De wond scheen nog versch. Teeder zag 't hoofd den heilige aan, het sprak zijn biecht, en ontving devotissime de H. Communie. Na

begrijpen zij niet, waarom hij met zulke dure eeden voor de waarheid daarvan instaat. Uitdrukkingen als deze : De omnibus his fidem et testimonium sub juramento fidei Trinitatis perhibeo sub periculo omnis maledictionis mihi infligendæ, in casu, quo deficio a veritatis recto tramite, (1) zijn dan ook inderdaad moeilijk met zulk eene uitlegging te rijmen.

Tot zoover over de onbetrouwbaarheid van Alanus. Dat zijn gezag voor de geschiedenis waardeloos is, zal wel geen tegenspraak ontmoeten, zouden wij denken. Nu volgt echter hieruit volstrekt niet, zal men terecht opmerken, dat hij, ofschoon in zijn geheel onbetrouwbaar, in eenig bizonder geval of wat de kern zijner verhalen aangaat, geen geloof verdient. Ongetwijfeld, maar voor ieder speciaal geval zou dit dan afzonderlijk bewezen moeten worden, en het volkomen ontbreken van iedere andere aanwijzing bij alle andere schrijvers, maakt het nu juist alleronwaarschijnlijkst, dat voor de Dominicus-legende, ook wat den hoofdinhoud betreft, zulk een uitzondering moet gemaakt worden. Blijft dus slechts de mogelijkheid, dat Alanus zich beroept op gezag, meer vertrouwbaar dan het zijne, maar eene korte bespreking zijner

---

nog gezegd te hebben, dat Al. 700 jaren in het vagevuur te lijden had, stierf Alexandra's hoofd. Vijftien dagen later (cfr. de 15 tientjes) verscheen zij aan Dominicus, zij was uit het vagevuur verlost, en kwam met een opdracht van alle heiligen en alle engelen om te zeggen, dat dezen zich verheugden over den bloei der broederschap, en met een bede van alle zielen in het vagevuur, dat deze toch spoedig zouden worden ingeschreven door hunne nabestaanden. Dat alle engelen en heiligen zich gezamenlijk als lid opgaven, staat er niet bij, maar zou volgens P. Holzapfel, een waardig slot zijn geweest. Cfr. De Vooys, Middelnederlandse Marialegenden, CCVII.

(1) Acta S. S. Aug. pag. 365.

bronnen zal ons doen zien, dat ook daarvan weinig heil te verwachten is.

Die bronnen nl. zijn de openbaringen der H. Maagd aan Alanus zelf, en twee auteurs, nl. Joannes de Monte en Thomas de Templo. Daar wij nu voor die revelaties enkel moeten vertrou wenop het woord van Alanus, kunnen wij ze buiten bespreking laten, onder verwijzing naar de aangehaalde plaatsen van Echard. (1) Anders echter is het met De Monte en De Templo. Deze twee zouden, volgens Alanus, tot de gezellen van Dominicus behoord hebben, en respectievelijk de schrijvers zijn van een : Mariale seu de Laudibus B. Virginis, en een : De miraculis rosarii B. M. V. et de prædicatione illius facta per B. Dominicum (2). Kostelijke boeken ongetwijfeld, en eenmaal in hooge eer, maar de loop der tijden heeft hun glorie zoo doen verbleeken, dat tegenwoordig niet eens meer geloofd wordt, dat hun schrijvers ooit bestaan hebben. Echard (3) acht hen even hoog, als de visioenen van Alanus : Joannes de Monte et Thomas de Templo... eiusdem sunt fabricæ ac eius revelationes, homines primis nostris scriptoribus, Gallis, Italis, Hispanis, Germanis, Anglis plane incognoti. Op een andere plaats (4) : Interim hos duos scriptores homines

(1) De Vooys, Middelnederlandse Maria-legenden, heeft Deel I, pag. 397 het verhaal : Hoe onse lieve vrouwe haer openbaerde broeder Alanus hoe men haar souter soude lesen. De bizonderheden over den halsketen, uit de haren der H. Maagd vervaardigd, en met 150 edelsteenen bezet, en over andere gunstbewijzen, die Alanus tot sponsus novellus B. Virginis maakten, komen daarin gelukkig niet voor.

(2) Quétif en Echard, I 472.

(3) Quétif en Echard, I 851 en 852.

(4) Quétif en Echard, I 472.

plane fictitios sincerus veri amator habebit et quæ ex iis de B. Dominico proferuntur, nulla veri specie fulcita.... deprehendet. Uitvoerig staaft hij dit verder met bewijzen, en dat de Bollandisten (1) niet zullen trachten deze slachtoffers van Echard tot het leven terug te roepen, spreekt wel van zelf.

Of nu de werken dezer twee schrijvers enkel in de rijke phantasie van Alanus bestaan hebben, dan wel of de een of ander, gebruik makend van Alanus' lichtgeloovigheid en zucht naar Rozenkranswonderen, hem een exemplaar gefabriceerd heeft, hebben wij niet te beslissen. Zeker is het echter, dat zij geen stem in het kapittel hebben.

Zoo moet dus Alanus ook hun steun missen, en daar hij nu geen ander gezag aanhaalt dan het genoemde, en daar hij nu zelf getuigt, dat in zijn tijd de devotie totaal vergeten was, quasi numquam fuerit in mundo celebrata, zoo zal hij, die den Rozenkrans in handen van Dominicus wil laten blijven, dit moeten doen enkel en alleen op gezag van Alanus.

Vatten wij nu, aan het einde gekomen, het behandelde samen, dan gelooven wij, in navolging van P. Thurston en P. Holzapfel, den stand der kwestie aldus te kunnen bepalen:

Er is geen enkel afdoend getuigenis uit de eerste twee eeuwen na Dominicus, om te bewijzen, dat deze heilige eenig aandeel heeft gehad aan de verbreiding van den Rozenkrans.

Alanus de Rupe, aan wien de traditie haar oorsprong dankt, is een volkomen onbetrouwbaar getuige.

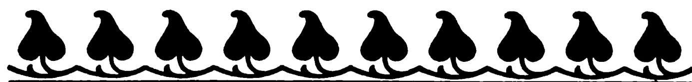
(1) Acta S. S. 4 Aug. 361.

Ernstige twijfel aangaande de waarheid der traditie is dus volkomen gerechtvaardigd.

Laten wij ten slotte er nog bijvoegen, dat geen woord van dit alles op het papier zou zijn gekomen, indien wij ook maar eenigszins gemeend hadden afbreuk te doen aan de liefde voor het Rozenkransgebed of den roem van een der grootste mannen van Gods kerk, den stichter van een der keurkorpsen der ecclesia militans, en moge de voorspraak van den H. Dominicus en der Koningin van den Allerheiligsten Rozenkrans zoowel aan voor- als tegenstanders der traditie nimmer ontbreken.

HAGEVELD. J. W. VAN HEESWIJK.

GRAPPE-SOO

In een smal straatje van Musscheveld staat er een huizeken. Aan dat huizeken zelf is er niets bijzonders : rood pannendak, gewitte muren, groengeverfde deur en vensterluiken — juist gelijk de andere huizen van Musscheveld. Ook aan den wijngaard die nevens de deur opklimt en onder de euzie als een groenomlooverde paling voortkronkelt, is er niets buitengewoons. Doch wat dit huizeken van al zijn kameraden onderscheidt, is het hofken er vóór. En door dat hofken wordt niet bedoeld de notelaar met Sint-Antoniusbeeld in den hoek links, noch de hooge zonnebloemen met hun knikkende schijven rechts, noch de rozelaars en stoffelieren en dahlias en geraniums bont dooreengegroeid in de kleine bochtige perken, maar wel de twee plaasteren ventjes die ter weerszijden van het middenwegelken als schildwachten op een houten paaltje staan. Zulke mannekens vindt men op heel Musscheveld in dit hofken alleen. De kinderen die naar school gaan, steken hun neus door de latten van het houten hekje en bekijken ze met groote verwonderde oogen. En de groote menschen die met hun alam op den schouder van het veld komen, bezien ze glimlachend al over het doornen haagje.

« Een grappig jong, die Soo! » zeggen ze dan.

En grappige beeldekens zijn het waarlijk.

Het eene, rechts, is een domme slungel die met

een beteuterd gezicht in zijn haar krabt, omdat hij een korf eiers vóór zijn voeten heeft laten kapotvallen, het andere, links, is een jonge bolle meid, die bij dit zicht lacht dat ze schokt en daardoor de melk doet storten die ze in een kruik op den kop draagt.

En even grappig is Soo, de gelukkige bewoner van huis en hoveken. Hij is kleermaker van stiel. In den zomer, wanneer de zon in 't hoveken broeit en de duiven met slapafhangende vleugels op den kijker liggen te zuilen, zet hij zijn venster rekkewijd open. Dan ziet ge zijn pertig gezicht schalks lachen boven de naaimachine die vlak vóór het raam staat te snorren en te tokkelnaalden. Met een stem, schel als die van « Lippen » die in den blauwen kerktoren noenluidt, zingt hij van 's morgens tot 's avonds zijn marktdag-liedjes :

Er is gebeurd bij den pastoor van Halle
Een groote moord en een dieverij.

Hij staakt zijn gezang voor een paar maten iedermaal er een bekende voorbijgaat, om op zijn koddige manier « Dag, zeg ik ! » te roepen. En wie is er op Mussche-veld dien hij niet kent?

« Ontsteekt ge niet? » voegt hij er dan gemeenlijk bij. En 't is waarlijk de moeite waard bij hem eens zijn pijp te gaan aansteken. 't Is daarbinnen een echt museum van aardige, vreemde, zonderlinge dingen. Daar hangen vogelmuiten met fijn uitgesnipperde staafjes en grijnzende beestenkoppen ; daar staat onder een glazen stolp een groot kruisbeeld met al het gerief van de kruisiging er bij ; daar hangt een drollige wandklok die alle kwartieren een vooisken beiert; daar hangt en staat en ligt allerlei waarvoor

heel Musscheveld paf staat, en dat alles heeft Soo met eigen handen gemaakt.

Grappe-Soo noemen hem de menschen, niet alleen wegens de wondere dingen die hij aaneentuiferen kan, maar ook en nog meer omdat hij alle oogenblikken gereed is om iemand een part te bakken.

Terwijl de Zwerten, een sterk gepeesde buurjongen met vonkelende deugnietenoogen in den kop, bezig is met op de vloertichels een steksken in brand te kretsen, begint Soo te vertellen hoe hij gisteren, tegen avond, den hond van den doktoor van Meerschegem beetgehad heeft.

« Mijne Max stond daar buiten met den dokter zijn hond bij hem. Max! riep ik, kom hier! en ik liet zijn eetschotelken over den vloer schuiven. Max kwam binnen, en de andere achter hem. En zoo gauw ze binnen waren, deed ik de deur toe, en de kerel was gevangen. He, he, he!... »

Soo onderbreekt zich zelven met een kort, scherp lachje,en de Zwerten smakt aan zijn pijp van genoegen.

« Dan zocht ik koordekens bijeen, en ik maakte zoo een soort van gareel dat ik over den hond zijn lijf stropte en dan, he, he, he, haalde ik een ouden, gescheurden emmer voor de pinne en ik bond dien van achter aan 't gareel vast — en dan de deur open, en allé! naar huis!... En de hond loopen, met dien emmer onder zijn steert, en als hij aan mijn hekken bleef haperen: kaji! kaji! — en op de kassei botterde de aker over zijnen kop en hij 't onderste boven. — En al 't volk kwam op dat lawijt buitengesprongen, en een gelach dat er opging, he, he, he.... »

En Soo en de Zwerten krinkelen zich van 't lachen en ze kunnen niet meer spreken van 't danig plezier,

Eindelijk is de vlaag toch over en ze halen adem. De Zwerten spuwt eens in den koolbak en begint weer te « trekken ».

« Geen nieuws? » vraagt Soo.

« 't Doet toch, ge weet dat Lazens Falle en Vulders Pee niet en trouwen? »

« En doen ze? » zegt Soo, de broek wegschuivend waaraan hij weer begonnen was te naaien, « en waarom niet? » en hij staart den Zwerten strak aan.

« 't Huwelijk is uitgebrand, » antwoordt de Zwerte.

« Hoe, uitgebrand? »

« Ja, Pee zijn moeder is naar Lazens gaan zeggen dat Pee hem bepeinsd had. »

« Watte! watte! » zegt Soo, en hij laat zich achterover tegen de rugleuning van zijn stoel glijden en kijkt een oogenblik verstrooid door het venster — naar de wuivende zonnebloemen. Het leeft weer op in hem hoe hij verleden jaar om Falle heeft gevrijd en hoe ze hem niet gewild heeft omdat hij een « mankepoot » had, en nu wordt ze op haar beurt van kant geschopt. Hoe een dingen toch komen kan! En er warrelen in hem lang bedolven beelden omhoog van heldere zomernamiddagen en gezellige winteravonden vol stille bekentenissen en zwijgende beloften, omglansd met zoete hoop op innig samenzijn en blijde verwachting van huiselijk geluk — en ook beelden van duisternis en koude en eenzaamheid en bittere teleurstelling. Doch dadelijk duwt hij die beelden weer terug in den hoek der lang verleden gebeurtenissen en hij moet zich inhouden om niet te mompelen: « 't Is wel besteed! »

« Zeg, Soo, » vraagt de Zwerten, « willen we ... » en eer hij uitspreekt, kijkt hij het straatje op en af

of er niemand komt, dan buigt hij zich geheimzinnig voorover en vezelt Soo in het oor, « willen we ...? »

« He, he, he! » en er sprankelt een schelmsche wraaklust in Soo's pertige oogen, « hebt g' er? »

« Ja op onzen zolder. »

Ze fluisteren nog een poosken tegen malkaar om afspraak te maken en dan nemen ze giechelend en pinkoogend afscheid.

***

Als 's anderendaags 's morgens de zonne heur dagpoort openzet en heur wagen uitlaat, duwt Lazens Falle ook de deur open van heur moeders huis. Ze draalt op den dorpel en zuigt behagelijk de frissche morgenlucht in en laat de koelte waaien om haar blozend gezicht dat nog heet is van den slaap. Plots vaart er een schok door heur ranke lijf. Wat is dat, die grijze streep daar op den grond? Ze wrijft heur schoone bruine oogen open om zich te overtuigen dat ze zich niet vergist. Waarachtig, daar liggen « lemen » vóór haar voeten, het één klein vlasstekje naast het ander, dicht bijeen als gezaaid, en die bleekgrauwe spikkelbaan verwijdert zich van den drempel en loopt, de kassei over, de haag van het kerkhof langs, den kerkweg op en wendt ginder aan den hoek rechts om, in de richting van Vulders huis. Ze scharrelt een oogenblik in haar zinnen rond: wat dit toch beduiden mag? Ginder aan den hoek staan er twee te klappen: nu en dan lonken ze steelswijs naar heur en monkelen heimelijk. God! nu bezint ze zich... 't Is wegens het uitbranden van heur huwelijk met Pee... 't is om met haar te lachen... 't is spot! Wie heeft dat gedaan? Ze nijpt heur tanden opeen van toorn; heur adem

stokt; er jeukt een razernij door heur armen : ze zou zoo iemand 'nen stamp kunnen geven dat hij neerploft...

De twee ginder aan den hoek zijn verdwenen. Ze wordt wel gewaar dat ze om haar gelachen hebben en dat ze nu aan alle huizen gaan uitbellen dat en hoe kwaad ze was. Ze keert ijlings terug binnen. Er is nog niemand opgestaan. De moor begint te neuriën op de ronkende kachel. Ze zakt neer op een stoel, slaat de handen voor 't gezicht en begint zacht te snikken...

En terwijl heur wee uitvloeit in een stroom van tranen en heur moeder — ondertusschen opgestaan — heur tracht te paaien met troostende woorden, gaan de tongen, de radde tongen van Musscheveld, aan 't ratelen. De wijven, op de bezems geleund waarmee ze hun vloer hebben uitgeveegd, vertellen het tegen malkander aan hun deuren; de kinderen dragen het nieuws, bij de boterhammen in 'nen handdoek geknoopt, bij het werkvolk, en te schoftijd verslikken zich op alle akkers de jongens van 't lachen. Eer het half voornoen is, houdt zich heel Musscheveld den buik vast.

Zoo 'n grap!

Te half voornoen is er — o wonder — maar éen meer die niet lacht, en die éene is — Grappe-Soo.

Tot groote verbazing van al wie voorbijgaat, is zijn venster nog gesloten; nog niemand heeft hij zijn « dag, zeg ik! » toegeroepen en « den pastoor van Halle » heeft hij nog geen enkele maal vermoord. Hij zit met zijn ellebogen op zijn naaimachine, en in plaats van de broek die hij maken moet, houdt hij zijn hoofd in zijn handen. Zijn voeten rusten op den terd van het wiel, maar ze zijn te lui om het wiel in gang te duwen. Waarom zou hij zich ook moeite geven? Wie heeft er baat van zijn werk? Hij tuurt door de ruiten.

De zonne schijnt, en met haar gouden licht streelt zij den bloemenhof zoodat het groen er vroolijk van tintelt. Soo doet die lustige klaarte zeer. De zonnebloemen knikken vriendelijk — 't is niet op hem... En die domme plaasteren meid kan niet ophouden van scherrewitten. Soo kan het niet langer aanzien. Hij springt recht en keert den rug naar het raam. — Nu staat hij voor de eenzaamheid van zijn huis. De beestekoppen op de muiten kijken hem starlings aan als begrepen ze hem niet : al staarde hij er een eeuwigheid op, ze verpinken niet en zwijgen. De Kalvarieberg onder de glazen stolp staat al even roerloos. Die dolle stilte! Wat weegt die zwaar! Hij versmacht er onder. Daar begint het te rammelen en te klingelen in de wandklok. Al elf uren!... En nog niets gereed voor den noen. Wil hij niet werken, eten moet hij toch. Hij haalt een blikken kom en een mes, en begint aardappels te schillen. Max, zijn hond, komt van onder de tafel gekropen en legt zijn kop op zijn knie. « Brave beest! » en Soo strijkt en wrijft hem alsof hij hem bedanken wou voor de vriendschap. Brave beest! en toch maar een beest... Het verdriet Soo dat Max hem niet verstaat. Waarom is Max geen mensch!... Falle! daar staat opeens het beeld van Falle voor zijn geest, en de zalige tijd toen hij nog hoopte. Helaas! die tijd is lang voorbij.

« Dag, Soo, hoe is 't? »

Soo verschrikt en kijkt om.

« Ha, Zwerten, ge zijt gij het! »

« Ge droomt zeker, dat ge de menschen niet hoort binnenkomen. »

« Ja — ik was bezig met peinzen — als 'ne mensch zoo alleen is... »

« Ge zit er toch niet mee in, zeker, dat het zal uitkomen wie er gisteren avond... »

« Neen, neen, daarvoor laat ik mijn slapen niet. Maar ik was alzoo bezig met peinzen dat alleen wonen zoo verdrietig is. Als ge 's morgens opstaat, niemand vraagt u : « hebt ge goed geslapen? »; gaat ge 's avonds naar uw bed, niemand zegt tegen u : « slaap wel ». Ik ben nu bezig met patatten te schillen; 'ne mensch doet dat, omdat hij zonder eten niet kan leven, maar met tweeën of drieën zouden die toch beter smaken. »

« Wil ik u eens 'nen goeden raad geven, Soo?... Trouw! »

« Ja, trouwen! maar ik kan toch met mij zelven niet trouwen. »

« Zoek, en gij zult vinden. Op alle pannekens past een scheelken. »

Dit zeggende trekt de Zwerten al lachende de deur uit.

***

's Zondags daarna staat heel Musscheveld in rep en roer. De *Koekeloerders*, het zangkoor van de parochie, hebben de kameraden van het omliggende op een luisterrijk verbroederingsfeest genoodigd. Groot festival! Prijzen van vijftien, tien en vijf frank zijn te verloten onder de deelnemende maatschappijen. Bovendien is er een prijs van vijf frank voor het grootste getal en een dito prijs voor de verstkomende. Van 's morgens af heeft het kanon aan al wie het hooren wou verkondigd, dat het er op dien dag spannen zou in Musscheveld. Op het grasplein vóór het hek van het kerkhof staan er sedert gisteren negen leege biertonnen als een kegelspel in 't gelid, en daaroverheen lange

stellingplanken, wit van den kalk. Nu zijn er eenige Koekeloerders bezig met hopstaken te versieren. Ze omwinden ze met groen en bloemen, en aan den top binden ze een driekleurig papieren vaantje vast. Rondom het verhoog worden diepe gaten geboord : daarin worden de gepinte staken opgericht. Thans de staken, op halve manshoogte boven de planken, met strengen aan elkaar vastgemaakt...

« Daar! Laat ze nu maar komen! » zeggen de Koekeloerders, drogen hun zweet af, pakken hun vest op, slingeren ze op den schouder en gaan in de naaste herberg om een pint.

Ondertusschen *komen* ze, de vreemde zangkoren. Uit de vier windstreken stroomen ze toe, met volle gulpen worden ze door alle straten en wegels op het plein gespuwd. De rijke maatschappijen zwaaien fier hun vaandel; de arme steken een plak omhoog met hun naam er op. En allen zingen, luidkeels, op maat.

Te vieren begint het festival. De Koekeloerders bestijgen eerst den kiosk en openen het verbroederingsfeest. Daarna zingen de vreemden in de orde die het lot hun heeft toegewezen. Den heelen achternoen wordt er in de brandende zon gezongen dat het bloedig zweet van de voorhoofden lekt en dat de dooden dreigen wakker te worden op het kerkhof. Maar zoodra de taak af is, spoeden de zangers naar het lommer vóór de herbergen, bij hun glas en bij hun meisjes.

« Trouwen! » dacht Grappe-Soo, toen hij als eerste partij van de Koekeloerders op den kiosk zijn stemsnaren oefende. Dat woord van den Zwerten speelde gestadig in zijnen kop als een snorrend wielken. Hij las het op zijn blad papier, hij zong het op alle tonen, majeur en mineur, hoog en laag; het galmde

hem achterna toen hij de trap van het verhoog afdaalde. Het vervolgde hem overal als een schaduw, als een tergend spook. Hij kon het niet kwijt geraken.

Trouwen! goed dat moest hij. In die eenzaamheid zou hij doodgaan van verveling, dat werd hij gewaar. Maar nog eens, met zichzelf kon hij toch niet trouwen. Niet dat er geen meiskens genoeg waren. Alle jongens hadden er één, en er liepen er nog op den overschot. Maar wie bekommerde er zich om 'nen « mankepoot », al was hij nog kleermaker, en al had hij hart genoeg om iemand gaarn te kunnen zien. Maar een hart is niet genoeg, dat had hij ondervonden met Falle... En toch trouwen! trouwen! Hij moest. Maar hoe? Daar stond hij bot op als een schooljongen op een cijferstuk met breuken. Dat raadsel, zijn levensraadsel, zweefde vóór hem uit als een stallicht. Hij volgde 't op als om het te grijpen. Hij zag maar dàt meer in heel de wereld. Hij voelde de zon niet meer steken De kassei bestond niet meer onder zijn voeten. Hij liep bots op de menschen, en hij hoorde het niet als ze « lomperik » zeiden. Hij volgde maar steeds zijn stallicht op, maar telkens hij het meende te vatten, ontsnapte het weder. Hij werd ongeduldig. 't Was of er een koorts hem voortjoeg. Wie hem zoo zag voortdraven, moest denken dat hij zot was.

« Soo, ge loopt van de kermis weg... »

Soo verschrikte en stond, zonder dat hij het wist. Hij kende die stem. Waar was hij dan? Hij keek rond. Wel, lieve hemel! Vóór Lazens huis, en Falle zelf, het hoofd bloot, met de handen op den rug tegen den deurpost geleund, vlak vóór hem... Hij kon zijn oogen niet gelooven en hij kon in 't begin bijkans niet

spreken van verbouwereerdheid... Wou ze hem dat geval met de lemen misschien verwijten?...

« En gij zijt ook op de kermis niet? » stamelde Soo. Maar hij bemerkte dadelijk aan Falle's pijnlijken oogopslag, dat hij zich missproken had. Hoe kon ze uitgaan zoo kort na 't gebeurde met Vulders Pee! Hij maakte het onmiddellijk weer goed door te vragen :

« Gaat ge mee met mij? »

Falle keek hem ongeloovig aan en ondervroeg hem met heur schoone bruine oogen die om medelijden schenen te smeeken. Soo was er door geroerd.

« Zijt ge dan niet meer kwaad? » vroeg Falle.

« Ik, kwaad? » Die vraag had Soo niet verwacht. « Waarom dat? »

« Wel, om dat ik u verleden jaar... » ze sprak niet ten einde.

« Tut, tut, dat is al lang vergeten. Kom ga een eindje mee, we zullen wat klappen. »

En Falle liet zich overhalen. Ze gingen een eindje — van de kermis weg. Ze klapten te zamen, maar zoo lang, zoo lang, dat het eind*je* een heel eind werd, en de zon ginder achter de populieren in de meerschen sedert lang als een bloedige schijf ondergegaan was, toen ze nog niet uitgepraat waren.

Dan zei Soo tegen Falle :

« Falle, ik moet u iets zeggen dat op mijn hert ligt en er af moet... »

« Zeg maar. »

« Weet ge wie er lemen gestrooid heeft?... »

« Ja. »

« Zoo!?... En ge zijt niet kwaad? »

« Neen, Soo, ik had het verdiend : ik had misdaan tegen u... »

Toen trok Soo haar zachtjes tegen zich, en kustte ze — en Falle liet hem begaan.

*
* *

Toen's anderendaags 's morgens de Zwerten door het hoveken kwam, stond het venster wagewijd open en boven de kletterende naaimachine riep Grappe-Soo's schalks-lachende kop :

« Dag, zeg ik. Ontsteek! »

En terwijl de Zwerten zijn pijp stopte, vroeg Soo gewichtig :

« Weet ge 't nieuws al? »

« Wat nieuws? »

« Dat Lazens Falle zondag heur eerste gebod krijgt... »

« Ja maar, ge lacht zeker ... met Vulders Pee? »

« Neen. »

« Met wien dan? »

« ... Met mij... »

De Zwerten liet zijn pijp op den vloer vallen en ze was in honderd stukken...

SIMON STAF.

IETS OVER KLANKEN EN RHYTHMEN BIJ VONDEL

« Het lezen van allerlei soort van Poëten heeft ons geleerd dat er tusschen het werktuigelijke en het poëtische der verzen nauwer verband is dan gewoonlijk vermoed wordt. » Zoo schreef Van Lelyveld in zijn uitgave van Huydecoper's *Proeve van taal- en dichtkunde*. En met recht. Doch uit deze woorden alleen, blijkt het maar al te wel dat het verband tusschen het stoffelijke en den inhoud der verzen, bij ons in de twee voorgaande eeuwen in nevelen gehuld bleef. Althans in het onderwijs en de kunstcritiek, want in de verzen der beste dichters, kwam natuurlijk dit vereischte der kunst *eenigszins* aan zijn recht.

Eenigszins, ja, maar dat is te weinig. En hierin hebben de mannen van '80 onze letteren een uitstekenden dienst bewezen : zij hadden volkomen gelijk wanneer zij rondbazuinden dat klank en maatgang veel moeten bijdragen ter volmaakte uitdrukking der gevoelde gedachte. Zij waren æsthetisch fijn genoeg ontwikkeld om de toepassing dezer wet in de zangen der grootste dichters aller eeuwen te hooren ruischen.

Maar — wat ongelukkig het gevaar is bij krachtdadig stroom-op roeien, — zij voeren te ver ; en daarbij dreven velen onder hen voor goed af in hun materialistische opvattingen. Doorblader b. v. Kloos' *Veertien jaar literatuurgeschiedenis,* uit bijna al de bladzijden waait het u tegen alsof dichtkunst niets anders was dan beeldspraak (1) en klankexpressie, alsof deze bestanddeelen der poëzie slechts dienden om de *emoties* van den dichter te vertolken : voor de gedachte, het kenteeken van het redelijk schepsel Gods, blijft er bijna geen woordje over; het gevoel, het echt menschelijk gevoel, ontaardt tot zinnelijke gewaarwording (2). — Gelukkig dat de beste uit de modernen

(1) Over de beeldspraak hebben de modernen veel gezonde gedachten uiteengezet; doch hier ook valt er wat af te dingen.

(2) « De gansche kunst der modernen bestaat hierin : dat men scherp zie en hoore, de natuur diep gevoele en sensaties of emoties door klank en beeld wedergeve.... Van gedachten in treffende beelden gekleed, van die diepere, meer menschelijke en niet

in hun verzen de gedachte en het ware gevoel niet wegcijferden; maar de poetasters namen de orakelspreuken van den heer Kloos dom genoeg naar de letter op, en dan werd er klinkklank en rimram uitgegalmd waar niemand uit kon, en de « fijn georganiseerde » zangers niet meer dan oningewijden.

Ach! hoe verre waren zij afgedwaald van de ware dichtkunst, die eenige ware dichtkunst in Vondel's merg en bloed belichaamd.

Niet dat de modernen Vondel geringschatten, neen! Maar toch hun kunstbegrippen zullen noodwendiger wijze doorkomen in hun bewondering voor den meester. Alzoo b. v., hoe steunt Albert Verwey, in zijn *Inleiding tot Vondel*, op klanken en rhythmen, alsof nu juist de hoofdverdienste van onzen dichter hierin bestond! Voorzeker is er *klankexpressie* (1) bij Vondel, en het is juist om die meer te doen waardeeren dat wij de pen opnamen; doch bij hem blijft ze een bijkomende en ondergeschikte zaak. Willen de modernen leeren hoe ze klankexpressie moeten aanwenden, zij mogen bij Vondel ter school gaan. Hier, zoowel als meermalen elders, is hij de groote Meester; hier ook, heeft hij de juiste middelmaat getroffen; ja, alles wat tegen Vondel's gebruik aandruischt, in het aanwenden van klanken en rhythmen, is overdreven.

Het zal aanstonds blijken dat er met dezen maatstaf geen te enge perken aangewezen worden.

* * *

In zijn *Verscheidenheden* heeft Beets, met betrekking op Vondel, gezegd dat « Het tooveren met de taal geschiedt door

---

dierlijke aandoeningen die wij gemeenlijk gevoelens noemen, is er bij hen weinig of geen spraak. De mensch is nochtans vooral mensch door zijn rede, zijn verstand en zijn verhevener gewaarwordingen, en een kunst die het hoogste in den mensch niet huldigt, die wil en verstand niet bevredigt, kan geen groote kunst zijn. » E. Bauwens, S. J.

Dichtkunst is « verwezenlijking van het schoone door het woord ». Dus, zonder een schoone, dat is een ware gedachte schoon voorgesteld, is er geen schoonheid, geen kunst. Zie *Revue des Questions Scient.* Janvier 1901. J. Verest, S. J. L'Esthétique fondamentale. Insgelijks in de *Studiën op Godsdienstig, Wetenschappelijk en Letterkundig gebied,* zijn onlangs merkwaardige artikelen over de modernen verschenen. Het is meer dan tijd dat men de kunstbeschouwing der Nieuweren eens vrank en vrij toetse op de echte, spiritualistische grondstelsels over Schoonheid en Kunst. En het doet ons pijnlijk aan niet zelden goed geloovende katholieke dichters en critici te hooren spreken zonder de noodige voorbehoudingen, over de moderne richting, — terwijl er toch ook anderen niet genoeg erkennen wat al goeds er bij de nieuweren te vinden is.

(1) Met veel schrijvers gebruiken wij overal het woord klankexpressie in de breedste beteekenis, namelijk voor al de kunstmiddelen betrekking hebbende op het gehoor, die in de spraak aangewend worden : dus klanken en rhythmen.

de ... volkomene samenwerking van de beteekenis der woorden met den klank der woorden. van den zin met den vorm, de afmeting, den galm der volzinnen en hunne onderlinge betrekkingen, — van den inhoud in een woord met het muzikale der taal. »

Meer bepaaldelijk Dr. G. Kalff, in zijn schoon boek : *Litteratuur en Tooneel in Amsterdam in de XVII*[e] *eeuw* : « Dat er harmonie moet bestaan tusschen den klank en den inhoud van verzen, en dat poëzie voor een deel muziek moet zijn, besefte ook Vondel. Hij zegt ergens (1) in zijn welluidend fraai proza : « de Schilder » beeldt zijne gedachten met streken en verven,de Dichter zijne » bespiegelingen met woorden uit, en hare muzijk zweeft met » hooge, middelbare en lage, droeve en blijde, statige en dartele » klanken, op de pennen des Dichters, en volgt scherp met hare » galmen zijnen geest en vernuftige vonden, de ziel der zang» kunste.. » Ja, bij Vondel vindt men veel « verzen die door den klank hunner woorden of door hun metrum en rhythme iets stoffelijks trachten aan te duiden... »

Dit geheim van de tot-een-versmelting van beteekenend en beteekende, van vorm en begrip, is de heele kunst der klankexpressie.

Een aandachtige studie van twee treurspelen van Vondel, *Jozef in Dothan* en *Lucifer*, heeft ons tot de overtuiging gebracht dat men die zijde van 's meesters dichterlijke geaardheid nog niet zorgvuldig genoeg in de bijzonderheden heeft onderzocht. En dat de « oudere critiek » hier niet aanstonds tegen opwerpe dat de klanknabootsing, de « harmonie imitative », reeds sedert lang in Vondel's verzen bekend is. Voorzeker als de dichter spreekt (Altaargeh. II 1309-11) van den Paus die stapt

... op 't gebrom
Het grof gebrom der Domklocke, uit den Dom
Van 't om end'om befaemde en roemrijck Rome,

dan bleven de critici der vorige eeuwen voor het « grof gebrom » dezer verzen niet doof. En nog voor fijner klanknabootsingen, in de enge beteekenis van dit woord (2), hadden zij open oor. Ja zelfs meenden zij wel eens dit klankspel te vernemen waar er inderdaad niets te hooren was, en verdienden door dit overdrijven den sceptischen glimlach van meer bezadigden.

Doch klankexpressie is veel meer dan klanknabootsing,

(1) In de opdracht zijner vertaling van Horatius' lierzangen.

(2) Namelijk het bloot nabootsen van klanken die in de natuur gehoord worden, inzonderheid door *onomatopeeën*, als *brommen*, *krassen*, enz.

meer nog dan het eenvoudig aanwenden van die woorden uit den voorraad der taal, welke *schilderen* door hun *klank*, als *kuppelen* en *getrippel* :

J. 846 'k Zie *kuppelen* den vetten grond
Op het *getrippel* dezer vingeren... (1)

't Is de min louter-stoffelijke klankexpressie die wij nu bij Vondel willen opsporen, voor zooveel als dit mogelijk is in een kort artikel.

In zulk een onderwerp dient er met uiterste voorzichtigheid te worden voortgestapt. Hadden wij te doen met een dichter bij wien dergelijke verschijnselen dun gezaaid zijn, wij zouden in veel gevallen, vooral bij het aanwenden van bepaalde letters en klanken aan louter toeval mogen denken. Doch bij Vondel kan over 't algemeen een opzettelijk streven niet ontkend worden. Daarbij zal er enkele malen een derde uitlegging wel de eenige ware zijn : door natuurlijken aanleg, geoefend met onvermoeide vlijt, had Vondel de geheime kracht der woorden voor zich opengelegd, en meer en meer was die kennis hem in de ziel gedrongen, zoodat hij dikwijls, ten tijde van zijn grooten bloei, zijn begrippen en gevoelens in overeenstemmende klanken en wendingen, als 't ware instinctmatig en zonder het zelf goed bewust te zijn, moet geuit hebben.

Eindelijk — wij erkennen het gaarne,— kan er verschil van meening ontstaan, zelfs tusschen letterkundigen die uitgaan van dezelfde beginsels, bij het beoordeelen van dichterlijke verschijnselen die slechts na een lang verkeer met 's dichters verzen en door een tamelijk fijn ontwikkelde æsthetische gevoeligheid kunnen genoten worden. Overigens heeft menigeen *gevoeld* dat Vondel's verzen schoon zijn, zonder zich af te vragen waarin het geheim dier schoonheid gelegen is : iets bijbrengen tot de oplossing van dit geheim, ziedaar alles wat dit opstel bedoelt.

* * *

Eerst en vooral moet uit den weg geruimd worden alle louter klank- en woordspeling : valsche smaak nog overwaaiend uit de kamers van Rhetorika. Alzoo :

J. 379 ... geeft *gehoor* en elck twee lijdzaeme *ooren* :
Mijn spraeck luit niet zoo vreemt, of ze is noch waart te [*hooren*.
1543 Met wat voor *ooren* zal hij 't *hooren ?*

(1) *Josef in Dothan* wordt aangeduid met de letter J. ; L. beteekent *Lucifer*.

En elders nog in *Jozef in Dothan* (1), terwijl er in *Lucifer* slechts drie, vier even smaaklooze zetten gevonden worden.

Een soort van *kettingrijm* in J. 858-9,

> Met bruine schaduwen, en aengenaeme *koelt'*,
> En *koelt* den leckren wijn ...

Drie dergelijke klankspelingen in *Lucifer* (245, 377, 2106), doch deze dragen al iets bij ter uitdrukking der gedachte.

Alliteratie of stafrijm vindt men bij de vleet. Hier valt er slechts weinig meer te bedillen : het geldt immers de geijkte uitdrukkingen die reeds in de taal bestonden, benevens andere die Vondel volgens het taaleigen van het Nederlandsch gevormd heeft. B. v. J. 1 *st*af en *st*ut, J. 85 *w*ed en *w*ei, J. 1352 *w*ijde *w*ereld, enz. In *Lucifer* zijn de stafrijmen nog talrijker en schooner (2).

Op veel plaatsen blijft de alliteratie niet vreemd aan het plastische der uitdrukking :

J. 53 *dr*eef en *dr*ong	L. 620 en *st*appe... die *st*eile [*st*eilten op
811 op 't *zw*art te *zw*even	1341 ge*dr*ongen en *dr*eigen
1427 in *dr*oeve *tr*aenen *dr*enck	1834 aan 't *st*eigeren en *st*ijgen
1557 O *st*ijve *st*ramme *st*ock	

Niet zelden weergalmt het gevoel in het herhalen van een klank bij woorden van denzelfden oorsprong :

> J. 692-3 ... noch zoo *schendigh* gaen bekladden
> Tot *schande* van 't geslacht... (3)

---

(1) B. v. 367-8, 946, 990, 999, 1297-8, 1373, inzonderheid 498 De harssens zijn te *heet*, om nu op *heeter* daet...; 815 Het zal strax *rijzen*, om te *reizen*....

(2) Belangstellenden zullen voor al de punten die ik in dit opstel bespreek, talrijke voorbeelden vinden aangeduid in het Aanhangsel over Versbouw in mijn uitgave van *Lucifer* (1902) en van *Josef in Dothan* (1903) Gent, Siffer.

Woordenkoppelingen als J. 818 *ver*licht *ver*nuft, kunnen wij niet schoon vinden. Evenzoo : J. 431 Ik waarsch*uw u*, L. 803 droevi*ge ge*dachten, 1089 etti*ge ge*bied, 1449 *eens een*stemmig. Magere spijs voor de haarklovers, in twee lange treurspelen.

(3) Ander voorbeelden :

J. 135 .... te helpen *draegen*
Dat *onverdraegelijcke* pack ;
984 Men zou... 't *gewenschte* licht *verwenschen*.
1192 .... hoe *lang* viel mij dat *langsaem* trecken.
1347 .... wilden, die om *roof* een *roovers* oorlog voeren.
1551 .... op 't *schreien* van de moeders,
Be*schreien*, onbewust, 't verlies....
L. 342 Met *nederslaghtigheit* en *neergeslagene* oogen....
523 .... *vereent*, *vereenight* en verbindt...
536 *Wanorden orden* en geschiktheid overromplen...
947 Ons *schicken* is den staat van dit heelal verwarren,
Misschicken al wat God *geschickt* heeft,...

Doch om nu over te gaan tot kunstiger voorbeelden, waar niet alleen de medeklinkers, maar ook de klinkers in het spel zijn (1), wie gevoelt de zwaarte van het vers en de nijdigheid der gemoedsgesteltenis niet in :

J. 282 ... en acht men dit een punt
Wel *waer*digh, om zoo *zwaer* te wegen en te *wicken*
Om 't hart tot woên, de vuist tot moorden aan te *pricken*.

Wat bedoelt de herhaalde *r*-klank :

328 Noit *r*echte*r* *r*ouwde 't *r*aet en overleg te plegen...?

Bij de volgende verzen hoeft men niet lang na te denken :

447 Een scheRREPRechter, in zijn inGEwant GEW*ickelt*
Met staele *prickelen* zijn borst en nieren *prickelt*.

Is het wroeten niet tastbaar in :

419 Wat *wr*oet ghij op de *wr*aek van ons ve*rkr*achte zuster?

Wie hoort de schorheid der geluiden niet in de volgende woordkoppelingen :

638 De *dorre* boom en *schorre schors*...
1084 In *dorre dorstige* woestijne ...?

Sprekende over den weerklank in den put waar Jozef in gevangen zit, plaatst Vondel een weergalm in zijn vers :

758 *Zit* Jozef *stom*, de putgalm *zit* oock *stom*.
969 'k Bedanck den *galm*, de *galm* mij wederom.

Wil hij de ontploffing der « kortou » niet laten dreunen in :

L. 1964 ... en *vloodt* : een ieder *vloodt*.
De hemelsche kor*tou* van boven, *schoot* op *schoot*... ?

Doch in *Lucifer* zijn er talrijke veel schooner verschijnselen. Men moet maar lezen en luisteren :

L. 579 Ja, eerwe zwichten, zal dit hemelsblaeu gewelf,
Zoo trots, zoo vast gebouwt, met zijn doorluchte bogen
Te be*rst*en *spr*ingen en ve*rst*uiven voor onze oogen;
't *Gerábraeckt aertrijck* zien als een wanschapen romp;
Dit wonderlijck heelal in zijnen mengelklomp
En *w*ilde *w*oestheid *w*ee*r* VER*w*a*rr*en en VERkee*r*en.

(1) Zie Verest S. J. *Manuel de Littér.* 188-9.

Vergelijk hiermede de beschrijving van den « noordschen waterval » vs. 1867 vlg.

Hoe scharrend en schuifelend en zielscheurend is de *s*-klank (1), in het beroemde vers :

L. 1634 Of ergen*s* *sch*ep*s*el *z*oo ramp*z*alig *z*werft al*s* ik...!

Evenals het « feestgewaad », staat het vers « stijf » :

L. 1477 Uw fee*st*gewae*t* *st*on*t* *st*ijf van perlen en turkoozen.

Dacht Couperus op dit vers, toen hij schreef in *De Moorsche Koopman* :

Brokaat dat breed zich kreukt en ritslend kraakt
Bij weefsels van ge*st*eente *st*ijf, die *st*ralen...?

Vondel beschrijft Adam en Eva pas na de zonde :

L. 2109 Zij kni*ckeb*eenen *b*eide, en *str*ui*ck*len voet voor voet.

De innerlijke aandoening onzer voorouders op dit akelig oogenblik, komt uit in haar uitwerksel : de onvastheid in den gang : Vondel geeft beide weder in zijn klanken. « Tweemaal knikt het vers op de letter *k*, en tweemaal op de letter *b*; het woord *beide* sleept lamlendig voort ; het tweede verslid strompelt over de drie medeklinkers van *str*uiklen, en gaat dan stooten op den dubbelen hinderpaal : *voet* voor *voet*. » (2)

Hoort ge de zware lettergrepen opklauteren ter Godheid, en als 't ware bij elken stap hijgend hun krachten vernieuwen om te bereiken dit

---

(1) Vondel speelt niet zelden met den *s*-klank.

In een stuk op Rembrandt :

Hij houdt in geene *sch*eemring *sch*uil ;
Hij *sch*ildert *z*onder *sch*im en *sch*aduw.

J. 327 Laet reden*s* *sch*ael *z*ijn *sch*ult, met *z*innen overwegen...

Vgl. J. 365, 744, 1279 enz.

Vooral in het 5e bedrijf van *Lucifer* weet hij dien klank beeldend te gebruiken :

1711 On*s* *sch*ilden *sch*itteren en *sch*eppen nieuwe zonnen
Uit elcke *sch*iltzon *s*traelt een triomfanten dag.
1857 Een wolck waer in de zon met heure *s*traelen *s*peelt
En *sch*ildert en *sch*akeert....
1896 .... waer uit Godt*s* naam een *sch*ooner licht
En *sch*ooner *s*traelen *sch*iet...
1899 De heirbeil....
Den toe*sch*eut *s*tuit, en *s*loopt, of *sch*utse op zijn ronda*s*.

Men zou iets dergelijks voor den *l*-klank kunnen opmerken.

(2) P. E. Fleerackers, S. J. wien wij menigen vernuftigen wenk over Vondel's klankexpressie verschuldigd zijn.

L. 309 ... oneind*ig*, eeuw*ig* Wezen
L. 281 ... zoo hoog gezeten,
zoo diep. in 't grondelooze licht...?

Is het herhaalde *zoo root* niet akelig :

L. 732 Hoe zien de hoffelijcke gevels
Zoo root? Hoe straelt het heiligh licht
Zoo root op ons gezicht...?

Integendeel geeft die zelfde *o*-klank aan vs. 1472 vlg. den indruk der zachte vroomheid, gelijk Rafaël die moet gevoelen :

Zij (de Godheid) had haer zegel en gelijckenis gedruckt
Op uw geheilight h*oo*fd, en v*oo*rh*oo*fd, *o*verg*o*ten
Met sch*oo*nheid, wijsheit, gunst, en wat er komt gevl*o*ten
En str*oo*men...

't Is wel dezelfde indruk als in den aanhef van *De Kruisberg:*

De sch*oo*nste r*oo*de r*oo*zen...

Deze voorbeelden, uit vele gekozen, mogen volstaan. Nu een en ander over Vondel's rhythmen.

* * *

Iedereen weet dat Vondel's *alexandrijn* — om met dit vers te beginnen (1), — zich al meer en meer vrijmaakte van den Catsiaanschen dreun. Cats en zijn school zet in den regel een zuiver jambus (◡ –́) in alle voeten, met een regelmatige snede of caesuur na den 3^{en} voet.

Vondel vervangt de jamben niet alleen door stijgende spondeeën (– –́) doch ook door pyrrichien (◡ ◡́) ; deze laatste meestal in den 2^{en} en 5^{en} voet, dikwijls ook in den 3^{en} ; in *Jozef in Dothan* staat er op een paar plaatsen (277, 1110...) een pyrrichius in den 4^{en} voet. Trocheeën (–́ ◡), of dalende spondeeën (–́ –) in den 1^{en} en 4^{en} voet, zijn op verre na niet onbekend. Eindelijk schijnt onze dichter er niet veel aan te houden om het woord waarop het zinsaccent valt, altijd in de heffing van den voet te plaatsen.

Voeg daar nu bij de grootste verscheidenheid in de snede. Zeker houdt toch de middelrust den voorrang, doch dikwijls ook duldt de zin niet de minste stemrust na den 3^{en} voet, zoodat, wil

(1) Vgl. hiermede wat Victor Hugo al of niet voor den franschen alexandrijn heeft gedaan. Zie o. a. Verest, *Manuel...* 231 vlg.

men niet met systematische en onjuiste begrippen te werk gaan, de ware hoofdsnede van het vers elders moet gezocht worden. Dit is het geval b. v. in de volgende versvormen :

L. 88 En leven schept | in zijn bijzonder element.
L. 75 Dan zwelt de boezem der landouw | van kruit en kleur.

drieledige verzen :

J. 13 O hemelkint, | o zorgh der Englen, | slaep vrij heen...
J. 54 De groene gal | en 't blaeuw vergift || tot op de tong...
L. 11 Hij steigert stijl, | van kreits in kreits, | op ons gezicht...

verzen met *vrouwelijke* of *slepende snede* :

J. 571 Zijn oogen stemden | met d'aenminnigheit der lippen,
Geverft, | als met een' geur van roozen, || op de tippen.
L. 485 Veel weten kan altijt niet vordren, | zomtijts schaden.

Gelijk boven gezegd is, staat er soms een pyrrichius in den 3^en^ voet, en niettemin heeft een dergelijk vers niet zelden de middelrust :

J. 77 En harten strengelen | door onderlingen vree...

Benevens deze algemeener vormen, komen er nog andere voor, voornamelijk die met meer dan één snede.

Op twee plaatsen uit *Lucifer* is er geen eigenlijke woordscheiding na de 6e lettergreep : in de daling van den 3^en^ voet staat het eerste deel van een samengesteld woord :

L. 232 Dit 's noodlot, | en een *onherroepelijck* besluit.
L. 238 Zijn medebroeders, | *uitgekore* landgenooten.

Eindelijk brengen nog de talrijke *oversprongen* niet weinig losheid en zwierigheid in Vondel's vers :

J. 6 Die zich, te nacht heel spa, toen d'ondergaende maen
In 't gras viel, hier, vermoeit...
J. 84 Die, wildt van aert, zijn' broêr veel jaren dwong te wijcken
Naer Laban, onzen oom; wiens vee hij dreef te wedt
En weij, totdat...

Hoe weet de dichter hiermee te tooveren, vooral in *Lucifer!* Van vs. 456 tot 475, waar de Stedehouder, bitsig opgewonden, aan het woord is, telt men ten minste negen verzen met merkwaardigen oversprong.

Elders kruipt de volzin moede en zuchtend van den eenen tot den anderen regel :

De Luciferisten treuren en zuchten :

L. 793 Och treurgenooten, zet u hier in eenen ring
In 't ronde : zet u hier te zamen : helpt ons treuren
En zuchten : het is tijt ons feestgewaet te scheuren,
Te klagen : niemant kan ten minste ons dit verbien.

Men weet hoe eens Vondel, een rijm op-*onder* noodig hebbende, er met een slimmen trek uitgeraakte, en tevens een diep gevoeld vers neerschreef :

... een vader *zonder* ....
Een vader zonder zoon !

Ook een wezenlijke schoonheid mag men bewonderen in :

L. 1889 De Leeuw en blaeuwe Draeck aen 't woeden, vliegen *van*
Zijn hant, op elcken wenck... (1)

* * *

Aldus toegerust met een smijdig vers, weet Vondel met zijn alexandrijn wonderen te verrichten. Voorzeker het was niet alleen om zijn vers te vrijwaren tegen eentonigheid, dat hij het lenig en buigzaam maakte, maar ook om aan zijn trouwen alexandrijn alle gevoelens te laten uiten, en de gedachte plastisch voor oogen te stellen. Engelschen en Duitschers houden niet veel van den jambischen zesvoeter : hebben zij wel ooit ingezien wat al zeggingskracht men hem inenten kan ? Bij Vondel stroomen de alexandrijnen voort als de plooien van een breed stuk zijdestof, hier even gekrookt, daar glad, nu weer gerimpeld, volgens de golving der gedachten.

De *losheid* van het vers is vooral opmerkelijk in eenvoudige samenspraken, of in de uiting der hevige driften. In dit opzicht staat *Lucifer* boven *Josef*, waar het vers nog zoo volmaakt en verscheiden niet is. In *Lucifer* bemerkt men zeer wel, in de opeenvolging der bedrijven, dat naarmate de gevoelens meer en meer opbruisen, het vers ook onrustiger wordt en de rhythmische eigenaardigheden talrijker.

---

(1) Elders vindt men oversprongen, stout tot halsbrekerij toe, die tot niets anders dienen dan om het vers vlug te maken : een voorzetsel, zelfs een lidwoord, blijft als 't ware boven een afgrond hangen, b. v. :

J. 1204 .... misschien schuilt iemand *achter*
Dit kreupelbosch ....
L. 1247 Dan is de kans gewaeght, ons gunst verloren *bij de*
Verdruckers van uw recht....

Vgl. L. 44, 219, 470, 543, 1350, 1583, 1651 enz.

Waar er te *beschrijven* valt, komt die afwisselende maatgang den dichter wonderwel te stade. Ziet en hoort de « negen wreede slangen » :

J. 51. De gramschap steegh allengs in 't hooft, en quam gevlogen
En sloegh, gelijck een brant en lichte vlam, ten oogen
Als door twee vensters, uit in 't ende, en dreef en drong
De groene gal en 't blaeuw vergift tot op de tong,...
'k Zagh blaeuw en scheemrend gout den rugh vol schubben [spickelen,
En 't lange lijf zich uit en in met krullen wickelen...

Wie herinnert zich niet de onovertrefbare beschrijvingen van den strijd uit het 5e bedrijf van *Lucifer* :

L. 1800 Wanneer de dolle trom en klinckende trompet
Zich mengen,... enz.
1912 De heirbijl klinckt en springt op 't heiligh diamant
Aen stucken. Michaël... enz.
1925 Dus wort de macht ontsnoert, en met den zwaeren val
Des Stedehouders, breeckt de boogh der halve maene
In stucken. Echter... enz.

Lucifer is de triomf van het nederlandsch vers. Macquet — men kan dezen schrijver zeker niet van te groote ingenomenheid met Vondel beschuldigen, — zegt : « Ik twijfel of men de versificatie tot hooger trap van volmaaktheid in onze taal zal kunnen brengen dan Vondel haar reeds heeft gebracht in dit treurspel, een werk van zijnen ouderdom. Daar zijn zeer weinig zwakke verzen in dit treurspel... » Ja, wij ook meenen hier en daar, in *Lucifer* zoowel als in *Jozef,* een « zwak vers » opgespeurd te hebben : de flonkerende glansen die wij zoo even bewonderden, hebben ons voor die kleine vlekjes niet blind gemaakt.

Vergelijken wij nu *Lucifer* (uitgegeven in 1654) met *Jozef in Dothan* (1640), wat den rhythmus van het alexandrijnsch vers en de klanken aangaat, dan blijkt het zonneklaar dat met de jaren Vondel's smaak zich nog louterde, en dat zijn meesterschap over het vers nog toenam. In *Jozef* is er meer ijdel klankspel en smaakloze woordspeling; in *Lucifer* meer kunst in het aanwenden der klanken, meer losheid in het vers, en talrijker oversprongen.

* * *

Over de rhythmen in de *lyrische deelen* is er al veel geschreven; men heeft ze *gevoeld* en naar waarde geschat. Wie verhief zich niet in een machtigen vleugelslag tot de Godheid met de

zwaaiende periode, zwellend van 's Heeren eeuwigheid en oneindigheid :

L. 281 Wie is het die zoo hoogh gezeten... ?

In den maatgang van het strijdlied der Luciferisten, trekt er een heel leger oproerlingen, met wapengeknars en tromgeroffel, ten strijde :

L. 1274. Op ! trekt op ! o gij Luciferisten...

en integendeel stoot de zegebazuin in het triomflied der goede engelen

L. 1982 Gezegent zij de Helt...

Vrome ingetogenheid ademt de rustige rhythmus van het engelengebed :

L. 1678 O Vader die geen wieroockvat...

niet minder verheven in zijn soort, dan de zoo geprezen eerste Reizang uit ditzelfde treurspel.

Doch dit is door en door gekend. Wij wachten ondertusschen nog steeds op een boek dat inniger de rhythmen van Vondel's lyriek zou bestudeeren, en wetenschappelijk uiteenzetten. Men zou daar niet alleen nasporen waarom hier een jambische maat, daar een trochaïsche, en ginder weer een drielettergrepige voet gebruikt wordt : dergelijke vragen zijn zoo bezwaarlijk niet (1). Doch waarom juist een vers van *zooveel* voeten gekozen, waarom de rijmen zóó en niet anders geplaatst ? Ja, met zulke vragen « komen wij op glad ijs, » gelijk Dr Kalff zegt. « Er moet veel onderzocht en nagedacht worden, eer wij in staat zullen zijn hier regelmatig terugkeerende verschijnselen aan te wijzen, en de voorwaarden vast te stellen waarvan zij afhankelijk zijn (2). »

Het zij voldoende de aandacht van den lezer op een paar punten te vestigen.

Men weet dat in de Grieksche Reizangen Στροφή en Ἀντιστροφή op hetzelfde metrisch schema gebouwd zijn, zoo-

---

(1) Men ziet licht in b. v., waarom in den eersten Reizang van *Lucifer*, na den stijgenden jambischen rhythmus van zang en tegenzang, de jubel ontploft in een trochaïsch vers :

L. 337. Heiligh, heiligh, noch eens heiligh...

(2) De geleerde schrijver geeft dan ook (*Lit. en Toon...* bl. 85 vlg). merkwaardige voorbeelden van strophenvormen, beurtelings voor zeer verschillende gevoelens door Vondel gebezigd.

dat meest overal de verzen en lettergrepen juist overeenkomen Vondel heeft iets dergelijks voor den aard der verzen en de schikking der rijmen in Zang en Tegenzang En dit moest zoo zijn, vermits Zang en Tegenzang waarschijnlijk op dezelfde zangwijs gezongen werden.

De verdeelingen van den zin komen soms overeen met de rhythmische verdeelingen of strophen: in *Jozef in Dothan* is dit het geval met de beide Klaagzangen van Jozef, en met den 1^en^ Reizang die uit strophen van zes verzen bestaat.

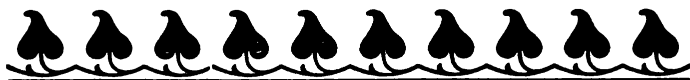
Doch in 't algemeen gesproken, wordt evenmin als in de grieksche en latijnsche strophen, de zin verdeeld volgens de rhythmische periode. Zoo in al de Reizangen van *Lucifer*, behalve in den 4^en^; in den eersten Rei schijnt de dichter opzettelijk de overeenkomst tusschen zin en rhythmische verdeeling vermeden te hebben, terwijl ook maat en rijm als 't ware verzinken in het opbruisen der gedachten.

In deze tweede soort van Reizangen, vallen ook de verdeelingen van den zin niet op dezelfde plaats in Zang en Tegenzang. Voeg daarbij de losheid der lyrische verzen en de oversprongen die aldaar zeker niet min talrijk dan in de alexandrijnen zijn: en het zal eenigszins moeilijk te verstaan worden hoe deze strophen gevoeglijk volgens de muzikale periode der zangwijs konden getoonzet en uitgevoerd worden. Nog een vraagteeken.

Ja, er is nog veel na te vorschen in het werktuiglijke en het kunstmatige van Vondel's verzen. Mocht er iemand tijd en kunde genoeg hebben om dit reuzenwerk aan te durven en gelukkig te voltooien: hij zou een grooten dienst aan onze duurbare Nederlandsche letterkunde bewijzen, en nieuwe parelen voor de kroon van onzen dichtervorst aan den dag brengen.

J. Salsmans, s. j.

OVER KAREL VAN DE WOESTIJNE'S EERSTEN VERZENBUNDEL « HET VADERHUIS »

Sinds Guido Gezelle het schoonheidsgevoel der tale en sprake derwijze verrijkte, dat zich daar in éen menschenleven de leemte schijnt aan te vullen, nagelaten door de lang onderbroken ontwikkeling onzer poëzie, stond achter hem een geheele schaar jongere dichters op, nieuwe en hernieuwde geluiden in hunne kunst opnemend, — zóo op het klankbord hunner eigene gewaarwordingen nabootsend eene kunst uit de dadelijke aanraking van den dichter met zijn volk geboren. Gezelle's zegging is in dien zin de zegging bij uitnemendheid geworden van het jonge geslacht, dragend den stempel harer herkomst in de frissche wellingen der geluiden, in de zwierige plooi harer bewegingen, in de verkwikkende eigenschappen harer bijzondere schoonheid. Waar deze bij hem echter rechtstreeks voortvloeit uit den aandrang van zijn dichterlijk gemoed, zoodat wij in den zanger dien zegger, in den zegger dien zanger liefhebben, die in zelfgevoelde bewoordingen geheel zijn kunstenaarsziel wist uit te storten, — gemissen wij in de meeste gedichten der jongeren de impulsie, die van eigen leven eigen kunstwerk maakt.

De oorzaak van zulk een toestand is misschien minder te zoeken in de zucht tot nabootsing, dan wel in de bekommering der jongeren om het eigenaardig-locale van de zegging en het algemeen-muzikale der omschrijving. Bij het lezen sommiger verzen is het slechts deze eigenaardigheid en dat muzikale in de samenstelling, — Gezelle deed ze ons kennen — die ons treffen en doen luisteren, doch verre van ons dieper te laten doordringen in de persoonlijkheid van den kunstenaar, daar enkel een objectieve weergave zijn van gewaarwordingen en indrukken: een kunst, zingend van zonne, tarwe, oogst, afluisterend en naneuriënd de geruchten van boomgaard en bosch, omvattend

het leven zooals het stijgt en daalt, ritselt en jubelt, — maar niet wegzinkend of losbarstend naar den gang van 's dichters leven en passies, — niet scheppend de zegging van geworden beelden en wordende symbolen.

In zooverre deze toestand deelneemt aan de algemeene heropbloeiing onzer letterkunde, is zijn belang niet dan van opwekkende beteekenis; want waar onze taal, tot voor de erkenning van Gezelle's groote verdiensten geleek een afgemeten speeltuig, waarop bij gemis aan diepten en hoogten, steeds die tonen getoetst werden, die in hunne eenzelvigheid den zanger het meest waarborg opleverden, is zij thans geworden een symphonisch spel van geluiden en klanken, stijgend uit een gezamenlijk hervoelen harer eigenschappen.

Bij al het goede dat ons hieruit toekwam, zien wij echter niet dat, naast den Meester die voorafging, te midden dezer dichters een kunstenaar zal optreden, groot door de kracht van zijn zichzelf-voelend mensch-zijn. En wij die ons vermeidden in het klankenweefsel, dat in de laatste jaren over geheel Vlaanderen uitgesponnen wordt, maar in den opgroei van ons wezen de diepten bleven aanschouwen, die als spiegelende meren daar roerloos aan den voet van 't leven lagen, wij hebben thans verlangen naar andere zangers dan dezen en herlezen met nieuwe voldoening de weemoedig-schoone verzen van Prosper Van Langendonck en kennen inwendige vreugde bij de verschijning van een boek als « Het Vaderhuis » van Karel Van de Woestijne : een kunst die de schoonheidsafdruk is van menschwijdend zieleleven.

Zoeken wij in het gebaar niet de beweging van het levensbeeld; zoeken wij in het woord niet den opgang der menschenziele ?

Waar het gebaar niet geheven wordt uit den innerlijken drang naar beweging, of waar het woord niet opwelt uit de verplaatsing van ons binnenste, zoodat daar ijdel blijkt en beeld en ziele, blijkt ijdel de kunst en zullen wij slechts genieten de gratie van het afzonderlijke gebaar, de lenigheid van het afzonderlijke woord. Dáar waar de kunstenaar echter de kracht bezit om het geleefde samen te vatten in bewoordingen uit de emotie zelf geboren en wij naar de macht zijner kunst kunnen afmeten de grootheid zijner vreugd of de diepte zijner smart, zullen wij zijn leven naast het onze voelen gaan en óm ons dichter den band voelen toehalen, die mensch-aan-mensch gesloten houdt. Zijn kunst zal oprecht zijn, omdat in haar zijn verborgenheid uitge-

zegd ligt en zal ons innemen, omdat wij in die verborgenheid iets van de onze onthuld vinden; — zijne verzen zullen den sleep dragen zijner passies, zijne woorden het kleed rijgen om de gedaanten van zijn leven, en de stemming zal over zijne zangen wegen als gesloten luchten over wijde landen of bewogen zeëen.

Slechts van den kunstenaar zijner zeggingskracht bewust, mogen wij dit hoogste verwachten : het schema dier groote ziele-eenheid, die het mensch-leven schraagt en zich weerkaatst in des dichters taal en voelen.

* * *

De verschijning van een boek dat aan zulke verwachting beantwoordt, behoort in ons Vlaanderen tot de grootste zeldzaamheid en kan niet nalaten vreemd af te steken tegen de dartel uitspattende vlinderpoëzie, die na Gezelle nu eenmaal tóonvoert in onze jonge letterkunde. Van de Woestijne's bundel mag uit dien hoofde beschouwd worden als een gelukkige afwijking van den algemeenen toestand. Bij hem, die nochtans onder de jongeren één der jóngsten is, vinden wij de bewustheid, waarvan wij zooeven gewaagden, doorgedreven over den inhoud van gehéel een boek, sober uitzeggend het zieledrama ontstaan bij de eerste aanraking van den dichter met het leven. —

Zijn eerste jeugd, die zich daar zoo ná en dadelijk achter hem sluit, heeft hem veel droefs doen ondervinden in den dood zijns vaders, wiens kommerend sterven in hem den grondtoon ligt van zijn zelfbestaan. Zoo doemt steeds het beeld van dien dood voor hem op ; het gaat aan zijn zijde, volgt hem bij het kind, dat hij beminnen zal en met zich meêvoert door « 't land der herfsten : »

« we gaan door 't land van herfst, — o, sluit uw lévende oogen, —
we gaan ter zoete dood in 't kallem aard-gedein. »

zit aan bij het ledikant, waarin de koorts hem de gezichten van eigen dood voorhoudt en wijkt niet van hem in zijn weifelenden tocht door 't leven.

Naar de phasen van dit innig, teer-menschelijk zieleleven, richt zich de eenheid van « Het Vaderhuis » en hérschept de dichter de stemming, waarvan het aandenken hem bijbleef en waarvan hij al den weemoed neerlegt in het sonnet « Wijding aan mijn Vader, » — de synthetis der lijdensgeschiedenis, die men uit zijnen mond vernemen zal :

« O Gij, die kommrend sterven moest, en Váder waart,
en mij liet leven, en me teeder leerde leven
met uw zacht spreken, en uw streelend hande-beven,
en, toen ge stierft, wat late zon op uwen baard ;

— Ik, die thans ben als een die in den avond vaart,
en moe de riemen rusten laat, alleen gedreven
door zoele zomer-winden in de lage reven,
en die soms avond-zoete water-bloemen gaart,

en zingt soms, onverschillig ; en zijn zangen glijden
wijd-suizend over 't matte water, en de weiden
zijn luistrend, als naar eigen adem, naar zijn lied...

Zóó vaart mijn leve' in vrede en waan van dóod begeeren,
tot, wijlend in de spiegel-rust van dieper meren,
neigend, mijn aangezicht uw aangezichte ziet.

Onder den indruk der stemming, luistert men vroom-zwijgend naar dien zang ; en de vloed dier traag-opgolvende en wegsmeltende klanken, meewarig - droef, stil-melancholisch voortschrijdend in een melodie van kalme, diep-sluimerende berusting, wekt in het gemoed de inwendige aandoening van den dáár zingenden mensch op, als verluidde met de stemme van den zanger door de gewelven van eigen leven de vereering, die de gedachtenisse aan zijn vroeggestorven Vader bij hem aankweekte.

Het is die gedachtenisse, die hem den avond en het oneindige, de stilte en rust doet liefhebben en die, naarmate de tijd hem in zijne alleenzaamheid voortstuwt, vreezen doet voor het verlies van het ongeschonden leven, dat zijn Vader hem naliet ; het is dat vreezen, dat hem in den slotzang van het boek « Thanatos en de vreemdeling », — de samenvattende, onmeedoogend-strenge belijdenis van al het menschelijk-doorléefde, — aan het doellooze van zijn bestaan doet gelooven :

« hij stierf... En ik, die 't mooi-beraamde werk moest erven
in vreed'ge sterkte, ik zag zijn zuivere oogen sterven,
en kon niet denken, Dood, hoe gij gekomen waart...

— Helaas, geen ossen heeft mijn wil voor 't juk gepaard ;
geen akker lachte in 't flitsend helmen van mijn zweepen ;
ik heb het leven als een wijf om 't lijf genepen,
en wie me kende, heeft mijn laffen drift gekend... »

Nevens de algemeene stemming van het boek ligt schier op elke bladzijde uitgedrukt de eenzaamheid en peis van avond-

stemmingen of de herinnering aan verzonken avonden, — avonden, waarvan hij al de innigheid en het oneindige in zich opgenomen heeft:

« en 'k voel dat de eeuwigheid in deze' avond begint... »

en tegen wier bleeke horinzonten zijn vreemd bestaan zich beweegt, in stille gebaren naar wegvliedend leven. Zóó in den voorzang :

«... Toen kwaamt ge zacht in mij te leven, en we waren
als schaamle bloemen in den avond, o mijn kind. »

zóo in den aanhef der eerste reeks « Verzen eener liefde, » waar met den stillen adem van 's dichters stemgang, in teergevoelde klanken de avond wijdend over ons henen komt :

« 'k Ben eenzaam-droef, in 't geel-teer avond-dalen.

in de « Verzen aan de terugkeerende » :

« ik heb de zeilen van 't verlangen neêr-gelaten
bij liggende' avondwind ;

En waar hij bidt en het Opperwezen toespreekt, dat hij kennen leerde in de smartglooiing zijner jeugd, hoe verheven klinkt dan na al het meevoelen van des kunstenaars leed dat éene der « zeven gebeden, » waar hij in sterk-aandoenende verzen der hervonden Godheid den zegen afsmeekt voor den avond : — aanroeping, machtig-dreunend als vol-orgelspel door grootschen tempel ; besluitend :

Zegen deze' avond ; zégen, God. Wij zullen zwijgen.
— Gelaten en verzoend in de avond-zoete dood,
zal onze torve zin naar uwen boezem zijgen
gelijk een slaap-zwaar kind ter zaal'gen moederschoot.
Zégen.... Uw rust zweeft, zeegnend, om gebogen twijgen,
die wiegen, naar de slaap der vooglen aadmend gaat.
Zégen.. . De zuivere nacht zal om ons leven stijgen,
en ú-waarts de eenzaamheid van onze dagen neigen,
als naar een dag van weelde een rust'ge dageraad.

De avond omhult hem in zijn tocht door 't leven met sluiergewaden van zacht-wijkend schemerlicht en wordt zijn geleide in zijn tocht naar een gewaanden dood :

« de nacht thans eindelijk den spiegel bood
waarin zich 't beeld van zijne bitterheid ontsloot ;
(Thanatos en de vreemdeling)

Zoo is de stemming van « Het Vaderhuis » in den wisselenden glans der avonden volgehouden over het geheele werk, als de wegdeinende gewelven van een uitlaaiende hemel over de jeugd van den dichter ; zoo keert door de prisma's van het geleefde drama steeds dit gevoel voor de eeuwigheid en het verlangen naar het oneindige, alsof heel het boek ware het wassen van dien schrikkelijken wanhoopskreet, geslaakt vóór het lijdelijk beeld van den dood, Thanatos :

« Ik vraag dat gij mijn lijf zoudt vragen,
en mij dan rusten laat in simpele eeuwigheid.

* * *

De smart die Karel van de Woestijne in zijn gemoed aankweekte en waarvan zijn boek de gerijpte vrucht is, is te veel de afzonderlijke smart van den eenling om door eenieder gereedelijk begrepen te worden. Het is overigens eene steeds terugkeerende ervaring dat van ieder persoonlijke uiting de oprechtheid niet dan na een langen omweg naar de schoonheid van het werk geschat wordt ; want verplaatst de bewondering zich lichtelijk van den geprezen meester op den zorgvuldigen leerling, — schijnt een tijdelijke algemeenheid niet voor velen een eeuwige waarheid ? het publiek komt er slechts toe door het betrekkelijk algemeen worden der aanvankelijk persoonlijke eigenschappen, zijn aandacht te leenen aan het daar straks nog onbegrepene.

Zulk een verschijnsel is steeds treurig om waarnemen, alhoewel verklaarbaar door den afstand die ligt tusschen het innerlijke van den gevoelsmensch en de buitenwereld. Schept de wezenlijke kunstenaar niet het aanschijn zijner kunst ? — En waar dit aanschijn natuurlijkerwijze afwijkt van hetgeen men als dusdanig áannam, is het dan niet zijn ziel, die voedsel gaf aan het nóodwendig vreemde er van ? Naar welken maatstaf zal men oordeelen over de waarde zijner werken, zooniet naar den maatstaf van het ontsluierd zieleleven ?

Zij, die het proces der zelfwording bij Karel Van de Woestijne eenigszins volgden en weten hoe het besef van eigen zegging voortsproot uit de groote bekommering van den kunstenaar om tusschen het leven en het geleefde, tusschen stof en geest, voor altoos het innig verband te herstellen, konden echter niet voorzien hoe door de afzonderlijk verschenen liederen en zangen een leiddraad liep, die ze thans tot een veel-

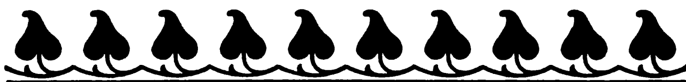
beteekenend boek bijeenbrengt, — een boek, waarvan de inhoud en de uitwerking onafscheidelijk zijn van des dichters leven.

De bijna strenge eenheid van den bundel treft thans ten zeerste. En doordien deze volgehouden is over het geheele werk, zoodat het met uitzondering van enkele gedichten niet mogelijk is iets af te zonderen, zonder in veel het verband te schaden dat zang aan zang, vers aan vers aaneenrijgt, — rijst als van zelf het zieledrama uit de eenzelvigheid der stemming en de verscheidenheid der reeksen, uit den gang van het gedicht en den rythmus van het vers, uit de concrete kracht van het symbool en de diepe dracht van het woord.

Van de Woestijne's verzen schijnen hierdoor gewrocht als onder den druk eener zich opdringende noodzakelijkheid en als gestaald in de treurige opbloeiing zijner jeugd. Staat hem om het nieuwe der zegging en het teer-vrome van zijn innig-uitgedrukt gemoedsleven weinig populariteit te wachten, zijn boek zal om de zeldzame schoonheid van den inhoud van blijvende waarde blijken, en om zijnen overwegenden levensernst zijn : de voornaamste uiting der jonge Vlaamsche litteratuur.

LOD. ONTROP.

BOEKENNIEUWS

Edmond Fabri ! — *Het Alpenmeer* en eenige andere verzen. (Gent A. Siffer, 1903).

Het Alpenmeer is een verhaal, — een slag van heldensage — uit den harden strijd van Tyrol tegen de fransche overweldiging onder Napoleon. Het vertelt ons, in zes zangen, de liefde van twee Tyroler knapen voor Rosi, het heldhaftig Alpenkind, de bloeme van Tyrol.

« Zulk een heerlijke bloeme
vermag niet vaak te gedyen,
zelfs in de reinere lucht
der Alpen, zoo dicht bij den Hemel ! »

Cajetaan heeft vroom gestreden nevens Andreas Hofer, den bekenden Tyroolschen Held : beiden zitten verscholen voor de franschen. Frans, die even moedig zijnen man stond, wordt verrast en verraadt in dien uitersten nood de schuilplaats van de twee hoofdmannen : zij vallen in 's vijands handen en worden gevankelijk meêgevoerd.

Frans, vol schande en schaamte, is 't land uitgevlucht en treurt en kwijnt bij den vreemde ; na jaren boete, gedreven door zijn liefde voor Rosi, keert hij naar 't vaderland terug. Daar verneemt hij, onverwachts, de liefde van Rosi voor Cajetaan, die nog gevangen zit ; dezen laatste, (zijn mededinger), redt hij grootmoedig het leven en, zelf ongelukkig, brengt hem, als gelukkigen bruidegom, in de armen van Rosi.

Dit is, heel in 't korte, de grond van 't verhaal. Daarin en daartusschen bewegen en spreken nog, in passende verscheidenheid : een goede Priester Gods, een veldheer van den vijand met zijne beminnelijke dochter Erna, die den Priester komen bedanken omdat hij den gewonden veldheer 't leven gered heeft ; Rosi's vader, den gastvrijen Alpenboer en de oude moeder van Frans, die, — in een hartroerend tooneel — « den bitter beweende » terugvindt.

Het Alpenmeer is waarlijk een schoon en verkwikkend verhaal, vol heerlijke en aangename tafereelen waar edele karakters in roeren ; 't is geheel doordrongen met den vromen geur der Alpenlanden, en doorwasemd van den diep-godsdienstigen zin van zijne bewoners.

De lezing, in 't begin, is wat lastig gemaakt door de keus van de versmaat, in hexameters, — maar langzamerhand gaat

het gemakkelijker en men leest en leest voort, met immer stijgend genot, tot den einde toe.

* * *

Om der waarheidswille dient hier bijgevoegd, dat ***het Alpenmeer*** geen oorspronkelijk werk is van den heer Fabri, maar wel eene bewerking ***naar het** Hoogduitsch*, zooals de bladwijzer van den Bundel ons toevallig leerde. Wie eigenlijk de vinder is; of het Vlaamsch eene vrije omwerking is of wel bloot eene vertaling, vergat de schrijver ons te zeggen, al was het voor den lezer wel het weten weerd.

Maar nu, vertaling of niet, wij zijn den heer Fabri dank schuldig omdat hij aan ons volk zulk eene schoone en hertverkwikkende lezing bezorgd heeft.

* * *

Wat moeten wij nu zeggen van die ***eenige andere verzen***, die het ruimste deel van den bundel beslaan?

Dat zij na de lezing van het Alpenmeer, en door die lezing zelve, van hun weerde verliezen, meen ik wel. Mij hebben zij alleszins onaangenamer wijze verrast.

Niet dat ze van verdiensten ontbloot zijn, neeñ! Over 't algemeen geven zij blijk van veel gemak en veerdigheid in 't dichten en een groote kennis van de versmaat, die zeer verscheiden en met keurigheid aangewend wordt.

Zijn vaderlandsche liederen en meer andere gedichten, waaronder zijn schoon gedicht over Snellaerts Graf, verraden den goeden, sterken Vlaamschen strijder.

Maar wat het meest aan die gedichten ontbreekt, 't is een eigen kenmerk, een persoonlijken stempel; ze zijn mij over 't algemeen te gemaakt, te alledaagsch; veel te veel rhethorika bij de keus en de behandeling der onderwerpen. Zoo is o. a. om hier maar één te noemen, zijn *Spook,* op Blz. 149, — dat eindigt met dees vier.... koude rijmreken:

« Het aaklige middernachtsuur was verschenen
En rusteloos zocht ik den warenden geest!
Vergeefs want hij was uit de danszaal verdwenen,
En 'k zei: 't is misschien toch een spook maar geweest! »

De heer Fabri heeft ons te veel willen geven: hij leidt ons van zijne jongelingsjaren af door heel zijnen dichterlijken levenswandel en biedt ons alles, rijp en groen, ten geschenke.

Hadde hij er kunnen toe besluiten eene keuze te doen uit zijne gedichten; — daaruit werende b. v. zijne studentengedichten — die nu, naar keus en trant, zoo verouderd schijnen; — verder die menigvuldige vertaalde gedichten, die toch maar de weerde bezitten van eene min of meer gelukte overzetting, — zijn werk ware meer genietbaar om lezen en veel aangenamer om bespreken geweest. H.

Sprookjes en Legenden, *afgeluisterd te Heist-op-den-Berg en omstreken door Fr. Coekelbergs,* met — niet oneigenaardige — *teekeningen van E. Pellens.* L. Opdebeeck, Antwerpen, 1903.

Een boekje met een vijftigtal vertelsels benevens een paar liedjes. Geen wetenschappelijke folkloristische bijdrage — wat trouwens wel niet werd beoogd. Zal met genoegen gelezen worden door de menschen uit wier mond de schrijver zijn verhalen heeft opgeteekend. Zij een bemoedigend woordje gezegd aan den nederigen onverdroten werker, van wien wij weten dat duizend anderen onder gelijke drukke levensbezigheden de pen zouden laten rusten. E VAN F.

1. **50 Liederen** verzameld door P. Morre. — Siffer. Gent.

2. **Naar Buiten,** kinderkoor uit de Cantate « ons Huis » — Noordhoff, Groningen.

3. **Voor School en Huis,** eenvoudige tweestemmige liederen door Th. Giesen. – Noordhoff, Groningen.

4. **Zangoefeningen** naar Daniël De Lange's Zangschool. Handleiding volgens de grondbeginselen van Galin, bijeengeschikt voor schoolgebruik door W. H. De Groot Wz. Noordhoff Groningen.

5. **Theoretische Handleiding** der muziek in het bijzonder bewerkt voor piano, orgel, viool en zang door D. Tiemeyer. — Rotterdam, Romijn.

6. **De Jeugdige Zanger,** theoretische en practische Handleiding bij het zangonderwijs, inzonderheid op de scholen door Richard Hol. — Noordhoff Groningen.

Nr 1 is een verdienstelijke verzameling van gemakkelijke liederen. E. H. Morre is leeraar aan de Normaalschool en heeft vooral het oog gehad op de leerlingen van de lagere school ; doch ook in volkskringen die gaarne een lied aanheffen, zal zijn verzameling welkom zijn. De woorden staan op cijfermuziek.

Nr 2 is muziek van S. Van Milligen op woorden van J. A. Tours, met cijferzetting van A. W. Zijlstra. 't Is een koor vol zangerig melodieën, gedragen op zuivere welluidende akkoorden ; de stemmen heffen niet steeds gelijk op denzelfden slag aan, maar wisselen nu en dan elkander af. Zoo'n werkje is geschikt om aan onze jonge cijferisten het gevoel te geven van goede muziek.

Ook nr 3 is een werkje geschikt voor beginnelingen. De kinderen zingen gaarne met tiercen en sixten ; doch men mag er geen misbruik van maken. Liederen als nr 23 « Gode alleen zij eere, » 25 « Morgenzang, » 33 « Aan de maan, » 38 « Denneboom, » 39 « Des Heeren Huis » zijn ook aan te bevelen als inleiding tot de muziekkunst.

In nr 4 is theorie en praktijk eenvoudig, klaar en duidelijk voorgesteld ; alles gaat trapsgewijze, geleidelijk op. De gezangen die er in voorkomen zijn frisch, opgewekt, van goed allooi ; de meerstemmige liederen zijn zeer verdienstelijk. Het heele boek verdient warme aanbeveling.

Nr 5, het werk van Tiemeyer munt uit door verstandige indeeling der stof en klare uiteenzetting der grondregels. Al wie muziek onderwijst kan er zich gerust op verlaten.

Het feit dat nr 6 zijn elfden druk beleeft en den naam draagt van een man als R. Hol, is welsprekend genoeg Alle zangonderwijzer moet dit boekje hebben. Daarin leeren de kinderen al spelende theorie en praktijk ; alleen rijpe ondervinding kan zoo'n boekje tot stand brengen. A. Van Wassenhove.

J. **De Cock.** *Mevrouw Ida Hahn-Hahn.* Haar beteekenis in de Duitsche letterkunde. (Leuvensche bijdragen, Vde Jg., 2de afl).

Een studie van 130 bladzijden, die nog maar het eerste gedeelte bevat. Het uitvoerigste stuk werk, dat tot nu toe over Hahn-Hahn het licht zag. Een studie, het uitvloeisel van veel studie. Een resultaat, waarmee de « Hahn-forschung, » als dit woord niet te weidsch is, zal hebben rekening te houden. Een werk, dat weinig *Vorarbeiten* had en alle, die het had, ver achter zich liet. Een, waarvan men de waarde vooral niet moet afmeten naar den omvang dezer bespreking.

Een paar dingen liggen mij op 't hart, die ik maar dadelijk zal zeggen om er af te zijn.

Jarenlang hebben wij die literarische bijdragen gekend, die met ellenlange bladzijden over de voorouders-tot-in-'t-derde-geslacht van den behandelden schrijver begonnen. We waren er nu, meen ik, over heen, en nu komt de Heer De Cock en volgt weer de oude methode, waartoe ? Beteekenis heeft dit en nut, als het karakter of het arbeidsveld van een kunstenaar door de karakters zijner ouders geheel of ten deele wordt verklaard, gelijk bij Goethe ; als de grootvader op hem van vormende kracht is geweest, neem b. v. Schaepman. Bij Hahn-Hahn vind ik daarvan niets. Waarom dan die menschen er bij gehaald ? Mij dunkt, het antwoord is : sleur, niets meer. — Ook zou ik wenschen te vragen (hier toont het boek den schaduw van zijn verdienste), of de uitvoerigheid overalwordt geregeld door het belang der zaak Heeft het inderdaad zooveel waarde, te weten wat deze « ins Blaue hinein » zwetsende dame ten beste geeft over Goethe en Schiller, om maar iets te noemen? Of over Dante, Calderon ? De Heer De Cock heeft toch bij 't overschrijven van menig oordeel hetzelfde gevoel gehad, dat wij krijgen, als een naïef zusje ons in haar brieven praat over boeken en schrijvers? Ten derde — neen, het past niet, dat ik kleinigheden ga ophalen uit een zoo groot werk.

Want een groot werk is het. Vooral het vierde hoofdstuk, de karakteristiek van Hahn's romans, vind ik meesterlijk De invloed dezer romans op de letterkunde is zeer groot geweest, tot haar voordeel nu niet altijd. Ik geloof : als romans, als kunstwerken hebben deze geschriften weinig waarde meer. En al begrijpen wij ook de verontwaardiging van een Schaepman of een Keiter over het letterkundig pamfletisme, dat over Hahn reeds hierom, den staf brak wijl een katholiek noodzakelijk een heloot moest zijn in 't land der letteren ; — tegenwoordig zijn 't toch ook wel de Roomschen over enkele dingen omtrent deze schrijfster eens.

Vooreerst, hoe belangwekkend Hahn's verschijning moge zijn als mensch, hoe eerbiedafdwingend om haar idealen en om haar strijd ter wille van deze, kunstenares in den hoogen zin was zij niet. Meer bepaaldelijk voor haar romans : reflexie in die tierende mate als deze bij haar alle handeling verstikt in plaats van ze hooger groeikracht te geven, is de dood voor den roman als kunstwerk. Reflexie over godsdienst en politiek, wat de innerlijke bezieling had moeten zijn, is hoofdzaak geworden. Er heerscht een praatziekte, die lang niet aangenaam aandoet. Verder: Hahn-Hahn heeft het volksleven niet gekend. Zij is aristokratisch, al hare romans zijn aristokratisch. Zij is van adel, alle personen van eenige beteekenis kunnen niet anders zijn. Niemand, die werkt of arbeid kent. Het leven der kasteelen het eenige leven. Alle heldinnen naar één beeld geboetseerd, naar het beeld der schrijfster. Het beeld van een onbevredigde, zoekend bevrediging. Het beeld, als we dieper gaan, van George Sand's Lelia. Altijd weer, altijd weer. Dat is niet meer de roman van dezen tijd.

Ik kan daarom de nieuwe uitgave van Hahn's katholieke romans, die Habbel in Regensburg heeft ondernomen, niet gelukkig, niet oordeelkundig, niet winstbelovend vinden.

Dat alles staat ook in De Cock's studie in de regels of tusschen de regels te lezen. Een goede, degelijke, doorwrochte studie. Een studie, die onder hare zusteren over 't zelfde onderwerp tot heden is facile princeps. G. VAN POPPEL.

NASCHRIFT. — Terwijl het bovenstaande gedrukt werd, ben ik in 't bezit gekomen van de volledige monografie, die blijkt het akademisch proefschrift te zijn van den E. H. De Cock.

Had ik, toen ik bij het vierde hoofdstuk : « Romans », mijn opmerkingen maakte, kunnen vermoeden, dat er een zevende : « Katholieke romans », zou volgen, en *wat* daar nog zou worden gezegd, — mijn bespreking had korter kunnen zijn.

Het samenvattend oordeel op blz. 162 : « Ida Han-Han is » de « Schöpferin » geweest eerst van den Duitschen vrouwen- » roman, later van den specifiek katholieken roman. Als katho- » lieke kunstenares staat ze in zoover beneden de niet-katholieke » als ze na heur bekeering meer rechtstreeks aan tendenz doet. » In al haar romans echter bevindt zich het schoone enkel in » sporadischen toestand; » — dat oordeel van den E. H. De Cock zal wel 't oordeel der Geschiedenis blijven. G. v. P.

Hulpboekje voor jonge kruidenlezers door A. De Jaegher, leeraar te Poperinge. — Jules De Meester, uitgever, Roesselare. 1903. — 135 bladz.

Het onderzoek der planten en der organen waarover men spreekt is noodzakelijk, en het aanleggen van kruidboeken zeer nuttig om de kruidkunde aan te leeren. Maar de jonge leerlingen kennen weinig planten en het gebruik der floras is in den eerste moeilijk. Een handboek, dat de meest verspreide gewassen opnoemt volgens de maand waar zij bloeien, en ze in eenige regels beschrijft, vergemakkelijkt het werk der kinderen en bewijst hun een grooten dienst. Daarbij geeft de schrijver zijne toelichtingen met waar talent.

Maar reiken de beschrijvingen altijd toe om de planten te laten kennen? Wij twijfelen eraan, des te meer dat de figuren soms niet te best geslaagd zijn; maar de opgenoemde planten zijn talrijk genoeg, en de jonge leerlingen moeten ze overigens niet alle kennen.

Het tweede hoofdstuk deelt de voornaamste wetenschappelijke benamingen mede; niet genoeg evenwel om den leerling in staat te stellen alles goed te begrijpen wat nog volgt; de schrijver had wel gedaan bovendien twee, drie typen grondig te beschrijven. In het derde hoofdstuk vinden wij de lijst der familiën met de voornaamste soorten. Onder deze groepen zijn er een twaalftal familiën, veel belangrijker dan de andere (grassen, muurachtigen, ranonkelachtigen, kruisbloemigen, schermbloemigen, roosbloemigen, vlinderbloemigen, ruwbladigen, leeuwebekachtigen, lipbloemigen, samengesteldbloemigen...), en daarbij overal verspreid, en elk twee of drie kenteekens vertoonend die voldoende zijn om ze te onderscheiden. De schrijver had wel gedaan met nadruk op deze kenmerken te wijzen.

Het werk is aanbevelenswaardig voor de bibliotheken, de prijsuitdeelingen en de kinderen die in verloftijd een kruidboek willen vormen. Met weinige verbeteringen en vermeerderingen zou het goed als schoolboek kunnen dienen. O. Cornet.

Leerboek der natuurkunde. Grondbeginselen, vaste lichamen, vloeistoffen en gassen, door J. van der Breggen. — P. Noordhoff. — 1903. — Groningen *f* 1.25, gebonden *f* 1.50 — 154 bladz.

« Dit « Leerboek der natuurkunde » is hoofdzakelijk bestemd « voor de leerlingen der 3e klasse eener H. B. S. met 5-jarigen « cursus en voor de leerlingen der hoogste klasse eener H. B. « S. met 3-jarigen cursus, die naar eene H. B. S. met 5-jarigen « cursus wenschen over te gaan. » Alzoo begint de schrijver zijn voorbericht. Hier zijn inderdaad de titels der hoofdstukken: Beweging van een stoffelijk punt. — Samenstelling en ontbinding van bewegingen. — Beginselen van de leer der krachten. — Samenstelling en ontbinding van krachten die op een stoffelijk punt werken. — Een vast lichaam onder den invloed van krachten in eenzelfde vlak gelegen. — Centripetaal-kracht. — Algemeene aantrekkingskracht — Zwaartekracht. — Arbeid en arbeidsvermogen. — Moleculaire krachten bij vaste lichamen. — Vloeistoffen onder den invloed van uitwendige krachten. — Moleculaire krachten bij vloeistoffen. — Evenwichtsverschijnselen bij gassen. — Moleculaire verschijnselen bij gassen.

Dit is, in andere woorden, het eerste deel van het leerprogramma voor het eerste jaar van natuurkunde in het middelbaar onderwijs van den hoogeren graad in België, het tweede begrijpende: warmte-, geluids- en lichtleer tot lichtbreking. Dit leerboek kan dus gebezigd worden door de leeraars van natuurkunde en de leerlingen der collegiën en athenæa. Wij hebben, wel is waar, volledige leergangen; maar zij zijn in 't Fransch geschreven en wij mogen zeggen dat er niet veel te vinden zijn die de hoedanigheden vereenigen van het bovengemeld werk.

De schrijver behandelt zijn onderwerp op mathematische wijze ; alles is logisch aaneengeschakeld ; de stijl is klaar en bondig ; de figuren zijn duidelijk. De nauwgezetheid van den druk brengt er veel toe bij om het werk nog meer waarde te geven.

De stellingen, bewijzen en redeneeringen kunnen gemakkelijk begrepen worden door de leerlingen die de lagere klassen gevolgd hebben. Zij behoeven maar eenige begrippen van algebra en meetkunde te kennen om het boek te kunnen lezen en bezigen. Van driehoeksmeetknnde en hoogere wiskunde is er geen spraak. Dit is een punt van belang voor de leerlingen der collegiën, athenæa, nijverheids- of beroepsscholen..., die de natuurkunde moeten leeren, terwijl zij maar de eerste grondbeginselen der wiskunde kennen.

Het werk sluit met 140 vraagstukken, welke de leerlingen der derde beroepsklas en in het algemeen die der drie hoogere klassen van een collegie kunnen oplossen om de beginsels der formulen te leeren toepassen en herhalen.

Laat ons wenschen dat de schrijver de volgende deelen der natuurkunde (warmte-, geluids- lichtleer,electriciteit) even degelijk zal behandelen. O. Cornet.

De Dochter van den handsopper. Afrikaansch-Hollandsche roman door Hjalmar Reitz. Amsterdam, Van Holkema en Warendorf 1903. 281 bl.

De schrijver is de zoon van den welbekenden staatssecretaris P. W. Reitz. Toen de oorlog uitbrak staakte de jonge man zijne studies te Amsterdam, om den oorlog te gaan meemaken. Zijn vader, zegt in een kort voorwoord dat hij « zonder mij bij al zijne beschouwingen neder te leggen van de historische waarheid daarvan overtuigd ben. »

Handsoppers, zoo heetten de Boeren die niet meevochten en zich aan den Engelschman overgaven. Wij hebben hier met geen eigenlijken roman te doen, wel met een verhaal, eenvoudig, maar vlot en aantrekkelijk, van de meegeleefde gebeurtenissen in het veld ; een boek dat in de reeds uitgebreide Zuid-Afrikaansche letterkunde op zijne plaats is.

Bij velen die over de Boeren meepraaten speelt de verbeelding hare rol : de Boeren verbaasden zóo de wereld, dat men min of meer geneigd is ze als « Uebermenschen » — in den goeden zin — te aanzien. Hier leert men ze kennen zooals ze zijn. « Men denke niet dat ik mijn natie tracht slecht te maken, verre van dien, juist door de slechten te leeren kennen, stelt men de goeden zooveel meer in het licht. »

De Boeren waren over 't algemeen te teerhartig om goed te kunnen oorlogen Tot soldaten waren ze niet opgeleid. « Het heeft mij altijd verbaasd hoe gauw onze burgers iets gewoon worden en hoe — om zoo te zeggen — mak. Ik heb hen dikwijls gezien vlak bij den vijand, even gerust voortlevende en boerende alsof er een wereldvrede was » (bl. 41) « Het trof mij hoe gehecht zij waren aan hun eigendom. Alle mogelijke nuttelooze zaken werden meegesleept om al te dikwijls na vijf of zes dagen weggeworpen te worden. Eén man had acht hoeden en wilde er geen een van weggeven. Neen als het eens vrede was, zou hij

ze noodig krijgen. » (bl. 37) En ook de officieren waren niet volmaakt. « Iedereen deed maar net wat hij lust had. »

De schrijver heeft veel opgemerkt en vertelt wat hij gezien heeft. Hij heeft daarbij een werkelijk talent van voorstelling. Typen als Oom Koos, Oom Hendrik, Oom Danie zal de lezer niet licht vergeten. E. Vl.

An Englisch Reader bij J. H. Wismans, leeraar aan het Klein Seminarie te Rolduc. — Kerkrade (Holland) N. Alberts, 1ste deel, 220 bldz. 2 fr. 2de deel (Literary Reader) 354 bldz. 3 fr.

« Het leesboek moet het middelpunt van het onderwijs vormen, niet de spraakkunst. Goed gekozen, bovenal *interessante* lectuur zijn voor den leerling van meer beteekenis dan vertaling uit de moedertaal, die hen misschien er toe zullen brengen, om *over* de vreemde taal te leeren denken, zeker niet *in* de vreemde taal. » Aldus Prof. Symons op het Amsterdamsch Philologencongres in 1898.

Goed gekozen, interessante lectuur te geven is klaarblijkelijn ook het doel geweest van den samensteller dezer leesboeken. De verhalen, die wij in het eerste deel vinden zijn zeer geschikt om de jeugdige lezers te boeien ; zij spreken op levendige wijze tot hun gemoed en hunne verbeelding, en in de meeste heerscht een aangename spanning, die het verder lezen tot een waar genot en tot eene behoefte maakt.

De stukjes in poëzie leenen er zich uitstekend toe, om van buiten geleerd te worden (iets, wat bij de studie eener vreemde taal hoogst noodig is), en de prozastukken zijn, behoudens eenige uitzonderingen (waaronder het boeiende, maar ietwat moeilijke stuk van Walter Scott), uiterst geschikt om in de klas, door de leerlingen zelf, in het Engelsch te worden naverteld. Zoodoende beantwoordt dit leesboek aan een dubbel doel : oefening in het vertalen en, last not laest, oefening in het Engelsch *spreken*. En dit laatste is bij eene bloemlezing in een *levende* taal hoofdzaak.

De namen der schrijvers en de titels der tijdschriften, waaruit de meeste stukken gekozen zijn, zijn een waarborg voor onberispelijke taal en stijl, en met genoegen hebben we gezien, dat ook de Katholieke schrijvers hier niet zijn verwaarloosd.

Dit laatste geldt vooral van het tweede deel (literary reader) waar o. a. de hoofdstukken over de Bijbelvertaling, Oxford Movement en Catholic Revival ons iets bieden, wat in de meeste handboeken van Engelsche Letterkunde geheel wordt verzwegen of onjuist voorgesteld.

Op practische wijze geeft dit leesboek tevens een vrij volledig overzicht van de geschiedenis der Engelsehe Letterkunde door de volgorde der stukken, de indeeling volgens perioden, en doordat het kenmerkende van elke periode aan het begin der hoofdstukken wordt aangegeven en vóór de stukken der voornaamste schrijvers een kort overzicht geplaatst is van hun leven en hunne werken.

Goed gezien is het van den heer Wismans, ons in plaats van korte, onsamenhangende brokstukken, langere uittreksels te geven. Shakespeare is dan ook niet, zooals gewoonlijk, vertegenwoordigd door enkele onsamenhangende, zware alleen-

spraken, maar door een bijna volledig gegeven drama (Julius Cæsar). De aanmerkingen van verklarenden en æsthetischen aard, bij dit stuk gevoegd, komen ons zeer geschikt voor, om den leerling een goed inzicht te geven in Shakespeare's kunst.

De samensteller heeft niet uit het oog verloren, dat ook het tweede deel vóór alles moest blijven een *leesboek* voor de *school*, dat door de studeerende jeugd niet ongaarne wordt ter hand genomen, en om die reden zijn dan ook de meeste stukken, zoowel in proza als in poëzie, van *verhalenden* aard, ofschoon zij tegelijkertijd volmaakt beantwoorden aan de hooge literarische eischen, die aan zulke stukken moeten gesteld worden.

Evenals in het eerste deel, vindt de leerling de vertaling van de moeilijkste woorden en uitdrukkingen aan den voet der bladzijde.

Een geschiedenis der letterkunde als deze, waarin vage, nietszeggende namen en datums worden aangevuld door flinke, kenmerkende en onderhoudende uittreksels uit de grootere schrijvers — ook uit de Katholieke — zal ongetwijfeld haar weg vinden, niet het minst om haren buitengewoon lagen prijs en rijken inhoud. G. v. P,

Philosophische Betrachtungen zum Bank- und Börsenwesen von Dr Eug. Baumgartner. Graz, Leuschner & Lubensky. 173 bl. prijs 3 Mark.

Zijn eersteling, zegt de schrijver in zijn voorwoord; 't zal dus zijn docterthesis zijn. Zij heeft weinig om 't lijf. Drie deelen : het eerste en uitgebreidste behandelt de betrekkingen der banken met hunne kliënten en der banken ondereen ; dan nog de Staatstusschenkomst in zake van banken. Niets nieuws : vele algemeene beschouwingen en hier en daar een nuchter « dat zou niet mogen zijn », dat geenszins beantwoordt aan den titel : *Philosophische Betrachtungen*.

Als tweede deel : Is de voorzegging van Marx, dat de kleine winningen niet kunnen blijven bestaan, op de banken toepasselijk? De schrijver denkt van neen en wil aantoonen hoe de bankiers uit de provinciesteden en de kleine wisselagenten zich zullen kunnen rechthouden. Wie onder hen, door de wedijvering in den hoek gedrongen, naar middelen zou uitzien om uit dien benarden toestand te geraken, zoeke echter geen raad bij den schrijver. — In het derde deel wordt gezegd hoe de waarde bepaald wordt van staatsschulden, aandeelen en schuldbrieven van ondernemingen.

Dit werk zal aan den schrijver den doktorstitel bezorgd hebben ; dit nut heeft het gehad ; we meenen dat het geen ander hebben zal. E. VL.

De Deo Uno et Trino, commentarius in primam partem S. Thomæ auctore **Ludovico Billot S. J.** Editio quarta. Romæ ex typographia S. C. de propaganda fide, 1902.

De Verbo Incarnato, commentarius in tertiam partem S. Thomæ, auctore **L. Billot S. J.** Editio tertia. Romæ, ex typ. S. C. de propaganda fide, 1900.

I. De naam van den schrijver kan als voldoende aanbeveling van zijne werken gelden. Sedert jaren is hij professor der dog-

matische theologie aan het Romeinsch college, en heeft als vruchten van zijne studie eenige werken geschreven, welke de goedkeuring en den lof der theologische kringen verdienden.

P. Billot is een speculatieve geest die bij voorkeur de scholastieke zijde van het dogma beschouwt en onderzoekt. Wij zeggen *bij voorkeur* : zonder het positieve gedeelte der theologie geheel te verwaarloozen, behandelt hij het speculatieve als hoofdzaak en hoofdtaak. Hij is derhalve bij uitstek geschikt en berekend een commentaar te schrijven op de werken van den H. Thomas, wiens verheven geest, terwijl hij de speculatieve theologie tot hare volmaaktheid opvoerde, de positieve bewijzen voor de geloofswaarheid onderstelt of slechts met eenige woorden aanduidt.

P. Billot verdeelt den tractaat *De Deo Uno* in twee deelen : I de Existentia Dei, en II de his quæ pertinent ad operationem Dei. Het eerste deel bevat drie hoofdstukken : 1. De Dei existentia. 2. De Dei quidditate. 3. De modo quo Deus a nobis cognoscitur (bl. 171). Het tweede deel behelst insgelijks drie hoofdstukken handelende over Gods wetenschap, Gods wil en eindelijk over Gods macht en zaligheid (bl. 307).

De tractaat *De Deo Trino* telt de volgende hoofdstukken : De Processionibus divinis. — De *Relationibus divinis.* — De Personis divinis secundum considerationem absolutam et secundum considerationem comparativam (bl. 609).

Een geschiedkundig aanhangsel handelt over de oude ketterijen, welke het katholieke dogma der H. Drievuldigheid bestreden hebben.

Om een juist oordeel te vellen over de wetenschappelijke waarde van het werk, houde men voor oogen dat het niet voor eerstbeginnenden is bestemd, maar eene wijsgeerige voorbereiding vordert, welke niet de vrucht van één jaar studie kan zijn. Wie derhalve zich met een oppervlakkige uit een bekrompen compemdium geputte kennis tevreden stelt, zal hier niets of weinig van zijne gading vinden. Wie echter in de philosophie genoegzaam onderlegd en beslagen, de geloofswaarheden niet enkel wenscht te kennen maar ook te doorgronden om haren onderlingen samenhang en de treffende overeenkomst met de beginselen van de rede te begrijpen, neme dit boek ter hand. Hij zal zijn hart kunnen ophalen aan diepgaande beschouwingen, heldere verklaringen en afdoende bewijzen welke het mysterie van God en zijne werken eenigszins ontsluieren. Met andere woorden : het werk voldoet aan de eischen van het academische onderwijs en moet als zoodanig beoordeeld worden.

De schrijver betwist de bewijskracht van twee argumenten voor Gods bestaan, welke dikwijls in de handboeken vermeld worden. Het eerste heeft tot grondslag de noodzakelijke en eeuwige waarheid der verstandsbeginselen, het tweede rust op de zedenwet, iederen mensch in het hart geschreven (bl. 65).

In de moeilijke strijdvraag omtrent Gods kennis van de volstrekt of voorwaardelijk toekomstige vrije handelingen houdt de schrijver staande dat God deze toekomstige vrije daden niet direct kent in haar zelven, maar in zijne wezenheid. Het *hoe* van

deze kennis is voor ons een onoplosbaar raadsel, dat uit onze zeer onvolmaakte kennis van God en Gods werken voortvloeit.

Dat de mensch in bepaalde omstandigheden tot deze en geene andere vrije daad zal besluiten, terwijl hij ook het tegenovergestelde of iets anders zou kunnen willen, dit alles is eene van de oneindige wijzen, waarop de goddelijke wezenheid kan nagebootst en aan haar deelgenomen worden.

Deze wijze van navolging wordt door God gekend, omdat Hij zijne wezenheid volkomen erkent als de bron van alle wezens en van al hunne hetzij noodzakelijke, hetzij vrijwillige bepalingen.

In de belangrijke vraag over de Prædestinatie wijkt de schrijver af van al zijne voorgangers op den leerstoel van het Romeinsch College.

Indien men met Suarez de prædestinatio ad vitam æternam verdedigt, onafhankelijk van de bovennatuurlijke verdiensten, moet men ook met denzelfden Suarez de negatieve verwerping (reprobatio negativa) der niet-geprædestineerden verdedigen.

Verdedigt men met Vasquez de prædestinatio ad vitam æternam wegens de vooraf geziene en erkende bovennatuurlijke verdiensten, dan kan men alle reprobatio ook de negatieve verwerpen en zegevierend wederleggen.

P. Billot nu verdedigt met Suarez de prædestinatio tot het eeuwige leven onafhankelijk van de verdiensten, maar wil niets hooren van de negatieve verwerping.

Het is uiterst moeilijk deze twee meeningen met elkander te verzoenen, ook schijnen de aangevoerde argumenten niet voldoende om een ernstig lezer te overtuigen.

Wij zien niet in waarom de dubbele beschouwing der prædestinatio in haar geheel en in hare deelen algemeen bij de theologen aangenomen als ongegrond zou moeten verworpen worden. Nog minder begrijpen wij met welk recht de schrijver zich op den H. Augustinus beroept, daar de leer van den heilige op dit punt zeer twijfelachtig is. Het argument zou trouwens te veel bewijzen : de H. Augustinus verdedigt zijne meening tegen de Pelagianen als een dogma door de geheele Kerk aangenomen. Dit zal echter P. Billot niet van de meening durven zeggen, welke hij voorstaat.

Ondanks de redeneering van den schrijver, zal de lezer tusschen de reprobatio negativa en de algemeene voluntas salvifica Dei een onverzoenbare tegenspraak blijven zien.

II. De tractaat de *Verbo Incarnato* telt drie deelen. I. De ipso Incarnationis mysterio (bl. 344). II. De his quæ Deus Incarnatus egit et passus est (bl. 498). III. De credibilitate mysterii Incarnationis (bl. 570).

In het eerste deel bekleedt de vraag naar de uitlegging van het mysterie der persoonlijke vereeniging van den Zoon Gods met de menschelijke natuur eene aanzienlijke plaats. Volgens de zienswijze van den kardinaal Franzelin is de menschelijke natuur in Christus geen persoon, niet omdat haar iets ontbreekt, maar omdat zij de natuur van den goddelijken persoon is geworden. Hetzelfde schijnt de H. Thomas te leeren : « Dicendum quod naturæ assumptæ non deest propria personalitas propter

defectum alicujus, quod ad perfectionem humanæ naturæ pertinet, sed propter additionem alicuius, quod est supra naturam, quod est unio ad divinam personam. » 3 dist. 5. q. 4. a. 2. ad 2.

Desniettemin verdedigt de schrijver eene andere opinie, ten gunste van welk hij ook het gezag van den H. Thomas inroept. De menschelijke natuur in Christus is geen persoon, omdat de goddelijke persoon de plaats inneemt van de geschapen persoonlijkheid, welke de menschelijke natuur uit zich zelve zou bezitten.

Wie lust heeft zich in deze duistere vragen te verdiepen vergelijke de argumenten van den schrijver met de verhandeling van Kard. Franzelin in zijn tractaat *de Verbo Incarnato*.

Christus is in volle vrijheid voor het menschdom gestorven, want door zijn dood heeft hij onze verlossing verdiend. Hij zegt trouwens in de H. Schrift dat Hij vrijwillig in den dood gaat, maar ook dikwijls dat Hij van zijn Vader het gebod heeft ontvangen van te sterven.

Het schijnt onmogelijk dit gebod met de vrijheid in overeenstemming te brengen ; daar Christus dit gebod verbonden met een zedelijke verplichting niet kon overtreden. P. Billot volgt bij de oplossing van deze moeilijkheid het gevoelen der beste theologen. Dezen bewezen en bewijzen dat het gebod (præceptum) door Christus ontvangen geen streng, in geweten verplichtend gebod is, maar in overdrachtelijken zin genomen, het welbehagen van den eeuwigen Vader over de vrije beslissing van zijn Zoon beteekent.

Het laatste deel handelende over de geloofwaardigheid der Menschwording levert eene kostbare bijdrage tot de positieve theologie. De schrijver toont zich op dit gebied niet minder ervaren dan in de speculatieve theologie. Zijne bewijzen onderscheiden zich door kracht en klaarheid en moeten ieder onbevooroordeelde overtuigen.

In drie hoofdstellingen vat hij zijn uitgebreid onderwerp samen:

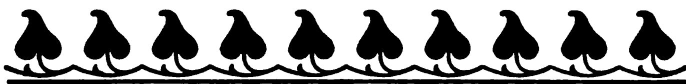
1. Door uitdrukkelijke en cristalheldere getuigenissen heeft Christus zijne godheid verkondigd ; hetzelfde deden de door Hem gezonden apostelen. Deze getuigenissen zijn onwraakbaar.

2. Deze getuigenissen worden bevestigd door de talrijke voorspellingen sedert de oudste tijden gedaan welke in Christus vervuld zijn geworden.

3. De wonderen in het Nieuwe Testament verhaald en de weergalooze schatten van volmaaktheid, beschaving en zedelijke hervorming door het christendom aan de wereld geschonken bewijzen voor ieder denkend mensch de geloofswaarheid der Menschwording.

Ten slotte zij het uitmuntend werk van P. Billot aan alle vrienden der theologische wetenschap ten zeerste aanbevolen. Hoofdzakelijk wenschen wij het in de handen van de professoren onzer Seminariën als veilige gids en vuurbaak om hun onderwijs op hechte grondslagen te vestigen, en zoo noodig, uit te breiden, te wijzigen en te volmaken.

Roermond Dr. A. DUPONT.

OVERZICHT DER TIJDSCHRIFTEN

Het Katholiek Onderwijs. Dec. 1903.

Vervolg van de studie *De Kerkvaders*. De opvoedkundige voorschriften van den H. Hieronymus worden hier besproken. — Dan de vervolgen van *Over eenige verschillen tusschen de Afrikaansche schrijftaal en de onze*, en van E. pastor Bols' lezing in de K. Vl. Academie : *Weerd of waard*, *Hert of hart*, *bie of bij*, waarin hij opkomt tegen de verkettering van weerd, hert, bie, nadat de spellingscommissie van 1864 « na rijp onderzoek beslist (heeft) dat beide vormen van deze en soortgegelijke woorden naar verkiezing mogen gebruikt worden ». — Ook nog in deze aflev. *Een woord over Lodewijk van Beethoven en zijne afkomst* en mededeeling van eenige officieele stukken.

Biekorf nrs 21 en 22 geven het vervolg van E. H. Linnebank's bijdrage in den *Katholiek*, getiteld *Woordkunst van Guido Gezelle*, met taalkundige aanteekeningen van E. H. Jan Craeynest, die besluit « 1) dat bij Gezelle het aantal *nieuwgesmede* woorden niet groot zoo is als men wellicht meenen zou; 2) dat Gezelle bij het maken van nieuwe woordgedaanten heel omzichtig te werk ging en over 't algemeen de wetten volgde van de gezonde spraakkunst.

Daarom ook moet niet de eerste de beste er op los gaan smeden.

Tot het maken van degelijke nieuwe woorden, evenals tot het voordeelig aanwenden van verouderde, is veel taalgevoel en taalinzicht noodig, mitsgaders veel overleg. » — Nog in deze aflev. een vervolg van E. H. Mervillie's *'t Een en 't ander over de bietjes* en welgeslaagde verzen van Kan. Eug. De Lepeleer, Cæs. Gezelle en F. De Jonge.

De Banier deel 12.

Eene letterkundige studie van J. G. Geurts over Vondel's *Kerstnacht*. — Eenige aanteekeningen van Dr Edg. Peeters over *Bloed- en Roestvlekken*, en van H. Henrotay over *Het stadhuis van Borgloon*. — Voorts verzen Joz. Lemmens en Huibrecht Haenen.

't Parks Maandschrift van 15 December brengt het vervolg van de bijdrage over *Werkmansretraiten*.

Verslagen en Mededeelingen der K. Vl. Academie.

September-October, brengen eindelijk het verslag van den vijfjaarlijkschen wedstrijd voor Nederlandsche Letterkunde, tijdvak

1895-1899, waarin Gezelle's Rijmsnoer den prijs behaalde. Over dit verslag, door prof. De Ceuleneer geschreven, ware nog al veel te zeggen.

— *November.*

In de zitting van 18 November werden gekozen tot bestuurder M. H. Sermon; tot onderbestuurder M. Gust. Segers. — M. Prenau heeft aan de Academie een polemiseerend opstel laten geworden : *Het jongste zuivere Nederlandsch* : Prayon van Zuylen en Dr Am de Vos stellen voor het in de *Verslagen en Mededeelingen* der Academie op te nemen. D. Claes integendeel komt beslist hiertegen op. « Ik meen, zegt hij, dat de heer Prenau zijn opstel elders mag laten drukken... Geheel dit stuk is op eenen waanwijzen toon geschreven ; de aanhef is knak, het slot is potsierlijk. « Op voorstel van jhr. de Pauw wordt verdere beraadslaging hieromtrent verdaagd tot de volgende zitting. »

Germania, Dec. 1903.

Uit het mijntijdschrift *Glückauf*, wordt een artikel medegedeeld van Schulz-Briesen over de koolmijnen in de Kempen en de toekomst van Vlaamsch Noord-België. In eene inleiding daartoe drukt de opstelraad van *Germania* op 't belang dier koolontdekking voor de toekomst van ons Vlaamsche ras. In de middeleeuwen was Vlaanderen 't machtige deel der hedendaagsche Belgische provinciën. Met de grootnijverheid zijn de Walenstreken opgekomen. Nu zal Noord-België een nijverheidsgebied worden, maar zal de nijverheid de verfransching niet meebrengen? — Dr. Ludwig Wilser geeft algemeene beschouwingen ten beste over *De Beteekenis der Germanen in de Wereldgeschiedenis.* — Naar aanleiding van 't verschijnen der 24e aflev. van het 152e deel der Statistiek van 't Duitsche rijk worden eenige cijfers medegedeeld betrekking hebbende op den handel van Duitschland met België en de Nederlanden. Chamberlain's politiek, zoo luidt het besluit, met Engeland van 't vaste land in economisch opzicht te willen afzonderen, zal Denemarken, Noord-Nederland en België nauwer aan Duitschland snoeren. — Voorts twee schetskes, *Twee wegen*, van Neel Hiddar, en *In Zaandam* van E. Galli. — Eenige bladzijden van Er. Liesegang : *P. W. Janssen zum Gedächtnis* en verzen van Joh. Groeneboom en Jef Hindertael.

Volkskunde, 7-8e aflev.

A. De Cock deelt bijzonderheden mede, uit 't binnen en 't buitenland, betrekkelijk het bezweren en aflezen voor wormen en rupsen en het bidden van St-Jans Evangelie. — Van den zelfden schrijver : vervolg van *Spreekwoorden en zegswijzen afkomstig van oude gebruiken en volkszeden.* De oude munten zijn hier aan de beurt, en we krijgen uitleg over stooter, stuiver, blank, groot, botje, oortje. Ook nog van A. De Cock, opzoekingen naar het ontstaan van het verhaal van den ondankbaren zoon, door Van Beers bedicht in zijn *De Arme Grootvader.* — Van Virginie Loveling, eene vertelling, in volksspraak, met uitleg : *Slechte Boeken.*

Kunst en Leven, tweede jaargang, 2e aflevering.

De gansche aflevering bestaat uit een artikel van *Medard Verkest* over de hoofdkerk van Brugge en haar kunstschat. Beurtelings worden in kort oogenschouw genomen het gebouw zelf van Sint Salvator — van buiten als een geharnast ridder, van binnen vol vroolijke kleuren en levendige tinten, — de oude kunstwerken, het snij- en beeldhouwwerk, het koper- en drijfwerk en inzonderheid de veertien schilderijen van onbekende meesters.

Dit artikel is maar een vluchtig kijktochtje in de Brugsche kathedraal, en hem die vraagt of veel nieuws leert, kunnen wij wijzen naar de monographiën van Sint Salvator door Verschelde, Verhaegen en de Coninck.

Fédération Artistique. 4.

E. Baes : La Beauté moderne. -- Louis : C. van Leemputten. — Vurgey : L'art nouveau et l'Enseignement. — Antoine : La *Peinture allemande au 19e siècle* par le Marquis de la Mazelière.

— 5. Baes : La Beauté moderne, IV. — Van Rijn : *Sapho* de Massenet.

— 6. Vander Meersch : *De Kapel*, par De Tière et Blockx. — Kling : W. A. Mozart. — Lantoine : Le Salon d'automne, à Paris.

— 7. De Taeye : *Nouveaux Essais sur l'Art contemporain*, par Fierens-Gevaert. — Vurgey : *Psuké* par E. Picard.

— 8. Fert : La querelle entre idéalistes et réalistes. — De Taye : † Jos. Stallaert. — Du pays de la Musique.

— 9. Van Ryn : *Le Roi Arthus*, opéra de Chausson. - Vurgey : A l'atelier de Lalaing. — De Taeye : Jos Stallaert, II. — *La chanson d'Halewijn* de Dupuis. — Baes : Les nouvelles acquisitions du Musée. — Lantoine : L'Art à Paris.

10. Baes : Nudité et Indécence. — De Taeye : J. Stallaert, III. — Van Cleef : *La Robe rouge* de Brieux. — Lantoine : L'Art à Paris, Expos. des œuvres de Steinlen.

— 11. Dauvé : L'Enseignement du Beau. — Van Rijn : Le Centenaire de Berlioz aux Populaires. — Kling : Mozart. — *Logements russes* de Gorki.

Revue de l'Art Chrétien, 6.

Sanoner : Sculptures d'un porche roman à Remagen. — Maître : St-Seurin de Bordeaux et sa crypte. — Helbig : Testament d'Arn. Lude. — Chappée : Le tombeau de St-Pavin. — Fennebresque : L'église de Châteloy. — Helbig : L'exposition de dinanderies. — Correspondance. Bibliographie.

Revue Néo-Scolastique. 4.

Besse : L'anticléricalisme sous M. Combes. — De Wulf : La décadence de la Scolastique à la fin du moyen âge. — Meuffels : Un problème à résoudre : En quelle langue doit être donné l'enseignement de la philosophie dans les séminaires ? — E. Janssens : Charles Renouvier. — Nys : La physique de la

qualité. — Bulletin de l'Institut de Philosophie. — Comptes-rendus.

Durendal nr 11.

E. H. Moeller wijst op de pogingen door Cardinaal Sarto, nu paus Pius X, aangewend om 't kerkmuziek te verbeteren. « Il n'y a pas de doute que Pie X fera pour l'Eglise universelle ce que le patriarche de Venise fit pour son diocèse. » — Raph. Petrucci wijdt drie bladz. aan Alf. Verwée zaliger, den bekenden beestenschilder en looft de verscheidenheid in zijn werk. — Van Eduard Ned een klein stukske *Le départ du Petit Flip*. — Vervolg van d'Henezel's roman *Une belle Ame*, met goed getypeerde karakters. — Ook nog eene warme waardeering van God. Devriese's talent als medaaljesculptor, met afbeelding van eenige der laatste medalje's van Devriese : K. Buls, Bon en Bnes De Vos, de kantwerkster enz.

De Katholiek. November 1903.

Lammers : De Bretonsche dichter Th. Botrel. — Van Etten : Abraham's overwinning en de opgravingen tot het einde der laatste eeuw. — Aengenent : De kapitalistische maatschappij.— Nieuwe uitgaven.

— December.

Brom : Schaepman's Christelijke Geschiedbeschouwing. — Schaepman : Christelijke Geschiedbeschouwing. — Meyer : De instelling van den Rozenkrans. — Van Veen : Over de kunstschool van Beuron. 1. Inleiding. 2. Het eerste werk en algemeene beginselen. — Balet : Mislukt. — Jansen : Naschrift bij de « Aanteekeningen op de brochure van den heer Wildeman.— Huybers : Proeven van Kerklied : O Serena. – Padrona Mia. — Nieuwe uitgaven.

De Katholieke Gids. Dec. 1903.

E. H. P. M. Bots geeft het slot van zijne geschiedkundige beschouwingen : *Hoe de Pausen beminden*, — E. H. J. Ruyter toont welken invloed de christene leering gehad heeft op den eerbied voor de dooden en komt op tegen de lijkenverbranding. — Verzen Van J. de Ras.

De Gids. December 1903.

Slot van G. van Hulzen's langdradigen roman *In hooge regionen*. — Maurice Wilmotte wijdt geestdriftige bladzijden aan *Emile Faguet* als tooneelcriticus : « ondanks de alles omvattende belangstelling van zijn geest, is Emile Faguet vóór alles tooneelcriticus. In de uitoefening van zijn ambt als criticus is Emile Faguet uiterst oprecht, omdat hij is uiterst onafhankelijk. Zijn oprechtheid gaat gepaard met een bescheidenheid die het gemeene erfdeel is van den hoogstaanden onbevooroordeelden mensch. Zich geheel overgeven aan zijn indrukken is de beste methode om goed te zien en goed te hooren. » — Naar aanleiding van John Morley's *The life of William Eward Gladstone*, krijgen wij van Dr W. G. C. Byvank het eerste deel van eene zeer lezenswaarde bijdrage over Gladstone, die hier gaat tot 1850. — Verzen van P. C. Boutens. — *Menschenwee* van J. Quérido wordt

waardeerend beoordeeld. Verwikkeling scheppen kan de schrijver niet, 't is eene opeenvolging van tafereelen. Het gewild vuile van zijn vroeger werk is hier vermeden.

Vragen van den dag. Dec. 1903.

Dr H. Blink geeft geschied- en aardrijkskundige bijzonderheden over *De Nieuwe « Republica del istmo de Panama » en het panakanaal.* « Een Amerikaansch inter-oceanisch kanaal door een gebied, dat, zoo al niet geheel tot de Unie behoorend, toch geheel aan de Unie verbonden is, dat zijn de idealen voor het Amerikaansche volk. De omstandigheden hebben er toe geleid, dat dit doel, waarnaar het lang streefde, en waarvoor men werkte zoowel in 't geheim als in 't openbaar, thans werkelijkheid zal worden. » Uit *La Revue* is een artikel overgenomen van Henri Coupin die *Verstand en karaktertrekken van enkele onzer huisdieren* wil naspeuren : de trouw, de schranderheid, het scherp oordeel, het geheugen en gevoel voor muziek worden bij den ezel geroemd ; bij het varken vindt de schrijver solidariteitsgevoel en schranderheid ; bij de runderen het besef van wat sterven is, de slimheid van den stier en het instinct der moederliefde ; bij de schapen de neiging tot emigratie, bij de geit de slimheid, de gehechtheid aan den mensch en de nieuwsgierigheid. — Boeka klaagt dat de Arabieren in Oost-Indië niet genoeg worden tegengewerkt en dat er hieruit, voor het Hollandsche gezag, een groot gevaar spruiten kan. — Jan Van Oudts juicht het inrichten van een Academischen leerstoel voor journalistiek aan de Columbia-Universiteit te New-York toe.

De Hollandsche Revue. 25 Nov. 1903.

In de rubriek *Wereldgeschiedenis* wordt o. a. gewezen op de « duizenden en nog eens duizenden guldens » door de Hollanders verloren in den Amerikaanschen staaltrust ; ook een lezenswaard uittreksel uit eene korrespondentie in de *Oprechte Haarlemmer Courant* over de politieke partijen in Hongarije. — In *Belangrijke Onderwerpen* een uittreksel uit een artikel van Valckenier Kips in *De Tijdspiegel*, over den invloed der herediteit bij den mensch; ook nog : Hoe de Zuid-Afrikaansche krijgsgevangen op St. Helena smokkelen. — Karaterschets : *Mevrouw C. Kempens-Stuterheim* « de soldaten-moeder » in Indië, die van den Indischen soldaat geen kwaad wil hooren ; en nu zelf in zorgen verkeert. — Als boek van de maand : Oorzaken der groote kindersterfte door E. J. Jonkers.

Noord en Zuid.

No 12. Molenaar : Bloemlezing uit het *Woordenb. d. Nederl. Taal.* — Rijpma : Denominatieven, Causatieven etc. — De Beer : Het onderwerp bij de Causatieven. Nadenkend lezen. — De Beer : Poëtiek 1. Proza en Poëzie. — Mehler : Het thema « Ondankbaarheid in de letterkunde ».

Cæcilia. 15 Oct. 1903.

Sibmacher : Proefnemingen in Grieksche Toonkunst. — Van Milligen : G. Spontini's Duitsche periode. — Het 25jarig

feest der S. Gregorius - vereeniging te Utrecht. — Muziekberichten.

— 15 November.
Fahro : Over het Wagnermonument te Berlijn. — Sibmacher : Proefnemingen in Grieksche Toonkunst. – Iets over *Taillefer* van Richard Strauss en het muziekfeest te Heidelberg. — Van Milligen : G. Spontini's Duitsche periode, II — Muziekberichten.

Das litterarische Echo. 1 December 1903.
A. Klaar eindigt zijn artikel over *Der Dramaturg.* — *Otto von Leitgeb* is een Oostenrijksch romanschrijver. Zijn laatste roman *Die stumme Mühle* is een wonderboek, zegt E. Lange, een boek dat zijn plaats inneemt naast Jörn Uhl van Frenssen. — *Im Spiegel* : schets van zijn eigen leven door O. v. Leitgeb. — *Wie Raimund starb*, persoonlijke herinneringen van H. Rolett. — *Ein Frühlingstag*, een hoofdstuk uit Die stumme Mühle N. B. Het verwondere niet dat deze aflev. van D. l. E. volstaat over Leitgeb. Zijn Mühle is verschenen bij E. Fleischel, uitgever van het Echo. Boekhandelszaak ! — *Ihre Familie*, een paar blzz. uit O. Enking's roman « Familie P. C. Behm », — *Gedichte* von B. Wildberg en A. Ey.

— 15 December.
Vorlesbare Bücher. Een boek is leesbaar, zegt M. Meyerfeld, als het kan voorgelezen worden, en van dat slag zijn er weinig. — R. Schöner bericht over *Italienische Belletristik* en weidt uit over Grazia Deledda uit Sardinië en Zuccari-Radius uit Milanen. — *Bücher aus der Schweiz :* Walzel zegt veel goed van « Die Patrizierin, » novelle van Widmann. In Tavel met zijn « Jä gäll, so geit's ! » steekt volgens hem iets van een Zwitserschen Fritz Reuter Voorts spreekt hij waardeerend over Ermatinger, Hügli en Mory. — R. Fürst beoordeelt een boek over *Gespenstergeschichten,* dat zou kunnen beter zijn. — M. Ewert Lyon's uitgaven *Für Schule und Haus.* — *Junge Ehe* is een kapittel uit « Pastor Klinghammer, » roman van W. Hegeler door E. Fleischel uitgegeven. — Onuitgegeven *Briefe* van Mörike. — *Wie (m)ein Roman entstand,* vertelt Hegeler : hij bedoelt Pastor Klinghammer. Alweer reklaam !

Historisches Jahrbuch der Görresgesellschaft. 3.
Schroeder : Zur Brandenburgischen Kirchenpolitik am Niederrhein. — Kirsch : Ein päpstliches Lehensprojekt für Parma und Piacenza, unter Benedikt XIV. — Diekamp : Zu Theodorus Lektor. — Schmidlin : Ein Kampf um das Deutschtum im Klosterleben Italiens. — Pflugk-Hartung : Zur militärischen Memoirenliteratur der Befreiungskriege 1815. Recensionen-Zeitschr. u. Novitätenschau.

Stimmen aus Maria-Laach.
9. Pfülf : Christian Brentanos Weg zur Kirche. — Wasmann : Anwendung der Descendenztheorie auf den Menschen. — Von Dunin-Borkowski : Neue philosophische Gebiete. — Beissel : Die westphälische Plastik des 13. Jhdts. — Recen-

sionen : Pruner's *Moraltheologie* Strassburger theolog. Studiën. — Peabody's Jesus Christus u. die soziale Frage. — Hillern's *Ein Sklave der Freiheit.*

— 10. Gruber : Leo XIII und der Klostersturm in Frankreich. — Kneller : Der h. Cyprian und die Idee der Kirche. — Pfülf : Christian Brentanos Weg zur Kirche. — Bessmer : Zentralnervensystem und Sinnesleben. — † Th. Schmid : Die Choralreform der Medizäa. — Recensionen : De Becker's Eherecht. — U. Chevalier's *Ordinaire et Coutumier de la cathédrale de Bayeux*, 13e siècle. — Von der Gabelentz' *Mittelalterliche Plastik in Venedig.* — Spielberg's *Das Buch vom gerechten Richter.* — Spillmann's *Der schwarze Schuhmacher.*

La Quinzaine. 16 Juin 1903.

L'abbé Naudet. — La Séparation de l'Eglise et de l'Etat. — Baron Xavier Reille. — Deux mots de finance. — Piere le Rohu. — L'Intègre. II. — Victor Giraud. — Pascal et nos contemporains. - Léon Bour — Un nouveau Délit : Le Délit de Congrégation. — Henry Joly. — Contre la Mendicité des Enfants. — Echecs et succès. — Yves Le Querdec. — Pages à relire. — Le journal d'un évêque (après le concordat). — Jean Brunhes. — La Division de l'Atôme.

— 1er Juillet 1903.

Abbé A. Chauvin. — Un professeur d'éloquence française à la Sorbonne — Léon Crouslé. I. — Pierre le Rohu — L'Intègre IV. — Léon de Seilhac — Le Congrès socialiste de Bordeaux. — Italicus — Le mouvement démocratique chrétien en Italie et l'abbé Murri. — Michaut — Sainte-Beuve et son roman « Volupté. » — A. Vernemonze — Poésie : Soir de Moisson. — Léon Bour — Un nouveau Délit : Le Délit de Congrégation (Note complémentaire). — Arthur Coquard. — Critique musicale — La Petite Maison — Augusta Holmès, Albert Cahen.

— 16 Juillet 1903.

George Fonsegrive. — Les Institutions matrimoniales — Les Vicissitudes de l'indissolubilité. III. — Ctesse Roger de Courson — Un groupe de victimes de la Terreur — Les Carmélites de Compiègne. — Pierre le Rohu — L'Intègre V. — Abbé A. Chauvin. — Un professeur d'éloquence française à la Sorbonne — Léon Crouslé. II. Yves Le Querdec — Pages à relire — Le journal d'un Evêque (après le concordat). — Lefèvre — L'alimentation du moteur humain. — Travail et sport.

— 1er Août 1903.

George Fonsegrive. — Leon XIII. — Ch. Urbain — Bossuet et les secrets de Fénelon. — Episode de la querelle du Quiétisme. — Pierre le Rohu. — L'Intègre VI. — Abbé Guibert. — l'Eglise et les exigences sociales contemporaines. — Marvol. — Le Cottage de M. Baillie Scot. — Louis Arnvuld — Petit Traité de recommandation pour les examens. — Lucie Félix-Faure. — Poésies — Cimetière de village. — Soir de printemps. — Jean Lionnet — Chronique littéraire. — Romans de femmes et féminisme.

— 16 Août 1903.
Geoffroy de Grandmaison. — L'élection pontificale. — Henri Welshinger. — Notes et souvenirs de M. Thiers. — Pierre le Rohu. L'Intègre. VII. — Paul Renaudin. — Le Miroir brisé. — George Fonsegrive. — Les Institutions matrimoniales. — Les Apôtres du divorce. — Emille de Saint-Auban. — Chronique dramatique. — Les affaires sont les affaires. — Une nouvelle version française de Faust.

— 1er Septembre 1903.
Camille Mauclair. — La mission de la critique nouvelle. — Pierre le Rohu. — L'Intègre. VIII.— George Fonsegrive.— Les institutions matrimoniales. — V. En marche vers l'union libre. — Edward Montier. — La défense des mineurs traduits en justice. — Paul Renaudin. — Le Miroir brisé. — V. Monsieur Brunet. — Vernemouze – Poésie : Lave et granit. — Francis Eon Poésie : Vendanges. – Adolphe Lair — La conversion de Manning — Raoul Narsy — Art et littérature.

— 16 Septembre 1903
Robert Havard. Chez les socialistes italiens. — Louis Chabaud — Madame de Miramion et la charité au XVIIe siècle. — Pierre le Rohu. – L'Intègre IX. — Paul Renaudin — Le Miroir brisé — Dans la Carriole. — George Fonsegrive — Les Institutions matrimoniales. – VI. Les conséquences du divorce. — Quelques statistiques — Henri Gleize — Poésie : Le Christ au bord du lac de Tibériade. — J. Lefèvre. — Chaleur animale et régime de résistance au froid.

— 1re Octobre 1903.
Michel Salomon. — Science et mœurs. I. — Emmanuel des Essarts. — Le Sentiment chrétien dans la poésie romantique. – Louis Chabaud Madame de Miramion et la charité au XVIIe siècle. — Pierre le Rohu — L'Intègre. Fin. — J. Delaporte — Sedan ou Iena ? – L'état moral de l'armée allemande jugé par un officier d'Outre-Rhin. – H. Peyre de Bétouzet. — Poésies – La Vénus de Milo. L'Attendu — La Croix-Rouge. — Royale évasion. — Stanislas Millet — Poésie : Testament. — Georges Grappe — Figures du XVIIIe siècle. — Les idées politiques du marquis de la Fayette.

— 16 Octobre 1903.
André Pératé. — Le Chateau de Versailles. — Michel Salomon. — Science et mœurs. II. — S. de Coquard. — Le Petit Frère. – Dick. — Georges Dumesnil — Saint Augustin. — Fernand Passelecq. – Le Socialisme communal en Belgique. — Louis Chabaud – Madame de Miramion et la charité au XVIIe siècle. III. — E. Bourgine. — L'Islam à la France. — Victor Girand. — Histoire et variations d'une page de Chateaubriand.

Razon y Fe Octobre 1903.
N. Noguer : *La intervencion oficial en los conflictos de la industria.* — J. M. Aicardo : *Autos anteriores á Lope. Sus caracteres literarios.* (Conclusión). - R. Ruiz Amado : *Los privilegios de la enseñenza religiosa en España.* — R Rochel : *Fué san Hermenegildo rebelde ?* — L. Murillo : *El Pentatenco : La sección deuteronómica, 12, 1-26, 15.*— M. Martinez : *La distribución de los astros en el espacio.* — P. Her-

nandez · *Misiones del Paraguay : una visita á las antiguas doctrinas de indios guaranis.*

— Noviembre 1903.

Carta — Enciclica de S. S. Pio X. — R. Ruiz Amado : *La iglesia católica y la libertad de enseñanza.* — V. Minteguiaga : *Las reformas penitenciaras de Gracia y Justicia.* — N. Noguer : *El arbitraje obligatorio. Una nación sin huelgas.* — R. Rochel : *Fué San Hermenegildo rebelde?* (Continuación). — J. Eug. de Uriarte : *El jabali mas gloriosa.* — *Curiosidad literaria.*

— Diciembre 1903.

N. Perez : *España, hija de la Inmaculada.* — F. López del Vallado ; *El voto obligatorio.* — L. Murillo : *El pentatence y la escuela neocritica : Las mutilaciones del libro bipartito* — R. Smith : *El matrimonio civil en la legislación de España* — R. Rochel : *Fué San Hermenegildo rebelde?* (Conclusión). — M. Martinez : *La distribución de los astros en el espacio* (conclusión). — J. Furgus : *Sepultura muslimica en Murcia.*

Rivista Internationale di Scienze Soziale. Novembre 1903.

Il problema delle abitazione popolari (Chinsano). — *Il paganesimo Nella Letteratura moderna* (Ermini). *Per gli Emigranti* (Blanchini).

De Italiaansche uitwijkelingen naar de ijzerovens van Lubiana (op de Sava in Oostenrijk-Hongarie) hebben zich in een verbond vereenigd. Uitwijken is gewoonlijk, zegt de schrijver, met het vaderland tevens godsdienst en kerk verlaten ; en, derwijze, zonder regeltucht, zonder geluk en hoop verkeeren de landverhuizers meest altijd in den hachelijksten toestand.

Bonden als deze van Lubiana zijn het beste middel om met de vaderlandhliefde tevens den godsdienst te behouden.

Ziehier eenige besluiten hunner eerste bijeenkomst :

1) den bisschop van Lubiana bedanken voor de hun toegestane kerk ; 2) eene zaal huren waar op feestdagen en vrije uren de uitwijkelingen zullen vergâren ; 3) in die zaal alle de beste katholieke weekbladen te lezen leggen ; 4) er eene volksbibliotheek stichten ; 5) er allerlei deftige spelen voor 's Zondags inrichten ; 6) spaarkassen en onderhoudbeurzen tot stand brengen, enz.

Schoon voorbeeld !

Varden. October 1903.

J. Jörgensen. *Hos Franciskanerne i Greccio*, is een hoofdstuk uit een ongedrukt boek, waarin de gekende schrijver, zooals de titel het aanduidt, zijn bezoek verhaalt bij de Franciskanermonniken te Greccio, in het Rietidal, noord-oostelijk van Rome.

Stemmingsvol en aanschouwelijk schildert Jörgensen zijne wandeling van de kleine spoorwegstatie door het stille berglandschap naar het klooster, gelegen aan de overzijde van het dal, op den berg. Een lied, door eene kinderstem gezongen, roept hem eensklaps zijn verblijf in Assise voor den geest, waar hij tien jaar geleden « zijne tweede jeugd doorleefde, » het begin zijner bekeering tot het katholicism, zoo aangrijpend beschreven in zijn Reisboek. Overweldigd door de herinneringen, zet hij

zich neer aan den wegkant en laat zijne gedachten den vrijen loop.

Daarna vervolgt hij zijnen weg door het dal en over de eenzame bergen, tot hij twee Franciscaners bij den arbeid ontmoet, die hem den weg wijzen naar het kooster.

Hij vindt het heel verlaten en na eenigen tijd door de gangen te hebben gedwaald, zet hij zich neer aan de kloosterpoort om den terugkeer der monniken af te wachten.

Verder beschrijft hij zijne ontvangst door de paters, het avondgebed in de kapel, het samenzijn met de monniken enz., dat alles op de poetische, plastische manier, die wij van Jörgensen gewoon zijn en die zijne werken zoo aantrekkelijk maakt. De lezing van dit hoofdstuk doet naar de kennismaking met het heele werk verlangen.

O. Offerdal. — *Kulturbilleder fra Orienten*, herinneringen aan eene bedevaart in het H. Land, vervolg en slot. De schrijver besluit deze korte, eenvoudig geschreven schets van de toestanden in Palestina met de woorden : Ik heb enkel de lezers van Varden den indruk willen meedeelen van de toestanden, die ik op reis ontmoette, en welke nu, nadat ik gepoogd heb ze tot eenheid te brengen, het beeld opleveren van iets verhakkelds, waar men geen verhelpen aan ziet.

Eene bedevaart naar het H. Land is onder vele opzichten eene teleurstelling ; maar men is tevreden die teleurstelling beleefd te hebben en de meeste bedevaarders naar dit land, éénig in rijkdom van zegen en in grootheid van vloek, snakken er naar de beevaart nog eens te mogen doen.

R. Jahn Nielsen. — *Ved Trave* (Aan de Trave) en *Hyemlands blæst* (Heimatswind) twee lieve gedichten, schilderijkes naar de natuur.

A. Breitung. — *Den beibelske Skabelsesbereitning of Naturvidens kaberne.* Het eerste deel eener hoog belangwekkende studie over het bijbelsch scheppingsverhaal en de natuurwetenschap, een onderwerp dus niet alleen van zuiver wetenschappelijk maar ook van actueel belang.

— November 1903.

Helena Nyblom. Kongregationerne. Een degelijk, goed bestudeerd artikel over de kloosters, door deze beroemde Zweedsche schrijfster. Sober en grondig weerlegt zij laster en logen die gedurig over de kloosters verspreid worden.

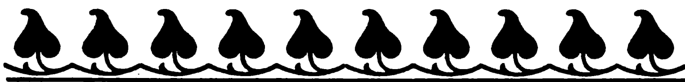
Zij besluit : Er kan maar ééne reden zijn waarom de menschen niets willen weten van de kloosters. Zij die niets willen weten van God, gunnen ook zijne beste dienaren het leven niet. Maar al de andere ? Al degenen die tot den christelijken godsdienst behooren, niet alleen in naam, maar uit overuiging ? Zouden deze niet allen gelukkig en trotsch moeten zijn over de kloosters ? Het tegenovergestelde is onbegrijpelijk.

F. Mistral. — *De helige tre Konger*, eene jeugdherinnering van den Provencaalschen dichter. — A. Breitung, Vervolg van *Den beibelske Skabelsesbereitning.*

Literatur og Theäter. — Onder dezen titel bespreekt Sven Aage Rasmussen een nieuw verschenen, zeer merkwaardig boek van Dr Oscar Bloch *Om Doden*, waarin de schrijver de vrees

voor den dood bij de menschen behandelt; F. Kerff het tweede deel van Jahn Nielsen's *Borgerkongen*, tkans verschenen onder den titel *Landet i Vaade* (Het land in gevaar) en ten slotte geeft Oskar Andersen een overzicht van de stukken, die tegenwoordig in de Deensche schouwburgen worden opgevoerd en die vooral leerrijk zijn voor hen, die de denkbeelden van de moderne tooneelschrijvers over het huwelijk willen kennen.

OMROEPER

Taxandria (zoo heet de *Geschied- en Oudheidkundige Kring der Kempen*), te Turnhout eenigen tijd geleden tot stand gebracht. Art. 2 der standregels omschrijft het doel dat is « bij middel van tijdschrift en vergaderingen : 1° doen kennen al hetgeen er ooit in de Kempen is voorgevallen ; 2° bijdragen tot de opzoeking en verzorging van de handvesten der Kempen ; 3° de oude gedenkenissen en kunststukken der Kempen opsporen en in een Museum vergaderen te Turnhout ; 4° de geschied- en oudheidkundige studiën bevorderen en daarvoor eene Bibliotheek van geschiedkundige werken naast het Museum inrichten. » Van de uitgaven wordt in de standregelen gezegd : « De uitgaven of gedenkschriften van den Kring verschijnen alle drij maanden in ongeveer 64 bladzijden. De verhandelingen worden opgesteld in het Vlaamsch of in het Fransch, volgens de taal der schrijvers.»

In de 1e afl. van *Taxandria* komt de rede van den Voorzitter, M. L. Stroobant, uitgesproken in de inrichtingszitting van den 23en Juni l.l. te Thurnhout, over *Le But de Taxandria* en een geschiedkundig artikel van E. H. Jansen : *De oude Kempen*, dat wel geen nieuws aan den dag brengt, maar een klaar algemeen overzicht geeft en gaarne zal gelezen worden.

Moderne Fransche muziek. In *La Fédération Artistique*, waar de nagel nog al eens op den kop wordt getroffen, lezen wij :

« La musique de Vincent d'Indy n'est pas de la musique, ce sont des bribes informes derrière lesquelles on doit se figurer qu'il existe quelque chose, mais oú l'on ne découvre rien ; c'est gonflé, prétentieux, vide de sens. Claude De Bussy également, et malgré tous ses effets d'instrumentation et toutes ses grimaces d'orchestre, n'arrive qu'à des effets de sonorité ne produisant que des sensations extérieures....

Volgens de « **Nieuwe Rotterdamsche Courant** » zou het a. s. *Taal- en Letterkundig Congres* te Deventer (op de IJsel in Overijssel) plaats grijpen.

De Vondel Vereeniging te Amsterdam is voornemens den 2 Februari a. s. de eerste vertooning van Vondel's Lucifer, 250 jaar vroeger, feestelijk te herdenken, door fragmenten er van ten gehoore te brengen.

Aan het Harvard College te Cambridge (Massachussets) werd onlangs een Germaansch museum gesticht om aan de stu-

denten een klaar denkbeeld te geven van de rol van Duitschland in de moderne beschaving. Buiten talrijke geschenken, heeft de Keizer van Duitschland het mooie getal van 10 000 boeken over Duitsche geschiedenis en beschaving laten geworden.

Waarlijk, een keizerlijk geschenk!

Over het bedekken der schilderijen schrijft M. Verkest in *Kunst en Leven*. « Het wil ons toeschijnen, dat een gordijn. vóór een schilderij, eerder een gevaar dan een beschermmiddel is, vooral des winters, als de lucht met vochtigheid overbevracht is, na het eindigen der goddelijke diensten, waarin talrijke geloovigen aanwezig waren. De waterdamp verdicht zich op alle voorwerpen der kerk, dus ook op het doek der schilderijen, waar het langer kleven blijft, uit hoofde der bedekking met de gordijn.

Lucht en licht zijn factoren der droogte, van wier invloed eene bedekte schilderij verstoken blijft. De gevolgtrekking ligt voor de hand. »

Vivat's geillustreerde encyclopædie. De afleveringen komen geregeld en zijn met zorg bewerkt. In de 44e afl. (bl. 3441-3520) hebben wij bijzonder opgemerkt de artikelen : Gregarinen (groep eencellige dieren), Gregorius (de verschillende pauzen van dien naam), Gregorovius (Duitsch geschiedschrijver en dichter), Gretry, (den muzikant) Greuze, (den Franschen genreschilder), Jules Grevy; den Noorweegschen Componist Grieg, en het eerste deel van het artikel Griekenland, dat in deze aflevering niet minder dan 64 bladzijden inneemt.

Beethoven-muziekfeest, Pinksteren 1904. In Mei 1904 geeft « De Nieuwe Muziekhandel » Leidschestraat 46 te Amsterdam, in het Concertgebouw een Beethoven-Muziekfeest, onder leiding van Felix Weingartner met medewerking van het Concertgebouw-orkest. Het programma is aldus vastgesteld :

Zaterdag 21 Mei : sinfonie n° 1, sinfonie n° 2 en sinfonie n° 3. « Eroica. »

Zondag 22 Mei : sinfonie n° 4, het vioolconcert, voor te dragen door den heer Bram Edering, en sinfonie n° 5.

Maandag 23 Mei, (2en Sinxendag) sinfonie n° 6, « Pastorale » het piano-concert n° 4, voor te dragen door den heer Julius Rontgen en sinfonie n° 7.

Woensdag 25 Mei : sinfonie n° 8 en n° 9. met slotkoor.

In de 9e sinfonie zullen medewerken het koor van de « Oratorium-Vereeniging » en als solisten de dames A Noordewier-Reddingius, sopraan, Pauline de Haan-Mamfarges, alt. de heeren Rogmans, tenor en J. Messchaert, bas.

Van den Vos Reynaerde. Onder de Zwolsche herdrukken (W. E. Y. Tjeenk Willink) die zich door netheid en deugdelijke bewerking onderscheiden is als Nr 18-20 verschenen : « Van den Vos Reynaerde, opnieuw naar het Comburgsche handschrift uitgegeven met Inleiding, aanteekeningen en woordenlijst door F. Buitenrust Hettema en J W. Muller. »

Tot dus verre is alleen de tekst gegeven zoodat wij eerst later over het geheel zullen kunnen oordeelen, als ons de Inleiding met wat daarbij wordt toegezegd wordt aangeboden. Voorloopig kunnen wij zeggen, dat deze uitgave met ingenomenheid verdient ontvangen te worden. Aan beide nauwgezette uitgevers van den tekst was de taak ten volle toe te vertrouwen Van nu aan zal ieder die over den Reinaert wat te zeggen heeft, met deze uitgave rekening moeten houden. Wat toch is het geval? Vooralsnog zal de eerste grondslag der critiek van Reynaert het Comburgsche handschrift blijven. Welnu, hier wordt ons door de beide uitgevers, en nauwkeuriger dan tot heden geschied is, een reproductie van dit handschrift aangeboden. Dat was nu juist wat ons tot nu toe ontbrak. Ziedaar de groote verdienste van deze uitgave. Maar nu houde men daarbij in het oog, dat het een « diplomatische, » geen critische uitgave is De tekst van het Comburgsche handschrift is overal getrouw weergegeven. Nu zal ons de inleiding met de daaraan toegevoegde aanteekeningen wel verder helpen, naar wij van de uitgevers mogen verwachten. Voorloopig kunnen wij met dezen getrouwen tekst reeds tevreden zijn. Het Comburgsche handschrift werd het eerst afgedrukt door Gräter in 1812. Maar... Gräter kon nauwelijks den codex lezen! Grimm leverde een verbeterde uitgave, maar Gräters tekst diende daarbij tot legger. Daarop verscheen in 1836 de uitgave van Willems, dat een hybridisch voortbrengsel kon heeten, een monster van tekst-uitgave, zooals Jonckbloet zegt, waarin twee afzonderlijke bewerkingen dooreengehaspeld zijn. Willems kwam op het zonderlinge denkbeeld, zegt genoemde geleerde, om een geheel samen te stellen uit twee zeer ongelijksoortige deelen : het eerste boek was een herdruk van den ouden tekst, met varianten uit den jongeren ; het tweede boek, dat zich hierbij moest aansluiten, gaf den tekst van den, volgens den uitgever zelfs, « honderd jaar jonger navolger. » Daarop gaf Jonckbloet in 1856 zelf eene uitgave van den Reinaerd, met een uitvoerige inleiding. Dat was een hoogst verdienstelijke arbeid, waarbij tevens een studie over den oorsprong der Reinaerd-sage en het Middelnederlandsch gedicht. Maar... het was een critische uitgaaf, en hoewel zij haar waarde zal blijven behouden, bleven wij ook thans weer in het onzekere omtrent den eigenlijken, ongewijzigden Comburgschen tekst. Het zal nu wel ieder duidelijk zijn, waarom wij deze diplomatische uitgave van dien tekst in de Zwolsche herdrukken met zooveel belangstelling en waardeering begroeten. Met verlangen zien wij nu uit naar de inleiding en aanteekeningen met verklarende woordenlijst. De boekhandelaar bericht ons, dat wij dit nieuwe deel met deze tekst-uitgave een geheel vormende, in den loop van 1904 mogen verwachten. Den beiden uitgevers, Dr Buitenrust Hettema en Prof. J.W. Muller zij voorloopig geluk gewenscht met deze belangrijke uitgave van het Comburgsche handschrift. Vermelden wij nog, dat een facsimile van een fragment aan deze uitgave is toegevoegd. (De Nederlandsche Spectator nr 51, 1903).

Herbert Spencer. Den 9 Nov ll. overleed te Brighton (Engeland) een der vermaardste wijsgeeren der 19e eeuw : Herbert Spencer.

Herbert Spencer was geboren den 27^n April 1820, te Derby, waar zijn vader onderwijzer en zijn oom predikant was. Zijn eerste levenskeus viel op de ingenieursloopbaan en zijn oom zou hem graag verbonden zien aan de spoorwegwerken te Glocester en Birmingham. Doch de jonge geleerde op zijn twintig jaar werkte hij reeds mede aan vaktijdschriften voor ingenieurs, — voelde zich onweerstaanbaar aangetrokken door wetenschappen van breedere vlucht. Dank aan de edelmoedigheid van eenige vrienden, bewonderaars van zijn ongemeene gaven, kon Spencer zich aan den broodkommer onttrekken en zich volkomen aan de studie wijden. In zijn 22^e jaar, was deze groote kentering in zijn leven reeds merkbaar : in de *Nonconformist* schreef hij eene reeks staatkundigsociale artikelen. Op zijn 25 jaar eindelijk gaf hij de ingenieursloopbaan op.

Het wijsgeerig ideaal van Spencer was, uit de jongste uitkomsten der wetenschappen een nieuwe cosmogonie op te bouwen, een allesomvattende synthesis op proefondervindinglijken grond. In 1851 verscheen zijn eerste groote studie : *Social statics*. Eerst tien jaar later, lag het program afgewerkt van zijn standaardwerk *System of synthetic Philosophy*. Dat program is beschreven in *First principles*, dat in '62 van de pers kwam. Achtereenvolgens verschenen : *Principles of biology* (1864-67), *Principles of psychology* (1870-72), *Principles of sociology* (1876-96), *Principles of ethics* dat in 1879 begon te verschijnen. Buiten deze werken, die de essentieele deelen van zijn *system* uitmaken, heeft hij nog een groot aantal geschriften in het licht gezonden, die met zijn hoofdwerk min of meer samenhangen.

Zijn *system* heeft over gansch de beschaafde wereld grooten opgang gemaakt : overigens de tijdgeest leeft er volkomen in. De *zelfontwikkeling* moet de verklaring geven van geheel het wereldraadsel, zelfontwikkeling, bestendigd door overerving. Het doel der evolutie is het vaste evenwicht, dat ligt in de verscheidenheid — in — eenheid.

Buiten zijn vaderland, was de invloed van Spencer bijzonder groot in Rusland, in China, in Britsch-Indië en in sommige deelen van de Vereenigde Staten. Zijne « Study of Sociology » werd in het Chineesch, en een ander werk in het Sanskriet vertaald.

Spencers lijk werd — naar zijn uiterste wilsbeschikking — in het crematorium te Golden's Green verbrand.

Een gerechtshof over wereldliteratur, dat is de Zweedsche Akademie die den Nobelprijs moet toekennen. Toen Gustaaf III in 1876 de Zweedsche Akademie stichtte, eischte hij uitdrukkelijk dat ze zou zijn « een vereeniging van Zweden's uitstekendste dichters om 't even tot welken maatschappelijken stand ze zouden behooren. » En weet ge wie er thans die 18 Akademische zetels bezet ? Twee rijksarchivarissen, een rijksantiquaris, een boekbewaarder van een hoogeschool, bisschoppen, professors en een afgezant ! Van den geheelen hoop zijn er maar vier — Mellin, Nyblom, Gellerstedt, Wirsen — die in hun snipperuren « diletteeren en verzen smeden. » — « De Zweedsche Akademie was omstreeks 1880 een belachelijke instelling, waarop men in letterkundige kringen niet het minste acht gaf.

doch toen in de jaren '90 deze instelling door Nobel's stichting verheven werd tot den rang van Vierschaar over de hedendaagsche wereldliteratur, toen was de Akademie Iets. Maar toen moest zij zichzelve, indien zij eergevoel in heur lijf had, onbevoegd verklaren en den rechtermantel weigeren. Want rechters mogen niet oordeelen over onbekende zaken en geen uitspraak doen op een hooren-zeggen. Hoeveel leden der Akademie lezen er letterwerk? Hoeveel bezoeken er den Schouwburg? Heeft prof. Rubin of bisschop Billing Ibsen's stukken gezien? Ik weet het niet — maar zijn die professor en die bisschop zoo stout in de jury te komen zetelen zonder de akten van 't proces te hebben ingezien, dan is hun lichtzinnigheid. hun onbesuisdheid strafbaar. Het eerste oordeel dat de Akademie ten gunste van Sully-Prudhomme velde, die den grooten prijs niet verdiende, was een ongerechtigheid; het tweede oordeel ten gunste van Mommsen was een wetsverkrachting, want geschiedenis is wetenschap en geen letterkunde. « Alfred Nobels's denkbeeld was schoon, hij wou ons onbemerkt vaderland een staf laten zwaaien over de letterkunde; maar hij kende noch de letterkunde noch de Akademie. De literatuur van onzen tijd is roman- en tooneelstuk; doch onder de vier letterkundige leden van de Akademie is er noch een roman- noch een tooneelschrijver. Achttien onletterkundige raadsleden en geen één bevoegd rechter! Dat is geen gerechtshof! Dat is niets! »

(August STRINDBERG in *Die Zukunft*)

Eindelijk brengt ons de pas verschenen aflevering van de Verslagen der Kon. Vlaamsche Academie het verslag over den vijfjaarlijkschen Wedstrijd voor Nederlandsche letterkunde (tijdvak 1895-1899, verslaggever Prof. De Ceuleneer), waarin, zooals men weet, Gezelle, na zijn dood, bekroond werd. Hebben we lang moeten wachten, 't Verslag is er niet te beter om. De stijl is slordig, de taal onbeholpen, en de denkbeelden zijn veelal onbeduidend. Prof. Alberdingk Thijm, die de Jury voorzat, en de hh. J. Bols, A. Janssens, W. De Vreese en Th. Coopman die als leden der Jury het stuk mede onderteekenden, kunnen niet aansprakelijk worden gemaakt voor de gebrekkige taal en den gebrekkigen stijl: hun eigen geschriften stellen elk van hen boven verdenking. De omstandigheid dat wijlen Jan Van Droogenbroek het verslag had moeten opmaken, verschoont alleen het buitengewoon lang uitblijven. Een drietal bladzijden worden gewijd aan den lof van Gezelle's bekroonden bundel: behalve de twee aanhalingen uit Alf. Janssens' redevoering te Kortrijk, en uit een Gezelle-studie van Prof. G. Verriest, komt niets eigenaardigs of treffends erin voor.

Enkel op een paar bijzonderheden willen wij nog de aandacht vestigen. De jury, ingesteld op 19n Februari 1900, hield 15 zittingen. De prijs werd toegewezen op de zitting van 14n Augusti 1900. Het getal der onderzochte letterkundige werken beliep tot 112. Na een tweede schifting, werd de keus beperkt tusschen Stijn Streuvels' *Lenteleven* (met 4 stemmen tegen 3), C. Buysse's *Uit Vlaanderen* (id.), M. Sabbe's *Aan 't Minnewater* (met 5 st. tegen 2), A. Cuppens' *Verzekens* (id.),

V. Loveling's *Mijnheer Connehaye* (id.), en G. Gezelle's *Rijmsnoer* (met 6 st. tegen 1). Na een derde schifting bleven alleen over de roman van V. Loveling en de dichtbundel van Gezelle. Met 6 stemmen tegen 1 werd de prijs aan *Rijmsnoer* toegewezen.

Het verslag telt 71 bladzijden. L. S.

Ingekomen boeken ter bespreking :

Van Leven en Lieven door Cornélie de Waal.

Pharao, 3 deelen, I deel, De Erpater, II deel, Priester en Phenicier. III deel, De laatste worsteling, door Boleslas Prus. Vertaling van A. W. Rotterdam, Johan Pieterse, 1903.

Op den buiten. Losse schetsen uit het leven van den Kempischen Landman door A. Fierens. Aalst, De Seyn-Verhougstraete. 1904.

Een ware Volksvriend of Leven van den Gelukz. Bernardinus van Feltro, Minderbroeder. Voorstander der « Bergen van bermhertigheid en verdediger van 't volk tegen de woekerij der Joden, door P. Ladislas Kerkhove. Minderbroeder. Rousselare. Jules De Meester. 1903.

De bloem der herberg, door A. Stevens. Gent, Victor Rogiers. 1902.

Bisschop Hamer, door Arn. Suys, R. K. Priester. 's-Hertogenbosch, H. Berger. 1904.

Martelaren der beeldstormerij. Geschiedkundig drama in 3 bedrijven p. fr. Dominicus Fr. X. P. Duijnstee. Gent, Siffer 1903.

Een Held. Schetsen uit den Schoolstrijd van 1879-1884. Drama door Filiep De Munnynck. Gent, Siffer 1903.

ALBERDINGK THYM

Dietsche Warande draagt rouw : een vriendelijken, werkzamen, en kunstlievenden geleerde die gedurende een lange reeks van jaren het Tijdschrift bestuurde, en daarbij geen opofferingen te zwaar achtte om het op te houden en te doen bloeien, Professor P. Paul M. Alberdingk Thym, heeft het den Heer beliefd op 1n Februari tot zich te nemen.

Tot den laatsten dag toe om zoo te zeggen heeft zich Prof. Alberdingk met verzwakte krachten weliswaar doch met onverminderde arbeidsdrift, ziekte en smart ten trots, aan de studie blijven toewijden.

Alwie in de laatste verloopen dertig jaar te Leuven studeerde, weet hoe hoog de afgestorvene zijne taak als leeraar opvatte. Alleen zij nochtans, die door *Tijd en Vlijt* of door het genootschap *Constantius Buter*, die hij voorzat en leidde, in nadere betrekking met hem traden, hebben het rechte besef ervan hoe zijn voorbeeld opwekkend was, en hoe het hem een genot was met raad en daad zich hulpvaardig te toonen.

Hier enkele korte aanteekeningen in afwachting dat eene volgende aflevering meer brenge,

Te Amsterdam geboren op 21 October 1827, werd Dr. Alberdingk Thym in 1870 aan de Katholieke Hoogeschool verbonden. Met een verhandeling over *Cassiodorus en zijn tijd* was hij op twintigjarigen leeftijd tot Dokter in wijsbegeerte en letteren gepromoveerd. Eenige jaren doceerde hij te Maastricht de middeleeuwsche geschiedenis. Zijne meeste werken hebben dan ook op dit vak betrekking : zoo in 1867,

de H. Willibrordus, apostel der Nederlanden; in 1866, *Karel de Groote en zijne eeuw;* in 1870, een uitgebreide *Schets der algemeene geschiedenis;* in 1883, zijn verhandeling over *de Gestichten van Liefdadigheid in België, van Karel den Groote tot aan de XVIe eeuw*, bekroond door de Koninklijke Academie van Brussel; en voorts talrijke bijdragen in *Dietsche Warande,* en in Hollandsche, Duitsche, Engelsche tijdschriften. Aan de Hoogeschool viel hem de eer te beurt de geschiedenis onzer Letterkunde als eigenlijk studievak te mogen invoeren. Verscheidene opstellen, in de Jaarboeken, de Handelingen en de Uitgaven der Koninklijke Vlaamsche Academie verschenen, van welke hij lid en oud-Bestuurder was, behandelen onderwerpen van oudere of nieuwere letterkundige geschiedenis. De *Vroolijke historie van Ph. Van Marnix* (1876) en de langen tijd veelgebruikte *Spiegel van Nederlandsche Letteren* (1877) mogen hier niet onvermeld blijven. De meeste bijdragen die, zoo talrijk, in de Jaargangen, van *Dietsche Warande* verspreid liggen, laten ons kennis maken met de warme geestdrift die hem bezielde voor de kunst, en leeren hem hoogschatten als een verlicht en kamplustig voorstander in het bijzonder van de kunst als uiting van het kristen ideaal.

Een ontroerd aandenken aan den beminden en vereerden leeraar, die werkelijk een vriend, een vaderlijke vriend, wist te zijn voor zijne studenten, en die steeds frisch en jong van harte is gebleven als zijzelve, zal in hunne gemoederen niet zoo licht gedoofd worden. Aan vrouw en kind, de diepbedroefden, betuigen we vol eerbied onze innige deelneming.

EEN BERECHTING BIJ DE ZUSTERKENS DER ARMEN

Aan Tia

Nauwlijks was de nieuwe rector
van de Zusterkens der Armen
— in het putje van den winter —
aangekomen op zijn kluisberg,
pas vijf dagen — of het ging al
« tingelingeling ! », eens avonds,
aan zijn huisbel. Uit de venster
zag hij in de gure sneeuwjacht
twee heel kleine, zwarte vrouwkes
vóór zijn deur staan, breed gemanteld,
en, rond haar, het geel geschemer
van een stallicht. Ei ! 't was Moeder,
« Goede Moeder » zelve en mét haar
« zuster Assistente » beiden
kleine, Fransche kruppelingskes,
oud van dagen, teêr van lijve,
fel gerimpeld reeds, o ja ! wel
ruim zoo veel als menig peke
dat zij als hun kind verzorgden,
maar met zielkes, sterk als staal en
warm als vuur, door « Goeden Vader »
zelf nog opgeleid, in 't eerste
van het Orde... Iets bijzonders
moest het wezen, dacht de rector,
schoot zijn jas aan, deed hun open.

— « Ach! mijnheer, wij bidden onschuld
dat wij nog zoo laat... » maar 't oude
stemmeke van Moeder stokte
in haar keel, en de Assistente
ging toen voort : « Ons lieve zuster
Margaretha ligt op sterven
en verlangt voorzien te worden
dezen avond nog... » De rector,
half in slaap nog, heel verloterd,
was al meê en op de poort aan.
— « Zuster Margaretha ? Moeder...
ik en ken ze niet... wat heeft ze ?
Is het zóó gevaarlijk ?... » 't Snikken
van de beide kruppelingskes,
en de sneeuwjacht en de nachtkou
maakten hem weêr frisch en wakker,
deên hem denken en beseffen
en hertgrondig, ja, beschaamd zijn,
toen de zuster Assistente
tot hem sprak : « Mijnheer de rector,
't is onze allerbeste, och arme !
aller oudjes lievelinge...
Velen gaan 't voorvast besterven !...
En zoo jong... geen dertig jaren,
én zoo kloek, zoo levenslustig !
Al onze oudjes hieten haar « het
Schoone Zusterken », zij kon ze
beter gansch alleen bestieren
dan wij allemaal te zamen...
Toovren deed ze, met haar glimlach,
de aalmoes uit de rijke beurzen,
vrede en vreugd op alle wezens !...

Ach ! de Heer beproeft ons danig !...
Hij benijdt ons om dien engel !...»
— « 's Heeren wil zal toch geschieden...»
voegde de oude Goede-Moeder
met een zucht erbij, en, haastig
ging zij vóór en stiet het deurke
der kapelle voor hem open,
moederlijk vermanend, dat hij,
— 't geen de rector nog niet vatte —
niet te nijg en mocht verschieten...

***

In de gerwekamer stonden,
reeds gereed om hem te dienen,
Jozef en Andries, des rectors
brave kosterkens, twee pekens
van de schoonsten en de fraaisten
uit van 't godshuis — 't was een Vlaming
en een Waal, om de eer te deelen.
Met hunne armen in de lucht, zoo
stonden zij te knikkebeenen,
en hun flepsche wateroogen
puilden van bedroefd verbazen !
Ja, en daar zij anders streden
om hun snuifdoos 't eerst te bieden
aan den rector, hadden beiden
nu vergeten ze uit te halen...
« Och! mijnheer de rector, och! toch!
't Schoone Zusterke gaat sterven !
Och ! ons klooster gaat te niet, als
die er niet meer is, wie zal ons
dan vertroosten en verblijden !... »

— « En zij heeft het, zoo ze zeggen,
opgedaan van blinden Hendrik,
van dien Waal, dien kolendelver
die zoo onbermhertig vloekte... »
— voegde Andries erbij, de Vlaming —
« 't is de vuurroos, heeft het kregen
met zijn beenen te verbinden,
en 't vergif is door een snabken
aan haar vinger ingekomen... »
En terwijlen schuddebolde
Jozef, 't dikke Naamsche Waalke,
proestte 't uit in korte snikken
die een kinderlach geleken,
liet zijn dikke tranen rollen
over 't opgesputte wezen,
taffelde op en af en kretste
met een hand die bibberbeefde
nutteloos het een na 't ander
zwavelstoksken aan den muffen
wand der kleine gerwekamer,
om hun lichten aan te vinken.
Eindelijk gelukte dit, en
schoontjes, trokken beide pekens
hunnen jongen rector vóór, die
stool en rokkelijn al aan had.

Toen, gejaagd, Ons Heer genomen
uit het krijschend tabernakel,
diep geknield, en ingetogen
de kapel uit. Helder over-
klonk het belleken, dat Jozef
rinklen deed, wat meer als noodig,
— uit ambtsfierheid die reeds weêrkwam

bij dit oud, lichtzinnig kind — het
dof geslof der beide pekens
en des rectors korte stappen.
En zoo ging het, door de muffe,
nachtedonkre godshuisgangen,
langs de droeve ziekenzalen,
langs de slaapsteèn van de wijfkens,
wier geschrei en schril gejammer,
— niet te dempen door de waaksters —
luid verrieden dat de groote,
droeve mare ze éen en allen
wakker hield....

* * *

Och Heer ! Och God toch !
Is ze dát ?... Och arme ! och arme !
't Schoone Zusterke !... dat monster,
die gedrochtelijke klomp daar
op dat schamel ijz'ren bed, in
't midden van die kale celle ?...
't Hoofd van donkre baksteenverwe,
lijkt geen menschenhoofd maar gruwlijk
uitgedikt, zoo vult het gansch de
witte peluw... 't Slacht omtrent een
volle, bolle, breede spotmaan
uit 'nen almanak, de tronie
van een vastenavondmasker
met een grijns die op een lach trekt;
't is iets oer- en onbeschrijflijk-
leelijks, -gruwlijks, iets wanstaltigs
buiten alle maat en orde !...
Scheefgetrokken zijn de trekken;

neus en ooren, mond en oogen
staan haast koddig-klein verloren
en zot-pieperig te gekken
in 't afschuw'lijk kwabbenwezen.
Dan ! die kropkeel, monsterachtig
uitgezwollen en gespannen !
Dan ! die handen en die voeten;
gruweldingen, stompe stampers
van een ondier zijn die eens zoo
slanke handjes, fijne voetjes
nu geworden... God ! hoe heeft ze
dát verdiend, de kuische maged !
Waarom wierd haar ongerepte,
reine lichaam zóó vernederd,
zóó verworpen ?... Heere Jesus !...
Ach ! zoo moest Gij toen ge aan 't kruis hingt,
— gansch verhakkeld van de geesels,
gansch gezwollen van de bonken
der bedronken roomsche beulen —
Ach ! zoo moest gij, Heere Jesus !
Man van Smerten, Spot der wereld,
vast er uit zien toen ge aan 't kruis hingt,
doof en derf en zwart geslagen !...

* * *

't Leed een lange poos aleer de
rector wat bekwam van 't gruwen;
eer hij dorst de non genaken
die daar lag, geraakt door 's Heeren
Hand... Met afgewende blikken,
halfgenepene oogen deed hij
zijne priesterplichten : hoorde

hare korte biecht en gaf heur
dan de goddelijke Spijze
die Heer Jesus, Man van Smerten,
tot gedachtenis Zijns Lijdens
heeft bereid voor 't arme menschdom...
Daarna troostte hij de ziele
en het arme lichaam beide
met de zalf der heilige Olie,
met den zoeten-sterken balsem...
. . . .
En terwijl hij zijn bermhertig
ambt vervulde bij die kranke,
vast afstootelijke nonne,
bij die vreemde vrouw, zoo kwamen
plots'lings uit zijn hert naar de oogen
bitt're tranen opgedrongen,
onweêrstaanbaar, overstelpend,
van zijn menschlijk medelijden
met hare al te groote ellende
met haar al te onschuldig lijden.
En de zusters, die daar lagen
rond het bed geknield, de hoofden
in de handen en de witte
mutskes diep te gronde, weenden
met den rector en zijn beide
kosterkens, die luidop snikten...

* * *

Toen gebeurde er iets dat nimmer,
neen, of nooit vergeten zullen
die daar waren... Ach! iets heerlijks!

Iets dat al de bitterheden
van hun tranen deed verdwijnen,
ja, en dat eenieders tranen
zachtjes deed uit 't herte wellen,
zoetjes, als de stille boden
van bewond'ring, van hoogeed'le,
hoogverhevene bewond'ring
hunner zielen, bij 't genaken
van het onuitspreek'lijk-Hooge
van het Goddelijke... Een stemme,
ach! een galm van goud en zilver,
onuitzegbaar zoet om hooren,
warm en zacht en maagdlijk teeder
klonk eensklaps 't geween te boven,
bracht het plotselings tot stilte...
Helder als een zilvren snare,
rein en fijn en zóó blijmoedig
als de frische slag der vogels
bij een mooien meidagmorgen,
welde een stem, een heilig-schoone,
zoete, blijde maagdestemme
zuster Margaretha's arme
gruwelijke kropkeel uit, en...
— was 't gesproken of gezongen? —
liet de hoogste woorden hooren
en de diepste, blijdste, zoetste,
ja, de wonderbaarste woorden
die wel ooit, al die daar waren
van hun leven hooren zullen :

« Weent gij nu om mijnentwille?...
Doet het niet... ik ben gelukkig,
zóó gelukkig, zóó gelukkig!...

Al 't vergif van blinden Hendriks
lijf is mij in 't bloed gevaren,
maar wat geeft dat ? De arme ziele
wierd zoo rein als versche sneeuw en
is ten Hemel opgenomen...
Zou 't niet, Goede-Moeder ? Hendrik
is gestorven als een heil'ge
hebt ge mij gezegd, gij zelve...
— « Ja, lief kind » zoo luidde 't antwoord,
« Ja, mijn zusterken, Heer Jesus
heeft uwe offerande aanveerd en
Hendrik is in vreê gestorven... »
— « Ziet ge wel... ik had mijn leven
voor dien armen dubbelblinden
kolendelver opgedragen...
'k Zag wel dat hij sterven ging, maar
't arme zielke was nog blinder
dan zijne uitgezworene oogen...
Och ! ik ben toch zóó gelukkig,
zóó gelukkig, zóó gelukkig !... »

Toen een lange pooze... en weder
klonk de gouden maagdestemme,
gichlend haast, blijmoedig lachend,
ja, voorwaar, gelijk 't geperel
dat de blijde keel ontrolt van
't guitig-lachend meiske, klonk ze :
— « Mag ik nu eens lachen, Moeder,
Goede-Moeder ? 'k Heb al menig
uurke moeten derven, is 't niet,
van den poostijd sinds ik ziek ben,
en ge weet, ik lach zoo geren ! »

— « Ei ! waarom, lief kind » — zei Moeder —
heel onthutst, verschrokken door die
wondre vrage — « zoudt gij lachen ? »
— « Wel, omdat die booze ziekte
mij zoo leelijk heeft gemaakt ! Ei !
'k zie wel, Goede-Moeder, 'k zie wel
dat gij allen, ja, de rector
ook, verveerd zijt van mijn tronie !
Wel, en daarom moet ik lachen...
Moeder, kijk eens naar het Schoone
Zusterke, beziet mij toch dien
kop eens, en... mijn fijne, malsche...
...pootjes dan ! Enwel, hij kent het
van zijn evenbeeld te scheppen,
Satan !... Want ik denk dat hij het
is, de booze doemling zelf, die
zijn boetseerkunst eens beproefde
aan dit arme lijfke mijn... Ja,
dit staat vast bij mij... Ons Heer en
kan zoo leelijk werk niet maken
als hier nu te zien is, daarvoor
is Hij veel te goed en veel te
schoon, de lieve Bloemenschepper...
Neen ! dit is ellendig knoeiwerk
van den Leugenaar, den dommen
knutselaap, den Aartsbespotter
van Ons Heeren schoone werken !
Ei ! de booze doem'ling moest zich
wreken over mij, omdat ik
blinden Hendrik hielp ontrooven
aan zijn zwarte, bitse klauwen...
of misschien... hei ! ei ! omdat hij
aan het Schoone Zusterke zijn

tijd verbeuzeld heeft, de domkop !
Puff ! nu heeft hij wat, nietwaar ? hij
zal er verre meê geraken
dat hij mij heeft opgeblazen
als een Schotschen doedelzak en
mij geverwd heeft als een Roodhuid !
Nu ik sterven ga, nu zal ik
zeker, och ! dat lijdt geen twijfel
zijne donkre vane volgen !...
Lacht hem toch eens uit met mij, gij
allen ! Lacht hem duizend mijlen
verre weg ! Hei ! ei ! de vuile !
Ei ! de kwant ! Hei ! ei ! de domkop !
Is al zooveel duizend jaren
oud en kan geen zwakke, jonge
pekensnonne baas ! Ei ! scheert u
weg van hier, gaat gekken foppen ! »...
Juichend perelde 't gegichel,
triomfantelijk de spotlach
van de maged over Satans
domme, wreede schurkenstreken,
ja, en zóó aansteeklijk werkte
deze wonderbare lach, dat
eventjes een stil gegremel
vluchtig gleed op Goede-Moeder
heur betraande rimpelwezen...
— « Ja, lief zusterke... maar laat hem
nu maar vluchten met zijn schande,
rust U, toe...» zoo sprak de wijze,
moederlijk-bezorgde Vrouwe.
— « Seffens, Moeder, maar ik wil toch
ietske nog van U verzoeken
eer ik zwijge... morgen is het

vast te laat, dan zal het mondje
wel voor goed gesloten worden...»
—«Zeg, wat is het, kind?» — «Wel, dat ge
niet vergeten zoudt mijn broeder
in America, den bisschop,
eens te schrijven na mijn dood, en
hem te vragen, mijne neven
ook te melden hoe hun schoone
nichtje... leelijk is gestorven!...
Moeder-lief, het zal hun goeddoen,
want het waren ijdle tuiten
zoo ge weet, die goede jongens... »
Met een vriendelijken monkel
knikte Goede-Moeder ja, en hield haar
vinger wijselijk-vermanend
vóór den mond... Toen zweeg de zieke.

(Uit : *Een Rooske van Overzee*)

AUGUST CUPPENS.

DE VOGELAAR EN DE NACHTEGAAL

Een man ving een nachtegaal, maar het beestje bad om losgelaten te worden en beloofde, in ruil met zijn invrijheidstelling, hem drie nuttige dingen te zullen leeren. Het vogeltje gaf de drie beloofde lessen en werd dan vrijgelaten. Daarna stelde het den man op de proef en ondervond dat deze geen 't minste nut uit zijn lessen getrokken had.

Dit lieve verhaaltje, dat wij hier slechts in zijn hoofdtrekken opgeven, heet bij de Duitschers *Die drei Lehren des Vogels,* ook wel *Der Mensch* (of *Der Jäger*) *und der Vogel,* — bij de Franschen *Le lai de l'Oiselet*, of *L'Homme et l'Oiseau*. Het behoort in zekeren zin tot de *fabliaux* en werd dan ook in de groote verzameling middeleeuwsche *Fabliaux* van LEGRAND D'AUSSY opgenomen, (1) doch het is blijkbaar geen dier lachwekkende, meestal dwaze, erg ondeugende fabliaux, die onze oude schrijvers *boerden* noemden ; het behoort tot de ernstiger, kiescher vertellingen, van een fijner kunstgehalte, door de Fransche minstreelen *lais*, door onze vinders *sproken* geheeten. In de bekende historie *Barlaam en Josaphat*, waarin die sproke voor 't eerst voorkomt en, eenmaal verkristelijkt, dienen moet om de dwaasheid van het aanbidden der afgoden aan te toonen, heet zij een *gelijkenis*, een *exempel* of een *fabel;* ook de *Legenda aurea* noemt ze een *parabel*, terwijl BÉDIER ze rangschikt onder de *apologues*. Door onze middeleeuwsche predikers werd ze eveneens als

(1) In de 1e uitg., *Fabliaux ou Contes du XIIe et XIIIe siècle,* Paris, 1779, komt het voor in tome III, p. 113.

« exempel » aangewend, en als dusdanig komt ze voor bij JACQUES DE VITRY. (1)

Hier laat ik thans de sproke volgen, zooals ze door onzen dichter PR. VAN DUYSE werd berijmd :

DE LES DES NACHTEGAALS

« Ach, lieve schutter, laet mij vliegen ! »
Bad met een zucht, de Nachtegael.
« Nauw kan ik u een bete bieden ;
'k Ben mager, mijne plunje is kael,
En zingen kan ik niet in boeien.
Roem op uw vangst, noch zegeprael. »

« Welnu, gesteld, ik liet u vliegen,
(Want niets voor niet), welk waer' mijn loon ? »
« Ik zoude u, als ge in 't bosch komt dwalen,
Verkwikken door mijn liefdetoon.
'k Wil u daerbij drie dingen leeren,
Meer waerd dan de allerrijkste kroon. »

« Laet hooren ! » — « Maek geen jacht naer zaken,
Die door geen mensch verkrijgbaer zijn ;
Ging 't onhervindbare verloren,
Kwel u met geen vergeefsche pijn ;
Geloof niets ongelooflijks ! » — « Bestig !
Vlieg heen, verstandig vogelijn ! »

« Ge laet mij vliegen, » sprak de zanger
Des woudes, van uit boomgeblaêrt,
« En in mijn maeg schuilt een gesteente,
Een struifei groot, millioenen waerd. »
« Dwaes die ik was ! » denkt onze schutter ;
Krijge ik u ooit bij vlerk of staert ! »....

(1) *Exempla of* JACQUES DE VITRY, ed. by Th. Fred. Crane, London, 1890, n° 28. Zie BÉDIER, 2e éd., pp 139-140, en KÖHLER-BOLTE, *Kleinere Schriften zur Märchenforschung*, I. 576 (Weimar, 1898).

En de oolijkert, bevallig fleemend,
Riep : « Lieve, keer : geloof me vrij,
Ik zal u vieren, 'k zal u... » — « Praetjes !
De dood is 't loon der slavernij.
't Is nu bewezen, dat ge een dwaes zijt,
En onverbeterlijk daerbij.

Ik leerde u, maek geen jacht naer zaken,
Die door geen mensch verkrijgbaer zijn :
Nu luimt en loopt ge, om mij te grijpen.
Ik leerde u, geen vergeefsche pijn,
Ging 't onhervindbare verloren :
Nu wenscht ge opnieuw naer 't vogelijn.

Geloof niets ongelooflijks, leerde ik :
Nu denkt ge, dat een puikkleinood,
Een struifei lijkend, in mijn maeg schuil',
En gansch mijn lijf is niet zoo groot !
Geen lesse, die u de oogen open' ;
Vaerwel ! » De schalkert zweeg, en vlood.

(Uit : *Het Klaverblad.* Brussel, Greuse, 1848. Blz. 161-162).

Het is ons hier natuurlijk niet te doen, om de grootere of kleinere verdiensten van dat stukje te doen uitkomen, maar wel om de bronnen van den dichter op te sporen en te onderzoeken, in hoeverre hij aan het origineel getrouw is gebleven. Nu, achter in zijn dichtbundel, bij « Inhoud en Aenmerkingen, » duidt de dichter zelf zijne bron aan, nl. « 't bekende oud schoolboek *Dobbele Zieletroost,* » waarvan ik in mijne jeugd, op mijn geboortedorp dikwijls heb hooren spreken, maar dat ik nooit in handen gehad heb. Op mijn verzoek heeft de heer Flor. Van Duyse de bedoelde plaats laten afschrijven uit het exemplaar, dat de Gentsche hoogeschool er van bezit (1). De

(1) De volledige titel van het oude schoolboek luidt : *Den dobbelen Zielentroost* ende vaderlyke leeringe, troostelijk voor de godvrugtige Christene Zielen / Gesteld by maniere van Saemenspraeke tusschen eenen Vader en zyne Kinderen. Verklaerende de Tien Geboden Gods, de zelve uytleggende en met voorbeel-

sproke draagt in het schoolboek geen titel, maar wordt aangeduid als « De tweede Gelykenisse, betoonende de zotheyd der Afgodisten, » zoodat zij ook hier voor een parabel doorgaat. Ze luidt als volgt : (1)

« Zekeren Schutter/ door het Woud jaegende/ vangde eenen Nagtegael/ den welken door een mirakel Gods tot den Schutter sprak gelijk eenen mensch en zeyde : Wat helpt u/ dat gy my gevangen hebt/ gy kond met my uwen buyck niet verzaeden/ ik ben te kleyn ; laet my vliegen/ ik zal u leeren dry dingen/ die u nut zullen zijn. Den Schutter verwonderde hem/ dat den Nagtegael sprak als eenen mensch/ en belofde (*sic*)/ dat hy hem zoude laeten vliegen : het eerste is/ gy zult nimmermeer tragten/ om te begrypen het gene onbegrypelijk is ; ten tweeden/ al is 't dat gy iet verliest het gene gy wederom niet vinden kond/ gy zult u daer nogtans niet om bedroeven ; en ten derden/ iet het gene ongeloovelijk is zult gy niet gelooven : doet deze dry dingen/ zy zullen u nut zijn. Alsdan liet hy den Nagtegael vliegen/ en hy vloog om hoog in de locht/ en sprak tot den Schutter : O gy dwaezen ! waerom hebt gy my laeten vliegen/ ik hebbe in myne maege eenen kostelyken steen/ die grooter is als een struys-ey/ zoo gy dien had/ gy zoud rijk wezen. Alsdan wierd den Schutter bedroefd/ en meynde/ dat het waer was/ dede veel moeyte om den Nagtegael te vangen/ en belofde hem groote eere aen te doen/ als hy wilde wederom komen tot hem. Alsdan zeyde hy : Ik bemerke nu/ dat gy eenen dwaezen zijt : want ik hadde u geleerd/ iet het gene onbegrypelijk was/ nimmermeer nae te staen/ om te begrypen/ nu loopt gy dwaezen/ om nae my te grypen. En om iet het gene gy verloren had/ en niet wederom krygen kond/ zoud gy u niet bedroeven/ en nu bedroeft gy u/ om dat gy my niet wederom in uwe magt hebt. En iet het gene ongeloovelijk is zoud gy noyt gelooven/ en nu gelooft gy dat ik in myne maege hebbe eenen kostelyken steen/ zoo groot als een struys-ey/ en myn geheel lijf is zoo groot niet. »

Uit de vergelijking van dezen 18e eeuwschen tekst met Van Duyse's gedicht, blijkt duidelijk dat onze

---

den bewyzende. Tot Gend, by J. Begyn, op d'Appelbrugge, in den Engel. — De « Goedkeuringe » werd gegeven, tot Gend, den 9 July 1759.

(1) We geven ze in haar geheel, omdat wij ze verder nog ter vergelijking behoeven.

dichter in niets van zijn model is afgeweken. Nu rijst de vraag : uit welke bron heeft de schrijver van den *Dobbelen Zielentroost* geput? De oplossing wordt echter door hem zelf vergemakkelijkt, want de zedeles legt hij in den mond van *Barlaäm*, die spreekt « tot den jongen Heer, » waardoor klaarblijkelijk op de beroemde legende van *Barlaam en Josaphat* gedoeld wordt. Hiervan waren mij twee Nederl. vertalingen bekend; de eerste, verschenen in 1672, onder den titel : « *Het leven en bedryf van Barlaäm den heremyt en Josaphat, koning van Indien.* Beschreven door den H. Oudvader Joannes Damascenus en nu in Nederduits vertaelt door F. v. H. tot Rotterdam, bij Fransois van Hougstraeten, Boekverkooper, » (1) — de tweede in 1790, onder den titel : « *De Arabische Mentor, of de bestemming des menschen.* Eene ware Oostersche geschiedenis in de 12ᵉ eeuw uit het Arabisch in het Hebreeuwsch en nu weder uit deeze spraake in het Hoogd. overgezet. Uit het Hoogd. vry vertaald. Amsterdam, J. H. Trop en Rotterdam, J. Hendriksen (2). »

Deze laatste uitg. kon natuurlijk de bron niet zijn van den *Dobbelen Zielentroost*, want zij is van jongeren datum ; de andere daarentegen wel. Dr. WARREN, die 4 jaar geleden aan het Grieksch origineel van die 17ᵉ eeuwsche vertaling een studie wijdde, deelt ook naast de Ned. vertaling den Griekschen tekst van de negen daarin voorkomende parabels mede, en al blijkt het nu dat de lezing van den *Dobbelen Zielentroost* nagenoeg geheel overeenstemt met den tekst van WARREN, toch laten enkele kleine afwijkingen de onderstelling toe, dat onze Vlaamsche schrijver elders ontleend

(1) Vertaling bewerkt naar de Latijnsche vertaling van het Grieksche origineel door den abt BILLIUS,uitg. te Keulen, in 1593. (Zie Dr. S. J. WARREN, *De Grieksche christelijke roman Barlaam en Joasaf en zijne parabels.* Rott., 1899, blz. 3).

(2) Zie V. CHAUVIN, *Bibliogr. des ouvrages arabes ou relatifs aux Arabes,* Liège 1898, tome III, p. 93. In zijn *Mndl. Leg. en Exempelen*, blz. 14 (nota) verwijst Dr. DE VOOYS nog naar een Mndl. prozavertaling van die legende, in handschrift berustend ter koninklijke boekerij van Brussel.

heeft. Doch zie, in een soort van voorbericht, « Den auteur tot den lezer, » somt hij zelf zijn bronnen op, en noemt o. a. « den *Vaders-Boeck* », een oud werk, (1) waarvan ik, bij een landbouwer van Denderleeuw, een goed, volledig exemplaar ontdekt heb. Op het titelblad leest men : *'t Vadersboeck. — 't Leven ende spreucken der vaderen*. Befchreven door den H. Hieronymus, priester ende andere verfcheyde autheuren. In thien boecken byeen vergadert door Heribertus Ros-weydus, priefter der Societeyt Iesu. t' Antwerpen by Hieronymus Verduffen in de Cammerftraet indẽ royen Leeuw. Anno 1617. » Het is een lijvig boekdeel van 850 blz. (op 2 kol.), zonder de 77 ongepagineerde blz. van « voor-redene » en tafels mede te rekenen. De blz. 196-301 (van het 1e boek) worden ingenomen door *Het leven van de heylighen Barlaam Eremiit ende Iosaphat, koninck van Indien, beschreven door den H. Ioannes Damascenus*. De fabel of « gelijckenisse » van den nachtegaal, waarvan de schrijver van den *Dobbelen Zielentroost* gebruik heeft gemaakt, komt voor op blz. 220 ; ik geef ze hier in haar oorspronkelijken vorm (ook met behoud van de interpunctie) :

DE FABEL VAN DẼ NACHTEGAEL

« Ick sal u een exẽpel voorstellen / dat my van een seer wijs man verhaelt is. (2) Want hy seyde / dat die dienaers der beelden eenen voghelaer ghelijck waren : welckẽ na dat hy eenen nachtegael / een seer cleyn vogelken / hadde gevangẽ / ende sijn sweert hadde ghenomen / om dat te dooden ende t'eten :

---

(1) Het *Vadersboeck* of *Vaderboec* is een der voornaamste en oudste bronnen voor onze Mndl. exempelen. Boek I en II werden waarschijnlijk reeds in de 14e eeuw in 't Nederlandsch vertaald. De eerste, doch onvolledige Ned. druk (het 1e boek o. a. ontbreekt geheel), verscheen op 't einde der 15e eeuw, bij Gerard Leeu (Zie De Vooys, *Mndl. Leg. en Exempelen*, blz. 13-18).

(2) De alinea tegen de afgodendienaars gericht, begint aldus : « Maer waer by sal ick dese menschẽ gelijcken ? ẽn door wat gelijckenisse sal ic u hunne dwaesheyt voor ooghen legghen ? Maer nochtans sal ick u een exẽpel voorstellen, » enz. — Barlaam spreekt tot Josaphat.

't selve vogelkē / na dat hem een verstanelijcke sprake was ghegheven / heeft totten voghelaer gheseyt : O mensch / wat profijt suldy door mijne doot vercrijgen ? want ghy en cont uwen buyck met my niet versaden. Maer indien ghy my los laet ; soo sal ick u dry leeringhen geven : welcke indien ghy ghehoorsaem zijt, suldy u leven lanck groot profijt ghenieten. Eñ hy door sijn woort seer verwondert zijnde / heeft belooft 'tselve te doen ; dat / indien hy iet nieus van hem hoorde / hy soude hē vrydom geven / ende laten gaen. Ende dē nachtegael hem keerende / heeft totten mensch gheseydt : En begint noyt dinck / dat ghy niet en cont vercrijghen. En hebt noyt leet-wesen van eē dinck / dat voorleden is. En glooft noyt een dinck, / dat ongheloovelijck is. Onderhout dese dry leeringhen : ende t' sal wel met u gaē. Ende hy hem verwonderende vande subtijlheyt ende voorsichticheydt van dese woorden ; heeft hem ontbonden ende inde locht laten vliegen. Den nachtegael dan / willēde beproeven / oft hy de cracht vande woorden (die hy hadde gehoort) hadde verstaen / ende daer uyt eenich profijt genomen / door de locht vliegēde heeft tot hem geseyt : O mensch / hoe luttel raets is in u ! wat schadt hebdy heden verloren ! want in mijn binnenste is eenen costelijcken steen / grooter dan eē struysē-ey. Nademael hy dit hadde gehoort / is hy door droefheyt beroert geweest / ende 'twas hem leedt / dat den nachtegael uyt sijn handen was ghevlogen. Ende arbeydende / om dien weder te vanghen / heeft gheseyt : Ick bidde u / comt in mijn huys ; ende als ick u wel ende beleefdelijck sal ghetracteert hebben / dan sal ick u eerlijck laten gaen. Ende den nachtegael heeft tot hem gheseyt : Nu sien ick wel / dat ghy heel dwaes ende onsinnich zijt. Want nademael / ghy met een bereyt hert hebt ontfanghen/ 'tghene van my gheseyt is / ende t'selve gheerne hebt ghehoort / soo en hebdy daer geen profijt uyt ghecreghen. Want ick hebbe u vermaent / dat ghy gheen leetwesen en sout hebbē / om een dinck dat gheleden is : ende siet / ghy zijt met droefheyt beroert / dat ick uyt uwe handen ben ontcomen / leedtwesen hebbende om eene sake / die voorleden is. Ick hebbe u belast / dat ghy niet en soudt aengaen / tghene gy niet en const vercrijgen : ende nochtans wilt ghy my vangen/ daer ghy nochtans mijnen wech niet en kont volghen. Daer-en-boven hebbe ick u belast / dat ghy gheen gheloove en soudt gheven aen een woort dat ongeloovelijck is : ende nochtans hebdy ghemeynt / dat in mijn binnenste is eenen costelijcken steen / die mijne grootte te boven gaet : ende in u en is, soo veel voorsichticheyt niet gevonden / dat ghy sout connen verstaen / dat ick gheheel

soo groot niet en ben / als het ey van een struys-vogel. Hoe soude dan soo grooten kostelijcken steen in soo cleyn lichaemken connen gaen ? » (1)

Dat onze lezingen 1 (VAN DUYSE), 2 (*Zielentroost*) en 3 (*Vadersboeck*) in den grond maar éene lezing uitmaken, is opvallend : dezelfde personages in hetzelfde kader, dezelfde bijzonderheden steeds in dezelfde volgorde.

Eene 4e lezing van het thema vindt men in de *Legenda aurea* van J. DE VORAGINE (13e eeuw), waarvan in 1480, bij Gerard Leeu te Gouda, onder den titel *Aurea Legenda*, een Nederl. vertaling het licht zag. Bij gemis van deze uitgave, maak ik gebruik van de in 1902 verschenen Fransche vertaling, « *La Légende dorée*, traduite du latin d'après les plus anciens manuscripts par TH. DE WYZEWA » (Paris). Ook deze versie biedt met de 3 voorgaande geen enkel meldenswaard verschil aan. Hetzelfde mag gezeid van een 5e lezing, die nl. uit de *Gesta Romanorum* (2), voor titel dragend *De audiendo bono concilio*, zoodat zij alle vijf ongetwijfeld teruggaan op een zelfde origineel, dat wij meenen aan te treffen in den *Griekschen christelijken roman Barlaam en Joasaf*, waarover Dr. WARREN handelt.

Deze legende, zooals men genoegzaam weet, is van boeddhistischen oorsprong, en Joasaf of Josaphat is niemand anders dan de Indische prins Siddharta, die als Boeddha de stichter is geworden van het boeddhisme. De Grieksche redactie evenwel, door een onbekenden Joannes geschreven, dien men later heeft vereenzelvigd met zijn beter bekenden naamgenoot uit Damascus, is een echt christelijke gewor-

---

(1) Daarop volgt deze weinig passende zedeles :

Even onwijs zijn degenen die beelden aanbidden, die zij met hun eigen handen gemaakt hebben. Ze bewaren die beelden met zorg, opdat ze niet zouden gestolen worden, en nochtans noemen zij die bewaarders van hunne zaligheid. Wat zotternij niet te verstaan, dat beelden, die zich zelf niet kunnen helpen of beschermen, nochtans anderen zouden kunnen bewaren en beschermen.

(2) *Gesta Romanorum*, blz. 554.

den (1), waaruit elke boeddhistische opvatting verwijderd is. Volgens ZOTENBERG werd het Grieksche verhaal geschreven in de eerste helft der 7ᵉ eeuw. Men kent er meer dan 60 handschriften van, benevens tallooze vertalingen in 't Latijn en in bijna alle talen van Europa, dagteekenende van de 13ᵉ tot in de 18ᵉ eeuw. (2)

De Ned. vertaling (Antwerpen 1617) van den jezuïet Rosweydus is ongetwijfeld naar een der Latijnsche vertalingen van dezen Griekschen roman bewerkt, want in beide redacties vindt men dezelfde 9 parabels (3) en in dezelfde volgorde (*De Man en de Nachtegaal* vormt het nʳ 2), wat in de Arabische redacties niet het geval is; ook in den Griekschen tekst zijn de drie wijze levenslessen door den nachtegaal aan den vogelvanger gegeven, eensluidend : a) Streef nooit naar iets onbereikbaars (in den *Zielentroost* zoo aardig uitgedrukt : « tragt nimmermeer om te begrijpen hetgeen onbegrijpelijk is », waar *begrijpen* natuurlijk voor *grijpen* staat); b) heb geen berouw over een gedane zaak; c) geloof nooit iets ongeloofelijks. De vergelijking met het struisvogelei komt er eveneens in voor. In alles, trouwens, kader, personages en details, is de overeenstemming volkomen; slechts een enkele kleine afwijking merkt men op : waar in onze eerste lezingen telkens spraak is van een kostelijken steen, die in de maag of den buik van den vogel steekt, spreekt men in den Griekschen tekst van een parel, die hem in de ingewanden zit. Deze zes lezingen van de parabel vormen dus eigenlijk maar éene zelfde redactie.

Een meer afwijkende lezing wordt ons aangeboden door de Arabische tekstuitg. van Bombay (van 1889), de belangrijkste der Arab. redacties van de Barlaam-

(1) Daardoor ook heeft de oorspronkelijke naam *Joasaf* plaats gemaakt voor den Bijbelschen *Josaphat*.

(2) Dr. WARREN, blz. 37. 41-43; GASTON PARIS denkt evenwel dat er al omstreeks de 11ᵉ eeuw een Lat. vertaling werd gemaakt. Zie zijn *Légendes du moyen âge*, Paris, 1903, p. 249.

(3) Als men de *Doodstrompet* en de *Vier kistjes* maar voor éen parabel rekent.

historie en gemaakt naar het Grieksch model, dus naar den verkristelijkten vorm (1). In het Arabisch is het getal parabels merkelijk grooter en die van 't vogeltje komt hier eerst onder n° elf. De *Bibliographie arabe* van Prof. CHAUVIN (2) geeft ons enkel den bekorten inhoud, dien wij hier onvertaald overnemen :

Le propriétaire d'un jardin prend au piège un passereau qui mange ses fruits. Le passereau obtient non seulement de ne pas être tué, mais même d'être remis en liberté en échange de trois conseils : « Ne pas se désespérer quand on a perdu quelque chose ; ne pas croire ce qui n'est pas ; ne pas rechercher ce qu'on ne peut atteindre. » Il lui dit ensuite que son gésier contient une perle plus grosse qu'un œuf d'oie. L'homme essayant alors de le ramener par de belles promesses, le passereau se moque de lui, parce qu'il n'a su faire son profit d'aucun de ses conseils : il croit, notamment, une chose impossible, puisqu'une perle, plus grosse que tout son corps, ne pourrait se trouver dans son gésier (Contre les idolâtres, aussi insensés que l'homme en question). (3)

De zedeles, die zeker in 't Indisch origineel niet voorkwam (4), wijst eenerzijds op den verkristelijkten, Griekschen roman; anderzijds biedt deze redactie ons meer dan éen eigenaardigheid aan : a) de man is hier de eigenaar van een tuin, wiens eigendom door het vogeltje wordt beschadigd, terwijl hij elders een vogelaar is van beroep, en er geen sprake is van beschadiging. Die kleine wijziging vormt eenigszins den band tusschen de redacties uit de Barlaamlegende en die uit de Fabels van BIDPAÏ, uit de

(1) Juister gezegd : de Arabische Barlaam en door dezen ook de Hebreeuwsche, stamt uit het Syriaksch, en dit uit het Grieksch. Zóo althans denken de meeste geleerden.

(2) Tome III. Liége, 1898, p. 103.

(3) Ook in de Arabische 1001 Nacht (tekstuitg. van Beiroet, V, supp. bl. 91-98) komt de fabel van 't Vogeltje voor. Daar CHAUVIN, BIBLIOGR. ARABE, VI, 110, die versie niet ontleedt, maar enkel verwijst naar zijn tome III, 103, mag men er wel uit besluiten, dat die versie geheel of nagenoeg geheel overeenstemt met de bovenstaande.

(4) G. PARIS, t. a. pl., 228.

Disciplina clericalis en het Oudfr. *lai de l'Oiselet.* b) Het vogeltje heet hier een muschje, « un passereau »; in den grond heeft men misschien hetzelfde bedoeld, want Dr. WARREN vertaalt den Griekschen tekst aldus : « een vogelvanger, die een der kleinste muschjes had gevangen; zij noemen het nachtegaal ». c) De drie lessen van levenswijsheid staan in omgekeerde orde : de eerste is de laatste geworden. d) De kostelijke steen, die den vogel in de maag zit, is hier, evenals in den Griekschen tekst, een dikke parel, doch het struisvogelei heeft zich tot een ganzenei vervormd.

De tekst van Bombay mag dus wel een nieuwe lezing heeten. Uit een andere Arabische redactie, waarin de christelijke roman een muzelmansche en Barlaam een derwisch geworden is, stamt een Joodsche versie, *Prins en Derwisch* geheeten en eveneens aangepast aan den Joodschen godsdienst. Naar dien Hebreeuwschen tekst (van Ibn CHISDAI), leverde Dr. MEISEL in 1847 een Duitsche vertaling, getit. *Prinz und Derwisch* oder die Makamen Ibn-CHISDAIS (1). De daarin voorkomende lezing van onze fabel biedt met de bovenstaande Arabische schets drie verschilpunten aan : a) het vogeltje wordt niet genoemd; b) ditmaal is de 3e les uit den Griekschen tekst ook hier de 3e gebleven, maar de 2e is thans de 1e geworden; c) men vindt hier het oorspronkelijk struisvogelei terug. In beide echter is de vogelaar in den eigenaar van een tuin veranderd. (2)

Enkele dezer wijzigingen, naast andere van grooter gewicht, treft men ook aan in de Oudfr. sproke. Ofschoon velen met *Le lai de l'Oiselet* uit de verzameling *Fabliaux* van LEGRAND bekend zijn, wil ik de zoo dichterlijke sproke in een zeer bekorten vorm mededeelen :

Lang geleden was een schatrijke boer in het bezit gekomen van een prachtige heerenhuizinge, die vroeger aan een ridder had behoord. De tuinen, vol heerlijke boomen, bloemen en planten, en door een opborrelende bron verfrischt, geleken een

(1) Tweede uitg. in 1860. Zie CHAUVIN, BIBLIOGR., III, 88-92.
(2) G. PARIS, t. a. pl., 230-231.

paradijs. De grootste aantrekkelijkheid was echter een wondervogel, die daar elken dag, 's morgens en 's avonds, de verrukkelijkste liederen kwam zingen. (1) Met zijn zang en zijn aanwezigheid hing de schoonheid en zelfs het bestaan van dat lustoord samen: met hem zou alles weer verdwijnen. Toen de vogel de eerste maal den nieuwen eigenaar, den verachtelijken boer bemerkte, gaf hij door klachten en verwenschingen zijn verontwaardiging lucht; de boer immers, die alleen hield van de maag te smeren, zou voor zijn betooverend lied, waarnaar de adellijke bewoners van vroeger zoo graag luisterden, geen ooren hebben. Daarop vlood de vogel heen. — De kinkel voelde zich door die verwijtingen niet vernederd, en was er enkel op bedacht om den wondervogel te vangen, in de hoop hem tegen groot geld te kunnen verkoopen. En spoedig had hij hem in zijn macht. De arme vogel trachtte den boer te verbidden, smeekte om genade en beloofde, tot loon voor zijn invrijheidstelling, hem drie wonderbare geheimen te zullen openbaren. — Dat klonk den boer in de ooren, en hij liet den vogel vliegen. Nu gaf deze hem drie wijze lessen, en begon met: « *Garde-toi de croire trop légèrement tout ce qu'on te dira.* » De boer, ontstemd, zei dat hij zulks van vroeger al wist. Toen hij de tweede les ontving, « *Il faut se consoler de ce qu'on n'a plus* », hield hij zich overtuigd dat men met hem den gek scheerde, en hij werd kwaad. « De derde les kan iemand rijk maken », sprak de vogel : « *Ce que tu tiens dans les mains, ne le jette pas à tes pieds.* » « Die kinderachtigheden wist ik al lang », zei de boer, erg vertoornd. Daarop stelde de vogel 's mans wijsheid op de proef (2): « Domme boer », riep hij, « gij hebt uw kans niet waargenomen; indien gij mij gedood hadt, zoudt gij in mijn lijf een kostelijk gesteente gevonden hebben, van drie oncen gewicht, en dat voor eigenschap heeft aan zijn gelukkigen bezitter de vervulling van al zijn wenschen te verzekeren ». De boer, dat hoorend, scheurde zijn kleederen van spijt, waarop de vogel hem uitlachte en hem toonde hoe dwaas hij, die alles beweerde te weten, zich thans

(1) Vooral liefdeliederen, waarin God en de wereld, de hemelsche liefde en de aardsche liefde zich verzoenen en dichterlijk versmelten : *Dieus et Amors sont d'un acort*, zegt vs. 154 van het Oudfr. gedicht. Dat strookt eveneens met den tijd, waarin de Fransche dichter het verhaal verplaatst.

(2) Heel dit laatste gedeelte ontbreekt in de prozabewerking van LEGRAND (uitg. van 1779).

aanstelde en hoe weinig hij zich de drie wijze lessen ten nutte gemaakt had. En weg was de wondervogel en voor altijd, en terstond verloor de lusttuin al zijn heerlijkheid : de bron droogde uit en alles verdorde. Het gedicht sluit met het oude spreekwoord : « Wie alles wil hebben, raakt alles kwijt », — in 13e eeuwsch Fransch : « *Cil qui tot convoite tot pert.* » (1)

Uit deze prozaïsche samenvatting blijkt toch genoegzaam, dat wij hier met een gansch nieuwe bearbeiding van het thema te doen hebben : nieuwe personages, door nieuwe drijfveeren bewogen en in een nieuw kader geplaatst.

Laat ik even op de hoofdpunten wijzen : a) de handeling grijpt hier plaats in den tijd der ridderschap, toen een boer voor een verachtelijk wezen doorging ; deze wordt dan ook als zoo dwaas en hebzuchtig afgeschilderd, dat hij, schoon machtig rijk, een wondervogel, die de grootste bekoorlijkheid van zijn lusttuin uitmaakt, voor een handvol geld zou verkoopen ; het tafereel van dat lustoord vormt een heerlijken achtergrond ; b) in onderscheiding met de vorige lezingen, wordt de vogel, ditmaal een toovervogel van zeldzame waarde, niet genoemd, en hij geeft eerst zijn drie levenslessen, nadat hij de vrijheid teruggekregen heeft, — een nieuwe trek tot kenschetsing van den boerenlummel en motiveering van hetgene volgt; c) de gewone 3e les komt nogmaals vooraan, en de laatste les is hier geheel nieuw ; ook merke men op, dat de man in dit geval den diepen zin en het practisch nut der drie levenslessen stoutweg ontkent ; d) het edelgesteente, waarop de vogel roemt, bezit hier een heel bijzondere eigenschap ; e) de zedeles, een gansch andere, vloeit beter uit de handeling voort. Ook schijnt mij alles goed gemotiveerd, het verhaal is veel dichterlijker en past uitstekend in de lijst van dien tijd.

« Ce conte est imité de *Bid-Paï*, » zegt LEGRAND in zijn Aanteekeningen. Laat ik eens onderzoeken of die bewering een goeden grond heeft.

Het werk, waaraan ik deze weinig bekende re-

(1) Het Oudfr. poëma, dat hij G. PARIS, t. a. pl., voorkomt, telt 410 verzen (blz. 274-291).

dactie ontleen, draagt voor titel : *Contes et Fables indiennes de* BIDPAÏ *et de* LOKMAN ; traduites d'ALI TCHELEBI-BEN-SALEZ, auteur turc. Ouvrage commencé par feu M. GALLAND, continué et fini par M. CARDONNE. Paris, 1778. (1)

Vooraf zij nog gezegd, dat die Turksche bearbeiding, langs een Perzische van 1494 en een oudere Perzische uit de eerste helft der 12e eeuw, teruggaat op een Arabische redactie van *Calila en Dimna*, (8e eeuw) en zoo naar een redactie van het *Pançatantra*, in de 6e eeuw in het Middelperzisch (Pehlvi) verschenen, die op hare beurt teruggaat op een verloren sanskritsch origineel. (2) De fabels van BIDPAÏ zijn dus eigenlijk een der vele, in den loop der eeuwen telkens opnieuw bewerkte vervormingen van het aloude Indische fabelboek, dat men *Pançatantra* noemt. In de Fransche vertaling, die ik van gezegde Turksche redactie bezit, heet onze fabel *Le Paysan et le Rossignol* (3), zoodat de naam van den vogel, in de Oudfransche sproke niet vermeld, hier weer terugkomt. Ziehier de hoofdlijnen der Indische fabel :

Een boer had een prachtigen tuin, waarin een schoone rozestruik stond, die alle dagen, tot groot genoegen van den man,een nieuwe bloem voortbracht.Toen hij nu dagen achtereen bemerkte dat een nachtegaal 's morgens de blaadjes van den nieuwen rozeknop afpikte,spande hij zijne netten,ving den vogel en sloot hem op in eene kooi. Op de vraag van den nachtegaal, om welke misdaad hij van zijn vrijheid beroofd werd, antwoordde de boer : « Gij hebt mijn mooie rozen bedorven ». — « Voor zoo'n gering vergrijp, is mijn straf veel te zwaar ». zei de vogel ; « gij zijt onrechtvaardig en wreed jegens mij en verdient daarvoor zelf gestraft te worden ». De man zag de gegrondheid zijner redenen in en liet den vogel vliegen. Deze, dankbaar over die edelmoedige handelwijze, maakte nu den boer bekend, dat er

(1) In 1781 verscheen er te Middelburg een Nederlandsche vertaling van : *Indiaensche fabelen en vertellingen* van BIDPAI en LOKMAN, naar GALLAND door S. STOOPENDAEL.

(2) BÉDIER, 82.

(3) Tome II, pp. 70-74.

aan den voet van den boom een schat verborgen lag : en de man, aldaar gravende, vond er eene vaas vol goud en zilver. (1)

De aanvang dezer fabel herinnert zeker aan het begin der Oudfr. sproke, doch nog bepaaldelijker aan den Arab. tekst van Bombay ; wat haar evenwel van die beide laatste redacties, alsook van de Grieksche onderscheidt, is het driedubbele feit : a) dat hier geen sprake is van wijze levenslessen ; b) dat het vogeltje vrijgelaten wordt zonder vooraf iets beloofd te hebben, zoodat de man louter uit edelmoedigheid handelt ; c) dat de man een stoffelijke belooning ontvangt. — Men zal nog opmerken dat de boer van BIDPAÏ niet alleen goedhartig is, maar dat hij tevens een geopend oog heeft voor het natuurschoon, aangezien hij dagelijks zijn ontluikende rozeknoppen gaat bewonderen ; in de Fransche sproke daarentegen wordt ons een geldzuchtige kinkel geschilderd, die gansch onverschillig is aan de wonderbare zangkunst van den vogel. (2) Voor de bronnen van den onbekenden dichter van het Oudfr. poëma, mag men dus in elk geval daar niet gaan zoeken. Het *lai de l'Oiselet*, in 1884 door G. PARIS uitgegeven, (3) is trouwens een gedicht uit de 13e eeuw, zoodat het onmogelijk een navolging kan wezen van de Turksche bearbeiding uit de fabels van BIDPAÏ, die eerst in 1724 in 't Fransch werden vertaald, en evenmin van de lezing uit het *Livre des Lumières*, een 17e eeuwsche Fransche vertaling van een Perzische redactie der zelfde fabels. Er bestaat, wel is waar, een 13e eeuwsche Latijnsche vertaling naar een Hebreeuwsche bewerking van *Calila en Dimna*, namelijk het *Directorium humanæ vitae* van JOHANNIS DE CAPUA, welk laatste nog in dezelfde eeuw, onder den titel *Buch der Weisheit*, in het Duitsch werd overgezet,

(1) Op de vraag van den boer hoe het komt dat hij de vaas onder den grond gezien heeft en niet de hem gespannen strikken, antwoordt de vogel : « Voorzorgen vermogen niets tegen het noodlot ! »

(2) Die Fransche boer lijkt me een veel gelukkiger schepping dan de Indische van BIDPAÏ.

(3) En thans ook opgenomen in zijn, dezer dagen verschenen *Lég. du moyen âge.*

doch de sproke van het listige vogelken komt in het *Directorium* niet voor. (3)

De Fransche dichter van het *lai de l'Oiselet* kan dus niet geput hebben uit de hem onbekende fabels van BIDPAÏ, maar wel uit een ander werk, nl. uit de *Disciplina clericalis* van den bekeerden Spaanschen jood PETRUS ALPHONSUS, die zijn verzameling vertellingen, meestal aan Arabische bronnen ontleend, in het begin der 12e eeuw vervaardigde. De belangrijke, Latijnsche redactie uit de *Disciplina* heb ik te danken aan de welwillendheid van Prof. V. CHAUVIN, van Luik, den algemeen bekenden schrijver van de *Bibliographie arabe*. Ziehier het bekorte verhaal :

Een man had een tuin (1) van beekjes doorsneden en met weelderig gras begroeid ; dagelijks kwamen daar tal van vogelen hunne welluidende liederen zingen. Op zekeren dag hoorde hij in zijn tuin den lustigen zang van een vogeltje en ving het in een strik.

— « Waarom mij vangen ? », vroeg het.

— « Ik wensch enkel uw zang te hooren », antwoordde de man.

— « In de gevangenis zal ik niet zingen », sprak de vogel.

— « Dan zal ik u opeten ».

— « En wat zult gij aan zoo'n klein vogeltje hebben ? Daarbij mijn vleesch zal taai zijn. Maar laat ge mij heengaan, zoo zult gij groot nut uit mij trekken.

— « Welk nut ? »

— « Ik zal u drie lessen van levenswijsheid geven, die meer waard zijn dan het vleesch van drie kalveren ».

De man, op die beloften bouwend, liet den vogel vrij.

Toen gaf deze hem de drie lessen : a) Geloof niet aan alle beloften of gezegden ; b) Wat het uwe is, behoud het altoos, als gij kunt ; c) Treur niet over het verlorene.

---

(3) De versie van 't Vogelken uit de fabels van BIDPAI komt volgens BENFEY in het Arabisch origineel noch in de andere Perzische redactie voor, wat zeker voor haar hoogen ouderdom niet pleit, zegt G. PARIS (t. a. pl., 246).

(1) Die tuin wijst op den Arab. tekst van Bombay en de daarmee verwante vormen, maar de lezing van P. ALPHONSUS onderscheidt zich o. a. van dezen tekst, doordat de tuin niet beschadigd en de vogel niet genoemd wordt.

Dan vloog het vogeltje op den boom en riep : « Gezegend zij God, die uw verstand heeft beneveld; hadt gij mijn ingewanden doorzocht, gij zoudt er een hyacint in gevonden hebben, een once zwaar! » — Daar stond de man nu te weenen van spijt. Het vogeltje, dat ziende, lachte hem uit, omdat hij zijn lessen zoo spoedig vergeten had, en namelijk aan dien hyacint geloofde; iets heel en al onmogelijks. Daarop verdween het in 't dichte bosch.

De nauwe overeenstemming van dezen vorm der sproke met het Oudfr. *lai*, valt dadelijk in het oog : men treft er eveneens den mooien tuin met verfrisschend water en de lustig zingende vogels aan ; de Fransche dichter heeft ze omgeschapen tot een toovertuin en één toovervogel. In beide vormen komt de bedreiging voor : « Als gij niet zingt, zal ik u opeten »; in beide ook ontbreekt de naam van den vogel, en deze wordt vrijgelaten eer hij zijn lessen gegeven heeft; in geen van beide wordt er een poging aangewend om den vogel opnieuw te vangen, wat in al de lezingen, afkomstig van den Griekschen Barlaam, wel het geval is. De lessen zijn in den grond dezelfde; dat de laatste twee in omgekeerde orde staan, doet weinig ter zake.

Nu zou men met G. Paris de vraag kunnen stellen : Heeft de dichter van het Fransche *lai* naar den Latijnschen tekst van de *Disciplina clericalis* gewerkt, of heeft hij gebruik gemaakt van een Fransche bearbeiding van dien tekst? Want reeds op 't einde der 12e en in 't begin der 13e eeuw waren er twee berijmde Fransche versies van de *Disciplina* gemaakt geworden, en het schijnt wel dat onze dichter de tweede, tamelijk vrije versie gekend heeft, en daarnaast ook den Lat. tekst van den Spaanschen Jood, of wel een andere, getrouwer Fransche versie, die onbekend gebleven is. Dit laatste lijkt waarschijnlijkst, dewijl er ernstige reden zijn om te denken dat de dichter geen geestelijke was (1).

In elk geval is de *Disciplina clericalis*, recht- of onrechtstreeks, de bron van den Franschen dichter geweest; ook zal men gereedelijk erkennen, dat hij

(1) G. Paris, t. a. pl., 256.

zijne stof op meesterlijke wijze bewerkt en omgewerkt heeft : de verplaatsing der handeling in den riddertijd, het portret van den dwazen, geldzuchtigen boer en dezes bestraffing, de schepping van het wondervogeltje en van het heerlijke lustoord door tooverij te voorschijn geroepen en met den vogel verdwijnend, in een tijd toen de tooverij algemeen werd geloofd, — dat alles zijn uiterst gelukkige wijzigingen van het oorspronkelijke thema, die den ouden, onbekenden troubadour tot een echten dichter stempelen.

Is het nu aan den eenen kant zoo goed als zeker dat de Fransche dichter uit de *Disciplina* heeft geput, wij vernemen van BÉDIER dat de fabel van 't Vogeltje, hier in 't Westen, in de volkstraditie leefde (1), zoodat de mogelijkheid niet uitgesloten blijft, dat een gewijzigde vorm der fabel ook nog langs dien weg tot hem is gekomen. Of is zij eerst later in den volksmond geraakt ?

En hier vraagt men zich af — want de tot nu toe meegedeelde lezingen zijn aan de oude, schriftelijke bronnen ontleend, — of die vertelling thans nog in het volksgeheugen voortleeft ? Voor zooveel ik weet, vindt men ze enkel nog bij de Berberstammen van de Oostelijke landen aan de Middellandsche Zee. HARTMANN deelt ons in het *Zeitschr. des Vereins für Volkskunde*, VI, 270, den gewonen vorm van het verhaal in die gewesten mede :

Een jager had een vogel gevangen. Deze zeide : « Laat mij los, en ik zal u drie levenslessen geven die u meer waard zijn dan het hapje vleesch, dat gij aan mij hebben zoudt ; de eerste leer ik u, terwijl ik nog in uw handen zit ; de tweede op den boom ; de derde op den berg ».

« Laat hooren », zei de jager.

De vogel sprak : « Treur niet over het verlorene ». — De vogel op den boom : « Geloof niet wat onmogelijk is. » — De vogel op den berg : « Domkop, indien gij mij gedood hadt, zoo hadt gij in mijn krop een parel gevonden van 20 mitqāl gewicht ».

De jager, bedroefd en boos : « Nu, zeg mij de derde levensles ».

(1) BÉDIER, 140.

Vogel : « Waartoe zou 't dienen, daar gij de eerste twee al vergeten zijt ; zeide ik niet : treur niet over het verlorene ? en nu zijt gij treurig, omdat ik u ontgaan ben : en zeide ik u niet : geloof niet wat niet zijn kan ? en nu gelooft gij aan die zware parel in mijn krop, terwijl ik toch, met alles wat aan mij is, nog geen 20 mitqāl weeg (1) ».

Die redactie ontleende HARTMANN aan een anderen schrijver, doch in zijn persoonlijke verzameling bezit hij, naar zijn zeggen, een gewijzigden vorm van die vertelling, waarin de vogel ook de derde les opgeeft : « al liept gij als een gazel, gij zoudt toch maar bekomen wat u beschoren is ».

Ik acht het onnoodig nogmaals te wijzen op de verschilpunten tusschen deze nieuwe lezing en de voorgaande ; de overeenkomst met de parabel uit Barlaam is opvallend. Een bewijs te meer hoe getrouw het volksgeheugen is.

Ook bij de Awaren, een volksstam benoorden den Caucasus, schijnt de vertelling nog in den volksmond te leven. KÖHLER, die de Awarische sprookjesverzameling van SCHIEFNER bespreekt, (1) deelt evenwel de lezing niet mede. Ik vind ze bij G. PARIS, t. a. pl., blz. 241-242 ; ziehier :

Een man had strikken gespannen en een vogel gevangen. « Waartoe kan ik u toch dienen ? » zei hem de vogel. « Eet gij mij op, zoo zal mijn vleesch u niet verzadigen, maar laat ge mij vliegen, zoo zal ik u drie dingen leeren : het eerste, terwijl ge mij nog in de hand houdt, de twee andere, als ik op den tak zit. » De man stemde toe. « Let op », zei de vogel : « Geloof niet wat tegen de gezonde rede strijdt ». Toen liet de man den vogel vliegen. Wanneer deze nu op den tak zat, zeide hij : « Let op : Treur niet over hetgeen voorbij is ». Daarna ging hij voort : « Ik heb in mijn lichaam een stuk goud, zoo dik als een ei ; indien gij mij gedood hadt, was voortaan uw brood verzekerd geweest, zonder daarvoor uit uw bed te moeten komen ». — « Vervloekte

(1) Een Arabische lezing, in 't beging der 19e eeuw in Indië opgeschreven, maar gedeeltelijk uit oude elementen opgebouwd, heeft veel gelijkenis met die van HARTMANN, doch hier spreekt de vogel van 2 robijnen, elk van 50 mitqāl gewicht. Men vindt die lezing bij G. PARIS, die ze ontleende aan ARNOLD, *Chrestomathia Arabica*, bl. 34.

dag! » riep de man uit, terwijl hij zich de vingeren beet van spijt. En ziende dat de vogel op het punt was heen te vliegen, riep hij : « Hebt gij mij geene drie adviezen beloofd? Gij hebt er mij slechts twee gegeven ». — « Ik ga u het derde geven, ofschoon gij de eerste twee niet hebt weten te gebruiken », antwoordde de vogel. « Ik zelf ben zoo dik niet als een ei; hoe kan ik dan een stuk goud van die dikte in mijn lijf hebben! Ziedaar het derde advies », en dat gezegd hebbende, verdween hij achter de heuvelen.

Men ziet dat in de laatste twee lezingen, evenals in die uit de *Disciplina clericalis* en de daaruit afkomstige Oudfr. versie, de eerste levensles uit de Barlaam redactie telkens ontbreekt, (nl. *jaag het onbereikbare niet na*), waardoor dan ook de hiermee samenhangende poging van den man om den vogel weer te vangen, moet wegvallen. Ook nog een Hindostansche lezing, bij G. PARIS vermeld, (2) heeft dien vorm. Dergelijke versies schijnen wel op een zelfde bron te wijzen, doch, blijkens de boven meegedeelde tekstuitgave uit Bombay, bieden niet al de Arabische redacties die eigenaardigheid aan.

Bovenstaande lezingen van de Berbers en de Awaren zijn de eenige, welke mij uit de levende volkstraditie in en buiten Europa bekend zijn. Ik bezit in mijn boekerij dozijnen en nog dozijnen sprookjesverzamelingen en vertelselbundels uit alle landen van Europa, alsook een aantal uit Afrika en Azië, benevens ettelijke folkloristische tijdschriften, en nergens, buiten hetgeen ik boven mededeelde, heb ik de sproke van het vogeltje aangetroffen. Ofschoon ze in de volksoverlevering der middeleeuwen een eigen leven had, schijnt ze hier wel bepaald verdwenen. « Ja, maar, ge vergist u, » zal misschien een of ander lezer zeggen; « de vertelling leeft wel degelijk in den

(1) Zie KÖHLER-BOLTE, *Kleinere Schriften*, 1, 575 : *Awarische Texte* (St. Petersburg, 1873), n° xv.

(2) De Hindostansche litteratuur, d. i. die der Indische muzelmannen, heeft zeer dikwijls uit Arabische en Sanskritsche bronnen geput. In bedoelde lezing heet de vogel een musch (z. boven, Bombay-tekst) en hij zegt een robijn van groote waarde in zijn binnenste te hebben (G. PARIS, t. a. pl., 237-238).

volksmond, en dan nog wel in Vlaanderen. Zie maar de *Vertelsels* van M. AM. JOOS, 1e deel, n° 82. » En inderdaad, daar komt onze vertelling voor, onder den titel : *Van den dwazen Schutter*. Ik laat hier eenige alinea's volgen, opdat men zou kunnen oordeelen :

Zekere schutter die door het woud trok, vong 'nen nachtegaal. Eensklaps, door een wonder Gods, begost de vogel te spreken gelijk een mensch :

« Ach ! schutter », sprak hij, « wat baat het u dat gij mij gevangen hebt ? Gij kunt met mij uwen honger niet verzadigen, ik ben veel te klein. Laat mij liever vliegen en ik zal u drij dingen leeren, die u zeer nuttig zullen zijn ».

« 't Is goed », zei de schutter, zeer verwonderd omdat de nachtegaal sprak ; « ik beloof u de vrijheid als gij mij die drij dingen leert ».

« 't Eerste », begost de nachtegaal, « gij zult nooit trachten te grijpen wat ongrijpelijk is ; het tweede, in wat gij niet meer wedervindt, zult gij u niet bedroeven ; het derde, wat ongeloofelijk is, zult gij nooit gelooven. Doet deze drij dingen, en zij zullen u zeer nuttig zijn ».

Enz., enz., want wat voorafgaat is meer dan voldoende om den lezer te overtuigen dat wij hier met een trouwe navolging van *den dobbelen Zielentroost* te doen hebben. De overeenkomst gaat zoo ver, dat men telkens bijna dezelfde woorden gebruikt ; ik wijs b. v. alleen op de 1e levensles, die in den *Zielentroost* zoo vreemd klinkt : « Gy zult nimmermeer tragten om te begrypen het gene onbegrypelyk is, » en die bij M. JOOS luidt : « Gij zult nooit trachten te grijpen wat ongrijpelijk is. » En dat « ongrijpelijk » staat daar, niet omdat het tot de volkstaal behoort, want het komt in geen enkel Vlaamsch idioticon voor, maar omdat de zegsman van M. JOOS zich van zijn model niet heeft kunnen losmaken. Men versta mij nu niet verkeerd. Ik verdenk M JOOS volstrekt niet die vertelling afgeschreven te hebben ; ik beschouw hem als een te ernstig man om zich aan zoo'n vergrijp tegen onze nationale volksoverleveringen en tegen de wetenschap schuldig te maken. Hij heeft zich enkel, te goeder trouw natuurlijk, door zijn zegsman laten misleiden ; deze was ongetwijfeld in het bezit van een exemplaar van het

oude Vlaamsche schoolboek, en heeft gedacht dat zijn bedrog niet ontdekt zou worden.

Aan dergelijke dingen, trouwens, is een verzamelaar blootgesteld, zelfs GRIMM heeft het ondervonden en een en ander uit de 1e uitg. zijner *Kinder- und Hausmärchen,* dat hem in later tijd zeer verdacht voorkwam, in volgende drukken geschrapt.

*
* *

Nederlandsche schrijvers, die deze stof verwerkt hebben, zijn mij, buiten PRUDENS VAN DUYSE, niet bekend; zou er bij onze middeleeuwsche dichters niets te vinden zijn? 't Schijnt wel van neen, want Prof. VERDAM, zoo goed met de Middelnederlandsche schriften bekend, heeft, naar hij mij mededeelde, nog geen bewerking uit dien tijd aangetroffen. Dank zij de vriendelijkheid van Dr. JOH. BOLTE, den uitstekenden folklorist uit Berlijn, kan ik wijzen op eenige Duitsche bearbeidingen van het thema : BONER, *Dichtungen des deutschen Mittelalters,* n° 92 ; A. KELLER, *Altdeutsche Gedichte*, 1846, bl. 12 ; HANS SACHS, 1555, (Folioausgabe 1, 4, 428 a : *Drei Lehren der Nachtigall)* ; LASSBERG, *Liedersaal* 2, 655 ; WIELAND, *Vogelgesang* (*Werke*, 18, 315 ; — 1796) ; L. H. v. NICOLAY, *Vermischte Gedichte* 1, 62 (1792).

Geen enkel dezer werken heb ik evenwel kunnen onderzoeken, wel daarentegen K. GOEDEKE's *Deutsche Dichtung im Mittelalter* (2e Ausg. Dresden, 1871), waarin ik 3 Oudduitsche bewerkingen heb aangetroffen. 1) Op blz. 640, die van den Oostenrijkschen dichter *Der Stricker*, die omstreeks 1230 schijnt geleefd te hebben ; zij is getiteld : *Des vægleins lehren,* en de vogel is hier een *leeuwerik* ; de 3 lessen : « nichts unpassendes zu wünschen, nichts unglaubliches zu glauben und um verlornes nicht zu trauren. » Hij heeft een wondersteen in de maag, grooter dan een struisvogelei.

2) Op blz. 650, de bewerking van een naamloozen dichter : *Die gefangene Nachtigall.* De 3 lessen luiden : « unmœgliches nicht zu verlangen, sich um verlornes nicht zu græmen und unmœgliche dinge nicht

zu glauben. » De vogel heeft een vuistdikken wondersteen in het hart. (1).

3) Op blz. 671, *Die drei lehren der gefangenen nachtigall* van BONER. Enkel een moralisatie over de stof.

*
* *

Ik wil eindigen met eene vraag. De lezer kent de theorie der Indianisten of Benfeyanen : al of nagenoeg al de anonieme scheppingen der volksverbeelding zijn, volgens hen, afkomstig uit Indië. Zij steunen hierbij op het feit dat voor een zeker aantal onzer sprookjes en vertellingen, Indië werkelijk op de oudste schriftelijke redacties kan wijzen. En de voornaamste weg, langs waar die volksverhalen tot ons zijn gekomen, is, naar BENFEY en zijn volgelingen ons leeren, de litterarische weg, nl. door de Latijnsche en andere vertalingen van de Oostersche, schriftelijke volksoverlevering : de *Disciplina clericalis*, de *Calila en Dimna*. het *Directorium humanæ vitæ*, *Barlaam en Josaphat*, enz. ; en die soort van vertelseltocht naar het Westen zou vooral na de kruisvaarten hebben plaats gegrepen.

Als men nu overweegt dat de beroemde sproke van het Vogeltje voorkomt in het oude volksverhaal *Barlaam en Josaphat*, 'twelk in alle talen van Europa herhaaldelijk werd overgezet en algemeen gelezen, dat het eveneens te vinden is in de veelgelezen *Disciplina*, de Fransche *fabliaux*, de exempelen van J. DE VITRY, de fabels van BIDPAÏ, in Oud- en Middelduitsche bearbeidingen, en om nu bij ons land te blijven, dat de sproke hier opgenomen werd in een algemeen gebruikt schoolboek, (2) is er dan geen re-

---

(1) Eig. n° 167 uit LASSBERG's *Liedersaal*.

(2) PR. VAN DUYSE zinspeelt daar op in de voorrede van zijn *Reinaard de Vos* :

« Daar hij geen schoolboek langer zal zijn,
Als *Ourson ende Valentijn*,
De niet zeer schaambare *Jan van Parijs*,
Uilenspiegel, *Malegijs*
Of *der Sielen troost*, vol sagen
Die aan devote zielkens behagen. »

den om verwonderd te staan, dat zoo'n vertelling ten eenenmale uit het volksgeheugen is verdwenen? Zou men daaruit met BÉDIER niet mogen besluiten, dat in de middeleeuwen de boeken uiterst weinig invloed gehad hebben op de mondelinge overlevering, op de verspreiding der levende volkstraditie? Want als het in de 2e helft der 18e en den aanvang der 19e eenw ten onzent blijkt dat een algemeen gelezen schoolboek weinig of niets vermag om een vertelling in het volksgeheugen te doen vasthangen, hoe gering moet dan te dien aanzien de invloed van het boek geweest zijn in de duistere middeleeuwsche tijden? En hoe bitter weinig vertellingen zijn dus langs dien weg tot ons gekomen!

* * *

Litteratuur betreffende het onderwerp:

1. G. PARIS, *Le lai de l'Oiselet*, Paris, 1884. Destijds door den uitgever Chamerot op een klein getal exx. gedrukt en niet in den handel gebracht. In de maand Juni van dit jaar (1903) verscheen nu: G. PARIS, *Légendes du moyen âge* (Paris, Hachette), waarin zijne studie van 1884 (met het poëma zelf) werd opgenomen (blz. 223-291). Voor mijn eigen opstel over die stof, dat reeds in de vergadering van de Brusselsche *Société pour le progrès des études philologiques et historiques*, op 7 Juni, werd voorgelezen, had ik derhalve het stuk van G. PARIS niet kunnen gebruiken. Na kennisneming van dit laatste, een zeer voortreffelijke studie, zooals het van den Franschen geleerde te verwachten was, heb ik mijn opstel hier en daar wat gewijzigd en volledigd, zooals de verwijzingen genoegzaam aanduiden.

2. E. KUHN, *Barlaam und Joasaph*. Eine bibliogr.-literargeschichtl. Studie, München, 1893 (opgenomen in: Abhandlungen der philos. philol. Classe der Königl. Bayerischen Akademie der wissenschaftl. Denkschriften, nº 67).

3. Dr. WARREN, *De Grieksche christel. roman Barlaam en Joasaf en zijne parabels*, Rott., 1899.

4. H. ZOTENBERG und P. MEYER, *Barlaam u. Josaphat*, französisches Gedicht des dreizehnten Jahrhunderts von Gui de Cambrai nebst Auszügen aus mehreren andern romanischen Versionen, Stuttgart, 1863.

5. V. CHAUVIN, *Bibliographie arabe*, III, 103.104; VI, 110-111 (Liége, 1898 en 1902).

6. H. ŒSTERLEY, uitg. *Gesta Romanorum*, Berlin, 1872, bl. 739.

7. BENFEY, *Pantchatantra* (Leipzig, 1859), I. 380-381.

8. KÖHLER-BOLTE, *Kleinere Schriften zur Märchenforschung* (Weimar, 1898), I. 575-576 en 580.

9. *Romania* (Paris), XXV, 497-541.

10. *Zs. d. Vereins f. Volkskunde* von K. WEINHOLD (Berlin), VI. 270; VII. 379.

11. LIEBRECHT, *Zur Volkskunde* (Heilbronn, 1879), bl. 458.

12. BÉDIER, *Les Fabliaux* (Paris, 1895), pp. 134, 140, 142.

Denderleeuw.

A. DE COCK.

GOOR'S WRAAK

I

Zijn ferme kuiten de blauwfluweelen broekspijpen opspannend, zijn hielen tegen elkander, de armen over de borst gekruist en den hoed ver achteruit gezet boven het bruingebrande gezicht was Goor een poosje, midden in de kamer, uit louter verlangen en ongeduld, in zijn eentje rond staan wervelen, dan was hij, met zijn ellebogen op het blad steunend, over den toog gaan liggen.

« En adieu, schoon lief..., » begon hij met zijn kloeke stem, die heel de kamer vullend van de wanden terug scheen te botsen, maar hij hield eensklaps, midden in het woord lief, op.

Haar mouwen opgestroopt en de blauwe snoerschort om de heupen, was Leentje in het deurgat verschenen, en toen hij haar zoo plots had zien staan waren de tranen hem in de oogen gesprongen.

Zij had haar klompjes uitgedaan en kwam, sierlijk als een duifje dat uit zijn kit komt getrippeld en haar armen vol tinnen liters, binnen, drentelde kousvoetelings rond de schenktafel en ging dan teweeg weer aan Goor voorbij, naar de achterdeur.

Hij greep haar bij een roksplooi en lonkte smachtend in haar gezicht.

« Geef mij een pieper, Leentje, » fluisterde hij.

Zij wiegde haar kopje van rechts naar links, glimlachte plagend, maar antwoordde niet.

« Toe, » zegde hij, zich voor haar plaatsend, « ge weet, da 'k morgen veur heel den zomer weg moe. »

« Loat mijn meid gerust, » knorde van het ander eind der kamer, waar ze aan een tafeltje te naaien zat, de oude, dikke, nette waardin. « Leentje, allo toe, werken. »

De avond begon langzaam te vallen en de één voor, de ander na, trokken de werklieden van den nachtploeg, die de dagarbeiders gingen aflossen, met hun keteltjes in de hand, onder de vensters voorbij, naar het stampkot.

« Geef me een pieper, » herhaalde Goor en stak zijn armen naar haar uit, en, toen ze, hem lachend afweerend, achteruit deinsde, volgde hij haar voetje voor voetje, tot ze, eensklaps bukkend, haar blokskens opnam, met een wip buiten sprong en de deur met een dreun voor hem dichtsloeg.

Hij snelde langs den straatkant de gelagkamer uit, onder de vensters voorbij den hoek om en ging op den tragel, die, tusschen den tuin en de Leie liep, over de haag liggen.

« Leentje, » riep hij en spitste onder zijn lange, blonde knevels zijn lippen.

Een meikever, die in de haag ontwaakt was, snorde vlak aan zijn wang in de hoogte en diep ruischend viel de Leie achter hem, over de ingelegde balken van het sluis, in de diepte.

Uit het stampkot, dat een eindje verder op den hoek tusschen de Leie en de Zandbeek stond, drong het eentonig slaan der stampers tot hen door, en in

hun nest aan de dakgoot, waar ze stillekens in slaap vielen, tjilpten nog eens luid een paar musschen.

« Leentje, » riep hij, en de blos van zijn wangen steeg om een tintje; « wilt ge niet eens komen? »

Zij hief, vanwaar ze in het zand lag een ketel te schuren, haar gezichtje naar hem op, en het scheen hem of hij in den avondglans honderd krullekens uit haar haarwrong zag springen.

« 'k En hebbe giënen tijd, » antwoordde ze, koddig ernstig, en een meikever wijzend : « 'k moe 'k ik mij hoasten, peist-e, kijk, de oaverullen vliegen al op. »

« Loat ze vliegen en kom bij mij, » antwoordde hij smeekend. « Ge weet da 'k morgen noar 't Fransche moe, en 'k zoe, iër da 'k vuërt goa, toch zuë gièren van ui beschiëd zijn! Zult-e, binst da 'k weg ben, iëns op mij peizen en zult-e giënen anderen, zult-e giënen anderen? » en weer sprongen de tranen hem in de oogen.

Zij zat een poosje, voor zich uitstarend, te peinzen; streek met de een, dan met de ander hand haar neervallende krullekens weg.

« Wa zoe 'k? » riep ze oplachend, kroop op haar knieën een eindje vooruit en herbegon uit al haar macht te wrijven.

In de verte begon de klok in den kerktoren zoetjes te tampen en de deuren sloegen in de dorpsstraat toe achter de lieden, die naar het lof gingen.

Hij steunde met zijn handen op de niet al te hooge olmenhaag, zwaaide er zich over en kwam nevens haar op zijn knieën zitten.

« 't En is niet om te lachen, » zegde hij, « g' en weet niet, Leentje, hoe nuëde da 'k van de joare weg

goa. 'k En durve er nie op peizen, da 'k morgen al zuë verre zal zitten... en dat, omda ge mij nie beschiën en wilt.... Is 't misschien omda' ge op nen anderen?.... » en zijn oogen begonnen onheilspellend te glanzen, « of woarom en wilt-e nie joa zeggen? »

« 'k Zie ui toch zuë gieren, Leentje, g' en kunt da nie verstoan, » en hij greep haar vast en kustte haar hartstochtelijk

« Wilt-e goan? » riep ze, worstelend om vrij te komen, en opeens, stappen hoorend, die in huis schenen te naderen : « Goor, de boazinne komt; hoast ui. »

Hij stond op, snelde heen en was juist weer over de haag en op den tragel als de oude vrouw de deur opentrok en het meisje binnenjoeg, dat van ver nog eens pinkoogde, dan met haar sierlijken trippelstap in de herberg verdween.

Dichte zwermen muggen dansten vóór Goor's gezicht op en neer; vleermuizen vlogen met onregelmatige zwenkingen rond het lage huis en de hooge bruggestijlen; hij wendde zich zuchtend om en slenterde, mismoedig, met zijn handen in zijn broekzakken, huiswaarts.

De lamp stond reeds te branden en bij de tafel zat Monk, zijn broer, die zoo juist van het stampkot te huis gekomen was. Hij beet in zijn dikke roggestute en slurpte aan den geurenden pap als iemand, die niet gauw zijn bekomste zal hebben.

De nijd beet Goor een oogenblik in het hart.

Ja, Monk, dat was nen gelukkigaard. Die had vast werk, die moest naar 't Fransche niet! Als hij, Goor, naar den troep moest en Monk meteen vrij maakte, had deze in het stampkot bij de arbeiders van

den dagploeg zijn, Goors, plaats weten te krijgen. Als zijn tijd dan uit was, had hij, Goor, geen vast werk meer gevonden : nen dag ketsen, nen dag lossen, hier een beetje graven, daar een week zwingelen en 's zomers naar 't Fransche om den oest te doen. Want, zoo er in het vruchtbare Vlaanderen zooveel mannen zijn, dat de grond niet genoeg kan opbrengen om allen te voeden; in het groote Frankrijk zou, zonder de stoere, Vlaamsche werkers de oogst op het veld staan verrotten.

« Ehwel, vroeg hun moeder, die juist langs de achterdeur binnen kwam en hem zoo peinzend zag staan, « goat-e nie eten dan, Goor? »

« Neen ik! » antwoordde de jonge man wrevelig; « 'k en hebbe giënen honger ; 'k en ete niet. »

En zich plotseling afkeerend, ging hij in een hoekje zitten, begon de schaarden uit zijn pik te slijpen; dan naaide hij het blinkend staal zorgvuldig in een stukje demet en trok naar zijn bed, op den zolder.

II

En daar was ze nu weer, de zon!

Als een reusachtige, gouden ouwel wipte ze boven de horizontlijn uit en begon lichtend en stralend omhoog te stijgen.

Ineens waren al de nestjes wakker; aan al de huisjes werden de blinden opengeslagen; de boomen, die reeds een heelen tijd van kruin tot kruin over haar hadden staan fluisteren, groetten haar in een grooten zwiep en de mannen, oude en jonge, die, den dubbelzak over den schouder en den pikhaak in de hand, tot vertrekken gereed, vóór het statiegebouw den

allervroegsten trein stonden af te wachten, namen om zoo te zeggen al te zamen den hoed voor haar af.

Eerbiedig als voor een koningin, namen ze den hoed voor haar af, dan stonden ze dien zomer voor de laatste maal toe te zien, hoe heerlijk de zon boven hun dorp uit de kimme rees!

* * *

Daar werd in de verte een rookpluim zichtbaar; op zijn rechte sporen kwam het zwarte vuurmonster fluitend aangestoomd, hield ratelend en kuchend stil en voerde, in zijn holle flanken geborgen, de mannen mee, naar het verre, verre vreemde.

Dicht als de grassprieten zijn, zoo goed als in het geboortedorp, op de akkers van het vreemde land de halmen opgeschoten, in hun top het koren dragend, dat de menschen voedsel moet wezen, maar de mannen ontbreken in Frankrijk om dat koren te oogsten. Uit honderd Vlaamsche dorpen voert de vuurdraak er alle dagen heele benden heen en zwade voor zwade zal vallen en geen aar over 't groote land zal verloren gaan.

Met hun pakken en zakken en halm en voorraad voert de vuurdraak ze mee; op elkander geprest zitten ze in gezelligen kout; schertsen, vertellen, uren lang. Soms wordt in een hoek een speelboek voor den dag gehaald en klinkt door de enge ruimte een huppelende wijs ... trip-trap merkt algauw hier of daar een lomp-geschoeide voet de maat; dartel hompt en springt, als een vroolijke deern,het deuntje; trip-trap volgen ander voeten den welbekenden voois. Of een lied verheft zich, klinkt hoog uit boven het zoeven der rollende

wielen, wordt twintig maal hernomen, beurtelings door den een, dan door den ander gezongen, in koor herhaald en door den speelboek nagespeeld. In begeleiding van weer ander liedjes klinken de tonen van het landelijk speeltuig. De steden rijgen zich aan de steden, de akkers ontrollen zich nevens de akkers; de zon staat op haar middaghoogte; de zon gaat in het Westen bloedend onder....

Gejokt en gesold hebben den heelen dag de ruwe mannen; al hun voorraad hebben ze bij lange tusschenpoozen veroberd, al hun vertelseltjes verteld, al hun kunstjes uitgehaald, en puffend en kuchend maakt het vuurmonster halt en laadt ze, met haken en zakken en halm en voorraad af, op de plaats van hun verre bestemming.

III

Wat heeft de zon gebrand! Wat een gloed over de reuzelende korenvelden! Wat heeft die aarde gevlamd! Ah haar hitte moest ze de zon terug immers geven! Wat al koren en koren en koren! Golvend en deinend en naar alle windstreken strekte die blonde zee zich over de akkers uit en rolde over eindelooze vlakten haar goudkleurige baren!

Maar flits, blits zwaaiden in honderd handen de blinkende werktuigen; als bezige, noeste kabouters stonden de arbeiders in de hooge halmen; de haken grepen in het strooi, de kromme pikken sloegen toe en stap voor stap werd over het groote land al het koren geveld.

Languit geveld, daarna gebonden, gestuikt en op zware wagens naar de hoeven gevoerd, waar het tot

proppens de wachtende schuren gevuld heeft. Van akker tot akker en stap voor stap; dag na dag en van hoeve tot hoeve, tot alles gedaan, alles verzameld, alles geoogst en in veilige schuren gebracht was....

Dan keerde het grootste getal der arbeiders terug naar Vlaanderen.

Goor bleef met eenige anderen, voor de beeten. Hij ging slapen, stond op, arbeidde den heelen dag om weer slapen te gaan en op te staan, zonder veel tijd te hebben om te denken. Altijd maar in de eene hoeve of de andere op de kouters, zag hij de dagen voorbij gaan en de zomer naar zijn einde nijgen.

Soms verlangde hij er wel eens naar, dat hij mocht gedaan hebben; dat hij weer op het dorp en thuis mocht zijn en dan flitste het gedacht aan Leentje in hem op. Wie weet, als hij met een welgevulde beurze naar huis kwam, of ze misschien niet zouden trouwen. Ze zouden een huisje huren, een kleine kortwoonst, in de Ooie of langs het Gaverken, en wie zou er gelukkiger zijn dan zij beiden? Maar veel dacht hij toch niet en dat hij kon naar huis gaan en zijn tijd bekorten, bedacht hij ook niet; hij was gekomen om voor de beeten te blijven en bleef voor de beeten.

Dan, gestadig verminderde de zon en werden de dagen korter; de mispels waren rijp; de bladeren der boomen waren geel en vielen af en men voelde de winter naderen.

En nog nam de zon af en nog werden de dagen korter; het ving aan te regenen en het laatste spoor- van zomer en van bloei was op een paar dagen weg geveegd. De arbeiders zaten nu met een zak op den rug buiten. Zij wroetten in den kleipap, die op den duur van hun vingers niet meer kon en kregen van

den eenen dag op den anderen hun kleederen niet meer droog.

En altijd voort hield de regen aan, ziepelde in lange stralen langs de stammen der naaktgeplunderde boomen, druppelde in gestadigen drup van de euzingen, om alle zand en leem tot modder te verwerken.

Boordevol stonden de grachten en als monsterarmen zonder handen op een slagveld staken de groote, van hun bladeren beroofde beeten de arbeiders uit het slijk der kouters tegen. Toch klawierde ze maar voort. Er was nog zooveel te doen en hun tijd kortte zoo.

Eindelijk, den dag vóór Allerheiligen en toen daaromtrent alles gedaan was, vroeg Goor zijn geld. Hij nam met den dubbelzak op den schouder den terugtocht aan en stapte, terwijl het slijk om zijn ooren spatte, door de verlaten velden. Daar had eens de welige oogst gestaan, waarvoor hij gekomen was. Nu scheen het haast, alsof hij door honger en ellende uit het onherbergzaam oord weggejaagd werd.

Hij nam zijn kaartje, zocht zich een plaatsje in den trein en voelde zich onder het rijden zachtes aan indommelen.

IV

Goor dook uit zijn slaap als van onder water, snoof een paar maal en zette zich overeind.

Hortend en kuchend en tegen een helling opwerkend, juist zooals toen hij ingesluimerd was, spoorde de trein vooruit, zoodat hij eerst den indruk had, als hadden ze niet veel wegs afgelegd.

Hij stapte over den dubbelzak heen, die tusschen

de banken op den grond stond, veegde met zijn mouw het bedampte vensterglas schoon, en keek buiten.

Wat lagen de akkers hier ook in slijk en modder verdronken, en nog immer regen en regen. Altijd door ziepelde het, nu met traag gemiezel, dan gewel-diger, in een vlaag, en weiden en akkers, alles lag versmoord. Maar was dat hier zooals ginder, het landschap was anders geworden. Na de eindelooze, nauw bewoonde vlakten zonder een boom of struik, die « het Fransche » kenmerken, waren de met hagen en elskanten omzoomde kouters gekomen, de talrijke, dicht nevens elkander gezette huizen en hoeven : dat was reeds Vlaanderen.

Hij slaakte een zucht van tevredenheid en begon zijn boeltje bijeen te zamelen. Hier den zak; daar de in demet genaaide pik, den haak en het verder gerief : hij had maar alles op te nemen en af te stijgen.

Kortrijk, reeds Kortrijk.

Nog een poosje het gonzen en rollen en ronken der wielen; nog een tijdje de vlucht der hagen langs weerskanten van de baan; dan was hij er. Een schel gefluit : hij sloeg den slag open, laadde den dubbelzak op zijn schouder, al het halm daarboven, en wachtte. De zoo bekende gebouwen der statie, die voor hem de laatste was, gleden aan zijn blik voorbij. Een zware schok : hij stapte den kleinen steger af en stond op de baan.

Ginds lag zijn dorp, de oude kerk, haar brok-kelige muren door groote beeren gesteund; de Leie, die kalm in de weiden aanvloeiend, opeens onver-wachts omzwenkt; de straat, die als ze eens de rivier gevonden heeft, een heelen tijd met haar meegaat,

als verre uitloopers nog alleenstaande huizen meezendend.

Tusschen de ijle boomen kon hij reeds den toren zien; de blauwe en roode, verspreide daken. Daar, heel vooraan, was zijn huis. Daar woonde eendrachtelijk en in de grootste vrede te zamen zijn broer en zijn moeder. Hij schokte den last op zijn schouder wat hooger, trok den slappen boord van zijn hoed over den rechtstaanden halskraag en begon aan te stappen.

Laag hingen de wolken en vallenszwaar en hij kon het waarnemen, hoe ze, in het voorbijdrijven aan de hooge toppen der boomen opengereten, zich in lange sleepen vallenden regen oplosten.

Daar was hij reeds aan de eerste huizen : een rij werkmanswoningjes, een herberg en een winkeltje. Met hun groote, onregelmatige ziltplekken, die uit den grond kwamen; hun overloopende gooten en blauwendig witsel, stonden ze daar zoo kouwelijk langs de modderbaan, zoo triestig en versteven, als waren ook zij onder den indruk van weer en luchtgesteldheid, als hadden ze echt zelf te nat en te koud, zooals de menschen, die ze bewoonden.

Nu mocht hij de groote baan af en den aardeweg op. Nog in uit- en insprongen langs de straat zoo wat huisjes ; nog wat stallen en schuren en optrekjes ; — dat kleine huisje, ginds, met zijn vernieuwd trapgeveltje, dat zoo guitig van achter een klomp anderen komt uitpiepen, dat is dit van zijn moeder. Hij klopt de grootste vuiligheid van zijn voeten, draait de klink om en is binnen.

Op het gerucht van zijn stappen komt zijn moeder uit de aangrenzende kamer gestapt en « Goor » zegt

ze, en verwelkomt hem, en hij neemt stuk voor stuk het halm van zijn schouder, doet den zwaargevulden zak op de tafel glijden. Hij staat nog een oogenblik in de schemering rond te draaien, laat zich een stoel aangeven, en ziet uit de aangestoken lamp het vriendelijk licht opgloren. En hij doet zijn slopkousen los, werpt de zware modderschoenen uit en zit nevens de groote, platte stoof van alles te genieten : het vuur, en de vrede van de huiskamer en het gezellig avonduur en den vriendelijken kout en den bekenden trampel van zijn moeder. Hij drinkt den warmen koffie, dien ze voor hem opgeschonken heeft en verzinkt stilaan in een soort dommeling, als het hem opvalt, dat hij zijn broer nog niet gezien heeft en waar deze zoolang mag blijven.

« En Monk? » zegt hij. « Waar zit-ie dan? »

Verwondert staat zijn moeder stil. « Maar Goor, » zegt ze, « Monk heeft u immers geschreven. »

« Monk heeft me niets geschreven, » antwoordt hij een weinig geraakt. « Wat is er met hem? Is hij misschien bij de soldaten? »

« Maar Goor toch, » herhaalt ze verwijtend, « Monk heeft u zeker geschreven. Hij is immers getrouwd, te kermis. »

« Monk getrouwd ! » zegt Goor « ach, lieve hemel ! » dan door een plotselinge gedachte opgezweept, « met wie moeder? Zeg het mij met wie, of... » en hij staat opeens in zijn volle lengte voor haar recht.

« Maar Goor toch? » spreekt voor de derde maal de oude vrouw : « moet ge doar nui zuë oardig veur doen? Mee Leentje uit het Gildhuis. Ge hebt er uek nog een beetje mee gevrijd, moar... » En eensklaps

houdt ze in, vouwt de beide handen voor zich : « Da gebeurt ommers alle doagen, » zegt ze, « Goor, en zij nie jaloersch, er zijn meiskes genoeg op de wereld... »

« Joa 't » onderbreekt haar met een vloek de arbeider, « er zijn meiskes genoeg, moar..., » en met zijn gebalde vuist op de tafel slaande : « da zal-t-ie mij toch betalen, da zal-t-ie mij toch betalen, » en zonder nog naar zijn moeder om te zien, loopt hij de kamer uit en de duisternis in.

V

Eenzaam is de dorpstraat. Door de reten en de uitgezaagde harten in de gesloten blinden komt nog wat licht uit de huiskamers naar buiten, doch geen lantaarn brandt op dien uithoek en de laagdrijvende wolken verduisteren de avondlijke lucht. Kindergeschreeuw dringt hier en daar onder de gesloten voordeuren en de wind zoeft in de schuddende boomkruinen, maar geen menschenstem, buiten, geen hondegeblaf, geen plonsen van klompen of zoolen door de modderkanten.

Goor staat in het midden der straat en voelt, als een bruischende vloed, de toorn door zijn hart gaan en alles meesleepen. Vertrouwen, hoop en liefde, alles is vernield en alleen de haat blijft, een ziedende haat met een brandende begeerte om wraak.

« Waar zijn ze? Uit welk een van die huizen zal hij ze halen? Dat ze hem rekenschap geven; dat ze zich komen verantwoorden over hun trouweloosheid. Dat hij ze sla en kneuze en met de voeten trappele. Waar zijn ze? Wie zal ze hem wijzen? » En hij duwt zijn nagels in zijn vleesch en bijt zijn lippen ten bloede.

« Achter welk eene van die deuren zitten ze, bijeen gehokt ? » En hij loopt wezenloos, nu aan den eenen, dan aan den anderen kant van de straat en slaat in het voorbijgaan op de muren.

Monk heeft hem alles genomen, zijn werk en zijn lief en zijn lust en zijn vreugde in het leven. Dat hij te voorschijn kome, dat hij verschijne, dat hij zijn valsch gezicht toone, zijn gluiperstronie.... » En razend loopt Goor verder, de straat ten einde, den hoek om. Haar brokkelige muren door groote beeren gesteund, rijst de oude kerk voor hem op; hij ijlt voort. Daar is het Gildhuis, daar de Leie. Boordevol en nog zoo breed als naar gewoonte, komt ze uit de weiden aangeruischt, de Leie, schuimt tegen het eilandje aan, dat tusschen haar armen ligt, en valt met een gerucht als een donder over de sluisbalken in de diepte.

« Alles heeft Monk hem genomen; al, waaraan hij waarde hechtte; al, dat hem het leven lief maakte. En dat is een broeder! Dat is broederlijke liefde! » En hij balt weer de vuisten, dreigt en vloekt bij zich zelven.

De lichten in de huizen zijn uitgedoofd; het kindergeschreeuw is lang verstomd; het regent weer. Hij merkt het niet eens op, hij volgt de lijn van de boomen en stapt altijd aan. Hij is weer aan een dorp voorbij getrokken, heeft de laatste huizen achter zichgelaten... En hij gaat voort, altijd verder en verder, opgezweept door zijn toorn, door zijn grenzelooze gramschap... Daar komt uit de verte en uit de stilte van den donkeren nacht, hel en klaar, als een voorbode van den nog verren dag, een hanegekraai tot hem. Verwonderd blijft hij staan. Was dat geen haan? Zijn gramschap bekoelt; hij waakt erop uit als uit een droom

en een herinnering flitst door zijn brein, een herinnering aan iets, dat hij lang geleden gehoord heeft, als hij nog klein was en naar school ging en in de boeken las : « Kraai maar, haan, » denkt hij, « kraai, zooals in den nacht bij de hoogepriesters te Jeruzalem, ik ook ben verraden. » En hij voelt zijn gemoed veranderen : een groote droefheid komt over hem; hij is te moede als toen hij kind was en onverdiend slag kreeg en in het donker op den zolder zat. En nu merkt hij op, dat hij nat is en dat hij ver van huis is en dat het laat moet zijn.

« Waar gaat hij naartoe? » Hij staat nog een wijltje besluiteloos en keert dan langzaam en peinzend op zijn stappen terug.

VI

En een dag was voorbijgegaan. Goor was opgestaan, voor de mis in de kerk geweest. Hij had in het dorp rondgeloopen, met bekenden gesproken en aan de brug gestaan, om het toenemend water te zien. Hij had rond het Gildhuis gedwaald, was er op den duur binnen gegaan, had er in de gelagkamer gezeten en vernomen, waar Leentje woonde.

Niet in de kom van 't dorp; daar, ergens, in de Ooie, in een klein, bouwvallig hutje, midden in de weiden : twee raampjes nevens de deur, de heele achtergevel plakwerk : hij kende het goed.

En hij had groote borrels gedronken, was rond den middag naar huis gegaan en zat nu sprakeloos bij de stoof. Hij luisterde naar den euziedrup, die om en om het huis liep, dacht aan de doodsche kouters, waardoor hij getrokken was om naar huis te komen, en voelde in zijn hart ook alles dood en leeg.

« Had Monk ooit naar Leentje omgezien? Ooit Leentje mee ten dans gevraagd? Of des zomers bij haar op de bank gezeten of op nen kandeel de mastellen voor haar bewaard? Nooit, niet waar, en toch waren die twee nu te zamen getrouwd. Zij waren nu één huishouden, één lijf, één gedacht. Zij werkten voor elkander, mochten bezorgd zijn voor elkander, elkander helpen en vertroetelen en oppassen. Op hem had geen van beiden zij het maar één oogenblik gedacht, tenzij misschien om er zich in te verheugen, dat hij zoo verre was. Dan liep hij hun niet in den weg, niet waar, en zij hadden het zooveel te gemakkelijker. »

Hij zat met zijn groote handen, die niet meer gewoon waren van rusten, op zijn knieën, hoorde den wind gieren en klagelijk en bij tusschenpoozen luiden voor Allerzielen.

Bangelijk luidde het, smeekend, vermanend, als spraken door de klokken de lijdende zielen zelf; als was het hun stem,die den levenden duidelijk werd.

« Wees al de arme zielen genadig, oh, onze Vader, die in de hemelen zijt. » bad zijn moeder en stak nevens het kruisbeeld de waskaarsen aan.

Met duizenden en duizenden, voor één avond uit het vagevuur verlost, waarden zij nu rond de kerk, de arme zielen, en Goor dacht aan het schilderijtje aan den pilaar in de kerk, waar een doodshoofd boven gekruiste schenkels ligt, en aan de spreuk die hij er zoo dikwijls op gelezen heeft : « Heden wij en morgen gij. »

Dan dwaalden zijn gedachten weer af naar Monk en naar Leentje.

« Die zaten nu zeker bij elkander, in hun veilig, laag, warm huisje, en kusten en lekkebekten. Ach!

hadde hij dat voorzien! Hadde hij dat kunnen voorzien! » En zijn hand balde zich weer tot een vuist; kwam op de roetjes van de stoof neer, waarop ze een poos, zwaar als een voorhamer, bleef liggen, om dan weer toe te knijpen, dreigend.

Zijn lange knevels hingen langs zijn mondhoeken neer; zijn schouders waren opgestoken met den borstelkop er tusschen ingetrokken; zijn oogen stonden naar binnen gekeerd, waar ze allerlei leelijke en droeve dingen aanschouwden; hij hoorde niet, hoe zijn moeder hem zocht te bepraten, hoe ze sussend op zijn leed zocht in te werken. Ineengedoken als een gewond dier, en voor geen troostredens vatbaar, zat hij daar en voelde zijn hart weer vol haat en bitterheid.

En nu doofde zijn moeder de waskaarsen uit, nam haar kapmantel uit de kleerkas, hing hem zich voorzichtig om en sloeg den weg naar de kerk in. Hij hoorde ze de deur achter zich toetrekken, maar bleef roerloos zitten. Voort klepte de klok en de wind loeide, rukte met geweld uit den westkant aan, kwam aan de blinden schudden, aan de klink leuteren, om af te deinzen, dan weer op te komen... Daar stond hij eensklaps recht. Hij had een besluit genomen.

Hij zou naar de Ooie gaan; hij wilde ze zien, die twee, ze zien en misschien spreken. Zich wreken, in alle gevalle. Nu was hij buiten.

Zwarte schimmen, van vrouwen en mannen, die naar de kerk gingen, spoedden zich over de dorpstraat voort. Met zwaren stap, langzaam, en zonder naar iemand om te zien, zette hij aan. De brug stond vol lieden, die naar de Leie keken, welke onrustbarend ruischte en klom. Hij drong er tusschen heen, bera-

den, onverschillig voor hetgeen die allen misschien beangstigde, volgde op den doorweekten berm den bruisenden vloed, liep een wegel af.

Daar stond het huisje. Oh! zoo 'n klein, oud, wankelig hutje, ver van al de anderen; — een voorschoot hof, op de weiden genomen, en tegen den zijmuur aangeleund, een soort van optrekje, uit latten en strooi, voor den kruiwagen. Zoo 'n mizeerig, bouwvallig kotje, met doorzonken strooidak en scheefgetrokken ramen: de leemen muur geen duim dik! Daar was het. Daar wonen ze. Hij blijft een oogenblik staan. Zijn bloed gaat naar zijn hoofd en benevelt zijn gezicht. Dan betert het weer. Hij plast door de meerschen nader, gaat aan het huisje rond, kijkt door een reet naar binnen. De leuning van haar stoel tegen het opgaande schouwberd, zit Leentje nevens de flikkerende stoof, met het licht der lamp op haar blonden schedel en haar handen in haar schoot gevouwen, terwijl haar voeten op de sporten staan van den stoel van haar man, Monk, die vertrouwelijk tegen haar aangeleund en zijn hand op haar knieën, fluisterend vertelt, lange historie's, die zijn vrouwtje doen glimlachen. Goor slaat met zijn vuist op het vermolmde luik. Zij schouwen verschrikt op, luisteren, en hij ziet hoe ze zeggen, dat het de wind is, weer luisteren, dan gerustgesteld verder kouten. Hij kan hun gezichten ontwaren, de verliefde uitdrukking van hun oogen. Hij ziet Leentje opstaan, in de kamer rondtrippelen, voor het avondeten zorgen, en het schijnt hem als schreide er iets in zijn hart. Hij voelt het in zich als ware er een kar over gereden, als ware het vermorzeld.

De regen slaat hem in het gezicht; zijn beenen

hebben moeite hem te dragen. Hij wankelt zijwaarts, gaat zich onder het afdakje op het strooi zetten. Het is waar, Leentje heeft hem niets beloofd, maar waren ze niet van alle eeuwigheid voor elkander bestemd? En hij heeft Monk van zijn liefde niets gezegd, maar zegt men zoo 'n dingen? Is een broer niet een beetje helderziende; raadt hij niet waar het hart van zijn broer gebonden ligt? Oh, verraders, verraders!

En de wind vaart door de boomtoppen, in de verte, en komt als met honderd monden hoog boven het huisje door de lucht huilen. De Leie loeit en de klok in den toren steent.

« Verraders! Het zijn twee verraders. »

Maar, hij zal ze straffen; hij zal zich wreken; bloedige tranen zullen ze weenen; hij zal ze 't doen beklagen; beklagen zullen zij het. Hij zal iets uitdenken. Hij zal 't niet uitstellen, hij heeft ze onder de hand.

Eén stamp, en de deur vliegt in stuk. Zal hij de deur instampen? Eén vonk, eén genster aan het strooi, de stijlen vlammen, de plakmuur gloeit. Zal hij die vonk aanbrengen? Hij beeft; hij trekt aan zijn lange knevels. Oh, het zou zoo gemakkelijk gaan. Vijf minuten, en alles is rook en vunr. Een kwartuur en geen enkele muur staat meer recht. Dat strooidak, een laaie; de zoldering, verkoold; hun meubelkens, het bed, waarin ze slapen..., verbrand. Zijn hart bonst, zijn keel is toegeschroefd.

Hij heeft eens een buurman gezien, toen diens huisje afgebrand was, hoe hij met een langen rookelaar in de puinen stond te zoeken, naar wat er misschien behouden bleef. Zóó zal Monk misschien ook rookelen, en zoeken, maar vinden zal hij niets.

Goor lacht in zich zelven. Hij vermeit er zich in te bedenken, hoe het zal gaan. Het zal zulk een schoon vuurtje zijn : latten en strooi, vermolmd hout. Hij ziet den brand, hij hoort de vlammen knetteren. Hij hoort er den wind tusschen loeien, zit dan alles nog eens te overpeinzen.

« Altijd en overal is Monk hem in den weg getreden, hij heeft hem altijd en overal met een draai buiten gezet. Is dat een broer, die zoo handelt, die zijn broer onderkruipt ? »

En de uren gaan voorbij; de wind is storm geworden. Met het orkaan mee huilt de Leie. Het echte weer voor een misdaad. Wat aarzelt hij nog ? Zijn handen trillen ; hij wrijft zich over de oogen. Hij voelt zijn schouders, als droege hij er honderd kilos op. Solfertjes? Hij heeft altijd solfertjes bij zich. Hij grabbelt recht, kijkt buiten. Donker is de nacht. Gunstig is het oogenblik. Waarom nog langer gedraald ?

Maar wat is dat?

Daar aan zijn voet in de loods? — een rimpeling van water. Regent het zoo hard ? Hij heeft nochtans niets gehoord. Dat is geen regen. Het is een kabbeling, een golfje. Vanwaar komt dit golfje ? Wat water is dat ? Maar dat is de Leie ! Altijd voort is ze gestegen. Altijd voort heeft ze haar bedding verbreed.

Ze heeft links en rechts bijgegrepen; nu spoelt ze over de lage Ooie heen : dat is de overstrooming.

Geruischloos, verraderlijk komt het, het water. Het rijst; het staat in het hofje; het spoelt over het plankier van verbrokkelden, rooden steen; het kabbelt al het gootgat in; het loopt door de loods; het klotst

tegen den muur; van oogenblik tot oogenblik rijst het sneller.

Hij keert zich om. Is dat de Ooie? Dat effene meer met hier en daar langs nen kant, een struik; hier en daar een half ingezakten mesthoop, een enkele hoeve met verhoogde stallingen? Zoo ver het oog reikt is alles reeds water. En geweldig stormt het nu aan; het komt hem aan de enkels, het klimt hem over den schoen. Ah! hij hoeft niet te branden, het water zal zijn werk doen; het knaagt aan dien ouden, leemen muur, het mijnt en boort. Als een bende ruiterij komt ze aangerend, de Leie; ze reikt hem aan de kuiten : binnen een uur stort het huisje in. En ze slapen daarbinnen!

Als een slag slaat het Goor in het gezicht. Zijn jarenoude genegenheid, die met hem opgegroeid is, die deel maakt van zijn wezen, komt in een oogenblik al zijn toornte boven.

« Zijn broerken, zijn broer, dien hij in zijn wieg gewiegd heeft, met wien hij in hetzelfde bed heeft geslapen, met wien hij zijn boterhammen deelde! Zijn broer, dien hij op zijn rug naar de school droeg, dien hij van den troep vrij gemaakt heeft. »

Hij denkt er niet meer aan, dat hij het huisje wilde in brand steken. Hij werkt tegen het vernielend element op, rukt een blinde los, slaat zijn vuist in een raam, dat de glazen rinkelen.

« Eh, la, eh, slaapt ge, hoort ge niet? De Leie is daar. Op. Zijt ge doof; het is overstrooming. Maar zijt ge dan dood? Monk, Leentje! »

Hij rukt het raam open, zwaait zich naar binnen. Op. Hij schudt ze bij hun schouders, duwt ze recht, steekt achtereenvolgens om ze vóór te lichten al zijn

solferstekjes aan, werpt ze hun kleeren toe, dringt ze met handen en voeten buiten.

« Langs hier, langs het hofken. Maar hebt ge dan in uw eigen huis den weg vergeten? Hier moet een grachtje zijn. Ginder ligt een hooge wegel. Volgt mij op den voet, haast u. Laat mij u dragen, Leentje. Komt, we zijn er haast. Ginds ligt de baan. Voelt ge vasten grond, Monk? Nu vooral den kop niet verliezen; langs hier; we zullen er spoedig wezen; ginds is de redding! »

. . . .

Met een gerucht als de donder komt de Leie tegen de brug aangeschuimd; rootbakken, doode viggens, beeten, stoelen, veldgeraad, wirrelt ze in gestadige woeling mee. De storm is gestild. De dag gaat op, de Ooie is een zee, die tegen de rillende huisjes klotst. Goor zit naar Monk en naar Leentje te zien, te huis, veilig, bij moeder.

Hij kan niet begrijpen, wat hij dien nacht voorhad en wat er toch al gebeurt is. Hij lacht en hij schuifelt en ziet Monk en Leentje aan en voelt dat hij hun, wat er voortaan ook voorvalle, geen kwaad meer zal kunnen doen. En hij wrijft in zijn handen, en weet met zich zelf geen raad. Hij heeft lust te weenen, het van blijdschap en zaligheid uit te snikken. In zijn ziel zingt een lied, een heerlijk lied van liefde.

A. GERMONPREZ.

KANUNNIK SERVAAS DAEMS

Kanunnik Daems werd geboren te Norderwijck, den 4en Juni 1838, en ontving in het H. Doopsel den naam van Domien. Zijne eerste opleiding werd hem geschonken door zijnen Vlaamschen en vlaamschgezinden vader, den schoolmeester van het dorp, en zijne Latijnsche studiën voltrok hij aan het eveneens vlaamschgezinde college van Herenthals.

Boeken waren zijn leven en studeeren was zijn droom. God riep den leerzieken jongeling, die gehoorzaamde aan de stem des hemels. Den 1en Oktober 1857 trad hij in het klooster te Tongerloo. Met Allerheiligen ontving hij het blanke habijt en verwisselde zijnen doopnaam met dien van Servaas. Den 1en November 1859 legde hij de enkele kloostergeloften af, drie jaar later op denzelfden hoogdag de plechtige, en den 19en September van het volgende jaar werd hij door Mgr. Sterckx priester gewijd. Achtereenvolgens leeraar van de wijsbegeerte en van de H. Schriftuur, werd hij bibliothecaris der abdij den 26en November 1864, en leeraar der dogmatieke godgeleerdheid den 15en Oktober 1866. Bibliothecaris bleef hij tot het einde zijns levens en leeraar tot ongeveer twee jaren vóór zijnen dood.

In het begin van het jaar 1879 werd hij benoemd tot bestuurder van een gesticht — weezenhuis en normaalschool — te Brugelette; maar uithuizigheid beviel hem niet; drie maanden later was hij reeds terug te Tongerloo, om er zijn geheel leven te blijven.

Volgaarne schrijven wij in Dietsche Warande en Belfort een paar bladzijden over zijn wezen en zijne werken (1).

Over zijn wezen.

Het kan zoo wat een achttal jaren geleden zijn, dat ik voor

(1) Eene volledige en alleszins nauwkeurige levensschets van den gevierden dichter, opgesteld door zijnen ordebroeder kanunnik W. Van Spilbeeck, zal weldra verschijnen in het *Jaarboek* der Koninklijke Vlaamsche Akademie. Mocht er eenige missing in onze studie zijn binnengeslopen, zoo weet de lezer waar hij de juiste terechtwijzing vinden kan.

den eersten keer mijns levens de reis aanving naar de abdij van Tongerloo. Ik deed reeds toen een beetje aan letterkunde, en hield er aan een paar mijner stukjes aan het oordeel van een man uit het vak te onderwerpen.

« Ga naar kanunnik Daems, zoo had mijn professor gezeid ; die brave witheer staat iedereen te woord, en vooral aan beginnelingen leent hij gaarne raad en steun. Wie weet dienen uwe stukjes hem niet voor zijnen Maria-Almanak ! »

Gij kunt den invloed raden dier vleiende vooruitzichten. Ik ging op weg.

Nooit vergeet ik den indruk van dit eerste bezoek.

Ongeduldig had ik al een tijd gewacht in eene der spreekkamers van het aloude klooster, toen eindelijk een geslof en gesleep van voeten mij verwittigde dat iemand op komen stond. De deur van mijn wachtkamertje werd geopend, en een klein bejaard paterken stond voor mij. Later vernam ik dat hij juist groot genoeg was — het is zijne eigene uitdrukking — om als wettige landverdediger bij het leger te worden ingelijfd, en dat hij, op het oogenblik onzer ontmoeting, ruim vijf kruiskens achter den rug had.

Zijn voorkomen ? Een groot, bijna te groot wezen : zwarte, verwarde haarblessen ; rimpelend, ietwat bultig voorhoofd ; zware gelaatstrekken ; vooruitspringende mond, met langs weerskanten twee diepe lijnen, die omhoog loopen tot tegen de oogholten : ziedaar. Aardig stond op dat wonder menschenhoofd de gouden neusnijper, die met een dito ketting achter het rechteroor vasthaakte, en waar een paar kleine, guitige oogen soms met een haastig hoofdbuigen overheen keken ; maar het schoone, witte kleed, met zijne sierlijke plooien, en het snedige kanunnikenkapje, dat de sporen van gestorten snuiftabak nauwelijks verbergen kon, brachten geheel het uiterlijke ten goede.

Gulhartig stak de brave kloosterling mij zijne kleine, beenderige hand toe, en na twee woorden kennismaking waren we innige vrienden. Ik werd de abdij rondgeleid en kreeg, in ontvangstzalen en boekerij, in pand en kloostertuin, menig schalksch woord te hooren over hetgeen er te zien was ; ik moest mede aan tafel voor het middagmaal en stond verbaasd over de gemakkelijkheid waarmee mijn geleider, die hier voorzitter speelde, over de meest uiteenloopende onderwerpen te praten wist ; hij verzocht mij 's namiddags even met hem een vaderonsken te bidden in de prachtige, gothische kerk, en ik werd er getroffen door de blijken zijner vurige godsvrucht.

Nauwelijks werden voor het heengaan eenige woorden

gerept over mijne armzalige opstelletjes, en van Maria-Almanak was er heelemaal geene spraak. Het doel mijner reis was gemist ; maar ik had, in vergelding, eenen 'vriend gevonden onder de mannen van naam in onze Vlaamsche letterkunde — iets, dat alleszins meer waard was dan een gedrukt stukje in eenen gedrukten almanak.

Zooals kanunnik DAEMS mij voorkwam van wezen en inborst bij dit vluchtig bezoek, zoo is hij mij ook later steeds gebleken bij nauwer en inniger verkeer. Lustig toch en geestig, dat was hij ; daarbij verstandig en werkzaam ; doch bovenal godvruchtig en christelijk.

Meer dan eens heb ik hooren verhalen dat de gezellige kloosterling eens door eenen zijner oversten verzocht werd hem op eene reis in Holland te vergezellen. Er viel te middagmalen in eene der aanzienlijkste en geleerdste familiën van den Haag : een deftig gezelschap, voorwaar, waar geene dan voorname en verstandige gesprekken te huis hoorden. Onze witte kanunnik bleef geheel bedeesd en bescheiden, zoozeer, dat zijne bescheidenheid in het oog viel der gastvrouw, die zelfs niet nalaten kon den overste van Tongerloo onderduims te laten hooren, « dat hij nu toch zulk een sukkelaarken had medegebracht. » Jamaar, ondertusschen hadden de naaste geburen van den schranderen DAEMS alreeds ondervonden met wien zij te doen hadden, en aleer het gastmaal ten einde was, gaf hij den toon aan gansch het gezelschap. « Wat een veelbelezen kloosterling ! » zoo fluisterde men,en : « Wat een aangename spreker ! » Niet waar,edele gastvrouw, dat uw oordeel over den al te bescheiden Norbertijner toen moest veranderen ?

Zijne kennis ten toon spreiden, dat deed hij niet ; zijne gezelligheid uitventen, evenmin ; maar waar hij vertoefde in den vertrouwelijken kring van vrienden en bekenden, daar liet hij zijn aangeboren geestigheid den vollen teugel. Daarom was hij zoo welkom in kloosters en kostscholen, in familiekringen en feestmalen. Hij bezat eenen schat van vertellingen en grappige schetsen ; immer wist hij het juiste woord te vinden om iemand beet te nemen of vast te zetten, en liet hij zich gaarne door anderen plagen, hij wist hun later op de meest gemoedelijke wijze die plagerij betaald te zetten. Een wonderbaar geheugen, dat hem tot de minste gebeurtenissen van vóór twintig en dertig jaar liet onthouden, kwam hem daarbij wonderwel te pas, en zijne verzameling « curiosa » of aardigheden, die hij zorgvuldig in zakjes en doosjes bewaarde, zal hem al evenveel dienst hebben bewezen.

Nog bezat hij andere middelen om een gezelschap te verlustigen. Een pittig gelegenheidsversje vroeg hem amper een paar oogenblikken. Die zijne volledige, onuitgegeven gedichten te lezen kregen, weten er van te spreken, en zijne oudere ordebroeders zouden er talrijke voorbeelden van kunnen aanhalen. Hier slechts een enkel.

Het was omtrent de jaren vijftig, en vertrouwelijk werd te Tongerloo het jaarlijksch naamfeest gevierd van den prior — laat ons zeggen : van den onderoverste — van het klooster.

« Toe, frater Servatius, zoo vroeg men, maak eens een gedichtje. — Och ja, dicht eens eens rijmpje : gij kunt het zoo goed ! »

Een oogenblik nagedacht, en daar rollen den luimigen dichter vijf, zes rammelende, rijmelende strofen uit den mond over — den hals van het klooster. De prior is wel degelijk de hals der abdij, de overgang tusschen abt en kloosterlingen, tusschen hoofd en lichaam, en zijne plichten zijn juist dezelfde als die van — eenen gewonen hals. Of er gejubeld werd !

Nog zou ik hier bijna de verbazende vaardigheid in 't goochelen van den overledene vergeten. Alle mogelijke en onmogelijke toeren voerde hij uit, en deed het gaarne, waar hij met zijne kunststukjes tot iets goeds de hand kon leenen.

Met een woord, de goede kanunnik kende het geheim om door welwillende scherts zijn gezelschap te vervroolijken, en die scherts werd,als het pas gaf,met eene wijze, gulhartige raadgeving of een verstandig gesprek afgewisseld.

Een beschaafd en begaafd man in den vollen zin des woords, dat was hij ; en met den wijsgeer uit de oudheid oordeelde hij dat niets van wat menschelijk is hem vreemd mocht blijven.

Gedurende vijf en dertig jaren onderwees hij in zijn klooster de godgeleerdheid en de gewijde wetenschappen en was een leider voor geheel het huidige Tongerloo. Zijne *Kanselstoffen* spreken overigens borg voor de degelijkheid zijner kennis in dit opzicht. Een jonge geestelijke moest onlangs een der plannen, die er in voorkomen, uitbreiden tot een volledig sermoen. Bij den eersten oogopslag zagen de hoofdpunten er gemakkelijk uit en meer dan alledaagsch ; maar bij ontwikkeling bleek het, dat zij niet anders waren dan eene zuivere thesis van godgeleerdheid, die de grondige kennis vereischte van omtrent al de mysteriën van ons geloof. Zoo bergen op elke blijdzijde de vier lijvige boekdeelen, die tot heden verschenen, schatten van leering en wetenschap.

Ook met de ongewijde wetenschappen was kanunnik DAEMS

wel bekend. Hij verstond een aantal talen, en sprak de meest gebruikelijke met zwierigheid en gemak ; hij bezat eene innige voorliefde voor de natuurkunde, en van zijne genegenheid voor de muziek geven wel zeker de dertien jaarzangen zijner *Kempische Lier* het beste bewijs ; menig stukje, vol werkelijke verdienste, verscheen daarin van zijne hand.

Ten onrechte zoude men over zijne werkzaamheid en bedrijvigheid oordeelen naar het getal zijner uitgegeven en gedrukte werken, al beslaat ook de lijst daarvan omtrent vier bladzijden allerkleinsten druk. Niet alles wat hij deed was openbaar werk ; niet alles wat hij verricht heeft is van anderen gekend. Gaarne ijverde en zwoegde hij in het geheim en verborgen ; de nederigste taak was hem welkom en dierbaar, als hij maar goed mocht stichten.

Ook voor eigene ontwikkeling was hij immer bezorgd. Op reis nam hij gaarne een en ander mede, dat hem bij gelegenheid nuttige bezigheid kon verschaffen ; bij zijn wekelijksch verblijf te Oosterloo, waar hij gedurende talrijke jaren Zaterdag's en Zondag's het ambt van onderpastoor waarnam, had hij niet zelden tot laat in den avond nog schrijfwerk te verrichten, dat hij met opzet had medegebracht ; den vooravond van zijn overlijden doorgrondde hij nog het verdienstelijke werk van den E. H. Geurts, over de Nederlandsche Metriek, en maakte aanteekeningen, voor eigen gebruik, op losse blaadjes papier, die na zijnen dood terug werden gevonden.

Voeg daarbij zijne geestelijke oefeningen, zijne uitgebreide briefwisseling, het bereiden van voordrachten en sermoenen, het ordenen en rangschikken van handschriften, nota's en brieven — geen mensch had ooit zooveel orde in wanorde als Daems — en gij zult gereedelijk toegeven dat hij met zijn tijd wist te woekeren.

Toch heeft men wel eens gemeend, dat hij meer nog en degelijker werk hadde kunnen verrichten en niet zelden menig uurtje aan nietige beuzelarijen verspilde. Het is waar, hij las gaarne, en in dagblad of almanak zoude hij niet eene enkele aardigheid noch een *mot de la fin* hebben overgeslagen ; maar dit alles wist hij zoo aardig te pas te brengen in samenspraken en voordrachten, in sermoenen en geestelijke afzonderingen, dat wij het waarlijk niet euvel mogen opnemen.

In zijn levenswandel was hij een heilige. Met dat woord zal niemand aarzelen in te stemmen, die den overledene van nabij heeft gekend. En toch, vreemden waardeerden hem niet zelden beter dan vrienden : nemo propheta in patria sua. — Waar

zijt gij ook weer, vrome leerlingen dier kostschool van kloosterzusters, waar hij niet minder dan vier en dertig maal de geestelijke oefeningen predikte? Zoo groot waren uwe bewondering en uwe vereering voor hem, dat gij u gelukkig achttet een deeltje van zijn priesterlijk kleed in handen te krijgen, om het, als eene kostbare relikwie, levenslang te bewaren...

Deugd en heiligheid, bij kanunnik DAEMS, steunden op de kloeke zuil van een vurig geloof, eene diepe wetenschap en eene rotsvaste overtuiging. Schoon was hij in de uiterlijke betuigingen zijner godsvrucht, schoon tot in het zonderlinge toe dat hij daar soms blijken deed — ja, in het zonderlinge misschien schoonst nog van al.

Nooit vergeet ik zijne lange, eerbiedige kniebuigingen voor het Allerheiligste; nooit vergeet ik zijne houding, zijne gebaren, zijn blik, wanneer hij biddend neerknielde voor het beeld van het H. Hart, van de H. Maagd, van den H. Jozef. Devotelijk kruiste hij de armen over de borst; zijn hoofd helde lichtelijk ter zijde; op zijne lippen speelde een zoete, eenvoudige glimlach; de glans van zijn gelaat en de tinteling van zijn oog weerspiegelden de gelukzaligheid, die hij in zijn binnenste smaakte in het gesprek met zijne hemelsche vrienden. Uren en uren kon hij daar zoo zitten, als weggerukt, schoon, eenvoudig, ongedwongen als een kind.

Drie panden waren hem bijzonder dierbaar: zijn godsdienst, zijne taal en zijn Tongerloo. Voor Tongerloo leefde en streefde, leed en streed hij; het wel en wee van zijn klooster heeft hij gedeeld; zijne vreugde en zijne smarten heeft hij bezongen, ja, geheel de geschiedenis van het gesticht gedurende de XIXe eeuw leeft in zijne gedichten. Om beurt bezong hij het zilveren jubelfeest van den eersten overste van het herstelde klooster, de mijtering van den eersten abt, het gouden jubelfeest van de herstelling der abdij, de stichting der Kongozending en de wijding van den glorierijksten der abten van Tongerloo tot bisschop van Namen. Zijn beminnend en bewonderend hart kon geene enkele gelegenheid laten voorbijgaan, om de abdij en hare oversten en hare zonen te verheerlijken.

Die innige liefde, die trouwe verkleefdheid voor het klooster dat hij zich verkozen had, is nog een der grondtrekken van DAEMS' karakter; die liefde en die verkleefdheid verdubbelden steeds zijne werkzaamheid en waren mede de bronnen van zijn inwendig geluk.

Edoch, gij vraagt naar zijne werken.

Zijne werken zijn gevloeid uit zijn wezen. Wie in kanunnik DAEMS *den* dichter, *den* romanschrijver, *den* redenaar zoekt, loopt gevaar ontgoocheld te worden ; wie in DAEMS *den* DAEMS zoekt, zal hem vinden. Hij was mensch, en zijne menschelijkheid straalt overal door ; geheel zijn wezen, met zijne wondere verscheidenheid, weerspiegelt in zijn werk. Zijne oolijke geestigheid vindt gij bijwijlen daar, waar gij ze het minst zoudt verwachten ; van zijne veelzijdige begaafdheid getuigen de uiteenloopende onderwerpen die hij behandelde in dicht en ondicht, in schrift en in woord ; en zijne godsdienstige overtuiging — is het noodig dit te zeggen ? — staat geprent als een zegel op al wat bij hem pen en mond ontvloeide.

Daarbij, nooit heeft hij geschreven om te schrijven, noch om den naam te verwerven van iemand-die-boeken-maakt, noch om de eer te genieten onder de dichters en letterkundigen gerekend te worden. Alles wat hij heeft voortgebracht of daaromtrent, is van ver of van bij gelegenheidswerk, verricht tusschen allerlei beslommerende bezigheden van anderen aard. Geen ander inzicht had de schrijver daarbij dan aangenaam of nuttig te zijn op het oogenblik zelf, en het was slechts later, op aandringen van vrienden, dat hij dan een aantal verspreide brokken bijeenbracht en tot een boekdeel met min of meer eenheid verwerkte.

Zijne dichtbundels *Deugd en Vreugd*, *Gedichten*, *Luit en Fluit*, zijne *Schetsen en Vertellingen*, zijne *Sprokkelingen*, zijne *Kanselstoffen* ontstonden op die wijze. En — alhoewel men zulks bij den eersten oogopslag niet zou vermoeden — voor zijne uitgebreide werken : *Voor twee Vaders*, *De Kruiwagens*, *Het lijdend Hart van Jesus*, geldt nagenoeg hetzelfde. Bij mijn weten zijn slechts *Sinte Dimphna's Marteldood* en *Blinde Agnes* uitzonderingen op dien algemeenen regel.

Voor twee Vaders (1868) — het boek waarmede de gevierde kanunnik eerst naam verwierf en dat in vier verschillige talen vertaald werd — verscheen oorspronkelijk als mengelwerk in het weekblad *Het Kempenland*, waarvoor het met horten en stooten geschreven werd, alle acht dagen een broksken, zonder vast plan.

« Dikwijls stond ik aan het begin van een hoofdstuk, zoo bekende de schrijver later, zonder te weten waar midden of einde mij zouden heenleiden ; hoe ik dit verhaal aaneen heb gesponnen is voor mij zelf een raadsel. »

Toch vond het ongemeenen bijval : zijne helden, de pauselijke zouaven, waren de helden van den dag ; hunne karakters waren wel geteekend, en in hunne lotgevallen was afwisseling

van ernst en boert, wat niet weinig bijdroeg om het stichtende verhaal aantrekkelijk te maken.

De Kruiwagens, beschouwd in hun verleden, hun tegenwoordig en hun toekomend lot (1869), danken hun ontstaan aan een grappig toeval. In gezelligen vriendenkring werd er gepraat over letterkunde.

« Boeken schrijven was nu juist zoo een moeilijke zaak niet, meende DAEMS ; geen mensch die iets of wat bij der hand is, of hij kon over het eerste het beste onderwerp een half in-folio vol pennen. »

— « Gewed dat de taak zoo gemakkelijk niet is als ge meent. Ik geef u een onderwerp en gij zult er een boek over schrijven, zoo niet...»

« Top ! Toegeslagen ! Over wat moet ik handelen ? »

— « Over kruiwagens ! »

Het gezelschap lachte en kanunnik DAEMS lachte mede ; maar thuisgekomen greep hij de pen en spoedig lagen eenige bladzijden volgekribbeld. Hier had kanundik DAEMS dan wel degelijk het opzet een boek te schrijven, en dat opzet werd wellicht in eenen adem doorgedreven ? Toch niet. Het bleef aldra bij die enkele bladzijden en van voltooien was er geen spraak meer, toen al met eens een der vrienden vroeg, hoe het stond met het boek over de kruiwagens, en — of de weddenschap nog niet haast ging voldaan worden ?

— « Voldaan worden? In het geheel niet. Het boek is half af. »

— « Zoo ? Gij gaat ons dat voorlezen, dan en daar...»

Het opstel werd onthaald op algemeene goedkeuring.

« Gij moet dat voortmaken, spoedig ! »

— « De lust is over ! »

Niet te doen. De luimige kloosterling werd gekweld en geplaagd tot hij eindelijk toegaf. Het boek kwam tot stand, vol echten humor, en leerrijk en stichtend daarbij.

Het Lijdend Hart van Jesus brengt zeven vastenpreeken over het lijden van Ons Heer. Kanunnik DAEMS had ze voorgedragen op den kansel der abdij van Tongerloo zonder er ooit aan gedacht te hebben ze in 't licht te zenden.

De voordracht had echter eenen ongewonen bijval bekomen. Overal klonk het :

« Gij moet dit laten drukken ; het is prachtig. »

— « Wat ? Zie eens wat werk : alles overlezen, hier wat wegsnijden, daar wat veranderen, en dan, al die teksten uit de schriftuur en de heilige Vaders ! »

Maar een goedwillige medebroeder kwam tusschen beide :

— « Kom, *ik* zal de teksten nazien ; zorg gij slechts voor het opstel. »

De goedhartige kloosterling kon weeral niet weigeren, en wel hem dat hij toegaf. Zijn *Lijdend Hart* is een perel. Wel dagteekenen de sermoenen nog uit de eerste priesterjaren ; wel vertoonen vorm en inkleeding nog al groote zorg voor het uiterlijke, iets wat onze kanselredenaar later gaarne wat over het hoofd zag ; maar zij zijn tevens zoo zaakrijk van inhoud, zoo gezond van opvatting en zoo treffend van toepassing dat men ze zonder aarzeling meesterlijk mag heeten.

Het was toen een recht vruchtbare tijd voor onzen kanunnik. Nog in 1871 gaf hij twee tooneelstukjes uit, vertaald naar het Engelsch : *De Kerstnacht* en *Sinte-Ursula*. Drie jaar later, in '74, kwam tegelijker tijd de beurt aan een oorspronkelijk tooneelstuk *Sinte Dimphna's Marteldood* en eene nieuwe vertaling uit het Engelsch, *Blinde Agnes*. Was de stijl van *Blinde Agnes* wel wat stijf en langdradig, die van *Sinte Dimphna's Marteldood* was des te vrijer en zwieriger. In roerenden eenvoud wordt ons het lijden en sterven der heilige geschetst, lijden en sterven dat slechts een zegepralen is voor den hemel.

Ondertusschen wijdde DAEMS nog zijne krachten aan de uitgave van een Vlaamsch muziektijdschrift, *De Kempische Lier*, dat hij met zijnen vriend en kunstgenoot, B. RAES, van Westerloo,gedurende dertien jaren (1870-1883) bestuurde. De tekst van menige bijdrage, welke hij daarin leverde, gaf hij in '77 opnieuw uit, in zijn liederbundel *Deugd en Vreugd*.

Met *Deugd en Vreugd* treden wij bepaald het tijdperk binnen der verzamelingswerken ; boeken uit een stuk, handelende over een enkel, uitgebreid onderwerp, verschijnen niet meer. Niet dat de schrijver somwijlen geen grootsche ontwerpen meer koesterde, — wel integendeel.

Aangemoedigd door tal van welwillende vrienden had hij twee grootsche werken op touw gezet. Hij zou, in navolging van hetgeen in andere landen geschiedde en met de medewerking van letterkundigen uit Noord en Zuid, eenen *Maria-Almanak* uitgeven, door sierlijkheid van vorm en verhevenheid van inhoud der Moedermaagd waardig. Tevens wenschte hij op eigen krachten de gezonde, katholieke volkslectuur te bevorderen door de uitgave van *Volksboekjes* over de meest verschillende onderwerpen van letterkunde, geschiedenis, godsdienst enz. Wellicht was het te dier gelegenheid reeds, dat in hem de gedachte ontkiemde eene grootsche verheerlijking der Kerk te schrijven, door hare toekomst te schetsen in tafereelen uit haar

verleden. Wat er ook van zij, al die ontwerpen waren — spijtig genoeg — veroordeeld om schipbreuk te lijden.

Het mislukken van den *Maria-Almanak* is van een bijzonderen aard. Immers, hij bestaat nog, en viert dit jaar zijn zilveren jubelfeest. Op tienduizenden wordt hij getrokken en geheel het Vlaamsche land door verspreid; maar hij is niet meer wat de ontwerper er van maken wilde. Hij droomde zijn *Maria-Almanak* als een kunstwerk — en dat was hij ook de twee eerste jaren — schoon van vorm en inhoud, eene poging om bij meer ontwikkelden den eeredienst van Maria te doen gelden. Doch de belangstelling van het publiek beantwoordde niet aan de verwachting van den schrijver. Reeds het derde jaar scheen de voortzetting onmogelijk: 1881 bezat geenen *Maria-Almanak*. 1882 tot en met 1888 zagen hem verschijnen in een klein, onoogelijk gewaad; DAEMS had al wel in zijn voorbericht tal van redenen aan te halen om die verkleining te prijzen, men las maar al te wel, tusschen de regels, de droefheid des vaders over den miswas van zijn kind.

In '89 werd de *Maria-Almanak* het jaarboek der Belgische Aartsbroederschap van O. L. Vrouw van het H. Hart van Averbode: dat was een opbeuring en eene verbetering. Zijn invloed ten bate van het goede vermeerderde; maar zijne hooge kunstwaarde mocht erbij slechts ten halve herleven.

De *Volksboekjes* hadden een droever lot. Het eerste — ook het eenige — verscheen in 1881. *Arme Lijderes* wase en meesterstukje, dat veel verhopen deed voor de ontworpen uitgave; de eenvoudige verhaaltrant des schrijvers, zijne ongekunsteldheid, zijne gemoedelijkheid waren van zelf geroepen om indruk te maken op het hart des volks. Nummer twee der *Volksboekjes* is nooit verschenen. Wel schreef DAEMS later nog kleine en niet minder sierlijke vertellingen — als zijn *Janneken en Mieken die naar O. L. V. om eten gingen* — maar van volksboekjes was geene spraak meer. Het boek over de verheerlijking der Kerk zelve, dat zoo wel in deze reeks zou gepast hebben, bleef achterwege, kreeg later een begin van uitvoering en verscheen eindelijk — onvoltooid — onder den naam van *De Onsterfelijke* in de *Schetsen en Vertellingen* van 1897.

DAEMS was er de man niet naar om werken van langen adem en ondernemingen, die eenen gestadigen, regelmatigen arbeid vorderen, tot een goed einde te brengen. Letterkundige voortbrengselen moesten bij hem « tusschendoortjes » zijn, vruchten van een oogenblik rustens te midden van beslommerende bezigheden.

Die vindt gij, bij uitstek, in zijne dichtbundels.

Zijne *Gedichten* (1879) zijn hoogernstig, gemoedelijk, sierlijk van vorm, keurig van versbouw en maat; hunne lezing stemt tot weemoed en godsdienstig gevoel. Gansch op hunne plaats staan daar de *Suverlike Liedekens*. Zij werden eenen eersten keer uitgegeven in 1878, in een sierlijk middeleeuwsch kleedje, «gheprint tot Tungherlo/ ende getrocken op hondert afdrucselen/ om uitghedeelt te werdene den Weldoeneren der Boecprinterye.» Van alle zijden oogstten zij — ook bij hunne tweede uitgave — den grootsten bijval in. Nolet de Brauwere — de ongenadige Nolet — pater van Meurs, Pol de Mont wisten er geen goeds genoeg van te zeggen. Het zijn perels van gemoedelijken godsdienstzin, ongekunstelden eenvoud en middeneeuwschen dichtergeest.

Luit en Fluit verschenen in 1884. Leg dezen bundel niet naast den vorigen. Hij vloeit over van gekkernij en spotzieke scherts; al wat gisping verdient in het huishouden der letterkunde wordt er duchtig over den hekel gehaald; geen misbruik, of de dichter trekt er tegen te velde. Lachlust en levensblijheid stralen door op elke bladzijde, en toch is er ook voor het ernstige plaats overgebleven.

Luit en Fluit staan juist te midden van DAEMS' letterkundige loopbaan; zij weerspiegelen geheel zijn wezen. Moest gij mij vragen voorlezingen te doen uit zijne werken om hem te doen kennen als mensch, mijne eerste gedachte zoude vallen op dezen bundel. Het godsdienstig gedeelte is eigenaardig en frisch; de inhoudstafel met aanteekeningen is kostelijk. Om zijne *Alexandriade* verdient de schrijver een standbeeld: het woord is van een vroegeren criticus. Een tweeregelig epos in vijf zangen wie zou er ooit aan gedacht hebben?

Eerste Zang.

Hij werd,

Tweede Zang.

voerde oorlog,

Derde Zang.

heerschte,

Vierde Zang.

en stierf... als menig ander;

Vijfde Zang.

Maar won een grootren naam. Die naam is Alexander. (1)

(1) Een standbeeld zal DAEMS om zijne *Alexandriade* niet krijgen; maar toch denkt men er aan zijne gedachtenis te verheerlijken. Een comiteit is op dit oogenblik

Na *Luit en Fluit* werd DAEMS' letterkundige bedrijvigheid eenigszins gestremd. De *Maria-Almanak* schonk hem soms nog eens de gelegenheid tot eene kleine vertelling of een geschiedkundig opstel; omstandigheden en gebeurtenissen in klooster of vriendenkring deden hem nog meer dan eens naar de lier grijpen; zijn lidmaatschap der Koninklijke Vlaamsche Akademie opende hem eenen nieuwen, uitgebreiden werkkring; bonden en gilden vroegen hem redevoeringen en voordrachten; en de goede man was te goed om te weigeren.

Ongelukkiglijk, de vrije tijd, dien zijne priesterlijke bezigheden hem overlieten, werd daardoor veelal opgeëischt, voor beuzelarijen soms, en uitgebreide werken bleef men te vergeefs verwachten. Wel verscheen er nu en dan een boekje van eenige bladzijden druks — een gedicht, eene voordracht, een overdruk van links of rechts — maar wie, die daarmede tevreden was?

Zijne vrienden zetteden hem aan om zijnen overgrooten voorraad sermoenen in het licht te zenden, om zijne verspreide verhalen te verzamelen, om tal van andere opstellen, voordrachten en levensberichten te laten herdrukken, ja, om eenen nieuwen dichtbundel in het licht te zenden.

Schoorvoetend gaf hij aan hunne wenschen gedeeltelijk gehoor. In 1892 begon hij de uitgave zijner *Kanselstoffen*, in 1897 schonk hij *Schetsen en Vertellingen*, in 1902 *Sprokkelingen* van verscheiden aard. *Schetsen* en *Sprokkelingen* maakten minder ophef, en geen wonder: niets nieuws was het wat zij der letterwereld aanboden en hoogstens voor jongeren konden zij nut en belang opleveren. En dan nog volgen de jongeren eene andere baan...

De *Kanselstoffen* werden intusschen met des te meer geestdrift door de geestelijkheid ontvangen. Hoe spijtig, dat ziekte en tegenspoed den ieverigen kloosterling niet toelieten spoediger te vorderen met dit prachtig werk. Niet de helft van wat gereed lag heeft hij ten druk kunnen bezorgen; maar zijne ordebroeders zullen dit ongetwijfeld voor hem doen, en onze niet al te rijke kanselliteratuur met zijne volledige werken verrijken.

Nog een ander werk is er, dat kanunnik DAEMS onvoltooid — ik zeide beter: onbegonnen — achterlaat. Een paar maanden vóór zijnen dood legden een paar jongere kloosterbroeders hem hun ontwerp voor, eenige volksboekjes uit te geven over den aard en de geschiedenis der orde van den heiligen Norbertus.

in vorming en geldinzamelingen zullen gedaan worden om een vensterraam in de abdijkerk van Tongerloo te plaatsen tot gedachtenis van den overledene. Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid, Monseigneur de bisschop van Namen, heeft het eerevoorzitterschap aanvaard.

Uit ganscher harte keurde hij hun ontwerp goed en aanvaardde tevens het toezicht over de nieuwe uitgave; hij beloofde zelfs twee zijner handschriften — levensschetsen van den G. Herman Jozef en van de G. Bronislava — in de *Norbertijnsche Mengelingen* te laten opnemen. Helaas! wanneer het eerste boekje — *De H. Norbertus en zijne Orde door Fr. L. Wendelen* — verscheen, was kanunnik DAEMS reeds een lijk. De twee eerste vellen der drukproef had hij zelf verbeterd: het derde vel kwam te Tongerloo aan op den dag van zijn dood.

Zoo heeft hij gewerkt en gezwoegd tot het einde.

Nog zie ik hem daar zitten, vóór mij, in zijn armmoedig studeerkamertje, een smal, langwerpig vertrek, met steenen vloer en gewitte muren, — echt kloosterlijk. Links, een groot boekenrek, dat omtrent de gansche oppervlakte van den wand besloeg en door de jongere kloosterbroeders dikwijls van uit de openstaande deur met eerbied bekeken werd. Eene gansche reeks portretten en gedenkenissen van vrienden en bloedverwanten prijkte op een der schabben, en juist bij den ingang, op den vloer, zat een opgevulde hond — ook eene gedenkenis — u aan te kijken met een paar oogen, die u tot een vertrouwelijk binnentreden schenen uit te noodigen. Rechts, de schouw; daar stonden eenige oude, geliefkoosde heiligenbeeldjes, benevens nog enkele gedenkenissen en kleinigheden, en een paar kandelaars met even zooveel groene — neen! zwartbestoven waskaarsjes, die wel zeker in geen twintig jaar meer hadden gebrand. Verder door, in den hoek tusschen schoorsteen en venster, de schrijftafel.

Hoe aardig zat hij daar, de schalksche schrijver! Vóór hem een rek voor de boeken, die hij gaarne gedurig bij der hand had; daaronder, in sierlijk gekleurde en uitgezaagde lijstjes, eenige opschriften, — korte spreuken, die hij zelf gedicht had en die hem bij iederen oogopslag moesten manen om zijn tijd wel te besteden en zijn lieven Jezus te beminnen; links en rechts van zijn zetel, twee kleinere tafels, die met de eigenlijke schrijftafel een hoefijzer vormden, en daarop en daarnaast en daaronder hoopen boeken en tijdschriften en brieven. Werd er op de deur geklopt, dan keek onze witheer van uit zijn hoefijzer omhoog, lachte den binnengekomene vriendelijk toe, maar — liet hem ook aldra hooren dat hij weinig tijd over had, en dat de zaken spoedig dienden afgehandeld te worden.

Geen tijd! Dat was zijn gewoon woord, zoo gewoon, dat het spreekwoordelijk was geworden bij de ingewijden. En toch,

hij sprak waarheid. Met de pen in de hand heeft de dood hem verrast.

Omtrent Sinxen l. l. sloeg een eerste aanval van beroerte hem neder ; doch weldra hersteld, blikte hij weder met nieuwen moed het leven in en hoopte op eene betere toekomst. Helaas ! dat die hoop zoo spoedig moest worden verijdeld ! Eene tweede beroerte trof hem den 30en Juli, omtrent half vijf na den middag. Twee uren nadien was alles volbracht.

De verslagenheid was algemeen en de droefheid verpletterend. Troost en opbeuring konden slechts geput worden in de overtuiging, dat de dierbare ontslapene in den hemel reeds het loon genoot van zijn werken en streven.

Het eerste wat hij uitgaf was het *Handboekje van het Apostelschap des gebeds ;* het laatste wat hij schreef was een uitleg op den *Wees Gegroet*, eene hulde aan Maria. Zijn leven is veel meer een onafgebroken arbeid geweest voor het goede dan voor het schoone. Apostel en priester was hij eerst ; dichter, schrijver, redenaar zijn mocht daarbij komen, toevallig, voor zooveel het een middel was om zijn apostolaat te doen gelden. Staat zijn naam misschien niet in onvergankelijk goud geboekt in de annalen der Vlaamsche Letterkunde, onsterfelijk staat hij daarentegen aangeschreven in het boek des Levens.

Kanunnik DAEMS is de trots onzer Vlaamsche Kempen en de roem van zijn Tongerloo. Terecht mochten zijne weenende kloosterbroeders op zijn graf de bede storten, die zij uitdrukten in hunne *Norbertijnsche Mengelingen :*

« Zijn geest beziele nog immer ons werken en streven ! »

ALFONS FIERENS.

UIT ITALIË

Firenze, Woensdag 13 November 1903.

Lijk een schicht, ben ik door Zwitserland gevlogen, omdat het daar even mistachtig en nog kouder,was dan in onze Vlaamsche *winter-terra desolata.* Opeens, omtrent den Gotthard, dunde de nevel en, in een draai van de bane, lag een hooge bergtop, witbesneeuwd in de zonne. Bij 't eerste zicht, scheen dit een droom. Dan wierd de lucht donkerblauw en de Alpen stonden, in reke of wijds en zijds uiteengesmeten, lijk een kegelspel. Tot aan Milano toe, van tijd tot tijd, naakte rotsen, met spleten vol sneeuw en, in de dalen, groene waterloopen over een bed van dikke keien, lijk doodskoppen. Naar Venezia reisde ik in de beste gesteltenis, onder een hemel zuiver zonder weerga. De fel overdreven vermaardheid der Dogenstad houdt stand, omdat Wagner er.in een der minst bouwvallige paleizen, den geest gaf en,nog meer misschien, omdat madame de Staël *Corinne* geschreven heeft. Met der daad, is de oude bakermat der Oostersche zeemacht vuil, arm, eng en, 's avonds, duister lijk een rooverskuil.Mijn aangenaamste stonde was deze van 't vertrekken,omdat ik den poel,achter den rug had en, onder weg, in Sint Jeremiaskerk, den uitvaart zag van een kind.Vijftien of twintig meisjes, in 't wit gekleed, kwamen met den pastoor, de missedieners, twee vrouwen en een hoog koperen kruis, de kerke binnen. Het wemelde van bloemkronen, tusschen de waskeersen en al die pekzwarte kinderoogen, loechen onder hunne zwarte wimpers. Op de lippen van den *padre* zelf, speelde een bescheiden, jolig geglim. De kist rustte, in een rood laken gewonden, op een gewrongen linnen doek, met zwierig gebaar, over de schouders der jonge draagsters geslingerd en, als de stoet naar de zwarte *gondola* trok, stonden de menschen, langs de bane, blootshoofds stil en monkelden. Zoo verbeeld ik mij de ware reize, naar den Hemel. Later, in de *Corriere della sera*, las ik over minister Rosano's dood : *La morte ha sempre una grande poesia* en, te Firenze,

langs de straten, waren *bambini* aan het zingen vóór een reeks tentoongestelde liedjes :

Mia madre e morta,
Me l'han seppelita,
Venuti son gli angeli,
Me l'hanno rapita.

Quando, una sera,
Mi benedisse,
Baciommi in fronte
E « Addio » mi disse.

. . . .

Ik heb dit *Canzonetta di dolore* gekocht en zit het te vergelijken met onze noordsche, zwijgende, stomme droefgeestigheid. Vreugde en zang, bloemen en blauwe lucht *ecco* Firenze. De lieden leven hier, dunkt het mij, nader het Paradijs dan wij en er zal hun zeker veel vergeven worden, omdat zij veel liefde voelen *per la grande poesia.*

Firenze, 14 November.

't Is Zaterdag avond en, op de bergen, over den Arno, binglen de klokken, met hun zingende stemmen, om ter luidst, lijk de straatjongens, die gazetten roepen, door de *Via Calzaioli*. Langs de rivier, staan al de vensters rood in licht, omhooge, tot op de zolders en, omleege, tot diep in den groengrauwen waterspiegel. Door de portiek, op het einde der Uffiziegalerie, kijkt de toren van het *palazzo Vecchio* uit, rilde lijk de mast van een schuite. Met een beetje inbeelding erbij en het Firenze van Dante's tijd rijst op, tusschen deze dikgebulte marmerblokken. Ik kom terug, voor de tweede maal, uit het Uffizi-museum en alhoewel links of rechts aangetrokken, door honderden ander merkweerdigheden, keer ik immer naar dezelfde zaal, bij Boticelli's en Fra Lippi's O. L. Vrouwen. Deze twee meesters namen van de oudheid juist zooveel, als ik er van zou wenschen. Alhoewel met den vorm der ideaalste schoonheid versmolten hebben zij hun innige *pietas* bewaard en, Boticelli's *Venus* blijft een christene Maagd. Sanzio bezit de eerste hoedanighied reeds in minder mate en Tiziano is dweersch door een heiden. Fra Angelico's coloriet heeft iets buitengewoons, maar zijn stijve, strenge, niet voorname figuren bevallen mij min. Gisteren heb ik de *Accademia delle belle arti* bezocht en daar, in donker en koude gebouwen, al de voorloopers van Fra Lippi overzien. Deze

groote Oostersche figuren staan mij niet aan: zij verwekken eerder een gevoel van benauwdheid dan van *poesia*. In de heerlijke galerie Pitti bewonderde ik boven alles de Judith van Cristofano Allori, zoowel om teekening als om kleur, want nooit zag men een oranje-geel kleed dat met meer zachtheid over groen, wit, blauw en bruin een harmonische wemeling goot. Nergens beter dan in Firenze, straalt het verschil door, tusschen kunst en virtuositeit. Er zijn vroegere en hedendaagsche Italiaansche beeldhouwers, die, in ten uiterst gedreven beweging, de ouden overtreffen. Maar zij hebben slechts dit bovenmenschelijk geweld, dat één der bestanddeelen van het schoone uitmaakt, ontwikkeld en de ander hierdoor verwaarloosd en zij vallen alzoo, buiten het eeuwig noodzakelijk evenwicht. Nochtans, van de zoogezegde rustige schoonheid der Mediceische Venus of van den waterachtigen Apollo uit de *Tribuna*, begrijp ik niets. De grieksche *Slijper*, in deze zaal, bevredigt mij veel meer, omdat hij, nedergehukt met zijn realistischen kop omhooge, zijn gruwelijk mes, zoodanig over den steen wrijft, dat een snijdende zindering u door het lijf loopt.

Siena, Maandag, 16 November.

Reeds meende ik, over Siena, mijn gedacht kenbaar te maken, met te zeggen, dat ik een prachtig zijdeblinkenden zwarten hond gezien had en buitengewoon groote ajuinen, voor de groenselwinkels. Maar, dan vond ik den weg naar de Citadella, die lag te blaken, in de gulden achternoenzonne. Van hier bekeken, staat het stadje, in een donkerblauwen reuzenring van bergen, waarover hier en daar, grauwe wolken varen, met zilveren voering, lijk gordijnen. 't Is zoodanig rustig, dat geen bladje roert, op de boomen. Langs de hellingen der heuvels, ploegen witte koeien, met lange krinkelhorens. Zij steken aangenaam af op de kastanje-bruine aarde en het citroen-gele druivelaarloover. Te midden deze zwijgende eenzaamheid, speelt een krijgsmuziek, in de verte, Tannhaüsers begrafenismotief en dit brengt zulk wonderbaar rouwgevoelen mee, dat de slanke cypressen die, langs den gezichteinder, op de bergen staan, schijnen te bewegen en, met trage stappen, lijk pelgrims, naar de vlakte neer te dalen. Toen ik terugkeer, op de wandeling, tusschen de citadella en de stad, is het kermis. Een peerdemolen, met *Italia-una*-vlaggen en linten gepint, draait en schommelt, nevens Garibaldi's ruiterstandbeeld. Al de *bambini* van Siena en der omstreken zijn hier t' hoope. Een echt volkstooneel, op zijn

Breughels, want ik zie zelfs meiden, die, *in omnium conspectu* (en van Guiseppe Garibaldi ook) het *centrum gravitatis* hunner kinderen kuischen, met witte handdoeken. Onnoodig hierbij te voegen dat deze handdoeken, na de operatie, de nuance gekregen hadden « de la véritable terre de Sienne ».

Roma, Dinsdag 19 November.

Siena heb ik verlaten, onder dondergerommel en bliksemgeflikker. Het regende, lijk ten tijde van den zondvloed. Gisteren avond pinkelden al de sterren, lijk geblonken gareelnagels. Slechte voorteekens. *Diræ* zeiden de Auguren. De trein waarop ik zittende ben, rijdt zoodanig trage, dat hij goed zou geschikt zijn, om een gedacht te geven van de eeuwigheid. Van tijd tot tijd, een *campo santo*, op de helling van een berg geplakt en, diep beneden 't dal, een slingerweg, in witte keien. Nabij Montepulciano hangt een regenboge, gespannen lijk een brugge, tusschen twee bergketens. Achter Chiusi, ligt de *lago Trasimeno*. Titus Livius, Ovidius, Horatius en prof. Willems zaliger schieten mij te binnen, met een sleep klassieke, zoowel natte als drooge herinneringen.

Wie heeft gezegd: *Voir Rome et puis mourir ?* Ik ben zoo geweldig niet. Mijn eerste bezoek is voor Sint Pieters. Deze kerke maakt meer indruk, gezien op een *cartolina*, dan in werkelijkheid. Er is nievers geen mate, waarbij men hare grootheid vergelijken kan. Van binnen, zit alles zoowel ineen, dat de onmetelijkheid ervan onbemerkt blijft. De eerste Vespers voor Sint Pietersfeest beginnen. Cardinalen, bisschoppen, priesters, diakens, onderdiakens en jongens (die zeker noch 't eene noch 't ander zijn), trekken, in stoet, een zijdkapelle in en uit. Purper, goud en zilver, al dooreen, ruischen, over den marmervloer en nochtans, de processie met het Allerheiligste, onder onze noordsche gothieke bogen, schijnt mij veel aandoenlijker. Een der redens hiervan is, dat men er meer geloovigen ziet en min Engelschen, bijzonderlijk *ladies*, die geschapen zijn, om alles wat gevoel wekt te bederven. Zij gaan op zoek achter merkweerdigheden, lijk hunne Amerikaansche verwanten achter goudvelden. Er zitten hier oude, verfrommelde juffers, met puitoogige brilglazen op hunnen neus, en den eenen of anderen *tic nerveux,* die hunne vroomheid nog vermeerdert, te luisteren, dat hunne lange tanden blootkomen naar, de theater-achtige kerkmuziek. Zulke lieden zijn schatten weerd voor den *touristen-guida*. Deze kan hen, uren en uren, in bewondering houden, of ware het voor

een verroesten nagel, indien deze nagel 't zij den paus, 't zij den kardinaal herinnert, die er, over tijd, zijn kousebanden of bretellen heeft aangehangen.

Woensdag, 18 November.

De regen stilt en ik ben op weg naar het Coliseum. Al met eens staan zijn aschgrauwe muren vóór mij, met hunne bovenste steenblokken, tot in de wolken. Er ligt, in dit gespleten gebouw, een overblijfsel van macht en grootheid, dat eenen gewonen sterveling een davering, door zijne ribbenkas, jaagt. En deze overweldigende kracht vloeit niet, lijk bij Michel Angelo's reuzenbeelden, uit een gevoel van benauwdheid, maar uit de grootsche harmonie van vier opeengestapelde zuilengangen. De lichtloopende lijnen bezitten niets gruwelijks, maar veel kalmte en bewustheid van eene nooit te evenaren, wereldheerschappij. Eerst, op het zicht der onderaardsche krochten, langs binnen, rijst de keerzijde der oude beschaving. Keizers en slaven, burgers en senatoren, christenen en vestalienen moeten hier een zee uitgemaakt hebben van koppen en mantels, die steeg, van de roodgebloede arena, over Cæsar's logie, in bonte kleurenspel, tot langs den blauwen hemel. Ginder hooge, op de bovenste gaanderij, staat een tourist en de zonne, die, uit het Westen, tusschen de pijlers boort, werpt de schaduw van zijn *waterproof* over den vergulden oostermuur. De stadsbedienden aansteken de gazlanteerns en de vledermuizen komen uit.

Vrijdag, 20 November.

Er zijn in de galerie Doria een overgroot getal schilderijen, maar de hoedanigheid ervan, laat meer te wenschen dan de hoeveelheid. Bij nummer 387 Braccio IV haalt Dr Th. Gsell Fells in zijn Reisebuch aan : Der Triumph der Tugend ist die einzige allegorische darstellung von Coreggio. En dan,een gansch hoofdstuk,om uit te leggen, hoe de Deugd,hier,op hare lans gesteund, een drake verplettert. Geen enkel lijn, die niet berekend en overwogen is. Een vrouwelijk gestalte, met leeuwenvel, beduidende sterkte, met teugel beduidende matigheid, met serpenten beduidende schranderheid, etc... Vroomheid, glorie, wijsdom zelf, schijnt het, blijven niet te kort en dit alles, volgens Dr Fells, moet den duitsch lezenden kunstminnaar een welverdiend « hoch » ontrukken. Iedereen,die ingeving te kort heeft, gaat, op dezelfde wijze, te werk en stelt zijn figuren, de eene nevens de ander, lijk den koning, den toren of het peerd op een schaak-

bord. De ontledende eruditie van Winkelmann en consoorten was de specialiteit der duitsche wijsneuzen en de allegorie is de dood geweest der kunst, in de 18e eeuw. Van dezen tijd, heb ik maar eenen kunstenaar gevonden, die het algemeen verval ontsnapte. Hij noemt Tiepolo en zond Cupido, de glorie, de wijsheid, het serpent of de leeuwenvellen naar den duivel, om schilderijen te maken vol licht en eigenaardig leven. Eene van Fra Lippi's O. L. Vrouwen, o. a. spreekt meer tot de inbeelding dan al de verzinsels der oudheid te samen. De Madonna, met hare handen gevouwen, staat verrukt, voor het kind Jezus, dat zij gegeven heeft, aan twee engels, om het te houden, op hunne schouders, nevens hunne langgepende vlerken. Uit het zicht der Moeder, in ootmoedige aanbidding, voor haar Kind, spruit een zonderling gevoel van goddelijke heerlijkheid, zooveel te meer omdat de twee engels, met hun realistische guitentronie, schijnen te roepen : Ziet eens wat er hier gebeurt ! Honthorst ook, heeft een dergelijken trek gebruikt, die, in zijn eenvoudigheid, al de eruditie der humanisten te boven gaat. Op zijn aanbidding van Jezus, in de kribbe, door de herders, is het nacht en alleen het licht dat striemt uit het kind en zijn doeken, werpt een blakende klaarheid, over de nieuwsgierige koppen.

Zaterdag, 21 November.

De Italianen (te oordeelen naar het groot aantal regenschermventers, langs de straten en naar het getal hunner gesneuvelde helden, welke met een voetstuk vereerd worden) vreezen de natte meer dan den dood. De katten zelf, die groote, dikke, getijgerde poezen, springen over de baan, als het slecht weder is, met hunnen rug gekromd lijk een hoepel, om te min oppervlakte, in 't water te voelen. Zij lekken en wrijven dan hunne pooten zoolang en zoowel, dat zij er gewoonlijk veel netter uitzien dan hunne meesters. In de twee nauwe gangen of voeren, die naar Sint Pieters leiden, hangt de lucht vol weekte en geur van worsten, olie, visch, roetkeersen, ajuin, vijgen en schapenvleesch. Door al deze vermakelijkheden, trek ik naar het Vaticaan, om *Laocoon* te bezichtigen en *Apollo di Belvedere* te bewonderen. Over *Laocoon* is, sedert eeuwen, alles gezegd en daarom acht ik het voorzichtigst, dezen ongelukkig verwurgden huisvader, in vrede te laten. Lessing o. a. heeft hem zeer goed bekeken en, misschien, wat te langdradig beschreven. Zijn kop, alhoewel realistisch, blijft deftig, d. w. z. dat hij noch afstootend, noch verschrikkend is en toch, een *summum* van droefheid

te kennen geeft. *Apollo di Belvedere, de profil* gezien, bezit een neuze, die mij niet aanstaat, omdat de top ervan, te ver uitsteekt. Zijn voeten, gesnoerd in lichte cothurnen, zijn *elegant* zonder weerga. Men bemerkt aanstonds, dat de eksteroogen, de gruwelijkste plaag der stervelingen, nooit zijn goddelijke teenen bezoedeld hebben. Canova, dunkt het mij, hadde mogen, voor den rug en bijzonderlijk — hoe zal ik dit zeggen? — voor den onderrug van zijn *Perseus*, bij den *Aproxyomenos* of bij Myron's *Diskobol*, om les gaan. Beeltenissen lijk deze van keizer *Philippus Arabs* (3e eeuw na Chr). of van den jongen *Diadumenianus*, zoon van Macrinus (217-218) bewijzen, hoe de kunstenaars, zelfs te midden het verval, nog de werkelijkheid eerbiedigden en koppen houwden, met allerindividueelste uitdrukking. Tusschen deze figuren en academietrant, ligt een afgrond.

De hemel wordt, dezen namiddag, zuiver en ik wandel, den Tiber over, naar den Janiculus. Van hier gezien, zit Roma in een put, onder de schaduw eener zwarte wolke. Boven deze wolke en er door, zift de zonne hare stralen, op de bergen rondom, die glinsteren, met hunne rotsespleten verguld, lijk in een tooverland. Schuinsch daalt het licht, over de stad en de vierkante witte paleizen, met hun platte daken, liggen lijk teerlingen, de eene boven de andere geworpen, tot ginder verre, langs de *ponte Nomentano*. Naar het Vaticaan toe, helt, hier en daar. een klooster over de leegte. Torquato Tasso's eikenboom, waaronder alle dagen, een groot getal grijze *ladies*, met hun schoothondje mee, zitten te treuren, leeft nog slechts aan een kantje. Beneden gekomen, zie ik straatjongens, die een ezel geeselen, met wissen, op zijn lange ooren. Het duimstert. De cypressen staan, lijk zwarte zuilen, op den Janiculus, in 't avondrood en de sikkel der mane vaart er boven.

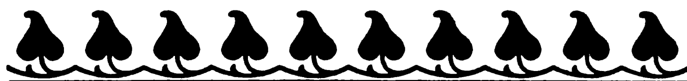
Zondag, 22 November.

Met den vroegen morgen verlaat ik de stad, langs Vesta's tempel en de Via Appia, om Sinte Cecilia's graf, in de Catacomben, te bezoeken. Op den wenteltrap, die naar de krochte leidt, staan twee zusterkens der armen, slank in hunne slepende mantels, met een bus om aalmoesen. Zij roeren niet en hun zedig voorhoofd en gewelfde wenkbrauwen, geven hun het uitzicht van geschilderde madonnas. Er stoort een aardige geur van toortsen en muffig stof, in de Catacomben. Deze bruine tufsteenwanden, met hun honderden, in gruis gevallen kelders en de holle grond, waarop de voetstappen dreunen, in de eenzaamheid,

brengen mij achttien eeuwen achteruit, te midden de steenkappers, die wrochten, bij nachte, en baden en, als het keizerlijke Roma « *Cristiani ad leones !* » geroepen had, lijken te delven kregen, dat het zweet langs hunne wangen droop. Ieder martelaarsgraf zegt beter, dan wijze boekenstudie, wat Geloof is en wat het kan. Bij Sinte Cecilia's zerk, zingt een koor van kinderstemmen het Kyrie eleison. De rotse weergalmt niet. Zij verduikt en verdooft, nu nog, lijk eertijds, de zangen der christenen in hare gruwelijke naaktheid en, indien men het bovennatuurlijke loochent, blijft er geen antwoord meer op de vrage, waarom hier, twee honderd jaar lang, zoowel rijken als armen, bij duizenden, de duisternis verkozen, boven het licht en den dood, boven de roomsche genuchten. Aan den uitgang der krochte, kijkt de zonne zoo vroolijk tegen en zoo diep, als zij kan. In de verte, rijst Cecilia Metella's hooveerdige ruststede, waarvoor een kudde witte schapen krioelt. De hemel is blauw uit een stuk en, langs beide kanten der bane, zitten lieden, die de vuurpotten, waarop zij kastanjens roosten, aanhitsen, met waaiers in kalkoenepluimen.

(*Wordt vervolgd*). OM. K. DE LAEY.

BOEKENNIEUWS

Hugo Verriest. — *Voordrachten.* J. De Meester, Rousselare.

Weleens hoorde ik beweren en bevestigen, dat Hugo Verriest eenzijdig is, dat het Vlaamsch-zijn alles overheerscht in woord en schrift Ja, — maar is dat een verwijt? Uit een diepdoordachte zegging van Dr. Schaepman haal ik het antwoord :

« De groote mannen in de wereld zijn niet zij, die groote » gaven ontwikkelen of verheven hoedanigheden doen kennen; » de groote mannen in de wereld zijn zij, die den moed hebben » zichzelf te vergeten en te *leven voor één zaak*, die zij hooger dan » zich zelven achten; — die de beteekening van hun leven heb» ben gezocht in het stichten van één zaak, in het verwerke» lijken van één groote gedachte, van één heilig, onomstootbaar » beginsel. »

De liefde voor Vlaanderen is de priesterlijke levenswet van Pastor Verriest. Die liefde vindt hare uiting in bewonderensweerdige oorspronkelijkheid, in levende, machtige kunst.

Mag ik hier eene bladzijde in vergelijking brengen, die Dr. Schaepman heeft gewijd aan Daniël O'Connell?

— « De groote gaven en ook de groote gebreken aan het » Iersche geslacht eigen, zijn hem eigen geweest, en de gebre» ken hebben er niet weinig toe geholpen om de groote gaven » des te beter te doen uitkomen. Hij was een man vol van harts» tocht, in wiens bestaan het warme, het levende, het kloppende » hart de eerste plaats bekleedde. Onder de tochten, die hem » bezielden was de liefde, de hooge, de heilige, de onbaatzuch» tige liefde de eerste. Hij heeft zijn vaderland liefgehad met » eene liefde, die alles overtrof, die geen offer te groot, geen » inspanning te machtig deed achten, met een liefde die hun » alles deed vergeten, alle verwaarloozing, alle minachting, » vergetelijkheid, verwerping. Tot het einde toe is hij getrouw » gebleven aan dat Ierland, dat arme, dat kleine land, dat hij in » zijn leeuwenhart had geborgen, dat hij koesterde, bewaarde, » streelde, verkwikte wijl het arm was, wijl het gehoond werd » en geslagen; dat Ierland, zijn roem, zijn glorie, zijn schoon» heid, zijn kracht. Hij heeft het bezongen op alle wijzen, op » alle tonen, waar hij het bezingen kon; waar hij het kon doen » weerklinken dat Ierland het land was der trouw, der eere en » der kracht, daar heeft hij het herhaald, daar heeft hij wat hij » herhaald had opnieuw gezegd met den metalen klank van » zijne stem, met de trilling van zijne geestdrift. met den donder » van zijne verontwaardiging. »

In de overtuiging ligt de overredingskracht van H. Verriest. Pectus est quod disertos facit. Die overtuiging heeft sterkte en schoonheid. Daarom is zij aantrekkelijk en onweerstaanbaar.

Eene gedachte zal hij wikken en wegen, bezien en ontleden, en de juiste weerde zal hij opgeven en vaststellen. Zijne vergelijkingen, die als ophelderende bewijzen moeten dienen, zal hij putten uit de groote bronnen der geschiedenis, hij zal ze vinden in de verschijnselen der natuur, in het meêgeleefde van zijn studenten of zijn eigen landsche volk, in dat goed-bekende en diep-gevoelde van kunst en letteren.

Hij maakt geene uitstalling van wetenschap, geen ijdel praalvertoog; maar wat hij aanvoert en inlascht heeft immer de twee hoedanigheden : sterkte en schoonheid; en het is passend, sluitend en groeiend in het geheel. In de letterkunde heeft de schrijver zijn oordeel en zijn gevoel ontwikkeld bij de vergelijkende studie. Ik hoorde hem spreken over « een wonderbaar dichter, » over de Vlaamsche Folklore, en dadelijke stelde hij daarnevens eene fabel van zoogenoemden Esopus, van Phaedrus en van Lafontaine.

Over Shakespeare, den grooten dramadichter, heeft hij geschreven : « Bij Shakespeare springen de dichten en dramas uit geene leering, uit geene school, uit geene *procédé*, uit geene kunst. Zij komen uit zijne natuur, uit zijn wezen, zoo het gegroeid en geworden is : Zij zijn zieleklank; zij zijn zielezang; zij zijn zielezicht; zij zijn zielekinderen. » Eene electrische kracht doen gevoelen en bewonderen, dat is hier de eigenaardige voordracht van Hugo Verriest. Bij de Grieken en de Latijnen heeft hij de schoonheid afgespied in de meest treffende beelding, in de zangerige uiting van duizende gevoelens. Hij heeft gezien en geluisterd in het heiligdom der groote kunst.

Hugo Verriest beroept en beroemt zich geerne op den Meester, op den onsterfelijken Guido Gezelle; hij heeft er veel bij geleerd en blijft dankbaar. En toch is zijn eigen kunst geen nadoen : hij ziet en doorgrondt met eigen verstand en eigen spiegelend oog, hij gevoelt met eigen hart. De sierlijkheid van den dichter-redenaar is geene gezochtheid, geene aanstelleriгheid, 't is eigen natuur, eigen ontwikkeling, eigen leven. Ook ligt er een breede, meêwarige liefde in 't hart van dezen kunstenaar. Wanneer hij spreekt b. v. over de armoede en de bekrompenheid van zijn landsche volk, dan is het geen folteren in de wonden, maar een zachte zalving, eene hoogachting, een medelijdend medeleven.

De ziel, — de kunstrijke en de priesterlijke ziel van Hugo Verriest leeft in schrift en woord.

De stijl van Hugo Verriest zit vol klanken, die gedachten op muziek brengen. Het is geen boekentaal, en het voorwoord van deze uitgave der Voordrachten doet ons nadenken. « Dit » woord, het geschreven woord, tracht het levend woord nabij » te blijven, maar rijst uit geest en geheugen, in de studiekamer, » in de eenzaamheid, buiten dat gestraal dat de vonke geeft, » buiten dat gevoelen dat de bronnen wellen doet, buiten dien » dwang van het hert die het woord veerdig, rap en juist op de » lippen brengt. »

De stijl van Hugo Verriest is levend-persoonlijk; maar op de groote lijnen, op de fijnere toetsen, op het Vlaamsch-echte koloriet, op de frisch-levende uitdrukking en uitbeelding vooral is er veel te leeren.

Anderen hebben aan den redenaar ten laste gelegd, dat hij van tijd tot tijd onbepaalde woorden van « hoogten en diepten » tot uitbeelding zijner gedachten wil gebruiken, dat hij weleens een gemaakte aarzeling voorwendt : « ik weet niet hoe dat zeggen.... »

Ja, Hugo Verriest is eigenaardig. En wilt gij hier of daar in dien weelderigen wasdom een takje wegsnoeien, 't zal niet hinderen. Wilt gij in het boek gebreken zoeken en opteekenen, gij zult er vinden. Waarom niet?

Het boek worde veel verspreid en worde veel gelezen. Holland zal gretige handen bijsteken. Ze hebben daar Hugo Verriest leeren kennen en waardeeren, op zijne triomphtochten, toen hij sprak over Guido Gezelle.

Mijne beste, vriendelijke gelukwenschen aan den schrijver en aan de Vlaamsche jeugd! A. VERHEYEN.

Lief en Leed in de Kempen. Twee verhalen van Gustaaf Segers. Gent A. Siffer. 1903. 347 blz. 3 fr.

Twee tamelijk lange verhalen : *In de Herremansstèe* en *Zuster Amanda.*

In de Herremansstèe : twee Kempische families, de eene trouw gebleven aan de Kempen en aan den Kempischen aard, de andere rijk geworden in stad, en met steedsche manieren naar de Kempen weergekeerd.

Zuster Amanda heet het tweede verhaal; maar Julie, de actrice van 't lyrisch tooneel te Antwerpen, treedt meer als heldin op den voorgrond. Zij had gestudeerd aan 't muziekconservatorium te Antwerpen, en werd door hare ouders verstooten omdat zij zich bij 't tooneel engageerde. Later komt alles toch weer in den haak.

Min of meer twee tendenzverhalen : de gehechtheid aan den Kempischen aard wordt opgehemeld en detheater kunst in eere hersteld.

De schrijver kent de Kempen en hij heeft ze lief. Zijne natuurbeschrijvingen zijn er 't schoonste bewijs van. Zij zijn ten andere van 't beste in dit boek : « Het was in de maand Augustus tegen den valavond. Jan en Julie keerden naar hunne hofstede terug. Eerst liep hun weg door een acaciabosch; doch weldra kwamen zij op de volle hei. Aan hun rechterkant vloeide de Kempische vaart.De heide was rooskleurig ; onder de schuinsche zonnestralen leverde zij den aanblik der zee op, geheel met purperschuim bedekt.

Geheel de Westerkim was oranjegekleurd. Daarboven vlotten enkele wolkjes in het azuur. Hunne boorden fonkelden. Rond de zon was een onpeilbare vuurkolk, in welks midden de schijf nauwelijks afgeteekend was. Het gansche vormde als eene onmetelijke levendige heiligenglorie. De zon daalde, daalde langzaam. Zij kwam over de vaart, en schoof achter een klein wolksken ; als schichten schoten hare stralen links en rechts uit. Zij was gloeiend rood; en deed de wolkjes vlammen; ze

werd van lieverlede witter, de afstand tusschen het hemellichaam en het kanaal gloeide als diamant. De zon daalde en daalde; zij raakte den boord van het water; het weerkaatste de donkerblauwe lucht, de purpere wolkjes, de glinsterende zonneschijf, met haren lichtgloed omgeven. De zon werd geel, en daarna donkerrood; zij ging in het water onder, zij verdween; doch de hemel bleef nog lang gloeien. De banden der wolken behielden hunnen vorigen schijn, en de duinruggen der hei hunne goudgele kleur; doch alles verflauwde; het licht verzwond; de kleuren werden bleeker, en de verrukkelijke schemering daalde over gansch de natuur neder. »

Gezien, zal de lezer wellicht zeggen, en getrouw, met alle bijzonderheden weergegeven.

Jawel, en dat is juist Segers' kenmerk, ook waar hij ons zijne personen voorstelt of deze doet handelen.

Hij idealiseert zijn volk niet, zooals Conscience deed, die ook veelal zijn personen en handelingen in de Kempen plaatste; hij geeft weer wat hij gezien heeft, zijne personen zijn zóó getypeerd dat men zeggen moet dat hij wellicht op levende menschen dacht toen hij aan 't schrijven was; hij teekent ze zooals hij ze kent in hun dorpsch of kleinsteedsch gedoe; zoo maakt zijn verhaal meer den indruk van een document, iets waar de schrijfwijze, die kleine, afgebrokene zinnetjes, ook toe bijdraagt

Groote kunst is het niet : de schrijver heeft niet veel verbeelding, toestanden ineen wikkelen kan hij niet, de verschillende hoofdstukken van zijn verhaal staan meer nevens malkander dan ze wel ineengewrocht zijn, handeling is er te kort, 't verhaal is wel eens langdradig en de ontknooping een beetje gezocht.

Maar 't volk, bijzonder uit de Kempen, leest die verhalen gaarne, het verstaat ze, het vindt zich daarin weer en die verhalen doen hem deugd. En dit is geen geringe hoedanigheid, bijzonder in een tijd, waar 't mode is voor meer geletterden, voor fijnbekken te schrijven en 't eigenlijke volk te laten teren op ouden kost of op vertaalde bloedromans. E. VL.

Wat al nuttigs men in eenige bladzijden kan samenvatten, blijkt uit de zooeven ontvangen 6 eerste deeltjes van de *Volksbibliotheek*, uitgegeven door den Nederlandschen Boekhandel, Antwerpen — Gent : 't zijn boekjes van 48 bladzijden gewoon boekformaat, op schoon papier gedrukt met sierlijk omslag. Elk deeltje kost enkel 25 centiemen. In degelijkheid moeten zij niet onderdoen voor vele duurdere werken. Het groote nut er van is dat zij hun onderwerp volledig behandelen, en dat alle bewerkers er van mannen van het vak zijn.

Tot heden verschenen :

I. Dr Garjeanne. Kamerplanten.
II. Allessie Boekhouding voor den kleinhandel.
III. Dr Leviticus Nederl.-Duitsch Handelswoordenboek.
IV. Van Hooydonk. Volière — Vogels.
V. Palm. Stenographie.
VI. Krabbé. Teekenen en schilderen.

Zijn in bewerking :
VII. Heykoop. Nederl.-Fransch Handelswoordenboek.
VIII. Bleykmans. Schaakspel.
IX. Grondhout. Nederl.-Engelsch Handelswoordenboek.
X.

Hendrik Heyman : Dichter A. J. M. Janssens. Zijne hoedanigheden, strekking en werken. Dendermonde, J. Van Lantschoot, 1903.

Eene brochuur van 76 blz., waarin de verschillende gedichten van Alf. Janssens ontleed en besproken worden. De ontleding gaat niet heel diep, de toon der bespreking is warmwaardeerend. In afzonderlijke hoofdstukjes wordt gehandeld over Janssens' huiselijke poëzie, over zijn godsdienstige gedichten, over zijn vaderlandsche stukjes, over zijn zeegedichten. « Rozeken's eerste Communie » wordt ten slotte in het bijzonder nog besproken ; dit verhaaltje plaatst Janssens onder onze beste volksdichters, meent de heer Heymans. De al te stelselmatig ophemelende toon van deze kleine studie kunnen wij niet gelukkig heeten ; maar wij hopen met den schrijver dat zijn opstel niettemin moge bijdragen den vriendelijken en verdienstelijken dichter bij ons volk meer te doen kennen. L. S.

De Zweedsche Gymnastiek door Aloïs Van der Auwera, bij Jozef Van In en Cie Lier — derde vermeerderde uitgave 3 fr. 50.

Het 1e deel van het boek heet: « Eenige wenken over de Zweedsche methode, » daarin vindt men eene beknopte en leerrijke samenvatting van de grondbeginselen, waarop de Linggymnastiek steunt. Oorspronkelijk is het niet, maar leerrijk evenwel. De algemeene gang der turnlessen wordt er in gewettigd door voorbeelden. Hierna volgen eenige bladz. over Opvoedkunde en Turnmethodeleer. Bevelen als : Marsch ! en Fiks ! worden zeer wel door Gaat ! en Stand ! of In Stand ! vervangen, dat deed de schrijver echter niet. Schermpas voorwaarts enz. is beter dan Uitval voorwaarts enz. en *Achterwaarts uitvallen* klinkt zonderling

Bij den stand : Rust ! is het doelmatiger de handen te laten hangen, jonge lieden gewennen er zich maar al te snel aan, met de handen op den rug te staan en te wandelen.

Het derde deel geeft zeer uitgebreide reeksen oefeningen, of ze zijn gerangschikt volgens den gang eener Zweedsche turnles en hieruit kan de leeraar rijkelijk putten — De teekeningen duiden zeer goed elken stand aan. Sommige bevelen konden hier weer beter gekozen worden :

Ter plaats ! Gaat ! is beter dan Mankeert den pas ! Marsch ! Verander *van* pas ! en niet Verander *den* pas ! -- Pas Gymnastique heet niet Looppas, maar Turnpas. La course heet dan : Loopen.. . Loop ! Rechts sluit aan ! is beter dan Sluit u rechts aan ! wat te lang is.

Eene enkele opgegeven oefening moet echter verworpen worden, het vooroverbuigen van het hoofd ; de leerlingen doen dit maar al te veel.

Het 4de deel bevat een aantal reeksen samengestelde oefeningen en eindelijk volgen 44 schoolspelen die evenals de turn-

liederen, welke in het boek voorkomen, er toe kunnen bijdragen de lessen aangenaam te maken.

Dit handboek met zijne 5000 oefeningen kan wel dienst bewijzen. JEF KL.

NOTA. Waarom zou er wel boven rechts op den omslag staan:

« Par l'Ecole
Pour la Patrie ! »

Moet het ook « Par la bouche de la France » « passeeren, » zooals de heer Melon schreef!

Par la parole et par la plume. Mélanges et Souvenirs. Conférence de Guillaume Verspeyen. Gent Siffer 1903. Prijs 3.50 fr.

Ter gelegenheid van het jubelfeest van *Le Bien public* werd het gedacht opgevat de verspreide redevoeringen en voordrachten van Verspeyen,samen met de niet uitgegevene die nog voorhanden zijn,te vereenigen en in boekvorm uit te geven.

Zoo even hebben we de 1ste reeks (de 2de volgt binnen kort) doorloopen en waarlijk, senator Lammens, die deze uitgave bezorgde, heeft een hoogst nuttig werk verricht. Er waait uit deze redevoeringen, uitgesproken van 1863 tot 1889, jeugd, geloof en geestdrift boven mate. Wie ze vroeger hoorde of las zal verheugd zijn ze hier alle samen te vinden ; maar bijzonder voor 't jongere volk is de uitgave verdienstelijk ; veel zal de jonkheid hieruit leeren over zaken die ze moet weten, maar die ze, ongelukkig genoeg, maar al te weinig kent : over 't rooven van de pauselijke Staten, over St. Pieters penning, over den schoolstrijd, over velerhande zaken met ons katholiek leven in verband. Ook geestdrift zal ze hier drinken,met volle teugen. En wat heeft de jeugd, naast geloof en onderwijs, meer noodig dan geestdrift ? Wij hopen dat dit boek plaats vinden zal in de bibliotheken van al onze katholieke onderwijsgestichten ; het kleine voorwoord,dat de bijzonderste redevoeringen voorafgaat, is voldoende om over de omstandigheden in te lichten waarin zij werden gehouden.

« Il ne s'agit pas ici de litterature, mais de propagande catholique ; il s'agit d'évoquer devant nos jeunes générations les travaux et les luttes de ceux qui les ont précédés dans la carrière. » Zoo laat Verspeyen, in het voorwoord, een zijner vrienden spreken.

Misschien is het mogelijk hier en daar een spoor te vinden van haastige voorbereiding of improvisatie, maar, zooals ze zijn, zal niemand aan die redevoeringen den naam van kunstbrokken durven ontzeggen. E. VL.

Vertellingen naar Andersen bewerkt door Ed. de Keyzer. Aalst. De Seyn-Verhougstraete 1903.

Toen ik nog een boeren jongen in het Woud was, van Peter Rosegger. In het Nederlandsch overgebracht door Eduard de Keyzer. 2 deeltjes. Mechelen, L. Vleeschouwer 1903. Prijs der deeltjes 0.85 fr.

Ed. de Keyzer geeft ons hier drie prijsboekjes,die wij gaarne aanbevelen. Over Andersen en Rosegger hebben we niets te zeggen ; Andersen is wereldberoemd en Rosegger verdient, om

zijn dichterlijk inkleeden van de frissche natuurschoonheden,ten onzent beter gekend te zijn. De taal van de Keyzer is goed: eenvoudig en over het algemeen zuiver; de vertaling van Rosegger's Boerenjongen komt het oorspronkelijke nabij; hier en daar nochtans iets dat wegvalt of een woord waarvan de vertaler den juisten zin niet heeft gevat. Zoo op bl. 36 van 't tweede deeltje laat hij 't woord Pöller (klein kermiskanon) onvertaald staan en verzendt naar een nota: « muziekinstrument in de Oostenrijksche bergstreken. » Maar dat zijn kleinigheden. Het hier aangeboden werk is goed en verdient aanbeveling.

J. V.

Over tegenwoordigheid Gods, inwendig gebed en inwendig leven, vrij naar het Fransch bewerkt, met uitleg door den E. P. *B. Braeckman* Redemptorist. (Rousselare, De Meester, 1903 in 32 van 220 bladz. 0.65 fr).

Dit boekje handelt over drij grondige waarheden, die op onze dagen zelden in het Vlaamsch besproken worden. Het is bijzonderlijk gemaakt voor die soort van zielen die God zoeken in der waarheid: zij moeten lezen en terzelfdertijd oefenen hetgeen er in het boek geleerd wordt; zoo zal dit werkje aan velen aangenaam en zalig zijn.

Het werd in het begin der 17e eeuw opgesteld door den Franschen Doctor Courbon, opvolger van den H. Franciscus Salesius in het bestier der Visitatie. Pater Braeckman C. S. S. R. heeft het verklaard en vrij bewerkt, en het zoo, eerst in het Fransch, (*Pratiques pour se conserver en la présence de Dieu*, Rousselare De Meester, 1902), en thans in het Vlaamsch uitgegeven.

Het weze den priesters tot eigen gebruik, en tot handboek der godvruchtige zielen die zij bestieren, warm aanbevolen. Moge het ook in congregatiën verspreid worden ! C. C.

Allerlei Menschen door J. De Meester. Amsterdam C. A. J. Van Dishoeck. Voor België: Nederlandsche Boekhandel 1902 Prijs 5.25 fr.

Een boek waarvan wij weinig goeds kunnen zeggen. De schrijver heeft in Holland zekeren naam, hij schrijft niet slecht en kan wel eens levendig vertellen. En toch meenen we dat zijn boek niet zal uitgelezen worden, tenzij door menschen die, als wij recensenten, het doen uit plicht. Want vervelend wordt het op den duur. Zie maar: meer dan 20 kleine schetskes of vertelseltjes, meest over gansch onbeduidende of gansch flauwe dingetjes, die werkelijk de moeite niet waard zijn verteld te worden. Om zoo iets aantrekkelijk te maken is er groote kunst noodig. En die is hier niet.

Daarom ook zullen we liever er maar niet te veel op steunen dat drie, vier van die schetskes beter niet door kinderen zouden gelezen worden. Als deze het boek in handen krijgen, leggen ze het toch al rap aan kant. J. V.

Atlas der geheele Aarde, in 36 kaarten en vele bijkaartjes, door R. Bos, hoofd eener school te Groningen, 4^{e} druk Groningen Noordhoff 1903. Prijs *f* 0.50.

Geïllustreerde schoolatlas der geheele aarde in kaart en beeld, 4^{e} druk. door R. Bos. Noordhoff, Groningen 1903. Prijs *f* 0.90

Bos' Tweede Teekenatlas (Europa en de Werelddeelen) in 23 gekleurde kaarten. 5e druk. Noordhoff Groningen 1903. *f* 0.35

De lof dezer atlassen hebben wij niet te maken. De nieuwe uitgaven die kort de eene de andere volgen, zijn het beste bewijs dat Bos' atlassen gewaardeerd worden De kaarten zijn wel geteekend, niet overlast, en de kleuren zijn goed gelegd.

De illustratiën zijn verzorgd en voorzien van een korten, doch klaren uitleg.

In den Teekenatlas, bestemd voor de lagere school, zijn de kaarten in vierkanten verdeeld om het nateekenen in een hierbij behoorend teekencahier te vergemakkelijken.

Deze atlassen zijn bestemd voor het onderwijs in Nederland. Met weinig verandering zouden zij ook voor het onderwijs in Vlaamsch België dienstig kunnen zijn. De bewerker hoefde enkel eene wat meer uitgebreide kaart van België te geven, en ook, evenals hij voor Nederland doet, bijkaartjes voor de Belgische provinciën. J. V.

Oude Verstraatens door P. Raëskin. Uitgave der Sint-Willibrordsvereeniging, 1903. Sittard Claessen. 48 bl.

« Doel van deze bladzijden is niets anders, dan zoo onderhoudend mogelijk de dorre stof van pensionneering toelaat, voor het publiek der Willibrordusboekjes uit een te zetten, wat er over pensionneering van ouden van dagen door velen gesproken en geschreven is, meer niet : het voorkeur geven aan het eene boven 't andere, het vinden van een voor allen aannemelijk stelsel, laat ik aan de critiek en aan de wijsheid van staathuishoudkundigen over. »

En om al de verschillende stelsels en meeningen aan 't verstand te brengen van den lezer geeft de schrijver verslag van eene zoogezeide publieke vergadering, gehouden in een provinciestadje, in de herberg « het Dorstige Hert » en waar spreken : Dr A. Kuyper, Dr Schaepman, de socialist Vliegen en de katholiek Niksaer, met ook, tusschen in, bedenkingen van toehoorders.

Het boekje is voor een Noord-Nederlandsch publiek geschreven, maar ook de Vlamingen,die in dit onderwerp belang stellen, zullen goed doen het in te zien : zoo bevattelijk en levendig wordt alles hier voorgedragen. J. V.

Leberecht Hünchen, naar het Duitsch van H Seidel, vertaald door mevrouw W. Den Haag. Firma Alexander S. Meyer 1903.

Wie met Seidel, den Mecklenburgschen verteller, in het oorspronkelijke geen kennis maken kan, leze dit boek : Geen groote kunst, maar vlotte vertelling van het luimige en grappige leven van Leberecht Hünchen, die behoorde « tot die menschen, wien door een goede fee het schoonste geschenk in de wieg was gelegd, de kunst om gelukkig te zijn ; hij had de gave om uit alle bloemen, zelfs uit de giftigste, honig te zuigen ; zoover ik mij herinner, was hij nooit langer dan vijf minuten uit zijn humeur ; dan kwam zijne onverstoorbare innerlijke blijmoedigheid weer boven en hij wist het ergste zoo voor te stellen en te draaien, dat er toch nog een lichtpunt viel op te merken. » In eenen tijd waar de schrijvers maar te geneigd zijn den zwarten kant en niets dan den zwarten kant van 't leven te zien, doet

een boek als Leberecht Hünchen deugd. Hünchen en de personen met wie hij in aanraking komt zijn goed geteekend, de taal is eenvoudig en verzorgd. E. VL.

Het jaar 1904.

De uitgever Veen te Amsterdam heeft een uitstekend propaganda middel uitgedacht voor zijne uitgaven : in een sierlijk gedrukt bundeltje van 80 bladz. geeft hij de portretten van Couperus, Streuvels, Anna de Savornin Lohman, Henri Borel, G. Gezelle, Jeanne Reyneke van Stuwe (Mad. Kloos), Johanna Van Woude, Carmen Sylva en Frans Coenen met de lijst hunner werken en eenige bladz. van elk hunner, die toelaten zich een gedacht te vormen van hunnen trant. Verder nog eene reeks andere portretten en platen en aankondigingen van jongst verschenen werken.

Onder de aangeboden boeken is er rijp en groen en, in zedelijk opzicht,is er meer dan een dat te wenschen overlaat.

't Bundelje is te verkrijgen bij den Nederlandschen Boekhandel aan 0.50 fr. J. V.

A. J. Stilting, geschiedenis van de Spoorwegstakingen en tot standkoming der spoorwegwetten in Nederland, 1903 Utrecht, y h. Beyers *f* 1.15.

Dit werk is voornamelijk geschreven om de valsche gedachten weg te nemen, die men in het buitenland heeft over de spoorwegstakingen van Januari en April, en verschijnt daarom tegelijkertijd in het Fransch en in het Engelsch. De schrijver verhaalt eerst in het kort hoe het spoorwegpersoneel, om de stakende dokwerkers van Amsterdam te steunen, weigerde de treinen naar en rond deze stad te laten loopen. Deze eerste staking was wel is waar van korten duur, maar zij had nochtans getoond welk gevaar voor Staat en Maatschappij zulke stakingen kunnen opleveren. Om zulks in het vervolg te beletten, legde Min. Kuypers een wetsontwerp neder, waardoor stakende rijksambtenaren en spoorwegbedienden strafbaar gesteld werden. Hierdoor achtten de arbeiders hunne rechten gekrenkt, zoodat eene algemeene staking werd uitgeroepen. Dadelijk na de stemming van de wet werd zij opgeheven.

De schrijver behandelt de zaken onpartijdig ; nochtans hadden wij hem ook gaarne een woordje hooren zeggen over den verderfelijken invloed van den Algemeenen Onderwijzersbond op deze gebeurtenissen, alsook over de flinke werking van het R. K. Comité van Actie gedurende de staking. S.

Lohengrin, een Cyclus van den Graal, door J. K. Rensburg. Johan Pieterse, Rotterdam, 1903.

Er zijn van die woorden die in uw ziel vallen als een wonderbaar zaad waaruit dadelijk een weelderige oogst opwast van wonnige poëzie. Lohengrin — Graal ! Wie die woorden ontwaart op den blanken omslag van een verzenbundel voelt iets in zich opkomen als diepen eerbied en smeltende ontroering, want onvoorziens staat hij voor de poort van den heerlijken tuin der christelijke middeleeuwen vol geurende en fleurende mystieke bloemen. Terwijl in uw geest de gestalte verrijst van een Wolfram von Eschenbach die Parzifal in onsterfelijke zangen

verheerlijkte, opent gij dit Rensburgsche boek en daar valt uw blik op een — Inleiding tot den Lohengrin — Cyclus met Fragmenten uit een niwe socialistise Evoluutsi-Teori ! ? Vier-en-veertig bladzijden ver moet gij het gedoogen dat uw schoonste idealen besmeurd, uw diepste overtuiging gekrenkt, de heiligste waarheden gelasterd worden ; ge moet het aanzien hoe de Graal ontdaan wordt van het goddelijk bloed Christi en dan opgeheven als het symbool van den gedroomden socialistischen staat der toekomst, « van den toekomstigen culte de la raison en zo tegelijk als het Teken van pannaatsionale politike, ekonomise en godsdienstige : Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap. » Eerst na die inleiding volgen er 16 klinkdichten. Indien die de geleden ergernis nog maar vergoedden. Maar in die ongelukkige verzen werd er zooveel geschiedenis, zooveel symbolisme, zooveel socialistische wijsbegeerte gestopt, dat ze mij ondanks de Inleiding en ondanks de « Verklaring der simbolen en Toelichtingen » achteraan, tot nog toe onontraadselbaar, laat staan ongenietbaar, gebleven zijn. Ik beklaag uiterharte den man die zijn kostelijken tijd verspilt om zijn helaas ! zoo ijdele droomen in verzen te brengen.

Van Leven en Lieven, sonnetten en verzen, door Cornélie de Waal, is na lezing van het voorgaande een ware verkwikking. Ten eerste, is alles verstaanbaar, glashelder. Ten tweede, is er onder die zestig stukjes van ongelijke waarde hier en daar een, dat door juistheid van vizie en getrouwheid van teekening, door wazige teerheid van stemming of diepe innigheid van gevoel, ja ook door het kunstige van den versbouw een onvervalscht genot oplevert. Ik noem maar *Heide bij Avond*, *Aan Zee*, *De Dood van Zomer*, *Weedom van den Avond, Toren bij blauwe Lucht*. Heeft de dichteres geen weelderige fantazie, ze heeft daarentegen een gezond, koel verstand dat haar voor alle buitensporigheden behoedt. Bovendien is haar dichten doordrongen van een christelijke levensopvatting : voor haar «...blijft de Hemel het Vaderland. »

J. D. C.

Albert Dulac. Agriculture et libre échange dans le Royaume-Uni. Paris, Larose 1903. 216 bl. prijs 4 fr.

Sedert 1849 is de Engelsche landbouw door geen invoerrechten meer beschermd. Ook zijn de prijzen der landbouwvoortbrengselen te Londen merkelijk minder dan te Parijs. Bovendien trekt de Engelsche Staat zich om zeggen den landbouw niet aan, hij heeft geene landbouwscholen, zendt geene voordrachtgevers rond, schrijft geene landbouwprijskampen uit. Het ministerie van landbouw, eerst sedert 12 jaren opgericht, heeft tot hiertoe weinig invloed.

Hoe is het in zulke omstandigheden mogelijk dat de Engelsche pachter de twee eindekens aan elkaar kan knoopen, met andere woorden dat de landbouw in Engeland kan blijven bestaan? Op die vraag wil de schrijver antwoorden Om klaar zijn onderwerp uiteen te zetten verdeeld hij zijn boek in vier deelen : in het 1ste bespreekt hij de maatschappelijke en economische toestanden : de lieden die van den landbouw leven : grondeigenaars, pachters en werklieden ; de pachtvoorwaarden,

het kapitaal dat in de winning steekt, de loonen der landbouwwerlieden en de belastingen, voor zooveel die op het landbouwbedrijf drukken. In het 2de deel van het werk wordt de techniek van het Engelsche landbouwbedrijf behandeld : grond en klimaat, uitgestrektheid der landbouwwinningen, voortbrengselen van 't land en van den stal. Het derde deel is gewijd aan den verkoop der landbouwvoortbrengselen, aan de prijzen en den invloed van den vreemden invoer.

Na ons alzoo te hebben bekend gemaakt met den Engelschen pachter, zijne landbouwwinning en zijne wijze van boeren, antwoordt de schrijver, in 't vierde deel van zijn boek, op de vraag die hij zich vooraan had gesteld : hoe kan de Engelsche landbouwer bestaan? Hij antwoordt met cijfers : dit zijn de voortbrengingskosten en dit is het voortgebrachte.

Ziehier nu 's schrijvers grondgedachte : De landbouwer leeft minder goed dan vóór de crisis, maar hij leeft, een stellig bewijs dus dat de landbouw *kan* blijven bestaan. De grondeigenaars hebben veel van hun inkomen verloren, de toestand der landbouwwerklieden integendeel is merkelijk verbeterd sedert 25 jaar. Maar er worden er veel minder gebruikt. Machinenwerk is veelal in de plaats gekomen.

Met uitzondering van de loonen, zijn de voortbrengstkosten van den pachter merkelijk verminderd : hij betaalt minder pacht, minder voor mest, zaaigoed en jonge beesten die hij inkoopt, en ook minder belastingen.

Aan den anderen kant heeft hij zijne wijze van boeren veranderd : Van 1870 tot 1900 is de oppervlakte land, met graan bezaaid, juist tot op de helft gesmolten. De pachter heeft nu veel meer weide, wint meer beestenvoeder, en heeft veel meer dieren op stal. In den beestenkweek is hij zoover vooruit, dat hij de vreemde mededinging niet moet vreezen ; en wat de graanwinning betreft, de minder goede gronden blijven braak liggen, en op de bebouwde wint hij een oogst die middelmatig genomen 60 % overvloediger is dan deze van den Franschen boer.

Daarom dus kan de Engelsche pachter, spijts den vrijhandel en de onverschilligheid van zijn Staatsbestuur er komen : omdat hij slechts den goeden grond labeurt, omdat hij slechts deze vruchten kweekt die 't meeste opbrengen, omdat hij aan zijn grond de beste bewerking en bemesting geeft, de beste vruchten en de beste beesten tracht te winnen.

Hier en daar is er wel eene bijzonderheid waarover men met den schrijver van meening verschillen kan, of ook waarover men meer inlichtingen zou verlangen, maar dat neemt geenszins weg dat wij hier te doen hebben met eene eerstige studie door iemand die van 't vak is en ter plaatse zelf de zaken heeft kunnen nagaan, die gedurig met den Franschen toestand vergelijkt en alzoo zijn onderwerp bevattelijker maakt en meer leven bijzet.

Het slot van den schrijver kan men ook bijstemmen : de Engelsche wijze van boeren kan men zoo maar niet zonder verderen omweg naar Frankrijk overplanten ; de sociale toestand te lande is in Frankrijk merkelijk beter dan in Engeland : de groote meerderheid van de Fransche landbouwers zijn kleine

en middelmatige boeren ; en in den loop der 19e eeuw is de Fransche landbouw vooruitgegaan; maar 't voorbeeld van Engeland toont hoeveel door eigen aanvang nog kanverbeterd worden.

E. Vl.

Die Niederländer als Nation, von Dr Karl Menne. 1e Serie, 6. Heft : *Die Entwickelung der Niederländer zur Nation*, gr. 8° met twee afbeeldingen. Halle, a. S. Gebauer-Schwetschke, 1903, 122 blz., prijs fr. 3.—

Deze geschiedenis maakt een deel uit der verzameling getiteld « Angewandte Geographie », onder hoofdredactie van prof. Dr K. Dove, te Jena. Zij is daarvan de 6e aflevering der eerste serie. De schrijver wijst op de schildering van Ernest Renan om te toonen hoezeer onduidelijk is de titel van 't land, wat sedert 1814 eerst recht *Nederland* kan worden genoemd, en hoe gebrekkig het gebruik is van het woord *Holland*. Zoo toont het eerste hoofdstuk : « Begriff der Nation, » het tweede : « Lage und Grenzen von Niederland, enz. » Verder wordt in 't licht gesteld, hoe de ontwikkeling der Nederlandsche beschaving de geographische eigenschappen des lands volgt. Daarna worden de eigenaardigheden der bevolking schilderachtig in het 5e hoofdstuk behandeld, taal en letteren kortelijk beschreven, de plastische kunst, Rembrandt, van der Helst, enz. gekarakteriseerd, zoowel als andere vakken van nijverheid, met kennis van zaken, doch kortelijk besproken. Ten slotte volgen de karaktertrekken, de oorspronkelijkheid, welke de Nederlander niet licht zal verloochenen en die het gevolg zijn van eigen arbeid, gedurende zooveel eeuwen aan de zelfontwikkeling en de *Self-help* besteed.

Het werk is niet geschreven voor de geleerde wereld, doch volledig en populair, vooral om toestanden en gebeurtenissen zoo schilderachtig mogelijk voor te stellen en begrijpelijk te maken voor een algemeen beschaafd publiek. A. T.

Esbach A. Disputationes physiologico-theologicæ, tum medicis chirurgis, tum theologis et canonistis utiles. Editio altera pluribus aucta. Rome, Desclée et Cie. één vol. in 8° van XII — 592 bl. met schemata van Dr Leop. Faussig van 8 bl. en 7 tabellen.

De wetenschap van den mensch — een wezen samengesteld uit ziel en lichaam — zal nooit tot deugdelijke resultaten komen zonder rekenschap te houden met beide samenstellende deelen, en hun wederzijdschen invloed. Wil zij alleen hare aandacht en studie wijden aan de ziel, zal zij niet den mensch, zooals hij reilt en zeilt, maar een denkbeeldig wezen leeren kennen ; beschouwt zij alleen het lichaam, zal zij in den afgrond van het materialisme terecht komen.

Van daar de noodzakelijkheid voor de theologie en de wijsbegeerte de zekere resultaten der natuurwetenschap, hoofdzakelijk der physiologie voor oogen te houden, en wederkeerig de noodzakelijkheid voor de natuurwetenschap en vooral voor de medische wetenschap de theologie en philosophie te raadplegen, om niet op dwaalwegen te geraken en hare stellingen aan te vullen.

De scheiding der philosophie van de natuurwetenschap heeft, getuige de ervaring, ook in de theologie de noodlottigste dwalingen in het leven geroepen, en de ontwikkeling der beide wetenschappen grootelijks belemmerd. Gelukkig is men allengs-

kens tot beter inzicht gekomen, en beschouwt men op het voetspoor der scholastieken bij de studie van den mensch noch uitsluitend de ziel, noch enkel het lichaam, maar beide deelen en hun innig verband met de wetten, welke uit dit verband voortvloeien. Het is derhalve een verdienstelijk werk van P. Esbach den lezer op de hoogte te brengen van de jongste ontdekkingen op het gebied der physiologie en der theologische conclusies, welke op deze berusten.

Ziehier met zijne woorden het doel en de verdeeling van het nuttig boek :

« In disputationibus hisce nostris conscribendis non universalem physiologico-theologicam scientiam, sed eam tantum istius scientiæ partem tradere intendimus quæ ad magnum generationis opus a solis conjugibus matrimoniali vinculo unitis perficiendum se refert et quam erroribus magis obnubilatam perspeximus. Prima igitur nostra disputatio universim humanæ generationis oeconomiam et leges prout theologica operis ratio id exegerit exponet. Altera de actu erit quo matrimonium consummatum habetur, nec non de conjugum ad actum eumdem impotentia. Tertia de embryologia sacra,seu de anima foetus deque ejusdem procuranda aeterna salute tractabit. Quarta grave dubium de abortu medicali et de embryotomia fusius movebit. In quinta demum quæ principaliora visa fuerint de castitate, tum a solutis, tum a conjugibus servanda et colenda exponemus. »

Uit deze inhoudsopgave blijkt dat het boek niet alleen aan theologen en biechtvaders, maar ook aan geneesheeren die hunne plichten willen vervullen uitstekende diensten kan bewijzen. Deze laatsten vooral hebben behoefte aan een veiligen leidsman en gids. Hoevele dwalingen worden hun dagelijks aan de hoogescholen als zoovele waarheden verkondigd : geen wonder dat zij in de hachelijkste omstandigheden verkeerden raad geven, en tot levensgevaarlijke kunstbewerkingen overgaan, in strijd met de zedenwet en de wetten der voortplanting.

Men vindt bij den schrijver niet alleen de wederlegging van de valsche meeningen, maar ook de kerkelijke beslissingen die dezelve veroordeelen. Hij toont de noodzakelijkheid van een krachtigen aanhoudenden strijd tegen den vleeschelijken wellust, tegen de kwaal der geheime zonden, tegen de ijselijke misbruiken,welke families en volkeren tot den ondergang doemen.

Niet iedere bewering zal de lezer gewettigd, niet ieder bewijs doeltreffend en afdoende vinden, maar in het algemeen zal hij de woorden beamen van den Hoogw. Bisschop van Marseille : alles in uw boek schijnt mij lofwaardig, inhoud en vorm. Men zal in het vervolg de *Disputationes* niet kunnen missen bij het onderwijs, bestemd om de jonge priesters tot het bestuur der zielen op te leiden.

Het oordeel van Kardinaal Perraud is niet minder gunstig : De physiologie, de natuurlijke zedenleer, de theologie zijn de drie wetenschappen, bij het licht van welke gij aan uwe lezers en leerlingen de geheimste schuilhoeken openbaart van de problemen, waarin de hartstocht en de onwetendheid tot de verderfelijkste dwalingen zijn geraakt.

Roermond Dr A. Dupont.

OVERZICHT DER TIJDSCHRIFTEN

De Vlaamsche Kunstbode, Dec. 1903.

Begint met een novelle, *Iksucht,* van Frans Van Cuyck. — Ed. Van Even deelt, als slot van zijne verhandeling over het leven en de werken van den schilder P. J. Verhaghen, het levensbericht mede van den schilder, door diens zoon rond 1790 opgesteld, alsook een lang rederijkersvers, waarmee Verhagen verwelkomd werd te Leuven bij zijne wederkomst van reis, den 24 October 1773. — Medard Verkest schrijft eenige kleine kunstberichtjes uit Brugge. Er wordt geieverd voor 't bouwen van een nieuw muzeum « dat hier noodzakelijk geworden is, omdat de thans bestaande lokalen totaal onvoldoende zijn in alle opzichten » — Voort verzen van Niko Gunsburg, Leonard Buyst en W. Van Genck.

Het Katholiek Onderwijs. Jan. 1904.

Vervolg van de bijdrage *H. Kerkvaders.* Ditmaal krijgen wij eenige korte aanteekeningen over den H. Augustinus en diens houding tegenover de heidensche latijnsche letterkunde. — Naar het reisverhaal van Zybikoff geeft P. D. W. een en ander over Tibet en de Tibetanen. — Vervolg van het opstel over *Verschillen tusschen de Afrikaansche schrijftaal en de onze.* — Uit de *Katholieke School* overgenomen, eene lezing, getiteld *Jongens,* gehouden in eene onderwijzersvergadering van Rotterdam en omstreken, waarin bitter geklaagd wordt over de verregaande boosheid van straat- en schooljeugd.

Biekorf, Wintermaand 1903. T[k] 23.

Het vervolg van E. H. Mervillie's lezenswaarde bijdrage *'t Een en 't ander over de bietjes.* Ditmaal gaat het over 't zwermen. Volgt nog een versje van F. De Jonghe en Mengelmaren.

— T[k] 24.

L. De Wolf handelt over het Leven van den H. Niemand, (Historia Neminis) naar aanleiding van de studie van Joh. Balte in het tijdschrift *Alemania.* Nog van De Wolf eenige aanteekeningen over de spreuk : Veel geschreeuw en weinig wolle, zei de boer en hij schoer zijn zwijn. — Verder wordt overgenomen, uit het Verslag van prof. De Ceuleneer over den vijfjaarlijkschen Wedstrijd voor Nederlandsche Letterkunde (1895-1899), wat daar gezegd wordt over G. Gezelle en diens bekroond werk *Rijmsnoer.*

De Banier, Jan. 1904.

Een waar Kerstnummer : Eerst eene Kerstvertelling van J. Steenhoef : *Het Kerstverhaal*; dan *Kerstnacht*, een gedicht van H. Haenen, en van Melis Maris *Engelsche Kerstgebruiken*. Als slot een gedicht van Joz. Geurts : *Dood!*

Germania, Jan. 1904.

Deelt het verzoekschrift mee van het Nationaal Vlaamsch Verbond aan Z. M. den Koning, vragende dat, ter gelegenheid van de 75ste verjaring der Belg. onafhankelijkheid, door de regeering een wetsontwerp zou neergelegd worden strekkende tot geleidelijke herinrichting, op Vlaamschen voet, van de Gentsche Hoogeschool. — Twee bijdragen over Duitsche Scheepvaart : het belang der Rhijnhaven : Duisburg, Ruhrort, Mannheim, Ludwigshaven, enz., en den vooruitgang der Duitsche handelsvloot. — Van S. B. v. Maarssen een vluchtig overzicht van de *Moderne Duitsche Letterkunde*. « Er was geen groot talent om in de nieuwe richting vóór te gaan... Zoo zullen er dus maar een paar namen overblijven van deze geheele reeks, om als kenmerk hunner periode te dienen ; en dat is jammer »... Ter gelegenheid van Ferdinand Krueger's 60ste geboortdag doet Ludw. Schröder zijn beklag dat de twee romans van Krueger « den grooten Westfaalschen dialektdichter » : *Rugge Wiäge* en *Hempelsmanns Smiede* niet genoeg gekend zijn. — Volgt Dr J. Kleyntjes' artikel : *Hooger en Middelbaar Onderwijs in Nederland*, overgenomen uit *Dietsche Warande en Belfort*. — Nog eene Vlaamsche bewerking, door Omer Wattez, van Bürger's ballade : Lenore.

Volkskunde, 15e jaarg. 9e en 10e afl.

Dr Jos. Schrijnen schrijft over de kerstputten, of kerstpoelen gewijd aan geloofsverkondigers. Hij meent dat « het meerendeel van heidenschen oorsprong is ; maar door de toediening van het sakrament der wedergeboorte werden zij geheiligd, gekerstend en in dienst van Christus gesteld ». — A. De Cock geeft het vervolg van zijne bijdrage : *Spreekwoorden en zegswijzen*. De oude munten zijn nog aan de beurt : zesken, negenmanneken, duit en penning. — G. J. Boekenoogen deelt Nederlandsche sprookjes en vertelsels mee : De lange lente, Van den man die uit den hemel gevallen is, Van den Meesterdief. — A. De Cock vangt een belangwekkend artikel aan : *Rechts handelingen bij de kinderen*. « We bedoelen namelijk de formules en gebruiken, die bij 't kleine volkje in zwang zijn, wanneer eenig voorwerp door hen gevonden, weg geschonken of verruild wordt, wanneer zij getuigenis willen afleggen van de waarheid, inbreuk maken op een anders recht, een overeenkomst sluiten, enz. » Hij begint met *Het Vindingsrecht* en *Het Schenkingsrecht*. — Nog van A. De Cock, vervolg van *Spreekwoorden en zegswijzen over de vrouwen. De liefde en het huwelijk.*

Bijdrage tot de geschiedenis, bijzonderlijk van het aloude Hertogdom Brabant. Dec. 1903.

Fr. De Ridder geeft het slot zijner bijdrage over *Het pastoorschap der St-Germanuskerk van Thienen*, korte aanteekeningen over

de pastoors die elkander hebben opgevolgd van 1620 tot heden. P. J. Goetschalckx begint een opstel over *Jan IV van Berlaer en zijn nageslacht*. Van Edm. Geudens het V[e] vervolg van zijn *Plaatsbeschrijving der straten van Antwerpen en omtrek*. Hier heeft het de schrijver over de Minderbroedersrui. — J. B. Stockmans deelt geschiedkundige bijzonderheden mede over de parochie Contich. Voorts nog mededeeling door P. J. Goetschalckx van de lijst der pastoors te Hamme en te Heembeek.

Revue Générale. Nov. 1903.

J. de Nouvion : Les Fiançailles du Tzarevitch Paul Petrowitch (Paul I). — Ch.L. Legrand : St-François d'Assise (Mystère, suite). — P. Verhaegen : Les provinces belges sous le gouvernement de Charles de Lorraine. — F. Carez : Sully Prudhomme. — Marthe Sylans : Le droit d'aimer. — A. Goffin : Le Salon triennal. — A. De Ridder : Livres d'Histoire. -- E. de Ghélin : Chronique sociale. — E. Gilbert : A propos de « Prophètes ».— H. de Fonseca : La vériable Histoire de Daulac.

— Dec. 1903.

Capit. Com[te]. C. Beaujean : *Le Concept moderne de l'Armée. — L'Officier*. — Fr. Carez : *Sully Prudhomme* (slot). — Sully Prudhomme munt uit door nauwgezetheid en fijnen smaak. Doch zijne zinnebeelden, hoe fijn ook gevonden, vergoeden toch niet altijd het gemis aan machtige greep in de opvatting. Hij gaat ook mank aan fouten tegen den smaak, en soms uiterste gezochtheid. Betreuren moet men dat hij de christene gevoelens zijner jeugd heeft vergeten, en de bezieling zijner dichtkunst niet is blijven zoeken in den Godsdienst, die zijne eerste dichtwerken leven gaf. — Dr. Mœller : *La question des Sanatoria*. — A. De Ridder : *Livres d'Histoire*. — Pr. Henry : *Tuberculeuse*. — M. Sylans : *Le droit d'aimer*. — Ch. L. Legrand : *St-François d'Assise*. — M. Duwez : *Voici l'Hiver*. — J. Linselo, S. J. : *Un orateur belge, le Cte Verspeyen* — Verspeyen heeft de fijne trekken en de opgeruimdheid van Malou, en hij herinnert ons aan Windhorst door den humor, en de gevoelsovereenstemming die hij tusschen hem en zijne aanhoorders doet ontstaan. — H. Davignon : *Monna Vanna*. — Toen dit werk van Maeterlinck in den driejaarlijkschen tooneelwedstrijd bekroond werd, heeft de jury zeker eer de letter- en kunstwaarde van dit gewrocht willen erkennen, dan zijne waarde als tooneelstuk, waarvan het enkel den uitwendigen vorm heeft. — E. de Ghélin : *Chronique sociale*. — Marie van Elegem : *Poésies*.

Durendal. December 1903.

Le Cœur saignant, kerstvertelling van Georges Virrès. — In *Récapitalution* klaagt Arn. Goffin over het onbepaalde, het zoeken in de moderne letterkuude en wijsbegeerte die zich te dikwijls paaien met groote woorden en ijdele beloften. — Slot van Dr Hennezel's roman : *Une belle âme* : geen groote kunst, maar goed ineengezet, gemoedelijk voorgesteld en wel getypeerd. — Een gedicht van Emile Verhaeren *Le Grenier*, en *Gazette des faits et des livres* van Firmin Vanden Bosch.

De Katholieke Gids. Januari 1904.

Norbert van Reeth begint een opstel over *De Kerken van Parijs :* Notre Dame, la Ste Chapelle, St-Gervais, St-Gervais et St-Protais, St-Germain-l'Auxerrain. Er is, zegt hij, « geen stad ter wereld welke bogen kan op zulk eene *reeks* van schoone kerken. » — Van E. H. Buisink : *Werken en instellingen ten gunste der werklieden in België*, een vluchtig algemeen overzicht. — E. H. Van den Goor heeft *Eenige merkwaardige plaatsen bij Louis Veuillot* vertaald en geeft tusschenin eenige beschouwingen. J. Van den Born stelt Don Bosco en Pestalozzi tegenover elkander « in hun werken, hun streven en de vruchten van hunnen arbeid ». Als slot een versje van J. de Ras : *Kerstnacht*.

De Gids. Januari 1904

Van Marcellus Emants, het eerste deel eener novelle *Waan*; de omgeving van Lucerne, waar de novelle speelt, is goed geteekend, de karakters scherp omlijnd en de dialoog gansch natuurlijk en flink volgehouden. – *Een Wandeling* door L. van Deyssel, beschreven tot in de minste bijzonderheden, zonder eigenlijk iets te zeggen — L. Simons geeft een overzicht van de tooneelspelen van George Bernard Shaw, « een man die een heel brok modern geestelijk leven in Engeland representeert, en in zijn tintelende oorspronkelijkheid een der meest onderhoudende opsnijders van paradoxen. Hij is Ier; medeoprichter, spreker en schrijver van de socialistische propaganda-club, de *Fabian-Society*, geweest ; heeft als muziekcriticus Wagner in Engeland verdedigd ; als tooneel-criticus, Ibsen voorgestaan en tegen het gangbare Engelsche Society-tooneel geijverd; over Ibsen een overscherpzinnig essai : *the Quintessence of Ibsenism* den Engelschen tegen 't hoofd gegooid; is in zijn magerte een sprekende reclame voor de ontvettende kracht van het door hun aangenomen vegetarianisme, en wordt niet moe in zijn stukken en zijn voorreden te bewijzen dat hij zelf-kennis bezat toen hij zich zelf een *Saltimbanque* noemde — in geestelijken zin ». — Hélène Lapidoth-Swarth geeft Roemeensche volksliederen en balladen, vrij bewerkt naar de Fransche proza-vertaling van Hélène Vacaresco. — Volgt het tweede deel van Byvanck's schoone bijdrage : *W. E. Gladstone* : de groote mannen van de verledene eeuw komen hier op de planken : O'Connell, « de advocaat van een natie », Cobden, de « commis-voyageur », Peel, Disraeli, de « avonturier », van wien « men raadde onder het maskaradepak den schalk, die het heele leven voor een maskarade aanzag en die het niet anders voor zich kon winnen dan door het te vleien en te bedriegen, te overbluffen en te bespotten ». — J. N. van Hall is de Parijsche schouwburgen afgeweest, en hij besluit, in zijn *Dramatisch Overzicht* : « Uit dit alles heb ik de overtuiging meegenomen, dat de Fransche tooneelspeelkunst in een tijdperk van bloei verkeert en dat onze Nederlandsche tooneelspelers en tooneelspeelsters wèl zullen doen, nu en dan op het Parijsche tooneel een les te gaan nemen in dit rustige, in bijzonderheden uitgewerkte, sobere smaakvolle spel, dat gesteund door een dictie waarbij elke zin, en, in elken zin, elk woord tot zijn recht komt, niet op uiterlijk effect bere-

kend, juist daardoor het grootste effect maakt en den diepsten indruk achterlaat ».

Vragen van den dag. Januari 1904.

In *Japan en de Japaneezen* geeft Dr. H. Blink een blik op de ontwikkeling van Japan in verband met de Oostersche vraagstukken : land, bewoners, godsdienstige stroomingen.—Volgt « Een weerpraatje » van B. Van Hage, namelijk eene bloemlezing van deweerspreuken en de meest bekende weerregels zooals die, voor de verschillende jaargetijden, in Nederland, Duitschland en Frankrijk bij 't volk bekend staan. —Dr. R. G. Rykens heeft het over *Frederik de Groote als patient* die « Waar het de toepassing (der geneeskundige handelingen) op zijn eigen lichaam betrof, bijna steeds onverstandig handelde en alle hygiënische raadgevingen van zijne artsen in den wind sloeg... Tafelgenot stond bij hem hoog in aanzien... Niet minder dan drie uren duurde dan ook, zelf bij revues en parades, de maaltijden .. Aan tafel placht hij een flesch champagne te drinken ; daarbij was hij van zware wijnen alles behalve afkeerig. 's Morgens behoorden 7 à 8 koppen koffie tot zijn gewonen drank, waarin hij dan nog mosterd deed. » 't Schoonste van d'historie is dat Frederik reeds in 1727 aan Grumbkow schreef « Mon estomac et moi nous brouillons fort souvent. » — *Uitputtingen van den bodem door cultuur*, door F. J. Van der Molen. — *De omstreken van Nijmegem*, door J. W. H. Cordes.

De Hollandsche Revue. 25 December 1903.

Onder de rubriek *Wereldgeschiedenis*, zullen de Belgen verwonderd zijn te lezen dat « bij de onlangs gehouden gemeenteraadsverkiezingen in België het aantal sociaal-democratische vertegenwoordigers in deze kolleges ook aanzienlijk is toegenomen. » Hier heeft de opsteller zich stellig laten beetnemen door een of ander socialistisch blad dat op de trommel sloeg om zijne teleurstelling te verbergen. — Over Rusland dat den oorlog wil met Japan : « De krisis der laatste drie jaren heeft Rusland aan den rand van het staatsbankroet gebracht. De industrie kwijnt en de staat ontvangt geen geld... En daarom moet Mantsjoerije en Korea het afzetveld worden van de Russische industrie. » — De Vlamingen zullen eens hartelijk lachen als ze verder lezen : « De Vlaamsche beweging, die van Conscience uitging (sic) kon niet houden, omdat het een chauvinistische beweging werd. Ze werd anti-Waalsch, en was voor de klerikalen een machtmiddel om het liberale en socialistisch Walenland te overstemmen. » En zoo schrijft men geschiedenis ! — M. Lindenhorn, predikant te Babyloniënbroek schreef over het vagevuur in het tijdschrift « Marnix » Protestantsche Stemmen afl. 1, 2 en 3. Van die bijdrage worden hier uitvoerige uittreksels meegedeeld Onnoodig te zeggen dat de katholieke leer van 't vagevuur verworpen wordt als « onbijbelsch, onchristelijk, ongerijmd en onheilzaam ». Het vagevuur is, altijd volgens M. Lindenhorn, de groote geldmachine, die in de hand van den priester geld slaat. — De karakterschets draagt den titel J. Jurriaan Kok, maar 't gaat hier eigenlijk over de pottebakkerij met hare verschillende onder-

deelen. Als *Boek van de maand* : De St-Bavo of groote kerk te Haarlem door J. W. Enschedé.

Taal en letteren. 15 Dec. 1903.

Dr Martin Rudelsheim wil « de persoonlijkheid van Van Hout (den beroemden secretaris van Leiden, die er tijdens het beleg eene belangrijke rol vervulde) wat meer op den vóórgrond plaatsen, en een bewijs te meer voegen bij de vele die reeds aantoonen met welke diepe overtuiging men op het einde van de 16e eeuw den strijd tegen de schuimwoorden in het Nederlandsch had aangebonden »; hij deelt een gedicht mee, tot nog toe onuitgegeven en getiteld *Tot Kuenraet der Rechteren* dat « met heele groote waarschijnlijkheid » aan Van Hout kan worden toegeschreven — J. Van Groenendal geeft het slot van zijne bijdrage over *Psychologische Taalwetenschap*, geschreven naar aanleiding van Dr Hoogvliet's *Lingua*, en Dr J. Aleida Nyland schrijft, als vervolg op haar artikel *Vlaamse woord- en schilderkunst* in de Juli-aflev. van *Taal- en letteren*, eenige bladzijden over datzelfde onderwerp naar aanleiding van de Vooys proefschrift : *Middel-Nederlandsche Legenden en Exempelen*. — Van Dr J. Prinsen : *Het esbatement vande Schuyfman en Asselyn's Jan Klaaz*. Schrijver toont hoe het motief van Schuyfman (de voorstelling van een lijk te paard), herhaaldelijk in de letterkunde der Middeleeuwen terugkomt.

Van Onzen Tijd, 4e jaarg. nr 3.

Jan Kalf geeft het 2e deel zijner bijdrage *Over Kunst en Schilderen*, waarin hij zijne meening over het verschil der schilderkunst op doek of paneel met de decoratieve schilderkunst (sierkunst) uiteenzet tegenover Theo Molkenboer. Hij aanziet ze als twee « geheel verschillende menschelijke vermogens, die alleen gemeen hebben het uitingsmiddel, lijn en kleur, en soms ook het materiaal ». Waar de schilderkunst op haar eigen staat, onafhankelijk, moet de sierkunst enkel in eenvoudige groote lijnen de waardigheid van den bouw verhoogen, en zich voegen naar de bouwkunst, — Hub Luns wijdt eenige bladzijden aan den onlangs gestorven schilder James Whistler « beslist de eerste schilder van Engeland In de rij onzer contemporaine schilders nam hij eene voorname, zoo niet de eerste plaats in. Als visionnaire figurist domineerde hij krachtig de meesters van 't landschap en 't bloot realisme Het publiek heeft hem niet gekend en ook 't meerendeel der schilders ging hem onbegrijpend voorbij. » C. R. De Klerk antwoordt daarna op E. H. Cuppens artikeltje « Noord-Nederlandsche Broederlijkheid » in 't Januarinummer van D. W en B. Ook nog verzen van Adr. C. van Beek en C. R De Klerk.

Das litterarische Echo. 1 Jauuari 1904.

Julius Hart eischt een *Revolution der Kritik*. Volgens hem kan esthetische kritiek niets anders zijn dan « innige deelneming aan een kunstwerk, een hartstochtelijk verkeer ermede, een versmelten, een verweven en vergroeien met de kunst... Ons geloof aan de absolute waarheid, aan het absoluut ideaal is een geloof aan een wereld zonder beweging. Doch zoo 'n waarheid

kan noch wil de kritiek zoeken,haar doel is : het oneindig leven, het scheppende wezen te ontvouwen en in steeds nieuwe vormen te openbaren. » — Felix Vocht geeft een overzicht van het leven en de werken van den vruchtbaren Franschen romanschrijver *Paul Adam*. — A. Geiger bespreekt *Skandinavische Bücher*; P. Legband de jongste bijdragen *Zur Geschichte des Theaters*.

— 15 Januari.

Een klaar, weldoordacht, zaakkundig artikel van J. J. David over *Die Tragik der Lady Macbeth*. — Bespreking van vijf *Pastorenromane* door W. Wolff, o. a. van Lukas Delmege die niet ongunstig beoordeeld wordt. — M. Landau bespreekt Dr. von Wurzbach's uitgave van *Maistre François Villon*. M. Meyerfeld wikt acht werken *Von und über Oscar Wilde*. Th. Thomassin onderzoekt eenige bijdragen *Zur okkultistischen Litteratur*. — De rubriek « Proben und Stücke » brengt het tweede bedrijf uit W. Schmidt-Bonn's tooneelspel *Mutter Laudstrasse*. — Het opstel *Der sechste Klassiker* verschaft mededeelingen en bibliografie omtrent Herder, die vóór honderd jaar stierf.

Razon y Fe. Madrid Diciembre 1903.

Una página gloriosa de historia contemporánea, José Mundo. — Een beknopt onderzoek van den prachtigen toestand der katholieke partij in het Protestantsche Duitschland, dank aan de politieke macht van het Centrum, aan de eenheid in de werking en bijzonderlijk aan de wonderlijke inrichting van het « Volksverein » dat meer dan 300.000 leden telt.

La libertad de imprenta y la legalidad vigente de España, Venancio Minteguiaga. — *Estudios lingüísticos*, Ramon Ruiz Amado. — *El Prenateuco y la escuela neocritica,* L. Murillo. — *La libre concurrencia pedagógica en el siglo IV*, Ramon Ruiz Amado. — Eenige geschiedkundige beschouwingen over de inrichting en de gebruiken van de eerste scholen en hoogescholen van het Christendom. — *El estrecho de Behring*, Esteban Moreu. — *La diapedesis*, Pedro Valderrábano. — *La muerte real y la muerte aparente con relación a los santos Sacramentos*, Juan B. Ferreres.

OMROEPER

Vivat's geillustreerde Encyclopedie. Wij ontvingen de 45e en 46e afl., gaande van bl. 3521 tot 3680.

Bijzonder opgemerkt : het slot van het artikel Griekenland, in de 44e afl. begonnen ; de artikelen Grieksche kerk ; Grieksche Mythologie. Grillparzer, den Oostenrijkschen dramatikus ; de gebroeders Grimm, Jakob, grondlegger der duitsche philologie. en Wilhelm, den germanist ; Groenland, grondrente, grondwet (met den tekst der Nederlandsche grondwet van 1887, nog heden van kracht) Groningen, Hugo de Groot, den welbekenden Nederlandschen jurist, en het uitvoerig artikel Groot-Britanië en Ierland dat in deze 2 afl. loopt van bl. 3580 tot 3680.

De lijst der Tooneelwerken, voor de opvoering van welke de Staat premiën betaalt, wordt medegedeeld in het Staatsblad van 20 December l.l., alsmede de lijst der tooneelzalen die als regelmatige schouwburgen erkend zijn, en de lijst der tooneeltroepen en maatschappijen die premierecht kunnen genieten. In een vroegeren jaargang van dit Tijdschrift werden de hoofdbepalingen van het vrij ingewikkeld reglement op de officieele tooneelaanmoedigingen het tooneel uiteengezet ; afdrukken van dat reglement kan men bekomen, door ze aan den Minister van Binnenlandsche zaken aan te vragen : wij vestigen hierop nogmaals de aandacht van zoo menige tooneelkringen, die, als ze de noodige pleegvormen maar wilden vervullen, insgelijks van de staatspremiën zouden kunnen genieten.

Zoowel de erkende tooneelzalen als de erkende tooneelgezelschappen zijn het talrijkst in de provinciën Antwerpen, Brabant, en Oost-Vlaanderen. Antwerpen bezit twee Fransche tooneelgezelschappen : het Théâtre royal, en de kring Le Gardénia ; in die provincie vindt men er daarentegen 63 Vlaamsche. In Oost-Vlaanderen komt slechts één Fransche troep voor, het Gentsche Grand théâtre. tegen 38 Vlaamsche. In West-Vlaanderen treft men insgelijks één enkelen Franschen kring aan, den Brugschen Cercle dramatique et philantropique, tegen 25 Vlaamsche. Limburg bezit geen Fransche kringen ; de Vlaamsche zijn er 8 in getal. Brabant heeft 13 Fransche of Waalsche gezelschappen, en 88 Vlaamsche. Evenals de provincie Luik, met haar 85 Waalsche en Fransche tooneelkringen, tellen de provinciën Namen, met 9 zulke kringen, en Henegouwen, met 5, geene Vlaamsche gezelschappen. In Luxemburg bestaat geen enkele erkende kring.

Menige Vlaamsche toeneelmaatschappij herinnert door haren naam aan aloude rederijkkamers ('t Eglantierken van Hoogstraten, de Ongeleerden van Lier, het Kersouwken van Leuven, de Catharinisten van Aalst, de Leeuwerkenaars en de Rosiers van Dendermonde, de Fonteyne van Gent, Nu morgen niet van Diksmuide, de Kruisbroeders van Kortrijk, Van Vroescepe dinne van Nieuwpoort, de Langhoirs victorinen van Poperinge, de Zeegbare herten van Roeselare, 't Roosje ghebloeyt in 't wilde van Tielt, Arm in de beurs van Zinnen jong van Veurne, enz.) Bij nader toekijken vindt men ook wel zonderlinge dingen : Brugge dat geen enkelen Vlaamschen erkenden tooneeltroep bezit, maar wel een Franschen, heeft echter geen enkele erkende tooneelzaal. In de provincie Namen is maar een erkende tooneelzaal, te Namen zelf, terwijl er in deze stad zes, en ook nog te Dinant, te Gembloux en te Vedrin erkende gezelschappen bestaan.

Zooals men weet geldt de tooneelpremie drie jaar lang, te beginnen met de eerste opvoering. In den loop van het tooneeljaar 1902-1903 werden aan de verschillende leescomiteiten 18 Fransche, 46 Waalsche en 56 Vlaamsche tooneelstukken onderworpen. 3 Fransche, 29 Waalsche en 39 Vlaamsche stukken genieten thans recht op premie; sommige enkel nog maar voor korten tijd, andere tot in 1905 of 1906, in verband met den driejarigen duur van den premietijd. Ziehier de lijst der Vlaamsche stukken :

1. *P. Billiet en Fr. Andelhof :* José Maria, zangspel, 1 bedr., minimumpremie, tot 21 Jan. 1904.
2. *L. Du Catillon en A. De Boeck :* Theroigne de Méricourt, zangspel, 2 bedr., maximumpremie, tot 21 Januari 1904.
3. *H. Melis :* De Brabantsche schoolmeester, bijspel, 1 bedr., minimum, tot 5 Febr. 1904.
4. *R. De Cneudt :* Een Offer, tooneelspel, 1 bedr., minimum, tot 25 Febr. 1904.
5. *L. Slock :* Betere tijden, tooneelspel, 1 bedr., maximum, tot 25 Febr. 1904.
6. *L. Lievevrouw-Coopman :* Naakte beelden, comedie, 1 bedrijf, minimum, tot 25 Febr. 1904.
7. *R. Vermandere :* Riemsnijders uit andermans leer, blijspel, 1 bedr., minimum, tot 3 Maart 1904.
8. *H. Melis en A. Stordiau :* Het Schuttersfeest, zangspel, 2 bedr., medium, tot 4 Maart 1904.
9. *J. Van der Voort :* Juan van Pareja, tooneelspel, 1 bedr., minimum, tot 5 Maart 1904.
10. *J. Peereboom :* Bijgeloof, blijspel, 3 bedr., minimum, tot 19 Maart 1904.
11. *D. Claeys :* Toch, comedie, 1 bedr., minimum, tot 19 Maart 1904.
12. *G. Springael :* In Gheel gestorven, blijspel, 1 bedr., minimum, tot 18 Mei 1904.
13. *L. Scheltjens :* Visscherseer, drama, 3 bedr., minimum, tot 21 Sept. 1904.
14. *D. Speelmans :* Eene Uitvaart, kluchtspel, 1 bedr., minimum, tot 21 Segt, 1904.

15. *J. Van der Voort :* Excelsior, tooneelspel, 1 bedr., medium, tot 24 Sept, 1904.
16. *Fr. Gittens :* De Bankier van Keizer Karel, tooneelspel, 4 bedr., medium, tot 5 Oct. 1904.
17. *H. Melis :* De Tortelduiven, tooneelspel, 1 bedr., minimum, tot 5 Oct. 1904.
18. *Van Rijn :* De gefopte Oom, blijspel, 1 bedr., minimum, tot 12 Oct. 1904.
19. *J. Smout* : Hots en Bots, tooneelspel, 1 bedr., minimum, tot 21 Oct. 1904.
20. *R. Verhulst :* Josefa of de hoogste plicht, tooneelspel, 1 bedr., medium, tot 21 Oct. 1904.
21. *Fr. Schuermans :* Een Avontuur, blijspel, 1 bedr., minimum, tot 27 Oct. 1904.
22. *W. Suetens :* Plicht voor alles, drama, 3 bedr. minimum, tot 27 Oct. 1904.
23. *Miel Frantzen :* Kranke zinnen, drama, 4 bedr., minimum, tot 23 Nov. 1904.
24. *N. De Tière en J. Blockx :* De Bruid der Zee, zangspel, 3 bedr., maximum, tot 19 Nov. 1904.
25. *C. Visschere :* Jan Oom, drama, 1 bedr., minimum, tot 5 Jan. 1905.
26. *K. Van Rijn :* Zij mag niet trouwen, blijspel, 1 bedr., minimum, tot 1 Febr. 1905.
27. *Palmer Putman :* Eert vader en moeder, drama, 3 bedr., minimum, tot 4 Febr. 1905.
28. *H. Melis :* De Vrouwkens van Brugge, zangspel, 4 tafereelen, medium tot 14 Jan, 1905.
29. *Lievevrouw-Coopman :* Blonde Marie, drama, 4 bedr. minimum, tot 17 Maart 1905.
30. *L. Slock :* De levenden en de dooden, tooneelspel, 4 bedr. minimum, tot 18 Oct. 1905.
31. *L. Scheltjens* : Rivierschuimers, drama, 3 bedr., minimum, tot 3 Dec. 1905.
32. *L. Du Catillon en A. De Boeck :* Winternachtsdroom, zangspel, 1 bedr. minimum, tot 19 Dec. 1905.
33. *A. Bogaerts en J. Van der Meulen* : Liva, zangspel, 2 bedr., medium, tot 27 Dec. 1905.
34. *G. Delattin* : De Wonde, tooneelspel, 1 bedr., minimum, tot 31 Dec. 1905.
35. *L. Slock* : Andere Wegen, tooneelspeel, 2 bedr., minimum, tot 13 Jan. 1906.
36. *E. Roeland :* Ruwe liefde, drama, 5 bedr., minimum, tot 6 Maart 1906.
37. *J. Van der Voort :* Resurrexit, tooneelspel, 1 bedr., minimum, tot 10 Maart 1906.
38. *F. Rodenbach :* Grietje, blijspel, 2 bedr., minimum tot 14 Maart 1906.
39. *C. De Visschere en H. Van Zype :* Lange Nele, blijspel, 1 bedr., minimum, tot 29 Maart 1906.

De meest gelezen boeken. Evenals de vorige jaren heeft *Das litterarische Echo* aan alle leenboekerijen en leeskringen van Duitschland gevraagd welke belletristische werken in 't verloo-

pen jaar meest gelezen werden. Er werden 107 antwoorden ingestuurd, o. a. uit Berlijn, Bonn, Breslau, Keulen, Dresden, Düsseldorf, Frankfort a. M., Giessen, Jena, Hannover, Hamburg, Kiel, Maagdeburg, Straatsburg, Stuttgart, Praag, Weenen, met een woord, uit de voornaamste groote steden.

In die 107 antwoorden worden als van herfst 1902 tot herfst 1903 meestgelezen *boeken* genoemd :

81 maal : Beyerlein, Jena oder Sedan ?
78 » : Heyking, Briefe, die ihn nicht erreichten;
69 » : Frenssen, Jörn Uhl;
35 » : Frenssen, Die drei Getreuen;
35 » : Thomas Mann, Buddenbrooks;
23 » : Frenssen, Die Landgräfin;
23 » : Viebig, Vom Müllerhannes.

Meestgelezen *schrijvers* bleken te zijn :

Franz Adam Beyerlein (81), Elisabeth von Heyking (78), Gustav Frenssen (73), Clara Vebig (45), Thomas Mann (35), Georg Frhr. von Ompteda (27).

« In dezen uitslag zijn twee dingen verheugend : ten eerste dat onder deze boeken die door een publiek van honderdduizenden met voorliefde gelezen werden, er geen enkel is zonder letterkundige — en kunstwaarde; en ten tweede, dat door die boeken geen enkel uitlandsch schrijver vertegenwoordigd is. Naar onze eerste, nog vrij onvolledige statistiek van vóór 3 jaar waren de 6 meestverlangde schrijvers: Ompteda, Ganghofer, Eschstruth, Zola, Tolstoi, Wolzogen. In 1901 : Viebig, Ompteda, Sienkiewicz, Georgy, Wassermann, Ganghofer. In 1902 : Frenssen, Viebig, Ompteda, Meyer-Förster, Eschstruth, Sienkiewicz. Voor den eersten keer is er dus dit jaar geen enkel uitlander onder de geliefkoosde schrijvers, en ook in een ander opzicht kan men uit de vergelijking der lijsten afleiden dat de letterkundige smaak eenigszins gestegen is. Doch hierin mag men ook niet te optimistisch zijn en de faktoren toeval en mode niet uit het oog verliezen. »

Dat b. v. Beyerlein door het Duitsch publiek verslonden werd is wellicht minder toe te schrijven aan de kunstwaarde van 't boek dan aan het belang dat het behandelde vraagstuk opleverde voor een volk wien Sedan nog versch in 't geheugen zit en dat tot sabelen en schieten wordt afgericht.

Ingekomen boeken ter bespreking :

Kritiek op Hoogere kritiek of *Het aardsch paradijs, etc.* van P. Cœlestinus Minderbroeder-Capucyn, beoordeeld door P. fr. Hyac. Derksen, P. S. Theol. Lector. Rotterdam. G. W. Van Belle 1903.

Die Störungen im deutschen Wirtschaftsleben während der Jahre 1900 ff. Geldmarkt. Kreditbanken. Vom Verein für Socialpolitik herausgegeben. Leipzig, Verlag von Dunker & Humblot 1903.

Schoolgeschiedenis van St Maartens-Laathem. 1800-1900, door C. Van Oost. Gent I. Van Der Poorten.

Pages de Philosophie par l'abbé H. Appelmans, professeur de Philosophie au petit seminaire de Malines. Malines H. Dierickx-Beke Fils. 1904.

English Grammar. A practical school grammar of the English tongue by H. Vandenstichele, Professor at the Episcopal College, Poperinge. Brugge Y. Houdmont-Carbonez. 1903.

Uren met schrijvers. Studiën en Critieken door W. G. Van Nouhuys, Amsterdam, Van Holkema & Warendorf. 1902.

Uit de poppenkraam onzer Romantiek, door Y. Van den Oude, Leiden S. C. Van Doesburgh. 1903.

Het rijk van handel en nijverheid door Andrew Carnegie. Groningen, Scholtens Zoon. 1903.

Dr. Wilhelm Cohnstaedt. Die Agrarfrage in der deutschen Sozialdemokratie von Karl Marx bis zum Breslauer Parteitag, Munchen Ernst Reinhardt, Verlagsbuchhandlung, Karlstrasse, 4. 1904.

CONSTANCE TEICHMANN

CONSTANCE TEICHMANN

Constance Teichmann werd den 16 Juni 1824, te Antwerpen, op den Oever, geboren, op 't oogenblik dat de « Schoonberechting » (1) er voorbij trok.

Was het een voorteeken? — Immers haar leven zou gewijd zijn aan deze drie idealen, die haar verwelkomden bij hare geboorte : God, die in zijn Heilig Sakrament juist voorbij ging, de armen van het zoo bevolkt St-Andries-kwartier, de kunst, en vooral de kerkelijke kunst, den gewijden zang, die waarschijnlijk weergalmde op de plaats, wanneer zij voor 't eerst het levenslicht zag.

Eene heilige, eene armenverpleegster, eene kunstenares, ziet daar de heele persoonlijkheid van Constance Teichmann — persoonlijkheid zeer ingewikkeld in hare eenvoudigheid en zeer eenvoudig in hare veelzijdigheid, juist uit hoofde van den artistieken kant van hare natuur, die zijne eigenaardigheid gaf aan heel haar wezen.

Indien zij eene heilige was, dan toch eene zeer hartstochtelijke, zeer artistiek aangelegde heilige; indien eene kunstenares, dan toch vooral eene verliefde van God en van zijne armen.

(1) Zoo heet men te Antwerpen de processie, die het H. Sakrament, naar de zieken gedragen, vergezelt.

Deze veelomvattende natuur is allermoeilijkst om weer te geven; dit portret is zoo lastig te teekenen of te schilderen, dat het geen wonder is zoo potlood of penseel lang gebeefd heeft in de hand, die toch voelde dat zij er eens aan moest.

Wij spraken van idealen, en inderdaad aan 't ideaal was heel haar leven gewijd; maar zij zelve was een ideaal wezen, en als zulkdanig leefde zij, leeft zij nog voor de verbeelding van gansch eene bevolking.

Anders stond zij niet voor onze kinderoogen. Klein van gestalte, mager, levendig en vlug in hare gebaren, altijd opgeruimd, altijd vol geestdrift en vuur, was het alsof het stoffelijke bij haar niet bestond. Zij kwam ons voor als eene loutere ziel, bovenaardsch, verfijnd. Met hare schoone, zuivere stem, hare toewijding aan al wie leed, hare engelachtige vroomheid, scheen zij ons een gansch bijzonder wezen, dat niets gemeens had met de gewone menschelijkheid.

En zooals zij rees voor onzen kinderblik, zoo rees zij ook — ik aarzel niet het te zeggen — voor de oogen van dat groote kind : het volk.

Niemand kan het ideaal ontberen; het volk niet meer dan de andere standen; ja, het volk misschien nog minder dan de andere standen, omdat zijn leven harder is. Daarom heeft het den godsdienst zoo noodig, die het vertroost, veredelt, opbeurt; die in 't verschiet een blijde licht laat schemeren, na de droeve duisternis der ellende. De godsdienst is de groote ideaalbrenger van de zwoegers en lijders; moeten zij hem derven, dan gaan zij een ideaal vragen aan socialisme of anarchie.

Die ideaalbehoefte, die drang naar kunst en

schoonheid, naar blijdschap en liefde, vond voor het Antwerpsche volk bevrediging in « Jufvrouw Constance. »

Ach! hoe werd zij bemind! door allen en door iedereen. Hoe volgde men ze met de oogen, met eenen langen, vochtigen blik, als zij haastig stappend door de straten ging, — zij was altijd haastig, zij was altijd verwacht, zij vond nooit tijd genoeg om goed te doen — met haar neergebogen hoofd, niemand beziende, niemand herkennend, dewijl zij al gaande hare gebeden prevelde. Wat kende iedereen ze, arme of rijke, gezonde of zieke, kunstenaar of koopman, geloovige of ongeloovige, rechtvaardige of zondaar. — zondaars vooral, hare groote liefde, hare groote bekommernis!

Kwam men in een tram, in een trein, op een boot in haar gezelschap, altijd trof men een beschermeling of bekende of verpleegde, die Jufvrouw Constance noodig had voor eenige gunst of bedankte voor zekere weldaad. Zij was gemeen eigendom van al wie leed of weende of vertwijfelde.

Maar ik zal mij niet vergissen met te beweren dat zij niet alleen den liefdenood voldeed van 't volk, maar ook zijn kunstgevoel. Vele vrouwen hebben gedaan wat Constance Teichmann deed : hun leven gewijd aan God en zijne armen — getuigen de ontelbare gasthuisnonnen, pleegzusters, van allen aard en van alle orden — maar weinige hebben het gedaan met deze volle breedheid van gedachten, van begrippen, die haar kenteekende; weinige hebben met hunne toewijding dezen artistieken aanleg gepaard, die haar zoo aantrekkelijk maakte; en daarom waren zij minder bemind, minder volksaardig.

A thing of beauty is a joy for ever — daar komt het altijd op neer. Het is de schoonheid, die de liefde verwekt; en in Constance Teichmann huldigde het volk niet alleen eene heilige, niet alleen de lenigster zijner smarten, maar ook een geestelijk ideaal.

In de veelzijdigheid van hare natuur en ontwikkeling, genoot haar leven dan ook eene allerhoogste eenheid en deze eenvoudigheid in de schoonheid, waarvoor het volksch gemoed alleen vatbaar is.

Van kindsbeen af vertoonden zich in haar de groote trekken haars levens. Hare uitstekende vroomheid dagteekende van hare eerste communie, die zij laat, in haar dertiende jaar, deed en die haar de zoetste herinneringen naliet.

Als kind ook was zij reeds kunstenares, begaafd met deze wondere stem, die zoo gemakkelijk uit haar tenger keeltje vloeide; zoodat haar leven maar één onophoudelijke zang was, de zang, dien zij in de eeuwigheid moest voortzetten. — Zij hield er immers aan dat men op hare doodsbeeldekens zou printen : « Ik zal in eeuwigheid zingen. » *Misericordias Domini in æternum cantabo.* — Ja, een lied, het lied der liefde, was dit leven, van de wieg tot aan het graf, tot na het graf, omdat de kunst voor haar nooit afgescheiden was van den eeredienst. Zingen was voor haar bidden, het hoogste gebed; — *Qui cantat bis orat* was nog een harer geliefde spreuken — de kunst maar een vorm van de hulde aan God.

Wondere eenheid dus én in dit leven én in de zoo verschillende, uitgebreide vermogens van die ziel; want bij een zeer teeder, zeer hartstochtelijk en ontvankelijk vrouwengemoed paarde zij een mannelijk

verstand, den haat van alle kleinigheid, flauwheid of beuzelarij, ongemeen breede begrippen, een volkomen veronachtzamen van zich zelve en de kinderlijkste, meest onbezorgde vroolijkheid.

Kind is zij gebleven tot in hare hoogste jaren, door de zuiverheid van haar hart, door de ongestoorde blijmoedigheid van haren zin. Twee zaken waren haar totaal onbekend : het kwaad en de vrucht des kwaads, de smart.

Dat is misschien de eenigste leemte in dit zoo rijk bedeeld leven, dat zij de smart nooit grondig doorpeilde. Zij miste « ce quelque chose d'achevé que donne la douleur, » dit uiterst menschelijk iets dat zoo onweerstaanbaar werkt op 't gemoed des menschen. In aanraking met de smart, heel haar leven, had zij het mysterie toch niet gevat door eigen ondervinding — en hoe het anders gevat? Nooit scheen zij de zonnige dreven van het Aardsch Paradijs verlaten te hebben en zij leefde in een atmosfeer van vrede en vreugd. Maar was zij onder dat opzicht minder mensch (1), dát ook gaf aan haar wezen zijne hooge ongestoorde eenheid, zijne kinderlijke eenvoudigheid.

Doch, mag men zich afvragen, welk was het aroom, dat deze uitgelezene vereeniging van hoedanigheden bewaarde en beveiligde? — Dat was, nevens hare hemelsche vroomheid, hare maagdelijkheid.

Hartstochtelijke natuur, kende zij toch maar deze eene liefde : de liefde tot Jezus, haren Bruide-

---

(1) Tu fais l'homme, o douleur !...
Qui ne t'a pas connue ne sait rien d'ici-bas.
LAMARTINE.

gom. Wat al schoone bladzijden zijn daarover te lezen in hare dagboekjes! Met welken naijver waakte zij over dezen schat van de zuiverheid haars harten! Met welke poëtieke bewoordingen wist zij deze uitsluitelijke, brandende liefde uit te drukken, in verband te brengen met hare dichterlijke liefhebberijen: bloemen, geuren, sterren!

Hier weer was alles één in die natuur: niets gedwongen, niets gewild, niets verkregen door taai geweld of aanhoudende poging. Haar schoonheidsgevoel, haar dichterlijk gevoel was haar nooit eene hindernis in haar opgaan tot God, wel integendeel. Als van zelf ontloken hare kunstgaven in de zon der alles koesterende en verwarmende goddelijke liefde.

Wat bij Constance Teichmann het maagdelijk gevoel nog versterkte was haar hoog ideaal van de vrouw. *Zij* hadde haar geslacht niet geruild tegen dat des mans. Met moeite kon zij verdragen dat men den man boven de vrouw stelde, of liever zij verdroeg het niet. In hare oogen was de vrouw een reiner, verhevener, onbaatzuchtiger wezen dan de man.

Gemakkelijk was het daarover hare verontweerdiging wakker te roepen, want met haar warm gemoed was zij nooit traag in geestdrift of afkeuring. Zij kende geene halve maten en was hevig in al hare gewaarwordingen, maar toch altijd meest in de bewondering. Door het prisma van hare eigen rijke persoonlijkheid zag zij alles en in dien glans menschen en zaken aanschouwend, oordeelde zij doorgaans met overdreven optimisme. Ook bleef de kritieke zin, in zijne technische beduiding, haar gansch vreemd en mocht men niet voortgaan op hare menschenkennis. Maar voor de groote lijnen van kunst en leven waren

de hooge adel van haren geest en haar veilig schoonheidsgevoel vertrouwbare gidsen.

In één woord zou men die rijke natuur kunnen samenvatten, in het alles zeggende woord : liefde. Hare kunst was liefde, haar handel en wandel liefde, hare heiligheid liefde, deze breede, warme, alles omvattende liefde, die alles waagt en alles vermag.

Zoo rijst voor ons de gestalte van haar, die juist eene halve eeuw lang aan 't hoofd stond van Antwerpens liefdadig leven, ja, die er nu nog leeft — niet alleen in al de werken die zij tot stand bracht, maar in den geest waarin die werken verricht worden. — Wars van alle bekrompenheid en kwezelarij, wist Constance Teichmann de vurigste godsvrucht te paren met de breedste menschenliefde, de kunst te stellen ten dienste van het goed, en alle engheid, alle verslavende zelfzucht, alle kleingeestige vrees van het menschelijk opzicht te bannen uit het veld der liefdadigheid om harten en geesten eendrachtig te doen samenwerken tot het verhevenste doel.

Deze kleine vrouw, met het kinderlijke voorkomen, de haren kortgekruld in den hals, met de zeediepe oogen waar gansch een hemel scheen in te schuilen, gaf een indruk van ongemeene wilskracht en treffende oorspronkelijkheid. Verdwenen, staat zij niettemin nog voor de oogen van gansch eene bevolking en heerscht over ontelbare harten door de bekoorlijkheid van haar artistiek wezen, door de macht vooral harer onsterfelijke liefde.

Doch om ze naar waarheid te schetsen, is het noodig het midden te schilderen waarin ze verkeerde

en vooral de wortels op te sporen die groei en bloei gaven aan die zeldzame verschijning.

In 't begin der negentiende eeuw bood de samenleving een zonderling schouwspel. Gesproten uit de bloedige onlusten der Revolutie, nauwelijks adem scheppend na deze onstuimige dagen, was zij in de klauwen gevallen van eene andere dwingelandij, van eene georganizeerde revolutie : de alleenheerschappij, de veroveringszucht van Napoleon. Niets vast, niets bestendigs meer in Europa. Het vaderlandsch gevoel was om zoo te zeggen verdwenen; de nationaliteiten bestonden niet meer; de volkeren boden eene bonte mengeling van rassen, van talen, van gebruiken, van uiteenloopende hoedanigheden. Uit dien chaos zou de maatschappij der negentiende eeuw ontstaan.

Was de toestand zulkdanig in de meeste streken van Europa, dan zouden onze gewesten er zeker niet aan ontsnappen, zij, die van oudsher tot slagveld strekten voor machtiger naburen. En inderdaad ons klein land werd als een bal heen en weer gekaatst van Oostenrijk naar Frankrijk, tot het, met Napoleons val, onder 't Hollandsche juk viel. De stammenmengeling bestond in België misschien meer dan in andere landen, en onder de steden van België, nam Antwerpen onder dat opzicht nog eene bijzondere plaats in, daar het, als handelsstad, ten allen tijde, de vreemdelingen gelokt had.

Waar men de personen der XIXe eeuw wil beoordeelen, mag men deze verwarring van stammen en nationaliteiten niet uit het oog verliezen, en zeker niet waar het de familie Teichmann geldt.

Theodoor Teichmann, de vader van Constance, was geboren te Venloo, in 1788, uit een Duitschen

vader en eene Zwitsersche moeder. Zijne grootmoeder was Hollandsch. In Luik opgevoed (1), trad hij in 1806 in de « Ecole polytechnique » van Parijs, waar hij, na schitterende studiën, zijn diploom van ingenieur verwierf (1810). In 1812 kwam hij te Antwerpen toezicht houden over de werken, die Napoleon er aan de haven verrichten liet. Na 1814 werd Mr. Teichmann inspecteur der openbare werken in België, en in 1816 ingenieur van den Waterstaat. Na den val der Hollandsche regeering, was hij opvolgentlijk algemeen inspecteur der Bruggen en Wegen, minister van Binnenlandsche Zaken en gouverneur der Provincie Antwerpen.

Verscheidenheid was er dus genoeg én in zijn bloed én in zijne loopbaan; en het is geen wonder zoo zijn persoon den zelfden stempel droeg. Uit zijne Fransche omgeving had Theodoor Teichmann dezen pittigen geest, deze vlugheid bewaard, die aan onze Zuider-buren eigen is. — In zijne jeugd was er voor zijne kameraden geen feest zoo Teichmann er niet bij was. — Maar de degelijkheid,de ernst van onzen Germaanschen stam kwam deze levendigheid temperen en bezadigen. Constance had veel van den vluggen, caustieken geest van haar vader, van zijn artistieken zin vooral — Theodoor Teichman speelde viool gelijk een kunstenaar — maar zij aardde ook naar hare moeder, de liefdadige mevrouw Teichmann, die heel Antwerpen heeft gekend.

Toen de jeugdige, vroolijke Theodoor Teichmann in 1812 in onze stad aankwam, trad hij in kennis met

(1) Grootendeels door de zorgen van den revolutionnair Bassenge, broeder van een aangetrouwden oom.

eene door en door Vlaamsche familie, maar die nochtans den stempel der tijdsomstandigheden droeg. Mijnheer en Mevrouw Cooppal hadden twee dochters : de oudste, Jenny, was eene artiste, eene schitterende persoon ; zij zong, zij verkeerde in wereldsche kringen; zij begeleidde hare ouders naar Parijs, naar Pau, waar Mr Cooppal geerne 's winters verbleef, naar Wetteren waar hij zijne buskruitfabriek bestuurde. — De tweede, Marie, « Mimi », was veel stiller en bedeesder van aard. Doorgaans verbleef zij te Antwerpen, bij eene ongehuwde zuster haars vaders, de goede « tante Çoise » die op den hoek van den Oever en de Sint-Jansvliet handel dreef in kalk en steenen (1). Van deze degelijke Vlaamsche burgervrouw had Mimi eene grondige en ernstige opvoeding genoten. Beide zusters waren diep en rechtzinnig godvruchtig.

Mimi, in 1799 geboren, was nog een kind, toen Theodoor Teichmann in Antwerpen aankwam. Het was ook de schitterende Jenny, die zijn hert bekoorde, en die hij den 6 December 1814 in St-Andrieskerk huwde, na den 30 October overgegaan te zijn tot de Katholieke Kerk. — Theodoor Teichmann was van protestantsche afkomst, maar het oprecht geloof zijner bruid eischte van hem deze voldoening. — Al deze bijzonderheden staan vermeld in eene interessante briefwisseling van Jenny met hare jongere zuster, alsdan op 't pensionaat te Douai. Tegelijkertijd worden ons de politieke toestanden van Antwerpen voor oogen gebracht, het naderen der « alliés », de vurige sympathie van Jenny voor de Franschen — immers haar Théodore gold als Franschman — en het bombarde-

(1) « In den rooien brak. »

ment der stad door de Engelschen, met een liefde-episodeken; want Mijnheer Teichmann ging door kogels en bommen heen om een tuiltje aan zijne geliefde te brengen, op haar feestdag (4 Februari).

Na het huwelijk krijgen wij ook levendige tafereelen van de Brusselsche wereld, gedurende den schitterenden winter van 1815. De jong-getrouwden woonden in de hoofdstad, vermits Theodoor van de Hollandsche Regeering het ambt aanveerd had van inspecteur der Openbare Werken. Innig was 't geluk van het jonge paar, maar van korten duur. Op dien zelfden feestdag van Jenny, dien Theodoor twee jaar te voren, in zoo gevaarlijke omstandigheden had gevierd, stierf de jonge vrouw te Brussel (4 Februari 1816) na verscheidene maanden gekwijnd te hebben. Den 1sten October van 't vorige jaar, had zij het leven geschonken aan een zoontje, dat nu aan de jeugdige Mimi werd toevertrouwd. Maar reeds den 25 Mei volgde het kindje zijne moeder in 't graf.

Waar zou de jonge weduwnaar troost gezocht hebben, tenzij bij de geliefde zuster zijner vrouw, de verpleegster van zijn kind? — Eene groeiende liefde ontstond ook tusschen Mimi en Theodoor, en den 26 October 1818, in den vroegen morgen, werd hun huwelijk stil en zonder feestelijkheden, te Wetteren ingezegend. Uit dezen echt zouden vier dochters spruiten, waarvan Constance de derde was.

Noodig was het haren opklimmenden geslachtboom te geven, want, onzes dunkens, vereenigde zij in zich, niet alleen de oorspronkelijkheid haars vaders, maar ook den artistieken zin harer tante, nevens de uitmuntende liefdadigheid harer moeder.

Want tijd is het de uitstekende physionomie te

doen herleven van deze, die aan de zijde van gouverneur Teichmann, bijna twintig jaar lang, aan 't hoofd stond van heel de liefdadige beweging onzer stad.

Wat Mijnheer Teichmann was op administratief gebied, dat was zijne vrouw op het gebied der weldadigheid.

Om de rol van beide echtgenooten te waardeeren, mag men niet vergeten in welken tijd zij leefden. Dat kleine Belgenland, dat uit de omwenteling van 't jaar '30 was ontstaan,moest onder alle opzichten gevormd, ingericht, ontwikkeld worden. Dat is de groote verdienste van de mannen dezer periode. Met een wijzen koning aan hun hoofd, wisten zij een leefbaar rijk te stichten. Mijnheer Teichmann was een dier mannen. Eerst als algemeen inspecteur der Bruggen en Wegen, dan als minister van Binnenlandsche zaken, bewees hij uitstekende diensten aan het wordende land. Maar zijne werkzaamheid als gouverneur der Provincie Antwerpen (1845-1862) staat boven allen lof verheven. Door heel de gouw was de gouverneur gekend, geëerd, als een vader bemind. Het kleinste gehuchtje ontving zijn bezoek. Overal wilde hij persoonlijk gaan zien en onderzoeken of alles aan de noodwendigheden beantwoordde : kerken, scholen, wegen. Geen pastoor of burgemeester van welk dorp ook of hij kende « Mijnheer de Gouverneur ». Op hoeveel kerken en schoolgebouwen prijkt ook zijn vereerde naam !

Maar niet minder bekend was Mev. Teichmann, ofschoon in eene andere hoedanigheid.

Zoolang hare kinderen klein waren, had zij in de afgezonderdheid, in den gesloten kring der familie geleefd. Van aard schuchter en terugtrekkend, moest zij

zich geweld aandoen om in 't openbaar te verschijnen; ten bate harer goede werken getroostte zij zich deze opoffering.

Hare liefdadige bedrijvigheid dagteekende van het jaar 1847. De dierte had in Vlaanderen eene schrikkelijke ellende veroorzaakt. Toen viel Mevrouw Teichmann aan 't werk, en tot het einde van hare dagen — 1867 — was haar leven ééne aaneenschakeling van weldaden. Gerust mag men zeggen dat zij de inrichtster was van heel de liefdadige beweging in Antwerpen. Zij begon er de Maatschappij tot onderstand der Weduwen, de Vereeniging der Christene moeders, zij hielp er de Bewaarscholen, de Zondagscholen, de Kantschool stichten. Door haar werden de Zusterkens der Armen in onze stad geroepen. Niets ontsnapte aan haar waakzaam oog, waar eene tijdelijke of geestelijke ellende te verhelpen was. In de Lei, niet verre van haar buitengoed onderhield zij een weezenhuis voor de meisjes die in gevaar verkeerden van slecht te worden (1). Wat al goed stichtte Mevrouw Teichmann daar! Hoeveel dochters redde zij van den ondergang en stelde zij in staat nuttige leden van de samenleving te worden! Zij raapte ze dikwijls uit de straat op, uit de kroegen en bakken waar muzikanten of goochelaars van ouders ze rondbrachten. En ze eens onder hare hoede genomen hebbende, bleef zij er hun leven lang over waken.

Verbazend was overigens hare werkzaamheid, haar geruchtloos, onverpoosd goeddoen. Zonder haar echtgenoot te verwaarloozen — hij was altijd hare eerste bezorgdheid en bij hare menigvuldige bezig-

(1) Dit gesticht was eerst in een gehuurd huis van de Molenstraat.

heden sleet zij soms halve nachten in voor hem hardop te lezen — vond zij tijd voor alles. Wat gezegd van al de armen die zij in stilte ondersteunde, al de ellende die zij lenigde, buiten iemands weet ? Hare mildheid was zoo groot dat zij er soms zelve voor schrikte. Zoo bleven in hare boeken de optellingen onvoltrokken, waar het aalmoezen gold. Letterlijk volbracht zij den Evangelischen raad : dikwijls wist hare linker hand niet wat de rechter gegeven had. Dit alles sproot uit eene menschenliefde, zooals er zelden eene bestond. Niet alleen beminde Mevr. Teichmann haren naaste « gelijk haar zelve » — dat ware weinig gezegd, want op haar zelve dacht ze nooit, terwijl zij immer bekommerd was met het welzijn van anderen. Ja, tot de dieren zelven ondervonden deze overvloeiende goedheid.

Men denke niet dat deze rijkdom des harten iets te kort deed aan de gaven van 't verstand. Mevrouw Teichmann was eene zeer ernstige, zeer schrandere vrouw ; zij had eene zorgvuldige opvoeding genoten, wist grondig wat zij wist : de taal, de geschiedenis, en stelde belang in geesteszaken. Hartstochtelijke natuur onder een kil uiterlijke, was zij vol geestdrift voor de hooge belangen van den godsdienst of van het vaderland. Eene ware genoote was zij voor haren man, die in haar oordeel een onbeperkt vertrouwen stelde, een stevigen steun vond. Voorbeeldige moeder, wist zij hare vier dochters langs hare eigene wegen op te leiden, en niets was zoo roerend als ze allen vereenigd te zien rond het eerbiedweerdig ouderpaar.

Mijn grootvader vergeleek geerne zich en zijne vrouw aan Philemon en Baucis, had hij « ma femme » gezegd, dan had hij alles gezegd. Aandoenlijk was het

ze zamen te zien, verliefd op elkander als in de eerste dagen hunner vereeniging, op elkander steunend, als ineen vergroeid door een 48-jarig samenzijn. Ook konden zij elkander niet overleven en volgde mijne grootmoeder haren echtgenoot in 't graf den eigen dag en bijna op hetzelfde uur harer vereeniging met hem (1).

Zelfs hun uiterlijke had iets treffends : de Gouverneur groot, sterkgebouwd, den machtigen kop steeds in beweging door een zenuwachtigen tik, die zijn overvloedig grijs krullend haar overendweer deed waggelen, de scherpafgeteekende gelaatstrekken vol oorspronkelijkheid en pittigheid — zijne vrouw, klein, rond van gestalte, schuchter en stil, het witte haar glad gestreken onder het wit kanten mutsje, allereenvoudigst in voorkomen en kleedij. — De weelde was haar geheel onbekend; zij kende er maar ééne : de weelde der liefdadigheid.

Zoo stonden zij jaren lang aan 't hoofd der Antwerpsche samenleving; maar machtig werden zij bijgestaan door een jonger element : hunne vier dochters. De twee oudste enkel waren toen ter tijd getrouwd (2), Jenny met Jules Strens, inspecteur van den ijzeren weg, en Betsy met Alphonse Belpaire, den uitstekenden en te vroeg ontslapen ingenieur, geleerde, denker en kunstenaar.

Het Gouvernement was in die dagen het middenpunt van heel het artistiek, liefdadig, administratief en wereldsch leven van Antwerpen. Zangherhalingen volgden op liefdadigheidsvergaderingen, bals wissel-

(1) 26 October 1867. M[r] Teichmann was den 4 Juni van 't zelfde jaar overleden.

(2) De jongste dochter, Marie, huwde slechts in 1864 den jongsten broeder mijns vaders, Frederik Belpaire.

den met muziekfeesten af, tombola's met exposities. De dames Teichmann stonden ten dienste van iedereen. Van levendige, vroolijke gesteltenis, trokken de dochters van den Gouverneur niet terug voor de plichten van hun hoogen stand. Maar terwijl de oudste en de jongste schitterden en meest verkeerden in wereldsche kringen, was Constance thuis in de kunst en in de liefdadigheid.

Ieder jaar werd een concert ingericht ten voordeele van haar kindergasthuis, en in dat concert zong zij gewoonlijk de solo's. Dit feest was de groote gebeurtenis van den winter; het puikste gezelschap in uitgelezen opschik verdrong zich in de zaal; men ieverde om uitgenoodigd te worden en in die plechtigheden is ook het begin te zoeken van heel de muzikale beweging en opleiding in Antwerpen.

Eene schaar van damen — « de Damen van Liefdadigheid » — vormden de koorafdeeling, en aan hun hoofd trad Constance Teichmann op. Ik zie ze nog voor mijne oogen. Het was gelijk eene verschijning. Eenvoudig in 't wit gekleed, met bloemen bekroond, de schoone oogen ten hemel gericht, als bewusteloos van al wat haar omringde, liet zij hare hemelheldere stem uit hare keel vloeien, zoo natuurlijk, zoo ongedwongen, zoo kristalrein en met zulken diep gevoelden kunstgloed, met zulken ingehouden hartstocht soms, dat de indruk onvergetelijk is. Eene verschijning van schoonheid was het, eene weergalooze kunstopenbaring. Levend trad in haar persoon voor den geest het innig verband van de Waarheid, de Schoonheid en de Liefde tot volle goddelijke eenheid. Die kunst was heilig, spruitend uit de liefde, gelouterd door de liefde.

Wie Constance Teichmann had gehoord, kon geene lage opvatting hebben van de kunst. In haar zang trilde om zoo te zeggen hare vroomheid, — het Engelenmaal dat zij 's morgens had genut — hare liefdadigheid — de moederzorgen die ze in haar gasthuis aan de kinderen der armen had besteed. Gelukkig wie de gunst dezer veropenbaring heeft genoten.

Niet beter kan men deze physionomie teekenen dan met een harer dagen te beschrijven. Vroeg opgestaan, begaf zij zich ter kerke waar zij dagelijks ter H. Tafel naderde. Thuis gekomen oefende zij hare stem, vooraleer zich naar het gasthuis te begeven. Daar sleet zij den voormiddag in het verplegen harer kleine zieken. Om twaalf uren begon het lang voorbijtrekken der menschelijke ellende : de kostelooze raadpleging. Langshenen de muren van het portaal waren de banken bezet met lijders van allen aard : arbeiders, zeelieden, vrouwen, kinderen. Bij die consultatie was Constance altijd aanwezig, zoodat heel de armenbevolking haar kende. Hier hield zij het hoofd vast van eenen matroos, aan wien men eenen tand moest trekken en berispte hem zacht als met den tand een vloek uit den mond kwam. Daar hielp zij bij de eene of de andere chirurgicale operatie. Eerst na den ééne kon zij haar ontbijt nemen, nog dikwijls gestoord door talrijke baatzuchtige bezoekers. Werd zij dan soms lastig, dan verweet het haar 's avonds haar kiesch geweten. De namiddag werd besteed aan boodschappen langs alle kanten, ten voordeele van zieken, begunstigden; ofwel ging zij een lof zingen in de eene of de andere kapel of haar vrouwenkoor doen herhalen. Maar tegen vier uren zorgde zij altijd in gouvernement of buitenhuis terug te zijn om aan muziek te doen met

16

haar vader en hare zusters. Het diner vereenigde heel de familie rond de tafel. Daarna had Constance nog ontelbare brieven te schrijven en eerst laat begaf zij zich ter rust in het klein beddeken, dat omringd was met godsdienstige printen, portretten van vrienden, liefdeblijken van zoovele geholpenen en verlichten. Dat bed nochtans moest staan zoodat zij den hemel kon zien en de sterren bewonderen, wierd zij in den nacht wakker. Bloemen en sterren waren haar eene noodwendigheid en nooit verloor de poëtieke kant zijn vat op haar gemoed.

Hoe bekoorlijk moest zij niet zijn, toen de frischheid der jeugd nog al hare aandoeningen, al hare dichterlijke gewaarwordingen omzweefde. Dan dweepte zij met muziek en poëzie. Voor het teekenen had zij bijzonderen aanleg en zij schetste naar de natuur op de fijnste, lichtste wijze. In de letterkunde hadde zij ook kunnen slagen. Was er iets bijzonders op te stellen, dan werd het altijd, zelfs door haar vader, aan Constance gevraagd. Het Italiaansch had zij grondig aangeleerd, ter wille van den zang, en met voorliefde las zij de groote schrijvers in die taal : Silvio Pellico, Manzoni, later Dante.

Zij zelve heeft ons in hare dagboekjes haar eigen portret gegeven in die jeugdige jaren. Zij schrijft den 6 Augustus 1845 : « Ik heb gedacht dat het nuttig zou zijn de verschillige gedachten neer te schrijven die ik sedert eenigen tijd heb over mijnen roep; zoowel om mijn eigen te kennen als om mij te doen kennen aan dezen die mij raad geven... Ik zal vooreerst eene korte schets teekenen van mijn leven. Ik ben 21 jaar nu. Van als ik nog zeer klein was, herinner ik mij dat God mij riep en tot zich trok. Ik wandelde dikwijls

door den hof al biddende; en schikte mij kleine plaatsen waar ik dikwijls al spelende ging bidden; ik deed of ik eene dame was die naar de mis ging en ik bad ernstig al gebaarde ik te spelen. Ik herinner mij dat, meen ik bij mijn negende jaar, ik een zoo vurigen wensch had naar de martelie dat ik ze aan God vroeg...

Bij mijn twaalfde jaar bereidde ik mij tot mijne eerste communie. Maar zij werd een jaar uitgesteld. Ik heb er geen spijt van... Ik was dus bijna 13 jaar toen ik mijn eerste communie deed. Die dag mijner eerste communie, de schoonste mijns levens, zal nooit uit mijn geheugen gaan. Ik was redelijk ontwikkeld voor mijnen ouderdom, en nochtans had ik de onwetendheid, de eenvoudigheid van een kind. Mijne verbeelding is altijd zeer levendig geweest... Reeds bij mijne tweede communie begon ik zoo scrupuleus te worden dat het op zinneloosheid trok... Ik was zeer ongelukkig in die tijden, maar had ook oogenblikken van buitengewoon geluk. Het scheen mij of God zich aan mij mededeelde en mijn opgewonden gemoed wierp mij in verrukkingsgevoelen. Maar ik denk dat ik mij meer voorstelde dan er was. Ik dacht op niets anders dan op godsdienst; de wereld en hare vermaken waren folteringen voor mij. Het gebed was mijn eenig geluk. De weerstand die toen geboden werd aan dit alles, waar er ook overdrijving bij was, maakte het mij nog kostbaarder. Mijn hart kleefde dat nog vuriger aan wat mij verweigerd werd... Mijn karakter is nogal geestdriftig en opgewonden... Die geestdrift, waar of ingebeeld, was voor mij een oorzaak van verheffing geworden...

Over twee jaar in de lente, den eersten keer dat ik de maand van Maria gevierd heb en ook de maand

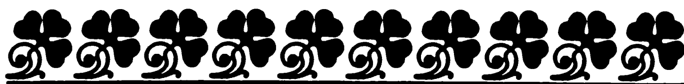
van het heilig Hart van Jezus,heb ik gevoelens ondervonden die ik nooit zal vergeten, zoo zoet en zalig waren zij. De Heer overstroomde mij met zaligheid. Ik was als in het paradijs. Ik beminde Jezus-Christus. Hij was mij zoodanig tegenwoordig dat hij mij voorkwam als zichtbaar aan mijne zijde zich bevindend en ik mij gemeenzaam met hem onderhield. Ik beminde hem als een bruidegom met al de bedwelming, den hartstocht eener eerste liefde. Dat was toch zoo zalig! Nooit sedert heb ik dat ondervonden, tenzij bij poozen. Dit liefdegeluk doordrong tot mijn lichaam toe... Dit duurde niet langer dan eene maand of twee... Het was ook te veel geluk voor deze aarde. Niets kan vergeleken worden bij deze onuitsprekelijke zaligheid, deze vervoering, dezen hartstocht, deze bedwelming. Was het Maria die mij beschermde omdat ik hare maand had gevierd? Was het het heilig Hart van Jezus, dat ik poogde te vereeren in de maand Juni? Was het het volledig Evangelie dat ik voor de eerste maal kwam te lezen, en dat mij terug riep naar de eerste tijden wanneer Ons Heer onder ons leefde en wandelde. Ik en weet het niet. Maar het was zoo zoet. Het viel mij pijnlijk eene nederige, gansch gewone dienstmaagd van God terug te worden. Want de staat waarin ik had verkeerd was niet gewoon. Ik las niet meer, ik gebruikte bijna geen kerkboek meer. Was ik alleen dan verbeeldde ik mij dat *hij* daar was en dat ik op zijnen arm mocht leunen. En ik bleef daar in eene soort van sprakelooze beschouwing, vol blijdschap en liefde. Ofwel 's avonds in den hof, stapte ik door de donkere dreven, denkende dat ik hem voelde nevens mij, hem hoorde in het bladgeruisch, hem zag in de schaduw der boomen. Ik liet altijd een afstand

aan mijne linker zijde alsof hij nevens mij ging. Ik zeg aan mijne linker zijde daar het mij scheen dat hij het dichtste bij mijn hart moest zijn. Dit was de gelukkigste tijd mijns levens. In mijn geheugen zal hij blijven als een ras vervlogen droom, maar een droom des hemels. »

Bij deze natuur, ging al de gloed, al de dichterlijkheid, al de jeugdige vervoering haars wezens naar het hemelsche en wat als tijdelijke opgewondenheid verdacht mocht schijnen, bleek onuitbluschbare geestdrift te zijn.

M. E. Belpaire.

OP DEN OLYMPUS

EEN LEGENDE

DOOR **H. SIENKIEWICZ.**

VERTALING VAN **A. G.**

Een kalme idyllische lentenacht, een tooversprookje vol zoetbedwelmenden jasmijngeur. Hoog boven den Olympus zilverglanst de maan, vol, helder, over de besneeuwde toppen, die een matten schijn terugkaatsen over het geheimzinnige, majestueuze berglandschap met zijn vele diepten en hoogten.

Daaronder in het dal Tempe schemeren flauw, half weggedoezeld in de zwarte slagschaduwen, de donkere boschjes, waaruit nachtegaalgezang oprolt, geheimzinnig droefgeestig stemmend; ook geluid van menschenstemmen klinkt gonzend op naar boven; het is als zoete herdersfluiten en schalmeien, en maakt den indruk, alsof een malsche regen in dikke druppels op aarde neerviel.

Nu en dan wordt het weer zoo stil dat men meent te kunnen hooren, hoe de sneeuw op de hoogte smelt en in stroompjes gaat vlieten, de dalen in : een wonderlijke, week stemmende voorjaarsnacht.

*
* *

Dezen nacht maakten Petrus en Paulus zich ten nutte en zij lieten zich op een terras neder, om gericht te houden over de oude goden van den Olympus.

Een gouden aureool omzweeft hun hoofd, verlicht de ernstig saamgetrokken wenkbrauwen, de strenge trekken van hun gegroefd gelaat. Wat lager, in de schaduw van trotsche beuken, wacht de verlaten en vergeten godenschaar haar oordeel, stil en kleinmoedig.

* * *

Op een wenk van Petrus naderde als eerste de oude Zeus den Apostel. Groot en machtig was hij nog immer, als door Phydias in marmer gehouwen, doch reeds gebrekkelijk en neergebogen. Achter hem strompelde een oude adelaar aan met geknakte vleugels, den forschen nek thans willoos ter aarde neigend, als versuft in deze vreemde omgeving. En in de bevende hand van den voormaligen vader der Grieksche goden en der menschen rinkelde nog een bundel uitgedoofde bliksemschichten.

Zoo voor den Apostel staand, zette hij voor het laatst nog een hooge borst bij de gedachte aan de vroegere almacht en zijn tegenwoordige machteloosheid. Den fieren grijzen kop opgeheven, wierp hij op het gelaat van den Galileeschen visscher zijne schitterende godenoogen, vol trots, woede en haat, als wilde hij met zijne bliksems dien tegenstander vernietigen. Daar begon de Olympus, gewoon om op Zeus' woord te gehoorzamen, nog eenmaal in zijne grondzuilen te dreunen. De machtige woudreuzen trilden, de nachtegaalzang verstomde, de voortschrijdende maan werd bleek als het linnen van Arachne, nog eenmaal liet de krombek van den adelaar zijn geschrei hooren, een heesch en klankloos geluid, de bundel schichten flikkerde nog eenmaal op, dan kronkelden zij zich

tezamen tot een vurigen kluwel aan de voeten van hunnen heer, gelijk venijnige reptielen, die aan hun eigen giftbeet ten ondergaan. Petrus echter zette zijn machtigen voet op de stuiptrekkende schichten en vertrad ze sissend in de vochtig weeke aarde. Daarop wendde hij zich tot den voormaligen Donderaar :

« Wees vervloekt en verdoemd voor eeuwig! »

De trots van Zeus verdween, hij knarsetandde, wanhopig klonk zijn verdoemelingskreet : « Anakè » (1), waarop hij in den afgrond verzonk.

* * *

Als tweede trad Poseidon met zijn zwartlokkigen kop en donkere oogen, en den gebroken drietand in de rechtervuist geklemd, voor den Apostel.

Petrus sprak :

« Niet gij zult in het vervolg de baren opzweepen en weder tot kalmte brengen, niet gij zult de verdoolde schepelingen weder in de kalme veilige haven leiden, doch Zij, de Sterre der Zee ».

Op deze woorden stiet de god een rauwen kreet uit, als werd hem het hart doorboord, en verviel tot een niets.

* * *

Nu kwam Apollo, de zilverharige, aan de beurt. Zijn muziekinstrument trilde in de bevende hand, zijne knieën knikten, met wankelenden tred kwam hij nader. Langzaam, schuchter en vol angst volgden hem de negen Muzen, die als witte schimmen voortschuifelden. Onbeweeglijk, als versteend bleven zij,

(1) Open u (noot van den vertaler).

staande voor het gerecht, zonder hoop in het hart ademloos haar vonnis afwachtend. Doch Apollo wendde zich tot Paulus, zijne stem klonk als muziek:

« Dood mij niet, verderf mij niet, o Heer, doch wees mijn voorspraak. Laat mij weder herrijzen uit mijne vernedering. Ik ben de bloem der menschenziel, ik ben hare vreugde, ik ben het licht, het verlangen naar God.

Gij moet het zeker 't beste weten, o Heer, dat het lied niet van de aarde naar den hemel kan opstijgen als het met gebroken vleugels daar nederligt. — Ik bezweer U, heilige hoogverheven mannen, doodt toch het lied niet ».

Alles zweeg, flauwe hoop begon de Muzen te verlevendigen. Haar borst hijgde van verlangen naar het leven. Petrus blikte op naar de sterren. Paulus leunde de handen op het gevest van zijn zwaard, legde het hoofd op de handen en verviel in diep nadenken.

Eindelijk verhief Paulus zich, maakte een kruisteeken op het voorhoofd van Griekenlands god en sprak :

« Het lied blijve bestaan ! »

Met betraande oogen viel Apollo den Apostel te voet en legde zijn forminx (1) op den grond, als om uit de heilige handen der kerkvorsten de wijding daarover af te smeeken. De nacht werd helderder, het jasmijn geurde sterker, vroolijker kabbelden de beekjes, de Muzen drongen naar elkaar toe als eene schaar blanke zwanen, en met sidderende stem,

(1) Snaarinstrument der oude Grieken; werd onder het spelen aan een lint om den hals gedragen.

allengs vaster en vaster, hieven zij een zang aan, al luider en luider, een zang zooals nog nooit op den Olympus had weerklonken :

« Onder uwe bescherming en steun nemen wij onze toevlucht, o heilige Moeder Gods.

» Versmaad onze smeekbeden niet.

» Bewaar ons voor alle kwaad en behoed ons.

» O onze zoete Meesteres !.... »

En zoo zongen zij, met ten hemel geheven oogen, als vrome godvruchtige kloostervrouwen in zielsverrukking.

***

Er kwamen nog andere goden ten gericht. Allen kwamen zij. Ook Bacchus, dartel, wild, uitgelaten, bekranst met klimop en wijnranken, uitzinnig jubelend en met een thyrsosstaf in de hand. Met zijn wilden dans en dronken stem, verzonk hij in den afgrond.

***

Nu trad een andere godheid vooruit. Groot, verheven, trotsch, plaatste zij zich voor den rechterstoel en zonder op een vraag of op haar vonnis te wachten, sprak zij vol verachting en hoon :

« Ik ben Pallas-Athene. Ik smeek niet om mijn leven, want ik ben maar een menschelijk wezen. Odysseus vereerde mij toen hij reeds den grijzen leeftijd kende, Telemachus gehoorzaamde mij toen hij nog baardeloos was. De onsterfelijkheid kan mij toch niemand ontnemen; steeds zal men van mij spreken, steeds zal mijn naam op ieders lippen zijn ».

Na deze godslasterende woorden verdween zij als een schim en was niet meer.

En steeds ging het strenge gericht verder. Allen kwamen zij, goden en godinnen, de eene luchthartig en dartelend, de andere terneergeslagen. En allen verdwenen zij in den bodemloozen afgrond.

Allen, allen.

* * *

Ten laatste kwam de godin der liefde, de schoonste en bloeiendste van allen.

Deemoedig en met betraande oogen naderde zij. Het hart klopte heftig in haar boezem, als bij een opgeschrikt schuw vogeltje, haar lippen trilden als van een kind, dat voor de straf vreest. Zij knielde voor de voeten van de beide apostelen neder en strekte de armen uit; zij smeekte :

« Ik ben een zondares, ik ben met schuld beladen, ik weet het. Maar o Heer, ik ben het geluk der menschheid. Ontferm u mijner, vergeef mij mijn vroeger leven, want wat ware de wereld zonder liefde? Slechts ik ben het geluk der menschheid. »

Snikken en tranen verstikten hare stem. Medelijden doortrilde het hart van Petrus, hij legde minzaam zijne rimpelige rechterhand op haar blonde hoofd en Paulus neigde zich van het terras naar de leliën die daar bloeiden, plukte er eene en sprak, terwijl hij de weenende vrouw daarmee zacht aanraakte :

« Vroeger waart gij zondig. Verander uw leven, uwen aard. Wees voortaan rein en blank als deze lelie, blijf in leven en maak de menschen door kuische liefde gelukkig. »

De morgen grauwde. Het schemerde in het Oosten, het zachte morgenrood begon te glanzen, de zon rees over de heuvelen in de verte. De nachtegalen verstomden, vinken en leeuwerikken, musschen en zwaluwen hieven hunne kopjes uit de met dauw bedekte veertjes op, schudden zich wakker en met een vroolijk getjielp en gefluit en met kwetterend gezang wekten zij de aarde, die ook vol genot uit haren slaap herrees, innig gelukkig omdat haar het Lied en het Geluk in dezen geheimzinnigen nacht waren bewaard gebleven.

DROEVE DAGEN

Geen Winter is 't, geen Zomer meer,
maar blad en blom gerezen,
zoo gaan het maanden maanden lang
weer droeve dagen wezen.
Het veld ligt in den smoor gedekt,
de zonne ziet omhoog
er henen, zoo naar moeders lijk
het weenend kinderoog.

De boomen staan, of kwam er een
hen door den bol gevaren,
onteeren en onterven, en
hen vogelvrij verklaren.
Ze weenen dikke druppels dauw
den ganschen dag, en slaan
hunne armen uit, en zien malkaâr
lijk haveloozen aan.

Alhier aldaar nog hangt een nest
in hunne kruin te zwieren,
maar van het uitgebroede volk
staan de uitvaart zij te vieren.
Geen tong, geen taal, geen teeken meer
van leven in het woud;
de kraaien slechts, die zorgen voor
den winteronderhoud.

De hoeven zitten neergehurkt,
of z'hunne ruggen wermen
bij 't bosch, waar ongenood de wind
in 't wilde staat te schermen.
't Is alles doodsch — en triestigheid,
de schepping, of men gaat
ze kisten voor ze heel ontkleed
is, en den doodsnik laat.

In zijnen baai gedoffeld, gaat
de landman langs de voren,
'nen kijk doen naar het koren, dat
gekeesemd en geboren,
nu groenende in de smoorlucht ligt,
en, is het nog zoo teer,
de taaie tanden tarten zal
van 't bijtend winterweer.

Eene oude sleurt trekbeenend, uit
het bosch op heure hielen,
de takken, die vermemeld van
den bol der boomen vielen.
Want vriezen zal 't, en 't winterspook
zijn matten nederslaan,
en wonen bij den heerd van dien
geen stook heeft ingedaan.

De lucht vol donkere onzekerheid
gaat hangen, en vol vlagen,
en wij, het hert als ingestampt,
den einder ondervragen.
Maar eens toch, zal Gods zonne door
de winterduisternis
heur sporen slaan, en leven doen
wat dood gelegen is.

Broechem, 4-11-03. JOZEF DE VOGHT.

ZONNELIEDJES

I

Het spattert en het sprankelt
Van trillend zonnelicht,
't Is vreugd alóm, niets mangelt
Bij 't blijde zongezicht.

Boomen en bloemen beuren
Zich òp hóóg in de zon,
Zacht-zoete luchten geuren
Óp tot der lichten bron.

Het dartelt in de blaren,
Gewaasd van donzig groen,
Gepluimde harpenaren
Tjingelen nacht en noen.

Naar licht en liefde streven
Èn menschen èn natuur,
Door beide bloeit het leven
Al is het kort van duur.

O zonne blijf, blijf lichten,
Veel licht, veel liefde strooi .
O zonne blijf, blijf lichten,
Zóó is het leven mooi.

II

Een fiere goudgelokte knaap
Met klaterenden lach stapt binnen,
En komt mij wekken uit den slaap,
En roept voor 'k kan bezinnen :
Goên morgen.

En alles lacht en klatert 't uit
In klare, lichte tintellachjes,
Er hangt melodievol geluid
Waar 'k hoor... en 'k antwoord zachtjes :
Goên morgen.

Wel wonder-mooi moet zijn het rijk,
Vanwaar gij zooveel schats komt dragen,
Geen koning is er u gelijk,
Geen roept er alle dagen :
Goên morgen.

Utrecht. J. A. VAN LIESHOUT.
O. S. A.

PROCESSIE

Voor 't deurken mijner hut heb ik het zand gestrooid,
het hagelwitte zand in kronkelende kringen,
en midden in den ronde zijnen naam getooid
met roode rozen, waaruit weeldegeuren dringen.
Nu schouw ik vergenoegd op 't reine, lieve perk.
Hij kome !... 'k Ben bereid mijn koning te onthalen.
Want 't is voor Hem, voor Hem allééne dat ik werk,
en Hij, Hij zal mij eens een heerlijk loon betalen.

Ik schroom... Daar nadert Hij... Een wol'ge wierook-
[walm
wuift wiegend omme en omme en hult Hem in de geuren.
Reinzilvrig tinkt de parelklare bellegalm.
Het is of englenkopjes uit die wolkjes beuren.
Hoe 't blikkert rondom Hem in 't wonnig goudgestraal !
Hoe 't vonken-flonkrend glimt van goud en glinster-
[perels !
Hoor in het buigend groen 't gefluit van weduwaal,
het kwetteren der vink en 't trillen van de merels.

Voorzichtig !... Niet te na, gij die onachtzaam treedt !
Uw plompe stap zou al die sieringen verstrooien.
Ik heb er al mijn kunst, mijn zorgen aan besteed.
Ter zijde !... Niet voor u wou ik dien kleigrond tooien !
Ga heen... Of blijf, en kniel met mij !... Want Hij alléén
die zich uit louter min mijn broeder wilde noemen,
en zielverkwikkend bleef als aardsche troost verdween,
mag treden op dit zand en op die liefdebloemen !

CONSTANT EECKELS.

GEZELLE ALS SPOKER

Gezelle und kein Ende.

Maar dat mag wel, nog een tijd, nu dat, zo laat, ook buiten West-Vlaanderen, de ogen zijn opengegaan vóor het schone en eigenaardige van den Priester-dichter. Op Gezelle's humor echter werd tot hiertoe weinig de aandacht gevestigd; de verheven poëzie uit de laatste levensjaren wisselt nochtans af met kostelike gelegenheidsverzen (zie maar de jaargangen van 't Brugs veertiendaags tijdschrift *Biekorf!*), vol gemoedelike en pittige luim, óók meesterwerk. Niet over die, evenwel, zal hier gehandeld. Wèl, over een hele reeks gelegenheidsverzen uit de jaren '60 tot '65, volkomen in den doodboek geraakt, in weerwil van hun belang voor de kennis van 's dichters ontwikkeling en geaardheid; en ook over een paar stukjes die nog heel wat hoger opklimmen, tot halfwege de jaren '50 namelik, en helder naar wens de driftige Vlaamsgezindheid van den jongen leraar uit Roeselare in het licht stellen.

Een paar woorden ter oriëntering.

Kort na den ontroerden zang van Dood en Opstanding, de *Kerkhofblommen,* waren in 1858 onder 't schoolverlof de *Vlaemsche Dichtoefeningen* verschenen, een bloemlezing uit de verzen der tien verlopen jaren. Toen de dichter na 't verlof naar Roeselare terugkwam, wachtte hem de beproeving dat hem de klas van Poësis ontnomen was. Op zijn schoonst gezegd was hij nu enkel nog leraar van vreemde talen in de hogere klassen. Dit hield hij niet lang uit. De hoop daar een nieuwen werkkring te vinden, voerde hem in 1860 naar Brugge terug. Maar ook hier wachtte hem onspoed. De Engelse kostschool die hij met Dr Algar

poogde te stichten, trok niet. D[r] Algar gaf het op, en keerde terug naar Roeselare, waar hij omstreeks 1885 overleed. Vier jaar lang was Gezelle voorts onder-rektor aan het Seminarie voor Engelse zendelingen; tevens gaf hij daar les in de wijsbegeerte. Dit duurde tot 1865. In Oktober van dit jaar werd hij onderpastoor van S[te] Walburgaparochie te Brugge: over zijn edele menslievendheid in den tijd van de cholera, spreken eenparig al wie hem gekend hebben den hoogsten lof, en ook zijn toewijding bij 't vervullen van zijn priesterambt weten ze niet genoeg te prijzen. Maar over zijn letterkundig werk al dien tijd vindt men alleen wat biezonderheden in het Levensbericht door K. De Flou, in het jaarboek der Koninklike Vlaamse Academie voor 1901; de overige levenschetsen maken er zich van af met een nietszeggend paar zinnetjes. Den 20[n] September 1871 werd Gezelle naar Kortrijk verplaatst.

Twee van zijn lievelingleerlingen, Hugo Verriest en Hendrik van Doorne, — die na veeljarig zendelingschap in Engeland nu in zijn geboortedorp Poucke welverdiende rust geniet, — hadden in 1862 de uitgave van de *Gedichten, Gezangen en Gebeden* bezorgd: het lied van Gezelle's omgang met zijn Roeselaarse studenten. Eerst in 1880 volgde een nieuwe bundel, de *Gedichten, Eerdichten et Reliqua*, grotendeels samengesteld uit stukken uit de Brugse jaren 1860-70, maar ook enkele vroegere (aldus *Philip Verhulstens eergedicht* van 1855) en enkele latere insluitend. (1) Vergeleken met Gezelle's andere bundels, is dit stellig de zwakste, hoewel de leuk-luimige verhaaltjes van den *Torrebrand*, van de *Varende Vrouwe*, van de *Viervlaghe* hem toch belangrijk genoeg maken, opdat we hem node zouden missen. Overigens zou door 't wegvallen van dezen bundel een gewichtige schakel ontbreken tussen de drift en gloed der eerste, en de bezonnen, inniger bezieling der later jaren.

Zijn trits, zoo geestig op zijn Middelnederlands geleeste verhaaltjes, had Gezelle oorspronkelik ge-

(1) De volgende uitgave bracht nog enkele nieuwe; daaronder *de Kobbe* en *de Slekke*.

schreven voor Vleeschouwer's *Reinaert de Vos*. « Reinaert de Vos, zondagblad voor verstandige lieden, aeneengeknoopt door zeven philosofen », telde *Spoker*, — aldus tekende de Westvlaamse inzender, — onder zijn beste medewerkers. Het eerste nummer verscheen den 24^{n} Junie 1860: dit was nu eens een blad zo helemaal naar Gezelle's zin, geestig, strijdlustig, en zo los en lenig en kleurig in zijn levende sappige volkstaal, zo helemaal anders dan Sleeckx' stijve voornaamheid, of de zoeterigheid van Conscience. En met zo'n redakteur, zo'n « Kribbeleer » als die vreselike Vleeschouwer, wiens klauw zelfs bij 't aaien vaak nog eens uitpriemt en de argeloze wang met een krabbel tekent....

Blij moest hij wel zijn, trillen door heel zijn wezen, bij 't ontvangen van prospektus en proefnummer. Hoe deze hierheen, naar dit verloren hoekje, aangeland kwamen? Zeker wel daar Vleeschouwer's zoon toen te Roeselare student was. Maar ook te Antwerpen heeft het stellig blijde verrassing gebaard, toen uit het verre College-stadje de hurrakreet overklonk, driftig, met jagende penne ergens een uitgerukt zakboekblaadje toevertrouwd:

Aen Franschgezinden.

Gy zegt dat 't vlaemsch te niet zal gaen!
ten zal!
Dat 't waelsch gezwets zal boven slaen!
ten zal!
Dat hopen, dat begeren wy,
Dat zeggen en dat zweren wy,
Zoolang als wy ons weren wy,
ten zal! ten zal!
ten zal!

Reinaert drukte het stukje in zijn volgend nummer (1^{n} Julie), en Gezelle nam 't later op in de *Kleengedichtjes*. Naast Ledeganck's beroemd vers van « Wij willen.... », werd het een der liefst aangehaalde machtspreuken van de Vlaamse Beweging.

Het derde nummer (8^n Julie) bracht dienzelfden hartekreet, nu ietwat retories uitgewerkt in strofe aan strofe :

Geheel

Is rood geverreft water wyn?
Is rogge terwemeel?
Is lood met goud of zilverschyn,
En lood niet even veel?

Wie heeft er ooit uit wilgenzaed
Een eekenboom gezien?
En glas of diamant, dat staet
U even dier, misschien!

Die leeuw is, heeft geen lammerbloed
In 't leeuwenhert dat stroomt :
Een krygsman, als hy sterven moet,
Is hy niet, hy die schroomt!

Wees Vlaming, die God Vlaming schiep,
Wees Vlaming, zeg ik u,
Die gistren nog ontvlamingd sliep
Herwake Vlaming nu!

Geen roodgeverrefd water, neen,
Geen rogge in terwemeel,
Geen loodvergulde Vlaming. Geen,
En zulk een 's even veel.

Geen eekenboom uit wilgenzaed
Dat 't lyf den storme biedt,
Maer buigt. Een diamant en gaet
Voor ydel glas nog niet.

Nooit heeft den Vlaming lammerbloed
In 't leeuwenhert gestroomd;
En sterven als hy sterven moet,
'T is hy niet die het schroomt.

Wees Vlaming, dien God Vlaming schiep,
Wees Vlaming zeg ik u;
Die gistren nog geen Vlaming sliep,
Ontwake Vlaming nu.

Die Vlaming is, moet Vlaming zyn,
Dat moet hy! Niet een deel
Van Vlaming en al 't ander schyn,
Maer Vlaming zyn — geheel! (1)

En in nr 4, en in nr 5, en in nr 6, nr 7, nr 8, nr 9, nr 10, nr 11 spookt onze Spoker ieder week voortaan: in nr 4 (15n Julie) met een toneelstuk (een toneelstuk, jawel!), en in de volgende nummers met deuntjes, liedekens, schimpverzen, en ook wel met korte prozabijdragen, vol gefluit en geschetter van den lustigsten der spotvogels, — maar een van dat ras scherpgebekt en hardgespoord.

We zouden nu wel aan 't indelen kunnen vallen: stukjes waar de Vlaamsgezindheid den boventoon voert, stukjes waar Napoleon III, of de franskiljons en liberalen door de roeden lopen, stukjes ook waar niets dan onschuldige luim in monkelplooit, of waar Gezelle zich even verlustigt aan 't kristaltinken van zijn rijmspel. Maar wat heeft men daaraan? De grillige volgreeks, zoals Vleeschouwer's blad ze biedt, — en waar Vleeschouwer's bitsig proza een weergaloze lijst vormt met snijwerk van olik grimmende saterkopjes — die bont afgewisselde volgreeks heeft ten slotte nog het meest voor zich.

In nr 4 (15n Julie) dan van *Reinaert*, treedt Spoker op met een toneelstuk :

Kort te maken!

Een treureindig blyspel, spelende in eene barbierschole, of salon poer la koep desshfeu.

Heer.

Hier
Barbier
Myn hair!
Toe! snydt het; maer
'K verzoek u 't kort te maken :
'K moet
Op staenden voet
Naer 't bal, en 'k wil in tyd geraken.

---

(1) Herdrukt in *R. d. H.*

Barbier. Heer
Wat eer
Geschiedt....

Heer. 'K verzoek u 't kort te maken.

Barbier. Knip, knip, knip, Mynheer.
'T is zeer
Schoon weèr, niet waer?
Knip, knip, knip, maer....

Heer. 'K verzoek u 't kort te maken.

Barbier. Ja wel, 'k versta
Uw orders; ja
En te Paris,
Knip, knip, knip, 't is....

Heer. Wel! gae'j 't haest kort gaen maken!

Barbier. Knip, knip, knip, oh!
Maer apropo
De Keizer....

Heer. Kort te maken!!

Barbier. De Keizer die
Slokop (kn-ip) drie
Genaemd....

Heer. Weg! Weg!
Den Keizer! Zeg,
Zeg, wilt ge 't kort gaen maken?

Barbier. Knip, knip, knip, Mynheer,
'T en staet niet meer;
'T is af!!!
Zoo kort als kaf,
'K en kan 't niet korter maken!

Straks zien we dat Spoker nog een tweede tooneelstuk, een drama, op zijn geweten heeft.

N^r^ 5 (22^n^ Julie) brengt onder den raadselachtigen titel:

Radt, radt
wat is dat?

een waarschuwend dichtje van zes stroofjes op

« Slokkaert », 't eerste van de vele tegen Napoleon's inpalmingszucht :

Slokkaert, in een appelmande,
Zag 'nen appel — Ai zoo lief ! —
Liggen, dat hem van zyn tanden
'T water van zyn tote liep.

Vrij vulgaire geestigheid, zo men aan dezen aanhef al merkt. Er is een ander personage : 't Voske. En daar nu de begerige Slokkaert meent toe te tasten :

Wyder als een wafelyzer
Doet hy 't lieve mondje ton
O-pen, dat de schoone spys er
Heel fatsoenlyk binnen kon

werpt het Voske hem een steen in den bek, dat de tanden stuk vliegen. En Slokkaert huilend weg.

'T appelke is ons lieve landtje.
Wie dat Slokkaert is, me man,
En dat vosken daer, een zantje
Voor die 't seffens raden kan. (1)

---

(1) Ook in zijn eigen weekblad, *'t Jaer 30*, kon Gezelle naderhand den Fransen keizer maar niet loslaten. Maar hier is hij tot « Kokkedêkok » herdoopt. Heel aardig Z. M. Kokkedêkok's portretje in nr 15 van *'t Jaer 30* (9n Okt. '64) :

Napoleon III

« Hebt gy, lezer van *'t Jaer 30*, nog 'nen hane gezien, in de meimaend, by voorbeeld, als hy ten dulsten is, vier uit zyn oogen kykt, en den bloedrood bekroonden kop stout in de hoogte houdt, zeggende : « *Kok-kok-kok ! wie kander aen my ?* » Hebt gy dat nog gezien ? *Schart ! Schart !* en hy haelt zyn klauwen door de aerde, dat ze rondom hem uiteen vliegt, en hy kykt, en hy knikt, en als er iets roert of zigtbaer is dat hem aenstaet : *pekke !* hy heeft het binnen. Toen wederom : *schart ! schart ! schart !* elken poot overhands, en nog een keer kyken en pekken en eten.

» Alzoo staet de franschen hane met zyn twee klauwen over Europa te scharten. De Italianen wierden ongerust, daer ging iets los komen : *schart !* zegt Napoleon en 't ligt al overhoop te Turyn, de brokken vliegen tot aen Roome toe en de bloedrood bekroonde franschen hane staet te kyken in dien hoop, dien zyn pooten uiteen geschart hebben, *zoekende wat hy gaet verslinden*. *'T mostaerdzaedje* daer Christus van sprak, dat krygt hy in zynen

Vleeschouwer's weekblad begon telkens met een resem *Gemengde Berichten*. In een der *Gemengde Berichten* van nr 6 (29n Julie) herkent men dadelik Spoker's hand. 's Keizers woord « l'Empire c'est la paix » is hem motto voor 't volgende nieuwsje :

« Te Rousselaere gaen de sulferverkoopers een herberg stichten met name : *In den slag van Solferino*. De baas heet Lang Piere, en de bazinne Cella Paix. Verkoopen franschen *brandwyn*. »

Laten we even glimlachen om de woordspeling, en ons verhalen op het spotdeuntje dat hetzelfde nummer ten beste geeft :

Ic was so langhe Slikman

Een oud en aerdig vlaemsch liedje, een octave hooger gezet, om t' akkoord te staen met de fransche pianos van onzen tyd. Auctoribus G. en J. Spoker. (1)

---

krop niet ! dat zal *boom worden en de vogels zullen* nog in gerustheid *in zyn schaduw zitten* schuifelen als de franschen haen en zyn haentje noch *kok !* noch *kokkedèkok !* meer zullen zeggen : let er op. »

(Menig stukje uit *'t Jaer 30* werd later opnieuw gedrukt in jaargangen van *Rond den Heerd,* doorgaans alsof 't verse kopij was. Zo vindt men b. v., om maar een enkelen jaargang aan te halen, oude kennissen uit *'t J. 30* in *R. d. H.* van 1886, op blz. 25, 33, 40, 49, 96, 120, 141...)

(1) Deze titel door Spoker zelf met de volgende nota toegelicht : « G. en J. Spoker, twee gebroeders, zyn, de eene de woord-, en de andere de muzykdichter van nog twee vlaemsche liedjes : *Neus en hair* en *Schoemakers kermesse.* Te Gent, by Gevaert. » G. Spoker, dat is Guido ; J. Spoker is Johan Destoop, geb. te Brugge in 1824, overl. te Roeselare in 1898, van 1857 tot 1885 muziekleraar aan 't Kollege.

Neus en hair was een kluchtliedje voor een feest onder de leraars : Gezelle liet de twee feestelingen zingend optreden en elkaar plagen met den monumentalen neus van den ene, met den wilden haarbos van den andere. Het liedje is in den handel te krijgen (Cataloog A. Cranz, Noordlaan, 73, Brussel) voor fr. 1.35, onder den titel *Hebt gy niet gezien.... Koddige duo voor twee gelykige stemmen, A en B, door J. en G. Spoker.*

A. Hebt gy niet gezien een ventje met nen neus ?
nen neus, nen neus, wél neus, ja neus ;
was dat nu toch ne neus ! —

Ic was zoo lange Slikman,
  Slokman, slokkende man,
Tot dat ik met myn slikken
  Een stieleke wan.
En al de lieden vragen m'al
Hoedat dat stieleken heeten zal :
  Slokken heet dat stieleke ;
Savoyen viel my wonderwel,
Ma' 'k sta om nog wa' betere.

Met zijn slikken en slokken wint hij een huizeke

B. Hebt gy niet gezien een manneke met hair?
met hair, met hair, wél hair, ja hair ;
was dat toch ne keer hair !

A. en B. Hebt gy niet gezien een ventje met nen neus,
was dat toch ne neus. —
Hebt gy niet gezien een manneke met hair,
was dat ne keer hair.

A. Zeg ! wat zoudt ge liever dragen,
zulk een schoon paruikske, man !
of zoo'n ding waer peerd en wagen
met gemak in keeren kan? —

B. Zeg ! wat zoudt ge liever dragen,
zulk een knappe neuze, man !
of dien bosch waerin men jagen,
en, misschien, wat vangen kan?

A. Geen olifant
in 't Oosterland
en wierd er ooit gevangen,
die zulk nen snuit,
die zulk nen tuit,
had vóór zyn aenzigt hangen ! —

B. Een hekelzwyn
mag leelyk zyn,
gy zoudt er by verliezen ;
en of het maer
te kiezen waer,
'k zou kemelhair verkiezen !....

A. en B. 'k Heb dikwyls hooren preken
dat onbeschofte liên
van anders fouten spreken
en d'hunne niet en zien....

B. Wel, is myn neus niet regter
en is myn neus niet kleen,
't waer zeker nog veel slechter
had ik er twee voor een !

« Naertschavot », — een kroontje « Dwangvoorloon », — met snikken en snokken *een* wuveke, één : « Tijdverdrijf » ; — en ten slotte ook *een* kindeke, één :

Ic was zoo lange Slikman,
Slokman, slokkende man,
Tot dat ik met myn slikken
Een kindeke wan.
En al de lieden vragen m'al
Hoedat dat kindeken heeten zal :
Vaêrsgezind
Heet mijn kind,
Tydverdryf
Heet myn wyf,
Dwangvoorloon
Heet myn kroon,
Fynverstand
Heet myn land,
Naertschavot
Heet myn kot,
Slokken heet myn stieleke ;
En kent gy nu nog Slokman niet,
'K kan 't ik niet gebeteren.

Roeselare heeft zijn Nieuwmarkt, en zijn Nieuwmarktenaars : een wijk met eigen gebruiken, wiens bewoners des zomers het land aflopen, en ondereen een eigenaardig bargoens praten. In nr 7 (5n Aug.)

A. Zoo, staet myn hair omhooge
en kan het niet verscheen !
myn kop zit toch in 't drooge,
'k heb liever zulk of geen !

A en B. Laet elk end'een vergeven
en bly zyn dat hy leeft ! —
tra lalala lalala lala
en bly zyn dat hy leeft ! —
en tracht hy langst te leven
tra lalala lalala lalalala
en tracht hy langst te leven
die langsten asem heeft. —

Schoemakers Kerremesse, insgelijks een plaagdeuntje, was reeds vroeger verschenen in « *Hekel en Luim,* Tydschrift toegewyd aen de verdediging van de taelregten der Vlaemsche Bel-

van *Reinaert* laat Spoker zijn lieven Slokop als Nieuwmarktenaar den boerenbedrieger spelen :

Marsjang d'Parie

Men heere' me dame',
  Marsjang de Parie ;
Kop kop kop wat ae' me :
  Mrsjang me vwasie !
Mê nolden en spellen,
Mê klinkers en bellen,
  Mê sitse en katoen,
Hê' je nimendolle van doen ?

Men heere' me dame'
  Mrsjang de Parie ;
Ik ben ik geen kramer
  Gelyk parissie.
'k Ben eerlyk van handel,
'k Ga regt in myn wandel,
  Hetsss... (1) sitse en katoen,
Hê' je nimendolle van doen ?

---

gen. Opgesteld onder de medewerking der voornaemste letterkundigen. Hasselt, by P. F. Milis, (1855-)1856 », blz. 340 :

Ne keer dat het schoemakers kerremes was,
    Tierelidas,
Ton waren de pekkers al mooi, ooi, ooi,
  Ze zaten met boven de tnegentig,
Ja, negenmael negen en tnegentig,
Te smullen . . . .
Te smullen aen 't vel . . . . .
Te smullen aen 't vel van een vlooi.

Zo zeven strofen. Later, in *Rond den Heerd,* III (24ⁿ Okt. 1868), nog eens herdrukt. — Over Gezelle's medewerking aan *Hekel en Luim* wijden we verder een paar bladzijden. In den muziekkataloog A. Cranz staat *Schoenmakers Kerremis* opgegeven à fr. 0.85.

Slikman is een navolging van dien eigenaardigen repetitietrant voor noem-liedjes als b. v. *'t Liedje van den rijken man* (*Rond den Heerd,* 1884, blz. 333) en dat *van 't huishouden* (J. Bols, *Honderd oude Vlaamsche Liederen*, Namen 1897, blz. 238).

(1) « God zegen 't je ! Mrsjang moet niezen. Menschen en dieren, die niezen binst dat ze vertellen, 't is teeken dat ze liegen — uitgenomen de vossen. Zie Grimm's *Deutsche Mythologie*, bl. 1071. *(Nota van Reinaert de Vos).* »

Men heere' me dame'
  Lang Pier Cella Paix;
God wil me beschamen
  Of 'k liege : JAMAIS !
'k En wil nie' meer loopen,
Myn goed is te koopen
  Voor nieten... katoen?
Hetsss... éje nimendolle van doen?

Nog volgen vier strofen. De voorlaatste zegt ons wie eigenlik marskramer is :

Voor grysde mestassen
  En withairden kop,
Voor knevels en fassen
  Pomaed *Esloquôpe!*
Zoo heet men in 't noorde
Van heeren een soorte,
  Med 'n aerdig fatsoen.
He' je nimendolle van doen?

In n[r] 8 (12[n] Aug.) komt een ander slachtoffer onder de roede : Goeverneur Vrambout's lijfdichter Karel Versnaeyen, die in 1860 te Gent een bundeltje verzen, « Liefde, vreugd, vaderland, drie snaren mijner lier », had uitgegeven. We slaan den schimpenden aanhef over, en delen enkel de slotregels mee van Spoker's onstuimige strafrede :

. . . .
Liefde, vreugd en vaderland?
  Drie snaren uwer lier,
Ge kent er 't een noch 't ander van
  En 't derde niet een zier.
Wat zegt en zingt en zoekt gy dan
  Voor edeler zucht te ruw?
Niet zegt en zingt en zoekt gy, dan :
— U —

Variatio delectat : in n[r] 9 is de variatie helemaal onverwacht: 't is doorgaans vrij overbodig dat Gezelle zijn naam of een deknaam plaatst onder een stuk verzen of proza, proza en verzen dragen zelf een

stempel die toewijzing aan anderen uitsluit. Een ondeugend pleidooi voor losser taalzwaai, wel niet met Spoker's naam onderschreven, maar toch buiten twijfel van hem, is dan ook

Een stuk Dictionnairegazettenieuws in Dictionnairegazettevlaemsch.

Het vertelt zich, dat zich zonderlinge gebeurtenissen hebben voorgedaen gedurende het gisteren met schrikkelyke woede zich over onze stad geworpen hebbende onweder. De tot boven de dry honderd voeten zich verheffende treffelyke stadhuistoren, waerin zich toen twee wakers bevonden, die zich met zich wederkeerig het gevaer van zich daer te bevinden af te schilderen onledig hielden, wierd eensklaps met eene overal zich latende hooren losbranding geschokt. Een van de zich zigtbaer ontroerd bezigtende wakers, stelde zich, zoo hy zich voorstelde, met zich plat op den grond uit te strekken, buiten gevaer; de andere, geliet zich als of hy zich eene wyl bedacht, dan begaf hy zich tot den noodklokstring; die brak zich tusschen zyne handen, de klank verdoofde zich, het onweder verstrooide zich, de zon vertoonde zich aan den gezigteinder, geene aen den toren bewerkstelligde schade bemerkte zich, en na zich de oogen wat gewreven te hebben, begaven zich de twee wakers omlaeg en ververschten zich, zich gelukwenschende van zich voor de benauwdheid kwyt te bevinden; en dat zich deze bemerkenswaerdige gebeurtenis in min tyd heeft opgedaen dan er zich besteed heeft, om er zich een denkbeeld van te kunnen daerstellen, dat verstaet zich. (1)

Onmiddellik hierop volgt in hetzelfde n^r^ een versje waaruit blijkt hoe druk en gaarne *Reinaert* in

(1) Dat de persiflage zeker van Gezelle stamt werd ons naderhand door Prof. G. Verriest bevestigd. Men zou vergeefse moeite doen met in Gezelle's werken naar *sich*'s te zoeken. Alleen in de verzen uit den eersten tijd, stoot men op enkele; zo, drie of vier in de *Dichtoefeningen* van 1858; maar onmeedogend werden ze uit de later uitgaven van dezen bundel geweerd. — Ergens in een ander naamloos stukje, insgelijks proza, steekt Gezelle den draak met de verbittering van het getwist over *aa*- of *ae*-spelling; Prof. G. Verriest vestigde er mijn aandacht op, maar — toen hij dit deed had ik de Reinaertverzameling al naar Antwerpen teruggezonden.

West-Vlaanderen gelezen werd; voornamelik door de Kollege-leraars en de studenten, onder 't verlof :

Op Reinaert de Vos

Daer zyn vossen vossen vossen
  Al waer dat men hêen gaet :
Op de bergen in de wouden
  Of wanneer m'in stêe gaet ;
Vossen met of zonder steerten,
  Zoo de mode al mêe gaet ;
Op vacancie nu byzonder
  En studenten beêvaert.
Vosselinkskes, voskes, vossen
  Met een bitje of geen baerd,
Maer toch nimmer fransch gezind en
  Niet zoo elk end' een gaet.
Nu, die vossen 't is een wonder
  Hoe dat al lyk één praet :
O, gy voskes, gaet en loopt maer
  Langs de Schelde en Leivaert,
Waert ge wel met duiz'd, 't is immer
  Toch maer ééne Reinaert.

Maar zo schrijven we op den duur alles over, en, leefde hij nog, niemand die 't meer zou verbazen dan Spoker zelf, dat in zijn eenmaal los-uit-de-mouw-geschudde gekkernij nu nog iemand belang stelt.... N^r^ 10 (26^n^ Aug.) van *Reinaert* deelt een brief mede van « den zeejventienden van oewest 't jor 1860 » door zijn « dienoore Spouwkere » tot hem, « Menhaeire Reejnoort de Vos » uit Brugge gericht. *Reinaert* moet zorgen dat de mensen overal zijn taal goed kunnen vatten : als hij nu, zoals in 't voorgaande nummers gebeurd is, (pseudo-) Engelse, en idem Duitse, en Franse brieven opneemt, hoe zullen ze uit hun blad nog wijs worden ?

Wêtje wal watte, menhaeire Reejnoort de Vos, wêtje wal dass' ier klagen vajje? è ja ! zeggen de mèngschen azzo, me zoeng wal meuwgen olle tollen verstoon om Reejnoort de Vos te kannen leejzen.... è ja ? nêm nu e kê, menhaeire Reejnoort de Vos, dank ik zoen begunnen êp me brugs te gon schriven no

joen, en danke der ier en dor nog een ingels of e frangs woord of twee deure kletsteden, zoenger te zeggen wattad betaeikent, e je'n zal chii niet weejten wattaje der an et, en je'n zoet gelere dor in Antwerpen oowk ni ferstoon ».... (1)

Het overige van den brief bestaat uit zinspelingen die de trouwe Reinaert-lezers wel een ogenblik zullen verlustigd hebben; ook Slokop krijgt een veeg mee; maar van dit geliefde Spokerthema komen verderop nog variaties genoeg; overkompleet is ook een gebrek: geschrapt dan maar, in de aanhalingen....

Uit de toen pas verschenen achtste uitgaaf van Kl. Groth's *Quickborn* zendt Spoker voor n^r 11 (2^n Sept.) een navolging van 't bekende fabeltje van *Matten haze;* Matten wordt door de loze kraai bepraat om Slokop-Wulf den poot te reiken en te leren dansen :

.....
Zoo Matten gaf poot...
Slokop beet hem dood
En ging in de schaûwe 'em
Gaen eten al gauwe en
De kraeije kreeg een
Van de achterste been'

En, voegt Spoker erbij, kursiverend :

Slokop is gekend
Voor 'n gulzige vent;
Maer wie Matten haze
Zal zyn, en de dwaze
Kraeije, die 't raedt zoo med-een
Krygt 't ander van de achterste been'.

Zeven nummers achtereen verschijnt daarna geen regel van Spoker in het Antwerps pamflet.

« Waer mag hy blyven ? » klaagt Reinaert in n^r 18 (21^n Oct.). « Is myn vriend Spoker verongelukt ? De lezers van Reinaert worden ongerust, omdat zy zoo lang niets van hem vernomen hebben. »

(1) *dass'ier* (dat ze hier). *wal* (wel). *dank ik* (dat ik). *èp* (op). *zoenger* (zonder). *chii* (gij), *wattaje* (wat dat gij). *et* (hebt). *je'n zoet gelere* (gij en zoudt het gijlie).

Maar in nr 19 luidt het met gejuich in de *Correspondencie :* « Aen Spoker. Het is feest by de zeven filosofen geweest, omdat zy tyding van u ontvangen hebben », en nr 20 (4n Nov.) deelt dan ook het ondeugend antwoord van den Brugsen briefwisselaar mede, die al de schuld op zijn verhuizing schuift :

Vriend Rein,

God zy dank, ik ben niet verongelukt; maer ik ben van en met den 26n oogst aen 't veranderen van myn adres. Daer zyn er misschien van uwe verstandige lezers die peinzen, dat niets gemakkelyker is, dan die soort van verandering, en dat ze maer bestaet in de eene stad voor de andere, eene kleine straet voor eene groote, Holland in plaets van Vlaenderen, Savoyen in Frankryk in plaets van Savoyen in Italien te zetten, gelyk Sloekop onlangs een zeker adres veranderd heeft. Ze zyn er wel mêe ! Ik voor my, ik verander nu al twee maenden aen het myne, en 't en is nog niet klaer. Daerom is 't, vriend Reinaert, dat ik sedert dien tyd niet meer geschreven heb. Maer nu eindelyk, by geweld van werken, heb ik myn adres toch bykanst veranderd...

De brief sluit met een grappig anekdootje, en de rubriek « Ditjes en datjes en allerlei praetjes » brengt er nog een. Opgeruimde luim en argeloze « leute », pikante rijmpjes op de knie gedicht, zotte kwinkslagen uit de rookkamer der professors 's avonds onder het plaag- en praatuurtje, beuzelarijen, meer niet, — maar,... van dien buitengewonen *zegger* Gezelle.

(*Wordt vervolgd*) L. SCHARPÉ.

UIT ITALIË

(*Vervolg.*)

Maandag 23 November.

Op den Tiber, tracht een tuierboot, die gedoopt wierd *Archimedes*, een sloepe voort te slepen, dat hij er bij kucht. De Italianen springen zeer gemakkelijk om, met de groote mannen der Oudheid, als waren het, van rechtswege, hunne bondgenooten, en ik denk, dat de schim van Archimedes, die den aardbol wilde opheffen, rood komt van schaamte, op de oevers van den Styx, als zij alzoo, dezen, haar onweerdigen naamdrager, vernesteld ziet. Rechtover Vesta's tempel, woont nu een schoenmaker, die *calze* verveerdigt *senza cartone*, lijk ik ievers zag uitgeplakt. Vodden, oranjepellen en oude zolen liggen hier, vóór de huizen zoo harmonisch op malkander, dat de ruimdienst, hun recht van opstal niet meer schenden durft. Ik ga naar San Pietro in Vincoli en blijf er, langen tijd, vóór *Moses* zitten. Dit is wel, lijk Dr Fells beweert, de *Zeus* van het Christendom. Om een goed gedacht van Michel Angelo te krijgen, zou men moeten met *Moses* beginnen. Het *Pantheon* is, in de oogen van profane lieden, lijk ik, een onbeduidende steenhoop, waar de vaderlandsminnende Italianen, langs binnen, hunne namen mogen schrijven, op twee registers.

Om mijn wandelinge deftigerwijze te sluiten, moet ik de zonne zien ondergaan, op den *Pincio*. Sint Pieterskoepel staat, lijk doorgesneden, op de waterverfachtige, geelroode lucht en, een half uur nadien, hangt, in 't Westen, nog een bloedige striepe, lijk de verre gloed van een gruwelijken brand.

Woensdag, 25 November.

In volle vlucht, komt een weggeloopen, houtemager peerd den Janiculus afgestormd, gevolgd door een stratejongen, met zijn hemde, langs achter, uit zijn broek, lijk een waaiende wimpel. Iedereen (en ik ook) staat rustig dit tooneel te bekijken,

alsof het alle dage gebeurde. Het beste middel, om van schoenpoetsers, zichtkaartverkoopers, koetsiers, bedelaars, mozaiekventers of gidsen bevrijd te blijven,is rond te slenteren,met mijn handen in mijn zakken, de randen van mijn hoed neder en al fluiten. Het moet zijn, dat ik alzoo een tamelijk voldoende, romeinsch uitzicht krijg. 't *Palazzo dell'Esposizione di belle Arti*, is der hoofdstad niet weerdig. De spaarzaamheid, waarmee alles er aangelegd wierd, verraadt eerder het arm Vaderland, dan het kunstige. Jong Italie telt, waarlijk. beeldhouwers van eerste gehalte. De lieflijke en dichterlijke kanten schetsen van het leven past, hun best. Hier, meer dan elders, steekt het *dierlijke* realisme tegen. Figuren, die moeten, in hun overdreven gruwelijkheid, den pessimisten last van den Arbeid(met een hoofdletter geschreven) teruggeven, alhoewel met vernuft afgewrocht, kunnen, dunkt het mij, niet gedijen, in deze vroolijke zuiderstreke. Over 't algemeen, bekommeren zich de jongste kunstenaars, nog zeer weinig, om het Vaticaansche vijgeblad en de christen onderwerpen,door hen behandeld, bezitten, gewoonlijk, als godsdienstigen stempel, niets anders, dan een schriftuuropschrift. Bij de schilders,valt er veel min te prijzen en te loven. 't Meestedeel blijven,onder de middelmate en de anderen leveren zelden gewrochten, die, in alleopzichten, voldoening verschaffen. Ciseri's doek *Ecce Homo* b. v. dat inderdaad treffend is en waarvan het afbeeldsel, in alle steden van het land, te koope staat, steekt mij tegen, in de koppen, die, op de eerste rangen, achter de leuning van 't lithostratos, voorkomen. De verder koppen, in den achtergrond, die niet meer te onderscheiden waren, lukten beter en dezelfde bemerking viel mij ook te binnen, bij verschillige ander schilders, die den voorgrond en den achtergrond onberispelijk uitwerken, maar allen zondigen, in het middenvak. Tusschen de overige gewrochten,vindt men veel afval, waarvoor de deuren van 't museum beter zouden gesloten blijven.

Donderdag, 26 November

Rosada is een italiaansche baanstrooper, die de handen van het gerecht ontsnapte en niet teruggevonden wordt. Spedalieri, integendeel, is een geestelijke uit Sicilie, die de eenheid van het Vaderland aanplichtte,in zijn schriften en daarom,van het dankbaar *Italia nuova* een standbeeld kreeg, op eene der laatste plaatsen, welke hiervoor, in Roma, nog beschikbaar zijn. Maar nu meende de vooruitstrevende linkerzijde,dat het niet betaamt, een geestelijke, in de stad der pauzen, te verheerlijken en wilde

Spedalieri, naar zijn verre geboortestreek, verbannen. Het Gouvernement, om niemand te mishagen, vond geraadzaam het voetstuk, met een doek, te overspannen en de inhuldiging ervan, *ad calendas græcas* te verschuiven. Daar dit *statu quo* reeds sedert ruimen tijd duurde, heeft, op eens, de questuur, gister nacht, bevel ontvangen, *manu militari*, Spedalieri het volle daglicht te laten aanschouwen. Gansch Roma staat op sprieten en de *Voce della Verita* maakt er gebruik van, om den prefekt der questuur, de volgende luimige overweging toe te schrijven : Indien wij Rosada niet ontdekt hebben, hebben wij, ten minste, Spedalieri ontdekt !

Eerst vandage, smaakte ik al het heerlijk genoegen, dat vloeit uit Sanzio's *Atheensche Philosophenschole*. Deze voorstelling geeft inderdaad, het hoogste oorbeeld terug der humaniora en behaagt mij meer, dan de *Disputa del Sacramento*, omdat de schilder, uit inborst, eerder grieksch zal geweest zijn dan christen. Men moet dit tafereel nazien, stuk per stuk en dan, alles samenrapen, om het grootsche uitwerksel, in al zijn volheid, te vatten. Het wonderbaar doorzicht, onder opeenvolgende bogen en de beelden, die van hier tot ginder verre, onberispelijk geteekend, te gader loopen, in verbazende eenheid, doen de verstorvenheid der kleuren vergeten. Elke kop is een portret en de jonge hertog van Urbino en de kinderlijke Frederik Gonzaga en de kommerlooze Eclectieker, die, met zijn beenen overkruist, in een boek leest, zijn figuren, waarvoor men, langen tijd, in zalig genoegen, kan blijven droomen. Raphaël bezit, daarenboven, de groote gave, heiligen te schilderen en engels, die zweven iu de lucht, met zulkdanige natuurlijkheid, als waren zij alzoo belichaamde, gevleugelde wezens. De reddende engel, die nederdaalt, in Sint Pieters gevang, beweegt, op zoo treffend — ware wijze, dat ik de weerga dezer verschijning, nooit tegenkwam, tenzij bij Sheakspeare, als Brutus, moegebeuld, onder zijn tente, de schim van Cœsar ziet. Michel Angelo ook, weet zijn figuren, op het *Laatste Oordeel*, in de Sixtina, met ongehoorde stoutheid, te slingren, door de ruimte. Maar deze fresken zijn te veel beschadigd, om er, zonder archeologische diepgrondigheid, het machtig schoone nog uit te rapen. Biaggio da Cesena, kamerier van Paul III, dorst opkomen, tegen de naaktheid der verrijzende dooden en Michel Angelo, uit wrake, schijnt het, stelde Biaggio, in de Sixtijnsche kapel, voor, onder de gedaante van een verdoemde. Toen de kamerier, hierover verontweerdigd, bij zijnen meester, zijn beklag deed en verlangde zijne beeldtenis, uit dit weinig sympathiek gezelschap te zien verdwijnen, antwoordde Paul III, dat de pauzelijke macht zekerlijk doordrong, tot in den Hemel en het

Vagevuur, maar niet tot in de Hel. Evenwel,heb ik vruchteloos, den ongelukkigen Biaggio, onder het getal der verdoemden trachten te ontdekken.

Dezen namiddag, had ik toegang, tot de *Anticamera pontificia al Vaticano* en wachtte daar de komst van zijn Heiligheid af, te midden lieden, uit alle landen der wereld, bijzonderlijk priesters en jong gehuwden (welke,op reis, en in Roma, eerder te beklagen zijn dan te benijden). Er heerscht in deze Anticamera, een vertrouwelijke gezelligheid, die men niet vindt, meen ik, in de wereldsche hoven, waar halstarrige geplogenheden,het *vulgum pecus* der bezoekers, met afgodistenschrik bevangen.Het aangezicht van den Paus is geenzins aristocratisch, maar er ligt een glans over van vriendelijkheid, gulhertigheid en goedheid, die ik zelden ontmoette. Deze weinig verfijnde wezenstrekken, met zachte oogen en een altijd gemeenden glimlach op, boezemen den nederigen en den schuchteren, een grenzeloos vertrouwen in. Met zijn zware, doch niet afstekende neus, zijn hoekige kin en zijn grijs haar, dat borstelachtig opensprietelt, boven zijn vierkante voorhoofd, schijnt Pius X, een man uit het volk, die, door deugd veredeld, juist datgene bezit, wat *Humanisme* nooit heeft kunnen verschaffen. Want, op de ontelbare goden — en keizerskoppen, in het Vaticaan verzameld, straalt overal, ikzuchtige *majestas* door en Marcus Aurelius zelf, die, vóór het Capitolium, verbeeld staat, terwijl hij zijn vijanden genade schenkt, doet dit, met ijskoude plechtigheid. Hij is een philosoof, die in hooge kringen zweeft en misprijzend,naar beneden kijkt. De Oudheid had geen geest te kort, maar herte.

Vrijdag, 27 November.

Het Coliseum, in den maneschijn, toont beter, dan bij dage, de grijze uitstekende bulten van zijn kalksteenen geraamte. De groengele lichtstralen, die, in de open gangen booren, teekenen ronde schaduwbogen, langs de keien der Arena. Zwarte kauwen zitten te slapen, op de bovenste zuilen en, al den overkant, zingt een wijnvoerder, die uit de stad trekt, zijn galmend avondlied.

Zaturdag, 28 November.

De villa Borghese heeft, waarschijnlijk, een democratieker voorkomen gekregen,sedert zij den Staat toebehoort.De bewakers zijn verwereldlijkt, bijzooverre, dat zij niet meer gelijken, aan de eerewachten, vóór de romeinsche paleizen, die, met hunnen hoed

dweersch gezet en hun langen, zeemhaarden jas, statig geleund staan, op den zilveren appel van hun *majordomusstok*. Langs binnen, treft men, in de villa Borghese, zalen aan, die verbazen door hun ongehoorden pracht. Op het zicht van zooveel goud, marmer en kunststukken, dunkt het mij, dat een nooit tevreden begeerlijkheid, de levensvreugde der zestiendeeuwsche prinsen, die deze woonstede voltooiden,bedorven heeft. Hier is de Renaissance, tot een toppunt gestegen, van heidensche bewondering. Tiziano is er op zijn plaats en zijn *Venus-* en vrouwenbeelden, volmaakt geteekend en gekleurd zonder weerga, geven een treffend gedacht der *over*-beschaving van zijnen tijd. Op Van Dijck's wijdvermaarde *teraardebestelling Christi*, schijnt de lieflijke Maria-Magdalena, eerder een huwelijk bij te wonen, dan een begrafenis.

Nu moet ik, langs de Porta Pia, den nieuwen *Umbilicus Urbis Romæ* en van Italie, door den regen, naar den zwalpenden Tiber, die Horatius *flavum* noemde. Moest hij vandage terugkomen, ik geloof, dat hij een min vleiend hoedanigheidswoord zou kiezen.

Zondag, 29 November.

Langs de linkerzijde van het Capitolium, zitten, gevoed op kosten der Stad, in twee ijzeren kooien, een arend en vier wolven. Deze dieren — de wolven bijzonderlijk — die moeten het Symbool der eeuwige Stad aanschouwelijk maken, schijnen zeer *sehnsuchtachtig*, naar bosschen en kudden te verlangen en den dag te verwenschen, waarop Roma hunne oörmoeder, tot zinnebeeld nam. Indien de oude wolvin, de gevangenschap harer nakomelingen voorzien had, zou zij nooit het ongelukkig gedacht gekregen hebben, Remus en Romulus met blinde zorgvuldigheid, op te kweeken. Intusschen,troont Marcus Aurelius, ginder hooge, zonder pinkoogen, wijsgeerig te peerde, met zijn bloote beenen, in den regen. De Capitolinische *Venus*, is voor mij, vergeleken bij alle ander groote of kleine *Veneres*, verre de volmaakste.In de zalen,nevens haar,vindt men marmeren romeinsche matronen en consules, op lange zetels, rustig en vol betrouwen, alsof hun geslacht bestemd geweest ware, om, in de eeuwen der eeuwen, den wereld te regeeren. De *gladiator*, in den hof van Sallustius opgedolven, indien hij door Sallustius aangekocht of gekozen wierd, bewijst de uitmuntende smake van dezen ouden collegievriend. Den kop van *Brutus* moet men bekijken, om deswille van Sheakespeare. Kleine kin, kaal geschoren en kloos-

terachtig uitzicht. Hierna het *Forum* en de *Via Sacra*, waar ik wandel, ter eere van Horatius, *nescio quid meditans nugarum*. Het is een zeer onschuldig genoegen, door Septimus Severus zegeboge te trekken en de burgerlijke kleinheid van heden te vergelijken, met het keizerlijk geweld van vroeger. Als men een ontzaggelijke macht, welke niemand trotseeren dorst, te midden oude zuilen, waarop de stichters zich *divi* noemden, ten gronde ziet liggen, schijnt het een zoete wrake, deze heilige plaatsen, met opgerolden broek, een regenscherm open en Dr Gsell Fells *Culturbuch*,ongestraft,te kunnen doorloopen.Wijds en zijds,liggen ribbekassen van koeien en schapen, tusschen menschenschinkels, te rotten, in open lucht. Geen enkel graf wordt gerust gelaten en de beestekoppen, op de *Dis-manibusszerken*, staan verbaasd te luisteren, in de musea waar zij toevallen, naar den verwonderden *Yes!* der engelsche *ladies* en het bewonderd *grossartig!* der duitsche doctoren, met wetenschap vervuld, lijk hunne worsten met verkensvleesch. De Joden, verneem ik, uit wrake, willen nooit onder Titus zegeboge doorgaan. De verwoesting van Jerusalem ligt hun nog opperst. Men moet jood zijn, om zoolang een affront te onthouden. In 't *Atrium Vestæ*, staan twee rijen borstbeelden, beteuterd naar malkander te kijken en, vóór de *horrea*, liggen, bij hoopen, gebroken aarden kruiken, die, over twee duizend jaar misschien, ievers in een luculliaanschen kelder bewaard wierden, boordevol met vroolijken Falernewijn. Dezen avond, op de platanen, langs de *piazza Cairoli*, tjilpen de musschen en spelen, in zoodanig groot getal, dat men niet mag omhooge kijken, zonder te varen lijk de oude Tobias.

Napoli, Maandag, 30 November.

De lucht hangt vol mist en het stormt. Het groene water van den golf klotst, tot tegen de kaaien, dat het schuimt. Uit de zwalpende zee, komen baren gedraafd, de eene achter de ander, lijk een leger onstuimig peerdevolk. Met wild geweld, slaat de regen, in draaiende kolken, boven de zinken daken en, rond den top van den Vesuvius. slingeren grijze wolken, in vlokken, lijk schapenwolle. Achter den Vesuvius, ligt Capri en 't is vandage niet, dat men dit eiland mag noemen *un pezzo di Cielo in terra caduto*.

Napoli, Dinsdag, 1 December.

De herders, bij 't eerste daglicht, melken, langs de bane, hunne rosse geiten, met heesche bellen aan; de groenseliers

zwepen hunne peerden, dat het kletst; de vijgeverkoopers stellen hunne waren uit en ik verlaat Napoli, zonder Pompeji gezien te hebben. Er is in deze laatste stad, volgens Prof. Mau, een muurschilderij, die grieksche visschers voorstelt, terwijl zij, door Homeros, ondervraagd worden. De groote dichter verlangt van hen te vernemen, wat zij gevangen hebben en zij antwoorden : « Wat wij vongen, lieten wij ginder en wat wij *niet* vongen brachten wij mee ! » Homeros, met al zijn vernuft, zocht, lang en vele, de oplossing van dit raadsel en is van verdriet gestorven, omdat hij ze niet vond. Zij was nochtans zeer eenvoudig : De visschers spraken van hunne luizen. En ik ook, nu ik uit Napoli terugkeer, dank zij den storm, zou, meer of min, hetzelfde raadsel mogen gebruiken, als antwoord op dezelfde vraag. Overal, hangen oranjeappels, lijk goudklompen, tusschen de versche groenigheid van het zijpelend gebladerte. Hier en daar, zit een trage ruiter, op zijn grijzen ezel en houdt, boven hem, een hemelsblauwen regenscherm open, lijk een tente. Wij rijden voorbij Capua, het oord, waar Annibal, in genuchten, zijn kostbaren tijd verloor ! De cactussen, met hun sprieteltoppen scheef, staan lijk dronkaards, boven de rots en het water stroomt, bij gulpen, over de straten. De bedienden, die in elk baanhof, den trein begroeten, met de nationale vlag, dekken er nu hunnen kop mee, tegen den regen. Utile dulci. De lieden en de dingen zijn, in deze streke, zoo weinig natte gewoon, dat de wagen, waarop ik zit, alhoewel splinternieuw, niet waterdicht is en druppels laat leken, op mijn *führer durch Pompeji.* De abdij van Monte Cassino staat, zoo duizelachtig hoog, dat hare witte torens, bijna tot aan de poorten van het Paradijs reiken. Trapsgewijze, langs de groene hellingen, rond Aquino, liggen dorpen, met rozeroode huisgevels, de eene nevens de ander, te pronken boven het dal.

Roma, Woensdag, 2 December.

Castor en Pollux, die vòòr het Quirinaal, met hunnen rug in de zonne staan en de, in evenredigheid, veel te kleine hengsten, nevens hen, zijn wederom een voorbeeld van allegorische onnatuurlijkheid. Doctor Fells beweert, dat het huiveringwekkende hierdoor beter uitkomt. De musschen echter, bemerken het niet en zitten, op zeer vertrouwelijke wijze, boven de schouders dezer godenkinderen, te vechten, dat de pluimen stuiven. De galerie Barberini, hoe klein zij ook weze, mag onder de voornaamste der stad gerekend worden. Sanzio's *Fornarina* is het *nec plus ultra* der werkelijkheid. Zij heeft slechts de spraak te

kort en een weinig meer voornaamheid. De *figlia di Raphael Mengs* integendeel, bezit lieftalligheid, in overmate en het engelachtig aangezicht van *Beatrice Cenci* of der *Sybilla* (de naam doet niets ter zake) blijft een ideaal van reine, vrouwelijke schoonheid. Hier is geen gezocht kleurenspel, maar wit alleen, op donkren grond. Dit zuiver gelaat weerspiegelt de vroomste der zielen. Over het voorhoofd, hangt een weemoedige nevel, zoo licht, dat hij, bij den eersten zonnestraal van hoop, verdampen zou en de oogen, vol goedheid, zoeken droomerig, ievers een zaligen dag terug, in de verre diepten van 't verleden.

Donderdag, 3 December.

Een der schoonste hoekjes, uit de Eeuwige Stad, ligt, achter Sint Pieters, over het kerkhof der Vlamingen en Duitschers, waar men, op het hekken, leest : *Teutones in pace.* Deze openluchtige plaats, met fijne witte keien en rooden zavel bedekt, klimt opwaarts, onder de schuinsche zonnestralen. Een bijtende bergwind waait er, over de steenen balcons der paleizen en geen ander gerucht stoort de eenzaamheid, dan 't geklepper der duiven, die, uit de dakgoten der basiliek, langs de blauwe lucht, naar het vergulde kruis van den koepel vliegen. Beneden, dweersch door zwarte booggangen, ziet men rechts en links, in de verte, stille lichtjes branden, lijk blekwormen, voor een O. L. Vrouwbeeld.

Vrijdag, 4 December.

Onder den gietenden regen, trek ik de Jezuskerke binnen. Zij is vol geloovigen : Oude matronen met majestatischen tred ; roomsche petermannen, meestendeels kaalhoofdig, die, op zeer eigenaardige wijze hun zakneusdoek, boven hun haarloozen kop leggen, tegen de verkoudheden ; jongens in seminaristen verkleed en boeren uit de Campagna, met stokken mee, lijk over ouds, de ermijten. Al deze lieden zijn, beurtelings, bezig, met een vurig gebed en dan, onder malkander, met een even vurig gesprek. De kerk vervangt den Schouwburg, en de biechtstoelen staan met bloemenruikers versierd. Te Napoli, biecht men, achter de pijlers van 't huis Gods, te Roma, gebruikt men een zetel voor den priester, bij ons, zit men half gedoken en, in Holland, sluiten de biechtstoelen, met deuren en grendels, langs alle zijden, lijk versterkingen. Indien deze gradatie blijft stijgen, naar den Noordpool toe, dan moet men, in Zweden, reeds biecht hooren. in kelders. Het is geen zeldzaamheid, geloovigen te zien, met groote

ingetogenheid, de teenen kussen van een heiligenbeeld en daarna, met even veel natuurlijkheid, een rochelenden speekselkus, langs den kerkevloer kletsen. Het *e vietato sputare* staat nochtans, ten allen kante, uitgeplakt, maar de gewoonte is sterker dan de wet. Men mag den italiaan, in zijn doeninge, niet van dichtbij beschouwen. In huis, is hij slordig en, langs de strate, wandelt hij, opgezet lijk een pauw. De *profumeria* die een signorino of een signorina moeten verbruiken, alvoor zij in 't huwelijk geraken, kost het leven aan duizenden bloemen. *Fiori e poesia* heeft, meer of min, het oude *panem et circenses* vervangen en indien gij weten wilt, wat *poesia* beduidt, zal men u, met een hand, op het hert en een verrukten blik, naar den blauwen hemel toe, antwoorden : *Sentimento*. Dit is de zandgrond, waarop de gansche psychologie der zuiderziele gebouwd staat, zoowel bij de jonge moeder, die met brandende, zwarte oogen, in onstuimigen drift, haar kind omhelst, als bij de kromgegroeide ouderlingen, die, langs den hoek der straten, malkander zoenen, op hunne perkamenten wangen.

Zondag, 6 December.

Morgen, verlaat ik de Eeuwige Stad en ben bezig met overdenken, wat zij mij getoond heeft en geleerd. De Oudheid, met al de heerlijkheid, die nog in de brokkelingen harer ingestorte gebouwen blijft zitten, schijnt den hoogsten trap van bestuurlijke volmaaktheid bereikt te hebben, welke een staat bereiken kan. Drie werelddeelen lagen, in een net van krijgsmacht gesnoerd, roerloos op de keizerlijke handgrepe van den imperator. En nochtans, dit reuzachtig rijk, scheurde in stukken, lijk een donderwolke, omdat geweld niet bestendig is. Boven het eerste Roma, bouwden de Humanisten het tweede, welke, door pracht en weelde, alle volkren der aarde verbluffen of verergeren moest. Wat schiet er van over, tenzij het sprekend bewijs, dat de kunst ook, niemand redden kan. Het derde Roma bezit een schatkist, vol papiergeld, een zeer flink leger en politiekers, die veel meer houden aan hoogdravende woorden, dan aan nuttige daden. Het Vaticaan evenwel, spant, nu nog, de krone, boven het Quirinaal, omdat de geestelijke hoofdstad van het Christendom, immer te *algemeen of catholiek* schijnt, om te kunnen dienen, als hoofdstad van Italie. Indien noch de macht, noch de kunst bekwaam waren het nieuwe Jerusalem, tegen den vijand te bevrijden, dan blijft er maar de christene Liefde meer over, uit het Evangelie. In de glanzende eeuw van stoffelijken luister der

Kerke, beweerde Luther : *Roma veduta, Fide perduta !* Dat men, hedendaags, het tegenovergestelde kan zeggen, moet voorzeker niemand betreuren.

Genova, 7 December.

In de weiden, te Civita Vecchia, loopen veel schapen, ezels en kraaien. De geest Virgilii doolt daar ongetwijfeld rond, binst lauwe zomernachten. Het *Campo Santo* ligt, zoo nakende de zee, dat de dooden er wellicht, de onstuimige tij voelen schommlen, in hun graven. Nu en dan, staat een grijze, verbrokkelde toren, eenzaam, langs de kuste, lijk een schildwacht, door de Romeinen achtergelaten. Vóór Porto Ercole, hangt een lichtblauwe sluier van mist en twee sloepen klieven de golven, met hun zeilen open, lijk arendvlerken. Achter een reke sparrestammen, die hellen, tot over het water, schijvert het eiland Elba voorbij. Overal, liggen dikke pompoenen, gereesemd, te drogen, op de daken. De scheeve toren van Pisa, schijnt nikkend den voorbijvliegenden trein te groeten. Links en rechts, sneeuwwitte marmergroeven : Carrara nadert. Tusschen het weidegras staan versche kersouwen te knipoogen. Het duimstert, te Levanto en de baren, met oranjegele ruggen, beuken bruischend, tegen de zwarte rotsen.

Nizza, 8 December.

Visschers en vischerinnen, met bloedroode halsdoeken aan, trekken,barvoets,hun lekende netten, uit het bleekgroene water. Bij Loana,scheuren de bergen open en een spelende zomerwind rent, door het dal.Vóór San Stefano, slaat een houten kruis zijn armen open, boven de oneindige zee. De gloeiende schijve der zonne tuimelt, achter San Remo, in 't perelmoeren water en de stralen, uit den draaienden vuurtoren van Villa franca, flikkren, lijk weerlichten, langs de donker kuste.

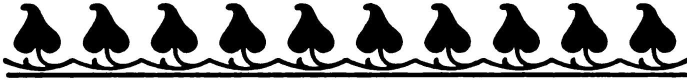
Nizza, 12 December.

De kruinen der bergen loopen gebekt, langs den azuren hemel. Halfweg,staat een byzantijnsche koepel,lijk een biekorf, te midden het groen. In de haven, is het water doorschijnend lijk glas. De sloepe « *Sois fidèle* » vaart de breede, zilvren baan op, die de zonne schildert, van hier, tot aan den gezichteinder. Langs de lanen, schudden de palmboomen hun lemmerblaren, in den wind, en de drooge loovers vallen schroevend, uit de platanen. In de *Presbyterian Church,* schijnt de kat alleen, thuis te wachten en zit,slaperig,te droomen, op den drempel. Nevens

de *Promenade des Anglais*, naar Antibes toe, roeit een jager, met een doodgeschoten meeuw, in een schepnet, op den spriet van zijn wiegende schuite gesteken. 't Is elf uur en de wellustige middagwarmte lokt al de wandelaars, met bloemen en bonte zonneschermen,strandewaart. Boven den kleederpracht, wentelt een bedwelmende geur van oostersche reukwerken, in het noenelicht. Zwervende lieden, uit alle streken van den aardbol, zoeken bestendig genot of gezondheid, langs de *Riviera di Ponente.* Zij vinden, menigmaal, noch het eene, noch het ander, en, in de kunstvoorwerpen ook, die men hun te koope biedt, vervangt de aardigheid, gewoonlijk, de schoonheid. De macht van het geld vermag alles en toch, is zij onbekwaam, de begeerten te voldoen der weeldrigen, die de gewoonte niet meer hebben, den wil te doen dienen, als knecht van de rede. Vergeleken bij deze nooit verzadigden, zijn de eenvoudigste buitenmenschen onzer vlaamsche gewesten, gelukzaligen onder hunne strooidaken, omdat de vrede met God, het zedelijk genot verschaft der ruste, welke goud, bij handvollen, niet geven kan.

OM. K. DE LAEY.

ENGELAND EN CONGOSTAAT

I

Een zonderling vlugschrift verscheen in den loop van verleden jaar. Een Fransch schrijver, Heer Raoul Bergot, handelde daarin *over den Semitischen oorsprong der Engelschen*, en beweerde, dat dezen van Hebreeuwen afstammen, die, lang vóór de verstrooiing en den ondergang van hun volk, naar de Britannische eilanden uitweken. Het schijnt echter, dat die stelling niet heel nieuw en heet. Rond het midden der vorige eeuw besloot Toussenel, volgens de wetten der overeenstemming, dat de Engelschman « een rosse Jood » is, en ik liet me zelf gezeggen, dat er heden al menig nieuwsblad in Engeland bestaat, om de gedachte als zouden de Joden de voorvaderen der Engelschen wezen, onder het Engelsch volk te verspreiden. Vele bewijzen worden daartoe bijgebracht, het een wat minder belachelijk, of hoort ge 't liever, wat ernstiger dan het andere, en onder meer andere gelijkenissen voert men aan, dat Israël, naar de getuigenis van Mozes, stijf van nek is... hetgeen ook, zegt men, den Engelschman kenschetst. Men mocht er evengoed bijvoegen, dat geld- en schraapzucht den Brit al zoo diep in het lijf zitten als den zonen van Juda, en hij die het betwijfelt, heeft denkelijk geen oogen om te zien wat hatelijken rol de Engelsche staatkunde op het tooneel der huidige wereld vervult. Eigenbelang verkromt en verkracht alle recht, en, zooals de mode der eeuw meêbrengt, worden de edelste deugden ingeroepen, om de wraakroependste schurkerijen te bemantelen. De aanslag op onze Zuidafrikaansche taalgenooten strekt ten bewijze....

Mogelijk zal mij wel iemand vingerwijzend opwerpen : « België vergete het jaar '30 niet! De dankbaarheid weerhoude » u de Engelsche natie verantwoordelijk aan te stellen voor het » onrecht-plegen van sommige kooplui en het haro-schreeuwen » der kleine drukpers tegen de Belgen in Congoland! » — Ei lieve, neen, wij vergeten 1830 niet; doch een ander zal uitleggen, welke geheime drijfveer den Engelschman er toe stiet, ons toen

zóó vaderlijk te overvleugelen. Zeker ook is de dankbaarheid eene schoone deugd; maar zij legt ons toch het bitter offer niet op, de eer des Vaderlands in 't aanschijn der wereld onverschillig te laten bekladden, en de dure vruchten van streven en leven onzer landgenooten in den muil van den Engelschen luipaard te smijten.

Wat gebeurt er? De zoogezeide « kleine » drukpers is de lichte ruiterij, die van achter de schermen ordewoord en strijdplan ontvangt; die vandaag op verkenning en morgen op bestorming wordt uitgezonden; die met spot en laster de baan opent, waar naderhand de ridders van het heilige recht zullen opdagen, om « de belangen der menschheid » te wreken... en in te palmen wat de oogen uitbrandt; die lage, bezoldigde drukpers : het zijn de bandieten van den verachtelijken Jameson, onderduims opgejaagd door den al even grijpzuchtigen Cecil Rhodes, en door Londen geestdriftig gehuldigd als de vrijschutters van *Greater Britain*. O het recht! het is zulk edele naam! Maar verlokkender zijn goud- en diamantvelden, ja, en zelfs de olifantstanden uit de Congolandsche wouden....

Vooral sedert den beginne van 1897 werden de aantijgingen van Engelands wege immer-aan vinniger. Wie hoorde niet gewagen van Sir Karel Dilke's en J. Morley's krokodillentranen? Beiden zijn oud-partijgangers van wijlen Gladstone, doch schijnen weinig van diens oprechte trouw en eerbaarheid in erf te hebben. Het is overigens gekend, dat de vrome *Great old Man* zich in gemoede verplicht achtte met den eerste, zijn gewezen onder-staatssecretaris, af te breken, en de tweede slacht van die politieke lui, voor wie La Fontaine zijn fabeltje van os en kikvorsch dichtte. Dilke voerde toen het woord in de Kamer der Gemeenten; de andere op de meeting, welke de *Aborigenes protection Society* belegd had. In het parlement werd door den Heer Curzon, secretaris voor de Buitenlandsche Zaken, flauwtjes, zeer flauwtjes geantwoord, en buiten de Kamer juichten bijna al de dagbladen de twee hansworsten toe, die met zulk « onbaatzuchtigen » moed « de rechten der menschheid » voorstonden. De eerste akt van het huichelaarsspel was daarmeê afgespeeld; doch zij die met eenig doorzicht dit eerste bedrijf ontleedden, bevroedden waar men sluipswijze naartoe wilde. De weêrspraak van den Heer Curzon was al te aarzelend, en liet dadelijk vermoeden wat men elders reeds bepaald in het schild voerde. Nu wij sedertdien het treurspel van Transvaal hebben bijgewoond, blijft er och zoo weinig hoop nog over, dat men

den weg uit de Nederlandsche Republieken niet tot Congoland zal doorsteken.

Ondertusschen zagen wij te onzent gebeuren wat ieder rechtveerdigen Belg in zijne vaderlandsche eer en eigenweerde diep moet krenken. Eigene landgenooten stelden zich onbeschaamd tot herauten aan van den laster door de Engelsche eerloosheid uitgespuwd. Wat bekreunden zij zich om de geniale onderneming van onzen Koning, om de weergalooze zelfopoffering onzer geloofszendelingen en soldaten, om den taaien moed en 't voorbeeldige beschavingswerk hunner medeburgers? Men zou denken, dat Judaspenningen in hunne zakken rammelen, zóó driftig togen en trekken zij nog te velde tegen den Congostaat. Wat de afgunstige vreemdeling al uit den hoek haalt, verwijten zonder bewijzen waar de nijd uit spreekt en het slangengift uit drupt, wordt zonder argwaan, of liever, wordt met onbewimpeld genoegen door hen opgeraapt, uitgebreid en tot nieuwe pijlen herscherpt, om het bewind van den Vrijstaat en meteen ons katholiek Bestuur, ware 't mogelijk, aan te randen. Waarlijk, zulk gebrek aan nationaal bewustzijn ontmoet men nergens dan in België, ook wel in Frankrijk, waar eveneens de bitsigheid der partijdriften in sommige volksmenners alle ander gevoel uitdooft, en de vaderlandsche belangen en de vaderlandsche weerdigheid niet meer gelden,als er spraak is van een' tegenstrever te bekampen. Arm radicalisme! arm socialisme! Verstonden zij de les, welke de Engelschen zelf hun geven! Wanneer de Engelsche staatslui te recht beschuldigd worden Indië koelbloedig uit te buiten, en door hunne gierigheid en hebzucht dié schrikkelijke hongersnooden te veroorzaken, die duizenden slachtoffers op bijna geregelde tijdstippen naar het graf sleepen, welk Engelschman springt dan niet verontweerdigd op, om de eer van zijn land te handhaven? Welk Engelsch dagbladschrijver vliegt alsdan in de bres niet, om 's lands regeering te woord te staan?.... In België echter moeten Belgen met vreemde snoevers meêschreeuwen, om het heerlijk werk van eigene landgenooten te belasteren en te verguizen. En het gevolg? Daar de verbeelding der Burrows' en der Foz Bourne's niet vindingrijk genoeg volstaat om alle dagen nieuwe gruweldaden ten laste der Belgische kolonisten te verzinnnen, ontleden en frisschen zij de beschuldigingen om ter gretigst op, die in België zelf tegen den Afrikaanschen Vrijstaat zoo schamper en onbezonnen ingebracht worden. Droevig is 't! En middelerwijl gaan Koning en allen die hier te lande voor

zijne grootsche onderneming ijveren, gaan zij voor heulende door met hen die de teerhertige Brit de beulen der Negers heet.

Een voorbeeld. 't En is zoolang nog niet geleden, dat *Onze Tijd* van Brussel (26-9-'03) krachtig verzet aanteekende tegen eene reeks aantijgingen door de Engelsche *Review of Reviews* tegen onzen Vorst gericht. Onder andere smaadredenen had dit buitenlandsch tijdschrift gedrukt : « Koning Leopold is als » keizer een der gruwelijkste en schrikkelijkste verschijningen » welke men kan ontmoeten, zelfs met het oog op de bloedige » annalen van het zwarte werelddeel... Het instinct van den » gier blaakte in hem, en hij zette krachtdadig zijne onderneming » op touw, die eindigde met heele netslagen van ontzaglijke » geldwinsten. » En verder schreef het nog, dat « hij voor 't » oogenblik verantwoorden moet, uit naam der beschaving een » echt rijk der hel in 't hert van Afrika gevestigd te hebben; » doch dat hij zich door die hel doen betalen heeft. » En nog : « De wijze waarop de caoutchouc bemachtigd wordt, is in vele » gevallen weerdiger van Bashi-Bazouks in Turkije dan van de » vertegenwoordigers eener beschaafde en christelijke ver- » eeniging, die arbeidt onder rechtstreeksch bevel van den » christelijksten koning Leopold II. Maar hoe schrikkelijk de » gruweldaden, die men ten laste legt van de commissarissen en » rechtstreeksche beambten ook wezen mogen, zij zinken in 't » duister tegenover de wreedheden die men ten laste legt van » de beambten. der handelsmaatschappijen, waaraan Leopold » de uitbuiting van zijn domaine privé verpachtte... » — En zoo gaat de naamlooze Brit al heviger, heviger voort, bij zooverre dat het Brusselsch weekblad er bijvoegt : « 't Is zoo bombastig kwaadaardig, dat wij het niet onder de oogen van den Vlaamschen lezer durven brengen »... Och ja, dit brokje laat genoeg vermoeden wat venijnigs er in de rest al schuilt.

Intusschen breidt de olie-, dat is de lasterplek al verder uit. Zij die tijdens deze laatste maanden een omreisje in Engeland deden, kunnen er over meêspreken. — Uit eene briefwisseling welke uit de Vereenigde-Staten Amerika's aan het *Bien Public* van den 15 Dec. l. l. toekwam, blijkt o. a. dat ook daar reeds de hatelijke beschuldigingen der Engelsche drukpers weerklank hadden; dat reeds menigmaal verschillende dagbladen in bijzondere zondagsuitgaven eene prent meêdrukten, waarop de gruweldaden van het Congolandsch Bestuur stonden afgebeeld; dat onze Koning er voorgesteld werd als een dwingeland nog erger dan Czar of Groote Turk; dat onze landgenooten, beambten van den Vrijstaat, er even smadelijk in besproken wierden;

dat zij er in voorkwamen hun vermaak scheppende in de Negers te plagen, hunne handen af te kappen of de arme lijders aan een' paal te martelen, en dat die lasterredenen, tot schande van ons België, door de protestantsche volksmassa des te lichter geloofd werden, daar zij op de kap eener katholieke natie werden uitgestrooid...

In zulken toestand mogen wij het, Belgen, niet overbodig achten, scherp verzet aan te teekenen, niet een-, niet tweemaal, maar nog- en nogmaals, en ons volk in te lichten over hetgeen tegen zijne eer zoo onbeschoft en schaamteloos wordt gepleegd en door wie!... Want zij die in 't verre en moorddadig Afrika het menschlievend werk van onzen Vorst bevorderen, zijn meestal 's lands kinderen, onze zonen, onze broeders.

In zijn ridderlijk en doorslaand antwoord op de dubbelzinnige nota der Engelsche Regeering heeft het Bestuur van den Congostaat zijn gedrag gerechtveerdigd en den laster wederlegd : — en met onverzwakten ijver gaat het onverwijld al voort de moedig opgenomen taak te kwijten. Het valt in ons bestek niet dat antwoord te ontleden. Verre van ons ook te betwisten, dat geen enkel misbruik met zulke grootsche maar lastige onderneming als die welke Leopold II aanstak, zou gepaard gaan. Misbruiken laakt eenieder, en 't is ten anderen openbaar, dat de Vrijstaat gereedelijk aanwendt wat hij kan, om ze uit te roeien. Edoch, welk ander volk heeft ooit in de geschiedenis zulk verbazend werk verricht als de Belgen op eenige jaren tijds in Congoland? Al wie uit afgunst de oogen niet sluit, betoont hierin hulde aan den moed en de schranderheid, aan de taaiheid en het beleid onzer landgenooten.

De consularische verslagen zijn in dien opzichte hoogst leerrijk. In den loop van 't jaar '98 stuurde de Heer Pickersgill, Engelsch consul te Boma, zijn verslag in bij het Foreign Office, en de voornaamste beschuldigingen welke de overzeesche drukpers tegen den Vrijstaat inriep, werden er den bodem door ingeslagen. Onder andere staat daarin erkend :

« 1. De Staat heeft het invoeren van alcohlische dranken beperkt, en 't valt onmogelijk den dienst naar weerde te schatten, welken hij daardoor aan zijne onderdanen bewezen heeft. — 2. De oorlogen tusschen volksstammen zullen voortaan in meer en meer uitdijenden kring verhinderd wezen, en het gezag der Europeesche overheden breidt haar vreedzaam werk immer verder uit. Die uitslag werd zeker niet zonder bloedvergieten bekomen, natuurlijk; doch wij moeten niettemin den Staat geluk wenschen, dat hij de veiligheid bewerkstelligd heeft voor allen

die onder zijne vlag leven en aan zijne wetten gehoorzamen. — 3. Aan het Bestuur van den Vrijstaat zijn wij ook nog de vermindering der mensсheneterij verschuldigd, alhoewel die vooruitgang inzonderheid moet dank geweten worden aan de aanwezigheid der Europeanen veeleer dan aan de rechtstreeksche bemoeiing van den Staat. Wat de volledige uitroeiing dier barbaarsche gewoonte betreft, zal het nog lang aanloopen eer men daartoe geraken zal. In die, gelijk in andere zaken, rekent men vooral op de mengeling der volksstammen, wat een natuurlijk middel van algemeene verbetering zal wezen. — 4. Het juk der beruchte Arabische slavenhandelaars drukt niet langer meer op de inboorlingen, en de handel in menschenvleesch heeft overal merkelijk afgenomen. Men staat met verwondering getroffen, wanneer men het verhaal der veldtochten van Dhanis, van Hinde en van hunne onverschrokken krijgsmakkers leest; zeker is dat eene luisterrijke kruisvaart. Zelfs verdienen de wapenfeiten van Lothaire, verteld door hen nog die de straf van Stokes voor een schelmstuk houden, uitbundige hulde. Ongelukkiglijk zijn de Belgen evengelijk de Portugeezen in hunne kolonies te werk gegaan; zij hebben de tijdelijke slavernij onder een nieuwen meester als middel tot volkomen vrijmaking aangenomen, en bijgevolg zijn hunne dienstplichtigen dan ook maar enkel vrij met den naam. — 5. De inboorlingen werden aan een regelmatig werk gewoon gemaakt. — 6. Eene der eerste plichten van het Europeesch bestuur, *loco parentis* onder de wilde volksstammen daargesteld en de *dominatio parentis* met de roede uitoefenend, is de opvoeding der heidensche jeugd. Sedert 1892 heeft de Congostaat ongeveer 6000 pond sterling jaarlijks daartoe besteed. Doch in dat opzicht is zijne werking nog met geen volledigen en voldoenden uitslag bekroond... »

In dien zinne schreef dus de Engelsche consul Pickersgill naar Londen ten jare 1898. En zou dan de toestand sedertdien verergerd zijn? Zou dan de Staat zijne verplichtingen hebben in den wind geslagen? O neen, integendeel! Menig schrift heeft tijdens deze laatste jaren op den merkweerdigen vooruitgang gewezen, die in Midden-Afrika door de Belgen bewerkt werd, en, liet het bestek van ons tijdschrift het toe, we deelden hier o. a. het algemeen overzicht mede, dat de Heer Allart, Belgisch consul te St-Kruis van Teneriffe, in zijn verslag over den Vrijstaat aan de Regeering toezond. Welsprekend en onweerlegbaar is dat verslag, hetwelk de vierjarige tijdruimte van 1898 tot 1902 in oogenschouw neemt, en waaruit wij het besluit vertalen : « Zoo wij nu, dien vooruitgang inziende

» en het verleden met het tegenwoordige vergelijkend, onze » blikken een twintigtal jaren achteruit slaan, en ons terug op » de vergadering ten paleize van Brussel verplaatsen, dan be- » merken wij eensdeels dat uitgestrekt Afrikaansch grondgebied, » het « werelddeel der duisternissen » genaamd, nog onbekend» » te dien tijde, ondoordringbaar, onder het juk der Arabische » slavenschachelaars zuchtend, ten prooi aan een onbeperkten » slavenhandel, en daarbij nog overgegeven aan de menschene- » terij en de wreedaardigste gebruiken; en anderdeels zien wij » thans datzelfde Afrika volkomen vrij gemaakt, meer en meer » bekend, en over zijne gansche oppervlakte met posten bezet, » door den spoorweg en talrijke stoomschepen die het langs alle » kanten doorkruisen, in vrije gemeenschap gebracht met de » geheele wereld, en overdekt met handeldrijvende en » menschlievende maatschappijen. Het is de verwezenlijking » van het programma der grootsche menschlievende gedachten » des Konings; het is zijn overheerlijk en wonderbaar bescha- » vingswerk. Kardinaal Lavigerie had dan waarlijk gelijk, toen » hij vóór twintig jaren aan den Koning zeide : « *Aan Uwe* » *Majesteit zal het binnenland van ons werelddeel zijne verrijzenis en zijn* » *leven zijn verschuldigd!* »

Soortgelijke getuigenissen konden met grooten getale ingeroepen. Ten anderen herleze men de brieven onzer talrijke zendelingen maar, om terdege ingelicht te worden en te bespeuren, hoe ongegrond, hoe uitzinnig zelfs — hoe schaamteloos, ware nog beter gezegd — de beschuldigingen der Engelschen zijn. Want ja, de lasteraars gaan nog immer hunnen gang.

Brachten de nieuwsbladen, maar even weinig dagen geleden,de bewering van Sir Karel Dilke niet wederom op het tapijt, « als zou de toestand der inboorlingen heden nog akeliger zijn » dan vóór de komst der Europeanen »? En denkt niet, dat zulk vermetel stuk met medelijdend schouderophalen beantwoord wordt. Voor laster tegen den Vrijstaat staan altijd ooren open. De fameuze nota der Engelsche Regeering zelve schijnt genegen naar dien prietpraat te luisteren onder voorwendsel, dat hier en daar een blanke buiten het spoor liep en wreedheden beging. Nu, het deftig antwoord van het Congolandsch Bestuur smeet dat lasterkraam wel in duigen, deed met kracht uitkomen wat het al ten goede verricht heeft, en hoe het onverpoosd nog ijvert om recht aan iedereen te laten weervaren; hoe het de schuldigen straft en de zwakken beschut... Geen redelijk mensch die met de pleitrede van den Vrijstaat niet instemmen zal, rekening houdend met de altijd moeilijke toestanden eener beginnende

beschaving. Staan wij nog eene wijl het woord af aan ooggetuigen uit Midden-Afrika zelf :

Den 14 Meert 1903 schreef de Baptistsche missionaris William Forfeit tot den hoofd-commissaris van Nieuw-Antwerpen : « Wij kwamen vandaag te Nieuw-Antwerpen aan, ten » einde afscheid te nemen op onze terugreis naar Engeland. Het » spijt mij ten zeerste, dat wij u niet konden ontmoeten. Ik » wensch u te bedanken voor het hoog belang en de goede in- » zichten, waar gij den zendingspost van Upoto te allen tijde » hebt meê bejegend. De toestand der inboorlingen is merkelijk » verbeterd; men kan nu al de dorpen van het distrikt in volko- » men veiligheid bezoeken, en ik heb de eer u geluk te wenschen » over de rust die er heerscht in het distrikt, waar gij de hoofd- » commissaris van zijt. »

Den 31 Mei 1903 deelde de Heer Sundt, een Zweedsch officier in dienst voor den Staat te Kabambaza, een' brief mede van M. Grenfell, die toen in de oostersche gouwen op reis was :

« De ontvangst welke ik genoten heb, en het gemak dat mij » overal op de reis die ik in uwe streek heb ondernomen, te » beurt viel, hebben die reis zeer aangenaam gemaakt. Het is nu » de derde dag dat ik de gastvrijheid in dezen post ontvang, en » vooraleer dien te verlaten, hetgeen ik morgen reken te doen, » acht ik mij verplicht u te schrijven en te zeggen, hoe gelukkig » ik geweest ben de gelegenheid gehad te hebben die zoo » belangrijke reis aan te steken. Ik werd overal ten hoogste » getroffen door de orde die men verkregen heeft, en door den » echten vooruitgang die er verwezenlijkt werd. Wanneer men » zich den toestand herinnert, waarin die streek onder de Ara- » bische overheersching verkeerde, en men rekening houdt met » het feit, hoe het betrekkelijk maar korten tijd geleden is, dat » de krijgsbewegingen, welke de opstand noodzakelijk maakte, » hier ten einde liepen, dan erkent men aanstonds, dat de voor- » uitgang, alhier bekomen, in allen opzichte mag wonderbaar » heeten. Indien, ondanks zulke talrijke moeilijkheden, hier » zooveel goeds werd gesticht, dan ben ik zeker, dat, wanneer » de spoorweg naar Ponthierville er zal liggen, de beschaving » nog met immer grooter schreden zal vooruitgaan. »

In de maand November van verleden jaar kondigde *Le Petit Bleu* een onderhoud af, hetwelk het Brusselsch dagblad toen van Stanley had afgeluisterd. De groote reiziger erkende, dat hij geen geloof hecht aan de beschuldigingen welke men tegen den Vrijstaat inbrengt : « Het reeds voltrokken werk » strekt tot groote eer van België. De onthullingen nopens al

» die wreedheden zijn meestal louter verzinsels. Zij die van » zulke wreedheden gewagen, moeten ook bewijzen daarvan » bijhalen. Al die beschuldigingen komen uit de afgunst voort. » Engeland zoude Congoland niet beter behandeld hebben dan » Leopold II gedaan heeft. Geen enkel vorst heeft zooveel ten » bate der menschheid verricht als Koning Leopold, toen hij » namelijk kort spel heeft gemaakt met dien gruwelijken slaven- » handel... »

Ah! wat beteekent dan al die verontweerdiging van kerels als Dilke en zijn aanhang? waar wil Engeland dan heen met die zonderlinge teerhartigheid?... Naar sommigen vermeenen, zou de Britsche staatkunde twee vliegen in één lap willen slaan. Zij jaagt het Engelsch volk tegen de Belgen in 't harnas, ten eerste, uit wrok, en ten tweede, uit baatzucht. De aanslag van den uitzinnigen Sipido zou niet vergeten zijn, gelijk men evenmin de Boerengezinde houding der Belgen kunnen verkroppen heeft. Men hadde den Transvaalschen gezant Dr. Leyds ten believe van Engeland moeten stom leggen of uit den lande bannen; men hadde... Edoch, al is de Engelsche staatkunde wraakgierig van aard, en kan zij moeilijk een Majuba uit het geheugen wisschen, toch meen ik, dat daar wel juist de knoop niet vastligt, en eigenlijk het tweede doel het eenige, althans het voornaamste is: Onder het wijs beleid en door de noeste vlijt onzer landgenooten schijnt de Vrijstaat eene geldmijn te zullen worden. Nu reeds, op zoo weinig jaren tijds, is zijn uitvoer tot millioenen geklommen.

Dit mag niet geduld worden zonder dat Engeland er den klauw over uitstrekke, want te allen kanten reeds maait het nijverige België te veel en te malsch gras onder Engelsche voeten weg door zijn immer toenemenden handel in Azië en Amerika. Joodsche grijpzucht zou dan de ware drijfveer zijn; al het overige maar een ijdel voorwendsel. Heeft men niet gesproken van Rhodes' plan nopens een' Kaapstad-Caïro-spoorweg door te drijven? Maar ondertusschen dreigen de spoorwegen, die men in Opper-Congoland aanlegt, den handel van een gedeelte der Engelsche bezittingen zelf ten bate van den Vrijstaat meê te trekken. Hoe dat voorkomen? Is het wellicht daarom, dat men den Staat beschuldigt de vrijheid van koophandel te schenden, zooals die door het tractaat van Berlijn gewaarborgd werd? Maar, gelijk de *Temps* van Parijs in den beginne van Juli l. l. deed aanmerken: « Is de vrijheid van koophandel een recht, » anderdeels is het ook een recht, dat de onbezette gronden in » ieder land aan den Staat toebehooren en zijn domein uitma-

» ken, — en dat de Staat alsdan de voortbrengselen van zulk do-
» mein door een' persoon zijner keuze doet inzamelen, is zoo iets
» niet rechtveerdig? Alleenlijk, zooals de rechtsgeleerde Domat
» in de XVIIe eeuw getuigde, is de geschreven wet gemaakt om
» twee natuurlijke wetten die onderling in strijd zijn, overeen te
» brengen. Het geldt dan die geschreven wet op te stellen.
» Welnu, dat men het doe! » Wat er ook van zij, het moet echter intusschen geloochend, dat onze Koning zich zelf het persoonlijk bezit van al de Congolandsche gronden heeft toegeëigend. Persoonlijk bezit hij er geene roede. De Staat heeft er een recht van eigendom, dat tot nu door geene enkele Europeesche regeering betwist werd. Zulk eigendomsrecht heeft Engeland zelf in Midden-Afrika erkend en toegepast, toen het de standregelen der East-Africa-maatschappij opstelde en uitveerdigde. En nu, nu het den Vrijstaat betreft, nu zou datzelfde recht niet gegrond zijn? Nu zou wit zwart wezen? Waarom?... Overigens staat nevens dat recht ook volle vrijheid van handelen, van koopen en verkoopen; nevens het eigendomsrecht van den Staat wordt mede het volle eigendomsrecht van personen en vereenigingen geëerbiedigd. Wat wil de Brit dan meer? Ah! de neerstige bedrijvigheid onzer landgenooten heeft hem de loef afgestoken. De uitvoerhandel van den Vrijstaat met België stijgt naar de 50 millioen op; met Engeland bereikt hij amper 285,000 fr., en vol bitterheid bekende Sir Dilke dan ook, dat de Engelsche koophandel in Congoland niet meer bestaat. Begrijpt ge nu de Britsche afgunst?

« Maar aan wie de schuld daarvan? » schreef met reden *l'Etoile Belge* (Mei 1903). « Hebben ooit de Engelschen sedert
» 25 jaren herwaarts een enkelen shelling in de onderneming
» van Congoland gewaagd? Is het met hunne kapitalen, dat men
» den ijzeren-weg gelegd, en de verschillende Congolandsche
» maatschappijen gesticht heeft? De schuld valt op de vreemde
» belanghebbenden, zoo zij niet volherd hebben in zekere on-
» dernemingen van den beginne zooals waren de Sanford-Explo-
» ring-Cie en de Anglo-Belgian-Rubber-Cie, en zij door de Belgen
» alleen alle geldelijke en overige lasten hebben laten dragen... »
Ei! Congoland moet waarlijk eene goudbrok van hooge weerde zijn, om zoo scherp de baatzucht der Engelsche kooplui te kittelen, en hunne teergevoeligheid in zake van recht zoo luide kreten te doen slaken? En vermits men den Vrijstaat verwijt ons Vaderland te bevoordeeligen, dan valt er ook niet langer te loochenen, dat onze handel en nijverheid eene betere markt dan wij vermoeden, in Midden-Afrika aantreffen. Wij mogen dus

fier zijn op ons werk in Congoland, want slechte vruchten zijn het niet waaraan Britsche wespen knagen.

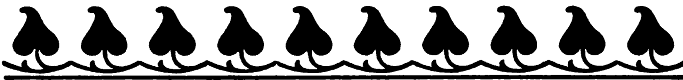
Eene aanmerking nog ten slotte : Ik meen, dat de Engelsche drukpers zelve gevoelt, hoe haar beroep op vrijheid van koophandel ijdel en weinig ernstig zal worden opgenomen. Sir Dilke, nog onlangs in eene bespreking met den Heer Etienne, den aanleider der kolonisten in de Fransche Kamer, schijnt er mede uiterst weinig belang aan te hechten, gelijk ten anderen *Le Temps* het ook aanstipt. Wat doet de man ? Hij biedt Congoland aan Frankrijk aan ! Duidt hem nu niet kwalijk, dat het uitzinnig is de huid van den beer te verkoopen eer het beest geschoten ligt. Overigens begrijpen de Franschen toch ook, dat Grieken met giften in de hand toch nog immer gevaarlijke kerels blijven. Edoch, de Engelsche staatsman noodigt niettemin Frankrijk uit den Vrijstaat in te palmen, en zóó blind is hij, dat hij niet bemerkt, hoe hij aan Engelands aanmatigingen meteen alle reden en gezag ontneemt. Hij boft er op, dat de Franschen « dans leur propre gouvernement des indigènes, ont donné un si » bel exemple »... Maar het alleszins bevoegde dagblad van Parijs merkt hier heimelijk bijtend bij aan : Al wonder ! wij hebben nochtans de vrijheid van koophandel in onze kolonies altoos verstaan en toegepast in denzelfden zin als onze Belgische buren ! En het brengt M. Etienne's getuigenis in herinnering, « opinion qui est unanime en France » : « Ici, c'est l'évi» dence même que la France n'a fait qu'user de son droit de » propriété en constituant des concessions territoriales dans sa » colonie. L'exercice d'un droit incontestable ne comporte ni » discussion ni interprétation arbitrale ». Zoo dat waar is voor Fransch-Congoland, voegt *Le Temps* er bij, dan is het ons onmogelijk dit valsch te achten voor België's Congoland.

Doch zoude hier wederom, in Sir Dilke's aanbod, geene Engelsche dubbelzinnigheid steken ? 't Is immers geweten, en vrij algemeen door de Fransche kolonisten zelven erkend, dat Frankrijk in zijne Congolandsche ondernemingen niet wonderwel slaagt. Liever dus Franschen dan Belgen in Midden-Afrika !... En Frankrijk zoude dan toch ook wel een hoeksken grond in weergave schenken... want het zou moeten dankbaar zijn ! Wat doet dan verder de Engelsche staatsman ? Hij schermt voornamelijk met de meestal weinig bewezen en veelal uitverzonnen mishandelingen op de Negers. Hij stelt zich aan, hij en de Engelsche drukpers, als de verdediger en wreker der « gemartelde » bevolking in Congoland. Och Heere !

stout gesproken is half gewonnen : het spreekwoord moge vóór zijn' geest hebben gestaan ; maar het geldt hier : veel wind en weinig te malen!... Wat schandmerk ligt er dieper in 't voorhoofd der Engelsche natie gebrand dan hare wreedheid op de arme volkeren die zij voorgaf te beschaven?

(*Slot volgt*) KAN. J. MUYLDERMANS.

BOEKENNIEUWS

Johannes Jörgensen: Pilgrimsbogen. Toen wij in het Januarinummer van *Dietsche Warande* en *Belfort* de laatste nummers van het Deensche katholieke tijdschrift *Varden* bespraken, zegden wij onder andere bij een artikel van Jörgensen: *Hos Franciskanarne i Greccio*, 't welk volgens eene aanteekening deel maakte van een onuitgegeven boek, dat de lezing dier weinige bladzijden in ons het vurig verlangen had opgewekt, om spoedig met het heele werk van den verdienstelijken Deenschen schrijver kennis te mogen maken.

Die wensch is spoediger vervuld dan wij durfden hopen, want het verhaal van het bezoek bij de Franciskanen in Greccio is het vierde hoofdstuk van het schoone, zielsverheffende, met geestdrift geschreven Pelgrimsboek, waarvan wij zoo even met spijt de laatste bladzijde lazen — met spijt, omdat het uit was.

Wie eenmaal nader kennis heeft gemaakt met de wonderbare figuur van Frans van Assisi, die, zooals Dante zong, in de middeleeuwen als eene zon is opgerezen, kan nooit genoeg hooren van dien minnaar der armoede; en wanneer men dan het geluk heeft gehad Assisi te bezoeken, draagt men onuitwischbaar in zijnen geest geprent het beeld van St-Franciscus' stede, zoo schilderachtig gelegen op de helling van den Monte Subasio, in 't zicht van de heerlijke vlakten van Ombrië, en waar alles nog spreekt van den poverello.

Welnu, in *Pilgrimsbogen* neemt Jörgensen ons mee op eene beevaart door het *Italia Franciscana*, om een aantal plaatsen te bezoeken, welke door Franciscus van Assisi geheiligd zijn. Van Rome reizen wij naar Greccio, van daar naar Fonte-Colombo, La Foresta, Poggio-Bustone, Assisi, Celle en Monte La Verna, overal de kloosters en heiligdommen der Franciskanen bezoekend.

En welk een gids is Jörgensen! Hoe kent hij zijn held! Wat weet hij het wonderbare leven van den nederigen monnik, dat hij zichtbaar met groote liefde bestudeerd heeft, aangrijpend, zonder gezochtheid, dikwijls met intense poesie te beschrijven! En naast het hoofdfiguur schetst hij ons met even vaste hand Franciscus' eerste volgelingen : broeders Leone, Masseo, Elias, de H. Clara...

Liefde en begeestering stijgen uit elke van Jörgensens bladzijden, en die waren er ook noodig om den verteerenden liefdegloed te schetsen, die vlamde in het hart van den armen monnik. Zoo zeer heeft de schrijver zich met zijn onderwerp vereenzel-

vigd, dat hij meesttijds heelemaal opgaat in de levensbeschouwing van den grooten heilige, levensbeschouwing die, zooals M. Jahn Nielsen terecht in *Varden* deed opmerken, thans ook wordt verkondigd door Tolstoi, en waarmee deze laatste bij de modernen zooveel bewondering heeft geoogst. En zij weten niet eens dat de arme monnik van Assisi reeds zeven-honderd jaar geleden dergelijke wereldbeschouwing niet alleen verkondigde, maar ze in praktijk bracht en zijne volgelingen ze gedurende al die eeuwen praktisch hebben beoefend. Maar 't is waar, die mannen waren maar... monniken.

Jörgensen's boek is echter geen levensbeschrijving, neen, daarvan heeft het niets ; 't zijn de bezochte plaatsen en de herinneringen er aan verbonden, die hem gelegenheid geven de merkwaardigste tijdperken en gebeurtenissen van Frans van Assisi's leven te doen kennen.

En niet alleen onder dat opzicht is het boek verdienstelijk. Jörgensen's beschrijving van zijne tochten door dit weinig gekende deel van Italië munt uit door aanschouwelijkheid, waarheid en plastiek. Zoo zeer weet hij den lezer op zijne wandelingen door het gebergte, door de middeleeuwsche stadjes en langs de kronkelende landswegen mee te nemen, dat men bijna gedurig zijne heele omgeving vergeet en met den schrijver ronddwaalt in de herinneringsrijke oorden, die hij met zoo groote liefde afschetst.

Zoo is de terugkeer van de landelijke beevaart van La Foresta naar Poggio Bustone, waarbij de schrijver zich aansloot, meesterlijk beschreven. Deze bladzijden hoeven niet onder te doen voor het beste wat d'Annunzio,bijvoorbeeld,in dien aard geleverd heeft.

De stijl van het nieuwe boek is onder alle opzichten op de hoogte van Jörgensen's vroegere werken. Het eenige gebrek waaraan *Pilgrimsbogen* mank gaat is, de te groote uitgebreidheid van aanhalingen, die voor den lezer in 't algemeen te weinig belang aanbieden. Wij begrijpen wel dat de schrijver, door zijn onderwerp meegesleept, die documenten alleszins gewichtig heeft gevonden voor de grondige kennis van St-Franciscus, maar in zijn boek waren zij niet allemaal noodig : 't gevolg daarvan is, dat sommige hoofdstukken niet van langdradigheid zijn vrij te pleiten.

Men schijnt den schrijver er wel eens eene grief te hebben van gemaakt, dat hij zich in den laatsten tijd bijna uitsluitend beperkt tot onderwerpen van mystieken aard. Aan deze antwoordt hij in een nawoord, met het volgende zinrijke uittreksel van Fioretti :

Maar eens vroeg broeder Jacob van Fallerone aan broeder Masseo, waarom hij zijne wijze van jubelen niet veranderde en een nieuw vers aanhief. Daarop antwoordde hij met groote blijdschap : Omdat hij, die al zijn geluk vindt in één enkele wijs, geen ander vers moet zingen dan dat eene. D. M.

Pages de Philosophie par l'abbé H. Appelmans, professeur de philosophie au Petit Séminaire de Malines (Malines Dierickx-Beke, Fils) 181 bl.

Van alle kanten wordt de H. Kerk onmeêdoogend aange-

rand, dan weêr door lage en vuige drogredens, dan weêr door listige en venijnige spotternijen, -- 't is een « levée des boucliers générale » tegen hare instelling, hare leering, hare geschiedenis. Er kunnen dan niet genoeg strijders optreden om haar te verdedigen, want één enkele bekrompen bespotter maakt in zijnen waanzinnigen hoogmoed soms meer opwerpingen, dan menige wijzen bij machte zijn te weêrleggen.

Naast de volksboekjes van P. Van Volckxhom, heeten wij het werk van den E. H. Appelmans hoogst welkom. Sinds eenigen tijd heeft men er terecht op gedrukt, o. a. in de vergadering van den Volksbond te Hasselt, en M. Woeste in de jaarlijksche bijeenkomst der katholieke kringen te Turnhout, dat er een bijzonder belang dient gehecht te worden aan apologetische kennissen. De *Pages de Philosophie* beantwoorden ten volle aan dit algemeene *desideratum* ; het bestaan van God, het innig wezen der ziel en andere grondvesten van ons katholiek Geloof worden er op kernachtige wijze voorgesteld en bewezen. Verder weidt de schrijver uit over het Positivismus, een brandpunt van onzen tijd, zooals het ten volle blijkt uit de grootsprekerij van eenen Vandervelde en eenen Denis in de Kamers der Volksvertegenwoordigers.

Naar den titel te oordeelen, zou dit boek enkel voor bevoegden en ingewijden geschreven zijn ; doch neen, elkeen zal daar afdoende bewijzen vinden tegen de vuige bespottingen en bekrompen opwerpingen van zoo menige half geleerden van onzen tijd ; de volksredenaars vooral en zij allen, die zich hier te lande met de « Volksaufkläring » ophouden, zullen er machtigen onderstand vinden in hunne edele werkzaamheid. G. J.

W. G. VAN NOUHUYS, Nicolaas Beets. 13 September 1814 — 13 Maart 1903. — Amsterdam, Van Holkema & Warendorf, 1903. fl. 0,60.

Wij hebben wel wat lang gewacht alvorens onze lezers te wijzen op de bladzijden, die de bekende Hollandsche criticus W. G. VAN NOUHUYS in het Maandschrift *Groot-Nederland* gewijd heeft aan de nagedachtenis van Nicolaas Beets, en die sedert dien afzonderlijk zijn verschenen als brochure.

« 't Is mijn doel, zegt hij, hier over Hildebrand te spreken. Dan over Nicolaas Beets, den dichter, ook nog over den essayist en filoloog ». Aan anderen laat hij de taak over den mensch, den predikant en den hoogleeraar naar waarde te gedenken.

Eerst bespreekt hij de *Camera Obscura*, het meesterstuk van Beets, doet er duidelijk de eigenaardige verdiensten van uitkomen, en wijst vooral op de merkwaardige bijzonderheid, hoe Beets, wien die « verzameling van kunst-producten » zoo maar uit de pen was geglipt, zich daar zelf niet van bewust was ; uit kortswijl had hij die schetsen ontworpen : het was een spel geweest, dat hij voor ernstiger bezigheid liet varen (« ik kon voortaan mijn instrument beter gebruiken », schreef hij in 1851). Dat was zelfbedrog, waar hij niet het eenige voorbeeld van is. Want « toen zijn jeugd voorbij was, hij zelf tot man gerijpt, vermocht hij nooit meer te reiken aan wat hij jong als spelende gegrepen had ».

Als dichter staat Beets ver beneden Hildebrand. Hij is minder oorspronkelijk ; hij vertoont een te groote zucht tot leeren, tot moraliseeren, daarbij een haast onverklaarbare afwezigheid van zelf-critiek ; een en ander zijn oorzaak dat zoo weinige van zijne gedichten een harmonisch geheel uitmaken. Om wezenlijk groot dichter te worden had hij daarenboven moeten zijn een der grooten die, « op de breede geestes-stroomingen van hun tijd meedrijvend, zichzelf een koers vinden, door alles te overzien », terwijl zijn horizon te begrensd bleef, in « zijn meer specifiek Hollandsch populair- en stichtelijk-zijn ».

Over Beets als schrijver van de *Verpoozingen* en *Verscheidenheden* oordeelt hij gunstiger, wat ons trouwens niet bevreemdt. Hij tracht het feit te verklaren dat, in die verschillende bundels, Beets herhaaldelijk zijne bewondering en sympathie voor Vondel uitspreekt, en voorts door een paar handige grepen te doen zien hoe hij er zich in vertoont als taalkenner, tevens taalbeminnaar en kunsttheoreticus.

Wij wenschen dit flink geschreven en goed doordacht opstel in de handen van vele lezers. Het zijn geen ronkende volzinnen, maar goed gemotiveerde uitspraken ; ontegensprekelijk behooren die bladzijden tot de beste die over Beets geschreven werden, en vellen zij een oordeel waaraan door het nageslacht niet veel zal gewijzigd worden. C L.

Etudes sur les Evangiles, door P. Rose, O. P., professor aan de Hoogeschool te Freiburg. — Parijs, H. Welter ; 2e uitgaaf, 1902.

Het is ons aangenaam dit boek van den gekenden professor van Freiburg, dat overal een welverdiend onthaal geniet, aan onze lezers te kunnen voorstellen.

Geen vraagstuk toch houdt sinds jaren de geesten meer gespannen dan de eerste tijden en de opkomst van het Christendom, en vooral de persoon, de handeling, de leering van zijnen goddelijken Stichter : « geschiedkundigen en critiekers willen in aanraking komen met den Christus uit de geschiedenis ». De onafhankelijke critiek heeft met rusteloozen iever hare beste krachten aan dit werk besteed en meer dan eens, door hare aprioristische wijsgeerige opvattingen op een valsch spoor gestooten, zege meenen te kraaien.

Tegen dit triomfgezang richt P. Rose zijn werk, met aan te toonen dat de stellingen der Kerk onwrikbaar recht blijven staan, ja zelfs sterker voorkomen door de goede elementen te benuttigen door de tegenstrevers aan 't licht gebracht : en dat geeft aan het boek zijn *apologetiek* karakter.

Na eene eerste studie over de vorming van den *Canon der vier Evangeliën*, onderzoekt hij in de Synoptieken de voornaamste vraagstukken.

S. Marcus handelt niet over Jesus' *bovennatuurlijke ontvangenis*, omdat hij geene levensbeschrijving willen geven heeft, maar zoomin als S. Paulus en S. Jan spreekt hij die leer tegen ; terwijl S. Lucas, die in het opstellen van het verhaal der kindsheid een palestiniaansch document onder de oogen had, de stelling omver werpt als zou dit dogma van Griekschen oorsprong zijn.

In het *Rijk der Hemelen* — veruit het beste deel des werks — zien wij Jesus handelen te midden zijner landgenooten met hunne enge verzuchting naar een aardsch, nationaal Messiasrijk ; het is de Evangeliën slecht verstaan, te beweren dat Jesus aan die verwachtingen in zijne prediking wilde beantwoorden. Integendeel, van 't begin af schetst Hij zijn rijk als van geestelijken, inwendigen algemeenen aard, en in die tegenstelling ligt de oorzaak waarom zijn volk Hem niet begreep en Hem verliet.

De titel *Hemelsche Vader* waar Christus bij voorkeur God mede bestempelt werd vóór Hem bij de Joden reeds gebruikt ; doch Hij heeft hem meer op den voorgrond gebracht en er de beteekenis van bovennatuurlijke liefde aan verbonden.

In 't openbaar nam Hij den naam van Christus, Messias, niet, omdat de Joden er eene politieke beteekenis tegen de Romeinen aan gehecht hadden ; maar wel dien van *Zoon des Menschen*, waarschijnlijk aan Daniels' visioen ontleend, om zijn karakter van stichter van 't rijk Gods te doen kennen; — en dien van *Zoon Gods*, die in zijn eigen mond de goddelijke afstamming beteekent, en op de lippen der andere getuigen gelijkstaat met Messias. Jezus bekent Messias te zijn *omdat* Hij Zoon Gods is; de andere belijden Hem als Zoon Gods *omdat* en *voor zooveel* Hij Messias, buitengewoon mensch is

In zijne dood is Hij niet door Judas' verraad en de haat der Joden verrast, maar die dood heeft Hij altijd voorzien en gewild als *losprijs* voor de zonden der menschen.

Eindelijk in 't verhaal der *Verrijzenis* spreken de schrijvers malkander niet tegen, doch hunne keus der gebeurtenissen wordt geleid door het doel dat ieder van hen beoogt.

De schrijver verdient onzen dank, omdat hij in 't kort de beste uitslagen der wetenschap samenvat, en zonder zijn boek met geleerde notas te overladen, het toegankelijk maakt voor ieder die maar eenige kennis der Evangeliën heeft, — omdat hij toont hoe anti-wetenschappelijk de critiek soms is wanneer zij hare vooroordeelen als uitgangspunt neemt; — vooral omdat hij den Zaligmaker in zijn historisch midden zet en alzoo klaar de beteekenis van zijnen persoon en zijne werking doet uitkomen.

Voor de geloofsverdedigers zijn deze « Etudes » onontbeerlijk; voor de priesters hoogst nuttig als grondslag en leiddraad hunner onderrichtingen: aan alle Katholieken kunnen zij eenen nieuwen, helderen gezichteinder openen. J. Lievens.

Commentarius in Actus Apostolorum, auctore F. C. Ceulemans S. Theol. Doct. Eccl. metrop. Mechl. Can. Hon., S. Script. in Semin. Prof. Mechliniæ. H. Dessain.

Enkele bemerkingen omtrent den Commentaar over de *Handelingen der Apostelen* uit de pen van Dr. Ceulemans, wiens werken wij reeds vroeger den lezer hebben aanbevolen.

Deze commentaar lijkt niet op de breedvoerige verhandelingen, door de Duitsche geleerden vooral in zwang gebracht, die aan de kleinste bijzonderheid talrijke bladzijden wijden, gevuld met historische, archeologische, philologische beschouwingen. Deze geleerde aanteekeningen brengen weinig bij tot

de opheldering van den gewijden tekst, en schuiven soms de gedachten van den schrijver op den achtergrond; zij verklaren misschien uitmuntend het stoffelijk omhulsel van de gedachte, maar laten de kern, de gedachte zelve in het duister.

Dr. Ceulemans weet zich wijselijk te beperken : hij heeft tot hoofddoel een Commentaar te schrijven niet voor vakgeleerden, maar voor studenten en priesters, die niet door geleerdheid, maar door degelijke wetenschap en practische bruikbaarheid uitmunt.

Als richtsnoer beschouwt hij het katholiek beginsel, dat de verklaring van den Bijbel niet aan ieder geloovige overlaat, maar aan de Kerk toevertrouwt; hij steunt derhalve hoofdzakelijk op de uitlegging der H. Vaders. Tevens raadpleegt hij de beste bronnen van onzen tijd, aarzelt echter niet, waar het te pas komt, zijn eigen opinie voor te stellen en te verdedigen.

De Commentaar volgt den tekst op den voet met doorloopende aanteekeningen van historischen, geographischen, kritischen en theologischen aard; verklaart ieder woord dat duister of twijfelachtig schijnt, ruimt de hinderpalen op die ons beletten den diepen zin der woorden te bevroeden, hij stelt den lezer in staat niet alleen de beteekenis der woorden te verstaan, maar ook de gedachten en den gedachtengang van den gewijden schrijver met gemak te volgen.

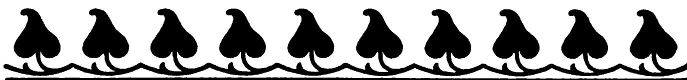
De schrijver laat geene gelegenheid voorbij gaan zonder de Katholieke leer door een verklaarden tekst te bevestigen of eene opwerping tegen dezelve te wederleggen. Enkele gewichtige punten (zoo als het Sacrament van het Vormsel de bekeering van den H. Paulus, het zitten van Christus aan de rechter hand van den vader, de hemelvaart va Christus, het doopen in den naam van Jesus, de zonde von Ananias, enz.) worden uitvoerig besproken en opgehelderd.

Het aanhangsel bevat eene belangrijke verhandeling, omtrent de Oversten in de Katholieke Kerk van welke de *Handelingen* dikwijls gewag maken. Deze heeft tot doel de namen te verklaren aan de Kerkelijke overheid in de H. Schriftuur en in de oudste gedenkstukken gegeven, het bestuur der Kerk sedert de Apostelen te doen kennen en de Katholieke leer over de Kerkelijke hierarchie te bevestigen.

De bijgevoegde geographische kaart geeft ons het middel om de ligging van alle in het Nieuwe Testament genoemde plaatsen zonder moeite te bepalen.

Roermond. Dr. A. Dupont.

OVERZICHT DER TIJDSCHRIFTEN

Ontwaking.

Het Antwerpsch tijdschrift met anarchistische strekking dat onlangs in de Kamerdebatten op het tapijt kwam, begint zijn vierden jaargang met een reeks bijdragen van Segher Rabauw, George Eekhoud, Willem Gijssels, Siska van Dalen, Edward Greene, Karel J. Wolters, Aloïs De Laet. « De abonnementsprijs voor dees maandschrift, » meldt de omslag, « is niet bepaald, zoodat eenieder het bedrag voor zich zelf kan vaststellen. » Voor hen, wel te verstaan, die zich geloofsgenoot bekennen; wat anderen betreft : « de boekhandel aanvaardt abonnementen aan den prijs van 5 fr. voor België, 3 gulden voor Holland. » — Het opstel van Georges Eekhoud is een rede, door hem te Antwerpen gehouden in de « Kapel », over oorsprong en evolutie van zijn werk, duidelijker gezeid : over zijn leven in verband met de ontwikkeling van zijn schrijverstalent en met zijn opvatting van zijn schrijversroeping. — Segher Rabauw schreef een pleidooi voor een Vlaamsche hoogeschool, en voorts nog een hevigen, mateloozen uitval tegen Prof. De Ceuleneer's verslag over den 5-jaarlijkschen prijskamp. In schuimbekkend schelden geeft hij zijn ergernis lucht, schelden om eene heele vischmarkt stom te zetten. Vooral op de mishandeling van Gezelle door dit kreupel verslag heeft hij 't gemunt. Zoo is hij lastig over de naïeve bewering dat de harmonie van Gezelle's vers « door geen onzer dichters, zelfs niet door Ledeganck, overtroffen is geworden. » Over de volgende gemeenplaats maakt hij zich echter boos, en moet de heele Academie het ontgelden : « Gezelle heeft gemeen met andere groote kunstenaars dat hunne geniale waarde slechts na hunnen dood algemeen erkend wordt. »

— « Ja, » roept hij uit, « en 't is weerom teekenend voor de smakeloosheid, de verstandeloosheid, de gevoel- en oordeelloosheid der « critici van den bommeltrein », dat een posthumus geboren algemeene-waardeering hun oogen moest openen voor het genie van een dichter die, zoo lang, behoorde tot de enkele verdienstelijke mannen, versukkeld in het oud-mannenhuis dat Kon. Vl. Academie heet; een dier hoogst zeldzamen waaronder we nog, in de eerste plaats, M. Julius Mac Leod wenschen te noemen.

» Het was noodig, dat Gezelle dood en begraven was, dat overal zijn lof wierd verkond, alvorens de academische letterkundigen gingen vermoeden, dat de grootste onder de moderne Nederlandsche (misschien wel onder de moderne Europeesche) dichters, zoovele jaren had in hun midden gezeten! Men geloove

daarbij niet, dat zelfs de ál te laat gekomen bekroning bij algemeene stemmen geschiedde. Wel neen! Tot het allerlaatste toe, waren er heeren in den keurraad, die het hielden met « Mijnheer Connehaye » van Virginie Loveling. »

Segher Rabauw onderschat het getal der verdienstelijke leden die in de Vl. Acad. zetelen. Maar zeker is het niettemin een algemeene wensch, dat de Vl. Acad. voortaan elke gelegenheid zou te baat nemen om nog slechts het puik onder de mogelijke candidaten te verkiezen. 't Is ongetwijfeld bewijs van een goed hart, de opengevallen plaatsen, als gemakkelijke sluimerstoelen voor bejaarde menschen, te bezetten met personen die verdienstelijk *waren*, en recht hebben op onzen eerbied, maar de taak van de Academie is belangrijk en vordert meer: bloeiende mannenkracht. Binnen een paar maand heeft het achtbaar gezelschap weer het *dignus intrare* tot een paar uitverkorenen te richten. Wie zal 't zijn ditmaal: Streuvels, Hugo Verriest, Cuppens? Welke letterkundigen hebben titels die opwegen tegen de titels van die? En zoo de taal*kunst* ditmaal voor de taal*kunde* moest de vlag strijken, dan wordt de keuze nóg beperkter. De Academie telt geen enkelen beoefenaar van de algemeene taalwetenschap, noch van de Nederlandsche dialectkunde. Zal men, ter vervanging van den eenigen Leuvenschen hoogleeraar, die nog in de Academie zetelde, niet oordeelen dat de stichter en bestuurder van de *Leuvensche Bijdragen*, en schrijver van een baanbrekende phonetisch-historische studie over het dialect van Aalst, als aangewezen is?... W.

Leuvensche Bijdragen. Ve Jaarg., 3^e afl. 1904.

Deze belangrijke aflevering bevat het slot van de studie over Mevr. Ida Hahn-Hahn, en hare beteekenis in de Duitsche Letterkunde, waarmede de schrijver, de heer J. De Cock, verleden jaar den titel van Dr. in de Germaansche Philologie verwierf.

Een veelbelovend eerstelingwerk, en er is reden te over om den wakkeren en scherpzinnigen jongen geleerde geluk te wenschen dat hij zich tot studieveld koos, het zoo rijke maar ten onzent en ook in Noord-Nederland zoozeer verwaarloosde gebied der nieuwere Duitsche Letterkunde. De ongemeen levendige wijze van voorstellen helpt den lezer heen over het saaie en onbelangrijke dat het onderwerp al eens meebracht. « Ida Hahn-Hahn », zoo besluit hij, « is de Schöpferin geweest van den Duitschen vrouwenroman, later van den specifiek katholieken roman. Als katholieke kunstenares staat ze in zoover beneden de niet-katholieke als ze na heur bekeering meer rechtstreeks aan tendenz doet. In al haar romans echter bevindt zich het schoone enkel in sporadischen toestand. Het beste *geheel* heeft ze daarbuiten geleverd : in haar reisverhalen en beelden uit de kerkgeschiedenis. Deze zijn althans volmaakter in hun soort. En alles te zamen genomen is Hahn-Hahn, ondanks haar gebreken, geweest « eine der interressantesten und begabtesten Frauen unseres Jahrhunderts » (Rob. König), een werkelijk « geniale Natur » (H. Mielke); en dit niet zoozeer om hare kunst als om de wijze waarop zij haar woord heeft gesproken

over al de belangen van haar tijd en van de menschheid. » — Prof. Colinet deelt den uitslag mede van zijne proefondervindelijke studie naar Rousselet's methode, over de quantiteit der vocaal *a* in het dialect van Aalst. Uit zijn proefnemingen blijkt vooral dat de *a*, kort of lang, in een éénlettergrepig woord *langer* is dan in een trochaïsch woord van twee lettergrepen, waarvan de tweede toonloos is (de *a* in *ap*, b. v. langer dan in *appen*, de *ā* in *āp* langer dan in *āpen*); voorts dat men volkomen ongelijk heeft de zoogezegde korte en lange *a* « volkomen » en « onvolkomen » vocalen te noemen, alsof er alleen verschil van timbre mee gemoeid was (*a* en *ā* verschillen in duur, en ook *in de wijze waarop men ze articuleert)*. — Door L. S. worden besproken het werk van A. De Cock en Is. Teirlinck : *Kinderspel en kinderlust in Zuid-Nederland*, en het tweede deel van Prof. Verdam's uitgave van den *Spiegel der Sonden*. Dit tweede deel bevat den prozatekst, en een uitvoerige en hoogstbelangrijke inleiding. Prof. V. tracht aan te toonen dat het volstrekt noodzakelijk was den verdorven tekst van het Munstersch Hs. in rein Middelnederlandsch om te zetten, zooals hij beproefd heeft. Recensent had liever den tekst diplomatisch gedrukt gezien, en uit de verschillen in woordkeus tusschen den critischen tekst van de uitgave en de enkele reinmiddelnederlandsche fragmenten, besluit hij dat « hoeveel geleerde arbeid er ook insteekt, we toch maar betrekkelijk weinig hebben aan heel dien critisch herstelden tekst : een anderen verdorven tekst, naast den verdorven tekst van Munster, met dit verschil, dat men 't dadelijk ziet bij dezen, terwijl men bij den gedrukten nader moet toekijken. » Ten slotte vestigt hij de aandacht op het feit dat de *Sp. der S.* op dezelfde wijze begon als het eerste gedicht uit den bekenden bundel *Oud-Vlaemsche Gedichten*, indertijd uitgegeven door Kan. Carton ; het merkwaardigste daarbij is dat Jhr. K. de Gheldere in zijn *Dietsce Rime* (1896) heeft aangetoond dat een deel dier *Oudvlaemsche Gedichten* waarschijnlijk voor auteur hebben Gillis de Wevel, den Brugschen dichter van het *Leven van S. Amand* (1367).

De Vlaamsche Kunstbode, Jan. 1904.

Gustaaf Segers, begint een opstel, breed aangelegd, over wijlen *Pater Daems*. « Ik wil beproeven een beeld van den mensch, van den prozaschrijver en dichter, van den Flamingant te schetsen...» Dan volgt eene tamelijk uitvoerige bespreking van Daems' *Kruiwagens*, waarvan gezegd wordt « Toch zal men op zijne vingers de werken onzer herboren letterkunde tellen, die aan allen, zonder onderscheid, zooveel genot opleveren, zooveel goed bloed verschaffen » — In een lezenswaard opstel *Steenkolen in Vlaanderen*, toont Frans De Potter hoe, in de 2e helft der 18e eeuw, naar steenkolen gezocht werd in Vlaanderen, en wat al tegenkantingen de zoekers ontmoetten. Het besluit van zijn opstel is : « De grond, dien de Vlamingen betreden, verbergt naar alle waarschijnlijkheid eenen grooten schat, gelijk die van de provinciën Henegouw, Luik en Limburg... Zou het niet betamen dat door de Regeering een ernstig onderzoek wierde gedaan omtrent de waarde der kolenaders in Vlaanderen, ten einde het ontstaan te vergemakkelijken van ontginningsgenootschappen »

— Vervolg van Is. Teirlincks *Plantenkultur*. Voorts verzen van Niko Gunzburg, Leon. Buyst en Jan Bouchery.

Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent.

In de laatste aflev. van 1903, nr 7 staat eene mededeeling van Alph. Roersch: *La correspondance de Nicolas Olahus*, belangrijk voor de geschiedenis van 't Humanisme in Belgie, ten tijde der Renaissance. Olahus of Olàh, geboren te Hermannstadt in 1493, was geheimraad der koningin Maria van Hongarie, dochter van Philip den Schoone. Hij vergezelde de prinses naar Belgie in 1531, toen deze, door haren broeder Karel V, gouvernante van onze provintiën benoemd was Hij verbleef hier tot in 1538, was in drukke briefwisseling met bekende Belgen, hoofdzakelijk met philologen. In Hongarije teruggekeerd werd hij primaat aartsbisschop te Gran. Over de briefwisseling met Erasmus zegt Roersch « Il (Erasmus) se défend d'avoir jamais favorisé la Réforme. Certes, il a combattu, dit-il, la superstition, de même que les abus qui s'étaient fait jour dans certains ordres religieux et il est en cela parfaitement d'accord avec Olahus, le duc d'Aerschot et la reine Marie ; mais il exècre les chefs du protestantisme et défie que l'on cite un seul passage de ses écrits où il pense comme les disciples de Luther et de Zwingle ».

In afl 1 van 1904 bijzonder opgewerkt het verslag der Voordracht van E. P. Van den Gheyn op de buitengewone algemeene vergadering van 13n Jan. 1904 over de *Miniatuur aan 't Burgondisch Hof.*

Biekorf, nrs 1 en 2 1904.

Geven eene lezenswaarde studie van E. H. J.-B. Dugardyn over *Het tweeluik van Abt Christiaan de Hondt,* bewaard in de koninklijke Kunstzaal te Antwerpen, verzameling van Etborn.— Voorts het 10e vervolg van *'t Een en 't ander over de bietjes*, waarin E. H. Mervillie handelt « over de ziekten die onder de bietjes bestaan », en verzen van Horand en Ces. Gezelle.

't Park's Maandschrift 15 Jan. 1904.

Brengt eene beschrijving van « De Kerk van het Groot Beggijnhof binnen Loven te recht... onder de schoonste voortbrengsels van de bouwkunst der middeleeuwen gerekend » door Cam. Goffaerts.

— 15 Febr 1904.

Geschiedkundige aanmerkingen door E. H. J. E. Jansen over : *De abdij van St Michiel der orde van Premonstreit te Antwerpen.*

Bijdragen tot de Geschiedenis, bijzonderlijk van het aloude Hertogdom Brabant. Jan. 1904.

Begint met een belangrijk artikel van Don Usmer Berlière die Vaticaansche documenten meedeelt, betrekkelijk de abdij van St Bernard aan de Schelde. Vervolg van Edg de Marneffe's *Cartæ Parcenses*, ditmaal hebben de meegedeelde stukken betrekking op Heverlée. — E. H. Goetschalckx schrijft over het ontstaan en den eersten tijd van *het Beggijnhof te Lier*, een der oudste

gestichten van dien aard in België. Verder mededeeling van akten belangrijk voor de geschiedenis der gemeenten Zeelem en Zout-Leeuw.

De Banier, Febr. 1904.

J. J. Melchior brengt hulde aan den onverwachts afgestorven schoolopziener F. A. Robijns, welbekend, ook buiten Limburg, om zijnen iever voor het oprichten van schoolbonden tegen drankmisbruik. — J. D. Vits trekt te velde tegen die West-vlamingen « die zich nog immer wetens en willens aan taalparticularism bezondigen » zoodanig dat « niet één Brabander, Antwerpenaar of Limburger, zonder nog van de Hollanders te gewagen, is in staat een in het West-Vlaamsch dialect geschreven werk volkomen te verstaan, zoo dit niet van eene verklarende woordenlijst is vergezeld. » — Voorts eenige bijzonderheden over Korea; taalkundige aanmerkingen over de vertaling van Caoutchouc hier: Veerhars en rekgom, en een gedichtje van E. H. Geurts.

Het Katholiek Onderwijs. Febr. 1904.

Vervolg van *Geschiedenis der Opvoedkunde*. De schrijver is gekomen aan de Middeleeuwen in West-Europa. — Vervolg van het duidelijk voorgesteld artikel: *Over eenige verschillen tusschen de Afrikaansche schrijftaal en de onze* — Voorts wordt hier overgedrukt benevens de redevoering van M. de Trooz tijdens de bespreking van de onderwijsbegrooting, het 1ste deel van prof. De Ceuleneer's verslag over den 5 jaarlijkschen wedstrijd voor Nederlandsche letterkunde, en het begin van wijlen broeder Alexis' aardrijkskundigen *Bilan de l'année* 1903.

Vlaamsche Zanten. Jan. 1904.

Zitten in een nieuw kleed « In de oude parochie- arm- en kerkrekeningen komen dikwijls aanteekeningen vóor, zinspelende op oude volksgebruiken, feesten, ceremonien en geplogentheden van allen aard, aanteekeningen die een zonderling licht werpen op het huiselijk- en maatschappelijk leven onzer voorvaderen. » Zoo schrijft T. De Decker, en hij vraagt zich of de folkloristen niet meer dan tot hiertoe die documenten zouden moeten benuttigen. Hij geeft dan eenige bijzonderheden over de *guldemissen*, den *ondertrouw*, de giften aan armen gedaan bij sommige kerkelijke plechtigheden enz. — J. Van Vlierberghe begint een opstel over *Lijkplechtigheden*. — *Het Bloemeken der Sneeuwkoningin*, vertelling van Vrouw Weyn. — Voorts nog het begin van eene bijdrage: *Geschiedkundige aanteekeningen over de Mannenkloosters van Brussel onder het Fransche schrikbewind*, ontleend aan het handschrift van E. H. De Cock, op 't einde der 18e eeuw onderpastoor in de St Catherinekerk te Brussel. Hier wordt gehandeld over het Minderbroedersklooster, de uitdrijving der kloosterlingen den 31 October 1796 en de verkooping van 't kloostergoed.

Germania, Febr. 1904.

Begin der rede van Mr Coenen: *Verpachtingen en Landeigendom*, voorgedragen in het Vlaamsch Pleitgenootschap der Brusselsche Balie den 21 Nov. 1903. — Dr Fritz Vigener geeft eene

geschiedkundige schets der Nederlandsche koloniale politiek naar aanleiding van het verschijnen van het 5e deel van Dr Zimmerman's werk over de Europeesche Koloniën. — *Minora*, een schetske van Neel Hiddar, van iemand die zijn oude kat verdronk. — *Die Emschäfen in Wettbewerb gegen Rotterdam und Amsterdam*, waarin gewezen wordt op het toenemen van bedrijvigheid te Emden en al hetgeen er voor de haven wordt gedaan. — Nog Gœthe's *Elzenkoning*, in 't vlaamsch overgebracht door Omer Wattez en *Herinnering*, een schetske van Johan Lefèvre.

De Vlaamsche Wachter, Januari 1904. In een nieuw kleed. Begin van een opstel van L. Dosfel over *Oude en nieuwe richting in de Vlaamsche Beweging*. « De nieuwe richting is het realisme onzer beweging, tegenover het oude Romantisme : Geene Gulden Sporen, geen Artevelde; geen historische stoeten noch standbeelden; geen Vlaamsche Leeuw en natuurlijk geene Brabançonne, maar boekerijen gesticht, het volk onderwezen, de taal gelouterd, de wetenschap beoefend, gewerkt niet op de straat, maar aan de studietafel. » — Stom Wanneken, een schetske van H. Heyman. — Begin van eene bijdrage van Kan. Muyldermans : *Op de manier van wijlen pater Loriquet*. « ... eer die uitdrukkingen in onze Vlaamsche drukpers burgerrecht bekomen, teekenen wij er openbaar verzet tegen aan. »

« Op de manier van pater Loriquet » zou volgens de feniksen beteeken : Op dom-onwetende of huichelende-valsche wijze ». Pater Loriquet S. J. schreef eene *Histoire de France*. Men viel aan wat hij hierin zei over Napoleon I. Kan Muyldermans wil nagaan of « Loriquet's boek dan zoo onrechtvaardig ten opzichte van Napoleon » is. — *Vier Wiegedeuntjes* van René De Clerq, die ons verlangen doen naar den aangekondigden bundel : *Liederen voor 't Volk*.

Verslagen en Mededeelingen der K. Vl. Academie, Dec. 1903. Twee mededeelingen van E. H. pastoor Bols : *Bijdrage tot de geschiedenis van de Iepersche Rederijkkamer* De Korenbloem, *gezeid* Lichtgelaen, die, van in de eerste helft der 14e eeuw, jaarlijks in bedevaart ging naar O. L. Vrouw van Alsemberg; en *Oude schilderijtjes met opschriften in verzen*, die schijnen te dagteekenen uit het begin der 18e eeuw.

Durendal. Janvier 1904.
Georges de Golesco ontleedt kortbondig het lyrisch drama *Roi Arthur* van Ernest Chausson « cette œuvre, absolument belle tant au point de vue dramatique et musical qu'au point de vue symbolique, psychologique et moral. » — Hubert Krains geeft den indruk weer van zijn bestijgen van den Stockhorn een der schilderachtigste bergen uit de omstreken van Thun (Zwitserland). — Eug. Gilbert zegt veel goed van Cam. Lemonnier's laatste werk *Comme va le ruiseau* « l'une des meilleures œuvres du maître ». « L'auteur de plus de cinquante volumes,où s'est dépensé le talent le plus souple, le plus renouvelé, tantôt emporté jusqu'aux erreurs d'un réalisme brutal, tantôt rompu aux caressantes blandices des contes enfantins, s'affirme, dans ce dernier

né de son cerveau, éternellement jeune et poète, et plus que jamais épris de la vie... » — Verzen van Gonzague de Reynold.

Revue Générale. Januari 1904.

Ch. Woeste : *La Renaissance catholique en Angleterre au XIXe siècle.* De redens waarom de terugkeer tot de Moederkerk, in de eerste helft der eeuw zoo belangrijk, in de tweede helft verminderde, zijn : de puseïstische tegenwerking ten voordeele der Anglikaansche kerk, de nieuwe richting der Universiteit van Oxford, de verdeeling der Katholieken. — H. Davignon : *M. Brunetière et la langue de Molière.* — De stijlgebreken van Molière, schrijft M. Brunetière, zijn niet alleen de keerzijde, maar tevens de voorwaarde zijner hoedanigheden. — H. Francotte : *Un nouveau traité de Droit naturel.* — H. Bordeaux : *Deux Nouvelles.* — Ch. L. Legrand : *St François d'Assise* (mystère). — A. Dumont : *Fénélon est-il un mauvais écrivain ?* — M. A. Albulat heeft van Fénélon gezegd : « c'est un mauvais prosateur. » Als ge de bladzijden van M. Albulat toeslaat, komt u echter onwillekeurig het gedacht dat schrijver zelfs Télémaque niet gelezen heeft. Zijn boek duidt klaarblijkend voorbedachtheid aan om den grooten schrijver te kleineeren. — A. Connson : *Les drames de Victor Hugo.* — P. de la Bathie : *La muse est morte.* — Baron Raoul du Sart : *Le Duc d'Ursel.* — R. Henry : *L'escroquerie cartomancienne.*

— Februari, 1904.

J. E. Nève : *Les Régies municipales en Angleterre.* — Ch. L. Legrand : *St François d'Assise* (suite). — J. Chapliro : *D. D. L'Église d'Angleterre.* — Chantemerle : *Parce qu'il y avait des fleurs et du soleil et de la brise douce.* — Ch. Pety de Thozée : *L'Italie actuelle.* — E. de Ghélin : *Chronique sociale : Statistiques Françaises, Volontariat.* — E. Gilbert : *Balzac à vingt ans.* — A. Charlot : *Le conflit russo-japonais.*

Collationes Namurcenses. Jan. 1904.

Ex S. Scriptura. De evangeliën van Marcus en Mattheus stemmen in vele plaatsen overeen en verschillen merkelijk in andere, zoo voor den inhoud als voor de volgorde der feiten. De schrijver wijst op een zeker verwijderd, overeenstemmend doel van beide evangelisten ; het meer bepaald en onmiddelijk doel echter is verschillend : hier ligt eene groote reden waarom zij nu overeenstemmen, dan verschillen. — *Ex theologica dogmatica:* Uit de synoptische evangeliën kunnen wij de Godheid van Jezus bewijzen. De schrijver trekt zijn hoofdbewijs uit de benaming « Zoon Gods », die, zoo houdt hij staan, in het N. T. gewoonlijk in haren letterlijken zin moet verstaan worden. Verders vinden wij : 1° Jesus verklaart in de drie eerste evangeliën « Zoon Gods » te zijn, als hebbende ééne natuur met den Vader, 2° andere personen, en God zelf, getuigen dit van Jezus. Als slot zijn eenige andere bewijzen beknopt aangeduid. — *Ex theologia morali :* De leer over het geheim der biecht (sigillum sacramentale) wordt duidelijk uiteengezet en op een praktisch voorbeeld toegepast. — *Acta et documenta :* Decreten der Roomsche Congregatien — *Miscellanea :* Inlichtingen voor het bestieren

van parochie en kerk. Overzicht van boeken, nuttig voor priesters.

Studiën, deel 61, afl. 4.

De gewetensvrijheid ten tijde der Republiek is het opschrift eener bijdrage, waarin W. Wilde tegen Dr. Fruin bewijst dat de gewetensvrijheid onder het bestuur der Nederlandsche Republiek alleen bij name bestond, alhoewel juist voor die vrijheid de gereformeerden den strijd tegen Spanje hadden aangegaan.

De Wetten van Hammurabi, door de jongste ontdekkingen aan het licht gebracht, worden besproken door F. T. Zij getuigen, zegt schrijver,) van ontwikkelde rechtsbegrippen en beschaving; ongelukkiglijk straalt er ook de wettelijke erkenning in door van de zedelooste pratijken.

In het « Land der Waarheid » onderzoekt L. Regout Kant's dwaling volgens welke de menschelijke kennis de grenzen der zinnelijke waarneming niet overschrijdt. Het beruchte onderscheid van Kant tusschen verschijnsels en verstandwezens (phenomena en noumena) komt hieruit voort, dat Kant niet gezien heeft dat dezelfde wezens op twee verschillende wijzen kunnen gekend worden : eerst door de zinnen en daarna door het verstand.

— Deel 61, afl. 5.

In verhevene woorden spreekt J.Alberdingk-Thym over het pauselijk program : Instaurare omnia in Christo.

F. Sträter geeft eene studie over Nederland en Pruisen op het einde der 18de eeuw.

Zeer belangrijk is het « Scripturistisch overzicht » van J. P. Van Kasteren.

In « Schoolbibliotheek » wordt gezegd : « De Nijmeegsche leeraar der Fransche taal en letteren, J. Van Ryckevorsel, is bezig met eene uitgave die hem recht op danbaarheid geeft. Hij kiest uit Fransche schrijvers .... schadelooze stukken die toch genoegzame bekendheid met de auteurs verschaffen. Geen bloemlezing aan te bieden is zijn doel, doch uittreksels, ongeveer vier en zestig bladzijden groot, geven een denkbeeld van de manier en de kunst des schrijvers. »

Onder de hoofding « Geloof en Wetenschap » wordt aanbevolen een boek van Victor Cathrein, S. J. « Glauben und Wissen », en een ander van Kneller : « Das Christentum und die Vetreter der neueren Wissenschaft ».

De Gids. Februari 1904.

Slot van Marcellus Emants' Novelle *Waan*, levendig verteld. — *Nieuwe wegen voor Indiscke volkenkunde* door G. P. Roufaer. Van J. A. Loubèr's boek : *Timoresch snijwerk en ornament*, wordt gezegd « van een gebied waar niemand iets bijzonders vèrmoedde heeft hij de buitengewoone belangrijkheid in krachtig licht gesteld. » Het kostbaarste materiaal voor de kennis dier Timor-ornamenten was het bewaarde in 's Rijks Ethnographisch Museum. Zoo komt de schrijver er toe zijn meening te uiten over « de nu langzamerhand, haast chronisch geworden kwestie der juiste vestiging van 's Rijks Ethnographisch Museum. — Strat

moderne verzen van Carel Scharten. — J. De Vries schrijft over *Westfriesche Woorden*. Nu het zoover gekomen is « dat een Westfries zich zijn soms teekenachtige woorden en uitdrukkingen schaamt, is 't waarschijnlijk dienstig deze voor de vergetelheid te bewaren » — Jan Veth : *Jozef Israëls*. Bij zijn tachtigsten verjaardag. « Zijn wijze van voortbrengen is weinig omzichtig, hij gaat tamelijk onberedeneerd, men zou zeggen op den tast te werk, als getrokken door een geheimzinnige magneet, maar die hem tot het eene noodige den weg zal wijzen. De schoolsche teekenaars hebben op zijn aldus ontstane werk vaak allerlei aan te merken gevonden, — het blijft echter de vraag of niet de welbewuste afwerking, die zij voor alles vergen, aan de witgepleisterde graven doet denken, en hoe zou men overigens welomschreven zekerheid mogen vragen van iemand die vlottende levensmysteriën najaagt, of uiterlijke getoiletteerdheid bij werken die vóor alles willen stemmen tot droomerij. » — Vervolg van Byvanck's schoone studie *William Ewart Gladstone:* de groote mannen van Engeland, we zouden bijna mogen zeggen van Europa komen hier op den voorgrond. Czar Nicolaas I (blz. 362), lord Palmersthon (blz. 366) en Louis Napoleon zijn te voeten uit geteekend.

Van Onzen Tijd, 4e jaarg. nr 4.
Een verzennummer met bijdragen van W. D'Hoop, Gaston Breeze, Adr. C. Van Beek, Herman Van Zuyle en Albertine Smulders. — Als slot *Vondel-waardeering*, fragmenten uit lezingen gehouden door C. R. De Klerk.

De Katholieke Gids. Februari 1904.
C. v. M. geeft algemeene kunstbeschouwingen ten beste. — Slot van Norbert van Reuth's geestdriftig artikel : *De Kerken van Parys*. Hier en daar wijkt schrijver een beetje van zijn onderwerp af om zijn beklag te doen over Noord-Nederlandsche bouwwerken die « bijna allen zoo koud, zoo dood-nuchter zijn. » Zoo luidt het over de Beurs te Amsterdam. « ... bij Jupiter, welk eene beurs ! Een schande der bouwkunst, een draak der draken, eene nuchterheid nuchterder dan de nuchterheid-zelve, eene gevangenis voor bankroetiers in plaats van een paleis voor den handel. » — *Aan den rand des verderfs*, begin eener novelle door Louis B. M. Lammers.

Vragen van den dag. Februari 1904.
Een artikel van St. L. Prenau : *De Schoolstrijd in België van 1879 tot 1903,* gansch van liberaal standpunt uit geschreven. Daarmee zullen de lezers nu wel niet over den waren gang der zaken ingelicht zijn. — Vervolg van Dr. Blink's bijdrage : *Japan en de Japaneezen*. — Uit *Die Nation : De Amerikaansche Vrouw en haar beteekenis voor de Maatschappij,* door Maria Van Bunsen. « Zij (de Amerikaansche vrouwen) zijn het glanspunt van 't land, ongeëvenaard in de wijze, waarop zij de uiterlijke bekoorlijkheid, geestigheid, vastheid van wil en energie weten te paren aan innemende goedhartigheid... Het geheele leven is er op ingericht, om de vrouwen in physiek, intellectueel, en tot op zekere hoogte ook in zedelijk opzicht, gunstiger te ontwikkelen

dan de mannen. — *Hollandia regenerata*, een schets der karikatuur in de jaren 1793-'95 betrekking hebbende op den gang der zaken door H. E. Greve.

De Hollandsche Revue. 25 Jan. 1904.

Na de gebruikelijke rubrieken *Wereldgeschiedenis* en *Belangrijke Onderwerpen*, eene lezenswaardige karakterschets. *Jonkvr. Anna de Savornin-Lohman*, hare jeugd, hare streng kalvinistische opvoeding, hoe zich aan 't schrijven zette, meer om er een bedrijf in te vinden dan wel uit kunstaandrang, hoe ze 't geloof van haar vader verliet, hoe ze de roeping der vrouw verstaat, niet de man-vrouw van vele feministen, maar de echtgenoote en de moeder; « tegen iedereen met wien zij van meening verschilt en 't aan den stok krijgt is zij meestal vlijmend scherp, op 't persoonlijke af. En dat heeft haar veel vijanden bezorgd. Zij is een vrouw die, wat men noemt, niet van halve maatregelen houdt. Ze is iemand, van « uitersten » alleen schijnt ze bewondering of haat te kennen ; wat daar tusschen ligt is haar vreemd. » — Als Boek van de Maand : *Een jaar aan boord H. M. Siboga* door Mevr. A. Weber-Van Bosse.

Boek en Kunst. Maandschrift voor Boek- en Bibliotheekwezen, Letteren en Kunst. Onder Hoofdredactie van Hendr. C. Diferee, Conservator van het Vondel-Museum te Amsterdam-Haarlem, Dr J. Van der Wilk. Abonnementsprijs fl. 1.90 per jaar.

Een nieuw tijdschrift. De inhoud bestaat hoofdzakelijk uit een studie door den hoofdopsteller over den *Lucifer*, — die 250 jaar geleden voor de eerste maal opgevoerd werd, — naar aanleiding van den herdruk op 200 genummerde ex. door Julius de Praetere, naar de eerste uitgave. Voor dezen kunstdruk heeft hij slechts woorden van lof. Het opstel over den Lucifer zelf geeft blijk van groote belezenheid ; het is met een viertal reproducties van oude platen versierd. Voorts behelst het nummer een paar boekbesprekingen, een praatje over Machinaal- en Handbindwerk (J. B. Smits), een praatje over cliché's (Dirk Schnabel), een lijst van nieuwe Boeken. De hoofdopsteller zal maandelijks een hoofdartikel schrijven, en we hebben een uiterst veelzijdig man aan hem : korte schetsen op het gebied van oude of nieuwe litteratuur, van letterkundige geschiedenis of kunstverzamelingen, van geschiedenis, van sociologie, en studies over oudere of nieuwe schrijvers, kondigt hij ons aan ; opstellen over een bepaald onderwerp leveren meer nut, dan besprekingen van een bepaald boek : « want juist door den lezer met een of ander onderwerp bekend te maken en daarbij te wijzen op het nut van het aanschaffen van goede boeken daarover wordt de kring van lezers eerder uitgebreid dan door het schrijven van meer bepaalde recensies. » *Boek en Kunst* is stellig met de beste bedoelingen gesticht, en het is goedkooper dan het eveneens pas gestichte maandschrift *Lectuur*. Dit laatste brengt studies over bepaalde onderwerpen en tevens degelijke boekbesprekingen, benevens alle wenschelijke inlichtingen over nieuwe uitgaven en over de voornaamste Nederlandsche en buitenlandsche tijdschriften : wie gading heeft, heeft keus, — naar den prijs is de waar.

Lectuur.

Eindelijk is nr 1 van dit sindslang reeds aangekondigde nieuwe tijdschrift van stapel geloopen. Een hartelijk: goede vaart! wenschen wij de onderneming toe. De behoefte aan een degelijk critisch overzicht, waaruit men zal vernemen welke nieuwe boeken ter wereld kwamen, wat een katholiek eraan heeft, wordt blijkbaar even sterk gevoeld benoorden den Moerdijk als ten onzent. Maar op het stichten van een nieuw orgaan viel ten onzent niet te denken; ginder heeft men dat beproefd, en nu is 't er En ook dit is een verblijdend teeken : de wonde groeit toe, een blik op het titelblad, een blik op de inhoudstafel zegt duidelijk dat de inrichters zich aan de behoeften van hier te lande al evenzeer hebben gelegen gelaten als aan die ten hunnent : het Tijdschrift staat onder het Bestuur van de hh. P. Buissink. Dr P. Dirckx. H. W. E. Moller. Dr. L. Scharpé, Dr. Jos. Schrijnen, W. De Veer S. J., en Dr. Th. M. Vlaming, en de inhoudstafel somt een reeks opstellen en beoordeelingen op van de hh. H. W. E. Moller, W. De Veer, J. v. G., M. A. P. C. Poelhekke, J. Th. Beysens, Ed. J. L. Rombouts, J. M. J. Knaapen, Cæsar Gezelle, Dr. J. Van Vessem S. J., L. Scharpé, J. D. J. Aengenest, H. Van Amstel, J. A. Holdschmidt, P. Buissink, R. de Grave, J. W. Van Heeswijk, A. J. A. Flament, E. Vlieberg, H. Van Amstel. Bedoeld wordt « eene betrouwbare handleiding te geven voor de menigte van boeken en tijdschriften, die onophoudelik verschijnen; hun waarde voor wetenschap en kunst aan een gezonde kritiek te toetsen; en aan te wijzen of zij gevaarlik zijn of niet voor geloof en zeden. » — Doel en geest van het tijdschrift worden uiteengezet door den h. H. W. E. Moller, — den redacteur-secretaris. Pater de Veer, heeft het over « slechte lectuur », de h. J. van G., over « de roeping der hedendaagsche woordkunst », de h. M. A. P. C. Poelhekke, over den Litterarischen Ratgeber, die dit jaar voor de tweede maal door de opstellers der « Litterarische Warte » wordt uitgegeven. Daarop volgen, blz. 14 tot 44, op twee kolonnen, de boekbeoordeelingen, ingedeeld onder de rubrieken Wijsbegeerte, Sociale Wetenschap, Woordkunst ('t is te zeggen Fraaie Letteren, onder welke rubriek besproken worden *Boefje*, door M. J. Brusse, *Uit de Triomfsteeg van Riccarda Huch,* vertaald door Anna Neys-Ekker, *Voordrachten*, door Hugo Verriest, *Primula Veris,* door Cæsar Gezelle, *Schetsen*, *novellen*, *vertellingen*, door Hilda Ram, — *Wijding*, een verzenbundel, door Rich. De Cneudt, *Sneeuwklokjes*, door Herman Knippenberg), Leesboeken, Taalwetenschap en Verscheidenheden. — Hierop volgt de volledige inhoudsopgave van vier-en-veertig verschillende tijdschriften, in het Nederlandsch, Fransch, Duitsch of Engelsch, die op 't gebied van letteren, kunst, wetenschap bijzonder belang opleveren (blz. 44-48) terwijl een ruime opsomming der *Nieuwe Boeken* (blz. 48-54) titel en prijs opgeeft van de werken uit den laatsten tijd met betrekking tot katholieke Godgeleerdheid, — niet-katholieke Godgeleerdheid, — Wijsbegeerte, Opvoedkunde en Onderwijs, — Landbouw, Handel en Nijverheid, — Natuurwetenschappen en Wiskunde, — Geneeskunde, — Geschiedenis

en Aardrijkskunde, — Taalwetenschap en Letterkunde, — Woordkunst, — Beeldende kunsten, Muziek en Zang.

Deze uitvoerige inhoudsopgave zal, naar we vertrouwen, voldoende aanbeveling zijn van dit hoogstverdienstelijke nieuw maandschrift, dat, voor België, 11 fr. per jaar kost (voor België is uitsluitend met het aanvaarden van inteekeningen belast de h. J. De Meester te Roeselare). In géén openbare boekerij en ook in géén boekerij van gestichten voor Middelbaar Onderwijs zou 't mogen ontbreken.

La Quinzaine, 1 Novembre 1903.

A nos Lecteurs. Préface pour la dixième année. *George Fonsegrive*. — Pie X. *E. Vercesi*. — L'Epave. *Joseph Ageorges*. — Le Château de Versailles, II. L'œuvre de Mansart. *André Pératé*. — Cimetières d'Italie. — Gênes. *Dauphin Meunier*.— Mme de Miramion et la charité du XVIIe siècle, IV. *Louis Chabaud*. — Prosper Mérimée. *Georges Grappe*.

— 16 novembre 1903.

La Jeunesse et les débuts littéraires de Paul Bourget. *Ernest Tissot*. — C'est la faute à Jérusalem. I. Partons pour la Syrie. *Jean Lionnet*. — Ernest Renan. *V. Ermoni*. M. Ermoni wil « eene onpartijdige studie maken der werken van Renan.» Deze kunnen in twee soorten verdeeld worden : philologische en geschiedkundige werken. Renan's meester was M. Le Hir, van wien hij zelf zegt : « Tout ce que je suis comme savant, je le suis par M. Le Hir ». Nochtans onderging hij den invloed der duitsche rationalisten. Als een onbetwistbaar princiep nam hij de onmogelijkheid der mirakelen aan, waaruit zijne valsche stelsels zijn voortgesproten. Waaraan kunnen wij den bijval van Renan's werken toeschrijven? Aan verscheidene oorzaken : 1° Renan wist het volk te behagen door zijne schrijfwijze en in eene aangename taal studiën voor te brengen die tot dan den Franschen lezer onbekend waren. 2° Hij misleidde vele katholieken met de valschheid zijner stelsels te verbloemen door grootklinkende zinnen over de edelheid van het karakter van Kristus, over den weldoenden invloed van het kristendom, enz. Wat is de wetenschappelijke weerde van zijne werken? Men heeft hem den eervollen (?) naam willen toekennen van « uitvinder van den rationalistischen bijbeluitleg ». Sedert wanneer is het eene eer de mirakelen door onoozele veronderstellingen uit te leggen? Bovendien is Renan niet de eerste in het vervalschen van den bijbeluitleg. Hij is in zijn werk mislukt omdat hij een valsch gedacht van de geschiedkundige kritiek heeft gehad — Questions algériennes. *Jean d'Etiau*. Waarom is Algerië, niettegenstaande zijne vruchtbaarheid, niet een der meest opbrengende coloniën van Frankrijk? Omdat de Araab voor niets ter wereld van zijn levensregel zal afwijken : « veeleer sterven dan werken » en omdat hij gedurig steelt, brandt, vecht en doodt. Het is bijna onmogelijk de misdadigen te straffen, ten 1ste omdat de Araben nooit den schuldigen zullen bekend maken, ten 2de omdat de Araben uit oorzake hunner zelfde kleeding bijna niet van elkander te onderscheiden zijn. (Wordt vervolgd). —

Mme de Miramion et la charité au XVIIe siècle. Fin. *Louis Chabaud*. — Les automobiles. *Paul Philippon*.

— 1 décembre 1903.
Pie X et la Quinzaine. — Le Fils de l'Esprit. Prologue : A la salle Humbert de Romans. *Yves Le Querdec*. — La question des domestiques. *Gabriel d'Azambuja*. — C'est la faute à Jérusalem II. Le confesseur laïque. *Jean Lionnet*. — Questions algériennes. II. *Jean d'Etiau*. Hoe moet « la question arabe » opgelost worden? De wet kan gedeeltelijk de ondeugden van den Araab onderdrukken : de wet op de landlooperij, zijne luiheid; die op de gezamentlijke verantwoordelijkheid, zijne muiterij. In zedelijk opzicht moet bijzonder de inplanting van den katholieken godsdienst haren weldoenden invloed uitoefenen. Duizend jaren, binst dewelke de Koran den Araab heeft geleid, hebben hem verbeest; het kristendom moet hem veredelen. — Le Miroir brisé. Tante Fanny. Une humble histoire. *Paul Renaudin*. — Le Château de Versailles. IV. La Chapelle. *André Pératé*. — Chronique dramatique : L'Adversaire. Antoinette Labrier. L'Epave. *Emile de Saint-Auban*.

Der Katholik. Juli.
Leopold Kaufmann von Dr A. Bellesheim. — Römische Beambte als Christen verfolger nach dem Martyrologium Romanum van J. Mair. — Die Riten der katholischen Kirche in ihren Verhältnisse zu einander von A. Frey. — Die verehrung der hl. Anna in 15 Jahrh, und die Immaculata Lehre. — Kaiser Heinrich II der heilige von Fr. Petz. — Religiöse Volksgebräuche im Bistum Augsburg. — Miscelle : Die missa aurea.

— August.
Herbert Kardinal Vaughan, Erzbischof von Westminster. — Die Riten... (Fortsetzung) — Das Trienter Ehedekret « Tametsi und seine Promulgation in dem Erzstift Mainz. — J. Mair — Römische Beamte... (Fortsetzung). — Der älteste deutsche Druck und die Immaculata,

— September.
Die älteste Form der Ostvespen. — Ein in Vergessenheit geratener fruchtbarer schrift der 16/17 Jahrh. : Valentin Leucht † 1619. — A. Beit Die Tätigheit der Jesuieten an der Bergstrasse in den Jahren 1625 bis 1629. — Jung. Das Zwangserziehungsgesetz seine Nachteile und Vorteile. — Waldensertum in Mainz zu Ende des 14 Jahrh.

— Oktober.
Kaufmann. Neuere Forschungen in den christlichen Katakomben Roms. — Dr. theol. Steph. Schiwiets. Die Achtlastenlehre des Evagrius Pontikus und die griechlische Philosophie. — Religiöse Volksgebräuche in Bistum Augsburg. — Auf den letsten Tagen den st. Jakobsbergerklosters in Mainz — Karl Furkstorfen. Der Seelenadel der hl. Ignatius von Antiochiën in seinem Briefe an die Römer. — Die Gegner der Antiphon « Salve Regina im Reformations Zeit alter. Die Unglaübigen über Ziel und Ende des Menschen. — Hagiologisches aus der Schweiz.

— November.

Prof. Schäfer : Dr Joh. Holzammer — Kaufmann. Neuere Forschungen... (Fortsetzung) — Religiöse Volksgebräuche im Bistum Augsburg. — Die Gaben der hl. Geistes in Schrift und Tradition. — Maximilian Sandäus und seine Marienschriften.

— Dezember.

Prof. Schäfer : Dr Heinrich Brück — Becker : Credo quia absurdum. — Die Immaculata : Bulle der Väter des Baseler Konzils 1439. — Religiöse Volksgebräuche im Bistum Augsburg. — Die Gaben der hl. Geistes in Schrift und Tradition.— Festum Concept B. M. V. in 14 Jahrh. – Neuere Forschungen... Kaufmann — Ungedruckte Allerheiligen Litanei aus den Zeit des könings Heinrich II von England.

Zeitschrift für Katholische Theologie.

Ontegenzeggelijk een der degelijkste tijdschriften die tegenwoordig op theologisch gebied in de geleerde wereld opgang maken, geeft in zijn eerste trimesternummer van Januari eene belangrijke studie over « Het berouw in de laatste jaren van het middeleeuwsch tijdvak ».

Professor Dieckhoff, een protestant der rationalistische school, en na hem Harnack en meer anderen beweerden laatst dat de orthodoxe leer over het berouw, als noodige en voldoende boeteplicht, in de middeleeuwen was te loor gegaan onder het volk, waaruit dan ook gansch natuurlijk eene grootere vrijheid volgde in het zedenleven der geloovigen. Tegen deze thesis haalt *Dr Paulus* de biechtschriften aan die in de xvde eeuw verschenen in Noord- en Zuid-Duitschland. Deze biechtschriften, meestal onuitgegevene handschriften, bewijzen ten klaarste tegen Dieckhoff en Harnack dat de begrippen over berouw en boeteplicht niets van hunne orthodoxheid verloren hadden onder het volk « des ausgehenden Mittelalters » en dat de vereischten voor volmaakt en onvolmaakt berouw alsook hun beider voldoeningskracht in de aangehaalde biechtschriften juist voorkomen lijk we ze hedendaags terugvinden in onzen catechismus. Een lezenswaardig artikel. — Hierop volgt een algemeen overzicht op den Jakobusbrief, van *H. J. Gladder*. Dit onderwerp, opgevat in den zin van algemeenheid waarin het hier voorkomt, is tot heden toe weinig behandeld geweest. *E. A. Kneller* levert eene studie over « Pauzen en Conciliën vóór 't jaar 1000 » ; *Brewer*, eene verhandeling « over den Heptateukdichter en de Cæna Cypriani ».

Das litterarische Echo. 1 Februari.

In een opstel, *Die Optik der Frau*, betwijfelt Sophie Höchstetter, op grond van onderzoek, of eene vrouw van natuurwege bij machte is een levende mannenfiguur te dichten. Ze wenscht derhalve niet, zooals Julius Hart, dat de « vrouw ook man worde ». Overigens, zegt ze, de kracht van den dichter ligt alleen in de openbaring van zijn eigen (vrouwelijke of mannelijke) persoonlijkheid. — Onder de *Nuee englische Bücher* vindt M. Meyerfeld niets uitstekends. Oorzaak : veelschrijverij om eer en geld te verdienen. — *Neue Novellenbände* (R. Krauss), *Heimat-*

liche Kunstflege (P. H. Hartwig), *Um Darwin* (F. Ernst) zijn boekbesprekingen. — *In Alten Geleisen* is een proef uit Timm Kröger's novellenbundel « Die Wohnung des Glücks ». — Detlev von Liliencron noemt *Timm Kröger* een echten dichter.

— 15 Februari 1904.

Georg Hermann vraagt zich af: *Haben wir eine Buchkunst?* En hij weet niet wel wat antwoorden. Hij zegt ja en neen. Over de boekkunst is hij echter niet voldaan « das beste gedruckte Buch ist zugleich das erste oder mit das erste, die Gutenberg Bibel um 1455 ». Er zijn uitgevers en boekbinders die kunstwerk leveren; er zijn echter te veel naäpers die modern willen zijn en zot spel maken — Franz Diederich zegt veel goed van Karl Henckell's Liederboek, Karl Henckell geeft zich zelf te zien *Im Spiegel*; verder worden eenige zijner gedichten meegedeeld. — Max Hanshofer schrijft over *Münchener Romane*, die steeds in de kunstenaarswereld spelen.

Rivista Internazionale de Scienze sociali e discipline ausiliarie. Déc. 1903.

Professor Toniolo in zijne puikrede op eene wetenschappelijke bijeenkomst uitgesproken in Freiburg (Zwitserland, 20-22en october 1903) kenschetst met wondere schranderheid de maatschappelijke beweging van onzen tijd. — Alles wat op maatschappelijk gebied ten huidigen dage wordt bedreven van gelijk welk kamp het ook uitga, gebeurt omtrent bonden en vereenigingen: het gildewezen betoovert de geesten. Maar, zegt hij, voor de katholieken is het en blijft het voor eeuwig een roemtitel van het eerst en meest bijgebracht te hebben aan dusdanige werken en bijzonderlijk van eerst het nut van die nieuwe gilden begrepen en bewezen en hunne werking en verrichtingsaard uitgesteken te hebben.

Daarna geeft hij de opsomming van eenige verdienstelijke mannen die ruimschoots roem en eer op dit hoekje van het maatschappelijk veld geoogst hebben. — Fier mogen wij in die optelling opmerken, Pottier, Verhaegen, Helleputte, Schaapman.

Toniolo meent die eenheid van strekking in de verschillende katholieke landen te bespeuren sedert het ontstaan der « Union internationale des études sociales » dewelke, naar het zeggen van Goyau als koppelband dient tusschen de wetenschappelijke en sociale gedachten der huidige katholieken en het vatikaan — 't Was ook die « Union » die Leo XIII te rade ging vooraleer hij zijn Rerum Novarum neerschreef. — Kortom hetgene men overal nastreeft is eene herschepping, algemeen en doelmatig; maar onder die macht van werk wat heden meest dringt, is, ten eerste het hervormen der werkverdragen, ten tweede, de gildewijze inrichting van het werkvolk, ten derde, de verbetering der wetten over den arbeid. Het tweede punt is het gewichtigste en omvat de twee andere.

Wat de katholieken aangaat, zegt spreker, mag men zeggen dat de algemeene beginselen die tot richtsnoer moeten dienen in het opbouwen en het besturen der vakvereenigingen overal vast aanveerd en toegepast worden. Anders is het gelegen met

de ondergeschikte keurmiddelen en de afgeleide princiepen: deze zijn onder de katholieken niet altijd met eenstemmigheid aangenomen. De verscheidenheid van tijd, plaats en opvoeding beletten het nog, toch mag men voor de toekomst nopens dit internationaal vraagstuk een internationaal en eenparig oordeel verhopen.

Daarna tracht hij in korte woorden die hedendaagsche gildebeweging te schetsen: het is een streven naar het tot stand brengen van eene werkersklas die zal wezen zelfwetgevend en machtig. Hetgene nader en beter kan begrepen worden door het volgende: eene klas bestaande uit arbeiders alleen, klas die door het besef en het bewustzijn een eigen maatschappelijk einde te hebben, en metéén eene eigenaardige bediening overeenstemmende met dit einde en met den aard van het werk dier klas in het huishoudkundig leven, daarom eene inrichting najaagt die van de hooge klassen verschilde (ofschoon met deze door redelijke verdragen verbonden) om hare eigene belangen te bewerken en te bestieren. Daarin wil zij de middelen vinden om door eigene krachten het stoffelijk en geestelijk welzijn der klas te bewaren en te vermeerderen zonder daardoor dat der andere klassen en der geheele maatschappij te schenden.

Toniolo bemerkt dat om onder de arbeidsklas dit bewustzijn van eigen macht en self-help te ontwekken eene zekere inrichting veel bijgebracht heeft: het zijn de « Conseils d'usines et agricoles » De werklieden eener fabriek stichten eenen afzonderlijken bond en kiezen onder hunne vakgenooten afgeveerdigden die met den baas der fabriek eenen raad gaan vormen, waar loon, regeltucht, zedelijkheid en gezondsheidstelsel besproken en geregeld worden. En hier hebben wij reeds eene edele zelfverloochening van eenige bazen te roemen, zooals van Leon Harmel, van Runière en van den wijdbefaamden Brandts van München-Gladbach.

De schrijver eindigt en vraagt begunstiging en aanprikkeling voor dat edel beschavingswerk.

Razon y Fe. Madrid. Febrero 1904.

Motu proprio de *S. S. Pio X sobre la acción popular cristiana* — **. — *Por la clase Agricola*, N. Noguer. Eene merkweerdige studie over de hedendaagsche maatschappelijke werken te voordeele van den landbouw, grootendeels te danken aan het vernuft en de werkzaamheid van Raiffeisen; eene korte schets van dezes handelingen in Duitschland en van de uitbreiding zijner inrichtingen. — *El abate Alfredo Loisy*, L. Murillo. Na in korte trekken de bijzonderste dwalingen van den veroordeelden franschen Schriftverklaarder uiteengezet te hebben, geeft de geleerde Jezuiet Murillo in eenige regels de wederlegging van Loisy's opvatting over de veropenbaring en de stichting van het Kristendom, terzelvertijde toonende hoe innig Loisy met Renan en Harnack in aanraking komt. — *En Torno à Lope de Vega*, J. M. Aicardo. Letterkundige studie over den Spaanschen dichter. — *La Cripta y la patria de son Dámaso*, Zacarias Garúa. — *El matrimonio civil en la legislación de España*, Ramon Maria Smith. — *La Diapedesis*, Pedro Valderrábano. — *Galicia*, *Ostrea edulis*. *Linneo*,

Tomás Argüelles. — *La muerte real y la muerte aparente con relación á los santos sacramentos*, J. B. Ferreres.

Varden. December 1903 I. Must. — *En Bergtagning*, een rechterlijk document van het jaar 1720, bevattende het verhaal van een onderzoek, gedaan den 7 en 8 Augusti van gezegd jaar, op de pastorie van Nördchang, aangaande een 15 jarig meisje, dat volgens hare verklaring vijf dagen lang was ontvoerd geweest door berggeesten, die haar hadden « meegenomen in den berg », *taget i Berg*, van daar den titel *Bergtagning*.

't Is een eigenaardig document, dat weer licht werpt op het bijgeloof dier dagen.

Jahn Nielsen Knud Hertug een kerstmisbeeld. Eene stijlvolle schets van dien heiligen vorst en zijne geweldadige dood, door de hand van zijnen neef Magnus.

In de inleiding lezen wij onder andere : « Op onze dagen, nu beschaving en christendom meer en meer worden voorgesteld als elkander tegenstrijdig, zullen ze hier velen moeilijk kunnen begrijpen dat de middeleeuwen geen anderen kultuurgrondslag hadden dan het christendom, 't is te zeggen : de katholieke leer. En toch was het zoo.

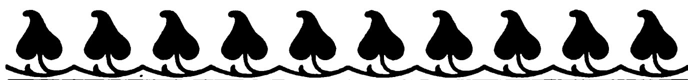
» 't Was de leer der Kerk, die het familieleven regelde, daar is de grondslag van alle ontwikkeling — slecht zoowel als goed – in de groote samenleving ; 't was de leer der Kerk, die de liefde tot de armen en zieken, hulpeloozen en zwakken deed opvlammen ; 't was de leer der Kerk, die godshuizen bouwde, hospitalen en kloosters ; 't was de leer der Kerk die zachtmoedigheid inprintte, zelfbeheersching in hoogen, ridderlijken zin — kortom : 't was de leer der Kerk, die Europas wilde volkerhorden ophief uit den donkeren chaos der barbaarschheid en ze maakte tot eene beschaafde maatschappij, door wetten geregeld. Daarom : hoe dichter men bij het christendom stond — de leer der Kerk — des te dichter stond men bij de kultuur. »

A Breitung — slot van de zeer belangrijke en degelijke studie over het Bijbelsch scheppingsverhaal en de natuurwetenschappen. *Almagt*, een beeldrijk gedicht van A. Walleen.

Litteratur. — Onder dezen titel vinden wij eene beoordeeling van R. Jahn Nielsen over Johannes Jörgensen's nieuw verschenen werk *Pilgrimsbogen*, waarover wij afzonderlijk zullen spreken. Verder behandelt Oskar Andersen de Deensche vertalingen van Sienkiewicz's werken, Helena Nyblom's *Eventyrkrans* eene van rijke fantasie getuigende verzameling dagen en *Julekerten* van R. Jahn Nielsen, dat eene schoone plaats bestaat in de nieuw verschenen kerstmis litteratuur.

Met deze aflevering sluit de eerste jaargang van Varden, April-December. Het jonge tijdschrift mag met fierheid op dezen eersten jaargang wijzen, die een schoon boekdeel vormt van 312 bl. zoo rijk als verscheiden van inhoud.

OMROEPER

Taal en Opvoeding, de rede gehouden door Prof. Dr G. Verriest in de Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding te Antwerpen, en in *Met Tijd en Vlijt* te Leuven, is zooeven verschenen.'t Is eene bittere klacht tegen taalknoeiers en -dwingelanden en tegen het onderwijs, gegeven bij middel eener vreemde taal. Twee, drie uitreksels maar : « Wilt mij niet mis verstaan. Elke taal heeft hare wetten die moesten vastgesteld worden ; ja, bij de schrijftaal kan men zelfs niet vermijden de spraak eenigen dwang aan te doen, maar hierin is gezondigd geworden verre boven hetgeen het scheppen eener gemeenschappelijke taal vereischt »...

« Maar is het land politisch vrij, nog is de vlaamsche geest niet vrij, nog blijft hem ontzegd 't geen hij, op leven of dood, verkrijgen moet : *De opleiding der jeugd in eigen taal...*

In de geschiedenis van het Duitsch schoolwezen staat als behanddaad aangeslagen dat, over een paar eeuwen, Director Trotzend, in zijn gesticht te Goldberg, verbod deed Duitsch te spreken.

Atque ita Romanam linguam transfudit in omnes,
Turpe ut haberetur teutonico ore loqui.

Sedert dat Vlaanderen « vrij » geworden is, beleven wij deze schande, niet in één, maar in alle onze gestichten, zoo voor jonkvrouwen als voor jongelingen. 't Gebruik van de moedertaal is op geldboet verboden. — Gebeurde zulks entwaar in 't land der Mooren, geen mensch die het hier gelooven wou ! Zoo brengt men het « turpe habetur » in het hoofd der vrouwen die, van dan af, het vlaamsch enkel goed achten « pour les sujets », dit smadelijk woord dat naar het slavendom nog smaakt, en geen kristenmond betaamt.

Ja, deernis en spijt springen uit mijn hert als ik, dag op dag, studenten uit alle vlaamsche gewesten voor mij staan heb, en hooren moet hoe zij, ten gevolge van hunne verkeerde opleiding in onze gestichten, niet en kunnen ter tale brengen wat zij weten en willen. »

« **Bibliothèque scientifique** des écoles et des familles » heet eene periodische uitgaaf van wetenschappelijke (?) vulgarisatiewerkjes à 15 centimen, verschijnende te Parijs, bij Henri Gautier, Quai des Grands Augustins. Dat deze werkjes ook ten onzent aftrek vinden blijkt uit de omstandigheid dat wij een heel pak afleveringen in een verloren Limburgsch dorpje, bij M. Pastoor

aantroffen. Wat in nº 31 : *la Poste aérienne à travers les âges* par *Ch. Sibillot*, de l'Association française pour l'avancement des Sciences, op bl. 28 en 29 te lezen staat is te schoon om het te vertalen, en te welsprekend op zich zelf om er de minste bemerking bij te voegen. Maar de Franschen mogen wij wel benijden dat zij zoo flink over hunne noorderburen worden ingelicht !

« On ne se fait pas une idée, en France, de la passion provoquée par le *sport* colombophile en Belgique.

Le plus petit village a plusieurs sociétés dont la rivalité atteint parfois le paroxysme de la haine et tout ce qui peut s'ensuivre. On voit plus d'une fois cette haine aller non seulement jusqu'au massacre des pigeons du voisin, mais encore jusqu'au meurtre du colombophile qui gagne trop souvent les prix.

Le colombophile belge n'a aucun souci patriotique : il n'a des pigeons que pour son plaisir et pour le gain. C'est le type du parfait égoïste ; la famille passe toujours après les pigeons. Rien ne peut le distraire de sa passion qui, en France, est relevée par le désintéressement et le but d'utilité nationale.

Le colombophile belge *couche* avec ses pigeons : malheur à l'épouse ou à l'enfant qui ose l'appeler quand il fait le pansage ou qu'à cheval sur le toit il examine, pendant de longues heures, le vol de son peloton, afin de choisir le « mieux en ailes » comme lauréat désigné d'avance du futur concours !

Le pigeonnier est sa vie : le vendredi est son grand jour ; c'est celui de la mise en loges et des paris ; le samedi est un jour d'anxiété toujours ; d'humeur noire parfois si le temps devient menaçant ; la nuit du samedi, il n'y a pas d'astronome aussi vigilant que le colombophile belge.

Enfin, le dimanche, la moitié de la Belgique a le nez en l'air, scrutant l'horizon, supputant, d'après les girouettes, la force du vent et les indications barométriques, l'heure probable à laquelle les premiers pigeons arriveront.

Des paris mutuels s'engagent dans les estaminets, même entre gens n'ayant pas de pigeons. Tout à coup, un homme ou une femme se précipite affolé, haletant ; un point noir est visible à l'horizon ! Les voilà ! les voilà ! Il y a, dans les estaminets, dans les maisons, un remue-ménage indescriptible. Les uns braquent des lorgnettes pour tâcher de reconnaître si c'est le *gros bleu* ou la *petite grise* de tel colombier. Les autres filent au bureau de constatation pour jouir du coup d'œil de l'arrivée du coureur, portant le pigeon vainqueur.

Dans les rues, on s'interpelle ; des femmes, des enfants, des vieillards sont renversés, piétinés par les coureurs qui, de tous les côtés de la ville, se précipitent poings fermés avec un sac aux dents contenant des pigeons revenus. Il y a toujours des blessés ou contusionnés ; chaque année, il y a plusieurs passants tués d'un coup de tête en pleine poitrine ou rejetés sur le coin d'un trottoir où ils se fracassent le crâne. Qu'importe au coureur ? Il est l'*alter ego* du « pigeon ». Qu'il parte, il faut qu'il passe et, pour arriver premier à la constatation, il franchit ou renverse tous les obstacles.

Le soir, la bière coule à flots ; des orchestres improvisés

jouent d'interminables brabançonnes, tandis que le propriétaire du premier pigeon est acclamé et porté en triomphe.

Le lendemain, il paie la casse ou s'entend condamner à payer une pension à une veuve ou des indemnités aux éclopés de la rue! »

Het Staatsblad deelt het verslag mede over den Algemeenen Wedstrijd voor het Middelbaar onderwijs in 1903. Van bijzonder belang schijnt ons de vergelijking van de uitslagen der klas van Rhetorika (Rhetorika der afdeeling Oudere Humaniora, en Rhetorika der Afdeeling Nieuwere Humaniora) in de Athenea en Aangenomen Colleges van het Vlaamsche land. Ziehier die uitslagen. O. beteekent Oudere Humaniora, N. beteekent Nieuwere Humaniora. Door onderscheidingen zijn bedoeld de prijzen, accessits en eervolle meldingen.

	Onderwijsgesticht	GETAL LEERLINGEN	GETAL onderscheidingen	VLAAMSCH
ATHENEUM	*Antwerpen*	26 (O. 17, N. 9)	19 (O. 11, N. 8)	3 (O. 1, N. 2)
	Brugge	9 (O. 6, N. 3)	2 (O.)	2 (O.)
	Brussel	25 (O. 12, N. 13)	9 (O. 5, N. 4)	—
	Gent	27 (O. 10, N. 17)	10 (O. 5, N. 5)	1 (N.)
	Hasselt	12 (O. 5, N. 7)	2 (O.)	1 (O.)
	Elsene	30 (O. 15, N. 15)	14 (O. 8, N. 6)	—
	Leuven	9 (O. 3, N. 6)	1 (N.)	1 (N.)
	Mechelen	12 (O. 7, N. 5)	2 (N.)	—
	Oostende	17 (O. 6, N. 11)	4 (N.)	1 (N.)
	Tongeren	5 (O.)	—	—
Aangen College	*Kortrijk*	17 (O.)	12	1
	Gheel	10 (O.)	2	—
	Herenthals	14 (O.)	2	2
	Poperinge	10 (O.)	1	—
	St. Truiden	6 (O.)	4	2
	Tielt	13 (O.)	4	1

De beide Rhetorika-klassen van al de mededingende gestichten telden samen $274 + 167 = 441$ leerlingen; $92 + 65 = 152$ onderscheidingen werden behaald; gemiddeld dus op 3 leerlingen *ééne* onderscheiding. — Overigens zou men de gestichten in de volgende volgorde van dalende verdienste te rangschikken hebben: Antwerpen, — *Kortrijk,* — *St. Truiden,* — Elsene, — Gent, — Brussel, — *Tielt,* — Oostende, — Brugge, — *Gheel,* — Mechelen en Hasselt, — *Herenthals,* — Leuven, — *Poperinge,* — Tongeren.

De 20e aflevering van F. Van Duyse's geleerd werk *Het oude Nederlandsche Lied* is zooeven verschenen. Ze loopt van nr 335 tot 354. Meest meer moderne liedjes ditmaal: Als de boer een paer kloefkens heeft; Te Duynkerk' gaet het al verkeerd; Een kalemanden rok; 't Is de bazinne van al de bazinnen; Lintje en Trientje, en Bellotje en Martintje; De brugge die is in 't water gevallen; Den uyl die op den pereboom zat; Wel'e-

komen, Kerremisvolk; Al die daer zeidt : « de Reus die kom'! »; 'k Passeerde voor de visschemerkt; 't Ros Beyaerd doet zijn ronde; Vraegt, vraegt, vrienden; Den Walvisch speelt niet mis; Toontje, mijn zoontje; Laet ons met lofzangen pryzen; En als daer Sint' Anna nuchten komt; 't Is van dage Sint' Annadagh; Kindertjes, steekt yulder keelegatje op; 't Is Sint' Anna die komt aen.

Eerst in de laatste jaren hebben we 't in ons tweetalig landeke zoover gebracht, dat de ambtelijke uitgaven niet meer uitsluitend in het Fransch verschijnen. Maar zoo gewoon waren we geworden aan al dat ambtelijk Fransch, dat lichtverbaasde menschen ieder oogenblik verwonderd opkijken als ze de Fransche vakwoorden door eigen Nederlandsche zien weergegeven. *Een school opzetten*, *een bureel opzetten?* Wat is me dat, roepen zij uit. De officieele vertalers zijn weer aan 't knoeien geweest! En ze worden boos, — maar vermoeden niet eens dat de degelijkste woordenboeken en tijdschriften 't gebruik van *opzetten* staven, met den zin van *oprichten*. *Overvoerde markt!* hoe gek, gichelen ze; en dat moet beteekenen : marché encombré? Met al hun Hollandsch! Inderdaad, in de Hollandsche kranten en uitgaven is 't een doodgewone uitdrukking. Maar als ze toch eerst eens wilden kijken bij Schuermans en De Bo, alvorens aan 't schimpen te vallen? — *Reeden* is bekend genoeg, en dit in nog andere beteekenissen dan schepen uitrusten, of leder klaar maken. Laten nu onze Jantjes-verwonderd toch niet zoo dadelijk puiloogen opzetten als ze lezen van zijdereederij, garenreederij, en dergelijke zaken : en laten ze er voorzichtigheidshalve liever Kuipers, en Van Dale, en Calisch, en De Vries en te Winkel, en heel ons stel Nederlandsche woodenboeken eens op doorsnuffelen... 't Is wel geen vermakelijk bedrijf, maar als ze 't immers alles willen best weten? — Conserves alimentaires, *verduurzame levensmiddelen*, of ze weer plezier hadden! Wat zouden ze wel spotten als ze bij Fruin nu lazen van haring, die ongekaakt spoedig bederft, maar door het kaken *verduurzaamd* wordt? of bij Van Dale *verduurzaamde* melk? Een *straat* dat begrijpt elkeen, een weg met keien of klinkers *bestraten*, is duidelijk, ook *verstraten*, een weg *straten* is korter en niet moeilijker om vatten, maar *strater*, — *straters!* hoor ze lachen, kijk ze pinkoogen. slim. Dat de « Algemeene voorschriften voor de uitvoering en het onderhoud van werken onder het beheer van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, vastgesteld op 1 Febr. 1901 » 't woord op blz. 113 te lezen geven, en dat ze dit niet weten, is zeker verschoonbaar. Maar dat ze niet weten dat ook Van Dale het woord kent, dát ook? — En opnieuw staan ze straks met de ooren spits en den neus in den klaver, als een hond die een haas speurt : *holglas*, Jan, Frans, Marie, komt eens gouw hier : *holglas, hol-*, hoort ge wel *hol-glas!* Hi, hi, hi. Wie heeft van zijn leven!... En Jan, en Mietje, en Suske schateren even hartelijk. Zijt ge uitgelachen besten? Luistert dan en blijft wat stil. — Jamaar, 'k heb gekeken bij Callewaert, en 't staat er niet! — Inderdaad. Maar in het Dictionnaire de l'Académie is *gobeleterie* ook wel vergeten.... Nu, holglas, Duitsch Hohlglas,

Engelsch hollowglass, — dat wil zeggen *gobeleterie*, begrepen? Alle slag van glazen : vaatwerk, drinkglazen, stopflesschen, wijnflesschen, bierflesschen, wil dit zeggen, verstaan? Overtuig u maar bij Kuypers, bij Van Daele, bij De Vries en te Winkel, bij Winkler Prins, bij Sicherer-Akveld, — of waar 't u lust, en pak u weg nu, want ik zie het, ge grinnikt alweer, wat kan 't u schelen dat ge mis waart, en morgen valt ge weer aan 't vitten, 't zit in 't bloed, en aan 't meewarig schouderophalen : — ach, die dwaze slorderige opstellers van 't *Arbeidsblad!* — Ga uw gang, ga gerust uw gang. Maar weet wel, heer betweter, 't kan ze niet donderen, 't zijn verstokte zondaars, niet te bekeeren; — ook niet te ontmoedigen. X.

Een leelijk Germanisme.

Het wil mij schij...

Daar zou ik het waarachtig zelf ook al gaan doen! O, die kracht van het steeds herhaalde voorbeeld!

Wat ik zeggen wou is dit:

Sedert eenige jaren, misschien niet meer dan vijf jaren, heeft de uitdrukking : het wil mij schijnen in onze couranten en tijdschriften ingang en veld gewonnen. In veler oog heeft zij zoo groote waardigheid, dat het ergste staat te vreezen in een land, waar deftigheid boven alles gaat. Weldra zal in elk opstel minstens eenmaal « het wil mij schijnen » moeten voorkomen.

Wat wil men er mee? Letterlijk opgevat heeft dat « wil » hier zeker geen redelijken zin. Bedoelt men met dat tusschenvoegsel zijn bewering te verzachten, dan streeft men het doel voorbij. Immers, wie zegt, dat iets hem schijnt te zijn, is zeker niet aanmatigend. Wie nog zachter optreden verlangt, verwart bescheidenheid met karakterloosheid. In mijn oog is « het wil mij schijnen » een germanisme en wel een van de leelijkste soort. Het is meer dan tijd, dat er tegen gewaarschuwd wordt, nu het zelfs in den Spectator door een onzer beste geschiedschrijvers onbeschroomd gebruikt wordt. Zou er naast het graf van « daarstellen » geen plaatsje beschikbaar zijn? M.

(Nederlandsche Spectator, 13 Februari 1904).

P. S. Naast een ander voor *bestatiging*?

Het vierde Nederlandsch Philologencongres zal op Woensdag 6 en Donderdag 7 April aanstaande te Utrecht plaats grijpen. Prof. Dr. K. Kuiper zal op de Algemeene vergadering eene rede houden getiteld : « De dageraad der hellenistische renaissance te Rome. » In de Afdeeling *Klassieke Philologie* zullen spreken Prof. Dr. S. A. Naber (Lysias' rede voor Mantitheus), Prof. Dr. J. J. Hartman (Beeldspraak in Latijn en Grieksch), Dr. K. H. E. De Jong (Dienstweigering bij de oude Christenen), Dr. J. Vürtheim (Orestes te Athene); — in de Afdeeling *Germaansche en Romaansche Philologie,* Prof. Dr. A. G. Van Hamel (Bijdrage tot de vergelijking van Tristan en Cligès). Ppof. Dr. J. H. Kern (Over de maat in Shakespeare's stukken), Dr. P. Leenderts (Wereldlijk en kerkelijk tooneel in de Middeleeuwen), H. Pol (Bildungs- und Erziehungswert von Schillers philosophischen Gedichten), L. P. Eyckman (De Röntgenstralen in

dienst der phonetiek); — in de Afdeeling *Paedagogiek*, Prof. Dr. J. C. Vollgraff (Voorbereidend Hooger Onderwijs in België), Dr. C. Brakman Jr. (Iets over Realia en Aanschouwingsonderwijs op het Gymnasium), Dr. J. W. Bierma (Eenige veranderingen in de Nederlandsche uitspraak van het Latijn), J. C. G. Grasé (Iets over Directe Methode); — in de Afdeeling *Geschiedenis en Archaeologie* Prof. Dr. G. W. Kernkamp De « Histoire socialiste van Jean Jaurès), Dr. H. v. Gelder (De dispositie van H. Schillers « Weltgeschichte »), Dr. W. A. F. Bannier (De wording van Nederlandsch Limburg), Dr. C. W. Vollgraff (De opgravingen te Argos), F. A. Hoefer (Toelichting bij eenige historisch-statistische kaarten van Nederland). Door het Utrechtsche Studententooneel zal den leden een voorstelling van Vondels « Lucifer » aangeboden worden.

Men schrijft ons uit Deventer :

Omtrent het 28ste taal- en letterkundig Congres, dat dit jaar hier ter stede zal worden gehouden, kunnen wij reeds nu met zekerheid het volgende mededeelen.

Het Congres zal gehouden worden van 29 Augustus tot en met 1 Septemper. Op 29 Aug. zal de ontvangst plaats hebben; 30 en 31 Augustus en 1 September zullen de Congresdagen zijn. Het uitvoerend Comité is samengesteld als volgt : Proff. Dr. J. te Winkel, 1e Voorzitter; Mr. J. Acquoy, 2e Voorzitter; Dr. M. E. Houck, 1e Onder-voorzitter; C. J. Schattenkerk, 2e Onder-voorzitter: J. C. van Slee, 1e Secretaris; Mr. H. Kronenberg, 2e Secretaris; E. Vragei, 1e Penningmeester; J. H. Ankersmit, 2e Penningmeester; C. A. Engelbrecht, R. Schuiling, Mr. C. Vermeer, Mr. J. P. S. Gualthéric van Weezel, leden.

Om het Uitvoerend Comité in zijne omvangrijke en tijdroovende taak bij te staan, hebben zich een tiental subcommissies gevormd, die alle de aan hun toevertrouwde functiën hebben aanvaard.

Ingekomen boeken ter bespreking :

Amsterdam Koningschap, door J. K. Rensburg. Rotterdam Joh. Pieterse.

Notenbankwesen in den vereinigten Staaten von Amerka, von Georg Obst, Doktor der Staatswissenschaften, Leipzig, 1903. Verlag von Carl Ernst Poeschel.

Die Franziskanische Bewegung. Ein Beitrag zur Geschichte sozialer Reformideën im Mittelalter, von Friedrich Glaser, Doktor der Staatswirtschaft. Stuttgart und Berlin, 1903. J. G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger. G. M. B. H.

DE AANBIDDING VAN HET LAM DER GEBROEDERS VAN EYCK

DE MYSTIEKE BETEEKENIS VAN HET GENTSCH ALTAARSTUK

« Deze die het Gentsch altaarstuk ontworpen en in zijne oudste paneelen de toonbeelden tot verder afwerken heeft geschapen, moet een der grootste kunstenaars aller tijden, zoo niet de grootste geweest zijn. » Aldus schrijft M. Otto Seeck in zijn werk over het kenschetsend verschil der gebroeders Van Eyck (1).

Werkelijk een verbazend kunstenaar moet hij geweest zijn, die aan deze honderden beelden dat eigen leven heeft geschonken, vol kleurenpracht en harmonie; al die figuren, hoe verschillend en uiteenloopend ook van aard, door eenen wonderen band heeft weten te verbinden; uit al die deelen een geheel heeft weten te scheppen dat zijn eigen leven heeft, een enkel lichaam van heerlijke evenredigheid. Het middenpunt van dien samendrang van verscheidenheid en leven is, zoowel in de leer, als in de stoffelijke uitvoering : het Lam op het altaar.

Hoe belust Hubert, hij is de ontwerper van het kunstgewrocht, ook mocht zijn op het trouw weergeven der heerlijke schepping, wat genot hij ook mocht hebben wondere stoffen en glanzende gesteenten uit zijn tooverend penseel te schudden, hoe begeesterd hij mocht werken aan de hoofden zijner heiligen, zoo vol werkelijkheid en tevens zoo ideaal, kon dit alles toch zijn hoofddoel niet zijn. Laat zijne werkwijze die zijner voorgangers verre overtreffen, zijn vrome geest leefde nog te zeer in de middeleeuwen, den tijd der

(1) Die charakteristischen Unterschiede der Brüder van Eyck, von Otto Seeck. — Berlin, Weidmansche Buchhandlung, 1899.

groote philosophen en godgeleerden, om met eene bloote voorstelling, hoe prachtvol ook, vrede te hebben. Door gansch het altaarwerk moet ééne gedachte gaan, alles moet eene leer verkondigen; het nasporen dezer leer is het onderwerp dezer verhandeling.

Tot nu toe is ons niemand bekend die een volledig antwoord gaf. M. Otto Seeck stelt wel eenige palen op dien nog ongebaanden weg, doch ook hij heeft den ganschen gedachteninhoud niet verklaard. De Duitsche geleerde beschouwt de « Aanbidding van het Lam » als kunstkenner en tracht, op vakgronden steunende, het aandeel der beide broeders in den arbeid te bepalen. Hij komt tot het besluit dat dáár waar de hand van Jan merkbaar wordt, ook de samenhang der gedachten ontbreekt.

Wij vertrekken van een gansch ander uitgangspunt : wij beschouwen het werk als een bestaande geheel en onderzoeken in hoeverre de verschillende paneelen tot een hoofdgedacht kunnen herleid worden, zonder ons te bekommeren met de vraag wie dit of dat paneel heeft geschilderd.

***

Ontegensprekelijk is het hoofdzakelijke van gansch de voorstelling een visioen van den H. Joannes op het eiland Pathmos, dat het Boek der Veropenbaring als volgt verhaalt :

« Hierna zag ik eene groote schare, die niemand tellen kon, uit alle natiën en stammen en volken en talen, staande vóór den troon en vóór het aanschijn des Lams, met witte kleederen gekleed, en palmtakken in hunne handen. En zij riepen met luider stemme, zeggende : De zaligheid is van onzen God, die op den troon zit en van het Lam ! En al de Engelen stonden rondom den troon en de Ouderlingen en de vier wezens ; en zij vielen vóór den troon op hunne aangezichten en aanbaden God, zeggende : Amen. De lof en de heerlijkheid en de wijsheid en de dankzegging, de eer en de macht en de sterkte komt onzen God toe in alle eeuwigheid. Amen.

. . . .

Zij (de groote schare) zullen niet meer hongeren noch dorsten, en de zon zal op hen niet vallen, noch eenige hitte; want het Lam, dat in het midden des troons is, zal hen bestieren en hen geleiden tot de waterbronnen des levens; en God zal allen traan van hunne oogen afwisschen » (1).

In dit visioen zag de H. Joannes de gelukzaligen uit het Joodsche- en uit al de volkeren der aarde, op het einde der wereld levende, door God geteekend, opdat de plagen, die over de aarde gaan losbersten, hen niet zouden raken; en, dewijl zij allen heilig zijn, ziet hij ze, in prophetischen geest, verheerlijkt in den Hemel, alhoewel ze eigenlijk nog in het tijdelijke verblijven. Deze gelukzaligen kunnen, volgens de uitleggers van het H. Schrift, de heiligen aller tijden verbeelden (2).

Toen Hubert van Judocus Vijdt de opdracht ontving een *retabel* voor het altaar te schilderen, besloot hij deze plaats onzer heilige boeken te vertolken.

Hetgeen voor hem het bijzonderste was, als de samenvatting van gansch zijn plan, waren de woorden der gelukzaligen : *De zaligheid is van onzen God, die op den troon zit, en van het Lam.* Wat hij wilde vertoonen was het werk der zaligmaking, in de gansche opvolging van oorzaken en gevolgen, die den mensch tot zijn eeuwig doel bekwamen en brengen kunnen.

Waarlijk grootsche en verhevene onderneming : de kern der godgeleerdheid in tafereelen aanschouwelijk maken. Nooit wellicht heeft schilder aan zijne kunst eene edelere taak opgelegd en nooit heeft een ander zulk afgetrokken gedacht in zoo heerlijke vormen belichaamd.

* * *

Trachten wij in den geest het werk van Hubert te volgen, te zien op welke wijze hij de leer der zaligwording zal in paneelen doen leven.

(1) Apocalypsis VII 9-12 en 16-17.
(2) Conf. Corn. a Lapide in locum cit.

Zeer waarschijnlijk hebben de mysteriespelen, in de XIV[de] en XV[de] eeuw hier te lande in vollen bloei, eenen kostelijken steun aan zijne verbeelding geboden. Deze ook vertoonden soms het gansche werk der verlossing in hunne prologen en bedrijven; om dit des te duidelijker den volke voor te stellen, was het schouwtooneel in drie verdiepen verdeeld : de hemel, de aarde, de hel. Alzoo ook heeft de meester het binnenruim van zijn werk verdeeld : de hemel met God den Vader, de aarde met de aanbidding van het Lam, en het laatste oordeel of de hel op de verlorene predella.

De paneelen van het gesloten altaar moeten als de inleiding, de proloog van het mysteriespel aanschouwd worden. De beeltenissen van Judodus Vijdt en van zijne gemalin, evenals de beide Joannessen blijven buiten kijf, het zijn immers de portretten der gevers op alle middeleeuwsche tafereelen te vinden en de patronen der kerk voor dewelke het werk bestemd was : te dien tijde was St. Baafs de St. Janskerk.

De Verkondiging. Voor den gevallen mensch is de zaligheid weerom mogelijk geworden door de menschwording van Christus. « En in niemand anders is er zaligheid; want er is onder den hemel geen andere den menschen gegeven naam door welken wij moeten zalig worden » (1). In Jesus-Christus, God en mensch, ligt de eerste oorzaak der zaligheid, zoowel voor de menschen van het Oud-Verbond als voor de Christenen. Ook is het de Menschwording, die Hubert op de geslotene luiken bedoelt, veeleer dan de Boodschap des Engels, gelijk aanduiden de woorden door Maria gesproken : « Ecce ancilla Domini ». Deze vertolken hare toestemming tot het voltrekken van het groote wonder, waarop onmiddelijk de Zoon Gods de menschelijke natuur aannam in haren maagdelijken schoot. Hierop wijst ook de zinnebeeldige Duif, die boven haar hoofd zweeft. « De H. Geest zal over U komen, de kracht des Allerhoogsten zal U overlommeren en daarom zal hetgeen uit U heilig zal geboren worden, de Zoon Gods genoemd worden (2).

(1) Actus IV-12. Joan. VIII-12
(2) Lucas I-35.

De manier van voorstellen is duidelijk aan de mysteriespelen ontleend, gelijk blijkt uit eene tooneelaanwijzing der « Eerste bliscap van Marien » te Brussel, den 24sten Mei 1444, vertoond : « Gabriël knielt vor Marien, ende si leit ende leest in haer camere, haer hande te Gode wert hebbende. » Dit stuk, alhoewel het dagteekent van eenige jaren na Hubert's dood († 1426), geeft ons nochtans juiste inlichtingen over de manier van voorstellen in gansch dat tijdvak.

DE PROFETEN EN SIBILLEN. De profeten Zacharias en Micheas, benevens de Sibillen van Cuma en Erythrea boven het tooneel der Verkondiging, hebben eveneens hun ontstaan te danken aan de navolging der mysteriespelen. « Al zeer vroeg, zegt Jonckbloet, werd in die spelen nog een ander element opgenomen : namelijk het optreden van Oud-Testamentische profeten, soms vergezeld van Vergilius, de Sibille, die hunne voorzegging omtrent den Messias uitspraken, voordat de eigenlijke kerstgeschiedenis werd vertoond » (1). Dit heeft de meester hier ook gedaan, te meer daar het met de gebruiken der vroegere middeleeuwen overeenstemde. Het was eene neiging der Christene kunst als tegenhangers harer beelden uit het Nieuwe-Testament er andere te plaatsen uit het Oude : de voorzegging tegenover de vervulling, het afbeeldsel tegenover de werkelijkheid. Deze tegenstelling werd bijna algemeen toegepast in de muurschilderingen der vroeg-middeleeuwsche kerken (2). Dit dubbel feit verklaart en wettigt de tegenwoordigheid der profeten en Sibillen.

Hier ook heeft Van Eyck niet onverschillig de eerste de beste profetiën van den Verlosser gekozen, maar deze die het meest bijdroegen tot zijn doel. De profeten voorspellen Jesus als koning « dominator in Israel » (Mich. V-2) « rex tuus » (Zach. IX-9). Het bijschrift der Sibillen is niet gansch leesbaar, doch op een der papierstrooken leest men « Rex altissimus ».

---

(1) Dr. W. J. H. Jonckbloet. Geschied. d. Nederl. Lett. II. bl. 369.

(2) Heris. Le caractère de l'école flamande de peinture. bl. 19.

Zij verkondigen dus allen den Christus als Koning van het mystieke rijk, dat niet van deze aarde is, als Vorst van het rijk Gods, van de Kerk, in wier schoot er alleen zaligheid is, en waarvan, volgens de taal van het H. Schrift, al de burgers onder de leiding van den Godmensch een enkel streven hebben, het eeuwige heil verwerven.

*
* *

BINNENRUIM — GOD DE VADER. — De eerste hinderpaal voor de voltrekking van het groot werk der zaligmaking is de erfzonde; doch als de wateren des Doopsels de ziel ervan gereinigd hebben, dan is zij 'nog niet tot haar einddoel gekomen, dan moet zij nog, gesterkt door de genade, den hemel verdienen door goede werken, verricht in het waar geloof. God de Vader nu is volgens het woord van Christus de eerste en eenigste bron der zaligmakende genade. « Niemand kan tot mij komen tenzij de Vader, die mij gezonden heeft, hem trekke » (1). Door deze woorden geeft de Zaligmaker, volgens Beelen, te kennen dat om tot Hem te komen, d. i. om in Hem te gelooven, Gods hulp noodzakelijk vereischt wordt : uit zich zelven, door zijne eigene natuurlijke krachten, kan geen mensch in Hem gelooven; maar voor allen, zonder uitzondering, is daartoe volstrekt noodig, dat de Vader door de inwendige werking zijner genade op hun verstand en hart, hen als trekke tot den Zoon » (2).

Daarom heeft Hubert den majesteitsvollen God den Vader, in het midden der bovenste binnenrij gesteld, alles overheerschend. De voorstelling is ontleend aan het boek der Veropenbaring « De zaligheid is van onzen God, die op den troon zit ». Daarom zit God de Vader op een verhoog, terwijl al de andere beelden gelijkvloers staan, de kroon op het hoofd, den scepter in de hand, in eene houding zoo koninklijk dat nooit Oostersche monark er eene edelere kon aannemen.

Ook het inschrift boven het hoofd van den Hemelkoning wijst op de leer der zaligmaking. Hij wordt

(1) Joan. VI-44.
(2) Beelen in loc. cit.

er geprezen als « Deus potentissimus propter divinam majestatem » : de goddelijke almacht alleen was bekwaam om het gevallen menschdom vrij te koopen, om de werken der menschen tot die bovennatuurlijke waarde te verheffen, die ze verdienstig maakt voor den hemel; als « omnium optimus propter dulcedinis bonitatem » : de grootste goedheid alleen kon aan de almacht zulk een besluit doen nemen; als « remunerator liberalissimus propter immensam largitatem » : in zijne rechtvaardigheid zal God zijne dienaren heerlijk vergelden en deze belooning zal geen andere zijn dan Hij zelve.

GOD DE H. GEEST. — Opdat de mensch ter zaligheid kome is het dus noodig dat de Vader door de genade hem trekke tot den Zoon. De werking der genade, de heiligmaking, wordt toegeschreven aan den H. Geest. Daarom zweeft Deze aan de voeten van God den Vader en overgiet gansch de menigte geschaard rond het altaar met Zijne stralen, zinnebeelden der genade en brengt ze alzoo tot de aanbidding van het Lam.

HET LAM. — Het eeuwig leven is alleen te verwerven in den waren godsdienst, wiens middenpunt voorzeker is de geloovige vereering van den Christus, den Godmensch, verbeeld door het Lam. Onder dit zinnebeeld werd Hij door de profeten voorspeld, onder die benaming toonde Hem de Dooper aan zijne eigene discipelen, alzoo ook verbeelde Hem Van Eyck op het middenpaneel van het Gentsche altaarstuk.

Bij den Heiland alleen is zaligheid; bij Hem de vergiffenis der zonden, de hinderpaal, die eerst en vooral moet uit den weg geruimd. Jezus heeft ons van de zonden vrijgekocht door zijn vergoten bloed. Dat verkondigen de Engelen, die rond het altaar geknield, de werktuigen van het lijden dragen, het bloed dat uit de borst in den kelk vloeit, het opschrift des altaars : « Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi » (1).

Dit is nog maar het negatief bestanddeel der zaligheid : het is niet genoeg de hinderpalen te hebben weggeruimd, zij moet ook nog positief bewerkt worden

(1) Joan. I-29.

in het geloof en de navolging van Christus. Dit verklaart ons Van Eyck door een tweede opschrift : « Jesus via, veritas et vita », « Jezus de weg, de waarheid en het leven » (1). Deze woorden duiden klaarblijkelijk op het positief deel van het werk der zaligmaking; alzoo worden zij uitgelegd. « De God-Mensch Jezus-Christus, is de eenige weg tot den Vader en niemand komt tot den Vader dan door Hem. En daarom is Hij die *weg* omdat Hij de *waarheid* is, de bron der waarheid, wier geloovige *kennis en beoefening* leidt tot den Vader, en het *leven*, de verdienende oorzaak des eeuwigen levens » (2).

Van ditzelfde gedacht vinden wij ook eene symbolische vertolking in de « Bron des Levens » die vóór den troon des Lams ontspringt. Zij draagt voor opschrift : « Hæc est fons aquæ vitæ, procedens de sede Dei et Agni » ontleend aan het boek der veropenbaring : « En Hij toonde mij eenen stroom van levenswater, die zoo helder was als kristal, en voortkwam uit den troon van God en van het Lam » (3). Uit het bekken der bron stroomt het water en blijft gedeeltelijk rondom staan. De bedding is met edelgesteenten bedekt, eene vertolking van den gewijden tekst « die zoo helder was als kristal ». Het levenswater verbeeldt de zaligmakende genade, het stroomt uit den troon van God, oorsprong onzer zaligheid, en van het Lam, de verdienende oorzaak ervan (4).

In de « Levensbron » te Madrid, die ten minste eene kopie is van een werk van Hubert, is de nauwe verbinding tusschen het Lam en de bron duidelijker weergegeven. Het bloed uit de borst stroomt vol hostiën naar de fontein, waar het, gelijk hier, in verscheidene stralen ontspringt. — Waarom is deze zeer treffende, beteekenisvolle bijzonderheid hier weg gebleven? Otto Seeck is van gevoelen dat zulks te wijten is aan Jan, die dit gedeelte der schilderij vol-

(1) Joan. XIV-6.
(2) Beelen in loc. cit.
(3) Apocalypsis XXII-1.
(4) Joan. VII-37. Heeft iemand dorst hij kome tot mij en drinke. ibidem IV-14.

tooide en denzelfden diep mystieken geest van Hubert niet meer bezat (1).

Het Landschap. — Gelijk wij in het begin deden aanmerken, de Evangelist zag de aanbidders van het Lam reeds verheerlijkt in den hemel, alhoewel zij eigenlijk op aarde het werk hunner zaligheid nog moeten voltooien. In deze manier van voorstellen heeft de schilder het H. Schrift van nabij gevolgd en ons in overheerlijke vormen « de nieuwe aarde » den hemel voor oogen getooverd.

Het boek der Veropenbaring stelt den hemel voor als eene overgroote, prachtige stad, in wier midden het Lam op den troon staat. « De heerlijkheid Gods verlicht ze en hare lamp is het Lam » (2). Van daar het glanzende licht, stroomend uit de zinnebeeldige Duif, en de schitterende stralenkrans rond het hoofd van het Lam.

De torens en praalgebouwen, die overal op den achtergrond verrijzen, verbeelden de heilige stad, terwijl de boomen, struiken en bloemen van het voorplan eenen lusthof voorstellen in denwelken de eigenlijke aanbidding plaats heeft. Ook dat landschap is aan de Apocalypsis en aan den uitleg der HH. Vaders ontleend. « In het midden van hare straat (*dier stad*) wast de boom des levens, die twaalf vruchten draagt, gevende elke maand zijne vrucht » (3). De H. Augustinus heeft deze bron en hare boomen beschreven en zóó passend is elke bijzonderheid, dat men de verzen van den kerkleeraar zou kunnen aanhalen als eene beschrijving van het landschap op ons altaarstuk.

« Ubi vivis margaritis surgunt ædificia,
Auro celsa micant tecta, radiant triclinia.
Auro mundo tanquam vitro urbis via sternitur.
Abest limus, deest fimus, lues nulla cernitur.
Hiems horrens, æstas horrens, illic nunquam sœviunt.
. . . .

(1) Otto Seeck — Die charakteristischen Unterschiede. bladz. 66.

(2) Apoc. XXI-23.

(3) Apoc. XXII-2.

Flos perpetuus rosarum ver agit perpetuum.
Candent lilia, rubescit crocus, sudat balsamum,
Virent prata, vernant sata, rivi mellis influunt,
Pigmentorum spirat odor, liquor et aromatum,
Pendent poma floridorum non lapsura nemorum,
Inhiantes semper edunt, et edentes inhiant. » (1)

DE VIER GROEPEN. — De menschengroepen die het Lam omringen verbeelden degenen die hier op aarde in den Christus gelooven en Hem aanbidden. Allen zijn geroepen en uit alle streken hebben er den oproep beantwoord. Daarom zijn er vier groepen, die uit de vier windstreken den troon van het Lam naderen. Wie iets bekend is met de Christene symboliek weet dat op die wijze de algemeenheid van het menschdom wordt voorgesteld.

Het pleit niet tegen onze stelling dat in die groepen duidelijk gekende heiligen zijn verbeeld, die dus hunne zaligheid niet meer hoeven te bewerken.

Wij hebben reeds doen opmerken dat de Evangelist ook de geloovigen der laatste tijden, alhoewel nog in het tijdelijke, voorstelt als gelukzalig in den hemel. Niettemin heeft Hubert hier aangeduid dat hij deze personen niet aanzag als reeds in het genot der belooning : geen enkele immers heeft den stralenkrans, teeken der eeuwige glorie. Dit is, waar het Hubert geldt, van het grootste gewicht, daar in alle schilderijen hem toegekend dit merk met de stiptste nauwgezetheid wordt aangebracht : hij geeft het aan de heiligen verheerlijkt in den hemel, terwijl het zelfs niet bij Maria, nog op aarde levend, te vinden is.

(1) Aug. Lib. Medit. cap. 26 tomo 9. De vrije vertaling luidt :

« Daar verrijzen gebouwen uit levende perels, vol goud schitteren de hooge daken, stralen de zalen. De wegen der stad zijn bedekt met goud, zuiver als kristal; daar is noch slijk, noch modder, noch regen; daar heerscht nooit noch de barre winter noch de schroeiende zomer. — De eeuwige bloemen der rozen vieren er eene eeuwige lente, de leliën glansen, de safraan gloeit, de balsem zweet. De weiden groenen, de velden bloeien, de beken vloeien vol honing, daar wazemt de geur der reukwerken en het sap der aromaten, in de bloeiende bosschen hangen altijddurende vruchten, het gloeiend verlangen wordt altijd verzadigd en verzadigd wast het verlangen.

NIEUW VERBOND. — Op het voorplan rechts knielen in wit-grauwe mantels de Apostelen; Joannes is duidelijk te kennen. Dan volgt een gansche groep pauzen, bisschoppen, diakens, kloosterlingen en leeken. Onder anderen herkennen wij de H.H. diakens Stephanus en Laurentius, den H. Gregorius den Groote, den H. Augustinus en den H. Livinus, patroon der stad Gent; deze houdt de tong die hem in den marteldood werd uitgerukt tusschen de nijpers eener trektang. Deze groep verbeeldt de mannen, die hunne zaligheid in het Christendom bewerken, tot wat rang zij in de kerklijke orde mogen behooren.

DE MAAGDEN. — Aan dezelfde zijde, meer op den achtergrond, treden de maagden vooruit: in de eerste rij de H. Agnes met haar Lam, de H. Barbara met haren toren, de H. Dorothea met hare rozen en eene andere die ik niet bepalen kan, mogelijk de H. Cæcilia. Tusschen de rangen stappen vrouwen in kloosterdracht, met den staf der abdissen: treffende bijzonderheid, die herinnert aan de H.H. Harlindis en Relindis, (VIIIe eeuw) de geliefde patronessen en tevens kunstenaressen van de geboortestreek der meesters.

Deze groep verbeeldt de vrouwen, die door het Christendom tot het eeuwig leven komen.

OUD-VERBOND.— Aan den linkerkant op het voorplan staat de groep gekend als « mannen van het Oud-Verbond ». In de eerste rij knielen de profeten, lezend in hunne boeken; deze zijn de vertegenwoordigers van het Joodsche volk. Dan komen mannen in de meest verschillende kleeding met wondere en grillige hoofddeksels. Men vindt er de mutsen terug der heidensche soldaten, slapend bij het Heilig Graf in de schilderij der « Drie Maria's » aan Hubert toegekend. Mijns inziens moeten deze figuren de verschillende volkeren en godsdiensten van het heidendom verbeelden. De witte manteldrager, onmiddelijk achter de profeten, versterkt mij in die meening; hij draagt een laurierkroon op het hoofd en een bloementak in de hand, iets dat veel in gebruik was bij de heidensche priesters (1). Langs dezen staat er een andere die ook een twijg in de hand houdt.

(1) De laurier was toegewijd aan Apollo.

Dezen moeten de andersgeloovigen voorstellen, die zich tot het Christendom bekeerden of die, rechtzinnig in hunnen godsdienst, tot de zaligheid kwamen. Zij ook hebben, volgens de leer der katholieke Kerk, hun heil te danken aan de verdiensten van den Verlosser, van het Lam.

Van Eyck heeft waarschijnlijk de vertegenwoordigers van het heidendom hier aangebracht terwille van de woorden der Apocalypsis. « En de heidenen zullen in haar licht (der heilige stad) wandelen » (1).

Bisschoppen en Kardinalen. — Nu blijft op de onderste middentafel nog een enkele groep : de bisschoppen, pauzen en kardinalen, links op den achtergrond. De beteekenis van deze uitleggen is mij onmogelijk. Blijkbaar is het enkel eene herhaling in het klein van de geestelijken rechts op het voorplan. Maar dit kan wel de bedoeling van Hubert niet zijn. Ook is het voor Otto Seeck in het oog springend dat deze groep, evenals die der Maagden, gansch door Jan geschilderd werden, en eens te meer heeft de jongere broeder niet begrepen wat het inzicht was van zijnen leermeester (2).

Wat moest op die plaats verbeeld zijn ?

Otto Seeck ziet in de twee onderste groepen de voorstelling van het geloof (nieuw-testament) en de hoop (oud-testament). Hij zou in den achtergrond een enkele groep willen, verbeeldende de liefde, om alzoo de drie goddelijke deugden te zien; ofwel zou hij de liefde laten verbeelden door het Lam en dan bleef de achtergrond ledig (3).

Een enkele groep aannemen ware lastig : dan ware hier in het middenpunt de heerlijke evenredigheid gebroken, die door het gansche werk heerscht; laat men de twee groepen weg, zal dan het landschap niet te eenzaam schijnen ?

Neemt men onze opvatting aan, zoo ligt er eene gansch gemakkelijke en gansch redelijke gissing voor handen. Rechts ziet men, op het voorplan, de gezaligde mannen en, op den achtergrond, de vrouwen

1) Apocalipsis XXI-24.
(2) Otto Seeck bladz. 57.
(3) Idem, bladz. 66.

uit het Christendom; links staan, op het voorplan, de uitverkorenen der Joden en andere volkeren en in den achtergrond, zouden de gezaligde vrouwen uit de andere godsdiensten, zooals : de vrouwen der aartsvaders, Esther, Judith, Susanna enz., juist op hunne plaats zijn.

*
* *

ONDERSTE ZIJVLEUGELS. — In het Lam gelooven en het aanbidden is niet genoeg ter zaligheid, men moet ook de geboden onderhouden door het beoefenen der deugden. Volgens de Scholastieken worden 's menschen vermogens herleid tot :

a) de *ratio* gericht door de *prudentia,* die het doel kiest en beoogt;
b) de *voluntas* gericht door de *justitia*, die de daden regelt;
c) de *concupiscibilis*, gericht door de *temperantia,* die de meesleepende driften beteugelt;
d) de *irascibilis*, gericht door de *fortitudo*, die de hinderpalen verwint.

en op deze vier harren : voorzichtigheid, rechtvaardigheid, matigheid, sterkte, draaien alle menschelijke vermogens naar het redelijke, het goede : dat de deugd zelve is. (1)

DE PELGRIMS. — Toegepast op het werk der zaligheid, is de voorzichtigheid de deugd, die ons het waar doel des levens doet inzien en ons de middelen toont om het te bereiken. Dit doel omschrijft de Apostel Paulus : « Wij hebben hier geene blijvende stad, maar zoeken de toekomende » (2). Steunende op die woorden hebben de H.H. Vaders het aardsche leven altoos voorgesteld als een pelgrimstocht naar het betere vaderland en er het gevolg uit getrokken dat de mensch zich niet mag hechten aan het tegenwoordige dat voorbij gaat, maar het oog moet gericht houden op het toekomende. Dezen dus die zich hier als pelgrims gedragen, beoefenen in het bewerken

(1) Sum. Theol.-Prima 2æ q. LXI a. II in o.
(2) Ad. Hebraeos XIII-14.

van hun zielenheil het beste de deugd van voorzichtigheid. Daarom heeft Van Eyck deze deugd verbeeld door de tafel der Pelgrims, « justi perigrini ».

Vroeger werden deugden door loutere verpersoonlijkingen voorgesteld, door wezens die niets werkelijks hadden. Hier voor echter leefden onze schilders, zelfs Hubert, reeds te zeer in een beginnend tijdvak van realistische opvatting en verbeeldden zij de deugden door hunne bijzonderste beoefenaars iets dat hun toeliet vollen teugel te geven aan hunne neiging tot het werkelijke, het echt natuurlijke.

Otto Seeck bewijst dat deze vleugel bijna geheel aan Jan moet toegeschreven worden (1). Hij heeft niet begrepen dat pelgrims de Voorzichtigheid kunnen verbeelden en meent dat Jan hier nogmaals het gedacht van zijnen ouderen broeder niet heeft uitgevoerd. Dat pelgrims deze hoofddeugd kunnen voorstellen meenen wij getoond te hebben. De Duitsche geleerde zou in hunne plaats willen : vier Latijnsche en vier Grieksche kerkvaders; benevens Benedictus, Franciscus, Dominicus en Thomas van Aquinen. Deze zouden wel een heilig getal vormen, maar minder goed het theologisch begrip der voorzichtigheid vertolken.

Om zijn gevoelen te staven zegt Seeck : « in eine Komposition, welche die Heiligen und Seeligen aller Kategorien zusammenfassen soltte, vermissen wir ungern die *doctores Ecclesiæ* ».

Ons dunkens bestaat die leemte niet ; immers op de middentafel, in de groep van het Nieuw-Verbond, staat in de eerste rij, 't kortste bij het Lam, een heilige met de gelaatstrekken gewoonlijk aan den H. Thomas van Aquinen gegeven. De twee eerste pauzen lezen samen in één boek, iets wat natuurlijk op de godgeleerdheid terugwijst; in den derde is de H. Gregorius de Groote te herkennen. Onder de bisschoppen staat de H. Augustinus.

Daarenboven, deze heiligen, verbeeld op de plaats der pelgrims, hadden om kenbaar te blijven noodzakelijk als bisschoppen en pauzen moeten gekleed gaan, en ware dan hier de harmonie van lijnen en kleuren niet gebroken? De geleerde criticus schijnt

(1) O. Seeck. K. U. d. G. V. E. bl. 54-55.

het zelf gevoeld te hebben, want hij zegt van de pelgrims : « Schienen doch diese in ihren braunen Kutten sich auch nach Tracht und Farbung am passendsten an die Einsiedler anzuschliessen. »

De Rechters. — Na het verstand, door de voorzichtigheid tot het doel geordend, is het de beurt van den wil. Deze wordt geregeld door de rechtvaardigheid. Hubert heeft ze op het tegenovergesteld uiteinde door de « rechtvaardige rechters » vertoond. Dat deze die deugd kunnen verbeelden zal wel geen betoog behoeven. Zij zijn ten getalle van dertien; doch volgens Seeck is de eenige bloothoofdige rechter een toevoegsel van Jan, zoodat Hubert hier het heilig twaalftal zou bedoeld hebben. Van mystieke getallen had de jongere broeder geen begrip, daarom ook teekende hij op de tafel der pelgrims zeventien koppen, een getal zonder de minste beteekenis.

De Kluizenaars. — De mensch bestaat niet alleen uit verstand en wil, doch talrijke driften bewegen zijn hart, waarvan eenige hem te geweldig aanvuren in 't najagen van zijn doel. Deze driften vormen de zinlijkheid en worden beteugeld door de matigheid. De volmaakte toonbeelden dezer deugd zijn voorzeker de heilige kluizenaars, die de wereld en al de genoegens der beschaving verlaten om eenzaam in de woestijn in strenge boetvaardigheid te leven. Het is dus gansch natuurlijk dat Van Eyck hen verkoos om deze hoofddeugd te verbeelden. Hij schilderde tien mannen en twee vrouwen en bekwam alzoo wederom het heilig getal twaalf. De twee eerste zijn de HH. Woestijnvaders Antonius en Paulus; de twee vrouwen, de beroemdste boetelingen en kluizenaressen : Maria Magdalena en Maria van Egypte.

De twee bijzonderste aanloksels der zinnelijkheid zijn de genuchten des vleesches en die der wereldsche goederen. Dat de eerste overwonnen worden toonen deze uitgemergelde lichamen, toonen deze beide boetelingen, die de misstappen hunner jeugd door jarenlange kastijdingen in de wildernis hebben uitgeboet. Dat zij geen prijs meer hechten aan aardsche goederen blijkt genoeg uit de diamanten en edelgesteenten waarmede de weg bezaaid is en die zij vertrappen zonder hun zelfs eenen blik te gunnen.

DE STRIJDERS. — Andere driften verhinderen het bereiken van het doel daar zij den mensch doen terugdeinzen voor de moeilijkheden en gevaren, die den weg versperren. Om deze te overwinnen behoeft men de deugd van sterkte en moed. De toonbeelden hiervan waren voorzeker in de middeleeuwen, de Christene ridders. Daarom heeft Hubert zijne « Strijders Christi » geschilderd ten getalle van negen, een heilig getal.

Ook in deze groep zullen wel, even als in de andere, historische portretten te vinden zijn. Gansch op den achtergrond een zwart gebaarde ruiter met de keizerskroon, die, volgens Seeck, Karel den Groote kan verbeelden; en werkelijk heeft de kroon eene opvallende gelijkenis met deze van den beroemden vorst thans in den Louvre bewaard. Op de laatste plaats draagt er een de hertogelijke kroon, misschien een der prinsen van Burgondië.

Dat deze ridders geenen wereldschen, maar eenen godsdienstigen strijd voeren, bewijst het kruis op hunne schilden, de wapperende kruisbanier boven hunne hoofden. Onder den kruisstandaard strijden zij tot het veroveren van het hemelsch koninkrijk, dat alleen door geweld te winnen is. « Het rijk der Hemelen lijdt geweld en alleen de geweldigen zullen het bezitten » (1). De indruk en de beteekenis van die groep kan men niet beter weergeven dan door de schoone verzen van Guido Gezelle :

« Het leven is een' krijgsbanier,
Door goede en kwade dagen,
Gescheurd, gevlekt, ontvallen schier,
Kloekmoedig voorwaarts dragen.
Het leven is... geen vrede alhier,
Geen wapenstilstand vragen :
Het leven is de Kruisbanier
Tot in Gods handen dragen! » (2)

De plaats zelve aan deze vier deugden gegeven is niet zonder beteekenis : op de uithoeken, de voorzichtigheid en de rechtvaardigheid; korter bij het Lam, de matigheid en sterkte. Deze orde geeft de

(1) Matth, XI-12.
(2) Tijdkrans. 393.

verschillende trappen in het werk der geestelijke volmaking : eerst richt men den geest naar het doel, dan den wil, verder onderschikt men aan het doel de zinnelijke driften en is men gereed alle gevaren, ja den dood te tarten om het doel te bereiken.

*
* *

De tot hier besproken tafereelen verbeelden de hoofdrollen in het werk der zaligmaking; de overblijvende zijn gewijd aan ondergeschikte personen, die het hunne tot zijne voltrekking bijbrachten.

MARIA. — God, door hetzelfde eeuwig raadsbesluit in hetwelk Hij de verlossing der wereld door de Menschwording van Zijnen Zoon, vaststelde, verhief ook Maria tot de waardigheid van Moeder des Zaligmakers en Medeverlosseres. « Even als Eva eene oorzaak van verderf was voor het gansche menschdom, zoo werd Maria voor zich zelve en voor gansch het menschelijk geslacht eene oorzaak van zaligheid » (1) Om haar deze verhevene bestemming waardig te maken werd Zij van den beginne af met gansch bijzondere gratiën en voorrechten begiftigd en in hare ontvangenis gevrijwaard van de vlek der erfzonde.

Het is deze vlekkelooze Maagd, de uitdeelster aller genaden die Hubert aan de rechterhand van den Vader heeft gesteld, gelijk zij voor alle eeuwen bestond en uitgebeeld was in den geest Gods. Heerlijk beeld der Onbevlekt Ontvangene! Het is een roemrijke titel te meer voor onze eerste Vlaamsche school dat zij, twee eeuwen voor Murillo, eenen waardigen vertolker vond voor dat goddelijk ideaal.

Dat het de Onbevlekte Ontvangenis was, die Hubert wilde schilderen, blijkt, zonder van de leliën en boschleliën te gewagen die hare kroon versieren, uit het opschrift ontleend aan het Boek der Wijsheid : « Deze is schooner dan de zon en gaat den ganschen geördenden sterrenhemel te boven; vergeleken bij het licht wordt zij voortreffelijker bevonden, want zij is de weerglans van het eeuwige licht, *de vlekkelooze spiegel van God* » (2). Alhoewel deze woorden in hunne eerste

(1) S. Ireneus Lib. 3 contra Hereticos — Cf. Jamar Maria Moeder van Jesus bl. 28.
(2) Sap. VII-29 en 26.

beteekenis de Ongeborene Wijsheid betreffen, worden zij toch door de H. Kerk toegepast op de Onbevlekte Ontvangene, in de Getijden zelve van dat feest in het bisdom Luik reeds van af de XIIIe eeuw in hoogen ritus gevierd.

Wat de voorstelling aangaat, zij schijnt ontleend aan den 44[en] harpzang toegepast op Maria : « Aan uwe rechterhand staat de koningin, gekleed in een met goud gestikt en veelkleurig gewaad » (1).

De rozen, leliën, woudleliën aan de kroon der Hemelkoningin wijzen voorzeker op de woorden der Getijden : « En gelijk de dagen der lente hebben de dochters van Sion Haar omringd met de bloemen der rozen en de leliën der dalen » (2).

JOANNES DE DOOPER. — Maria heeft het zaligend Offerlam aan de wereld geschonken, Joannes heeft Hem aan de menschen getoond, volgens de voorzegging van zijnen vader Zacharias : « Want Gij zult den Heere voorafgaan en zijne wegen bereiden, om aan zijn *volk* kennis des *heils* te geven ter vergiffenis der zonden » (3). Bleef Maria, om hare verhevene roeping, vrij van de erfzonde, Joannes werd van in den schoot zijner moeder gezuiverd ter wille van het aandeel dat hij in het werk der zaligmaking zou hebben. Om die reden is het dat de kunstenaar den Dooper aan de linkerhand des Vaders heeft geplaatst. Het opschrift prijst zijne waardigheid: « Deze is de Dooper Joannes, grooter dan een mensch, gelijk aan de Engelen » en omschrijft zijne roeping « de vervulling der wet, de bekrachtiging van het Evangelie, de stem der Apostelen, het zwijgen der Profeten, de lamp der wereld, de getuige des Heeren.»

DE ENGELENKOREN. — Het wonderwerk der zaligmaking, het meesterstuk van Gods almacht en goedheid moet alle harten met bewondering en erkentelijkheid vervullen. Het zijn deze gevoelens die de schilder bij de toeschouwers wil opwekken door zijne twee prachtige engelengroepen, die, bezijden de drie hoofdpersonen, den Vader loven en danken met orgel- en snarenspel en hemelsche gezangen. Dat het deze twee gevoelens zijn

(1) Ps. 44-10.
(2) Offic. B. M. V. per annum resp. V.
(3) S. Luc. I-76 en 77.

die de meester bedoelde duiden de opschriften zonneklaar aan : « Melos Dei — Laus perennis — gratiarum actio » en « Laudant eum in cordis et organo ».

ADAM EN EVA. — Niet alleen werd de zondeval en dezes gevolgen dikwijls in de mysteriespelen opgevoerd, maar in de « Eerste bliscap van Marien » moeten (na den val) Adam en Eva op het tooneel verschijnen « met enen blade gedect » hetgeen nagenoeg de voorstelling der Van Eycken moest zijn.

Vraagt gij naar de beteekenis dezer eenigszins storende figuren, wij zouden antwoorden vooreerst dat zij daar staan als getuigen van het feit des vervals en zijner droevige gevolgen : schaamte en dood. « Eva occidendo obfuit, Adam nos in mortem præcipitat » luidt het onderschrift.

Maar toch schijnt ons het erkennen van den misslag onzer stamouders de hoofdreden niet waarom zij in 't binnenruim gesteld zijn. Eerder komen zij ons het goede leeren, het gelukkige dat de Voorzienigheid uit hunnen toestand heeft weten te trekken; en zij dienen tevens als tegenstelling met het heil dat het verzoende menschdom door den Zoon Gods toekomt. Of is 't niet natuurlijk, bij het aanschouwen der wondere schikking van Gods werk, als van zelfs in gedachte terug te gaan tot de oorzaak, die God tot deze opheffing heeft bewogen? Welnu Adams zonde met vervreemding van God, verval en dood, beschouwen de Van Eycken, gelijk de Thomistische scholastiek, als oorzaak der menschwording en der glorievolle herstelling door den Nieuwen Adam. « Gelijk in Adam allen sterven, zoo worden ook in Christus allen levend gemaakt » (1). Daarom zetten zij ze in de bovenste rij met de andere medewerkers der zaligmaking.

In die opvatting worden wij versterkt door de steenverfschilderingen boven de hoofden van Adam en Eva : het « Offer van Caïn en Abel » en den « Broedermoord ». Abel ook, die zijn Gode welgevallig offer opdraagt en door zijnen broeder op het veld onschuldig wordt vermoord, is eene treffende voorafbeelding van Christus. Hij staat daar als een belofte van Dengene, die door het offer zijns levens alles zou herstellen

(1) I. Cor. XV-22.

en het geslacht tot eene verhevenere waardigheid voeren dan die welke in 't paradijs verloren ging.

Bij het overwegen dezer gedachten, en bij het vergelijken van wat wij waren in Adam, en wat wij zijn en worden in Christus, met bewondering en dankbaarheid vervuld, herhalen wij met de H. Kerk : « o God, die op wondervolle wijze de waarde der menschelijke natuur hebt gegrondvest en ze op nog meer wonderbare wijze hebt hersteld, » (1) — en wij vertalen de bedoeling der kunstenaars door den stouten uitroep van S. Augustinus : « O felix culpa, quæ talem et tantum meruit habere Redemptorem ! » (2).

De predella. — Nu hebben wij opeenvolgens al de nog bestaande paneelen der « Aanbidding van het Lam » besproken. Jammerlijk genoeg is het onderste deel of predella in eene onhandige poging om ze te reinigen gansch vergaan. Zij stelde volgens de meeste schrijvers het « Laatste Oordeel » voor. Dit was als de voltrekking van den gedachtengang des altaars. Het geeft immers den uitslag te kennen van het werk der zaligmaking. Dáár zal uitgesproken worden wie zijne vrijheid gebruikte om de zaligende genade te volgen en eeuwige belooning verdient; en wie uit kennis en eigen beweging de goddelijke gave verstiet en ter eeuwige verdoemnis wordt verwezen.

*
* *

Het zal aan niemand ontgaan hoe deze opvatting, grootsch en breed als het « Goddelijk spel van Dante », zich uitstrekt over alle plaatsen en tijden, en, niet minder dan de ongeëvenaarde uitvoering, het onmiskenbaar merkteeken draagt van het hoogste genie. Het staat als een glanzende zon tusschen twee verschillende tijdvakken. Hier vinden de aankomende realisten toonbeelden, die zij te vergeefs zullen trachten te evenaren en hier ook viert de oude, middeleeuwsche kunst, die waarheden te verkondigen had, haren laatsten, doch ook haren roemrijksten triomph.

L. & A.

(1) Mis-gebeden offertorium.
(2) Lofzang exultet.

DE GELEGENHEIDSVERZEN VAN GUIDO GEZELLE

Sedert het afsterven van den grooten Westvlaamschen Meester neemt de studie zijner werken dagelijks eene ruimere plaats in alle letterkundige tijdschriften, en het zou reeds eene lange lijst wezen, moesten wij al de artikels over hem en zijne schriften handelend, alleenlijk opsommen. En mogen nu ook tusschen al die bijdragen er sommige wezen, welke ons, Vlamingen, en ons bijzonder, nader bekenden met den Dichter, om meer dan ééne reden doen glimlachen of wel eens ergeren, toch blijft er uit die Gezelle-litteratuur ééne gevolgtrekking te leiden : namelijk, dat zijn invloed dagelijks aangroeit, en men hem overal voor eene dichterlijke macht aanziet, waarmede er is af te rekenen. En dat is voor ons een verheugend verschijnsel.

Ondertusschen, ééne zijde van 's Meesters werk blijft tot hiertoe uit al die bekommering uitgesloten; ik wil spreken van het *gelegenheidsgedicht*, zoo lang en zoo overvloedig door hem beoefend. Den 24^{en} November jongstleden had ik eer en het genoegen, over dit onderwerp eene lezing te houden in het bloeiend lettergenootschap « Met Tijd en Vlijt » te Leuven. Sommige punten dezer lezing nu, werden door eenigen mijner aanhoorders belangrijk genoeg bevonden, om verder te worden bekend gemaakt. Ik voldoe met deze bladzijden aan hun verzoek (1).

*
* *

(1) De æsthetische beschouwingen over deze lettersoort, alsook het belang der gelegenheidsverzen van Gezelle tot het bestudeeren van 's Meesters humoristiek, blijven hier van kant, als eischende te veel voorbeelden die men zonder *uitgalming* tot hunne volle betoogingsweerde niet brengen kan.

Het gelegenheidsgedicht staat juist niet in groote gunst bij de kunstenaars met het woord, en alwie zich een weinig met verzen maken bemoeit kan de reden dier ongenade heel goed begrijpen. Zonder mede te rekenen dat

« 't Gedicht
uit plicht...

niet licht gelukt », moet iedereen er mede instemmen, dat voor het grootste getal der lezers van eenen dichtbundel het ontmoeten van omstandigheidsverzen eene gelegenheid is tot spoedig overslaan, immers het onderwerp is hun al te weinig bekend en boezemt hun diensvolgens al heel weinig belang in. Daarbij oordeelen zij, en veelal ten rechte, dat zulke onderwerpen niet vatbaar zijn voor echt lyrische uiting.

Van Gezelle gesproken; zijne gelegenheidsverzen hebben hem vanwege tegenstrevers en bewonderaars menige beknibbeling en afkeuring op den hals getrokken. Reeds vóór zijne dood staat er in het verslag over het vijfjarig tijdperk 1891-96, in de Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie o. a. het volgende te lezen :

« Gedichten stroomen uit (Gezelle's) pen, maar, hoe jammer! ook versjes; zoete liederen en hard gerijmel; heerlijke tafereelen en nietige schetsjes; bezielde zangen — en onbepaalde, ijdele gemoedsuitdrukkingen; allerliefste « *kleengedichtjes* » en naïeve rijmreken, *alles dooreengeworpen in het stof of het zand der gelegenheidsgedichten.* »

Na Gezelle's afsterven werd het weder en weder herzegd en herschreven. De afbrekers gingen zoo ver dat zij den schijn aannamen niets dan gelegenheidsgedichten van den Meester te kennen; de bewonderaars bekloegen het, dat hij zijne dichtergave aan die lettersoort had verkwist.

Zoo hoogleeraar Scharpé, in « Ons Leven » : « Wat 's Meesters hand kapte in de harde rots en in 't marmer, (de tijd) zal het eerbiedigen en 't zal staan. 't Andere, wind en weer zullen 't met mos bekleeden, ...en langzaam zal 't vergruizen : *Vooral wacht dit lot zoo menig gelegenheidsstuk*, dat de Meester, overdreven

goed, de zwakheid had op 't aandringen van vrienden en kennissen bij alle gelegenheden te vervaardigen, dikwijls voor de vuist... »

Zelfs Prof. Dr. Verriest, in zijne inleiding op de « Verzen » : « In 1893 verschijnt « *Tijdkrans* ». *Al te menigvuldige gelegenheidsgedichten uit vroegere jaren zijn er in opgenomen...* »

Zoo spraken en spreken nog velen, uit wier houding of woorden men kan opmaken :

Ofwel, dat zij het zulken dichter niet vergeven kunnen dat hij de zwakheid had gelegenheidsverzen te schrijven;

Ofwel, en vooral, dat zij het betreuren, die verzen in de uitgave der werken aan te treffen.

Het is mijne vaste overtuiging dat er bij het uitbrengen dezer meeningen geen rekening is gehouden geweest met het karakter van den dichter, 't zij door onwetendheid, 't zij door blinden iever voor zijnen roem. Al ware 't slechts om den beweenden man in zijn waar licht te helpen stellen, wezen hier de redenen van deze mijne overtuiging neergeschreven.

* * *

Wat dreef Gezelle aan zijnen tijd en zijne kunstveerdigheid aan gelegenheidsverzen te besteden ?

Voor alwie met aandacht de werken van onzen dichter doorloopen heeft is het al spoedig klaar geworden dat hij niet alleen de hoedanigheid van dichter bezat, maar er ook ten volle bewust van was. Dat staat vrank en vrij gezegd op menige bladzijde :

« En durft gij *mij* van dichten spreken,
die nimmer zijt in staat
twee reken
te rijmen dat het gaat ?

Het dichten is van God gegeven
maar niet voor elkendeen
in 't leven;
de kunste is niet gemeen ! »

En in de « Spakerlingen » :

Zoete lieve dichterengel
slaat uw vlerken rondom mij !

of nog elders :

O dichtergeest, van wat al banden
hebt gij mij, armen knecht, verlost,
en uit uw' handen
wat heeft uw dierste gunst mij weinig werks gekost!

Gij, Godlijk Wezen, doet mij leven
waar menig andere sterven zou;
en ongegeven
is nog de groote gift waarom 'k u derven wou.

Hij had die valsche ootmoedigheid niet die *zeggen* doet, maar niet *meenen :* « O, 'k en ben ik geen dichter, 't en beteekent al niet vele! » Ik wete nog wel, hoe ik eens met hem sprak over dien heerlijken Hiawatha, dien hij niet *vertaald*, maar *overgedicht*, ja herdicht heeft in 't Vlaamsch. Zoo, ik zei hem, sprekende van het welbekende uittreksel : *O my sweetheart, my Algonkwin! :* « Wel, Mijnheere, dat is zoo vele schooner dan in 't Engelsch zelve. » En hij, zichtbaar tevreden, en al monkelend : « Ja, zeker ja 't! »

Dat moet ons niet verwonderen bij zulken ootmoedigen man. Zijne ootmoedigheid is hier, in dit verzeken hier :

« Dichten is geen kunste, neen,
geen kunste!
Dichten is een gave Gods,
een gunste! »

En daarom was het hem niet genoeg in hooger en helklinkend lied zijnen zucht tot zingen te voldoen en zijn overvloeiend hert lucht te geven in heerlijke tonen, uit natuurlijke gepraamdheid, juist gelijk de nachtegaal en de leeuwerk zingen omdat zij nachtegaal en leeuwerk zijn, neen, die gunst, die gave Gods moest hij gebruiken tot het goede, rechtstreeks, practisch. Men vergeet het al te dikwijls, dat men Gezelle

niet grondig begrijpen kan zonder er rekening mee te houden dat hij priester was, ieveraar voor God en de zielen, die het als een plicht aanzag, al wat hij was en al wat hij had, tot God te doen wederkeeren. Men hoore naar zijn welbekend stukje :

« Kon ik met een dichtje uw herte
winnen, 't ware mij weerd genoeg
dat ik dichtte en dacht en werkte
's navens late en 's morgens vroeg.
Maar ik zou dan weer dat herte
dragen... waar?... Ge weet genoeg
'k geve Hem wat ik win of werke
's navonds laat en 's morgens vroeg... »

Met een dichtje het hert winnen, voor God, van de kristene Vlamingen, dat was hem eene groote belooning genoeg voor zijn denken en dichten, en met het hert van het hooger volk alleen was hij niet tevreden; hij mocht nu toch het mindere volk niet vergeten! Uit hen was hij gesproten, van hen had hij zijne taal, dat wonder, altonig speeltuig gekregen; hij leefde slechts om dat *edel* — zoo noemde hij het — om dat edel kristen Vlaamsche volk te doen gevoelen welk een schat van deugd- en dichterlijkheid er in zijn eigen wezen besloten lag. Hoe kon hij dan weigeren, als een vrouwke hem een dichtje kwam vragen voor 't doodsbeeldeken van haren man? Ik stel mij die samenspraak voor : « Wel, wel, God hebbe zijn' ziele, vrouwe. En wat deed uw man? » — « Hoe, Mijnheere, wel 't is hij die aan de stadsvesten daar al zoo lange bezig was; al dertig jaar, Mijnheere ». — « Ja, zoo, ge meugt er op rekenen, wee-je! » (1).

En daar kwam dat doodsbeeldeken :

« Vergeet hem niet, den braven man
dien man van de oude Gulde,
die dertig jaar de vesten van
de steê met eerde vulde.
. . . .

(1) Dit gesprek is louter verbeelding, wel te verstaan! Maar het is, denk ik, in zich zelven waarschijnlijk en daarom tot mijn doel voldoende.

Vergeet, o volk van Kortrijk, niet,
maar spreek voor hem ten besten
bij God, als gij zijn werk beziet
en wandelt langs de vesten. »

Was dat zwakheid? Neen, dat was besef van de zendig des dichters. O, hij beschouwde den dichter niet, gelijk zoovelen doen, als eene soort afgod, troonende op het altaar van zelfvergoding en hoogmoed : een « *Uebermensch!* » — neen, hij was de *dichter*, dat is de *zegger*, de *uitspreker;* hij die 't schoone overal doet blinken; wiens roeping het is uit alle bloemen, ook uit de nederigste, den *initium dulcedinis* te stoken en hem te geven aan iedereen, groot en klein; hij die zijn volk bewierookgeurt en bereukwasemt met de zoete walmen uit het wierookvat van de wonderzoete Vlaamsche taal met haar

« verruwprachtig hoortooneel
en haar zielverrukkend zingestreel. »

Daaruit komt het dan ook, dat hij in der waarheid de dichter was van *iedereen*. Voor het lager volk was hij een *goede* dichter, een die *goed* was, altijd gereed om mede te deelen, juist gelijk hij altijd zijne beurs gereed had voor het arme volk. Zijne beurs was, helaas, al dikwijls ijdel, zijn dichtschat nooit.

De gelegenheidsversjes waren zijne aalmoes uit dien onuitputbaren schat aan die menschen, wier leven al te vervuld is met den strijd voor 't bestaan om den geest tot de hooger beschouwingen der groote lyriek te verheffen.

Die verzen zijn nóg, — het weze hier in het voorbijgaan bemerkt — wat men in dubbelen zin heeten mag : Gezelle's meest *katholieke* verzen, want, als daareven gezegd is, ook de minst ontwikkelde kan ze vatten, en zij zijn ten tweede bijna allen ontstaan uit het samenleven der kerk, immers alle gelegenheden waarbij het volk dichten hoort zijn door de kerk ofwel gansch aangebracht, of ten minste geheiligd.

Daaruit blijkt dan ook eens te meer, hoe valsch het is, wat de Noord-Nederlandsche vrijdenker Willem Kloos in den Gids schreef, in een artikel dat overigens veel goeds en waars bevat :

« Daarom juist nu is Gezelle zoo groot, omdat hij een Christen is die, zonder het zelf te weten, hoog-verheven boven de Kerk stond, een Christen als onmiddelijk van-Christus-uit. En de Katholieke kerk... heeft hem dan ook nooit naar waarde kunnen schatten, te zeer bevangen als zij ligt, gelijk iedere kerk, onder den vorm en uiterlijken schijn. »

Van iemand die nu hoog wil oploopen met Gezelle, zijn deze woorden verstommend, en men vraagt zich af hoe die man Gezelle leest. Het is immers zonneklaar voor al wie oogen in den kop heeft dat geheel de poëzie van den Westvlaamschen dichter niet alleen algemeen Christen is, maar bijna op elke bladzijde door louter Katholieke denkbeelden is ingegeven. En Gezelle zou *boven* de Kerk staan? Maar wat is dan onze kerk, voor Kloos? Vermoedt hij slechts dat zij is, niet een comiteit van eenige groote heeren, maar de vergadering aller geloovigen, van hoog tot laag? En Gezelle, hoe leefde hij, niet daar*boven*, maar daar*in* en daar*mede*, tot in de minste uitwendige vormen en gebruiken! Zijne gelegenheidsgedichten alleen zijn reeds een klaar bewijs daarvan, want zij zijn bijna niet anders dan het Katholieke dogma en de katholieke Liturgie, voor het volk dietsch en dichterlijk gemaakt. — Doch sluiten wij deze parenthesis.

Die genegenheid voor zijn volk is het dan ook, die Gezelle's gelegenheidsgedichten eene geheel andere kleur en gehalte geven, dan men *a priori* verwachten zou. Aan allen die eens het vooroordeel willen afschudden, dat omstandigheidsverzen noodzakelijk miswas zijn moeten, geef ik den raad eens moedig de zielgedichtjes, Eerste-Communieversjes en andere stukken van dien aard in Gezelle door te lezen. Ik beloof hun ruime belooning voor hunne moeite. Immers zij zullen ondervinden dat Gezelle, daar zooals elders, niet gewoon is. Ik zeg nu niet dat al die verzen hemelval zijn, maar het is onmogelijk, na deze lezing niet verbaasd te staan voor de ongelooflijke verscheidenheid van Gezelle's dichtergave, en voor het gemoedelijk minnend medeleven van dien Vlaming met al de gewaarwordingen van zijn volk.

Zoo is het in de Eerste-Communieversjes, bij voorbeeld; uit die steeds onveranderde stoffe maakt hij telkens en telkens nieuw, en hij vindt alle tonen. Hij is kinderlijk, nederig, lief, hoog minnend, en in bijna allen echt dichterlijk. Zijne uitgebreide en zekere kennissen in geschiedenis, oudheden, christene gebruiken en kerkelijke geplogenheden komen hem hier allerschoonst te pas, en maken dat hij nooit banaal is; hij weet uit al die feiten soms een volkssymbolisme te halen, dat verrassend is in zijnen eenvoud en treffend in zijn lyrische waarheid.

Zoo is het nog in de Zielgedichtjes. Gezelle's lichtgeroerde ziel vindt in de nederige bezigheden van den overledene soms den aandrang tot de hoogste poësis, zoo diep zag hij ook in de minste zaken. Mag ik hiervan een paar staaltjes geven?

OP EENEN TIMMERMAN.

Aan u, voorwaar, had menig man
zijn laatste kleed te danken :
het bruiloftkleed der dooden, van,
eilaas, vier arme planken!

Dat wist ge, en uw voorzichtigheid
sprak, wakend lang voordezen :
« O Hout. misschien, door mij bereid,
zult gij mijn grafhout wezen! »

Gelukkig die met 't scherpe in d'hand
geslaafd hebt zooveel jaren
aan 't vaartuig dat in 't Vaderland
u vrij zal helpen varen!

* * *

OP EENEN GENDARME.

Voor niet en droeg hij 't zweerd
van Gods geweld in handen,
noch was de zware plicht
van 't straffen hem betrouwd;
hij wist aleventwel
ook in de knevelbanden
met eerbied aan te zien
het beeld naar God gebouwd.

Ei, wapenknecht, hij werd
de dieven eens betrapend,
hij, van den grooten Dief
die al wat leeft bespringt,
besprongen, vastgepakt,
geknevelband, ontwapend
en eeuwig pal gezet
waar Vrede en Vrijheid blinkt.

Laat ons bekennen dat er daar ware dichterlijkheid is, en het den Meester niet kwalijk nemen, zoo hij die sprankels van zijn genie voor ons volk heeft ten beste gegeven.

*
* *

Nu blijft de vraag : Is het daarom minder te betreuren dat Gezelle zijne uitgaven met die stukjes doorzaaide, ja soms overlastte? Hadde hij niet beter gedaan ze te laten op de plaats waarvoor ze bestemd waren?

De vurige bewonderaars welke alzoo spreken betreuren dat de bundels van den Meester, door het opnemen van gelegenheidsverzen, een uitzicht verkregen, minder aanlokkend voor den fijnen kunstsmaak van hooger geletterd volk; zij zien in Gezelle alleen den Dichter, die verdient op eene hooge eereplaats te staan in de letterwereld.

Maar in hunnen iever vergeten zij eene in 't oog vallende zijde van Gezelle's persoonlijkheid. Hoe hooge dichter hij ook was, hij was nog, en toonde zich overal : baanbreker, verspreider.

Het is wonderbaar om opmerken, hoe deze artist een practisch mensch was in het nastreven van zijn doel : het heropwekken van het eigen wezen der Vlamingen. Daartoe gebruikt hij ware propagandamiddelen. Volkslectuur, oudheidkennis, wetenschap voor *alle lieden*, verspreidt hij door *Rond den Heerd* en *Biekorf*, taalstudie in *Loquela*; oude spreuken, gebruiken en namen doet hij wijd en zijd herdenken in den *Duikalmanak;* om oude Vlaamsche woorden te doen *kennen* — niet altijd om ze te doen herleven in

den volksmond (1) — aarzelt hij niet in heruitgaven van zijne *Doolaards* en van den *Kleenen Hertog* alle schuimwoorden te vertalen met een eigen woord.

Met dat alles wil hij iets bepaalds : hij en is geen politieker, en door wetten en reglementen en ziet hij geen vervlaamschen aan het volk; zijn doel is : de oude Vlaamsche dichterlijkheid in taal en gebruik weder ontwaken en wakker houden.

Dit zelfde doel is het, waarom hij zijne gelegenheidsgedichten uitgeeft : hij wil ze overal doen kennen en gebruiken. Dat weet ik al zoo vast men het weten kan, namelijk uit den eigen mond van Gezelle.

De mindere man, in Vlaanderen, de ambachtsman, de kleine burger, dicht of doet dichten, alleen bij gelegenheid, 't zij feest of treurnis, als zijn hert door een buitengewoon gevoel van vreugde of droefheid is aangedaan; in de gewone omstandigheden kan hij dichter*lijk* zijn; maar het vers, het gedicht is dan buiten en boven hem. Dat verstond Gezelle, en hij wist ook, wat zoutelooze rimram, wat smakeloos gezaag er altijd weerkeerende rhetoricarantel — « vreemde dichtpatronen » — er op huwelijken, jubilé's en eeremissen wordt ten gehoore gebracht, op Eerste-Communiegedenkenissen en tot op doodsbeeldekens toe onbeschaamd wordt neergedrukt.

Welnu, in den mond van zijn volk,bij die gelegenheden woorden leggen die iets zeggen, die uit het hert komen en naar 't herte gaan, die Vlaamsch zijn van aard en van taal, en echt vaderlandsch of godvruchtig van strekking en gevoelen, dát was Gezelle's doel bij het laten drukken van al die omstandigheidsverzen. Ware ik er niet zeker van door zijn eigen woord, de zorgvuldige rangschikking van al die stukjes in *Kerkhofbloemen* en vooral in *Tijdkrans* ware mij daar, te zamen met het karakter van den dichter eene zekere waarborg voor. Die twee bundels roepen, geen

---

(1) Deze beperking maak ik, omdat ik ze van Gezelle gehoord heb; bericht aan allen die zich bij overdreven vertalen van woorden uit vreemde wortels, op Gezelle beroepen. Gezelle verspreidde daardoor de kennis der taal; hij wilde geenszins dat wij overal *wijman*, *wijsteen* en *Deunschap* zouden zeggen of schrijven. voor : *priester*, *altaar*, *muziek*.

twijfel mogelijk, tot de drukkers : « Neemt, en drukt hieruit op uwe beeldekens, als gij geenen opgelegden tekst hebt, en dat gebeurt zoo dikwijls; » tot de ouders : « Voor de Eerste-Communie van uwe kinderen, hier zijn verzekens voor de gedachtenis »; tot de priesters, onderwijzers, enz. : « Vraagt men u verzen, en ontbreekt u macht of tijd, hier hebt ge er, of hier is een goede trant om er te maken. Neemt hier, dan zal ten minste 't gevoel niet vervalscht, het oor niet verscheurd, het taalgevoel niet bedorven worden door onredelijke en onhebbelijke zin- en taalknoeierij ! »

« Om hetgeen den volke goed was,
Om het welzijn van den volke. »

daarom wilde deze groote dichter ook die mindere soort van voortbrengsels met al het overige in ieders handen geven.

Ik lees en geniet zeker liever stukken als : *Het gers*, *Van den ouden boom*, *Berdzagers* en honderd andere, maar..., maar... Gezelle was Gezelle, en hij had zuiverder en hooger inzichten dan, hoe verdiend ook, als groot en verheven kunstenaar te worden gevierd : Hij wilde, overal waar hij kon, zijn volk verheffen, omdat hij het beminde. Die edele fijne Artist was ook volksdichter.

En hij heeft wederliefde van zijn klein volk ontvangen; het beminde hem wezenlijk, en nu nog, in de dood is hij niet vergeten. Bekostigd door de bijdragen van rijk en arm staat zijn beeld daar nu, in dat grijs, oud hoekske bij zijne Onze-Vrouwekerk, te Kortrijk, tusschen boomen en bloemen en groeiend gers. Menige man of vrouwe of kind des volks gaat daar voorbij, 'k ben 't zeker, die met genegenheid het schoon wit afbeeldsel beziet van hunnen « Mijnheere Gezelle ». Meer dan eene moeder herdenkt dan met ontroering de schoone woorden die hij schreef voor 't doodsbeeldeke van haar kind, als b. v. :

« Een kind ontsliep.
Wie anders weet
als moeders hert daarvan,
en Jezus', die 't
gewonnen heeft
en nooit meer kwijt en kan? »

« 't Doet, peist zij, uw hart wist ook daarvan, Mijnheer Gezelle, en gij hebt mij nog getroost! God loone 't u, gij goede! » En 'k stel mij voor dat zij dan even de kerk intreedt, en een kruise slaat, en een « Onze-Vadertje » bidt, « voor de ziele van Mijnheere Gezelle. »

Dat gebed op de lippen van ons volk, is zeker eene ongewone en benijdensweerdige belooning genoeg voor eenen dichter van gelegenheidsverzen. Zij weze en blijve de zijne!

AL. WALGRAVE. PBR.

MODERNEN

« Ik ben de vriend der Vlamingen, periode 1830-1885, niet. Ju, ju, wat een grof volkje. Het is ongeloofelijk, welk eene hoeveelheid riemen papier die lieden hebben vol-geschreven om te laten zien, dat zij, letterkundig, bij Holland behooren. Muren van boekdeelen hebben zij uitgegeven. Zij hebben een vesting van papier gebouwd om hun nationaliteit tegen Waalschen en Franschen invloed te beveiligen. Er is eenvoudig niet door te komen. Wie in deze vesting een mensch wil zoeken. raakt beklemd en stikt bij het doorworstelen van de vier, vijf meter dikke papperige papieren muren... Er is geen beginnen aan. De hoofdzaak is die volkomen afwezigheid van eenige fijnheid, hoe en waarin ook... Ze zijn in alles even grof, en er is geen gesprek met hen te voeren. »

In die vriendelijke bewoordingen begint Van Deyssel een zijner opstellen en lucht eens eventjes zijn hart over de Vlaamsche letterkunde. De scheldtaal heeft voor dezen schrijver geen geheimen, daarin is hij volleerd; maar het mag er wel eenigen bevreemden dat *hij* juist ons grofheid verwijt. Dat hadden wij wezenlijk van hem en over 't algemeen van niemand onzer Noorderburen kunnen verwachten, — want waar wij ons rekenschap geven over de impressie die ons uit de lezing der schriften van de moderne Hollandsche school bijblijft, dan bevinden wij dat die in veel bestaat uit weerzin en walg over zooveel grofheid en losbandigheid gepaard.

Het doet er niets toe dat de vorm soms tot de grootste uitgelezenheid is geraakt — in tijdstippen van verval hecht men doorgaans overdreven prijs aan volmaaktheid van vorm. Daar waar de inhoud niet deugt, moet ten minste het uiterlijke iets aan-

lokkends overhouden. Aangestoken vruchten kunnen ook sappig en bekoorlijk schijnen; in den mond zijn zij er niet minder rot voor. Aan de kern der moderne kunst knagen twee afzichtelijke wormen : ongeloof en zedeloosheid. Hoe de lettervruchten ook prijken onder een vernis van uiterste verfijning en vergedreven beschaving, toch zijn zij voos van binnen. Op den onvergankelijken levensboom der kunst zullen zij geen versterkend voedsel zijn.

En nochtans voert het moderne tegenwoordig den boventoon; in die schaal wordt alles gewogen, met dien maatstaf alles gemeten. Werd niet onze groote Gezelle, hij de zoetgevooisde natuurdichter, die zijne verzen uitgalmde zooals de vogeltjes schuifelen, uitgekreten als *modern* ? Hoe zou de nederige priester, zoo kenmerkend Westvlaamsch van aard, gemonkeld hebben over zijn succes bij die uitgeleefde Hollandsche heertjes ! Wat hem dierbaar was, is hun hatelijk; wat hij vereerde, verfoeien zij. Geloof en reine zeden waren Gezelle's ideaal. Hebben de modernen een ideaal? — Dan toch zeker niet dat van den Westvlaamschen priester. Van zuiverheid kan geen spraak zijn bij naturalisten. Van geloof? — Ja, indien men het vaag en valsch mystieke van hun pantheïsm met zulken naam wil vereeren, dan hebben de modernen een godsdienst. Maar de ware god blijft toch de zoo teer gekoesterde, zoo vurig aanbeden eigen Ik.

Ik ben een god in 't diepst van mijn gedachten...

Jawel.

Ongelukkig heeft ieder dien god voor zijn eigen, zoodat de leering niet op monotheïsm kan bogen. Daarom telt zij niet minder aanhangers, en aan vurigheid, aan iever zal het bij hen niet falen. Hoort ze maar bezig zijn waar ze den buurgod aanvallen en afbreken op het altaar van eens andermans hart! Hoe de modernen elkander uitschelden en tot den laatsten draad toe uitkleeden, is echt onderrichtend.

Blijmoedig dat zij daarbij zijn! Het is om er van te huiveren.

En indien de Ik-vereering hun godsdienst is,

dan is het pessimism de uiting van die leering. Onder een zwarten sluier aanschouwen zij alles : de omgeving van ellende die hun leven is en den onvermijdelijken dood waar al hun streven toe gaat. Deze gezel vooral verlaat geen stond hunne zijde : Banquo's spook ware gemakkelijker weg te paaien van Macbeths feestmaal, dan de dood uit hunne verschrikte blikken. Geen wonder ook indien dit sterven voor hen vernietiging, vernieling beteekent.

Al zingt de hoogepriester van de sekte :

Ik zal mooi dood-gaan....

dat schijnt hem maar half te vertroosten. Of gelooft hij zich zelven niet? Ik zou wel willen weten hoeveel zijner strijdgenooten hem gelooven en er vrede zouden mee hebben huis te houden met dezen « mooi doodgegane ». Zou D[r] Van Eeden dat bij voorbeeld doen, hij die op het einde van zijn frisch (!) werk, De Kleine Johannes, ons zulk eene verlustigende beschrijving geeft van het makaber feestmaal der pieren, oorwormen, loopkevers, duizendpooten op de lijken aan 't tieren ?

Rechtuit gezegd, men kan het den modernen niet kwalijk nemen indien zij onderling zoo weinig genegenheid toonen. Beminnelijk vind ik ze ook precies niet. Indien iedereen gesloten blijft in zijn eigen *ik*, enkel bekommerd is om dien *ik* op alle wijzen uit te zetten, na te luisteren, voor te staan, kan dit heel interessant zijn voor den persoon zelf. In hoe verre echter voor den gebuur ? — Te meer daar het gevoel van broederlijkheid natuurlijk gansch te loor ging met het verliezen van 't geloof. Is er geen gemeenschap van oorsprong voor alle menschen, zijn zij niet allen kinderen van Adam, hebbende in Eva de algemeene moeder des levens, waarom zouden ze dan nog naastbestaanden zijn? Vergeefs zoekt men christelijke begrippen in onmogelijke woorden te verwringen, liefde in altruïsm te herscheppen, de logiek der zaken laat zich niet beliegen. Met het verdwijnen der openbaring vervalt men niet alleen in heidensche leerstelsels, maar ook in heidensche zeden. De Christus verdwijnt, maar met hem niet alleen de God die hij is, maar ook de

Mensch, die hij niet minder is, en de eerbied, de liefde, het medelijden voor zijne medemenschen, die de groote bron van bezieling was geweest voor de gedoopte kunst.

Denkt gij dat ik overdrijf?

Luistert hoe Hélène Swarth zingt in marmerschoone lijnen :

In welken tempel zal ik nederknielen?
Der christnen God gedoogt geen aardsche liefde;
het Offerlam, dat bloedt voor aller zielen,
kan ik niet bidden voor mijn zielsgeliefde.

Een Griekschen tempel heb ik uitgekozen.
Daar troont mijn god, een glimlach om de lippen,
en 't altaar is van marmer, rood als rozen,
en vlinders ziet m'aan de offerkransen nippen.

In wit gewaad zal 'k aan zijn voeten vluchten,
de handen vol symbolisch-roode bloemen
en vreemd-mystieke purpren zomervruchten,
en blanke duiven zal 'k ten doode doemen.

Zal dan mijn god genadig nederblikken
en zachter lachen met zijn marmren oogen,
als al mijn tranen, die zijn altaar likken,
hem smelten doen tot menschlijk mededoogen?

O schoone god! aanschouw en heel mijn lijden!
O schoone god! nooit diende ik andre goden.
In deze laag godlasterende tijden,
blijf ik u trouw en zing voor u mijn oden.

. . . .

Hart van 't Heelal! Ziel van mijn wereld! Liefde!
O schoonste en hoogste en godlijkste aller goden!
Schenk uw verlaten kind haar zielsgeliefde
of de affodillen van de stille dooden.

Onder dit sierlijk en beeldhouwschoon symbolism, in dat kleed van statige poëzie, vindt men niettemin de kenmerkende opvattingen der modernen : het vooroordeel tegen de Christelijke leering als zou deze het menschelijke in den mensch verwerpen — Der Christnen God gedoogt geen aardsche liefde — de

zucht om voldoening te geven aan 't onsterfelijk godsgevoel met een laag en vaag pantheïsm aan te kleven, het wulpsch mysticism dat hieruit vloeit, en 't onmisbaar zwartzien dat alle moderne werken omnevelt —

de affodillen van de stille dooden.

Geen decadentenwerk zou het zijn, zoo het niet eindigde op de gedachte aan den dood.

Het ongeloof moet van zelf tot pessimism leiden? Maar even daardoor verraadt het zijne innerlijke tegenstrijdigheid met de kunst. Immers het wezen der kunst is blijdschap, haar werk vreugde scheppen — *a thing of beauty is a joy for ever*. — De kunst is de dienst der schoonheid. Hoe zou de schoonheid geene vreugde baren, zij de dochter van het onbegonnen Leven en van de hoogzalige Liefde.

Door hun ongeneesbaar zwartzien zijn de modernen ten eeuwigen dage gebrandmerkt.

Vreugd missen zij omdat zij jonkheid derven.

Al pochen zij met hunne benaming, als ware al wat vóór hen kwam oud en afgesloofd, het is juist de frischheid, de blijheid, de nieuwheid van het jeugdige dat hun ontbreekt. Zij ook zijn

venus trop tard dans un monde trop vieux

en zij brengen geene grondige vernieuwing, maar de afmatting, de verveling, het uiterste scepticism van het verval.

Hoe anders was « l'art robuste » ! (1).

De Grieksche kunst lacht ons onvergankelijk toe in de maagdelijke gratie harer harmonieuze lijnen, in de bekoorlijkheid van haar zonnig marmergetooi.

---

(1) Tout passe : L'art robuste
A seul l'éternité.
Le buste
Survit à la cité.
. . . .
Les Dieux eux-mêmes meurent;
Mais les vers souverains
Demeurent
Plus fort que les airains.
THÉOPHILE GAUTIER.

De kleurenmei der eerste Vlaamsche schilders is insgelijks een lentefeest voor alle eeuwen.

Deze kunstenaars bekommerden zich weinig *modern* of *niet modern* te zijn, wel bewust van de frissche levenskracht hunner blijde boodschap voor alle komende geslachten.

Zij waren zeker, zij waren krachtig, zij waren fier, omdat een geloof hen bezielde. Het ongeloof der modernen is hunne ontzenuwing. Geloof is altijd kracht, zelfs een gebrekkig geloof, zelfs een louter menschelijk geloof. Ja, geloof is niet enkel kracht, maar ook fiere blijdschap, opgetogenheid, zegeviering. Wie gelooft stapt met vasten tred naar een bekend en afgebakend doel, hij twijfelt niet, hij aarzelt niet, hij is ontbonden van de verslavende zelfzucht. En de verwarmende geestdrift doet het bloed sneller en rijker door de zwellende aders vloeien. — Maar de modernen kennen geen geloof. Bij hen is alles zoeken, rondtasten, haten van alle verkwikkende licht. Het duister is hun element. Niets bepaalds en gedefineerd kan hen bekoren. Klaarheid van geest en helderheid van gemoed zijn een teeken van beperkt verstand. Dat was goed voor een Rubens, een Racine, een Haydn, maar niet voor Ibsen, Kloos of Verlaine. Achter het vage en nevelachtige van den vorm verschuilt zich beter de karigheid der gedachte, bestaande uit impressie, — klank-expressie voor holheid van inhoud, — holle tonnen klinken het best.

Zondigen de modernen tegen de kunst door hun gebrek aan geloof, dan missen zij niet minder de verkwikkende straling der hoop. Met alle trachten naar het heimzinnige, eindelooze, onbereikbare hebben zij afgebroken. En daardoor juist verzaken zij den weemoed eigen aan alle onsterfelijke zielen, den bekoorlijken weemoed der in ballingschap levende gemoederen. Wanhoop voelen zij wel, weemoed niet. De onvergetelijke smartkreten die een Musset tot onsterfelijken dichter wijden, zijn zij niet in staat te slaken. Zelfs de pijnlijke bedwelming der heidenen is bij hen matte moedeloosheid, vervelende lusteloosheid geworden. De heidenen wanhoopten uit onmacht, maar zij hadden den haat niet van licht, leven en

vreugd; zij verfoeiden niet iets dat zij bezeten hadden. De modernen wel. Het licht werd hun geboden, maar zij verkozen de duisternis; de vreugd lachte hun uit het reine toe, maar door hun walgelijken dienst van het vleesch, vervielen zij in het zwartste pessimism; en het leven natuurlijk, het hooge leven, werd hun tot aartsvijand, daar hun ongeloof den dood huldigde.

Hoe? — trachten, hijgen, verzuchten... het *Excelsior!* het *Sursum Corda!* Wat bucht! — Realism, ziedaar de leuze. — Neen, niet realism : naturalism! Wat zou men gaan droomen van bovenzinnelijke schoonheid, van gelukzalige liefde, van onbegonnen leven, als men de stof onder oogen heeft, de heerlijke goddelijke stof met haar ontbinden en vergaan en stinkende verrotting? Dát beschreven tot in het afzichtelijkste toe! Daaruit is immers de mensch ontstaan, en daar is het einde waar hij, na een leven der dierlijkste ellende, naartoe spoedt? Wie spreekt er aan lage beesten van hoop, van vertroostende liefde, van verblijdende schoonheid! De materie omhelsd! Aan de wormen — zooals Job deed, maar in anderen zin — gezegd : « Gij zijt ons moeder, zusters en broeders! » Dat is de wijsheid en uit die omhelzing wordt de kunst geboren.

Welke kunst blijkt genoeg uit het blij- en schoonschenken harer werken. Aan de vruchten kent men den boom; en welk zalig en overheerlijk leven uit de stofaanbidding spruit, hebben de modernen overtollig bewezen. 't Leven is de vrucht der liefde. Geen wonder indien er nauw verwantschap bestaat tusschen modernism, pessimism en dood, vermits de liefde heel en al afwezig is.

Lage drift, vleeschdienst, beschrijving van het onreine en ongezonde onder alle mogelijke vormen, ja, dat behoort bij het hedendaagsche schoonheidsstelsel, — al blijft de Ik-vereering, de Ik-aanbidding altijd op den voorgrond; of liever om die reden — op dat alles echter past het edele woord : *liefde* evenmin, als fierheid op hoogmoed, of geluk op geilheid. De neerploffende Lucifer behoudt in zijn vallen nog iets geweldigs en indrukwekkend, maar eens voor goed van de

hemelsche hallen verwijderd, wordt hij, zooals in de middeneeuwsche mysteriën, een voorwerp van spot en verachting. Zoo is de vleeschelijkheid enkel de parodie der liefde; zoo vervangt bij de trotsverwaanden de verbeistering het verstand, en wijkt het leven voor den dorren, barren dood. Van vruchten, van rijkdom, van 't vrije spel van liefde en leven in zulke kunst geen spraak meer. Op dien somberen doorgang zou Dante wel zijn

Lasciate ogni speranza...

mogen schrijven.

En dat zou de wet der kunst zijn! Dat ware de wereld waarin de hemelsdochter moet roeren, spelen en leven! Zij de ongebonden en vrije, de trachtende naar blauwe luchten en zonnige streken, de boodschapbrengster van geluk, onsterfelijkheid en luister, ware gekluisterd aan de lompe, logge stof? — Om ze te omvatten, te doordringen, en in die omhelzing te verheerlijken, ja! maar niet om door haar aan de aarde geketend te blijven.

Een voorbeeld hoe het platte materialism der modernen hun in den weg staat. — Ik ken weinig zoo schoone verzen als die van Kloos op de Zee :

De Zee, de Zee klotst voort in eindelooze deining,
de Zee, waarin mijn Ziel zich-zelf weerspiegeld ziet;
de Zee is als mijn Ziel in wezen en verschijning,
zij is een levend schoon en kent zich-zelven niet.

Zij wischt zich-zelven af in eeuwige verreining,
en wendt zich altijd om en keert weer waar zij vliedt,
zij drukt zich-zelven uit in duizenderlei lijning
en zingt een eeuwig-blij en eeuwig-klagend lied...

Harmonieuzer vorm is niet te vinden. Op en af gaat men met de golving, met het wiegelen der baren. Op de impressie valt niets af te keuren, maar komt men de gedachten te toetsen, dan is het wat anders. Vooreerst, wat is in de meening van een materialist de ziel ? 't Is waar, deze ziel draagt zelfs geene kennis van haar eigen bestaan — « zij is een levend schoon », maar « kent zich-zelve niet ». — Door het

slot van het sonnet worden wij echter voor goed ingelicht over de wijsgeerige (!) bedoeling, over het kortwieken der bezieling door de materialistische neiging.

O Zee, was Ik als Gij in ál uw onbewustheid,
dan zou ik eerst geheél en groót gelukkig zijn;

dan had ik eerst geen lust naar menschlijke belustheid
op menschelijke vreugd en menschelijke pijn ;

dan wás mijn Ziel een Zee, en hare zelfgerustheid,
zou, wijl zij grooter is dan Gij, nog grooter zijn.

Hoort gij het vallen van den vorm zelf, van de zangerigheid met het gaan liggen van de vlucht? Zoolang er enkel spraak was van uiterlijke beschrijving, ging het goed, maar op de philosophische toepassing moest de schrijver schipbreuk lijden. Wie dit slot verstaat, moge het uitleggen. Ik kan er alleen den indruk van overhouden, dat Kloos als hoogst geluk aanschouwt het nirwanah, de vernietiging, het ophouden van alle zelfbewustheid en van alle worsteling. Maar hoe kan de ziel dan nog gelijken aan de zee, die eeuwig zoekt en klaagt en kermt, omdat zij vruchteloos uit haren schoot getrokken wordt door het hemelsche ?

Dát is de eeuwige klacht der zee; dát is haar onophoudend ruischen en klateren. Het is het hemelsche, dat deze wateren uit hunne diepte doet rijzen; zij stijgen immer, immer opnieuw — trachtend, worstelend, verlangend — spoedend naar een onbereikbaar doel, dat zich hunner schuimende omhelzing onttrekt — en, immer teleurgesteld, hervallen zij met het vallen van de tij en laten achter zich de barre woestenij van het zand. O immer klagende, hopende, zwellende zee! wat zijt gij trouw een afbeeldsel van ons menschelijk hart, van ons menschelijk leven!

Ja,

de zee klotst voort in eindelooze deining...

maar juist dit eindelooze mist de dichter, de heimzinnige aantrekkingskracht, den hemel. Het aardsche het vlakliggende, dat neemt zijn oog wel waar, niet wat aan den oceaan zijne grootschheid geeft,

zijne macht, zijn spreken tot het innigste van ons wezen : het omsluiten door het uitspansel.

Hoe schooner klinkt de kreet van den Psalmist : *Mirabiles elationes maris !* — Ja, wonderbaar is het opspringen der baren, hun trachten en tuimelen naar den hooge, hun onophoudend ruischen van Gods eer en macht. Maar dit alles blijft voor een ontzenuwde, voor een bekrompen zelfaanbidder gesloten boek.

Ik heb mij dikwijls afgevraagd waarom de Middellandsche zee op mij den indruk niet maakte van den oceaan. Zou het niet zijn omdat zij juist dit zwellen en groeien mist, dat worstelen en zingen, omdat haar blauwende diepte gerust slaapt tusschen hare lachende oevers ? Zij gelijkt aan die naturen, die in het tijdelijke voldoende bevrediging vinden — heidensche harten zonder hijgen naar het hooge, zonder woestheid en smart, zonder barengeklots en kammengeschuim. Niet zoo de Oceaan zwalpend tegen rotsen en klippen; niet zoo onze grijze, grauwe, gramme Noordsche zee met haar stormen en strijden, met haar brullen en branden, met haar kermen en klimmen, met haar steeds ten dreigenden hemel stijgen om steeds in wanhoop neer te zinken.

Menschelijk hart ! Uwe grootschheid is de grootschheid van den Oceaan.

Iets van de zeediepte, van de onstuimigheid der baren huist ook in alle geniaal werk. Denkt aan Beethoven, aan Shakespeare, aan Michel-Angelo.

Maar.. die meesters waren niet *modern!* Daar vergeet ik het weer. Zij waren enkel jong door de eeuwige menschenjeugd, door de onverwelkbare kunstfrischheid. Zij waren niet ter school gegaan bij Couperus, Kloos en Van Eeden. — Iets dat onze nieuwscholers vergeten, is dat het moderne van gisteren zoo gemakkelijk het ouderwetsch van morgen wordt. En, om te beginnen, zijn onze modernen zelf niet zoo piepjong meer; — bijna allen rond de jaren 60 geboren, zijn zij op goeden weg naar de halve eeuw : Kloos — 1859, Van Eeden — 1860, Gorter — 1864, Couperus — 1863, Verwey — 1865.

Dat zou niet letten, droegen zij eene andere be-

naming; maar de naam juist doet onwillekeurig aan *mode* denken, en wat is er grilliger dan de mode? Hoe tyrannieker, des te vluchtiger. — Zou het heerschende kunstfatsoen van langer duur zijn?

Niet dat alles mode zij in de kunst. Integendeel ligt er altijd eene diep wijsgeerige oorzaak ten gronde van de veranderende kunststroomingen, maar de schitterende bijval van zeker vorm, van zeker *procédé*, heeft iets verdacht dat aan mode-uitwerksel herinnert.

Al is het dat elke ernstige richting aan diep innerlijke wetten gehoorzaamt, toch — of misschien daarom, — is het groeien en bloeien der kunst aan gedurige verandering onderhevig. Eene school ontstaat, komt tot een zeker hoogte en, door haar bijval zelf, verwekt eene reactie. Zoo was het romantism eene reactie tegen het uitgebloede classissism en werkt het naturalism het ultra-idealism der romantieken tegen. Strekking volgt op strekking, school op school; maar het zijn niet de aan de voorschriften van de school verslaafde schrijvers die de onsterfelijkheid erven, het zijn de machtige geesten die een boodschap te brengen, een liefde te openbaren, eene overtuiging te wreken hebben.

Op het heerschende naturalism moet noodzakelijk eene tegenwerking volgen. Welke zij zal zijn, kunnen wij nu niet zeggen, maar wel dat ze komen zal, en ik vraag mij dikwijls af wat dan nog over zal blijven van de thans zoo gevierde gewrochten.

Als vorm, ja, werd menig zangerigs, menig lenigs of plastieks geschapen; maar die kwestie van vorm is zoo veelzijdig, hoort thuis bij de meest ingewikkelde vraagstukken der philosophie. Wat is de vorm anders dan het kleedsel der gedachte, de belichaming eener ziel? Zooals de ziel innig met het lichaam vereenigd is, zoo is ook de vorm aan den inhoud verbonden, de *forma* aan de *substantia*. Is schoonheid van vorm wel mogelijk zonder schoonheid van inhoud? — De Latijnen, met hun zinrijke taal, schijnen het te loochenen, vermits zij het zelfde woord : *forma* hebben voor vorm en schoonheid. Niet zonder beteekenis is dit. Er is niets zoo geheimzinnig, maar tegelijkertijd zoo diep wijsgeerig als het worden en

groeien der menschelijke spraak. Aan welke wetten gehoorzaamt dat mysterieus iets : het woord? — Aan psychologische, altijd diep philosophische oorzaken zeker. Indien de gedachten van schoonheid en vorm dan tot een woord gegroeid zijn, moet dat beantwoorden aan eene innerlijke reden. Is het in verband te brengen met Plato's beroemde spreuk : « Het schoon is de luister der waarheid », en zou de vorm in hare hoogste uiting enkel het Woord zijn van het Wezen ? De H. Kerk schijnt het ons te willen voorhouden, waar zij, in de nacht zelf dat de God-Mensch in ons sterfelijk vleesch verscheen, ons doet bidden : *Ut per hæc sacrosancta commercia in illius inveniamur forma, in quo tecum est nostra substantia.*

Tot het doorgronden van zulke afgetrokken vraagstukken mogen wij de modernen niet noodigen. Wat hebben zij met psychologische of philosophische raadsels te stellen, zij die als godsdienst enkel een laag en pseudo-mystiek pantheïsm aankleven, die van het realism tot het naturalism afgezakt zijn. In twee klassen kan men inderdaad de modernen — althans de Hollandsche — verdeelen : de *mystische* dichters — Kloos, Couperus, Hélène Swarth — de naturalistische romanschrijvers — Van Eeden, Cyriel Buysse, Van Deyssel. Maar deze verdeeling is enkel oppervlakkig. In den grond behooren *al* deze schrijvers tot dezelfde school. Hun mysticism heeft niets gemeens met dat der middeneeuwen, met den geest van een Ruysbroeck of Thomas a Kempis. Integendeel is het de uiting van het laagste en meest zieke materialism — leest enkel « Extaze » van Couperus — en nooit verheft hun godsdienstzin zich hooger dan het pantheïsm, dat wil zeggen : het aanbidden van een verborgen en fatalistische levenskracht in de natuur, of liever het aanbidden van het eigen zelf als stofje van de algemeene god-stof. Want dát is altijd het laatste woord der Godverloochening : altaar moet tegenover altaar opgericht worden — het gouden kalf tegen de zuivere wet, de Venusdienst tegen het ideaal der maagdelijkheid, de Ik-aanbidding onder alle vormen tegen den eenigen levenden God.

Mystiek of niet mystiek, zijn al deze schrijvers

dus volgelingen van het materialism, niet alleen meer realisten, maar beslist naturalisten.

Met het naturalism was men al een stap verder gegaan op de baan van het materialism. Het realism was nog te verdedigen, indien men daardoor verstond het trouw weergeven der natuur, het opnemen der werkelijkheid als grond voor de kunstbespiegeling. Nieuw was deze strekking niet, en in dien zin waren alle kunstenaren van alle tijden, van Homeros af, groote realisten. Maar onder het eenvoudig woord verborg zich eene wijsgeerige strekking, die tot het naturalism moest lijden en voor gevolg had de louter loochening van het kunstwezen.

Door realism namelijk verstonden de voorstanders van het stelsel het zich bepalen tot de werkelijkheid. Waar bleef de kunst dan, die voor doel en zending heeft ons van het geschapene te verheffen tot het onstoffelijke, ons het eindelooze te doen voelen achter het vergankelijke? Doodend mag deze strekking voor de kunst heeten, en nochtans ging men nog verder wanneer de naturalistische predicatie begon.

Nu was het waarnemen der werkelijkheid niet genoeg, men moest overgaan tot rechtveerdigen en bewonderen en goedkeuren van alle natuurlijkheid, hoe bedorven en afschuwelijk ook, enkel omdat zij natuurlijk is. Dat was de thesis, die in Zola haren hoogsten bloeitijd beleefde; maar onloochenbaar is het dat zij reeds in kiem bestond in het realism, en zelfs in het zoo idealizeerende romantism.

Innig is altijd het verband tusschen de kunst en de philosophie. Onvermijdelijk moest de materialistische wijsbegeerte der achttiende eeuw eene nawerking uitoefenen in de wereld der kunst. Met het romantism begon deze beweging.

Van de menigvuldige bepalingen die van dit woord werden gegeven, heeft een der jongst verschenen mij getroffen. « Het *romantisme* », zegt August Vermeylen (1), « is voor mij de kunst, die samenhangt met den groei der burgerlijke maatschappij; het is de uitdrukking van het individu, dat zich niet meer in

(1) In de Januari-aflevering van « Vlaanderen » 1904. « Hollandsche en Vlaamsche literatuur ».

evenwicht voelt met zijn sociale omgeving.... De wereld werd (den eenling) een strijd van verscheiden onafhankelijke machten, en hij daarin verloren, gesplitst door twijfel die zijn daad verlamde, zonder het kruis dat het vergaande met het oneindige verbindt, maar los van al wat hem omringde, los van allen dwang — een macht als een andere, zelfbestaand, zich ontwikkelend naar eigen wet... *Zijn* wet, het zou nu, in hem zelf, dat zijn wat hem het eigenst scheen : zijn gevoel. »

Ja, het gevoel was de wet, de bezieling der romantieken. De hartstocht wettigde alles; gloed, passie waren de hoogste uiting der kunst. Geen band meer, geen beginselen, geen grondslag of logieke aaneenschakeling. Aan het gevoel, niet aan de rede, werd alle leiding toevertrouwd. Deze handelwijze moesten de naturalisten overnemen en uitstrekken, niet slechts tot den nog edelen menschelijken hartstocht, maar tot de laagste driften; niet alleen het gevoel werd ingevolgd, maar de vleeschelijkheid. Verschillend van groei en bloei, zijn romantism en naturalism toch takken uit denzelfden stam : eene kunst losgerukt van alle principieele of wijsgeerige doctrine.

Verschillend en hoogst verschillend blijven zij niettemin.

Alhoewel het romantism geen meester erkende, geene leering volgde, alleen het gevoel tot richtsnoer duldde, was zijne neiging geheel naar het idealism gewend. Zucht naar het verhevene, opgeschroefde gevoelens, droomende dweeperij, « Schwärmerei » in het blauwe heen, overdrijving tot aan het bombastige, zijn wel zeker de kenteekens der school. De reactie was het platte en leelijkzoeken en in het dierlijke zich wentelen der naturalisten.

Dat er in de twee richtingen groote kunstenaren zouden verschijnen spreekt van zelf. De mensch is nooit zoo logiek dat hij eene leering gansch zou naleven en blijft altijd onder of boven zijne overtuiging. De romantische school heeft groote meesters voortgebracht, de naturalistische misschien ook — wij zijn nog te dicht bij de periode om te kunnen oordeelen.

Maar de leering blijft valsch — niet zoo valsch bij de romantieken, die ten minste nog een ideaal erkenden, nog een edel doel aan de kunst toeschreven.

Om zich te overtuigen hoe de vlucht der kunst verlaagd werd aan de hand der naturalisten, moet men enkel nagaan wat bij hen gewerd van der romantieken bezieling.

« De Kleine Johannes » kan weinig meer heeten dan een plagiaat van Andersens sprookjes. Al wat poëtisch en frisch in het boek blijft, is aan den Deenschen prozadichter ontleend (1). Maar hoe verschillig is de inspiratie! Bij Andersen ontbreekt nooit de zucht naar het ideale, de gewijde aandoening, het wijzen naar het eindelooze en bovenzinnelijke achter het dichterlijke beeld. Pereltjes zijn deze onsterfelijke sprookjes, pereltjes van innige poëzie, tintelend humor. Wat is er van geworden onder de pen van den medicus Van Eeden? — Het kinderlijk naiëve loopt uit in wereldoude menschenwijsheid, het geloof week voor wulpsch en wanhopig pantheïsm, de zoete levensvreugd ontvlood voor den pessimistischen afschrik van den dood. Alleen de taal blijft boeiend en schoon. Een bekoorlijk uiterlijk voor verderfelijke stelsels.

Niet beter gaat het waar men de zenuwlijders van een Couperus of Van Eeden, in de ziekelijke atmosfeer der modernen, vergelijkt met de levende menschen, de zuivere gestalten, de volbloedige wezens van Dickens of Eliot. Onverganklijk lachen u Agnes, Dora, Florence — Dinah, Maggy, Romola toe — zielezusters die met u de levensreis zullen ten einde brengen, opbeurend, verkwikkend, de hand reikend en steeds ten hooge wijzend.

Zijn die beelden minder realistisch dan eene Eline Vere? — Neen, maar ontleend aan het hooger leven der kunst, beantwoorden zij aan den drang onzer menschelijke natuur naar het ideale en het verhevene. Iedereen van ons inderdaad draagt in zich zelf het beeld, niet van wat hij is, maar van wat hij had

(1) Vergelijkt de beschrijving van het Konijnenhol met Andersens « Reisgezel », voor wat de bijna letterlijke ontleening betreft van een beschrijvend gedeelte.

kunnen zijn : het ideaal beeld, dat, bij onze schepping, der goddelijke gedachte voor zweefde. Dát beeld is het kunstbeeld. De kunst blijft het hooger leven; en aan het leven erkent men het blijvend kunstgewrocht. Ziet hoe kwistig de oorspronkelijke Kunstenaar overal leven strooit en verspreidt. Hem evenaren kunnen wij niet, maar toch moet het kunstwerk een scheppingswerk blijven, een levenschenken. Anders arbeidt men als een handwerker, voor het dagelijksch brood, voor den vergaanden tijd, niet voor de wachtende geslachten.

Zijn de modernen levenschenkers — zij gedurig aan 't koketteeren met ziekelijkheid en dood, zij de minnaars van verrotting en vleeschelijkheid? De eerste hoedanigheid ontbreekt hun daarvoor. Ongeneesbaar is hun materialism, en het is de geest die 't leven geeft. Het lichaam beweegt maar door de kracht der ziel; de stof gehoorzaamt, maar aan den aandrang van den geest.

Doodgeboren is hun kunst.

Men zal mij zeggen : « Nochtans voeren zij alles met zich mee. Iedereen volgt den stroom, tot de katholieken toe. »

Dat eenige katholieken het als een eer voor hunnen godsdienst aanrekenen onder het modernen-leger ingelijfd te worden, kan ik niet als eene fiere daad bestempelen. Hoe? — wij, die het geluk hebben van goddelijken oorsprong te zijn, die het menschelijke in ons tot het hoogste hoog zien stijgen in den Godmensch — wij, die voor onze kunst dezelfde gewijde afkomst mogen inroepen, wij zouden heulen met de vijanden van alle leven, licht en liefde? Wij zouden het goddelijke ruilen tegen het dierlijke, de kloeke levensvreugd tegen het lamme en laffe pessimism, het blij geloof tegen den ontzenuwenden twijfel, de zoete hartsaandoening tegen verterende vleeschelijkheid, en onze gedoopte kunst — de kunst der kathedralen, de kunst van Fra Angelico en Rubens, van Palestrina en Beethoven, van Gezelle en Shakespeare — tegen de kunstelarij van eenige woordenkoppelaars? — Dat nooit! Als men Dante en Vondel onder zijn geslacht telt, hoeft men niet den hoed af te nemen voor een

Van Deyssel of een Kloos, hoe knappe virtuozen zij ook mogen zijn. Aan die twijfelaars en wanhopenden het stof dat hun laatste verblijfsplaats wordt. Voor de komende eeuwen, kloeke en vrome en fiere gestalten, zooals die eens Schaepmans met het onsterfelijke *Credo, pugno!*

Nog een woord om te sluiten.

Van Deyssel verwijt den Vlamingen hunne grofheid. Die grofheid is niet de verfijnde, overbeschaafde, geblankette grofheid der zedeloosheid. Is onze Vlaamsche rondborstigheid soms wat ruw en ongeschaafd, dat komt hier uit dat wij nog gezonde natuurkinderen zijn. Zoo ook is onze kunst. Uit alle Vlaamsche gouwen schijnt tegenwoordig een koele, verkwikkende lucht op te waaien, die groei en bloei brengt in leven en kunstleven.

Vrienden uit den Vlaamschen grond, bewaart uwe jeugd en uwe frische kracht en laat u niet beschamen, laat u niet verblinden door de jeugdaanstellerij, door de schijnjeugd der zoogenaamde modernen!

3 Februari 1904. M. E. BELPAIRE.

DE ZANG VAN DE PAASCHKEERS

Geen' peersche, droeve kleuren meer
en merken we, o diaken,
maar 't wit en 't goud der vreugde weer
uw' schouderen omblaken!
Is 't uit alrêe met droefenis?
Is 't waar dat Jezus levende is?
En mogen wij, van herten frisch
alweder vreugde maken?

Van verre naakt het wordend licht,
de duisternis ontweken;
o kristenvolk, voor uw gezicht
de zon zal uit gaan breken.
Reeds is het vuur en 't licht gewijd,
dat lichten zal den hoogen Tijd;
nu laat ons, in de ziel verblijd,
dees' keers hieraan ontsteken.

Dees keerse die 'k nog eerst vooral
met heimnisvolle beden
tot Paaschkeerse u gaan wijden zal
naar oude kerkezeden.
Daar staat ze, ziet, alrêe gereed;
daar staat ze uit maagdenwas gekneed,
met bloemen en met goud bekleed,
en vol verholenheden.

O bietjes, die in d'eersten tijd,
zoo de ouden het vermonden,
het Paradijs ontvlogen zijt
en 't vonnis van de zonden;
gij edel, wonder werkgeslacht,
op zoeten zeem alleen bedacht,
gij hebt het was ons voortgebracht
en vlijtig uitgevonden!

Daarom, gij zuiverlijke biên,
weest hooge en luid geprezen;
gij zijt een beeld ons, daar we in zien
Gods Moeder uitgelezen!
Wees gij, o Paaschkeers, ook gegroet,
die van ons' Heeren Lichaam zoet
voor 't kristen volk de beeltnis moet
en 't blijde teeken wezen!

Gij, groote Vechter, die den strijd
om al ons' droeve zonden
gestreden hebt, en liggend zijt
met vijf doorbloedde wonden!
Met balsemreuk en wierookgraan
ziedaar die wonden volgedaan
uit streelend hand, in stil getraan
verwasschen en verbonden!

Toch waakt en werkt, drievuldig één
uw Godheid zonder staken :
zij kan, en spijts den zwaren steen
zij zal u levend maken!
Neem op dat laaiend drielicht daar
en laat nu was en wiek tegaar
der Paaschkeers lichten, hel en klaar;
ontsteek ze ons, o diaken!

Verdwijnt o dood en duistre nacht:
Hier gaat de dag aan 't pralen,
en schittrend zal in gulden pracht
u 't eeuwig Licht doorstralen!
Verdwijnt van hier, gij zonde en kwaad
die 't blinkend lichte leven haat :
Hier is des Levens dageraad
dien zingend wij onthalen!

Nu met den blijden Englenstoet
in zangen losgebroken!
Herleve ons hert, in liefde zoet
van Jezus' licht ontloken!
O kristen volk van nu voortaan,
blijf helder in de klaarheid staan
die van Ons Heere is uitgegaan :
de Paaschkeerse is ontstoken!

Hoogstraeten, 1904. AL. WALGRAVE.

LANGS 'T WATER

't Wordt avond over 't water, wijl ik zinder
met 't maantje mee, dat in de lucht ontwekt,
dat naast de lichtjes bleeker en veel minder
weerspiegeld staat tot streepjes uitgerekt...

Daar rondom staan de boomen goudgevlekt,
die grooter worden in den nacht en blinder,
wen altemets het gouden blaren lekt
die verder drijven op het water — ginder.

En luister niet! daar vaart geen weegezang
den oever langs in d'hooge boomenkroon!
— en zoek niet rondom u een schijn van leven!...

alleen op 't water staat de pracht geschreven,
lijk 't staande licht van 't stukske maan zoo schoon,
en lijk de stonden van den nacht zoo lang...

ONTKRONING

De blaren, lijk met guldene belooning,
bedekken de aard die 't glansend goud ontving,
en prijken durft in gele vreugd-vertooning
van lachende oogen, waar een traan aan hing.

De zonne gloeit uit loutere verschooning
in bleeke lucht waarlangs geen wolkske ging,
en kaatst de boomen in hun pracht-ontkroning
in 't water zonder roer of rimpeling.

Heel in de vert', het zwarte woud rondom,
schijnt zich een wazig-grauwe mist te slingren
waarin een straal van 't lichtend leven zwom.

En verder over 't woud, veel hooger zwieren
in leiz'ge deining, lijk geheven vingren
in lichte lucht, drij naakte populieren.

JAN VAN LEENEN.

GEZELLE ALS SPOKER

Er komt evenwel verslapping in Gezelle's medewerking, nu hij te Brugge woont. Nr 21 bracht weer niets, nr 22 daarentegen een gerekten apoloog, *Een deuntje voor eten*, het lotgeval van den armen speelman

wiens muzel hem het brood gewan

en die, overvallen door een wolf, hem paait met al zijn schamelen leeftocht. Als deze op is, en de man geen raad meer weet, daar ontvalt hem zijn muzel, en op 't horen der gillende tonen kiest Isegrim de vlucht.

— Wel Heere! — sprak de speleman,
Die 't brood verloos maer 't leven wan
Om 't spelen van zyn muzelzak, —
'k Beklage 't en 't is jammer da 'k
Slokop den wulf van eersten af
Geen deuntje voor myn broodje 'n gaf! —

Zoo, Reinaert, die gewis begeert
Veel liever heer Slokop zyn steert
Langs hierwaert dan zyn hoofd te zien,
Onthoudt myn raed en doet na dien;
En eer « Hy » 't dierbaar ding genaekt
En Ons Ons land afhandig maekt,
Zoo pakt, als goede speleman,
Den ouden Vlaemschen muzel van
De wand, en speelt het oud refryn :
Waer kan, waer kan men beter zyn!
Speelt deur en deur het land alom
Dat al wat fransch is, keerwysom,
Zyn slippen in zyn handen pakt,
En vliegt al potvermuzelzakt,
Waer Slokop zelf te voete gaet. —
— Is dat in 't Portugaelsche? — Jae 't. —

De week daarop (n[r] 23, 25[n] Nov.) verscheen het bekende gedichtje :

Niet.

Daer wandelde op 'ne zomerdag
'Ne neuswyze achter het land het land,

enz., met kleine veranderingen in de *Liederen, Eerdichten et Reliqua* opgenomen (1).

In de Desembernummers, weer niets. Maar het eerste nummer van den tweeden jaargang (6[n] Jan. 1861) bracht een tegenhanger op NIET : — al is het versje eveneens zeer bekend, uit de *Liederen, Eerdichten et Reliqua*, toch schrijven wij 't over om de slotstrofe, die, Godweet uit welke vreesachtige bekommernis, in den bundel geschrapt werd :

Hy heeft zulk' heete pootjes !

Een schalkaert had een bie gevaên
En hield ze by de vlêren :
« Kom hier ! » — hy zag een jongske staen —
« Kom hier myn knappe kerel ! »
« Hier heb ik zulk een schoon fatsoen
» Van beestje, 'k wil 't u geven :
» Pas op maer van 't niet dood te doen
» En laet het beestje leven.
» Kom aen ; jen hand ; doe toe, 't vliegt weg ;
» Doe toe, want 't gaet ontsnappen ! »
En 't hield zyn handje toe ; « Nie' waer
» Hoe schoon dat is, hoe lieflyk ! »
Maer 't kindje wierd te laet gewaer
Hoe schoon en hoe bedrieglyk.
Het liet het beestje los en loeg
De traentjes uit zyn oogtjes,
En zei : « Dit beestje is schoon genoeg,
» Maer 't heeft zulk' heete pootjes ! »

---

(1) De laatste strofe luidde :

Bah 'k doe, zei 't ander meiske boos,
— En 't wist eentwat dervan, dervan, —
Dat is : *een kouse voeteloos,*
En zonder been deran.

Zoo zwicht u, *kind van Vlaendren,* zwicht :
Al keek hy *nog* zoo blootjes :
Betrouwt, betrouwt Slokop nie' ligt :
Hy heeft zulk' heete pootjes !

Nummer na nummer geeft Spoker nu geen teken van leven meer. Eerst nr 10 (van 10n Maart) bracht eindelik nieuws : — een brief. En Kribbeleer, Reinaerts redakteur, moest wel in zijn schik zijn om dezen epistel zijn lezers voor te leggen, als hij deed, met den vroliken uitroep : « Spoker redivivus. Io ! Vivat ! »

Een geestige, uitgelaten, zotte brief, vol nepen en knepen en kwaperterij :

Mynheer Reinaert,

Hebt gy de brochure gelezen van Monsieur Laguerre... ...onière, en weet gy wel dat wy definitief geannexeerd zyn? met lyf en ziele, en pak en zak, en ik en gy, en hy en zy, en al de Vlamingen t' hoope? Ja! zoo is 't nogthans, en luistert e keer wel : zegt hy niet dan, dat al die te Castelfidardo niet weggeloopen en zyn, dat 't franschmans waren? he wel? Zoo D'hont van Antwerpen, en Pier Laignel van Rousselaere, en Sis Van den Heede van Brugge, en Deronghe van Ardoye, en Pier Van Achtert'onzent, en Jan van Piere Siskens, en Jan van den Muelenaers, (arme jongens! verre van weg te loopen, de die zyn er blyven liggen!) dat zyn nu allemael franschmans, en ik en gy, wy en zyn ook niet weggeloopen, wy en zyn er nooit geweest, ergo.... want al die niet weg en loopen zyn franschmans ! Zoo staet 't in de brochure. Ware 't nu niet best schryven, M. de Vos, naer Roomen, naer al die edelmans uit ons land en naer al die brave jongens die er wederom naer toe zyn, dat ze moeten zien wat dat ze doen? Immers als 't er nog een keer op aenkomt, loopen ze weg, ze zyn laffaerds, en loopen ze niet weg, ze zyn franschmans! Ik voor my en heb nog nooit gehoord, dat er ievers een Vlaming weg geloopen is, als 't op rechtveerdig vechten aenkwam ; te Kortryk, by voorbeeld, is Jan Breydel weg geloopen? Ergo, dat was ook al een van die franschmans, en nu voort mogen wy wel *Jean Breydèle* schryven, en te Brugge de Breydelstrate, *rue de la bride* heeten, en in O. L. V. kerke Breydels grafkapelle vol stoelen steken, dat er niemand by en kan. Foei, die leelyke franschman! En dat wy zoo schandelyk

geannexeert zyn! Hè ja! dat volgt allemael uit de brochure van Laguerre...etc. Maer wat is toch een brochure? Van *brocher* naeien, dat is zeker naeldewerk te zeggen, en naeldewerk is kleeremaken, en kleeremaken is driegen, en (*be*)driegen is valschheid, en valschheid is valsch, en valsch is val... en achter den val toen is 't al.

Als ik zulk een fantasia ook maar met één regel had durven bekorten, wat had ik wel verdiend, lezer lief, die U door dezen rukwind liet optillen tot de wilde vlaag U dan bots, met dien val toen is 't al, op bei uw voeten, buiten adem, neersmakte?

Een « Ditjen en Datje », van enige regels, mede van Spoker, zinspeelt voorts op den Bisschop van Poitiers, die « geerne Bonaparte in 't geloove (zou) doen staen, in de plekke van Pilatus of neffens hem, 't komt overeen uit. En alzoo zou hy 't willen heeten : Ik geloove in onzen Heer Paus Pius den negensten die geboren is, enz., die geleden heeft onder Pontius Bonapartus Slokopenus... En dat waerom? 'T zynder die zeggen, dat hy ook al drie vier keers zyn handen gewasschen heeft met brochurewater, en dat ze altyd zoo vuil zyn als van te voren; en dat 't daeromme is » (1).

In het volgende nummer (n[r] 11, 17[n] Maart) verscheen *die Viervlaghe*, wel bekend uit de *Liederen, Eerdichten et Reliqua*. Te wat gelegenheid vernemen we uit de Gemengde Berichten : « Er is verleden week een noordlicht verschenen en de Bruggelingen dachten dat de hemel in brand stond ».

Reinaert, ghij die tallen tijde
om der grotheden sijt blijde
van den Vlaminc, luistert naer
dese ijeeste : die es waer.
gesteren late, als ict vernam,
binnen Brugge die mare quam

---

(1) « De Bisschop van Poitiers, die zonder eerbied van Pontius Pilatus gesproken had, is daervoor door den franschen raed van State veroordeelt om geblameerd te worden. Wat zal hem dat zeer doen! » (n[r] 13, Gemengde Berichten).

dat die stadt ofte stedekin Damme
stont in laijenden viere ende vlamme.
Ai, so sprac daer een, die liep,
ende : och here! och helpe! riep,
ai, die oude Brughsche haven
waer vanmaerlant leghet begraven,
waer hi cume, als ict las
plechtigliken verheerlikt was
med eenen belde, dat is waer,
ende staet te ziene aldaer :
ai vanmaerlant die die vader
Dietscher dichteren es algader,
zoo van *butĕnlantsque sâque*
die minister eenmael sprac ;
« *Die-vrij-here* » es sijn name
ende int fransch, des ic mi scame,
moet ghij, oudste stat van Vlanderen,
dus in stof ende as veranderen?
......

Het vervolg levert slechts onbelangrijke veranderingen op tegenover den tekst uit den bundel. De vier regels op Minister Devrière, die in dezen weggevielen, zinspelen op de inhuldigingsfeesten, kort voordien, van Maerlant's standbeeld.

Een viertal andere stukken in den Maerlantsen dreun, welke met tussenpozen volgden, betonen hoe Gezelle lust had gekregen aan 't oude lichtvoetig en praatzieke kroniekvers.

Eerst, in n^{r} 13 (31^{n} Maart), een gedicht, vol zinspelingen, die een helen kommentaar zouden vergen, als deze langgesponnen allegorie van 128 versregels maar niet in elk opzicht zó ongenietbaar was.

VAN DEN AENSTAENDEN BLOEY VAN DE SINCERITAS NAPOLEONTINA. LINN. *Staende in den grooten buitenlandschen kruidhof het* PANNENHUIS *ofte* TUILERIES *te Parys, hoofdstad van de geannexeerde of vereenigde staten van Frankryk, Flandre Française, Nicen, Savooijen, Monaco, Roquebrune.*

En Reinaert die er wat bij wou doen tekende bij dezen titel in nota aan : « Ik vermeen den vlaemschen lezer te moeten helpen aen de vertaling der latynsche woorden : zoo *sinceritas napoleontina*, dat is te

zeggen ***napoleontynsche wasselooze*** familie van tydelooze nieswortels en pepermunt. R. d. V. »

Spoker vertelt in brede trekken herkomst en verbreiding van het wonderkruid, dat uit Corsica, lang geleden, overgebracht werd.

Achtienhondert alse men screef
ende vichtiene, daer ne bleef,
so hebbict in den boucken vernomen,
nimendalle van der blomen
als den naecten stam caitive
met enen wortelkine viere of vive
ende een sceutekin twee of drij
ende men sprac : si es vorbi
ende *fotu* (in walscher tale
dat es verloren, verstadimi wale).
Maer bilode! dat was gemist....

Maar in Engeland heeft men met veel zorg een scheutjen aangekweekt, en nu staat die plant in de bot en om open te gaan :

Diet willen weten
segghen dat in boucken oud ende versleten
staet dat, in erodes tijt,
ooc selc een blome, breet ende wijt,
stont al in Pilati hove
ende datti daeromme int ghelove
staet ende datsi bot
ende blome drouch, bilot!
ende datsi openghinck met enen slach,
datter al die werelt bleec van sach,
ende datter aerbevinghe was temale,
ende dat die roke grote quale
brochte den volcke alomentom,
sodanich dat hem Pilatus daerom
worghde ofte doorstack, kwilder af sijn,
omdatti dacht : ic sal ghestraft sijn.
Tsijnder die dat seggen, maer
ten es gheen waer!
twas een ander
blome ende wie kander
selcke getughenissen

gheloven! Ai die menscen missen
ende sijn dwaes vander gheborten!
die blome es eender ander sorten
ende sal gheven een fraeyen rook
ende es fraey van verruwen ook,
ende soe sal vreughden bringhen
ende gheen een van al die scrickelicke dinghen
can soe bloeyen en wil ons Here
scincken haer ghevoeghelick were
diet beleven selent sien....

Onbeduidend.

Vermelden we eventjes dat S. Poker niet voor ondeftig hield op 22n April voor een raadselprijskamp van vriend Reinaert ook zijn berijmde oplossing in te zenden. Maar de weken gaan en komen toch zonder een nieuwen brief of vers van hem. Hendrik van Doorne, die voor zijn eigen bijdragen altijd de zonderlingste anagrammen verzon, stuurde een paar maanden later (nr 23, 9n Junie) een gedichtje van 9 strofen :

Moedertale

Aen Vriend H(ugo) V(erriest).

Moedertale! zoet geluid,
Vlieg myn hart en boezem uit,
Geef my klanken die 'k naar boven
Zende, om God te danken, loven,
Dat Hy my het vlaemsche strand
Gaf als lieve Vaderland!

Enz. — Onderschreven : « Uit den rijmpot van Spokers dienaer : H. K. E. Kopecu ». De inzending ging vergezeld van een briefje ter ontschuldiging van Spoker's zwijgen : —

Heer Reinaert,

Spoker zwygt gedurig, hy is al alle kanten overlaên van werk en bezigheden, ten is geenen *Io vivat* meer te roepen; want de aerme gast ligt onder zyn papieren begraven; maer hoe diepe dat hy zit dat en wete ik niet juist. 'Ne keer dat ik wel luisterde, hoorde ik hem zeggen : H. K. E. v. P. schryft gy naer Reinaert ne keer een woordeke... enz.

Voortaan bevat Reinaert ook nu en dan kleine bijdragen in proza of op rijm van Spoker's jongen vriend (1).

Eindelik, in nr 26 (30n Junie) weer iets van Spoker zelf; zijn drama, waar we vroeger al eens op zinspeelden :

PEPER EN ZOUT

Droevendig treurspel (2), in vyf bedryven,

Personaeizen	Sprekende	Moeder Jantje, heur kind Bazinne
	Stomme	Moeders kloef Jantjes scheutel Peper Zout De gordyn

Het stuk speelt in Westvlaenderen.

EERSTE BEDRYF

In huis.

Moeder. Jantje!

Jantje. Ja, moedere!

Moeder. Zeere! Om peper en zout, mannetje, hier in 't scheuteltje, en rap weêre, zulje?

Jantje. Ja, moedere! (Hy loopt.)

TWEEDE BEDRYF.

Op straet.

Jantje. (Alleenspraek. Zegt niets.)

Moeder. (In heur deurgat.) Jantjiee!

Jantje. Wa-bliev-jiee?

Moeder. Je mag 't peper en 't zout nie laten mingelen; zulje!

Jantje. Ja, moedere.

DERDE BEDRYF

Jantje. Kom-wa-voor!

Bazinne. Wa-bliev-je, maetje?

---

(1) In nr 43 (27n Oct. 1861), waar Noordvane (weer een pseudoniem van H. Van Doorne) de *schijn*vlaamsgezindheid hekelt : « Woorden wekken, voorbeelden trekken » merkt hij op. « Ik ken ik eenen man, die altyd voort voor 't vlaemsch werkt en slaeft; hy roept nogtans nooit ten nuttelooze : Vlaemsch vooruit; leve 't Vlaemsch! — Maer 't is met een hert lijk 'nen boom dat hy er de handen aen slaet. »

(2) « In 't fransch : *Tragédie;* letterlijk : geitebokzang. »

Jantje. Twee cens zoukt en twee cens pepere in dat scheuteltje, voor moedere!

Basinne. (Bestelt den peper en giet hem in de scheutel.)

Jantje. En nu twee cens zoukt. (Keert den scheutel zoo voorzichtig als hy kan, om 't zout op den ander kant te ontvangen en met den peper niet te mingelen.)

Peper. (Valt en ligt daer.)

Basinne. (Bestelt het zout, raept de censen by een.) Tot den naesten keer.

Jantje. (Houdt den scheutel in de twee handen en gaet voorzigtig huizewaerd.)

VIERDE BEDRYF.

In huis

Moeder. Zy-je daer, leeg vel!

Jantje. Moeder, 'k en hen 't nie gemingeld, peis-je!

Moeder. En je pepere?

Jantje. Hier-ze, moedertje! (Keert den scheutel voorzigtig om.)

Zout. (Valt.)

Kloef. (Op moeders regtervoet waer hy zit, krygt een schielyke en geweldige beweging omhoogewaerts.)

Jantje. (Hem ziende komen, keert zich om en houdt van schrik zyn scheutel regt voor dat deel van zyn broek waer hy gemeenlyk pleegt op te zitten.)

Kloef. Kraek! (Tegen de scheutel.)

Scheutel. Kletse! (Tegen den kloef: hy vliegt in duizend scherven.)

Moeder. Kweekt dan jongens! (Zy raept de scherven op. Met de vuist naer Jantje :) Komt e keer hier, durf-je, 'k ga je wat zeggen.

Jantje. Hi! hi! 'K moet nie weten, moedere! Ihi! ihi! (Hy weent.)

VYFDE BEDRYF.

Jantje. Ihi! ihi! ihi! i—i—i.... (Alleenspraek.)

De gordyn. (Valt. Er staet op geschreven : *Plaudite cives!*)

En op dit aardig brokje Brugsen humor, volgt in datzelfde nummer een gispend politiek versje :

Bulletin commercial

Te Brussel gaet de handel niet :
Wat maekt men daer ?
Tapyten.
'T Antwerpen gaet de handel niet :
Wat maekt men daer?
Schilderyen.

En zo verder gaat de handel niet te Gent, waar men geweefsels, te Mechelen waar men kant, te Namen waar men kasseien, te Doornik waar men moortel, te Hasselt waar men 'k weet niet wat maakt.

> In Luxemburg en deugt het niet :
> Wat maekt men daer ?
> Ministers.
> Te Luik daer gaet de handel wel :
> Wat maekt men daer ?
> N. B. GEWEREN ! ! !

Een paar weken later (nr 28, 14n Julie) verscheen in *Reinaert* voor de derde maal een kronike in middeleeuwsen trant, — *die Varende Vroue*, — naderhand waardig bevonden om schier ongewijzigd in de *Liederen, Eerdichten et Reliqua* plaats te nemen. Zij was opgedragen aan Gezelle's oud-leerling, den dichter Jhr. Karel de Gheldere, toen student te Leuven.

Twee weken nadien (nr 30, 28n Julie) viert de onmeedogende « droogscheerder » zijn spotlust weer op de kappe van den ouden zondebok, Z. M. Slokop. Naar aanleiding dezen keer van de Veurnse boetprocessie, waarin men, zoals bekend is, onder toeloop van ver en bij, ieder jaar Ons Heren Leven en Passie door levende en sprekende groepen vertoont (1).

(1) Deze merkwaardige processie, die jaarliks den laatsten Zondag van Julie, 's namiddags, uitgaat, klimt op tot 1626 ; in 1637 werd een Gezelschap, of Sodaliteit, ingesteld om deze « bedevaart van de Passie Christi, waarvan de mysteriën zouden vertoond worden in beelden, hangende in en rond de stad, volgens den afstand der plaatsen in Jerusalem » in stand te houden. Vrijwillige boetelingen, in groot getal, nemen blootsvoets aan den ommegang deel, en slepen zware kruisen. Over geschiedenis en inrichting, zie *Rond den Heerd*, 1887, blz. 250, 257, 270, naar aanleiding van de Jubelprocessie tot viering van de 250e verjaring der Sodaliteit. — Het jaar te voren was, in de nummers van 22n en 29n Julie, in een berichtje door « I. Iperlinck » ingezonden, al spraak geweest van Slokop's voornemen om in den beeweg te gaan « met een zak over zyn hoofd en 300 pond yzer op zyn nekke omdat hy een mande Savooijen gestolen heeft. »

Brief van Sloekop

Ter gelegenheid der aenstaende processie te Veurne, ontvang ik afschrift van eenen brief van Keizer Sloekop, aen den Eerw. Heer Pastor van Veurne. Ik vertael uit het fransch :

Mynheer Pastor,

Zyne keizerlyke majesteit Sloekop III belast my u te bedanken voor uw aengenaem verzoek, benevens de programmen die hy ontvangen heeft van uwentwege.

Zyne majesteit beklaegt regtzinniglyk dit jaer geen deel te kunnen nemen in die plegtiglyke boetprocessie, te meer, omdat de netelige toestand van 's keizers geweten en andere inwendige zaken hem tot een herhaelde boetpleging grootelyks aenwakkeren.

Zyne majesteit is bedrukt onder eene gedeeltelyke verhardheid des herten en des levers.

Daerom en omdat de lever zyner majesteit een der dierbaerste levers is die ooit geleefd hebben, leven ofte nog leven zullen, hebben de geneeskundigen aen wien, naest de Voorzienigheid, het leven Zyner majesteit is toevertrouwd, besloten dat Zyne majesteit voornoemd, na door vele waters, ende dat vruchteloos, gewasschen te zyn geweest, voor eene maend of daeromtrent ook in de waters van Vichy zal moeten gewasschen worden; welkdanig geneeskundig voorschrift, 't is te hopen, de noodige zachtheid van herten en gezondheid van lever zal te wege brengen.

Tegenwoordige brief zal u behandigd worden door onzen geliefden vriend, heer markgraef de la Guerre-Aunière-de Brochure-de Vichy, dien Zyne Keizerlyke Majesteit komt te vereeren met het groot kruis van zyn order van « *Pontius ende Pilatus*, *ad instar participantium*. »

De groetenissen des keizers a. u. b. aen die 't verleden jaer Herodes verbeeldde.

Vragende ootmoedig de benedictie in den naem des keizers, die tegenwoordig in 't water ligt en niet mag opstaen.

Blyve voor Z. M. den Keizer

le secrétaire intime,
SPOKÈRE.

P. S. Sur ce que Dieu vous ait en sa sainte garde.

(Met eigen hand voor Z. M.)
S.

En nog eens, twee weken later, in n[r] 32 (11[n] Aug.) een moedwillige brief uit Brugge, — maar ditmaal ondertekend Vulpicola, — tegen raad en burgemeester aldaar, die pot-doof doen, hoe losbandig en tergend en schandaalwekkend ook er over nacht langs de straten gejoeld wordt.

Noch burgemeester, noch schepen, noch schadebeletter, noch frankeman, hooren meer te Brugge; de nachtwakers ook al niet, zoodanig dat het kleen volkske, dat dat gewaer geworden is, nu al twee, drie nachten opvolgenlyk geschreeuwd heeft langs de straten, dat het een plezier is, van

Jan, waerom trouwje niet?
waerom trouwje niet?
waerom trouwje niet?

en toen van

Brigadier voezavee rezong
S...nom!

en nog al zulke schoone vaderlandsche melodien, die schrikkelyk lief om hooren zyn, byzonderlyk als 't de eerste keer is en men geen ooge slapen kan....

En we bladeren voort... Eerst in n[r] 44 (3[n] Nov.) worden we vergast, — en verrast, — op een paar rijminvallen zooals de *Kleengedichtjes* er heel een trits perelsnoeren aaneenrijgen.

Gelukkig kind

Aen P. D. M.

Gelukkig kind dat ligt en laet geworden
Al 't geen den mensch zoo driftiglyk beroert!
Gelukkig kind, dat niet en peist op morgen,
Dat alles mint, en nydig niets beloert!
Gelukkig kind, dat elken stap in 't leven
Een stap vernaest naer 't heilig kinderland!
Gelukkig kind, 'k zou alles alles geven,
Voor uw geluk, myn kind, dat ligt en speelt in 't zand!

Het versje werd opgenomen in de *Gedichten, Gezangen en Gebeden;* het andere, behoudens lichte woord-wijziging, in de *Kleengedichtjes :*

Daer speelde een dichtje in myn gebed
Ik wou het aen den kant gezet....

De *Gemengde Berichten* zinspelen, in n^r 4 van den volgenden jaargang (26^n Jan. 1862) op een jachtongeval, Napoleon en zijn gunsteling den Duc de Malakoff overkomen. Vleeschouwer, in zijn « Diepzinnig, maer latynsch overzicht van 1862 », waarmede hij op 4^n Jan. 1863 den 4^n jaargang opende, vertelt ervan :

. . . . .
Dux Malakoff erat in chassà
Al met Sloekop, en hy riep : Ah ça !
Video unum leporem,
Ik wed 'nen cent, wy schieten hem ! —
Prendebat tunc suum fusilem
Visebat leporem agilem ;
Maer hy viel er leelyk door,
En schoot Sloekop al in zyn oor.

Nu Spokère zichzelf tot secrétaire intime van Z. M. had bevorderd, kon hij er toch niet uit dit voorval, wat verpoëtiseerd, wereldkond te maken. Maar zelfs voor een verkeerd bedoeld jubelvers op Slokop is hij zijn drift niet meester, en, pang ! daar springt de mishandelde snaar hem onder den vinger. Niet dan aarzelend deelen we 't stukje mede, dat in al *te* grofboertigen humor verloopt.

Aen M. van Malakof, hooggeboren.

Ha! gi leeliken duc van Malakof!
'Ten schilde maer een kleen kleen bitjen, of
    Ge schoot 'et schoonste wild
Dat jager ooit gewenscht heeft of gewild!...
Ge moe weten, Slok die was met groote magt
        Op vossejagt,
Met al zen ammiraels en djeneraels,
En 'k weet nie' wat. — De duivel hael z' —
    Ende, zoo gezeid is, op de jagt
    Was hi met aldergrootste magt.
Daer krigt hi al med' eenen keer... en roept hi : Wacht!
    Hi was al van zi peerd en ging gaen staen
En zeide : Wacht een bitje, 'k heẻ seffens gedaen.
    Maer 't smoorde stif, en Malakof
'N zag nie' of 'n keek nie' — 'k wilder of! —
    En hi peisde, daer hi van verre kwam,
        En zin geweer afnam :

'T staet daer 'ne wulf
Tegen eenen boom, potverdulf!
— Maer, en is 't Slokop-de-Wulf niet, Malakof, —
Zei zin konsjentie tegen hem, en ze ried 't hem of. —
'T is hi! une, deusse, troisse, paf!!! 't was vossezaed,
Dat op 't geweer zat, anders ging het kwaed!
— Oei, oei! zoo klonk et seffens deur den bosch,
En elk en ieder meende : nog 'ne vos!
'T was Reinaert niet, maer 't was Slokop
Die zat met twee graen lood in zinen kop. —
— Loop zeere met de kopplementen naer min wif,
Ai Heere! zeid hi : 'k bloe zoo siif!
En m'is ton uut den bosch gegaen
En veel geweeren bleven veel gelaên.
Eerst ging Slokop en hiel, vol zeergevoel,
Zin besten neusdoek aen zin smoel;
Ton kwamen de anderen, en den duk
Met zinen dikken buuk
Kwam achteraen gewakkeld, en hi kreesch
Van blidschap en van droefheid en van vrees.
Ton kwam 't peerd gegaen,
Met al zin beste dingen aen,
En 't weende dikke tranen langs zine' poot :
En de menschen peisden dat 'et zin neuze snoot;
En de vossen riepen : tot wederzien!
'T zal de naeste keer beter passen, misschien.
. . . .
Ah! gi leeliken duk van Malakof!
'Ten schilde maer een kleen kleen bitjen, of
Ge schoot het schoonste... 't alderschoonste wild...
Maer Jupiter heeft het in zin gramschap, anders gewild!!!

En weer aan 't bladeren nu, altijd, altijd verder... Spoker, Spoker, waar blijft ge? Eindelik, in n^r 46 (16^n Nov.) hebben we Spoker weer, met een oud liedje, zo het heet, en drie oude raadselkes.

Een oud liedje « uit de kinderkamer » :

Daer wuende 'nen uil,
En hy wuende in een hol,
Van wikke wakke wukke :
Kwei-ouw, zei den uil,
Kwei-ouw, kwei-uil,

Van wikke wakke wukke.
Daer kwam er 'nen boer,
Met 'nen hond en 'e roer,
Van wikke wakke wukke :
Kwei-ouw, zei den uil,
Kwei-ouw, kwei-uil,
Van wikke wakke wukke.
'T is wel, zei den boer,
En hy pakte ze roer,
Van wikke wakke wukke ;
Hy wees en hy schoot...
En den uil viel dood,
Van wikke wakke wukke.

Van de raadselkes, vindt men beide eerste :

Tippe toppe teerlink
Gaet van hier na' Deerlyck...

en

Van hier na Gheeraertsbergen
Daer liggen zeven scherven...

zij 't met kleine wijzigingen in *Rond den Heerd*, en voorts in de *Kleengedichtjes* herdrukt. Het derde raadsel ontbreekt in de *Kleengedichtjes* ; doch men vindt het evenals de twee vorige in *Rond den Heerd* (1):

'T was op 'nen dampen donkeren dag,
'T was 's morgens in de vroegte,
Dat ik 'nen wandelaer wandelen zag,
'T was 's morgens in de vroegte,

(1) *Rond den Heerd* van 24n Okt. 1868; het rijmpje, onderteekend *Leukos*, is hier veel uitgebreider :

't Was op nen dampen donkeren dag
't Was 's morgens in de vroegte,
Dat ik ne wandelaer wandelen zag,
't Was 's morgens in de vroegte,
Zijn hair was lang, zijn hair was blank,
't Was 's morgens in de vroegte,
Hij loech en ik hoorde den vogelenzang,
't Was 's morgens in de vroegte,

Zyn hair was lang, zyn hair was blank,
'T was 's morgens in de vroegte,
Hy loech en ik hoorde den vogelzang :
'T was 's morgens in de vroegte,
Ik maekte my' kruis en hy ging zynen gang
Van 's morgens in de vroegte.

Versta : de zonne. — « Spoker inv. et del. »

Ook nog proza van Spoker behelst ditzelfde nummer; snaakse Brugse kiesstrijd-proza, waar geen kommentaar bij nodig is :

Iets over de brugsche kilootjies (1)

Dezer dagen is den Bruggelingen, van wege hunnen wyzen raed en burgemeester, aengekondigd als volgt :

Art. 1. Dat de broodzetting afgeschaft is en blyft;

Art. 2. Dat de bakkers algelyk (2) moeten goed gewicht en goede hoedanigheid van brood leveren, onvermengd met *vreemde* of *nadeelige* stoffen.

Art. 3. Dat maatregelen zullen genomen worden, om de overtreders te betrappen en te straffen.

Eindelyk worden de straffen dier overtreders bepaeld, te weten :

Art. 11. « Het brood dat aenleiding zal gegeven hebben tot vervolging, gevolgd van veroordeeling, zal verbeurd worden *ten voordeele der armen* (sic !) »

En boorende stak hij door 't wolkengedrang,
't Was 's morgens in de vroegte,
Hij rees, hij rees, en staptede omhoog,
't Was 's morgens in de vroegte,
Hij staarde in het water met zijn oog,
't Was 's morgens in de vroegte,
En 't water wentelde ende 't boog,
't Was 's morgens in de vroegte,
Zijn golvekens om dat blij vertoog,
't Was 's morgens in de vroegte.
En kruid en plante, het loech al meê,
't Was 's morgens in de vroegte,
En alles loech, in peis ende vreê,
Van 's morgens in de vroegte,
Omdat ik ne wandelaar wandelen zag,
Al op eenen damp- en nen donkeren dag,
Van 's morgens in de vroegte.

(1) *Kilotje* = brood van een kg.
(2) *Algelyk* = niettemin.

Proficiat, arme menschen van Brugge! Het brood met blauwen aluin, witte zeep, zagemeel en zooveel andere proper dingen, zult gy by hooge toelating van zyn burgemeesterlyke hoogheid mogen opeten : immers het zal ten uwen voordeele verbeurd worden; te beginnen met Sinte-Niklaeisdag aenstaende : — Zeere! met kousen, schoenen, hooi en « karoowten » naer de Sint Jansstrate en van :

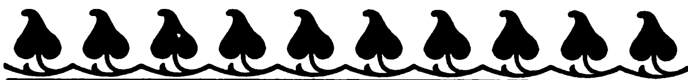
Sinte Niklooi van Towlenting
Bring m'e schuutje van lekkerding;
Met een koekstji van safroon,
'K zol dad in me koffertje sloon;
Met een aengeslege broodji derbi :
'T zo' Burgemeestertjis mesdag ziin.

Hem van an de Lowze (1).

(*Wordt vervolgd*). L. SCHARPÉ.

(1) Dat is : 't stenen beeld van 't Beertje aan de Poortersloge de Brugse Pasquino.

BOEKENNIEUWS

De Justo Auctario ex contractu Crediti. Dissertatio historico-moralis, quam ad gradum doctoris S. Theologiæ in universitate Catholica Lovaniensi consequendum conscripsit Ernestus Van Roey. (Lovanii, J. Van Linthout).

Het intrestvorderen uit hoofde van het leenen was in vorige eeuwen een der meest besproken vraagstukken der christelijke zedenleer, en is nu nog zeer gewichtig, ofschoon het door velen als eene afgedane zaak beschouwd of als een geclasseerd geding op zij geschoven wordt.

De Eerwaarde Heer Van Roey deed er goed aan, die kwestie tot onderwerp zijner doctorsverhandeling te nemen. Al hadde hij, dusdoende, alleen de leering der Kerk op dit stuk tegen hare belasteraars gewroken, dit ware reeds veel.

Zijne historische verhandeling zet schrijver slechts met de 16de eeuw in; immers, dan eerst begon de oude Scholastische leer, die het leenverdrag als uit zich zelven kosteloos aanzag, aangevallen te worden en nam de gedachtenoorlog een aanvang. Calvinus en zijne volgelingen gaven het sein tot den aanval met het intrestvorderen toe te laten wanneer het geen afbreuk deed aan de naastenliefde noch de palen der rechtveerdigheid te buiten ging. Na hem tracht Salmasius op meer geleerde en beredeneerde wijze te betoogen dat eene geldleening niet uit haren aard een kosteloos verdrag is. Gedurende drij eeuwen gaat de strijd onafgebroken voort; gedurig nieuwe meeningen worden uitgebroeid om het intrestvorderen te wettigen, nu door deze dan door gene reden, nu eens met ruimer dan met nauwer beperkingen. Het is zeer belangrijk met den schrijver de ontwikkeling van dien gedachtenstrijd na te gaan : de zwenkingen der begrippen zoo onder den invloed van economische toestanden als van philosophische of theologische leerstellingen. Men moet aan den jongen doctor den lof toekennen dat hij het bij geen oppervlakkig overzicht laat, maar dat hij de verschillende denkwijzen op den keper beschouwd en zorgvuldig met elkander vergeleken heeft om er de schakeersels van aan te toonen.

Hij verdeelt den strijd in drij tijdperken : het eerste omvat de 16e en de 17e eeuw; het tweede gaat, over de Encycliek van Benedictus XIV *Vix pervenit* (1745), tot aan de Fransche omwenteling; het derde tijdvak bevat de eerste geschillen der 19e eeuw, de Romeinsche decreten : *Non esse inquietandos,* en de uiteenloopende verklaringen waar zij het voorwerp van waren.

Na dit geschiedkundig, komt het onderzoekend deel. Toch kan het eerste hoofdstuk daarvan, waarin schrijver de moderne

opvatting van het kapitaal en van het geld bloot legt als een vollediging van het historisch overzicht beschouwd worden. Daarna bespreekt hij de verhouding van het geld tot het kapitaal. Tegen mannen als Liberatore, Devas-Kämphe, Palmieri en Balcrimi verdedigt hij zijne zienswijze dat het geld, *als geld*, geene waarde moet hebben; men kan, zegt hij, de gouden, zilveren of koperen muntstukken, beschouwen als koopwaar, dat is, als goud, zilver, of koper, en aldus hebben zij eene innerlijke waarde; doch beschouwd als geld, zijn zij slechts *teekens*, voorstellingen van waarde. — Gelijk de schrijver de zaak voorbrengt, dunkt mij, dat hij zijn pleit niet wint. Heel en gansch stem ik in met het gezegde van Devas-Kämpfe : « Wie könnte es (das Geld) als Werthmesser dienen, wenn es selbst werthlos wäre? » — en met deze woorden van P. Liberatore : « La monnaie ne représente donc pas les autres valeurs, elle est *l'équivalence* des autres valeurs. » — De schrijver denke eens na : zou de meter als lengtemaat kunnen gebruikt worden, indien hij zelf geen lengte had? zou de liter als inhoudsmaat kunnen dienst doen, indien hij zelf geenen inhoud bevatte? Evenzoo kan de openbare macht slechts datgene tot weerdemaat stempelen wat zelf waarde heeft. Wij denken dus dat alle geld, ook als geld, de waarde moet hebben waarvoor het doorgaat, ofwel door hen die het uitgeven, voor die waarde gewaarborgd zijn.

En toch, dunkt mij, zou het blijken dat in den grond de schrijver gelijk haalt, indien hij de zaken in dezer voege voorstelde : De geldstukken moeten hunne innerlijke waarde hebben aan goud, zilver, enz.; het goud van een twintigfrankstuk, b. v., is goud waaruit men oorringen of andere kleinoden kan maken. Het heeft dus als goud zijne waarde. Doch als de openbare macht dit goud tot geld gemerkt heeft, dan heeft dit metaal eene andere gebruikweerde gekregen : het dient namelijk als waardemaat en ruilingsmiddel. Welnu, door de waarde welke het alzoo verkrijgt wordt de vroegere waarde tijdelijk te niet gedaan. In andere woorden : zoolang dit goud geld blijft, kan het niet meer gebruikt worden om oorringen of wat ook te maken. Het heeft slechts nog waarde als waardemaat en ruilingsmiddel.

En dan kan men daarop het Scholastisch leerstuk aangaande de kosteloosheid van het leenverdrag gronden.

Die leering, welke de schrijver heel nauwkeurig uiteendoet, bestaat hierin :

Men moet onderscheiden tusschen zaken die blijven bestaan wanneer zij gebruikt worden, en andere die door het gebruik vergaan. In de eerste soort van zaken, zeggen de Scholastieken, is het gebruik afscheidbaar van de zaak en kan dus de eigenaar zich voor het gebruik der zaak doen betalen, terwijl hij zelf eigenaar blijft : zoo b. v. een heer die land verpacht. Voor de andere soort van dingen is het gebruik onafscheidbaar van de zaak. Wanneer men dus zich eens voor de zaak en eens voor het gebruik doet betalen, dan doet men twee keeren dezelfde zaak betalen. Welnu, tot die tweede soort van zaken behoort, altijd volgens de Scholastieken, het geld.

En inderdaad, volgens hetgeen hooger gezegd is, moet het geld gerangschikt worden onder de zaken die door het gebruik

vergaan. Wanneer ik u b. v. 20 fr. te leen geef, dan kunt gij met die 20 fr. iets koopen, dat de weerde van 20 fr. heeft; maar door dat gebruik dat gij van dit geld maakt, zijn die 20 fr. weg: er blijft u niets meer van over.

Daaruit volgt dan dat ik u het gebruik dier 20 fr. niet mag doen betalen, in andere woorden, dat ik u voor het leenen niet meer mag wedereischen dan ik geleend heb.

Die leering der Scholastieken, welke de heer Van Roey aankleeft, verstaan wij goed. Doch hoe zal hij nu uitleggen dat men vroeger in vele gevallen en nu in algemeenen regel kan intrest vorderen zonder onrecht te plegen? Dit recht spruit voort niet uit het leenverdrag zelf, maar uit bijkomende oorzaken: b. v. het gevaar der hoofdsom, schade die berokkend wordt en vooral het *lucrum cessans*, winst die wegvalt. Dit laatste is in onzen tijd meer algemeen geworden dan vroeger omdat men heden zoo gemakkelijk met zijn geld kan winst doen.

Zoo toont de schrijver dat het niet noodig is een nieuwen titel, b. v. den *Titulus legalis*, de bloot burgerlijke wet ter hulp te roepen.

Integendeel, de oude leering volstaat nu zooals voorheen. Toch is het des schrijvers inzicht niet, zegt hij, alle de vroegere of hedendaagsche geplogenheden daardoor goed te maken.

Met veel scherpzinnigheid heeft de heer Van Roey de leering der Scholastieken blootgelegd en heel redematig houdt hij ze staande.

Is nu de oplossing dier netelachtige kwestie gansch bevredigend.

Mij toch bevredigt zij niet ten volle. Ziehier waarom:

Indien het « lucrum cessans » verstaan wordt gelijk de heer doctor het verstaat, indien namelijk de geldleener mag intrest vorderen telkens hij kans heeft om met zijn geld landen of huizen te koopen die hem renten zouden opbrengen, dan dunkt mij dat zoowel vroeger als na het intrestvorderen algemeen hadde moeten toegelaten zijn. Immers aan ieder die geld te leen vroeg, kon de geldbezitter met reden antwoorden: «Goed, maar indien gij mijn geld niet vroegt, dan zou ik, bij de eerste gelegenheid er land of huizen mee koopen en die tegen jaarlijksche rente verhuren; zeker heb ik de gegronde hoop dat die gelegenheid zich eerlang zal voordoen, en die hoop is mij heel wat weerd. Indien ik dus aan die hoop verzaak om u dienst te kunnen doen, is het rechtveerdig dat gij mij dat verlies vergoedt en mij eene som aan jaarlijksche krozen betaalt. » — Misschien zal iemand op die redenering antwoorden dat de hoop op rentengevende geldplaatsing in vroeger eeuwen soms maar klein was. — 't zij zoo, maar klein of groot, zij bestond toch altijd; was zij klein, dan volgde daaruit dat de intrest voor het geleende geld ook moest klein zijn; maar het princiep zelf van het rechtveerdig intrestvorderen moest algemeen erkend worden.

Maar dan zien wij ook niet welk praktisch verschil er ligt tusschen de aldus begrepen leering der Scholastieken eenerzijds en die van Calvinus, van Salmasius anderzijds. Want de rechtveerdigheid van het intrestvorderen kome voort uit de vruchtbaarheid van het geld zelf, ofwel hieruit dat het geld rentenge-

vende waarde vertegenwoordigt, ofwel uit de omstandigheid dat er *altijd* lucrum cessans bestaat, de praktische besluiten zijn altijd dezelfde : het intrestvorderen is feitelijk gewettigd.

En toch is het onbetwistbaar dat de Scholastieken en de Pausen zelven het intrestvorderen op werkstellig gebied hebben willen bevechten en inderdaad bevochten hebben.

Wat dan? Moeten wij besluiten dat de schrijver de leering der Scholastieken niet getrouw zou hebben weergegeven?

De leering heeft hij zeer nauwkeurig uitgedrukt, maar hij zelf getuigt dat hij geen oordeel wil vellen over de manier waarop vele Scholastieken die leering hebben toegepast.

Ons komt het voor dat de Scholastieken, meer dan zij zelven vermoedden, geschreven hebbeg onder den invloed der tijdsnoodwendigheden; zij voelden maar al te wel dat het leenen op intrest de ondergang moest zijn van vele geringe menschen. Dit hebben zij willen voorkomen, en door hunnen strijd tegen den woeker hebben zij ongetwijfeld machtig veel bijgedragen tot den welstand die blijkt op het einde der middeleeuwen algemeen te zijn geweest in de christene landen. Om tegen den indringenden woekergeest een vasten dam op te werpen, hebben zij vaste, onverzettelijke grondregels van natuurlijk recht willen oprichten. Vandaar dat zij bijna uitsluitend gewagen van hetgeen objectief is in het leenverdrag, niet van het subjectieve. En nochtans is het zeker dat in alle wederzijdsch verdrag de vrije toestemming der verdragsluitenden de hoofdzaak is. Doch zelfs wat de objectieve rechtveerdigheid betreft, blijkt uit het bovenstaande dat het intrestvorderen uit hoofde van geldleening niet als onrechtvaardig kan gelaakt worden, wanneer men eens heeft toegegeven dat voor landen of huizen mogen renten gevorderd worden.

Wat men nu ook over die ingewikkelde zaak denke, zeker is het dat de jonge doctor in godsgeleerdheid eene merkweerdige studie geleverd heeft. Door oppervlakkigheid zondigt zij ongetwijfeld niet, misschien hier en daar door te veel subtiliteit. Grondig doorzicht en volgehouden logica kenmerken het boek.

Zijn latijn zou wel wat klaarder kunnen zijn en wat gemakkelijker om lezen : zinbouw en woordschikking laten soms in dit opzicht te wenschen over. Ook zouden zijne leerstellingen er bij winnen, indien de schrijver somtijds uit de hoogere sfeer der abstractie nederdaalde en zijne afgetrokkene denkbeelden liet grond raken bij middel van voorbeelden en gevallen uit het dagelijksch leven. Aanschouwelijkheid, zoo noodig bij het onderricht der kleinen, is even noodzakelijk bij de ontwikkeling van wijsgeerige leerstellingen. De grootste wijsgeeren, St. Thomas voorop, geven daar het voorbeeld van, en wie het aanschouwelijkst van allen onderwees was zeker ons Heer zelf. Omdat de leeraars van Seminaries en hoogescholen dit wel eens uit het oog verliezen, geven zij dikwijls aan hunne leerlingen eenen weerzin van wijsbegeerte en hoogere wetenschappen.

Die eenige vingerwijzingen wezen ons geoorloofd bij den aanvang der professorale loopbaan van den heer Dr Van Roey, die buiten twijfel schitterend zijn zal. F. DRIJVERS.

De Tering en hare bestrijding, door *Doctor A. van de Perre en Doctor Fr. Meeus.* (nr 56 der uitg. van de Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding.)

In 40 bladz. hebben de schrijvers eene volledige studie gemaakt van deze plaag, die in het bestudeeren der maatschappelijke en economische vraagstukken ook niet mag vergeten worden, daar er in België jaarlijks aan tering alleen 20.000 menschen sterven.

Twee hoofdgedachten overheerschen heel het werkje : *De Tering is eene besmettelijke ziekte* en *Zij is zeer wel te genezen en geneest zeer dikwijls.*

Deze gedachten gaan rechtstreeks tegen vooroordeelen in, nog al te veel onder het volk verspreid. De verhandeling is geschreven voor dat volk ; letterkunde of hooge wetenschap hoeft men er dan ook niet in te zoeken. De taal is zuiver en duidelijk, zooals het past en het onderwerp wordt juist zoo diep ingestudeerd als het noodig is om den oningewijde op de hoogte te brengen van wat tering is, hoe zij ontstaat on hoe zij bestreden wordt in individueel en maatschappelijk opzicht. Het is een practisch, ik ging haast zeggen onmisbaar boekje, dat ten volle aan het doel der hoogeschooluitbreiding beantwoordt : *Hooger onderwijs voor 't volk.* X.

Sermoenen van Kanunnik d'Hoop, pastoor-deken van O. L. Vrouw (St. Pieters) te Gent. Verzameld en bewerkt door *R. De Steur*, aalmoezenier der bezetting van Gent. — Uitg. Siffer, Gent, 1903.

Wederom heb ik twee boekdeelen, het 15e en het 16e, van deze nuttige en verdienstrijke uitgave vóór mij liggen. Zij handelen over de feestdagen van Onze Lieve Vrouw : het 15e, meer bepaald over elken feestdag in 't bijzonder ; het 16e, over de H. Maagd en inzonderheid over haren eeredienst in betrekking met het familieleven. Wat wij goeds over deze uitgave in den vorigen jaargang van ons tijdschrift neêrschreven, mogen wij hier herhalen : In hare goedkeuring heet de hoogere geestelijke overheid deze sermoenen « grondig en stichtend » ; wij mogen er bijvoegen : klaar en gemakkelijk in opzichte der verhandeling en verdeeling. In opzichte van nauwkeurigheid, in zake van taal en zinnenbouw zet ik deze twee boekdeelen verre boven de vorige. Dank den Eerw. Heer Aalmoezenier De Steur voor het goede en verdienstige werk, dat hij door deze uitgave verricht.

December 1903. Kan. J. Muyldermans.

L. Habrich. Pedagogische Zielkunde. Naar de tweede uitgave uit het Duitsch vertaald door G. Siméons, kantonale schoolopziener te Meenen. Eerste deel : Het kenvermogen. Een boekdeel groot in 8° bl. 280. Brussel J. B. Willems. Anderlechtschen steenweg. 175. Prijs : fr. 3.75.

Dit werk in Duitschland met grooten bijval ontvangen (in minder dan één jaar werd de eerste uitgave van 8000 exemplaren uitgeput) zal ook in België niet onopgemerkt blijven. Want het voorziet in eene diepgevoelde behoefte. Er is, wel is waar, geen gebrek aan schriften omtrent de onderwijs- en opvoedingsleer, maar het grootste gedeelte doortrokken van den zuurdeesem

van het materialisme of positivisme, is niet geschikt voor het christelijk onderwijs. Zij kunnen hoogstens dienst doen voor de zoogenaamde onzijdige, dit is godsdienstlooze school, welke helaas! in de praktijk God en allen godsdienst ontkent en verbant.

Integendeel de boeken zooals het bovenstaande in katholieken geest geschreven, welke hunne leer met de waarheden van den geopenbaarden godsdienst in overeenstemming brengen, zijn uiterst zeldzaam.

Daarbij komt — en dit is het tweede verdienst — dat de grondslagen van de opvoedingsleer niet ontleend worden aan het materialisme of positivisme, maar berusten op de christelijke wijsbegeerte door de scholastieken en vooral door den H. Thomas zoo voortreffelijk verklaard. Men kan dit voordeel niet te hoog aanslaan; inderdaad indien de philosophie der middeleeuwen de eenige is, strookend met de natuur van den mensch, dan zal de pedagogie welke op deze philosophie steunt de eenige ware zijn.

Eene derde reden om het boek aan te bevelen volgt uit zijne wetenschappelijke bewerking, welke uitmuntend moet heeten, zoowel wat de theorie of de beginselen, als wat de praktische toepassing aangaat.

Het door den schrijver beoogde doel wordt op het titelblad in dezer voege aangewezen : « De gewichtigste hoofdstukken der zielkunde, met algemeene toepassing op onderwijs en opvoeding van het standpunt der christene wijsbegeerte op eene aanschouwelijke wijze voorgesteld, ten gebruike van Onderwijzers en Opvoeders. »

De inhoud stemt volkomen met dat doel overeen. I. Inleiding tot de zielkunde (bl. 16). II. De zintuigen en hunne werking. De zinnelijke waarneming (bl. 79). III. De voorstellingen, hunne verbinding, inprenting, heropwekking en vervorming (bl. 205). IV. Het hooger kenvermogen (bl. 280).

Om aanstonds een begrip te geven van de volledigheid waarmede de schrijver zijn onderwerp behandelt is het genoeg de onderdeelen van de tweede afdeeling over te schrijven : Het oog en het gezicht. — De overige zintuigen en hunne werking. — De verschillende indrukken der prikkels en de soorten van waarnemingen. Getal der zinnen. — Lust en onlustgewaarwordingen bij de zinnelijke waarnemingen. — Voordeelen der hoogere zinnen. — Voorwaarden opdat eene waarneming tot stand kome. — Onderscheid tusschen waarneming en gewaarwording. — Voorwaarden der helderheid en duidelijkheid van de waarnemingen.

Het behoeft geen betoog dat de opvoedingsleer op de zielkunde berust. De onderwijzer kan onmogelijk zijn doel bereiken, dat wil zeggen, het verstand en den wil van het kind ontwikkelen zonder deze twee vermogens en hunne wetten grondig te kennen.

Eene zielkunde bijgevolg welke hoofdzakelijk de aanrakingspunten met het onderwijs en de opvoeding in het volle licht plaatst, zal den leermeester welkom zijn, en hem tegen fouten beschermen, die de noodlottigste gevolgen voor de toekomst van het kind hebben.

De gevolgde methode verdient aanbeveling. In plaats van

de zielkunde en opvoedingsleer van elkander te scheiden, en de tweede na de eerste, die de grondslagen legt, te behandelen, heeft schrijver beide verbonden, zoodat de hoofdstukken over de pedagogie onmiddelijk op de psychologische vragen volgen, welke met dezelve in verband staan. Wegens den samenhang van het beginsel met de toepassing, van de theorie met de praktijk, zal deze methode de duidelijkheid met de degelijkheid van het onderwijs krachtig bevorderen.

Over de wijze waarop de stof wordt behandelt zegt de schrijver : « Op eene eenvoudige aanschouwelijke wijze, die geen voorafgaande kennis veronderstelt, worden de gewichtigste waarheden van het leven der ziel ontwikkeld, en in hunne algemeene toepassing op de pedagogische bedrijvigheid voorgesteld. » Met de degelijke leer gaat de helderheid der voorstelling gepaard. Deze vloeit hoofdzakelijk voort uit tal van voorbeelden, uit het dagelijksch leven gegrepen ten einde afgetrokken en algemeene begrippen te verklaren.

Het kan niet anders of het onderwerp dwingt vaak den schrijver een wijsgeerig terrein te betreden waar klemmen en voetangels liggen, dat den aankomenden onderwijzer teenemaal vreemd en onbekend is. Gelukkig heeft hij kundige gidsen (P. Pesch, Gutberlet, Stöckl) weten te kiezen, welken hem den veiligen weg toonen en ook in de moeilijkste vragen tegen dwalingen behoeden.

Misschien gaat menig hoofdstuk de denkkracht van den jongen onderwijzer te boven, maar het gesproken woord van den leeraar zal in dit gebrek voorzien. Daarom dunkt ons het boek meer tot hand en leerboek dan tot zelfstudie geschikt. Overigens bedenke men de woorden van den schrijver : « Alleen hij die zelf nog leert, die ijvervol naar eigene zelfvolmaking blijft streven, zal door zijn eigenen leerlust, ook dien van anderen, van het kind, van den leerling aanhoudend opwekken. »

Talrijk zijn de nuttige wenken den onderwijzer in dit boek gegeven en des te nuttiger wijl zij algemeene, bijna dagelijks voorkomende fouten en misbruiken betreffen.Om één te noemen : wie kent niet het ongelukkig streven van onzen tijd om steeds meer leervakken op het schoolprogram te plaatsen, en de kinderen met geleerdheid te overladen? Wie in den kortsten tijd den geest van den leerling weet vol te proppen met allerlei onverteerd geleerden kraam en onbegrepen kennis is volgens de moderne-pedagogie een uitmuntend onderwijzer. Helaas, in plaats van den geest te vormen put men hem door overlading uit en berooft men hem van alle veerkracht en eigenaardigheid. Hoeveel wijzer is het woord der ouden : « non multa, sed multum ».

De onderwijzer moet begrijpen dat hij niet de hoofd- maar slechts de werktuigelijke oorzaak is van het weten der kinderen : Het *docere* volgens den H. Thomas is het *causare scientiam in alio operatione rationis naturalis illius*. De leerling komt door zijn eigen verstand tot de kennis, de taak van den onderwijzer bestaat niet in het inpompen van nieuwe begrippen, hij spoort enkel den leerling aan, de aandacht te vestigen op zijne denkbeelden, en het verband tusschen deze in te zien en te ontdekken. Dus geene uitstalling van boekenwijsheid, geen onverstandig of overdreven

van buiten leeren, geen africhten of drillen om de leerlingen een figuur te laten maken. Dit alles dient weinig om de ontwikkeling van het verstand te bevorderen, en kan slechts tot tijdverlies leiden. De onderwijzer vergete niet, dat hij met al zijne moeite niets zal uitrichten, indien hij niet weet zich op de hoogte (of op de laagte) van het kind te stellen. Zijne wetenschap moet hij niet gebruiken om te pronken en bewonderd te worden, maar als hulpmiddel om zijn onderricht degelijk en tevens eenvoudig te maken.

Wij hebben genoeg gezegd om het werk van den heer Habrich aan te bevelen. Moge de vlaamsche vertaling, volgens den wensch van den vertaler, in Vlaanderen welkom zijn, de studie der zielkunde verspreiden, den vooruitgang van het christelijk volksonderwijs — de bron der ware beschaving — krachtig bevorderen.

Het tweede deel : *Het Streefvermogen*, zal in den loop van dit jaar verschijnen.

Roermond. Dr. A. Dupont.

Les Associations de producteurs. (Trusts, Kartels et Syndicats), par Paul Duchaine. Avec une préface par M. L. Strauss. Bruxelles, Lebègue, 1903. 580 bl. Klein formaat. Prijs 5 fr.)

« De trusts zijn in de mode. De dagbladen staan er vol van. Elkeen spreekt er over. Weinig personen kennen ze ». Zoo begint de schrijver de inleiding van zijn boek, dat voor doel heeft in te lichten over het ontstaan der trusts, hunne inrichting, wat er voor en wat er tegen is en de middelen die voorgesteld worden om de misbruiken er van te keer te gaan.

Over gewone vereenigingen, waar enkel de algemeene belangen van het vak besproken worden heeft de schrijver het minder, hij behandelt hoofdzakelijk de *Kartelle* en de *Trusts*.

Kartelle zijn vereenigingen van voortbrengers,die de voortbrengst en gewoonlijk ook den verkoop van 't voortgebrachte regelen; die bij voorbeeld vaststellen wat elk lid van de vereeniging mag voortbrengen en hoe het moet verkocht worden. De leden blijven hier vrij de voortbrengst, in hunne werkhuizen, naar goeddunken te regelen.

De *Trust* slorpt eigenlijk de zelfstandigheid der leden gansch op. Hij is eene nieuwe maatschappij, waarvan de aangeslotene nijverheden slechts de aandeelhouders zijn; het beheer van den trust is meester over de werkregeling in al de aangeslotene werkhuizen.

Het 1ste deel van het boek is gewijd aan die vereenigingen in 't algemeen : bepaling, inrichting, voorwaarden die noodig zijn om te gelukken, gevaren waaraan zij blootgesteld zijn; middelen om de misbruiken te keer te gaan en gevolgen van die vereenigingen voor de fabrikanten, de verbruikers en de werklieden.

In het 2de deel worden van naderbij behandeld : de verschillende, meest bekende trusts in de Vereenigde Staten van Amerika : de trusts voor petrolium, vleesch, suiker, glas, koorden, scheepbouw, steenkolen, enz. ; de trust van het staal, de Oceaantrust (waardoor Pierpont Morgan het monopolium van

de internationale Scheepvaart wilde verzekeren), de Duitsche Kartelle en dan de vereenigingen van voortbrengers in de bijzonderste landen van Europa.

Dit 2[de] deel eindigt met een kort overzicht der wetgeving, betrekkelijk dergelijke vereenigingen, in de bijzonderste landen en met het besluit van den schrijver.

Nieuws brengt dit boek dus niet. De schrijver heeft een vulgarisatiewerk willen leveren en daarin is hij geslaagd : van links en rechts heeft hij veel bijeengebracht, en zijne uiteenzetting is methodisch en klaar.

De trusts hebben voor- en tegenstanders. De schrijver doet hunne wederzijdsche beweegredenen gelden. Hij ziet in de machtige Amerikaansche trusts een gevaar : zij kunnen van de alleenheerschappij die zij in eenen nijverheidstak bezitten misbruik maken, en, in werkelijkheid, bestaan er misbruiken.

In België hebben wij veel vereenigingen van verbruikers en Kartelle. « Eenigen noemen zich gansch ten onrechte trusts. In werkelijkheid zijn het min of meer enge verstandhoudingen onder voortbrengers ten einde de prijzen te doen stijgen tot dat zij winstgevend worden. Zij spelen in België eene bezadigende rol, beletten dus overtoevoer op de markt en zorgen dat de prijzen winstgevend blijven. »

Van trusts, ten onzent,is de schrijver niet verveerd. Zij zijn, zoo meent hij, Amerikaansche woekerplanten en zijn niet leefbaar in een land waar vrijhandel heerscht. Zijn besluit is dan ook : « Twee groote lessen spruiten, voor België, uit de studie der trusts... België moet vrijhandelsgezind zijn en hare handelsvloot hebben ».

De trusts, beweert schrijver, — en hierin spreekt hij de vrijhandelsgezinde staathuishoudkundigen na — kunnen niet blijven bestaan in landen, open voor de vreemde wedijvering. En wat nu de noodzakelijkheid van eene eigene handelsvloot betreft : « Wij zouden er niet moeten over verwonderd zijn, indien zekeren dag de Oceaantrust, slaafsche uitvoerder der bevelen van den staaltrust, weigerde Belgische voortbrengselen te vervoeren ». Ten slotte prijst de schrijver ook nog de vereeniging der werklieden aan. « Hunne vereeniging alleen, door de banden der solidariteit samengesnoerd, kan eene hinderpaal zijn voor deze financieele samenspanningen ».

Meer dan eene van 's schrijvers meeningen kunnen wij niet bijtreden; de hoofdgedachte van zijn werk, dat de trusts niet mogelijk zijn in een vrijhandelsgezind land, schijnt ons overdreven; dit moet echter bekend, dat de lezer zich in dit boek een klaar en juist denkbeeld kan vormen over de veel besprokene vraag der trusts der kartellen en der andere vereenigingen van voortbrengers.

Over de inleiding van L. Strauss dient niet veel gezegd. Strauss is, ten onzent, de meest bekende aanhanger der oudliberale school, voor wie « het laten begaan » als hoofdwet geldt, en voor wie alle staatstusschenkomst enkel dient om stokken te steken in het wiel van den vooruitgang. In de trusts en kartellen ziet hij zoo geen kwaad. De kleinere winningen hebben van die reuzen niets te vreezen; men late begaan. Nu

zijn zij nog in de kinderjaren. Het slechte zal uitgroeien op voorwaarde dat de Staat de meest mogelijke vrijheid laat en de natuurwetten van den vooruitgang niet dwarsboomt ! E. VL.

Vreemde Beelden en Schetsen, door Prof. Frans Van den Weghe, leeraar aan het Koninklijk Athenæum en aan de zeevaartschool te Oostende. — Drukkerij J. Vanderpoorteren, Pollepelstraat, Gent. 1903.

Is een boek als veel andere die men leest omdat men, zooals ik, om zoo te zeggen ze lezen moet; immers had ik mijn woord daarop gegeven, dat ik het lezen en bespreken zou. Ik ben er door heen gegaan zooals iemand die alle dagen door God verleend, langs denzelfden weg moet : eene doode straat, tusschen twee lange en blinde muren. Die mensch heeft de zekerheid dat hij niets nieuws kan en dus niets nieuws zal tegenkomen, 't zou hem anders al heel wonder schijnen; daarom gaat hij ook zijnen gang voort, belang stellend in niets, omdat alles hem weer voorkomt zooals hij al lang weet dat alles hem voorkomen moet. Als men aan 't einde van het werk komt, dan denkt men : Prof. Van den Weghe ofwel heeft ontzaglijk veel gelezen, ófwel heeft hij niets gelezen, immers in het tweede geval evenzoogoed als in het eerste kon hij dit boek zóó schrijven, met de hulp, namelijk, altijd ter hand, van menigvuldige dagbladen en tijdschriften. Waarom brengt men zulke boeken voort? Misschien wel om aan de behoefte te voldoen óók eens een boek te schrijven; en dit is al veel, het schaadt toch niemand en het brengt den opsteller genoegen. Maar er zijn er al zoo vreeselijk veel zulke en zooveel betere.

De taal en opstel van dit boek maakt iemand verlegen bij de gedachte dat Mr. V. d. W. mogelijk Nederlandsche taal en stijl onderwijst in de twee bovengemelde gestichten? Doet hij het, en met goed gevolg, dan zal hij zijn eigen taal en stijl, heel wat moeten gezuiverd hebben sedert hij zijne vreemde schetsen en beelden schreef, want hier woekert het onkruid toch zoo overvloedig, en levert de schrijver nagenoeg op iedere bladzijde bewijs dat hij geene of toch bitter weinig taalgevoel en taalkennis bezit.

Zoo bij voorbeeld schrijft hij op

blz. 2. — die steden werden *met voorliefde* door de cholera bezocht... en werden er de gevaarlijkste ***haardsteden*** van.

» 2. — de Theems werd zoodanig verpest dat weldra de visschen ***niet meer*** *zichtbaar* waren (= er waren er nog genoeg maar ze waren onzichtbaar).

« 3. — Als er met klem op *de openbare gezondheid* werd gedrukt, 't is dat.... (hij wil zeggen : als ik wat langer vertoef bij zaken die betrek hebben op de gezondheid van het volk).

» 6. — In Glasgow zijn dertig acres (grond) ***rondgestrooid*** in de volkrijkste kwartieren der stad.

» 12. — Vondel had de halsrechting van Maria Stuart ***van uit de verte bijgewoond.***

» 14. — Hij voerde eenen ***hartvochtigen*** pennetwist..

blz. 14. — ... die met hem in *geregelde* briefwisseling waren.
» 15. — een episch gedicht *van* disticha.
» 19. — Milton's poetische *ader*... was grootendeels *oorspronkelijk*, uit eigen krachten welig *opborrelend*.
» 20. — *Gewijde* lezingen ?
» 21. — Byron's voedster *deed* hem veel vertellingen.
» 22. — Aan *het hoofd staande van een mooi fortuin*.
» 27. — Mevrouw Byron was *niet op onvriendelijken voet weggegaan*.
» 48. — *onderwerpelijke* poesis — (is dit purisme of bestaat purisme niet langer meer ?)
» 49. — ... Verzen ... getuigende van ongemeene philosophische diepte over leven en dood.
» 55. — Dichters en *hervormingszwangere* droomers.
» 56. — Wanneer immers het menschdom eene nog grootere som uitvindingen zal bekampt hebben, dan is het te denken, dat het er in slagen zal, het lichaam der gansche samenleving op ordentelijk*er* wijze te doen marcheeren. (dit zijn alleszins : « Vreemde beelden. »)
» 70. — Een *dorpje voor ons bijna onuitspreekbaar*.
» 71. — haar *op 29 jaren* gestorven gemaal.
» 74. — De *herinnering* aan Bertha *stuurde hem verwijten toe*
» 75. — (Lenau duitsch dichter) Hij was begiftigd met eene *ruime* borst... hij had eenen langzamen *bestudeerden* gang en droeg een gebogen denkershoofd op zijn schouders (!). (dit hoofd) was buitengemeen groot maar *het* had eene edele uitdrukking... de zachte *vooruittredende* kaakbeenderen maakten van Lenau een edel staal van het zuidslavisch ras. Zijn voorhoofd was breed, enz. — (kent ge hem nu nog niet ?)
» 86. — *Geschiedkundige* personen (des personnages historiques).
» 87. — De partijen ondergingen *gevoelige* (sensibles) wijzigingen.
» 88. — Gladstone en Disraeli. — Waar *deze twee grootheden* elkander beet kunnen krijgen...
» 88. — Gladstone dacht *breed*. (En hoe de volgende zinsnede verklaard ?) Er is immers in die gedichten (van Homeros) eene zoo eeuwige jeugd, er waait daar eene zoo kloeke en gezonde frischheid doorheen, *zooals het voegde*, aan eene zoo frische ziel, aan een zoo kloeken geest. (Gladstone's namelijk.)
» 89. — *Hem huisde een gezonde ziel in een gezond lichaam*. Hij *dacht* rein, gezond en breed, *zooals de boomen*, die wijd hunne kroon ... uitslaan.

«*J'en passe et des meilleures*». Dit kan volstaan, meen ik, om te bewijzen dat prof. V. d. W.'s *Vreemde Beelden en Schetsen* veeleer zullen te bate komen als een boek voor oefening bij 't praktisch aanleeren van De Vreese's Gallicismen ; men vindt er op alle bladzijden : alles smaakt er zoo door en door Zuidersch.

C. GEZELLE.

Inventaire Archéologique de Gand, (Catal. descriptif), 1897-1904. Gand. N. Heins.

Het is een gelukkig verschijnsel, dat de stad Gent (evenals hare Vlaamsche Zustersteden : Antwerpen, Brugge en Yperen bergplaatsen van kunstschatten) ook voor anderen, dan die haar bezochten, hare kunstgewrochten heeft laten beschrijven.

Dat er goed gewerkt is, blijkt wel hieruit, dat er sedert 1897 reeds 29 afleveringen het licht zagen.

De vorm dezer uitgaven, waarvan wij het doel gegeven hebben, is eene flinke octavouitgaaf van 10 losse vellen per aflevering.

Hierop staat in woord en beeld al wat de stad aan kunsthistorische voorwerpen bezit van af het begin tot het jaar 1830.

Eene groote onderneming dus, in opzet en doel niet echter in afmeting, zooals er voor Frankrijk eene is uitgegeven onder den titel van : Inventaire général des richesses d'art de la France (zonder afbeeldingen) en eene betere met talrijke platen voor het Rijnland genaamd : « Die Kunstdenkmäler der Rheinprovinz ».

Deskundige lieden, geschied- en oudheidkundigen geven in de Gentsche Boedelbeschrijving zeer juiste overzichten, kunstgebouwen en voorwerpen.

De jaargang van 1902 (April) komt mij zeer belangrijk voor. Hij geeft eene lijst op, verwijzende naar 17 verschillende boeken en tijdschriften, waarin de Gentsche voorwerpen uit hunne beschrijving, min of meer uitvoerig behandeld worden, en afgebeeld zijn.

Voor 1902 komt mij de 25e aflevering zeer interressant voor: Zij behandelt met groote nauwkeurigheid het beroemde vleugelaltaar uit S. Bavo : De aanbidding van het Lam (Gebr. H. en J. van Eyck) waarvan de *Société philosophique de Paris* onlangs eene prachtuitgave heeft aangekondigd. — De beschrijving neemt 10 nummers of losse vellen, d. i. eene geheele aflevering in beslag.

De platen echter zijn niet goed tot hun recht gekomen om rede het grove papier. Om eens een verschil te zien moet men Gietmann und Sörensen, 4e deel, op bl. 146/47 openslaan of Frantz' Handbuch der Kunstgeschichte.

Voor 1903 (Maart) trok eene goede plaat van Rubens, gegraveerd door P. Spruit en F. Gilsen (1700), vooral mijne aandacht. Zij stelt S. Franciscus vóór welke de 5 wonden ontvangt,

Verder de aflevering van October waar een reusachtige kandelaar van 2,40 M. hoogte wordt afgebeeld, die te Dinant op de tentoonstelling geweest is.

Het bezwaar waarop ik voornamelijk wil wijzen is de uitgave op losse vellen, 29 afleveringen immers zijn er reeds verschenen en nog steeds is de reeks niet geeindigd. Hoe lastig is het voor iemand die de zaken en beschrijvingen naar tijdsorde wil rangschikken, zoolang te wachten op de voltooing — vooral als hij niets heeft laten inbinden, dáár hij telkens een of ander stuk of los papier kan verliezen.

En heeft hij dan eenmaal een boekdeel in band vereenigd (wat voor 't bewaren noodzakelijk is), hoe onaangenaam is het

dan telkens ééne bladzijde vrij te houden waarop niets gedrukt staat.

Eene uitgave op losse bladen, die den boekenliefhebber zulke zorg oplegt, kunnen wij niet goedkeuren, — hiertegen weegt het zwakke voordeel door den heer Bergmans in zijn verslag aangehaald bij lange niet op. Overigens verdient de kloeke werklust en het verspreiden dezer degelijke beschrijving allen lof. X. SMITS.

Renan als Schriftverklaarder, lezing gehouden door C. Houben, pastoor, voor de leden der R. K. Studentenvereeniging « Veritas » te Utrecht. (Utrecht bij Wed. Van Rossem en Tongeren bij Theelen.

Het is eer een gezellig praatje dan eene droge ernstige lezing. Het beste deel van het boekje zijn die bladzijden waarin schrijver toont hoe lichtzinnig Renan met de schriftuuruitlegging omsprong. Het geheele getuigt dat Pastoor Houben op de hoogte is van de zaken die hij behandelt. De luchtige toon van het opstel maakt het lezen dezer bladeren eer tot een verzet dan tot eene geestinspanning. Toch komen er eenige kwinkslagen in voor die wij liever hadden zien wegblijven om het ernstig karakter van het schrift te bewaren. De taal is goed verzorgd, eenige slordigheden daargelaten. X.

A. Verwey, *Het leven van Potgieter.* Haarlem, H. D. Tjeenk Willink & zoon, 1903 (*fl.* 3.50).

Men kon *a priori* zeggen, dat een leven van Potgieter door Albert Verwey in de hoogste mate interessant zou wezen, en zelfs van verre niet gelijken op het over hetzelfde onderwerp bestaande werk van Groenewegen. Deze heeft eene met veel zorg bewerkte *uitwendige* geschiedenis van Potgieter's levensloop geschreven, zonder door het uitwendige heen tot in het innerlijk bestaan van zijn held door te dringen. Zeer stellig heeft zijn werk verdienste, en het is onmisbaar bij de studie van Potgieter; maar daarnaast was plaats gebleven voor die *innerlijke* geschienis, voor een levensbeschrijving die zou trachten bloot te leggen en te verklaren wat er in het hoofd en het hart van den koopman-dichter is omgegaan, en waar wij tot nog toe zoo weinig over wisten.

Dit nu heeft Verwey gepoogd, en zijn pogen verdient alleszins geloofd te worden, al is hij er niet heelemaal in geslaagd, en al blijft er meer dan een punt in het duister. Die taak was trouwens — laat ons dat niet vergeten — zeer moeielijk, te meer daar, zelfs na het bekend maken van Potgieter's brieven aan Huet, er nog veel min of meer mysterieus is : vandaar allerlei gissingen waarvan verschillende slechts op zwakke gronden steunen.

Doch Verwey's werk is niet enkel een zuiver psychologische studie : Het handelt over Potgieter, den dichter, en deze is niet los te maken van de omstandigheden van tijd, plaats, enz. waarin hij leefde. Het moest dus noodzakelijkerwijze ook een stuk letterkundige geschiedenis worden. Natuurlijk kunnen wij er niet aan denken Verwey's uitspraken over personen, toestanden en feiten afzonderlijk na te gaan en te bespreken ; maar is

dat ook noodig? Al kan men zich niet vereenigen met vele van zijne beschouwingen; al moet men betreuren dat hij niet altijd helder is (zoo spreekt hij b. v. het heele boek door over romantisme en romantisch, zonder dat de lezer eene duidelijke voorstelling bekomt wat daardoor precies wordt bedoeld); al zal menigeen de opmerking maken dat hij in de verheerlijking van Potgieter wel wat te ver gaat en onbillijk wordt voor anderen: toch blijft het waar dat zijn werk van groote beteekenis is, veel te denken geeft, moet ter hand genomen worden en bestudeerd door al wie belang stelt in de letterkundige geschiedenis der 19e eeuw.

Een woord nog over den vorm.

Verwey is kunstenaar, en juist daarom heeft men het recht groote verwachtingen te koesteren met betrekking op den vorm. Daarin wordt men nu wel niet teleurgesteld; maar het moet toch gezegd dat Verwey's stijl niet zelden stroef is en gekunsteld. Te veel gewrongen zinswendingen komen voor, en men heeft kunnen wijzen op sommige « verflensde mooiigheden » (als b. v. « de verborgen bloeiende bloem van zijn dichterschap was hier in de zon van de openbaarheid geraakt »), die leelijk afsteken op de doorgaans onberispelijke uitdrukking. C. L.

Histoire de la Théologie positive depuis l'origine jusqu'au Concile de Trente, par *J. Turmel*, prêtre du diocèse de Rennes, Paris-Librairie Delhomme et Brignet, 1904.

Hier hebben we het eerste boekdeel der « Bibliothèque de théologie historique », reeks werken, die verschijnen zullen onder de leiding der leeraars in godgeleerdheid aan het katholiek Instituut van Parijs. Turmel reeds bekend door zijne studies over de erfzonde, de eschatologia enz., heeft in dit werk voor doel na te zoeken het gebruik en het uitbreiden der bewijzen, voorgebracht gedurende de ontwikkeling der geloofspunten.

Eerst de bewijzen uit het H. Schrift, dan de bewijzen uit de Kerkleeraars, zoo doorloopt Turmel de geschiedenis der bijzonderste dogma's van de eerste tijden af des Kristendoms tot aan Karel den Groote, en in het tweede deel, van Karel den Groote tot aan de kerkvergadering van Trente.

De bijzonderste geloofspunten vinden er hunne plaats; de leer der H. Drievuldigheid, de Marialeer, erfzonde, H. Sacramenten, enz. alleenlijk de leer van het Verlossingswerk, is omtrent heel en gansch verwaarloosd.

Het is een schoon boek : men heeft heel de ontwikkeling der H. Kerk voor oogen, in het uitdrukkelijk staven harer dogma's. Het is de uitslag eener lange, gewetensvolle studie. Voor hen nochtans die eene volledige tekstenlijst hadden verwacht, zoodat zonder verder nazoeken der bronnen, zij over de juistheid der besluiten konden oordeelen, voor hen kan het boek niet gansch voldoende wezen. Toch is het een werk van ernstige gehalte, waar veel, heel veel uit te leeren valt. Het zal aan menigen geleerde eene kostbare hulp brengen. J. KAUTZEN.

Kunstlehre in fünf Teilen von Gerhard Gietmann S. J. und Johannes Sörensen S. J. Fünfter Teil, Aesthetik der Baukunst,

Freiburg i. B., Herder'sche Verlagshandlung, 1903; 390 blz. Mk. 6.—, Fr. 7.50 (1).

Met dit vijfde deel der *Kunstlehre* is dit gewichtig werk voltooid, wat binnen weinige jaren het licht heeft gezien.

Wij hebben bij vroegere gelegenheid (2) reeds de goede hoedanigheden ervan in 't licht gesteld. Dit vijfde, nu verschenen deel doet voor de vroegere deelen niet onder en de geest van den inhoud der vier voorafgaande gedeelten wordt niet miskend, zooals weleens bij andere schrijvers het geval is.

De schrijvers verdeelen den arbeid als volgt.

Er wordt in de eerste plaats aangegeven, welke stoffen naar hunne meening tot bouwen geeigend schijnen, als hout, ijzer, tin, glas, steen, enz. Dan   † ALB. THIJM.

(Hier is de pen aan de hand van den kloeken strijder voor het schoone ontglipt... R. I. P. — *Red.*)

L. **Pastor**, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*. IIe Deel, 4e druk; Freiburg in Baden, Herder. 1904, LX en 816 blz. Prijs : 11 Mark.

Het tweede deel van dit reuzenwerk, *Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance von der Thronbesteigung Pius II. bis zum Tode Sixtus IV*, verschijnt nu reeds in de vierde, verbeterde en vermeerderde oplaag. Wat deze uitgave bijzonder belangrijk maakt, zijn de nieuwe, scherpzinnige hoofdstukken aan de kunst onder het pausschap van Pius II, Paul II en vooral Sixtus IV, gewijd. Steinmann heeft weliswaar over de muurschilderingen der Sixtijnsche Kapel een nieuw licht verspreid; maar Pastor voegt aan Steinmann's ontdekkingen nog geheel oorspronkelijke bijzonderheden toe. Eenige tafereelen, die Steinman niet kon duiden, worden door Pastor zelfs ten volle en voor 't allereerst verklaard (3).

Geheel nieuw is ook het volgende :

De hoofdgedachte in de Sixtijnsche fresken uitgedrukt is de *drievoudige* macht der Pausen; Pastor ontdekt echter nog een tweede hoofdgedachte in dien cyclus : de noodzakelijkheid eener *wettige* roeping, zending en voorbereiding ter uitoefening van het heiligste ambt dezer wereld.

Van alle schriften die sedert de vorige drukken van zijn werk verschenen zijn, heeft Pastor kennis genomen ; ook nieuw ontdekte akten uit het Vaticaansch archief, het archief van Montepulziano, het staatsarchief van Venetië, de bibliotheken van Toledo, Ravenna, Perugia en Salzburg heeft hij doorgewerkt. Kortom, de vierde oplaag van het tweede deel is onontbeerlijk voor allen die grondig en wetenschappelijk werk over het genoemde tijdvak willen leveren.   A. V. E.

Federico Flora. *Manuale di Scienza delle Finanze*, Seconda edizione. Livorno R. Giusti, 1903.

Een lijvig boek, van 530 dichtgedrukte bladzijden, waarin de schrijver een systematisch overzicht geeft van de staatsuit-

(1) Deze beoordeeling is niet voltooid. Prof. Alberdingk begon ze eenige dagen voor zijn dood.

(2) Men vergelijke *Dietsche Warande* 1900, I, bl. 280; 1901, I, 298; II, 531.

(3) Blz. 708, aanmerking 1.

gaven en bijzonder van de verschillende inkomsten waarmee zij worden gedekt. Zoo worden beurtelings onderzocht de opbrengsten der domeinen, de taksen en de belastingen : het waarom en het voorwerp der belastingen, de overdracht der belasting, met andere woorden op wien de belastingbetaler den druk der belasting kan omslaan, en ten laatste de verschillende soorten van belastingen : de *rechtstreeksche*, a) op het bezit; b) op de voortbrengst van 't bezit of c) op het inkomen, en de *onrechtstreeksche* die in Italië zulke groote rol spelen. In 1901-2 beliepen de rechtstreeksche belastingen in Italië tot 487 millioen frs, de onrechtstreeksche tot 980 millioen. Ten slotte komt een bijvoegsel over de gemeentefinanciën.

De schrijver heeft eerst en vooral Italië in 't oog, en dat zal hem wel niemand ten kwade duiden, want daar juist laat het belastingstelsel meer te wenschen over dan in de naburige landen; het buitenland echter roept hij ook in waar het te pas komt ter vergelijking of om zijne meening te staven.

In zulk een werk moet men natuurlijk niet te veel nieuws gaan zoeken : dat vindt men meer in détailstudiën; van wat vóór hem geschreven werd heeft de schrijver echter goed gebruik weten te maken. Zijne meeningen kunnen wij hier niet bespreken; dit moeten wij echter doen opmerken dat hij over velerhande zaken een eigen gedacht heeft, en zonder hem daarom in alles bij te stemmen mag men toch erkennen dat zoo iets blijk geeft van studie en klaar doorzicht.

Hij is veel bij de Duitsche theoretikers ter school gegaan; hunne leeringen neemt hij niet altijd aan, maar hun theoretische geest, die genoegen schept in verdeelingen en onderverdeelingen, heeft hij hun wat afgeleerd, en dat is een algemeene grief die hem stellig mag ten laste gelegd worden. Verdeelen en onderverdeelen is goed om klaar te zien en te doen zien in eene verhandelde zaak, maar te veel brengt duisternis en verveling in de plaats van licht. Een tweede algemeene grief is dat de schrijver te veel belang hecht aan sommige onderdeelen die, in een werk als 't zijne, zeker verdienen aangeraakt te worden, maar voor dewelke een uitvoerig onderzoek elders te huis hoort, zoo bij voorbeeld het wezen van den Staat, wat valt binnen het bestek van den Staat, enz. Dat neemt nu echter niet weg dat wij hier te doen hebben met een ernstig boek, dat over 't Italiaansche belastingstelsel goed inlicht en tevens aan te bevelen is aan dezen die, bij middel van een algemeen werk, op de hoogte willen komen van de hier verhandelde zaken. E. Vl.

OVERZICHT DER TIJDSCHRIFTEN

Tijdschrift voor Boek- en Bibliotheekwezen. Jan.-Febr. 1904. Een degelijke aflevering.

De opstellers wenschen den werkkring van hun tijdschrift te verbreeden, en mede te werken tot de beweging voor volksbibliotheken, zooals die in Amerika zulk een ongehoorde uitbreiding genomen heeft. Zij willen ook trachten de boekenliefhebberij, de bibliophilie te beoefenen met het oog op vruchtbare wetenschap, opdat het streven voor het boek niet langer weze « de min of meer dilettantische liefhebberij van fijnproevers en rentenierende boekenverzamelaars ». De redactie zal voortaan bestaan uit twee Noord- en twee Zuidnederlanders, de hh. J.W. Enschedé (Overveen), Dr. P. C. Molhuysen (Leiden), V. A. Dela Montagne en Emm. de Bom (Antwerpen). Eene zeer onderhoudende studie van M. Rooses handelt over de wijze hoe de Plantijnsche drukkerij aan haar letters kwam, van 1555, toen zij op zeer bescheiden voet werd ingericht, tot 1589; over de stempelsnijders en gieters die achtereenvolgens voor Plantijn werkten; eindelijk, over de merkwaardigste Plantijnsche alfabets met beeldwerk, die tot ons kwamen. Vele reproducties van Plantijnsche lettertypen, en van beeldletters luisteren dit opstel op. — Van Prosper Verheyden het eerste deel van een studie over het gezangboek van Margaretha van Oostenrijk, met zijn merkwaardige miniaturen, waarvan twee gereproduceerd worden. — Eindelijk wordt door P. C. Molhuysen behandeld de heele geschiedenis van de Leidsche Universiteitsbibliotheek, sedert 1575, toen ze gesticht werd. Een binnenzicht van de Bibliotheek, ten jare 1610, vertoont ons in een soort kapel de boeken zorgvuldig aan de leestafels geketend; leestafels echter, die geen zitten veroorloofden : men moest rechtstaande de werken doorbladeren. — De kroniek, welke mededeelingen brengt over Bibliotheken (Amsterdam, Antwerpen. Brussel, Gent, Haarlem, Parijs, Rotterdam, Turijn) en de bespreking van nieuwe uitgaven, alsook de Mengelingen bieden veel belangwekkends.

Vlaanderen. Januri 1904.

De Kroonluchter, door Herman Teirlinck. In dit begin van een roman leeren wij hoe Ree zijne klein-renteniershooveerdij te goed doet aan een feest hem aangeboden als voorzitter, door het kunstgenootschap « de Kroonluchter ». — *Hollandsche en Vlaamsche Literatuur*, Aug. Vermeylen. — *Een Dag*, ruw-realistische novelle van Lodewijk de Schutter. — *Koolmijnen in de Kempen*.

Lodewijk Erps wijst er op hoe een degelijk Vlaamsch vakonderwijs noodig is om ook de industrieele Kempen Vlaamsch te houden. — *Verzen* van Constant Eeckels, Adolf Herckenrath, Richard de Cneudt, René de Clercq.

— Februari.

De Kroonluchter, kunstgenootschap (vervolg). In vele bladzijden wordt *aanschouwelijk* gemaakt hoe Ree *den nadag* van het feest overbrengt. — *Hollandsche en Vlaamsche Literatuur* (vervolg). A. Vermeylen leert ons waarom onze literatuur meer van en vóor het volk is, dan die van Holland. — *De Blijde Wereld. Reden over Mensch en Maatschappij door Frederik van Eeden.* Bespreking van Mr. J. van Overloop. — Van René de Clercq : *Een Nachtegaal...* vrij naar naar Guido Gezelle, en *Hoort gij den Eik?*

— Maart 1903.

Herman Teirlinck vervolgt zijn boeiend verhaal *De Kroonluchter*, een Vlaamsch Kunstgenootschap. De zitting van den kring is goed geteekend. — Van Buggenhout in *Zwervend Leven* beschrijft ons een leurder met zijne zwangere vrouw, die onbekwaam om verder den langen weg onder hevigen zonnebrand voort te zetten, op een hollende en rammelende kar geladen wordt. In 't dorp aangekomen is de vrouw stervens ziek en bezwijkt, terwijl haar man in een afgelegen vlekje den geneesheer is gaan halen, 's anderendaags wordt de vrouw begraven en de beproefde man gaat heen... alleen met zijn smart.

De Vlaamsche Kunstbode, Februari 1904.

Een Val, fragment van Reimond Styns. -- Slot van G. Segers levensbeeld : *Pater Daems*, « een stijl, die hem alleen toekomt, heeft hij, dit is mijne meening altans, in zijne poëzie niet ter beschikking. Men is geneigd te denken, dat hij op zijn Kruiwagen vooral goed gezeten is ; daar raadpleegt, ondervraagt hij slechts zich zelven. Daar ook is hij geheel en al persoonlijk, en zeer dikwijls echt artistiek » — Van Zeger De Veen de aanvang van : *Sedan. Vijf dagen op een slagveld en tusschen gewonde soldaten.* — Verzen van Dr, Eug. Oye en Jacob Stinissen.

De Banier, Maart 1904.

Van E. H. J. G(eurts) de letterkundige ontleding van Vleeschhouwer's humoristische redevoedering : *Wat is rhetorika.* — *De IJsvogel*, gedicht van Lod. Vits. — Aanteekeningen, van veel belezenheid getuigende, over « mijnbouwkundige woorden » Grovery, zandery, schlizery en brikkery.

Germania, Maart 1904.

Niet alle Duitschers zijn voorstanders van het aanleggen van ijzerenwegen in de Duitsche kolonie van Oost-Afrika. E. Von Liebert wil aantoonen, in 't artikel *Eisenbahnbau in Deutschostafrika*, dat Duitschland meer moet doen voor die kolonie. — Slot van Mr. Coenen's *Verpachtingen en Landeigendom.* — Voor Dr. Reismann-Grone is 't zeker dat Chamberlains tolpolitiek zal zegepralen, en dat het niet lang zal duren vooraleer

Engeland met zijn kolonies een tolverbond zal gesloten hebben. De Europeesche nijverheid wordt zoo van de belangrijke Britsche markt afgesloten. Daarom is 't noodig, meent hij, dat de landen van midden-Europa ook een tolverbond aangaan. Dit denkbeeld, vóór korten tijd nog als fantazie uitgekreten, wordt voorbereid door het *Mitteleuropäische Wirtschaftsverein* in Januari l. l. tot stand gekomen en waar deel van uitmaken de bijzonderste politieke mannen en nijveraars van Duitschland, Oostenrijk en Hongarije. — Slot van Johan Lefèvre's vertelling *Herinnering*. — De Franschen zien met leed dat de Fransche handel in Antwerpen achteruit gaat, de oud-minister Baudin zou van Duinkerken eene groote handelshaven willen maken. Zijn plan wordt hier kortbondig uiteengezet,

Volkskunde, 11e-12e aflev.

A. De Cock bespreekt *Oude Nederlandsche Volksboeken* : De historie van Floris ende Blancefleur, de Genoechlijke history van den reus Gilias, de Historie van Jan van Beverley, drie uitgaven van Dr. Boekenoogen, en Die schoone hystorie van Malegijs, uitg. door M. Kuiper. Bespreker wijst op de talrijke folkloristische bestanddeelen die in die wonderverhalen voorkomen. — *Spreekwoorden en Zegswijzen* : de reeks muntnamen wordt gesloten met malië, heller en mijt; dan komen afstandslengte- en landmaten aan de beurt : mijl. — Zes *Nederlandsche sprookjes en vertelsels* (43-48) meegedeeld door Dr. Boekenoogen. — *Volkssagen* (De Doode te gast genood) door Dr. Boekenoogen en A. De Cock (met zangwijze). — *Kroniek* : De Liederavonden van het Willems-Fonds. (Nota : Ook aan Katholieke zijde wordt sedert jaren voor de verspreiding van het Nederlandsch lied gezorgd). — Boekbeoordeelingen.

De Vlaamsche Wachter, Februari 1904.

Zit in een nieuw kleed; zoo komt hij deftiger voor. Vervolg van L. Dosfel's opstel over *Oude en nieuwe Richting in de Vlaamsche Beweging*. De redenen voor en tegen ingebracht worden kortbondig, te kortbondig, besproken. « De opvatting van de nieuwe richting in de Vlaamsche beweging schijnt me veel ernstiger en steviger gesteund dan die der oudere strijders. Zij is meer op de werkelijkheid gebouwd en leidt tot practischere uitslagen. De grondslag dien Vermeylen en Mac-Leod voor de Vlaamsche beweging leggen, rust vaster en dieper ». — Bert van Mettenyen geeft het begin eener vertelling : *Van Jan Muylaert*. — Van Kan. J. Muyldermans het slot van 't artikel : *Op de manier van wijlen pater Loriquet!* De dwaasheid, die men aan pater Loriquet nog soms toeschrijft, als zou hij in een geschiedenisboek Napoleon den Iste doen doorgaan voor de luitenant-generaal van Lodewijk den XVIIIe is kwaadwilligheid : pater Loriquet schreef de bedoelde *Historia Francia* niet, en in die *Historia* staat niets dergelijks. — *Blaai en Bluf*, een schetske van Emiel Hullebroeck. — Verzen van P. Back, Herman Broeckaert en René De Clercq.

Tijdschrift van het Willems-Fonds. 9e jaarg. 1ste afl.

Ons Hart, schetske door Frans Van Cuyck. — Van A. Bracké een vulgarisatieartikel over : *Waarom is de hemel blauw*. — Verzen

van Fr. Deckers. — In een opstel *Vlaanderen* geeft Ad. H.(erckenrath) een vluchtig overzicht der werken van de bijzonderste jongere Vlaamsche schrijvers, met portretten van Aug. Vermeylen, Prosp. Van Langendonck en Herman Teirlinck. — Prof Pirenne bespreekt zeer gunstig het *Oorkondenboek der stad Gent* van Jul. Vuylsteke, « den eerlijksten, den geduldigsten en den scherpzinnigsten der geschiedonderzoekers. — Voorts het verslag over de jaarlijksche algemeene vergadering van het Willems-Fonds.

De Taalstrijd hier en elders, afl. 2, 3 en 4 voor 1903-04.

Begint met eene uitvoerige ontleding van den uitslag der algemeene volksoptelling van 31 December 1900, in zooverre deze de gesproken landstalen betreft. — Onder den titel : *Onze taal in de Kamers*, wordt medegedeeld wat van November 1902 tot einde 1903 belangrijk voor of tegen werd gezegd. — *Onze taal in de Burgerwacht :* het schrijven aan Senator Van der Kelen gestuurd door het Nationaal Vl. Verbond. — Het artikel van Aug. Opdebeeck over het Vlaamsch als rechtstaal, verschenen in het Rechtskundig tijdschrift van Vl. België, staat hier overgedrukt. Ook nog het schrijven van het Nationaal Vl. Verbond aan Z. M. den Koning om, ter gelegenheid der nationale feesten in 1905 te beginnen met de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool. — Ten slotte twee oorspronkelijke artikels van Gustaaf Segers : *Het Alldeutscher Verband* (de bond der pangermanisten : ontstaan en doel) en *Kleine Nationaliteiten*. « Men diene het in Duitschland wel te weten : het *Alldeutscher Verband* is hier niet leefbaar : het telt, in gansch Vlaanderen, geene twintig aanhangers. »

Bijdragen tot de Geschiedenis, bijzonderlijk van het aloude Hertogdom Brabant. Feb. 1904.

D. Ursmer Berlière deelt Vaticaansche documenten mee betrekkelijk de abdij van St-Bernard aan de Schelde. — E H. Goetschalckx geeft aanteekeningen over plebanen en kapelanen uit de 17e en 18e eeuw van St-Gummaruskerk te Lier. Hij begint ook nog een opstel over de scheiding van Schooten, Merxem en St-Job-in-'t Goor — Dr. E. Van der Mynsbrugge deelt het testament mede van Lodewijk van Leefdael (21 Nov. 1283), belangrijk omdat het de opgave bevat der minderdroederkloosters in Brabant, der weldadigheidsgestichten van Leuven, Mechelen, Vilvoorde en Brussel en van het getal priesters der parochiale geestelijkheid van rond Leuven.

Biekorf, nr 4 1904.

Intermezzo, een schetsken naar Ludwig Nüdling. — L. De Jaegher bespreekt den Verzenbundel : *Primula Veris* van Cæs. Gezelle : « eene van de sterke kenmerkende gaven van Primula Veris is juist de eigenheid, de oorspronkelijkheid der schilderijen en aandoeningen : zij zijn scherp gezien en diep gevoeld; zij zijn niet gemaakt, maar gegroeid. »

— nr 5.

E. H. Linnebank schreef in *De Katholiek* (Dl. CXXV) over *Het Koppelteeken der Modernen*, zijn opstel staat hier overgedrukt

met eenige aanmerkingen van E. H. Jan Craeynest. — *Pier-Jan die geen fransch en kan*, Guido Gezelle's vader, wordt ons voorgegesteld door E. H. Cæs. Gezelle. (Zie Omroeper.)

Het Katholiek Onderwijs. Maart 1904.

Vervolg van het opstel *Geschiedenis en opvoedkunde.* Ditmaal gaat het over Karel den Groote en Alcuinus. — Vervolg der studie *Over eenige verschillen tusschen de Afrikaansche schrijftaal en de onze.* Worden meegedeeld het begin der redevoering van Bon du Sart de Bouland, Gouverneur van Henegouwen, bij de opening van den zittijd van den provincialen raad, den 7 Juli 1903, over het *Alcoolisme*, het vervolg van prof. de Ceuleneer's verslag over den 5 jaarlijkschen wedstrijd van Nederlandsche Letterkunde en het vervolg van Pater Alexis' *Bilan de l'année 1903.*

Ontwaking, nr III-IV, 1904.

Frans Vermeulen begint een opstel over : *Een stuk Fransche geschiedenis* (1848) : hier hebben we de voorbereiding der omwenteling van 1848, in socialistischen zin uiteengezet. Van denzelfden schrijver nog een oproep om verzet aan te teekenen tegen de onderdrukking der werkstaking van Alcala del Valle, in Spanje. Toen de republikein Junoy de hier aangeklaagde gruweldaden te berde bracht in 't Parlement, werden ze door minister Garcia Alix geloochend. Schrijver houdt ze hier staande en hoopt « dat er eene beweging zou ontstaan, die de paapsche regeering van Alonzo XIII zou omversmijten, hetgeen haar reeds lang verdiende loon moest zijn ». Deze zin duidt den toon aan van 't artikel. — Segher Rabauw pleit ten voordeele eener vrije Vlaamsche Hoogeschool te Antwerpen. Men begint er nog niet mee, schrijft hij, de Gentsche Hoogeschool te vervlaamschen, en volgens de voorstanders van dit plan zal de vervlaamsching, wanneer ze eens begint, 20 jaar duren en dan nog niet volledig zijn. — *Het ander zicht*, een fragment uit een roman van Georges Eekhoud die binnen kort verschijnen zal. — Ed. Greene ziet geen ander redmiddel voor de Macedoniers dan « drukking op de Europeesche volkeren en gewelddadig optreden der opstandelingen, niet alleen in Macedonië maar in heel Turkije, zoodat de beursdieven, uit schrik voor hun goud, de zaak der menschheid dienen ». *Ontwaking* slaat er door, zooals de lezer ziet. — Voorts nog een fragment *Ziekenbezoek* door L. Baekelmans en verzen van Siska Van Daelen.

Durendal. Février 1904.

Vooraan *Over Kerkmuziek* : de brief van Paus Pius X aan kardinaal Respighi, vicaris generaal van Rome. « Beaucoup de choses devront être, ou supprimées ou corrigées dans les chants des messes, des litanies de la Vierge, de l'hymne eucharistique; mais ce qui réclame un complet renouvellement, c'est le chant des Vêpres dans les fêtes célébrées par les diverses églises et basiliques »; dan de *Motu proprio* en de onderrichtingen van den paus over de Kerkmuziek. — E. H. H. Moeller wijdt eenige ontroerde woorden aan wijlen Prof. Alberdingk Thym die had « une âme ardente, enthousiaste, juvénile, éprise d'art au plus

haut degré ». — *Le Seminariste*, een schetske door Georges Reney; verzen van Fern. Severin, Maurice Lauzon en Georges Marlow. Kronieken over kunsttentoonstellingen en muziekuitvoeringen.

La Fédération Artistique. 28 febr. 1904.

Les portraitistes au XVIII siècle, door Edgar Baes. « C'est précisément cette tendance à un charme un peu superficiel par sa légèreté même, à un aspect décoratif qui étonne, égaye et séduit, que l'art français a toujours offert à nos compatriotes, dont les plus intelligents seuls ont su profiter de ces exemples contrastant avec nos contingences assez lourdes et peu excitantes. Un peu de sel attique manque souvent à l'art flamand et cet assaisonnement ne saurait lui venir que du foyer véritable de l'esprit mondain et des arts de l'intelligence, c'est à dire de cette France où toutes les nations viennent chercher le mot d'ordre d'un Progrès toujours neuf » ! !

— 13 Maart, 1904.

L'enseignement du Beau, een pleidooi van Louis Dauve ten voordeele van 't aanleeren der kunstgeschiedenis in de scholen bij middel van « 1° les collections de gravures; 2° les projections lumineuses; 3° la visite aux musées. » — Van Ed. L. de Taeye: *La libre Esthétique et l'Impressionnisme :* een klaar overzicht van 't realisme, het impressionisme en het neo-impressionisme of puntschilderen bij de schilders in de 19e eeuw.

20 Maart 1904.

Edg. Baes in *L'Art du moment*, trekt nog eens te velde tegen de impressionnisten « Tachistes, pointillistes, bâtonnistes, virgulistes, etc. » — Ed. L. de Taeye geeft het vervolg van zijne studie : *La Libre Esthétique et l'Impressionnisme.*

Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles, 1904, livr. I et II.

Une cinquedea aux armes d'Este, bewaard in het museum der Hallepoort te Brussel, een « de ces épés courtes à large lame, du type que l'on a appelé langue de bœuf et que les archéologues sont convenus aujourd'hui de désigner sous le nom Italien de *Cinquedea.* » wordt breedvoerig beschreven doòr Ch. Buttin. — Een belangrijk artikel van G. de Marez over *Les sceaux des Corporations Bruxelloises*, bijdrage tot de geschiedenis van 't gildewezen te Brussel, in de middeleeuwen. — *Le Cimetière franc de Villers-devant-Orval*, ontdekt in 1889, wordt beschreven door J. Carly en Bon A. de Loë. — Het grootste deel van deze aflevering wordt ingenomen door het vervolg van J. Capart's studie : *Les debuts de l'art en Egypie*, met talrijke afbeeldingen : de vroegste beeldhouw- en schilderkunst, de dans, de muziek en de poesie worden beurtelings besproken.

Revue Générale. Maart 1904.

V. Brants. *Le mouvement ouvrier d'organisation professionnelle en Allemagne.* Meer en meer winnen de vakvereenigingen veld in het Duitsche rijk. In October 1903 werd te Francfurt eene vergadering gehouden om de niet socialistische werklieden te groe-

peeren : protestanten en katholieken gaan samen om de belangen van de werklieden, met uitsluiting van politiek doel, te behartigen. Het centrum in den Reichsdag bevoordeeligt de uitbreiding der vereenigingen. — Detlev von Liliencron : *L'Enseigne Schadius*. — Edm. Maynial : *Eugène Fromentin* — P. Halflants : *La Situation du Catholicisme en Norvège*. Op 2,239,800 inwoners telt Noorwegen 2000 katholieken. Sedert 1845 hebben zij eigen parochies met eigen priesters. Kloosterzusters bedienen gasthuizen en scholen. De gemeenten mogen zelf de katholieken van de schoolbelasting ontslaan, daar waar dezen scholen hebben gesticht. Eene naturalistische strekking die van de Hoogescholen uitgaat, kan, door den bestaanden godsdienst te ondermijnen, ten voordeele strekken van het ware geloof. — Ch. L. Legrand : *St-François d'Assise*. — A. de Ridder : *Quelques notes d'Histoire nationale contemporaine*. — Cte G. Verspeyen : *Lettre à un supérieur de Collège*. Volgens graaf Verspeyen druischt het wetsvoorstel Coremans drijmaal tegen de grondwet aan : het strijdt tegen de vrijheid van onderwijs, de vrijheid der talen, de gelijkheid der Belgen voor de wet. Het voorstel zou gevaarlijk zijn voor de katholieke partij, daar het onvermijdelijk tweedracht zou zaaien, en de Vlamingen op kiesgebied evenals in zake van onderwijs onrecht aandoet tegenover de Walen. De wet zou eene oorzaak van ophitsing zijn der twee belgische rassen tegen elkander. — J. Ageorges : *Deux pages d'Introduction à l'étude du XVIIIe s.* — Gollier Ruelle : *La Corée*.

Revue Néo-Scolastique. Février 1904.

D. Mercier : *La liberté d'indifférence et le déterminisme psychologique*. De mensch is *niet* vrij, vermits hij steeds ter handeling bewogen wordt door het grootste goed, dit is de grondbewering van het zielkundig determinismus. De mensch is *toch* vrij, bewijst D. Mercier, niet omdat de voorkeur aan een van de twee voorwerpen gegeven vrij is ; (deze om redelijk te zijn moet aan het beste of liever aan het als best geschatte geschonken worden;) maar omdat de mensch zelfs tegenover het verkorene voorwerp nog vrij blijft daar dit benevens zijnen goeden kant ook eenig kwaad bevat. — J. Halleux : *La philosophie d'Herbert Spencer*. Het agnosticism van den onlangs overleden Engelschen wijsgeer verklaart het wezen in zijn eigen onkennelijk, maar wij gelooven dat het bestaat, zonder het te kennen. Zijn evolutionism is een vooringenomen gedacht, dat Spencer heeft willen bewijzen uit zucht naar eenheid : dit evolutionism heeft hij op de zedeleer toegepast en het doeleinde dezer laatste tot een onvrij streven naar maatschappelijke volmaking vernederd. — D. Nys : *L'hylémorphisme dans le monde inorganique*. Is ieder slach van levenlooze stoffen eene bepaalde zelfstandigheid, of moeten zij allen tot ééne enkele grondstof herleid worden wier hoedanigheden van soort tot soort verschillen ? Men heeft, zegt Professor Nys, tegen de eerste bevestiging, waarvan hij partijganger is, verscheidene beweegredens aangehaald, die in der waarheid geene genoegzame bewijzen zijn. — Dr. James Lindsay : *La philosophie de Saint Thomas*. Een belangwekkend artikel van eenen bewonderaar die geen thomist is ; de studie

handelt bijzonderlijk over de natuurlijke godsgeleerdheid van den H. Thomas. — *Mélanges et Documents* : l'institut Carnégie, chronique philosophique. — *Comptes-Rendus*.

Revue de l'Université de Bruxelles, Januari 1904.

Georges Dwelshauvers schrijft zijn indrukken neder die hem zijn bijgebleven uit de geschriften van Louis Ménard, een droefgeestig denker, te midden eener samenleving die zijn droomen niet verwezenlijkte : « le concert des volôntés libres et l'accomplissement de la justice. », en die steeds het godendom en de democratie der Grieken, een beschaving en een godsdienst in warmere voeling met de menschelijke natuur, betreurde. — Paul de Reul, in een proeve van vergelijkende literatuurstudie, onderzoekt in hoeverre de Engelsche dichter Swinburne, onder den invloed stond der Franschen, V. Hugo, Baudelaire, Gautier, de Banville.

Februari 1904.

Emile Stocquart, *L'Administration de la justice au moyen-âge et sous l'ancien régime*. — Dr. Lucien Wilmart, *Contribution à l'Etude de l'Organisation et du Mécanisme articulaire chez l'Homme*. — Georges Dwelshauvers. *Le « Nathan » de Lessing* (fragmenten) *Adaptation*.

Bibliothèque Universelle et Revue suisse, Maart 1904.

Dupwix geeft het eerste deel eener studie over *Nicolaas Beets en Camera Obscura*. Hij beschouwt Beets als mensch en schrijver levend in een ontwikkeld midden dat een nieuwe richting gaf aan de Nederlandsche letteren, vooral bewondert schrijver Beets' standaardwerk : de Camera obscura, waarin geheel het Hollandsche leven met zijn zeden, gebruiken besloten ligt. — Pradez geeft het vijfde deel van zijn roman : *Réparation*. — Godet brengt het tweede deel van de onuitgegeven brieven van Juste en Cawline Olivier aan Sainte-Beuve. — Bernoud schrijft over de jongst belangrijkste ontdekking van het Radium. — *Nostalgie* is de titel eener novelle van Mailland. 't Is een verhaal van een Zwitsersch herder, in dienst bij een Russische princes, die sterft van verveling.

Het Nieuwe Dompertje. Febr. 1904. Uitg. W. v. Belle te Rotterdam.

Hedendaagsche Opvattingen omtrent misdaad en misdadiger, door *P. Buissink, Pr.* Het art. bestrijdt het stelsel van den Turijnschen Prof. Lombroso. — De eerste Proefneming met vrijheid van Godsdienst, door *J. W. van Heeswyck, Pr.* Eene belangrijke bladzijde uit de geschiedenis van Maryland in de 17e eeuw. — Geloof en Schriftcritiek, door *Th. Bensdorp, C. SS. R.* — Geschiedvervalsching. Is Prins Willem III langs wettigen weg koning van Engeland geworden ? door *J. van Zeyl*. — Gedichten van *J. Gefken* en *Zr*.

De Katholiek. Maart 1903.

Kap. Jos. van Veen vervolgt zijne beschouwing over de *Kunstschool te Beuron*. Hij beschrijft het karakteristieke, schilder- en beeldhouwwerk dat hij onlangs in St-Maurus kapel mocht be-

wonderen. Twee fraaie afbeeldingen zijn gevoegd bij zijn lezenswaardig opstel. — Pater B. D. van Breda O. P. gaat eveneens voort met zijne grondige critiek op Harnack's veelbesproken werk : *Het wezen des Christendoms*. — Kap. J. van den Dries bespreekt uitvoerig het te Parijs verschijnende standaardwerk : *Cursus scripturæ sacræ*, waarvan 31 deelen het licht hebben gezien. De drie laatste deelen worden behandeld. — Redemptorist Th. Bensdorp geeft eene grondige studie over den nieuwsten roman van Anna de Savornin Lohman *Geluks-wegen*. Schrijver weet te waardeeren en af te breken en is het daarom niet eens met de theoriën der schrijfster die pleiten voor vrije liefde. — Bij het begin van den vasten schenkt ons pater S. L. Braun O. P. twee treffende proeven van Lijdenspoëzie.

Groot Nederland. Maart 1904.

Heyermans geeft het eerste bedrijf van zijn spel-van-de stad : Bloeimaand. — Couperus vervolgt zijn nieuw werk, nl. « Endymion » geschreven in sonnetten. — Buitenrust Hettema geeft een belangrijk artikel : « Waarom volkstaal, waarom 't Fries bestudeerd » en besluit : « En voor 't leven, voor dichter-waardeering als voor de volksopvoeding, én voor onderwijs en wetenschap is bestuderen van alle volkstaal van belang ; meer dan waard is dit de taal, de litteratuur van het volk in 't hoekje land, daar aan de Noordzee, aan het aloude *Mare Frisium* ». — Constant eindigt zijn boeiende roman : Liefde. — Prosper Van Hove in « Vlaamsche kroniek » betreurt de ontaarding der Vlamingen « die de slachtoffers zijn van een zwak verleden ». Holland kan ons enkel en alleen tot zelfbewustzijn verheffen ». Holland mag dan ook niet langer met een soort van toegevende minachting op ons neerzien, Holland moet ons het kwaad der verleden eeuw kwijtschelden ; het moet zich meer en meer aan ons vertoonen, zelf weer tot ons komen en ons de hulpvaardige hand der verlossing toereiken ». — Leonhard geeft het naïeve kinderlijke goed weer in zijn schets : « Groote gebeurtenis ».

Wetenschappelijke Bladen. — Een bloemlezing uit buitenlandsche Tijdschriften voor Nederland bewerkt onder toezicht von Pr. Dr. W. Koster en Dr. A. Van Hoven. Maart 1904.

Dit degelijk tijdschrift opent met een artikel : *Canada tegenover het Britisch Imperialisme*. — Wijl al de gebeurtenissen overschaduwd worden door den oorlog van Rusland met Japan, wordt hier de verhouding dier twee landen nauw bepaald en afgeteekend. Ook wordt nog een artikel gewijd aan : *Het Panslavisme en de Russische eenheid*. — Heel belangrijk is het artikel : *De strijd om het bestaan en zijn gevolgen voor het menschdom*. De mensch heeft een individueelen en een maatschappelijken strijd te strijden. — *De wereldbeteekenis der Germanen*, is de titel eener voordracht gehouden door Dr. Wilser in het Alldeutscher Verband te Heidelberg. Om het verbond *aller* Germanen te verzekeren, om hun wereldheerschappij te vormen staan twee wegen open — een van binnenlandsche en een van buitenlandlche politiek. — Dr. Bärwald betoogt in een artikel : *Het idealiseeren*

bij de herinnering, dat we, bij een terugblik op ons leven, het schoone steeds zuiverder en inniger bewaren en besluit dat het idealiseeren der herinnering een middel is tot zelfbehoud en een wapen in den levenskamp. — Nog volgen twee belangrijke artikelen over *de Hedendaagsche Litteratuur in Frankrijk* en *Ernst Curtius, een levensbeeld in brieven.*

Onze Eeuw, Maart 1904.

De Savornin Lohman geeft een kritisch overzicht van de beide voorstellen tot grondwetherziening, het eerste ingediend door M. Drucker, het andere door M. Troelstra. — Kielstra in « Vrijwillige Boedelafstand » pleit tegen den uitverkoop van een deel van Holland's Koloniaal bezit in Indië naar aanleiding van de jongste Kamer-debatten. — Chantepie de la Saussaye geeft een hoofdstuk uit zijn levensbeschrijving van Beets. Dit hoofdstuk is gewijd aan Beets' verblijf te Heemstede. Zijn aard en zijn geest aldaar worden in een helder daglicht gesteld. — Wallis geeft verzen en Pabst, eene novelle : « Buitenkansje ».

Rechtsgeleerd Magazijn, 1e aflevering. 1904.

Baron van Ittersum handelt over « persoonlijke verplichting of erfdienstbaarheid van waterleiding; vrijwaring, onrechtmatige daad, schade ». — *Polak* bespreekt de verhouding tusschen hypotheek en later gevestigde zakelijke rechten. — Van Regteren Altena geeft een overzicht der Engelsche wetgeving gedurende de jaren 1901 en 1902. — Hamburger schrijft zijn indrukken neer over zijn verblijf als student aan de Universiteit van Bonn. Practisch wordt het rechtsonderwijs er gegeven en hij beveelt de Nederlandsche juristen een bezoek aan de Duitsche universiteiten sterk aan. — De Savornin Lohman heeft het over « De bewijslast in het Burgerlijk Geding ».

Van Onzen Tijd, 4e jaarg. nr 5.

Vooraan verzen van W. D'Hoop en Gaston Breeze. Marie Koenen geeft het begin van eene novelle : *Dolfs zonde* en Jan Stuyt de aanvang van *Italiaansche reisherinneringen. Van Oude Kunst en van Nieuwe.* Hier hebben we den Proloog en « Florence ». « Vooral in onzen tijd van grove verwording, nu een weinig conscientieuse bouwkunstenaarsbende eenerzijds, een schare clienten zonder cultuur anderzijds, in wanhopige zelfgenoegzaamheid zoo langzaam-aan de architektuur tot beneden het laagst bereikte peil heeft gevoerd — vooral in onzen tijd lijkt mij de ernstige bestudeering van twee zoo superbe bouwwerken als het Baptisterium en de San Miniato al Monte (te Florentië) van het allergrootste gewicht.

— Nr 6.

Verzen van Gaston Breeze, W. D'Hoop en Albertine Smulders. — Slot van Marie Koenen's novelle *Dolfs zonde*, schoon verteld. — Th. Molkenboer kenschetst Jan Toorop's werk, naar aanleiding van de tentoonstelling bij Buffa te Amsterdam. « Uit zijn half oosterschen, half cosmopolitischen aard is hij een phantast, een droomer, een denker en als hij zijn visioenen in beeld wil brengen. doet hem zijn sterk onder den invloed van

de Nederlandsche school gevormd talent als uitvoerder niet altijd de vereischte vormen en kleuren aan de hand. » — Maria Viola bespreekt in hare Litteraire Kroniek, *Op Wandel* van Hugo Verriest en Cæs. Gezelle's *Primula Veris*.

De Katholieke Gids. Maart 1904.

Slot van L. B. M. Lammers' vertelling : *Aan den rand des verderfs*. — A. Op de Laak bespreekt zeer waardeerend *Fatalita*, en *Tempeste* van de Italiaansche dichterin Ada Negri, in 't Nederlandsch overgebracht door Betsy Jutta. « Ada Negri is de dichteres van het lijden der arbeidende klasse, van haar eigen lijden ». — In *Loge en Kerk* wil Herman Smitz eens te meer bewijzen dat « de Loge wel degelijk... tegen de Kerk en hare bedienaren te velde trekt ». — De socialisten, de Duitsche vooral, houden nog al eens staan dat het Christen Kerstfeest niets anders is dan een leugenachtig verzinsel. Dimondo zal onderzoeken of het Kerstfeest eene mythe is.

Vragen van den Dag. Maart 1904.

Slot van Dr. Blink's studie *Japan en de Japaneezen* : hier wordt bijzonder gewezen op den economischen vooruitgang dezer laatste jaren in Japan. Het slot : « Welke zullen de gevolgen zijn van dezen oorlog? Dat hangt af van de beslissing der krijgskans. Als Japan overwinnaar wordt, en in nauwere betrekking komt met China, is het Gele gevaar in het Oosten dreigend. Dan weet men niet, waartoe een jong, overmoedig volk gesteund door de massa van een wereldrijk, in staat is ». — Naar aanleiding van Dr. G. Baumann's *Die Klassische Bildung der deutschen Jugend* acht J. Stamperius het gewenscht « dat bij de opleiding van onze jonge lui minder tijd worde gegeven aan de beoefening van twee doode talen, wier kennis voor het latere leven van gering nut is ». — *De beteekenis der woorden*, door J. Wolthuis. — *Hoe blindgeboren leeren zien*, door prof. W. Manz, overgenomen uit de Deutsche Revue.

Taal en letteren. 15 Febr. 1904.

J. Koopmans schrijft over *Liederen der Wederdopers*, naar aanleiding van Dr. Rudolf Wolkan's *Die Lieder der Wiedertäufer*. — Van Dr. G. A. Nauta : Tollens' *Philemon* = Langbein's *Gastfreund*. Dat dit laatste « æstetisch hooger staat dan Tollens' gedicht zal ieder moeten erkennen die beide bewerkingen vergelijkt. » — Dr. J. B. Schepers doet uiteen hoe *Onderwijs in Nederlandse Letterkunde* kan gegeven worden.

De Gids, Maart 1904.

Laatste tocht, eene novelle van J. E. Jasper uit den Oost. — Mr. S. R. Steinmetz bespreekt breedvoerig prof. Treub's : *Het wijsgeerig-economisch stelsel van Karl Marx*, van het standpunt der sociologie, en beoordeelt, tusschen in, en in de nota's achteraan, een goed deel der laatst verschenen werken over sociologie. Eene ernstige studie, te lezen ook door dezen die niet op 's schrijvers standpunt staan. « Wie zich afvraagt : hoe is te verklaren dat een zoo buitengewoon begaafde geest als die van Marx tot *wetenschappelijk* zoo magere resultaten kwam? zal zich

moeten antwoorden : door zijn verkeerd uitgangspunt (het materialisme) door het overwicht van zijn gemoedsneigingen (eenzijdige sympatien, revolutionnaire passie) maar vooral door het uitsluitend aanwenden van de op dit gebied bizonder gevaarlijke methode der deductie, der logische redeneering uitgaande van aangenomen begrippen, niet opbouwend op feiten. » — Prof. Hugo De Vries schetst, volgens de laatste gegevens der wetenschap, de bevruchting der bloemen. — *Ghazelen* van Hélène Lapidoth-Swarth en vervolg van Byvanck's studie over W. E. Gladstone.

De Hollandsche Revue. 25 Febr. 1904.

In de rubriek *Wereldgeschiedenis* staat de oorlog in het Oosten natuurlijk vooraan; dan ook nog eenige aanteekeningen over de hervorming op het Balkanschiereiland. — De laatste fotografie van president Steyn en zijn gezin (Dec. 1903) staat weergegeven midden eenige mededeelingen van Dr. H. Muller, den oud-vertegenwoordiger van den Oranje-Vrijstaat. — Karakterschets : Dr. J. Büttikofer, bestuurder der Rotterdamsche Diergaarde. — Als boek van de maand : *Hobbezak of Corset* door Dr. Fr. Glénard.

Tijdschrift van het Koninkl. Nederl. Genootschap voor Maat- en Penningkunde. 12e jaarg. 1e afl.

Vervolg van W. K. F. Zwierina's mededeeling over *Nederlandsche Penningen :* penningen van 1885 en 1886 worden hier besproken. — Van Aug. Sassen : *Bijdrage tot de kennis van het Middeleeuwsch Geld- en Muntwezen*, geput uit de Cameraarsrekening van Deventer (1337-1384). — Verder gemengde kleinere berichten.

Nieuwe Arbeid. Jan. 1904.

Albert Rehm, vertelt, aangrijpend, eene dieftehistorie. — Van Lode Baekelmans een fragment, *Uchtend,* eene voorstelling van Peerke, den lijkenvisscher; ja, dat kan de schrijver wel gezien hebben, maar hoe is 't, in Gods naam, toch mogelijk zoo iets tot onderwerp te kiezen ! Peerke's woorden : « en stinken Menheer », zijn hier wel toepasselijk ! — 't Gedroom van een schooljongen beschrijft H. E. H. van Loon in *Van het Ontwaken.* Voorts verzen van Fer. Toussaint, Karel van de Woestyne, L. Lambrechts, Victor de Meijere en Lod. de Schutter. — Vict. de Meijere bespreekt zeer waardeerend den dichtbundel van Karel van de Woestyne : Het Vader-Huis.

— Febr. 1904.

Vict. de Meijere geeft het begin eener Vlaamsche legende : *Maria de Bedrukte.* — In *'n Ouder* verhaalt Reimond Janssens hoe een vader te langen laatste toch vergiffenis schenkt aan zijne verleide dochter. — M. Blokzijl bespreekt Ed. Jacobs' *'n Paaschlam, het treurspel der Joden*, « een goed, Hollandsch, Amsterdamsch tooneelstuk... een stuk ferm-middelmatige tooneellitteratuur. — Verzen van L. Lambrechts, Lod. de Schutter en Herman de Schutter. Ten slotte de redevoering, door Gust. d'Hont uitgesproken bij de onthulling van Georges Rodenbach's gedenkzuil in het oude begijnhof te Gent, op 19n Juli 1903. Spreker wilde « het literaire gewrocht van

Georges Rodenbach, den mooien woordkunstenaar, eens eventjes aan het Vlaamsche temperament toetsen ».

Das litterarische Echo. 1 Maart.

A. von Gleichen-Russwurm praat onderhoudend over *Der Essai,* zijn wezen, zijn eigenschappen en zijn geschiedenis. De Essai werd geboren in het geestige fijn beschaafde Frankrijk, kreeg afstammelingen eerst in Engeland en later — vooral door Engelands bevruchtende kracht — in Duitschland. De voornaamste Duitsche proevenschrijvers der 19e eeuw zijn H. Grimm, K. Frenzel en O. Gildemeister. — Prof. Wetz wijdt een waardeerend artikel aan de nagedachtenis van den onlangs jong gestorven *Louis Betz*, een geleerde die zich verdienstelijk maakte op het gebied der vergelijkende lettergeschiedenis. — A. Luther tracht onze belangstelling te winnen voor de Russische lyriek, in 't bijzonder voor de verzen van den modernen dichter *Valer Brjussow*, wiens voornaamste bundel heet « Urbi et Orbi ». — G. Witkowski bespreekt *Göte-Schriften;* C. Hoffmann zift *Neue Lyrik* maar behoud weinig graan; van L. Fulda worden aangehaald belangwekkende aan- en opmerkingen over *Die Kunst des Uebersetzers.*

— 15 Maart.

H. Landsberg volgt het thema der *Feindliche Brüder* op zooals het vooral behandeld werd in de Duitsche letterkunde. — Nieuwe *Fransösische Romane* worden uitvoerig besproken door E. Meyer; onder den titel *Jena oder Heidelberg?* beoordeeld P. Raché elf romans uit het studentenleven; W. Holzamer zegt een woord over een paar nieuwe *Balladen*-bundels en R. Meyer heeft het over *Ein amerikanischer Strassenprediger.*

The Dublin Review. January 1904.

Rev. Arthur S. Barnes, M. A. : *The evidence of the monuments to the primacy of the roman see.* Ten onrechte heeft men alleen op de schriften den voorrang der Roomsche kerk willen steunen, en de getuigenis der gebouwen verwaarloosd. Deze zijn zeer belangrijk, onder andere de « stela » van Abercius, in 1881 ontdekt, die van in de tweede eeuw het geloof aan de oppermacht van Rome bevestigt, en afbeeldingen van St. Pieter als wetgever van het nieuw verbond, als nieuwe Moyses die de rots slaat, als de goede Herder, en allerlei opschriften in de Catachomben en de kerken van Rome. — Rev. Francis Avelling, D. D. : *The language of the scools.* Professor Meuffels in de « Revue néoscolastique » wilde overal de wijsbegeerte in de moedertaal zien aanleeren. Graaf Domet de Vorges, in hetzelfde tijdschrift, wilde tenminste in de Seminaries het latijn als voertaal behouden. Schrijver dezes beweert dat de Scolastische Wijsbegeerte altijd in 't Latijn moet onderwezen worden, daar het Latijn de taal der kerk is die haren woordenschat uit de Scolastiek genomen heeft, daar de Scolastische Wijsbegeerte zelf gansch met het Latijn vergroeid is, en iemand die ze in hare eigene taal doorgrondt gemaklijk hare beginsels op de huidige wetenschap toepast. Enkel eene oppervlakkige kennis kan in de levende talen gegeven worden. — Rev. Dom. John

Chapman, O. S. B. : *An Elizabethan bishop and his flock.* — Rev. Dom. J. B. Mc Laughlin, O. S. B., B. A. : *Life and Energy.* Strijdt het leven met de algemeene natuurwetten ? Volgens deze wetten verandert de som der krachten niet : wanneer eene kracht verbruikt wordt moet er eene even groote verschijnen. De aard echter dezer nieuwe kracht hangt af van den aard der werkende lichamen. Zoo is het leven geene uitzondering daar de levende wezens geene kracht scheppen, maar op hunne eigene wijze de kracht veranderen. Hieruit volgt dat Mc Donalds' zienswijze, als zoude het leven de natuurlijke richting der kracht veranderen, ongegrond is vermits de kracht uit haar eigen geene richting bezit. Ook Lockyer vindt ten onrechte in het leven eene werking die niet gelijk de werkingen der doode natuur gansch uit het voorgaande voortspruit, vermits zoowel in de nietlevende als in de levende wezens de werking uit den aard der lichamen voortkomt. — Rev. Thomas Hughes, S. J. : *The London vicariate apostolic and the West Indies, 1685-1819.* — R. C. S. : *Minucius Felix.* — D. Noncrieff O'Connor : *The concordat of 1891.* — Professor E. H. Parker : *The « Toa-Teh king » or « Providential grace » classic.*

The Nineteenth century. Maart 1904.

I. The Unity of the Empire, door Thring. — II. Russia. Japan and Ourselves, door Pownal. — III. Russia's Financial Position, door Eltzbacher. — IV. The proposed Educational Concordat. A nonconformist Reply, door Hughes. — V. Sir George Colley in South-Africa : Mr. Morley's Chapter on Majuba, door Mrs Beaumont. — VI The Franciscan Legends in Italian art, door Salter. — VII. The Snake-dancers of Mistrongnovi, door Toronstrend. — VIII. India and Tarif Reform, door Sassoon. — IX. The Recagnition of the Drame by the State, door Jones. — X. Wat is a University, door Lord. — XI. The Hight of the Tarls, door Wilson. — XII. The War office Revolution and its Limits, door Low. — XIII. Some Duties of Neutrals, door Macdonell.

Rivista Internazionale. Jennaio 1904.

I sindicati operai dei Cattolici sociali. L'ordinamento agricolo nel Belgio, door Giuseppe Molteni. De schrijver beveelt aan de leerzucht van den italiaanschen katholiek het jong verschenen maar reeds bekend boek van Max Turmann. Het bevat in snedige taal, door helder verstand en kloeke bewijskracht gericht, den indruk van zijn tijdelijk verblijf in België. Molteni geeft ons in het eerste deel de ontleding van die, naar zijne eigene woorden, zeer rijk begaafde en echt wetenschappelijke studie. Wat den vlaamschen lezer meer aanbelangt is de eigen indruk van dien Italiaan voor onze zegenrijke Boerengilden. Dat feit, die groote vooruitgang van Belgie's landelijke inrichtingen is hem dubbel prijzensweerdig. ten eerste om zijne krachtige medewerking tot economische en zedelijke herboorte, ten tweede om zijne verdienste en nut op politisch gebied. Het bewijst ons in het algemeen, zoo schrijft hij, hoe uit het vereenigingsbeginsel te lande en bij het boerenvolk toegepast, heilzame en weelderige

vrucht is ontsproten. En in het bijzonder is dit feit merkweerdig daar het ons den buitengewonen geestdrift der katholieken en der geestelijkheid voor den vooruitgang van den boerenstand betoont. De adelijke boerenstand, schrijft hij, die de groote meerderheid vertegenwoordigt van het christen gebleven volk! Met het boerenvolk te helpen, wordt meteéén de socialistische overweldiging op dit gebied gedwarsboomd. — Men neme het ons niet kwalijk er op te wijzen dat Max Turman's boek hier en daar toch een beetje oppervakkig is. Men voelt wel eens dat hij de boerenbeweging hier te lande niet heeft meegeleefd.

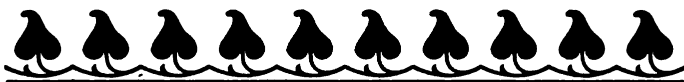
Varden.

Het Deensch katholiek maandschrift, is zijn tweeden jaargang ingetreden. Het eerste nummer, Januari 1904, bevat weer zeer merkweerdige bijdragen, 1° *Ned aarsskiftet* een schoon gedicht van A. Walleen over het vervlogen jaar. 2° Græs, *af en ungkarls papirer* (fragment), door Johannes Jörgensen. Het zijn herinneringen aan vroegere dagen, welke de groote Deensche schrijver in een tiental korte schetsen hier meedeelt. De diepe weemoed die het hart van den mensch soms bevangt, wanneer hij op zijn levenspad een oogenblik stilhoudt om een blik te werpen op de herinneringen zijner jeugd, onherroepelijk voorbij, is op aangrijpende wijze neergelegd in deze bladzijden. Men voelt dat hier een stuk leven naar waarheid is geteekend,met zoo intens opwekkende kracht, dat men zich tijdens de lezing meer dan eens betrapt op het wegdwalen van den geest in eigen verleden, het staan treuren bij het graf van eigen illusies... tot men met een zucht Jörgensen's woorden herhaalt : *Græs, græs altsammen — græs, der grönnes og gror, græs der visner og dör...* (Gras, gras altemaal — gras dat groent en groeit, gras dat verwelkt en sterft...) — 3° Het vervolg van *Unionsbestræbelser og konversioner i del 17de aarhundrede*, van *K. Krogh-Tonning*. — 4° *Till Riseberga*, een lezenswaard artikel in 't Zweedsch van Hilmer Grönkvist, over een bezoek aan de puinen van het klooster Riseberga, in Zuidelijk Zweden, met eenige historische bijzonderheden over dit cistercienserklooster. — 5° *Fra Bibelkritikkens omraade*, door P. G. Schmiederer, bevat een kort grondig bestudeerd overzicht van de geschiedenis der bijbelcritiek en de Bybel-Babel beweging op onze dagen.

— Februari 1904.

1° Vervolg van K. Krogh-Tonning's *Unionsbestræbelser. IV*.— 2° Liljer, (*osf en bog i manuskriph*) een drietal schoone legenden over de lelie, door R. Jahn Nielsen. — 3° Vervolg en slot van C. G. Schmiserer's *Fra Bibelkritikkens omraadde*. — 4° *Litteratur og Teater*, een artikel van P. H. Perch over het nieuwe Duitsche katholieke tijdschrift *Hochland*, monatschrift für alle gebiete des Wissens, der Litteratur und Kunst, en eenige beschouwingen over de laatstopgevoerde stukken in de schouwburgen te Kopenhagen : Gustav Wied's *Slægten* en Gerhart Hauptmann's Rosa Bernd, door Oskar Andersen.

OMROEPER

In het artikel van den heer A. De Cock : « De Vogelaar en de Nachtegaal » kwam de *Gulden Legende* ter sprake. Mogelijk heeft het zijn belang aan te teekenen dat de *Gulden Legende* onder dien naam of onder den naam van *Passionaelboeck* een van de meest herdrukte uitgaven der Nederlandsche pers was van de XV^{de} en de eerste helft der XVI^{de} eeuw. Reeds in de vroegere middeleeuwen was het boek bij ons zeer onder het volk verspreid. De schrijver van den tweeden Historie-Bijbel (1360) getuigt dat hij ook de *Legenda Aurea* vertaalde.

Kon. Vl. Academie. — Ter vervanging van wijlen Prof. Alberdingk heeft de Koninklijke Vlaamsche Academie tot werkend lid verkozen den als redenaar, Vlaamschgezinde en bouwkundige gunstig bekenden Leuvenschen hoogleeraar Prof. Helleputte.

Die keus zal voor velen, die een letterkundige verwachtten, eene verrassing zijn. Nochtans is er veel wat ze verklaart, veel zelfs wat reden geeft om er de Academie mede geluk te wenschen. De stichting van een fonds tot uitschrijven van prijsvragen over het vak van den ingenieur, maakte het wenschelijk dat de Academie voortaan een bevoegd man in haar schoot zou tellen, om bij 't uitschrijven en beoordeelen te kunnen behulpzaam zijn. En, dit eenmaal toegegeven, kon bezwaarlijk beter keus getroffen worden dan die van den Leuvenschen hoogleeraar. Onder de Vlaamschgezinden van gezag is hij sinds jaren een der krachtdadigste, onverzettelijkste, behendigste. Aan het hoofd van het Davidsfonds geplaatst, heeft hij daar al spoedig zijne rol van voor-zitten opgevat als eene rol van voor-stappen; en wie de ontwikkeling van het Davidsfonds in de laatste jaren nagaat, moet wel den nieuwen geest die er heerscht volmondig toejuichen. Ook heeft in de tegenwoordige omstandigheden, de kiezing van een der meest overtuigde voorstanders van Vlaamsch in 't vrij onderwijs, een politiek bijsmaakje, dat geen Vlaming, uit welke partij ook, mishagen zal.

Aanvaarde dan Prof. Helleputte onze oprechte gelukwenschen, niet alleen als *werkend*, maar vooral als *werkzaam* lid : werk ontbreekt niet.

Vivat's geillustreerde Encyclopedie.

De afleveringen komen geregeld. We ontvingen de 47^{e} waarin wij bijzonder opmerkten de artikelen : Guadeloupe,

Guano, Guatemala, Guillotine, Guinea. de fransche hertogelijke familie Guise, Gulden, Gustaaf Adolf, Gutenberg, Guttaperka, Guyana, hooi, haar, Haarlem, habeas corpus Act (de Engelsche wet tot verzekering van de persoonlijke vrijheid) en Ernst Haeckel. Warm aanbevolen.

Guido Gezelle's vader. In *Biekorf*, t[k] 5, schrijft Cæs. Gezelle over *Pier-Jan die geen fransch en kan*, een der meewerkers aan Gezelle's *'t Jaer '30*, « een venijnig en welingelicht weekbladje dat te Brugge verscheen, een hondje dat bij 't bassen niet en bleef, maar altemets 'ne keer grolde en beet ook, en somtijds nog al tamelijk diepe ; al ten voordeele van de « religie ». Die Pier-Jan die schreef over landbouw was niemand anders dan Petrus Johannes Gezelle, Guido's vader ». Volgens Guido Gezelle's eigen zeggen, was zijn vader « 'nen aardigaard ». De dichter gaf dat tot antwoord aan dezen die hem vroegen waar hij zijne dichtersgave vandaan had gehaald : « Mijn vader was 'nen aardigaard ». Als men dat nu een aardigaard noemen wil. 't Was een man van een stuk en herte op 't hand, met een ijzersterken wil; een goed herte. veel te goed; gesprakig was hij en hij kleedde zijne meestal eigenaardige gedachten in eene taal vol beelden en spreuken, vol luim en aardigheid ».

Soldatenromans. — Sedert eenigen tijd zijn in Duitschland soldatenromans mode geworden, en wel zulke waarin de soldaat, de officier, geschilderd wordt niet als een toonbeeld van menschen — en burgerdeugd, zelf niet als een mensch met gaven en gebreken lijk alle stervelingen er hebben en dien men nog achten en liefhebben kan — neen, de soldatenromans van heden worden geschreven met het al of niet uitgesproken doel de schaduwzijde van het legerleven te toonen, mede te deelen wat er slecht, verkeerd, rot is in het huidige militarisme. « Iena oder Sedan? » is in alle talen vertaald en elk kent het. De roem dien Beyerlein met dit boek verwierf. heeft de ijdelheid van een aantal zijner kollegas uit den officiersstand geprikkeld en een hoop romans doen ontstaan die daarin van den zijnen verschillen dat zij doorgaans van alle kunstwaarde beroofd zijn en onder mekaar wedijveren om de zedelijke vuilnis der kazerne om ter ongenadigst op te wroeten. Bijval hebben ze toch alle : Bilse zoowel als Beyerlein, en Hermann zu Ysentorff zoowel als Freiherr von Schlicht. Er is altijd een zwerm lezers die azen op ergernis en geen zoeter wellust kennen dan te gonzen over mesthopen. De dagbladen die het leger in hun hart niet dragen, disschen hun publiek ellelange ontledingen, verslagen en citaten op; de « Witzblätter » brengen in elke aflevering spotportretten van officieren. Dit gaat natuurlijk niet zonder tegenspraak. De vrienden van het leger en zijn inrichting, al erkennen zij het bestaan van misbruiken, teekenen verzet aan tegen het stelselmatig overdrijven ervan, waarschuwen tegen algemeene en volledige veroordeeling van al wat een bonten rok draagt, doen een beroep op de vaderlandsliefde en op het zelfrespect tegenover 't buitenland. Het spreekt vanzelf dat moeder Justitia zich ook met de zaak bemoeit en oorvegen uitdeelt links en rechts — maar

het wordt er niet beter om. Hoe meer straatlawaai er te verwachten is, hoe meer de pennen jeuken — want hoe meer naam en geld er te verdienen is.

Katholieke Letterkunde wordt tegenwoordig in Duitschland door onkatholieke bladen meer dan vroeger op het tapijt gebracht. En dit feit alleen bewijst reeds dat er leven is bij de katholieken. Dat er vooruitgang te bespeuren is, wordt echter nog niet bekend. Men verwijt aan de katholieke dichtkunst dat ze nog altijd met een middeleeuwsche slaapmuts over de ooren rondzwerft in de maneschijnlandouwen der romantiek, dat ze zich hardnekkig den modernen geest van het lijf houdt — of is ze te vadsig om zich dien aan te eigenen? Wel heeft in den laatsten tijd Karl Muth den hoorn gestoken — doch van zijn vermaningen en raadgevingen verwachten de niet-katholieken weinig goeds. Volgens hen zijn vorm en inhoud maar één aldus gegroeid geheel, en is het een onzinnig en vergeefsch opzet op een katholieken denkbeeldeninhoud een modernen kunstvorm te willen passen. Ook dient het tot niets bij Polen (Sienkiewicz) en Spanjaards (Coloma) in de leer te gaan. De Katholieken moeten leeren duitsch en modern worden : anders is er voor hen geen letterkundige toekomst mogelijk. Tot nu toe zijn er maar twee die zich met den modernen tijdgeest dichtend inlaten : de Regensburgerin M. Herbert en de Weener dichter Frans Eichert. In het spoor van die beiden zou er moeten getreden worden.

Filosofie. — Maer zegt eens, Spiegels, de filosofie, wat is dat eigenlijk? — Luistert wel, ik zal het u uitleggen. — Ik luister met alle bei myne ooren. — De filosofie ziede wel, is niet anders dan het streng in een zamenhang van voorttredende totzichzelvenkomst, eveneens als het op deze wyze te werkgaende tot zichzelven brengen, en dan de by zich zelven volherding der in het louter zinnelyke en vleeschelyke leven buiten zich zynde, en — gelyk het aan het doel bevonden wordt — buiten zichzelvengeraekte en tot den afgrond des levens nedergezonken vernuft. Dat is eigenlyk de filosofie. Hedde gy het begrepen, Luybrechts? — Ja, parfect, parfect. — Dan verwondert het my niet, dat ge Reinaert niet verstaet.

(*Reinaert de Vos,* 1 Juli 1860)

ZICH. Dit is de geniale uiting van den zich zijner kracht volkomen bewusten kunstenaar, die bij het ouder worden niet verzwakt en zich herhaalt maar zich vernieuwt.

(Oud n^r van den *N. Rotterd. Ct.*)

Ingekomen boeken ter bespreking :

Een paar oude kennissen van Berten Dievoet door Dr. K. J. Van den Bussche. Rouselare, J. De Meester.

Zur Lehre von der Überwälzung der Steuern mit besonderer Beziehung auf den Börsenverkehr von Dr. Leo Petritsch, Privatdozent an der Universität in Graz. Graz, Leuschner & Lubensky.

The nature and necessity of interest by G. Cassel, D. Phil. London, Macmillon.

Referat betreffend die Frage der Hypothekarentschuldung. Erstattet der landwirtschaftlichen Abtheilung des Industrie- und Landwirtsdhaftsrathes von Josef Ritter v. Hattingberg. 3 Bände, Wien, 1903. Verlag der k. u. k. Hofbuchhandlung Wilhelm Frick in Wien.

Theorie der Waarde. Kritiek op de theoriën van Rodbertus, Karl Marx, Stanley Yevons en Von Böhm-Bawerk, door Christiaan Cornelissen. Nederlandsche uitgave. Amsterdam H. J. W. Becht. 1903.

Geschiedenis van den Boerenstand en den landbouw in Nederland. Een studie van de ontwikkeling der Economische, maatschappelijke en agrarische toestanden, voornamelijk ten platte lande, door Dr. H. Blink. Twee deelen. Groningen J. B. Wolters, 1903.

Geschiedkundige navorschingen over de Aloude Abdij van 't Park. Uit het Fransch vertaald en bijgewerkt door Jansen. Norbertijner Kanonik van 't Park. St. Augustinus, Kipdorp, Antwerpen.

GEZELLE ALS SPOKER

Heel de vierde jaargang van Reinaert bevat maar drie bijdragen van Gezelle. Twee dezer bijdragen, evenwel, horen onder de belangrijkste.

« De bliksem is te Thourout op den Sinte-Pieters toren gevallen, maer heeft hem geen zeer gedaen, » vernemen we uit de Gemengde Berichten van nr 13 (29n Maart '63). En hoe het toeging lezen we wat verder in godentaal :

Schrikkelyke brand van Sinte-Pieters kerke te Thorhout in Vlaenderen. — 10 frs. schaé.

neque credidisses
solem lunamve salvam fore unquam !
Homer. Il. XVII. 367.

Thor, de god van 't oude Thorhout
. . . . . .

Maar het vermakelike stuk hoeft hier niet medegedeeld; 't behoort tot dat halfdozijn, waarom men de *Liederen*, *Eerdichten et Reliqua* nog steeds weer met genoegen ter hand neemt. In de « Brievenbus » achteraan, sprak Vleeschouwer met uiterste bondigheid zijn oordeel uit : « *Aen myne correspondenten.* — *Spoker*. Bravo ! » (1)

(1) In zijn Revua retrospectiva anni 1863 (Ve jg., nr 1, 3n Jan. 1864) herdacht Reinaert de gebeurtenis op zijn beurt in de heugelike verzen :

. . . . . .
Et in Thourouto turris sancti Petri brandavit,
Et ecclesiam voor 10 franken beschadavit,
Waerover Spokerius zulk schoon verzen fecerat.
Dat hy sedertdien zweeg, hoe vindt ge dat !....

Aan 't slot van Gezelle's gedicht wordt nog eens een loopje

En in n[r] 21 (24[n] Mei) weer een van die hekelende kronieken, over de smadelike behandeling, te Sottegem, van Egmont's gebeenderen.

Wat toen in Spoker's snakerij geestig en prikkelend was heeft de tijd van jaren grotendeels vervluchtigd. Om deze aaneenschakeling van moedwillige, en somwijl nogal onpreutse, woord- en zinspelingen te begrijpen, is het nodig in het *Journal des Beaux-Arts et de la Littérature*, van 15[n] Mei 1862, het verslag, ondertekend « Ad. S(iret) et H. R. » te lezen, waarin schande werd geroepen over den toestand van Egmont's overblijfselen. Ten jare 1857 had men de kisten van Egmont en van zijn vrouw Sabina van Beieren, alsook de loden bussen met de harten van Egmont en van twee zijner zonen, uit den ouden grafkelder overgebracht naar een anderen vochtigen grafkelder, waartoe, van buiten, een smalle gang toegang verleende. Sabina's kist was gaaf. Maar wat Egmont's kist betrof, « par une profanation dont on a peu d'exemples, ce cercueil a été coupé dans sa longueur et le plomb rabattu sur les côtés, afin de mettre au jour les débris informes d'un squelette.... A la lueur du flambeau qui nous éclairait, nous vîmes les ossements des bras, des jambes, des côtes, presque rien

---

genomen met gouverneur Vrambout, — met Versnaeyen, zijn lijfpoëet

. . . die zyn daden
seffens moet in verzen naeijen,
doet hy iets dat mag gezien zyn ;

en met Burgemeester Boyaval

. . . die 't brood zou aenslaen,
ten profyte van den armen,
is 't dat voor de ryke lieden
niet gezond was ofte schaedlyk,

onvergetelik schouwspel, alle drie toegesneld

edel-hoog geboren mannen,
groote katten, lange steerten,
om te helpen kyken — blusschen....

de l'épine dorsale, puis la tête dont toute la partie supérieure était enlevée,par suite d'une des opérations préparatoires de l'embaumement.

» Mon compagnon, en se baissant, crut remarquer que les côtes du comte d'Egmont devaient être plus nombreuses qu'elles ne le sont communément chez les autres hommes *(sic)*. En effet, les débris de ces côtes étaient très nombreux, et il eût été bien difficile au plus fin ostéologiste de les remettre dans leur état primitif sans avoir à constater la présence de plusieurs exemplaires du même fragment. De mon côté, je ne remarquai pas sans surprise la siccité de tous les ossements déposés dans le cercueil; en effet, ils avaient la couleur cendre et poussière sur laquelle l'eau n'a pas tombé, tandis que le crâne me parut humide et de ce ton ocre brun des ossements sortis récemment de terre »...

Op de vraag of de glazen buitenkas toe gesoldeerd was, werd antwoord gegeven door ze open te doen, en : « nous examinâmes, *en les prenant dans la main sans qu'aucune observation nous fût faite*, quelques-uns des ossements, et surtout cette tête humide; puis, profondément dégoûtés, nous sortîmes de ce lieu, non sans nous livrer à des réflexions dont chacun comprendra la portée »...

— « Au nom de la dignité du peuple belge », sloot het artikel, « au nom du respect dû à la cendre des morts quels qu'ils soient, nous demandons que le caveau de Sotteghem soit muré à tout jamais et que sur le mur on place une pierre avec cette inscription : « *Ici repose Sabine comtesse de Bavière, près du cœur de son époux, Lamoral comte d'Egmont.* »

Voor wie tussen de regelen leest, was dit zoveel te zeggen als : « Hier rust nog Sabina, en ook het hart van Egmont, — maar niet meer zijn gebeente. » Siret wist meer dan hij uitdrukkelik neerschreef : hij had de dorpelingen ondervraagd, en twijfelde niet of Egmont's geraamte was, in de kist, door een anders vervangen ; maar hoe, ja, dat te bewijzen?

De onthullingen maakten ophef. De burgemeester van Sottegem moest uitleg geven aan den Arrondis-

sements-kommissaris (1). Maar uit 's Burgemeesters bozen brief bleek toch niets anders dan dat Siret volkomen de waarheid had gezeid. En in een aantekening deed deze nu nog opmerken dat hij de eerste maal een schandelike omstandigheid verzwegen had, te weten dat « ce caveau, dans lequel on descend par plusieurs marches, est d'une humidité dégoûtante qui s'explique quand on saura que contre et sur la porte qui le ferme à l'extérieur, les enfants du village et même les grandes personnes, s'oublient sans qu'on songe à le leur défendre. »

Dit schandaal mocht niet blijven duren. De Rijksarchivaris, de heer Piot, kreeg last een onderzoek in te stellen, en het *Bulletin des Commissions royales d'Art et d'Archéologie*, 1862, pp. 353-358, bevat het verslag over den uitslag van zijn zending. Siret drukte het over in zijn *Journal des Beaux-Arts* van 15n Dec. 1862. Piot bepaalde zich tot het nauwkeurig beschrijven van den toestand waarin Egmont's kist en haar inhoud zich bevonden; zonder meer, en naar 't schijnt wel enigszins met de bijbedoeling om de hele zaak zo onschuldig mogelik voor te stellen. Door de openingen van de kist kon men inderdaad de twee derden van 't geraamte zien, « dont quelques os seulement ont été remués ». Over de overtallige ribben, motus. Uit de ligging van de overblijfselen, besloot Piot « qu'au moment où le cadavre a été disposé dans la bière, la tête en était coupée. » Ja, hij was daar zeker van : de kist was te kort voor een lijk van gemiddelde lengte, met het hoofd eraan. Wat het verschil van kleur tussen geraamte en schedel betreft, dit legde hij uit door de omstandigheden van het balsemen. Maar niettemin eindigde hij met den wens dat de overblijfselen van Egmont en de zijnen terug in den ouden, gesloten grafkelder zouden rusten. De cette façon « les autorités de la commune ne pourraient plus être soupçonnées ou accusées de négligence; les cendres d'Egmont resteraient en repos comme celles du plus simple particulier;

(1) 's Burgemeesters brief aan den Arrondissements-kommissaris kan men lezen in het *Journal des Beaux-Arts* van 15n Julie 1862.

elles ne seraient plus un objet de curiosité et moins encore celui d'une spéculation ; elles ne seraient plus violées, sacrilège contre lequel tous les peuples ont pris des mesures, même ceux qui sont placés au plus bas échelon de la civilisation. »

« Il est évident », merkte Siret op, in het *Journal des Beaux-Arts* van 31ⁿ Des. '62, naar aanleiding van dit vergoelikend verslag, « qu'en précisant la situation et la position des soi-disant restes du comte d'Egmont, sans parler des circonstances connues et très populaires dans la commune de Sottegem, à propos de la liberté avec laquelle les restes ont été touchés, remués et maniés, le rapport de M. Piot est loin d'éclairer l'opinion publique sur les faits que nous avons relatés dans le temps et qui constituent le côté vraiment intéressant de cette affaire. En ne s'occupant que de la constatation de ces restes au moment où le rapporteur les avait sous les yeux, et, en laissant de côté les questions qui se rattachaient à la profanation de ces restes, M. Piot n'a pas fait une enquête mais un rapport au mérite duquel nous rendons pleine justice »...

Le Beffroi, van Brugge, het tijdschrift van J. Weale, dezen « pelgrimme van over see », als hem Spoker noemt, en die, schijnt het, ook meer wist dan hij vertellen wou, was nog minder voldaan : « Ses arguments, » leest men over Piot's verslag, Jg. I (1863), blz. 125, « ne nous ont point convaincu, nous croyons que la bière est celle du comte, mais nous savons de bonne source que le corps est celui d'un curé qui à été substitué à celui du comte, il y a déjà bien des années. »

Ik heb mij laten gezeggen dat het eigenlike geraamte van Egmont naar Engeland zou zijn overgebracht. Wat daar van zij, de Regering trok zich, zo 't schijnt, het geschil over de echtheid der overblijfselen niet meer aan, en blz. 192 van het *Journal des Beaux-Arts* (1863) leest men van het standbeeld dat te Brussel, op de Markt, tot aandenken van Egmont en Hoorne zal oprijzen, en in welks voetstuk men zal opsluiten : « le squelette de Sotteghem dont le *Journal des Beaux-Arts* a, par de fort bonnes

raisons, contesté l'authenticité. Comte d'Egmont ou non, n'aurait-on pas mieux fait de laisser ces os reposer en paix dans la modeste église de village ? »

Zo dacht ook Gezelle. Hij hield het met Weale, en met Siret (1).

De pelgrimaeise na Sotteghem, ende der caitiveghen lieden daden.

Lieden van den lande, anhoort
wattic segghe ende segghet voort.
Dats die prologhe. Voorwaer,
cort essi ende claer ;
anders eist vanden saken allen
die mi te verhalen vallen,
die weder claer syn, no cort ;
wildet horen, swycht ende hort :
tes te Sotteghem, inder stede,
dat men eertiden voer ter bede
na sente Eegmonde, wel bekent
voor . i . vaderlandschen sent.
Hoe hi leefde in oedmoedigheden
ende in heliger ghebeden
weet een jegelic, ende, tes pront,
datti fraei was. Hi starf ghesont
ende wel te live, want mene drough
daermene syn hoeft afslouch,
en men begroefene, diet wil weten,
in eender kisten. Ses nu ghespleten,
soe ic ghelesen hebbe, daert staet,
in eenen boucke; eist waer? jaet !
Sieret, die veel dichten maecte,
daer hi dicken omme waecte,
dichte daervan ende riep overluut :
elaci ! sente Eegmont esser uut !
Doe quam daer Piot bi name,
— dats te verstane niet onbequame,

(1) Deze, een Waal uit Henegouwen, was Arrondissements-kommissaris te St.-Nikolaas. Talrijk zijn zijn dichtbundels, romans, geschiedkundige vertellingen, drama's; hij gaf het *Journal des Beaux-Arts* uit van 1859 tot 1887. Bekend is zijn *Dictionnaire historique des peintres* (1848, 1866, 1883). Geb. in 1818, overl. hij te Antwerpen den 6n Jan. 1888.

want me die soudeniers alsoe
heet, die ne weten wat no hoe, —
quam Piot ter bedevaerden
na sente Eegmonde, den wytvermaerden
fiertere, devoot ghegaen,
ront den noene, te Sotteghem aen,
al met sinen paternostere. Neen, soe seidi,
hi es hier noch, ende hi louch daerbi,
vander leute doe hi sach
dat sente Eegmont daer lach,
met sinen hoefde al onder sinen aerme,
Sieret haddet daer also gheleit, ochaerme!
thoeft was bruun, die beenderen grijs :
nu, sei Piot, dattes percis,
want, gi wetet wel, shebben desen
sent te Brussele verwesen,
ende syn hoeft ghesleghen af
eersi hem deden inne het graf :
daeromme eist bruun te desen daghen,
— diet proberen willen si maghen;
ic peise dat oec bruun sal worden, indien
si willen hun hoeft laten ave snien. —
Nu tote daer, wel twintich rebben
vant hi daer sente Eegmont thebben,
ende hi bewees, uter medecijn,
dat dat alsoe plach te sijn;
maer die waerhede es, elaci!
vul van groter desolatie :
tes dat Sieret had ghelyc
anegaende dat heligh lijc :
tes verhuset naer ander streken,
soe ict hebbe horen spreken,
van . I . pelgrimme van over see,
diet quam segghen; wach ende wee!
Sotteghem, onwise stede,
troort, ende al hu kinderen mede,
want sente Eegmont es vandaen
ende met hu bedevaert eist ghedaen!
wel mach hu profijt verdoven,
omme dat ghi hebbet laten roven
huwen sent. Godt spaert ons al!
maer sente Eegmont hi nu sal
meer vereert sijn, waer men hem

hevet, alse te Sotteghem,
waer die honden, ende hun jonghen,
ende oec kindre en grote liede gonghen
dicken sitten bi die grafdeure ofte staen,
voor een tideken, wilt mi verstaen,
ende deden daer, wat Sieret vernam,
doe hi na Sotteghem quam,
met sinen «*flair*» van arc[h]eologhen,
— noch ne wassi daerin bedrogen!
Waer die sent nu es, daer ne can
selfs gheen hondekin meer an,
ende wel sal dat lant bewaren
dienen scat daer hi es, maer huchelaren
die gi siit, hier, seght wat ist
dat gi geleit hebbet in die kist?
isset eens ander mans ghebeent
dat gi te doen vereeren meent
mits betalen, ende gi gingt stelen utet graf?
ende dat mu te bewarene gaf
lietet gi varen! twee mael schande
sidi, Sotteghemschen lande!
Laet die van Brussele maer comen,
si die houden in sinen tomen
dlant, ende al medeen
sal men wechsmiten dat valsch gebeen,
dat sent Eegmonts niet en es:
tes van eenen prochiepape ghewes,
die oec recht hadde ende meer
om begraven te sine ende te blivene seer
als sente Eegmont omdatti niet onthooft
bi den gherechte ne was, mi ghelooft.
Sotteghem, wel maget soe heeten!
Brugghe heeft er niet an; si queten,
die van Brugghe, hun plicht, ende wacht
hielense, soe dach soe nacht,
alse die van Gent hem lichten wilden
Carel-den-goe sijn lijc. ten schilde
niet, hine was na Ghent! maer hoort,
nu lichti inder kerken, onghestoort,
ende es daer al 600 jaer bleven:
eere moetmen den dooden gheven!
hunne beenderen ende hun graf
later caitiven hu handen af!

hunne brieven ende testamenten
nocht hunne uterste willen seldi schenden,
dat dat heligste noch es van al ;
God leeft die dat wreken sal,
quade lieden, ende die tiden nasen
dat mu sal straffen
met den *beursesnideren ende Bara basen*. (1)

De bijdragen van Spoker worden gaandeweg meer en meer van politieken aard. Men beleefde toen te Brugge een ergen tijd, en Gezelle stak met zijn *Jaer '30* tot over de oren in het getwist. Tot dan toe hadden uitsluitend liberale afgevaardigden de stad in de Kamers vertegenwoordigd. Na een hardnekkigen kiesstrijd had eindelik, op 9^n^ Junie, een der katholieke kandidaten gezegepraald.

Daar mocht wel een liedjen op. In n^r^ 24 (14^n^ Junie) verscheen het, 9 strofen lang :

De Brugsche mastklemminge

Op de wyze van :
« Wacht tot den naesten keer ! »

Daer stond ne mast
In de eerde vast,
Te Brugge, al uit der poorten,
Alwaer men op,
Tot aen den top,
Zou klemmen, naer behoorten.

Uiterst aanschouwelik wordt het volksfeestje geschilderd : een die niet eens zijn kruis sloeg, voor hij begon, wil den gladden mast opklouteren :

Hij klemt, hij blaest,
Hij is er haest :
Zij proppen hem alonder,
Zoodanig dat
Zij kop en....
Met drien daer klemmen. — Wonder ?

(1) Het stuk is 120 verzen lang ; voor één vers, maar overvloedig beklemtoond, tellen de beide slotregels, die zinspelen op Minister Bara, met zijn wet tot inpalming der oude studiebeurzen.

Alhier ! Alhier !
Dat is plezier !
Daer klemmender drie apen !
Zoo riep er een
Wijl, op zijn teen,
Het volk daer stond te gapen.

Vergeefse moeite : hij raakt het evenwicht kwijt, lost :

Hij viel er af
En viel in 't kaf,
En 't volk zei : A wal Heere !
Is dat een kluts !
Dien armen duts,
Dat zal hem klemmen leeren !

Ton kroop er een,
Met snelle been
En kwaed van bete, omhooge :
Hij haelde prijs,
En, is hij wijs,
Hij houde hem lange in 't drooge !

Maar de kiezing werd verbroken, en de strijd werd hervat nijdiger dan ooit. Een paar malen vinden we in den *Reinaert* een weerklank van het kampgewoel. Aldus, in n[r] 2 van den vijfden Jg. (10[n] Jan. 1864), een onstuimigen oproep tot de Vlaamse kiezers der Breydelstad, een manifest dat Spoker zeker niet dan glimlachend zal herlezen hebben, eens de gemoederen bekoeld :

Brugge, 't oude Brugge,
Waer der eertyds zooveel bloed
Gestort wierd om de vryheid,
'T oude Brugge schept weer moed !
Men slaept er niet, men waekt er,
En men bidt er op het graf
van Breydel en De Coninck
Die dat Brugge aen Vlaenderen gaf.
De Franschen die daer waren,
Uit het zuiden toegewaeid,
Die waeien en die draeien
Al waer 't ministerie blaeit ;

Maer 't vlaemsche ras dat zit er
In den grond en 't komt er uit
Wanneer het moegetergde
Hert van 't vaderland ontsluit.
Daer komen ze ! daer komen ze !
Uit den grond gerezen als
Weleer, te Mons-in-Pevelen,
Zei de fransche koning valsch.
Weêrop ! en 't sta geschreven
Op elk kiezersbulletyn
Dat Vlaendren weêr wil Vlaendren
En voor altyd Vlaendren zyn.

Aldus nog het striemende spotrijm op 't liberaal partijbewind, in n^{r} 3 (17^{n} Jan.) :

In de Kamers !

Wat doet men in de Kamers
Der Volksvertegen... kramers ?
Men schuldt er en men scheldt er,
Men duivelt en men helt er,
Men stampt en men coleert er,
Men sakkert en men Freert er,
Men Hymant en tamboert er,
Men Tescht, men Luxemboert er,
Men stuift er en men stroomt er,
Men pompt en Pereboomt er,
Men poetst er en men blinkt er,
Men Stichelt en men stinkt er,
Men blaeskaekt en men viert er,
Men slaept en men Rogiert er,
Men bomt en bastiljeert er,
Men Antwerpembêteert er,
Men paept en men baggynt er,
Men ezelt en men zwynt er,
Men schuifelt en men danst er,
Men waelt er en men franscht er,
En, laet Delaet op honderd,
Eén wind in 't vlaemsch : het dondert !
Ons geld ! ons geld ! met hamers
Waer breekt m'et ? — In de Kamers.

Volstrekt onbeduidend daarentegen is het half-dozijn stroofjes op de nederlaag van de liberale

kandidaten Devaux, De Ridder en Devrière, den 12^n Jan. '64. (1)

Geen verdere rijmpjes kwamen dat jaar nog in. *Reinaert* was er zo droef om dat hij in zijn « Diepzinnig overzicht over het verloopen jaar » aan 't hoofd van den zesden jaargang, er zijn spijt over luchtte :

. . . . . .
't Was toen, dat Reinaert eerst vernam
Dat Pauw Devaux, vol vuur en vlam
Het kreeg in zijnen koker,
Nog eens te gaan naar 't Parlement,
Om als een ministerie-vent
Te spelen d'onruststoker.
Maar daar, och arme ! viel hy plat:
Want 't kost niet wezen in de stad
Van den beroemden Spoker.

(Hier open ik een parenthees :
Hoe is 't, dat Spoker, die voordees
Was zulk een felle prater,
Geen teeken meer van leven geeft ?
Als hij bij de Latrappen leeft,
Een sprakelooze pater,
Dan moest hij 't toch, met goed fatsoen.
Aan Rein zijn vriend te weten doen.
Parenthesis claudatur.)
. . . . . .

---

(1) En lange lange reke
Van potjes en pannetjes breken.
Wormee ga me ze maken ?
Me stokken en me staken
Kinnetjes kinnetjes zyn m'er ol ?

Aanstemmend bij dit kinderrijmpje, dat als motto dient, laat Spoker zingen van

Een lange lange reke
Van kiezingen zullen wy breken,
Wy zullen ze weder maken
En blyde zyn (?) dat wy ze braken :
Kom ! Kiezertjes kiezertjes zyn m'er ol?
. . . . . .

Dat was Spoker dwingen. — 't Antwoord kwam dadelik (n^r 2, 8^n Jan. '65) :

Spokers antiparenthesis aan Reinaert.

Spoker zit in kot noch cel,
Spoker zit... zit in zijn vel !
(Ware 't anders 't waar nie wel.)
Rein, daar weet je nu 't bedied
Hoe geen kwaad mij is geschied;
(Maar waarom ik zweeg, nog niet.)
Maar ik zweeg niet, Reinaert, want
Gij hebt al te veel verstand
Al uw lezers ingeplânt.
Heb ge 't gene ik, met de post,
(Dat maar een centime 'n kost)
Naar u zond, al doorgerost ?
Doet gij dat, gij zult verstaan,
(En niet meer op dhage staan,
Met of zonder dubbel aa'n,)
Om te weten wat of hoe
Waar ik denk of wat ik doe;
Want, o Rein, (hier nijpt de schoe,)
't Is dat Spoker, als hij spookt,
Zelve nu een viertje stookt,
En zijn eigen potje kookt.
Is dat potje meer of min,
Reinaert, naer uw (schalken) zin,
Steekt er dan uw pootjes in,
Pakt en peuzelt, hier of daer.
Maar ik heb te veel voorwaar
Reeds ge... (Zalig nieuwe jaar !) (1)

---

(1) Reinaerts antwoord sluit zich onmiddellik bij deze Antiparenthesis aan :

Antwoord van Reinaert.

'k Heb uw brief vol parenthezen,
Spoker, met vermaak gelezen ;
Maar, dit zie ik met verdriet,
Zeer veel tijd en hebt gij niet,
Om aan Reinaert nog te schrijven ;
Daar gij zelf nu aan het vrijven,
Stoken, koken, romlen zijt ;
Dus nu ben ik Spoker kwijt !
Kwijt ! o 'k mag het zoo niet noemen ;

Met zijn eigen viertje en zijn eigen potje bedoelde Spoker het weekblad dat hij sedert 17ⁿ Julie 1864, onder den titel *'t Jaer '30, of politike wegwyzer voor treffelyke lieden* te bezorgen had.

Nog éénmaal, — in nʳ van 26ⁿ Maart 1865 namelik, — spookte hij in den *Reinaert*. De *Gemengde Berichten* kunnen 't al niet zwijgen van op de eerste bladzij : « Spoker is verrezen. » In de jammerklacht op den dood van Garibaldi vierde hij zijn dolste luim den teugel :

Dood van Garibaldi.

O Musa, wie ge ook zijt, gedaald uit hooger spheren,
Kom hier, en sta mij bij, om mij wat te inspireren,
Terwijl ik zing, of schrijf, want zingen kan ik niet,
Van Garibaldis dood, het nationaal verdriet.
Hij was, hij is niet meer, hij is geweest ! « Gewezen, »
Zoo zeiden, op zijn ouds, de vaderen van voordezen;
Tot daar ! Grammatica, wat baat gij mij ? 't is al
Al Garibaldi dat ik denk of dichten zal !
De vogel zingt « Gari » en « baldi » zijn de klanken
Die hond en kat, bedroefd, den vogel tegenjanken.
« *Garibaldi Gari*... » 'k en hoor, 'k en zie, 'k en voel
Niet anders meer, eilaas ! o Musa, pakt 'nen stoel
En zet u wat, gij sloor, tot dat ik, om te dichten,
Met weenen mijn gemoed heb konnen wat verlichten.
Ik ween... en stoel en bank en bedde en boekerij,
't Deelt al in mijn verdriet en 't weent al rondom mij...
Hij was gespierd van lijf, met forschen moed in de aderen,
Een waarde stamgenoot der stamberoemde vaderen !
Zijn adem was het vier, zijn oog de bliksemstraal,
Zijn stap de donder en zijn *willen* lauter staal.

In *'t Jaer dertig* toont gij hoe men
Altijd onvergeten blijft,
Schoon men brieven niet meer schrijft.
Beste Spoker, dat is pertig,
Prettig meen ik, dat *'t Jaer dertig*,
Dat ons zooveel goeds vertelt,
Nu door u wordt opgesteld.
Laat de doctrinairs maar spoken,
Woelen, schreeuwen, onrust stoken,
't Beste spook, verstandig fijn,
Zal toch 't spook van Spoker zijn.

Hij vloog van hier naar daar, ontembaar in zijn *springen*,
En schielijk,... hij is dood ! Wel Heer, zijn dat toch dingen !....
Was dat een hoofd, dat hij, met mannenkracht omdaan,
Had op zijn fieren hals en op zijn schouders staan !
Was dat een kraag, bezet met zeventien medaljen,
Die om zijn edel borst, in zeventien bataljen
Gewonnen, hong en pronkte, aan zijden strik gevest !
Zijn hair ! was dat toch hair ! zoo digt ineen geklest,
Gevlochten pek, zoo zwart, en golvend lijk de baren
Van 't buldrend element waarop de schepen varen !
Gelijk een geesel, slinks en regts, zijn reuzenstaart
Sloeg rondom hem omver... — tyrannen in zijn vaart ?
— Neen, neen, versta mij wel, geen kwestie van tyrannen,
't Is van een paard dat 'k spreek, een hengste-paard ! De mannen
Die in *de Stem* van Thielt den landbouw doen uiteen,
Vertelden 't mij, 't is dood ! Heel Moerbeke, in 't geween,
Alwaar 't geboren was, is troostloos, en, in Vlanderen,
Zoo hoort me op strate en weg, de lieden aan malkanderen
De vrage doen : hoe is 't gestorven 't edel dier ?
En de antwoord is eilaas al dikwijls : 'k weet niet Pier !

De breed opgezette epiek draait aldus, boosgrappig, uit op bespotting van het, overigens week aan week in *'t Jaer '30* geroskamde blad der Tieltse liberalen, *De Stem der Vlaemsche landbouwers.* (1)

---

(1) Van weinig tel zijn in *Reinaert* de enkele mededelingen over het *Jaer '30*, en later, over *Rond den Heerd.* Dit weekblad begon te verschijnen op 2ⁿ Desember 1865. Al een vol jaar liep G. G. met het denkbeeld om een dergelik leer- en leesblad voor ontwikkelden te stichten. In *'t Jaer '30* van 18ⁿ Des. '64 duikt, gans achteraan, voor 't eerst het ontwerp op van een te stichten *Professorsbladje.* 't Nr van 28ⁿ Des. stelt een beteren titel voor : *Leesbladje*, ten einde breder keus van stoffe te hebben, en meer kans op inschrijvers. Toen hadden zich reeds 18 inschrijvers aangemeld... In *Reinaert*'s nr van 11ⁿ Febr. '66 vindt men een warme aanbeveling van *Rond den Heerd.* Weinige maanden later zou de Dood de hand van Spoker's wakkeren vriend stilleggen : den 14ⁿ Okt. '66 verscheen *Reinaert* in rouw over zijn stichter. Het blad worstelde nog eenige maanden om 't bestaan, maar tevergeefs. Na nr 30 van Jg. VIII (26ⁿ Julie 1866) werd het onverhoeds gestaakt.

Naar aanleiding van *Garibaldi's Dood* nog dit :

In 1856 was te Antwerpen, bij L. Schotmans, verschenen een bundel « Gedichten door Bruno Van Heusden, uitgeg. door P. C. Cassiers », berijmde uitboezemingen van een jovialen

Ofschoon wij den nodigen kommentaar zoveel mogelik bekort hebben, zijn deze mededelingen buiten verwachting omvangrijk geworden. En toch hebben we maar nauweliks en terloops gewag gemaakt van *'t Jaer '30* en van *Rond den Heerd* die sedert Julie 1864 Gezelle geheel in beslag nemen. Uit beide bladen diende meer dan een, tans geheel vergeten stukje, proza en verzen, nog eens opgediept, willen we eindelik over de laatste vijf jaar van Guido's verblijf te Brugge vertrouwbaar ingelicht worden. Maar dit valt buiten *ons* bestek. (1)

* * *

Kartuizer, te Antwerpen in 1738 geboren, en te Leuven in 1797 overleden. Pater Bruno heeft een zwak voor sterk gekruide boert. Zijn humor is dikwijls echt « neder »-landsche pret, en de losse keer van 't gemakkelike vers moest Spoker's sympathie wekken. Door 't vers op Garibaldi wordt men herhaaldelik aan Pater Bruno's trant herinnerd. Ten bewijze de aanhef van 't vermakelik « Halve digt opgedraegen aen Jeppen de Zaedelaer, vierende zyn half jubilé in het klooster der Karthuizers binnen Loven den 15 July 1775 », blz 72 :

Apollo, staet my by : wilt mynen geést ontsteéken,
Als ik moet gaen tot lof van onzen Jeppen spreéken,
Die heden jubileért; een man, voorwaer een man,
Aen wie men niemand mag of vergelyken kan.
Hy is dan sans-pareil : want willen wy bemerken
't Geen hy heeft uytgezet : 't zyn wonderbare werken;
't Zyn dingen nooyt gezien en buiten het gemeen,
En die als eygen zyn aen Jeppen maer alleen.

Vgl. ook blz. 96 :

Staet ons, ô Musa by : wilt ons gemoed ontsteéken...

Blz. 146 :

Staekt, Musa, 't is genoeg...

Blz. 207 :

Zy waeren kloek van lyf en welgemaekt van beenen...

Enz.

(1) We beschikten slechts over een onvolledige verzameling van *'t Jaer '30,* die van Eerw. H. Cæsar Gezelle. (Het n^r^ van 25^n^ Maart '65, en de n^rs^ na 14^n^ Des. '67 ontbreken).

Twee stukken uit de *Liederen, Eerdichten en Reliqua* werden eerst in het *Jaer '30* gedrukt : 't gedicht op *'t Klooster van Bethel te Brugge*, in het n^r^ van 11^n^ Sept. 1864, en dat op *de eerste Misse van Pater Selosse S. J.*, in het n^r^ van 23^n^ Sept. 1865. Dit laatste was bestemd om bij het feestmaal door een kind van de familie

Hekel en luim ware voor deze bladzijden een haast even passend opschrift geweest. Met een half woord hebben we reeds terloops van het Hasselts tijdschriftje gewag gemaakt dat in 1855 en 1856 onder dien titel twaalf afleveringen beleefde. N^r^ 1 kwam uit, naar 't schijnt, tegen einde Januarie 1855; n^r^ 12 eerst in Julie of Augustie 1856, of misschien nog later zelfs.

---

afgelezen te worden. Het vers op *'t Klooster van Bethel* is voorafgegaan door enige inleidende regelen :

Weg met de Kloosters !

Was onlangs het geroep in vele onzer steden; zoo roepen de kwakzalvers ook als 't kermisse is : weg met dit ! weg met dat ! geen docteurs meer ! geen ziekten ! en de docteurs blyven, God zy gedankt, altyd voort de zieke kinderen van Adam helpen. Zoo is 't ook met dat geroep tegen de kloosters; te Brugge, onder andere, leven ze altyd voort en van langs om beter. Zoo hebben de Zwarte zusters te Bethel van deze week eenen vierdobbelen jubilé gevierd; in den vijftienjarigen jubeldag van zuster Marie Hacke hebben zy hunne dankpligt vervuld jegens *Mgr. Faict*, 25 jaer hunnen raedsman. M. L. Lecocq, 28 jaer hunnen weldoener en M. pastor Ph. Van Houver, 28 jaer hunnen directeur. Hier is 't gedicht dat hun wierd opgedragen :

'T is wonder hoe de Brugsche stad
Byna heel 't Heilig Land bevat...

Het gedicht werd zonder wijzigingen in den bundel overgenomen.

— In *'t Jaer '30* van 8^n^ Sept. '66 staat *Spokers Almanak* als pas verschenen aangekondigd. 't Is een boekje van 80 bladzijden, nu bijna onvindbaar (wij raadpleegden 't ex. van Kan. Rembry, te Brugge), en overigens vrij onbeduidend. Op het dunne gele omslagje prijkt, met het handgebaar van iemand die gewichtige dingen zal meedelen, — een martiko. De titel luidt : « Voor Jan en Alleman. Spokers Almanak of de Lacher van Brugge. Behelzende al dat goed is, niet dat niet en deugt, benevens nog andere dingen, te verkrijgen bij alle treffelijke drukkers en boekverkoopers ten prijze van « 'nen dikken ». 1867. — Eerste jaar. Brugge, Boek- en Steendrukkerij Edw. Gailliard en Comp. »

De Dagklapper is bijna geheel gewijd aan de gelijkenissen uit de Zondagevangeliën; hier en daar is een volksrijmpje ingelast. Op blz. 73-76 vindt men de vertellingen van een koppel Uilespiegels : Jan Slimbroeck (bewerkt naar een verhaaltje uit *'t Jaer '30* van 4^n^ Des. '64, door « een Vuerne-Ambachter », en Waan van Wantje Wekkers, (« onnoozel geboren en simpel gewiegd » zucht Waantje Wekkers over haren Waan), die alles gladverkeerd aanvatten. Een vers : *de Lof der Vlaemsche Boeren*

De Hekel wordt met kracht in Limburg opgeheven,
En over vlaemschen grond en Nederland verspreid.
Verfranschlaers-apery den geeselslag te geven,
En 't onregt teuglen, is de taek hem voorbereid.

Zoo brulde de brave David Traets op de eerste bladzij uit, wat hij met zijn maandschrift wilde. Pr. Van Duyse en Ch. Van Boekel uit Gent, Emm. Van Driessche uit Brussel, J. Vanderreyken uit Hasselt, V. J. Du Moulin uit Meerhout, weergalmden, en vele anderen, even fors hem tegen. Verreweg de meeste kopij bezorgde Traets. En toen de « Administratie », — de man was kondukteur van Bruggen en Wegen, — zich verzette tegen zijn flaminganten-geschimp, leverde hij er dubbel zoveel, maar tekende

---

(Blz. 77 en 78), en een paar rijmpjes op blz. 80 hebben weinig om 't lijf.

Komt die den landbouw mint, komt lieve Vlaanderlingen,
En zonder vleien, hoort van onze boeren zingen
Den lang verdienden lof, den roem van de akkerlien,
Wiens weerga niet en is op 's werelds bol te zien.
Ja, ja geen sterveling van bij of verre stranden,
'n Kent de ploegkunst zoo noch en bedricht de landen
Gelijk den Vlaamschen boer....

Enz. — De rijmpjes op blz. 80 luiden :

Ik draag in mijn herte eene liefde en een lijden
Bij elken droom die mijn nachten doorkruist,
Als de wind waar de linde bij trilt en bij ruischt
Zoo speelt in mijn herte uwe liefde en uw lijden.

En het tweede :

Zij zat op den oever van 't slapende meer
En staarde in het water zoo droomerig neêr;
Daar hing haar gestalte in den effenen plas
Weêrspiegeld, zoo klaar als in 't spegelend glas.
Haast zweefde er een windeke op 't water rond,
De spegel verrimpelde, 't beeld verzwond,
En 't lachje stierf weg dat speelde op heur mond :
Zij dacht aan de schoonheid en mijmerde voort,
Tot den avond haar riep van den eenzamen boord.

Maar is dit wel van Guido ?

nu *S... vliet*, naar den naam van Zandvliet in Antwerpen, zijn geboortedorp. (1)

Weldra kwamen ook verzen toe uit West-Vlaanderen. Eerst een stukje betiteld *Fransche Bloemen* :

Daer zat 'ne keer eene Avarulle
  En lekte met 'nen zom, zom, zom,...

te vinden op bl. 108, in de Mei(?)aflevering (2). Daarna een goede boerde : *Hekelt*, door titel, trant en inhoud één zinspeling op het tijdschrift zelf (bl. 135, in de aflevering van Junie (?) 1855). Het slot en de daarbij horende aantekening, met hun bitsheid tegen de sentimentele romans, schijnt het bepaald op Conscience afgezien te hebben : men herinnere zich hoe Dumas enigen tijd te voren de mooiste tonelen uit den *Loteling* in een eigen roman had verwerkt.

Hekelt !

Jan (zyn toenaem blyft gezwegen
Daer en geeft nu toch niet aen)
Was eens hindelijk verlegen
Want hy moest te biechte gaen :
D'eerste keer van g'heel zyn leven !

---

(1) 't Volgende staaltje van Traets' puntigen trant komt voor op bl. 3 :

Een drietal vragen

Alle Belgen zyn gelyk voor de wet
Grondwet der Belgen. Art. 1.

Is de Vlaming die de tael
  Van de Walen niet verstaet,
Tot 't bekleeden van een ambt
  By de Walen wel in staet?

Neen !

Is de Wael, die onze tael
  In het minste niet verstaet,
Tot 't bekleeden van een ambt
  By de Vlamingen in staet?

Ja !

Voegt dat *neen* en *ja* te saêm
En zegt my, in Godes naem,
Stemt dit stelsel overeen
Met dat schoon : Artikel 1 ?

(2) Opgenomen in de *Dichtoefeningen* van 1858.

Jan, die droeve droeve Jan !
Peist eens hoe hy moeste beven,
In der daed hy schudde er van.
Toch niet enkel om zyn zonden
Was ons Jantjes herte ontsteld,
Maer om 't geen commere-monden
Hem van 't biechten haên verteld.
— « Jan, die man daer bacht de schetten
» Heeft een' hekel by hem staen,
» Waer dat hy u op zal zetten,
» Hebt g'u wat te veel misgaen. » —
« God ! » zei Jan, « dat kan niet schikken,
» Dat myn beste lywae-broek
» En myn lichaem moest aen stikken !
» Wacht, dat ik een middel zoek' ! »
En een middel wierd gevonden :
In de broek, van achteraen,
Wordt een schyve vastgebonden
Die den Hekel zou weêrstaen.
Jan alzoo ter kerk gekomen
Zwaer gewapend, 't herte kloek,
Biechtte 't alles zonder schromen,
Met die potschyve in zyn broek.
Na der hand heeft hy bevonden
t' Zyner blydschap, dat geen stael
Had genezen zyne zonden
Maer Gods priesterlyke tael. —

— Vlaming, die met grage zinnen
Gulzig in de boeken zoekt,
't Geen ge meent aldaer te winnen :
Voedsel dat den geest verkloekt ;
Voedsel voor uw zielvermeugen,
Waer- en schoonheid ondereen,
Zonder schande en zonder leugen ;
Vindt gy uw behoefte ? Neen !
Neen ! 't zyn luttel gave spyzen
In dien berg gedrukt papier
Dien men rondom u doet ryzen
En vervendert met getier,
Zie, die schoone dwazerikken,
Franschgezoogden bykans al,
Die daer zitten rikke-rikken
Lyk de puiten in een wal :

Boekensmeders by g'heel' hoopen
Die op fransch oudyzer slaen,
En 't voor louter vlaemsch verkoopen
Met een schoon papier daeraen !...
Pakt den Hekel, vlaemsche Vlaming,
Eer g'hem g'heel verrosten laet
Daer hy reeds zoo lang aen 't raem hing
Om dat 't lywaed niet en gaet.
Pakt den Hekel, hekelt boeken,
Is 't geen vlas het is toch iet;
Hekelt dunne schryverbroeken
Dat m'hun schaemle beenen ziet.
Hekelt dat de blâren stuiven,
Hekelt al in stof en gruis;
Dat de schryvers als ze 't snuiven
Gaen al niezen zeer naer huis.
Hoe, een dommen schryver koopen
Fraei gebunseld in een boek !
Hekelt !... Tot dat ze ook eens loopen
Met een pothulle in hun broek ! (1)

« Met een schoon papier daaraen » : bij dit vers een aantekening van den schrijver. « Wat anders is toch die dolligheid om van die vierkante boeken te maken met keurigen omslag, aerdigen titel, drie of vier beeldekes zonder onderschrift, geen inhoudstafel noch achter noch voren; vol nooit uitgezeverden minnezever, alsof er niets anders meer te doen en ware; wat is 't al, t' en zy van uit den zuiden overgewaeid ligt vliegend pluimzaed, dat in onzen vetten grond maer al te wel en trekt, zoodanig wel dat ze er van Parys weêr omme komen, om... in een, twee, drie weêr in 't fransch... gekeerd, te laten pronken in hunne modelitteratuer en demoiselleboekeryen. Ware dat al ons vlaemsche letterkunde, wy mogten er vry meê boffen. »

De afl. die tegen einde Sept. 1855 verscheen

(1) Hindelyk (schrikkelyk). Droef (boos). Schudden (beven). Bacht (bachten, achter). Schetten (traliewerk in den biechtstoel). Stikken (stukken). 't Zyn (daar zijn). Vervenderen (verkoopen). Puit (vorsch). Wal (gracht). Raem (of rek : lat waar men gereedschap aan hangt). Zeere (snel, gezwind). Gebunseld (omzwachteld). Pothulle (potdeksel). Aantekeningen in *Hekel en L.*

bracht op blz. 203 de *Boodschap van de vogels en andere opgezette dieren, zich bevindende in het Museum, ingerigt te R...*, een der liefste stukken uit de *Dichtoefeningen*. En blz. 207 volgde een korte retoriese uitboezeming, een woord van opbeuring misschien wel tot den armen Traets, die zoveel last leed om zijn stout geschrijf :

Standvastigheid

Hoort gy ginds de baren klotsen
Rond de kruin dier oude rotsen?
Ziet hoe zy onwrikbaer staen ;
Trots de stormen, trots 't orkaen,
Nu door 't stygen van de golven,
Dan bestraeld door zonnegloed,
Schittrend op den effen vloed. —
Sta, o sterfling! als die rotsen,
Hoe des werelds baren klotsen ;
Sta als zy steeds onverwrikt,
Door geen noodorkaen verschrikt.
Komt het wee soms met zyn dolken,
Schuilt uw heilzon achter wolken,
Waer het leed u uit omstroomt,
Moed, o sterfling, niet geschroomd!
Dra doen zachte westewinden,
Stormen en orkaen verzwinden ;
Dra beglanst u zonnegloed
Op den effen watervloed.

Schoemakers Kerremesse eindelik verscheen op blz. 340, tussen Maart en Junie 1856. Alle vijf bijdragen zijn ondertekend met de letters W. VL.

* * *

Maar nu dat onze mededelingen ten einde lopen, is nu heel die arenlezing wel belangrijk genoeg, hebben we niet te veel geeist van 't geduld van den lezer? Immers, voor het handvol rijpgegraande, wat een bond ijle aren ! En toch rouwt mij de arbeid van 't bijeenlezen niet, noch heeft hij mij verdroten. In letterkundig opzicht zou weinig verloren zijn aan de stukjes uit *Hekel en Luim* : maar hoe bruist in die

stameling het Flamingantenbloed van den driftigen jongen leraar! En weinig ook, aan de meeste bijdragen uit *Reinaert*, doorgaans verzen voor de vuist en zonder aanspraak op kunstwaarde...

Alleen de eerste helft van de jaren '60 werd doorlopen. « De jaren '60 », schrijft K. De Flou, « zijn het bedrijvigste tijdperk van Gezelle's leven. » (1) Dat is voorzeker stout, al te stout, gesproken; maar een zeer bedrijvig tijdperk was het vast, een uiterst belangrijk tijdperk in Gezelle's leven. En was er ten slotte nog een verschoning nodig om al die rijmpjes die inderdaad « meest alle de sporen van overhaasting dragen », te hebben meegedeeld, nu dan, ze zijn wat ze zijn, houtkoolschetsen, fiks en vaardig van trek, in een snaakse bui op den kalkmuur heengegooid, ruw, karikaturaal, boertig; maar wie of wat, zo niet zij, die ondeugende vergeten rijmpjes, ontsluit er ons de vertrouwelikheid van Gezelle's opgewektste en strijdbaarste dagen, en voert er ons binnen waar, in zijn sloffen, Spoker zelf, bij een paar vrienden, met pijp en glaasken bruin, zit te keuvelen, te schertsen, te monkelen, of zich op te winden, om deswille van de wereld heur onverantwoordelik dwaas-, heur onverbeterlik boosdoen?

L. SCHARPÉ.

(1) Jaarb. der Kon. Vl. Acad. 1901, blz. 132. Belangrijk zijn vooral de mededelingen over *'t Jaer 30* en over het politiek leven te Brugge, blz. 120 en vlg. — Ter aanvulling van de aantekening over de processie te Veurne, zij hier met nadruk nog gewezen op de belangrijke « Histoire de la procession de Furnes », door H. V(an de Velde?), blz. 143-228 der ***Annales de la Société d'émulation***, Tome X, 2e Série, Brugge 1855-1856.

KERKVISIOEN

Het bedesnoer dat ze in hun handen hielen
verroert alleen; 't schijnt alles hier verzonken
in eenen droom geruischloos weggezonken
waar zwarte schimmen met een buiging knielen.

Dweers door de stralen die de kerk in vielen
klinkt er een klank, van ver entwaar geklonken,
wiens toonen weemlen in de glorievonken
als scheppingen van nooit gekende zielen.

Het vrouwkë, in aanbidding neergezegen
terwijl 't gestraal haar rim'plig hoofd bezielde,
is nog geknield al heeft die stem gezwegen.

En is 't visioen dier godsvrucht stil verdwenen
met tragen stap, dan blinken waar ze knielde
twee natte plekken op de blauwe steenen...

ASSCHEWOENSDAG

Een morgend in de stad. 't Veropenbaren
van 't zonnelicht glanst met een stralenvloed,
die zoo de vensterglazen glinsteren doet.
alsof het roodbeweendë oogen waren,

die in hun blik al 't zonnelicht vergaren;
en 't is alsof zij met hun gouden gloed
— zoo hevig dat men weenend pinken moet —
verwonderd, hel, de groote straat in staren.

En in dien glans die alle licht uitdoofde,
in het roodweenend, glinstrend morgendrood
dat als een brand gloeit aan de verre kimme,

gaan alle menschen snel lijk sombre schimmen,
gebrandmerkt met het teeken van de dood :
met zwarte kruisjes op hun fiere hoofden...

JAN VAN LEENEN.

ZONNE-DOOD

De groote zonne-doodstrijd is begonnen
en heel het Westen staat, vol angst, in bloed.

Lijk koningen uit Bijbel-tijd, in 't purper,
naar 't Oost in rij, nu staan heel groote wolken
te staren hoe de zon weer sterven moet.

Gelijk de Vaders, zegenend met hun handen,
te midden van hun volken-stammen stierven,
zoo gaat de zonne dood in de avond-landen :

heur lichten, stervend, gaan de verten zoenen
en kussen rood de heur-waart-ziende wolken.

Heur groote ontvouwde mantels plooien samen
en heerlijk zinkt de zon
                                        en is gestorven
te midden van de landen en de volken.

NOORD-ZEE

Wat gaan uw' stormen hoog vandaag, o Zee,
wat is uw huilen wild en grootsch uw klagen !

Wat smerten-zee uw' zeeën-ziel moet dragen
in 't eeuwig ruischen van uw' wateren naar de reê.

Heel heerlijk komen nu van ver gevaren
de wit-gekroonde lange koning-baren.

De winden-donder begeleidt den reuzen-stoet
der groote groene wandelende wateren,

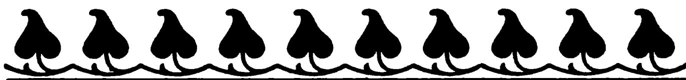
die wentelen hoog in drift en neder-klateren
in 't stille lijze kussen van den duinen-voet.

o Zee, o bulder voort uw grammig lied
in de eenzaamheid van uw' verlaten stranden,

zoo zijt Gij groot lijk de eeuwenoude landen
en de oude Brugge-torens die Gij ziet.

JOZEF MULS.

TERUG

I

Zij kwam thuis doodmoe, de oogen flauw onder de zware leden, diepliggend in zwartblauwe kringen, de tint grijs en vaal en op de slordig bijeengebonden haren een verregend zwart bont mutsje, de grauwe zakmantel fladderend om de tengere gestalte boven den korten geelgrijzen rok, alles om en aan haar even kleurloos, even mat.

Zij schudde het water van haar mantel — een parapluie droeg zij nooit, waarom ook, er was niets aan haar te bederven — en schelde toen aan de smalle deur van het bovenhuis in de nauwe straat. Beneden was 't een slagerij, de flauwe lucht deed haar wee aan, bloed, vet, wat kon 't zijn? Gelukkig, de juffrouw liet haar niet lang wachten in den regen; het touw werd aangetrokken, de deur wipte even open, zij gaf er een flinken duw aan, nu stond zij voor de steile trap met den groezeligen looper, hier en daar versleten.

Vlug klom zij op en ging in de achterkamer — haar kamer — zij wierp de druipnatte muts en den mantel af — daar lagen zij op den grond — straks zou zij ze wel oprapen — toen in de alcoof waar een ijzeren ledekantje stond en een ijzeren waschtafel — den rok uitgetrokken met een anderen verwisseld — de roode blouse met zwarte dwars strepen was droog gebleven, en toen bleef ze even staan en keek rond.

't Zag er koud en ongezellig uit in die achterkamer, met geen ander uitzicht dan op daken, goten en zolderraampjes — de meubels met versleten trijp bekleed eens rood nu oranjegrijs, alles grijs in en om haar. Tegen den schoorsteen een verweerde spiegel in geschilferde vergulde lijst vol vliegensporen — alleen de piano een mooie, zwart houten piano bracht in de banale burgerkamer een anderen toon. Cécile keek naar de pendule, zij stond stil, toen op haar horloge — nog een kwartier — zij kon zich dat ten nutte maken en fluks de piano geopend, op het tabouret gezeten, daar ging het vingervlug de eene gamma voor de andere na — het klaterde in eentonigen op- en neergang het huis door, op de gamma's volgden oefeningen, de vingers dansten en huppelden over de toetsen, ze nauwelijks aanrakend — soms hield zij een paar tonen seconden lang aan — dan sloeg zij snel over, verwisselde de handen tot er aan de deur getikt werd.

— Ja!

— Uw eten juffrouw!

— Goed, breng binnen!

Haar hospita een lang mager mensch, slobberig in haar te ruime, misschien door rijkere familie afgedragen blouse en te korten rok, legde op een hoek der tafel een servet, een bord van aardewerk, hier en daar gebarsten, vork en lepel van compositie geheel vergeeld en afgeschaafd met strepen en vlekken — toen deed zij op: een schaal vuilwitte boonen met botersaus, een melkpap een beetje aangebrand, — Cécile was vegetarier geworden uit onverschilligheid en om de goedkoopte — een bakje noten en appelen, dat was alles!

Het meisje at haastig, weinig, gunde zich nauwe-

lijks den tijd een appel te schillen, een noot te kraken zij moest immers weer spelen, spelen, dat was haar leven, haar toekomst. Het diploma halen aan het Conservatorium en dan? Ja, dan was zij klaar, dan kon zij lessen geven, op concerten spelen, zich verbinden aan een orkest of met andere artisten rondreizen maken door Europa, naar Amerika. O, als zij eens zoover was, dan zou zij onafhankelijk zijn, maar zoover was het niet, nog anderhalf jaar op zijn vroegst. Als zij maar gezond bleef! Dat matte gevoel, dat steken van die oogen, en dat branden van die handen, die pijn in den rug, dat gevoel van niet meer voort te kunnen en te moeten. 't Was half donker geworden; zij soesde even voor haar leeg bord en de nog meer dan half gevulde schotels.

— Och! eens even rusten, even denken — neen, neen! dat mocht niet, dat was verkeerd, dat verslapte, Er kwamen dan allerlei dwaze gedachten in haar op. Allerlei vragen van waarom en waartoe? Zij mocht niet tot bezinning komen, altijd maar voort naar het doel en dan kon zij stilstaan en ademen, diep heel diep, en slapen, vergeten...

Zij stak het licht aan, de petroleumlamp walmde — zij schelde, de juffrouw kwam met een snibbig gezicht, knoeide aan de pil, en intusschen bleef Cécile in tweestrijd of zij weer gamma's zou spelen of dadelijk, als het licht in orde was, haar partituur van Tristan en Isolde déchiffreeren.

Eindelijk brandde de lamp helder en de juffrouw pakte het eetgerei bij mekaar.

— Daar ligt een brief voor u! zeide zij kortaf; zij hield niet van die pianomamsel met haar urenlange vingeroefeningen; behalve haar had zij nog een

mijnheer, z.b.b.h.h. (zijn beroep buiten huis hebbend,) die pas tegen elf uur thuis kwam; dien hinderde het niet, dan speelde de juffrouw nog maar in den droom. Zij hoorde het niet meer, en haar dochters ook niet en haar man was doof — anders het was me een akkevietje zoo'n juf van het conservatoire.

— Een brief? en Cecile draaide de enveloppe in haar vingers rond : weer van haar! Wat heeft ze mij toch te schrijven?

Zij had een aanvechting den brief maar weg te gooien, niet te lezen, altijd weer hetzelfde — dat correspondentie aanhouden, zij had geen tijd om te schrijven, van die conventioneele briefjes, bah!

Wat kon haar het huis schelen dat zij ontvlucht was? Haar vader wilde haar niet meer schrijven,sedert zij haar roeping volgde, en die vrouw, die vrouw die zich tusschen hem en haar had geplaatst wat was zij haar — niets ! Zij wilde niets met haar te doen hebben!

Haar bleek gezicht werd rood van ergernis, — zij zat hier in dit treurig, armelijk burgerlijk kamertje te spelen uren lang en te studeeren en daar op den huize Lindenhorst, regeerde die andere, de opvolgster van haar moeder, — haar ex-gouvernante.

Iets wurgde haar de keel toe — dat mensch! die vreemde, tien, twaalf jaar ouder dan zij, had haar haar vader ontroofd, ja, ontroofd toch eigenlijk niet — zij leefde immers haar eigen leven,en als zij gebleven was in Lindenhorst zou haar vader misschien nooit er toe overgegaan zijn met Machteld te trouwen, haar gouvernante.

De tranen sprongen haar in de oogen, het was te bitter, veel te bitter; als zij er àan dacht dan kon zij

niet voort en zij moest toch, zij moest om niet meer afhankelijk te zijn van Papa en — van haar.

Zij legde den brief neer, daar lag hij een witte vlek op het rood en zwarte tafelkleed met het adres in mooie, engelsche hand erop geschreven; dan keerde zij zich om en speelde woedend een fuga van Bach.

— 't Lijkt of zij op de piano danst, zei de juffrouw in de keuken, tegen haar dochter die naaister was en anders boven werkte maar nu daar middagmaalde.

Ja, zij koelde haar drift op de piano, de drift die altijd nog in haar hart sliep en plotseling wakker werd op het gezicht van dien brief met dat gehate geschrift.

Gehaat? Er was een tijd geweest dat zij de hand die deze letters schreef met kussen had kunnen bedekken. Haar moeder had zij nooit gekend, haar vader, burgemeester van het dorp, lid van de Tweede kamer had het druk met zijn vergaderingen, zijn politiek, en zij woonde op Lindenhorst met haar gouvernante, van wie zij innig hield in die ver afliggende dagen.

Alles had zij aan Machteld te danken, haar kennis, haar ontwikkeling, haar karakter. — Zij was toen gelukkig, zij wist niet beter totdat alles veranderd was sedert de komst van de familie Brandsen; die waren zoo vooruitstrevend, de meisjes deden allen iets bijzonders, de eene studeerde in de medicijnen, de andere in de rechten, de derde, haar vriendin, werd violiste. Door hun theoriën van gelijke rechten van man en vrouw, van miskenning en achteruitzetting der vrouw, van den plicht van elke vrouw om zelfstandig te worden, zich onafhankelijk te maken, begon het in haar hoofdje te bruisen en te koken.

Machteld moest haar verlaten om familieomstan-

digheden. Cecile ontdekte in zichzelf, of de Brandsen's ontdekten in haar talent voor muziek en toen vroeg zij haar vader dat te mogen ontwikkelen en hij vond dat onnoodig, zij kende genoeg piano om zichzelf en anderen daarmede te amuseeren, zij de eenige dochter van de Lindenhorst, zij behoefde zich niet dood te werken en suf te leeren. Haar plicht was, na hare volwassenheid het huis haars vaders te besturen, de honneurs waar te nemen als burgemeestersdochter in 't huis dat geen meesteres meer bezat — dit was zijn illusie geweest en nu kwam zij aandragen met hare onzalige muziekmanie.

Twee harde hoofden, twee stalen willen botsten tegen elkander. Cécile verdedigde de rechten van haar eigen ik, haar plicht tegenover haar talent. Zij wenschte dat haar vader zich in den Haag of te Amsterdam ging vestigen, waar zij les kon nemen. Hij lachte om haar veeleischendheid, om die bevlieging en toen eensklaps — verraste hij haar met het bericht dat hij ging hertrouwen en haar vrijheid gaf haar wil te doen.

Cécile stond verpletterd, dit had zij niet verwacht, niet kunnen vermoeden en toen zij hoorde dat haar aanstaande stiefmoeder Machteld zou zijn, Machteld door haar vader zoolang gewaardeerd en hooggeacht, kende haar verbittering geen grenzen meer — zij verliet het huis en betrad het niet meer.

Zij nam slechts een minimum van geld aan van haar vader, niet meer dan haar toekwam van haar moedersaandeel, dat door de daling der landerijen kleiner was geworden dan zij verwachtte; van haar vader vroeg zij niets. Zij kon studeeren zoo goedkoop als zij maar wilde; zij huurde een eenvoudig kamertje, zij

werd vegetarier, verwaarloosde haar kleeding en studeerde met een ernst en volharding, die haar bewonderenswaardig voorkwamen; in die zelfbewondering vooral putte zij kracht en moed om sterk te blijven.

Drie jaren waren voorbijgegaan, sedert zij Lindenhorst verlaten had en er niet wilde terugkeeren. Zij schreef haar vader geregeld met Nieuwjaar en zijn verjaardag, maar hij antwoordde nooit — zijn vrouw deed het, uit zijn naam, zooals het heette, fleemerig noemde zij het in haar booze buiën. Altijd even opgeruimd schreef zij Cécile alles wat haar interesseeren kon van huis en tuin en dorp, en van de kennissen, zij zond haar versnaperingen, waarvoor Cécile kortaf met briefkaart antwoordde; nooit vergat zij haar uit te noodigen de vacanties thuis door te brengen.

Verbeeld je, zij, de indringster de dochter des huizes inviteeren! Cécile bedankte even geregeld. De zomervacanties bracht zij aan zee door of in een goedkoop pension of zij ging met haar vriendinnen voet- en fietstochten maken in de Ardennen, langs Rijn en Moezel; in haar boozen wrok vermeed zij steeds Lindenhorst.

— Papa heeft mij niet noodig, Papa kan het zonder mij stellen. Die intrigante heeft al die jaren mijn liefde trachten te winnen en daardoor ook de zijne. Ik veracht haar, maar o vader, mijn lieve, oude vader, wat smacht ik er naar hem te zien, te omhelzen, te vergeten dat ik... ik... zijn Cécile, zijn kleine, eigen Cécile ben.

De tonen werden zachter, weeker, zij smolten weg in droeve accoorden en midden in een terts stond zij plotseling op, sloeg het deksel dicht, greep den brief en scheurde woest de enveloppe open.

Wat had zij nu weer te schrijven, wat voor lieve woordjes, wat voor gekunstelde zinnen. O als het niet was om haar vader, zij zond haar dien brief ongeopend terug. Dat zij eens van dat schepsel gehouden had, 's avonds niet rustig kon slapen als zij haar niet toegedekt, op haar voorhoofd geen kruisje gemaakt, geen kus gedrukt had — maar hoe kon zij ook denken dat het niets geweest was dan koele berekening, listig bedrog!

Onverschillig las zij eerst, toen met meer aandacht, minder ergernis; vergiste zij zich niet, ja, 't stond er:

— Reeds lang, beste Cécile, had ik u willen waarschuwen dat het met uw vader hard achteruit gaat; de dokter is niet tevreden over hem. Laatst schreef ik u dat hij last had van slapeloosheid en hartkloppingen...

Had zij werkelijk dat geschreven? Ja, 't was zoo, maar 't was over haar heen gegaan en zij antwoordde alleen met een koel:

— Ik hoop dat vader nu weer beter is.

En toen zij niets meer hoorde, had zij er niet meer aan gedacht; geen herinnering bleef er nauwelijks over van dit bericht.

— De dokter constateerde een hartkwaal, het kan nog lang duren, 't kon ook... de letters werden hier onduidelijk en beverig ...ineens gedaan zijn. Ik achtte het mijn plicht u te waarschuwen, zoo gij uw vader, wiens grootste liefde gij zijt... de woorden waren doorgeschrapt. Machteld anders zoo netjes zoo correct in haar brieven kon hier niet de rechte uitdrukking vinden.

— Ik wil u niet ongerust maken, maar elke ge-

beurlijkheid is te voorzien en daarom kunt ge handelen zooals hart u voorschrijft!

— Zij overdrijft, zij wil mij in den val lokken, vader was altijd kleinzeerig zooals alle mannen. Ik geloof het niet — neen 't kan zoo erg niet zijn, neen 't kan niet!

Zij herhaalde het telkens dien avond, den geheelen halfdoorwaakten nacht, den volgenden morgen, het liet haar geen rust onder haar lessen, haar studies, haar gesprekken met de collega's en 's avonds zeide zijn aan haar juffrouw :

— Morgen met den eersten trein ga ik de stad uit. – Naar huis!

't Kostte haar moeite die bekentenis; de vrouw stond verbaasd, had zij een thuis, die eeuwig studeerende, nooit vermoeide muziek-mamzel?

— Nu goede reis! dan zijn we een paar dagen van hare piano af.

II

Zij zat in den trein; in de 3e klas coupé zocht zij zich tusschen de harde planken met moeite een houding uit, waarin zij wat rusten kon want zij voelde nu eerst hoe moe ze was, hoe intens moe — in haar hoofd, in haar gedachten, in haar lichaam, in haar handen, in haar voeten. 't Was of zij dagen lang geloopen, dagen lang gamma's en fuga's gespeeld, uren lang gesproken had — zij kon niet denken en toch onophoudelijk gonsden haar gedachten als wilde wespen warrelend dooreen.

Zij zat met gesloten oogen zoolang zij kon, maar dan hamerde het van binnen tegen haar schedel en dan

moest zij, óf zij wilde óf niet, de oogen openen en rondzien en trachten iets te vinden wat haar aandacht opwekken, orde in haar denken brengen kon.

't Was een mooie Aprilmorgen met weinig zon maar zilvergrijs in toon, dat aan het landschap iets etherisch fijn, haast onwezenlijks gaf; alles doezelde daarin weg. 't Zou jammer zijn, dacht zij, als de zon doorbrak om alles te verscherpen en te doen schreeuwen, nu scheen het of alles fluisterde, neen, heel zachtjes zong — grillig sprongen haar gedachten over op haar muziek en toen vervulde haar plotseling een hevige afkeer, een bittere walg voor haar piano, en voor haar eigen tonen, en voor de lessen van haar meesters — zij huiverde. Twee of drie malen te voren had zij dit gevoel vroeger gekend, een behoefte om muziekboeken weg te gooien, de piano dicht te klappen en van alles weg te loopen, ver weg.

Haar energie had die buien overwonnen, zij had ze eenvoudig geïgnoreerd, was aan 't studeeren gebleven met dubbelen ijver, met nieuw vuur en zij trokken weg, maar nu kon zij 't niet doen. Door het open raampje kwam de lekkere lentelucht binnen, iets van jong groen en vette aarde en warme lucht, heel wat anders dan de etensgeuren en petroleumwalmen van haar kosthuis. Het werd er licht en vroolijk door in den leelijken geelhouten wagen, waarin zij nu alleen zat.

Zij liep naar den anderen kant en keek uit het portier, wat waren de boomen reeds zwaar van blaadjes en knoppen — in Amsterdam merk je niets van de lente, als je het ten minste te druk hebt om in 't Vondelpark te wandelen of te letten op de boomen langs de grachten — zij ademde diep.

't Was of nieuw leven haar longen vulde, óf frisch bloed haar trage aderen doorstroomde, zij voelde zich anders worden, maar ô! dat gevoel van moeheid als zij dacht aan haar stadsch leven, aan haar studien. Neen zij kon, zij kon, zij mocht er niet aan toegeven, zij ging haar vader bezoeken en dan keerde zij terug en zou studeeren met dubbele ambitie — maar de gedachte alleen deed haar ineenkrimpen, 't scheen een bange droom al dat geklingel, al dat getokkel en — 't werd steeds leeger rondom haar en in haar, of alles hol en ijl werd, zij wilde daar niet meer aan denken, maar 't bleef knagen als een physieke pijn die vraag :

— Waartoe dat alles? Doe ik er iemand plezier mede, dat ik mij zoo afbeul? Maak ik er een gelukkig door dat ik zoo bloedig studeer? Mijn huisploertinnen zijn blij dat ze een paar dagen af zijn van dat getingel. En later? Lessen kan ik geven, maar voor mijn brood behoef ik het niet te doen. Stoot ik er stumpers niet 't eten mee uit den mond. Waarom? Waarom? Op concerten spelen? Maar men kan zooveel goede muziek hooren. Is het een verlies als ik mij niet laat hooren? Is het een blijdschap, een vreugdeboodschap die ik aan de menschen breng?

De stemmen werden luider en luider; zij kon ze niet meer doen zwijgen — ô Goddank! Daar was ze aan het kleine station, van waar het dorpje, waar haar vader woonde, slechts een klein uur verwijderd was.

Zij wilde dat eindje loopen, rijden deed zij nooit, hoogst zelden stapte zij in een tram, alleen wanneer zij er tijd mee won — en 't was nu zoo heerlijk in de natuur — alles zag er zoo rein zoo frisch uit maar zij hoorde er niet in haar sjofele, gore winterkleeding.

Iets als schaamte kwam in haar op — zoo 'n soort gevoel of men in werkpak op een feest verschijnt.

Zij had haar beige reform of hobbezak aan met den — daagschen en zondagschen — tegelijk grauwen mantezak — door de naaisters oneerbiedig haar vel genaamd, en het kattenmutsje op het slordige, glanslooze haar met den dikken, zwaren wrong in den nek, waardoor zij altijd met gebogen hoofd moest loopen.

Een paar jonge meisjes kwamen haar langs in eenvoudige nette costumes grijs en rose of lichtblauw, met rozen op de groote hoeden. Zij voelde zich oud en verflenst naast hen en toch zij was pas 24 jaar. Zij hoorden in het lente landschap met het schittergroene bladgewemel rondom de eenvoudige huisjes, met de roodwitte en roode appel- en perenbloesems in de boomgaarden, met de hyacinthen en crocussen paarsch, blauw en geel in de perken. Zij sloop langs hen de handen in de zakken, beschaamd, vernederd, zij wist dat zij haar nieuwsgierig aanzagen en bespotten, o was zij maar weer in Amsterdam, waar zij het uniform droeg van alle werkende en strevende vrouwen, van meisjes niet tevreden met een alledaagsch lot, een banaal bestaan.

Zij voelde zich hoe langer, hoe armzaliger en meer achteruitgezet — zij hoorde hier niet meer, niemand kende haar, niemand miste haar, zelfs in het ouderhuis was geen plaats meer voor haar.

Zij sleepte zich voort, de zoele morgenlucht drukte haar neder, zij vond het vermoeiend hier te wandelen, zij die in Amsterdam maar steeds holde zonder naar links of rechts te zien — daar spitste zich het kerktorentje in de lucht en was 't een welkom aan haar? Een straal van de nog onzichtbare zon raakte het

haantje aan en het gloeide en glom en schitterde haar tegemoet.

Het dorp zag er lief uit in zijn krans van goudgroene jonge bladeren en nu brak de zon heelemaal door en de kleuren schaterden als in prijskamp met den wildzang der vogelen : Lente, Lente, Lente!

Toen kwam het over haar, de frissche jeugd van den lentemorgen met iets wat wilde juichen en jubelen, maar zich geen baan kon breken. Zij verlangde te genieten maar zij kon niet, eerst had zij moeten schreien lang en bitter dan zou die band los gaan om haar hoofd en haar hart, maar haar oogen bleven brandend droog, haar keel was nog heesch en vol, en haar ziel zoo droevig, zwak en mat.

Zij ging het dorp niet door, maar sloeg een voetpad in, dat rondom de huizen naar den Lindenhorst leidde, ja! daar was het statige huis met zijn hoog bordes, zijn breede oprijweg, langs den vijver rondom een gazon, met bloeiende hyacinth- en tulpbedden overstrooid, aan weerskanten hooge, nog bijna geheel kale boomen. Zij ging het hek door, de pauw liet zijn staart over het grint slepen en spoedde zich weg toen hij haar stappen hoorde — een paar kippen krabden in het zand tusschen de boomen en een paar duiven vlogen op.

De dochter des huizes ging de trap op, langzaam, met zwaren tred.

— Ik lijk de verloren Dochter, zeide zij tot zichzelf en poogde te glimlachen, terwijl zij den grooten ouderwetschen klopper op de deur liet neervallen.

Een knecht in rood en wit gestreept jasje maakte de deur open. Hij was er nog niet toen zij heenging en vroeg wie zij was.

— Kan ik mijnheer spreken? stotterde zij, maar dan kwam de gedachte : Vader heeft een hartkwaal, elke aandoening, elke verrassing kan hem kwaad doen.

De knecht antwoorde :

— Mijnheer is niet wel, houdt zijn kamer. Wil u mevrouw niet spreken?

— Hij heeft mij gewogen en houdt mij vóór een thee of linnen verkoopende juffer, dacht zij en toen eensklaps het hoofd opheffend op zijn vraag :

— Wie kan ik zeggen dat het is — antwoordde zij trotsch — Zeg dat het de freule is, mijnheers dochter.

De knecht zag haar aan, vergat haar aan te dienen, tikte aan de zijkamer en zij hoorde hem zeggen :

— Mevrouw, daar is een juffrouw, die zegt dat zij de freule is, mijnheers dochter!

Maar Cécile was hem voor, zij liep hem voorbij de kamer in, waar de jonge vrouw alleen haar tweede ontbijt nam.

Ze stonden tegenover elkander, stiefmoeder en dochter, beiden bleek met moede trekken, om de oogen van Machteld lagen sporen van doorwaakte nachten en angstige dagen, om haar lippen lijdensdroeve trekken, haar kleur was die van de ziekenkamer bleek en dor — toch zag zij er onberispelijk net en nog aantrekkelijk uit in haar donker-blauw huiskleed verlevendigd door veel kant en een zilveren broche aan den hals, met haar zorgvuldig opgemaakt donkerblond, reeds hier en daar wit schemerend haar en vooral met haar vriendelijke, kalme, zoete oogen.

Cécile bleef staan de handen in de zakken het hoofd achterover — zij kwam geen vrede brengen.

Machteld liep haar met uitgestrekte armen tegemoet.

— O Goddank! dat je er bent. Hij tobte zoo over je.

Cécile's handen bleven in de wijde, afhangende zakken steken, en haar mond vertrok zich in een harde plooi.

— Heeft Papa naar mij gevraagd?

— Hij vroeg of je 't wist van zijn toestand.

— Is hij werkelijk zorgelijk?

— Ja zeer — 't kan nog maanden duren — maar ook dadelijk zijn.

Er trilden tranen in haar oogen en in haar stem, en Cécile voelde zich verscheurd door jaloezie.

— Wat had zij, die vreemde, over haar vader te huilen terwijl haar oogen zoo droog bleven?

— Wist hij... dat... dat u mij schreef?

— Neen!

— Mag ik hem zien?

— Ik zal hem eerst waarschuwen,

Alweer die onzinnige, onredelijke ergernis; waarom moest die vreemde hem vragen óf zij bij hem mocht komen, zij, zijn eenig, inniggeliefd kind — maar hij had haar verstooten omdat zij haar roeping moest volgen, omdat zij zichzelf wilde zijn. Zij had die doorn van haar martelaarskroon dus nog te voelen, zij mocht niet klagen, zijzelf had zich de kroon op het hoofd gezet — ook dat moest zij dragen.

— Maar doe je goed af, en gebruik eerst wat. Papa rust nu, de nacht was bijzonder slecht.

— En wie waakt bij hem?

Machteld's stem klonk verwonderd.

— Wel natuurlijk ik. Nu is Keetje, het kamer-

meisje bij hem, terwijl hij sluimert, hij mag geen oogenblik alleen blijven.

— Maar waarom neemt u dan geen zuster of een broeder bij hem? 't Gaat zoo niet op den duur!

Machteld hield het antwoord terug :

— Hij wil alleen van mij geholpen zijn.

En zeide enkel.

— Als 't erger wordt, zal ik er toe moeten overgaan meer hulp te nemen, tot nu toe kan ik het alleen wel af — maar ga toch zitten, Cécile! Ik zal je koffie schenken, hier zijn eitjes en ham en versch boerenbrood, daar hield je vroeger zooveel van.

Cécila wierp mantel en muts af; zij voelde dat de groote, klare oogen met één blik haar toilet hadden opgenomen en beoordeeld.

Weer had zij dat beschaamde gevoel; in deze hooge kamer met haar ouderwetsche, degelijke pracht vloekte haar vaal-vuil geelbruin kleed, haar grove schoenen pasten niet op het dikke Deventer tapijt; zij kwam zich nu nog meer verfonfaaid en nietig voor als daar straks in de vrije lucht.

Zij was flauw en hongerig; eieren en ham hoorden niet bij haar streng vegetarisch dieet, maar zij kon niet volharden bij haar principes, 't zag er alles te smakelijk, te aanlokkelijk uit — zoo heel anders dan in haar Amsterdamsche kamer.

De blauw porceleinen borden en kopjes, het zilveren koffiestel,de geurige grasboter — en daar genoot die andere dagelijks van terwijl zij — nu ja dat was het rechte woord — armoede en honger leed.

En toen kwam weer plotseling haar zwoegen en tobben en streven naar hooger idealen, haar dom en leeg vóór — wie had er iets aan, wie? Zijzelf het

minst en niemand wist er haar dank voor, zelfs niet de kunst, want had zij wel talent? — men noemde haar dwaas en excentriek, dat maakte haar vroeger trotsch en dwars. Nu begon zij het ook te vinden en daarmede brak haar kracht en stortte het met zooveel moeite in elkaar getimmerde luchtkasteel jammerlijk ineen.

Machteld schonk haar een kopje koffie met room in en zeide toen zonder op haar koelheid en zwijgen te letten :

— Eet nu maar flink, dan ga ik naar Papa kijken en hooren wanneer hij je wil ontvangen.

— Weggedrongen, een vreemde niets meer! Zij geeft mij te eten en te drinken, zij vraagt voor mij verlof aan mijn vader wanneer ik hem zien mag. Wat heb ik gedaan? Ik heb mij laten wegdringen, ik ben opgestaan en zij is gaan zitten — zij de dienstbode — op mijn plaats.

Zij ergerde er zich over dat zij op dit oogenblik in al haar boosheid en verontwaardiging nog eten kon. Zij at met graagte als een die lang ontbeerd heeft; al haar principen, al haar stokpaardjes werd zij ontrouw hoe kon zij dat — maar in zoolang had zij niet zoo smakelijk, zoo goed, in zulk een omgeving gegeten — Wat voelde zij zich hier thuis — alles streelde haar zinnen, die glazen deuren uitkomend op het terras, de fijne lavender geur zich mengend met de lentebloemen in de jardinière, de gebeeldhouwde deuren en schoorsteenmantel, de breede spiegels en de familieportretten aan den muur, de gemakkelijke stoelen en canapé's — wat 'n verschil met haar schamele omgeving daar in die nauwe, bedompte straat.

O kon zij maar trotsch op zichzelf zijn, zich nog voelen als kunstenares bij Gods genade, of als mar-

telares! maar neen! dat gevoel was weg, niets vervulde haar klein zieltje meer dan afgunst op haar stiefmoeder en verlangen hier te heerschen.

Machteld kwam terug toen Cécile reeds lang gedaan had met eten en uit het raam keek naar den goed onderhouden tuin.

— Wat 'n leven heeft zij, wat 'n leven! herhaalde zij zich met steeds toenemende bitterheid.

Zij hoorde haar niet binnenkomen en zag pas om toen Machteld vlak naast haar stond; even maten beide vrouwen elkander met de oogen, — elk zeide het tot zichzelf als oordeel over de andere — de jaren waren niet barmhartig met hen geweest.

— Uw vader wacht u, Cécile!

't Klonk zoo deftig dat U.

— Is hij op zijn gewone slaapkamer?

— Neen op de uwe.

— Ik zal 't wel vinden.

Machteld ging mede tot aan de deur van het ziekenvertrek; er was niets opdringerigs in haar manier, niets dan een verlangen om Cécile in niets te kort te doen, elke houding, die zij verkoos aan te nemen, te eerbiedigen.

— Ik vertrouw haar niet. Zij is veel te soumise, dacht zij gemelijk en wantrouwend.

Machteld tikte, liet haar binnen gaan, en bleef buiten. Op een chaise longue bij het raam lag de zieke, het fijne aristocratische gelaat hoogrood door benauwdheid, de fraaie vingers wasbleek; zijn hoofd lag hoog gesteund door kussens, naast hem stond een tafeltje met couranten, vlugzout, zijn gebedenboek en rozenkrans, een handwerk blijkbaar van zijne vrouw en haar laag stoeltje.

Met bevenden tred kwam Cécile nader, zijn oogen schitterden haar tegemoet.

— Kind, kind! eindelijk!

Zij knielde voor hem en kuste hem herhaaldelijk en vergat in die kussen alles, dan alleen dat hij haar vader was en zij zijn eenig geliefd kind.

— Wat ben je weggebleven zoo lang, zoo lang! en tranen trilden aan zijn wimpers. Ik wou je niet terug roepen, ik dacht zij zal wel komen vóór haar vader heen gaat.

— O Papa, spreek zoo niet!

— Ach kind! 't Is maar een questie van dagen, wij hebben jaren bedorven door onze koppigheid. Ik zie alles nu anders in, maar ik kon het je niet zeggen en 't had mij niets geholpen. Je wil je talent ontwikkelen — nu dat is goed, dat is plicht — je hebt er alles aan opgeofferd. Ik was er tegen, maar toch... toch, ik heb 't zoo goed gehad met Machteld, zij is alles voor mij geworden en jij hebt ellende geleden. Dat was niet billijk!

— O Papa, ik heb 't zelf zoo gewild, 't was mijn keuze.

— Ik weet het, we zullen niet napraten; als ik 't minder goed had gehad, dan zou ik je minder hebben gemist, dat was heel slecht van mij. Ik ben zoo gelukkig geweest met Machteld. Verwijt je zelf niets! Zonder jou heengaan had ik haar nooit getrouwd. Ik heb mijn geluk aan jou te danken. Wees er blij om, lief kind, en maak je niet bedroefd!

En nu vond Cécile tranen, eindelijk, bittere, brandende tranen — alles was haar schuld, zij had haar vader opgeofferd aan een hersenschim. Wat

beteekent talent, wat kunst, wat grauwe theorie naast het leven, naast liefde, naast plicht ?

Zij zag het nu in en schreide van wanhoop en wroeging, het hoofd in de dekens, die met zooveel zorg over haar vader waren geslagen.

Hij streelde haar hoofd en ging voort haar zacht te liefkoozen.

— Mijn lief meisje! Ik wist niet dat je het je zoo zou aantrekken. Ik dacht dat je gelukkig was ; anders had ik je wel geschreven, maar nu doet het mij zoo goed te weten dat je mij niet vergeten hebt in je nieuw leven. Je bent braaf, dat weet ik, je studeert hard, ik ben trotsch op je, ik hoop dat ik 't nog beleven zal je naam eens met eere te hooren noemen. Tegenwoordig verdraagt zich het artiest-zijn met de meest aristocratische namen.

Machteld kwam behoedzaam binnen en zag de door 't snikken geschokte gestalte van Cécile, ineengedoken voor haar vaders lijdensbed, juist had zij haar nat beschreid gezicht naar hem opgeheven en zag de blijde flikkering in zijn oogen, de dankbare trilling om zijn lippen bij het binnenkomen van zijn vrouw.

— Machteld, zeide hij en zijn gelaat klaarde op als door een inwendig licht, ik vertelde aan onze dochter hoe gelukkig wij zijn, hoe goed je voor mij geweest zijt in ziekte en in welzijn, in storm en zonneschijn, hoe dagelijks ik God dank omdat zij mij verliet en ik daardoor jou won.

Met haar vrouwelijke intuitie voelde Machteld hoe diep zijn welmeenende woorden Cécile moesten treffen en juist het tegenovergestelde bereikten.

— George! vermoei je niet, Cécile blijft hier, zij

wil nu voor je zorgen, je helpen verplegen tot je beter wordt.

— Neen. Ik heb haar gezien dat is genoeg. Ik wil haar niet ontrouw doen worden aan haar roeping. Nu weet ik wat ik vroeger niet begreep : een mensch kan alleen gelukkig worden als hij zijn zelf gekozen weg volgt. Ik geef je toestemming, beste meid! volle toestemming om je aan de muziek te wijden, maar laat mij alles bekostigen, ontzie je niets, leef er goed van. Vergeef mij die hardheid van vroeger. Ik ben anders geworden, ik hoop beter, en dat dank ik haar !

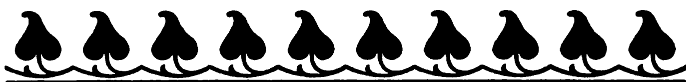
En Machteld's hand vattend, drukte hij die aan zijn lippen en toen sloot hij ze tegelijk met die van Cécile in de zijne.

— Je hebt altijd van haar gehouden Cily, blijf goed voor haar. Je vader dankt haar zooveel!

Cécile voelde geen bitterheid meer, geen jalouzie, niets dan een ontzettende leegte in haar ziel. — Haar vader kreeg door de aandoening weer een van zijn hevige aanvallen. Machteld steunde zijn hoofd tegen haar borst, gaf hem verlichtende middelen, sprak hem teeder toe en zij stond er bij werkeloos overtollig, de wanhoop in het hart en toen haar vader tot rust gekomen zijn vrouw mat toelachte, stond zij op en ging de kamer uit zielsbedroefd, gebroken.

— God heeft mij gestraft. Ik heb mij mijn plicht uit de hand laten nemen, nu heb ik niets meer, men kan mij missen, zoo steeg het op diep uit haar ziel.

♣ ♣ ♣ ENGELAND EN CONGOSTAAT ♣ ♣ ♣

II

« Bij de rechtspleging geldt de verjaring; bij de geschiedenis moet het even zoo zijn. » Die woorden, door Generaal Knoop in *De Gids* eens neergeschreven (1872-I, bl. 115), vielen mij in, toen ik door de lasterredenen der Engelsche snoeshanen tegen het Congolandsch Bestuur er toe gebracht werd hunne eigene wreedheden te herinneren. Ja, waarom den sluier der historie opgelicht? waarom herdacht wat immer tot schande der Europeesche beschavers zal strekken? En toch zullen, toch moeten wij het doen : onze landgenooten dienen te weten wie hen beschuldigt en valsch beschuldigt. Eigen verdediging vereischt dus, dat wij 't gevoel van al te kiesche inschikkelijkheid ter zij' schuiven : men daagt ons uit... waarom dan het zweerd uit de hand niet geslagen, waar de vijand ons zoo roekeloos wil meê kwetsen?... Ah! legde hij de hand op zijn hoofd, terwijl hij de Belgen van wreedheid in Congoland beticht, en vroeg hij zich zelven af wie er al onder staat, mogelijk zoude zijn hoogmoed wat zakken. Engeland herdenke tot zijne schande wat de geschiedenis zijner kolonies toch zoo bloedig verwijt.

Het mag alleszins wonder schijnen : er staan in Midden-Afrika Italianen, Scandinaven, lieden uit velerlei streken ten dienste van den Vrijstaat, en enkel op de Belgische officieren heeft de laster het gemunt. Waarom? En nochtans, — zoo deed het Antwerpsche dagblad *La Métropole* met reden opmerken (Mei 1903), — in de onderzoeken, hoe streng en onpartijdig ook geleid, zooals b. v. in zake der gruwelen in Mongalla gebeurde, werd nooit een Belgisch officier schuldig bevonden. Eenige koophandelsbedienden ja, die naar Congoland overstaken om zich kost wat kost te verrijken, en wat te onbedacht door sommige maatschappijen waren opgenomen, vergaten eer en plicht. Maar kan het daarom bewezen, dat het gerecht van den Staat aan zijne zending te kort deed en moedwillig de oogen sloot? Men noeme nog eene andere kolonie, die, even jong gelijk de onze,

met zulk degelijk ingericht rechtswezen bedeeld is! Naarmate de beschaving meer en meer veld wint, wordt ook onmiddellijk in de gerechtelijke behoeften voorzien, en de keus der aangestelde rechters staat voorzeker buiten scheut eener gegronde verdenking. 't En is zoolang niet geleden, dat een Fransch reiziger, de Heer Edw. Foa, van den Vrijstaat getuigde : « Het is de schoonste kolonie-inrichting welke in Afrika bestaat ». De man had alles in Congoland met eigen oogen gezien, en, toen hij de Fransche bezittingen er nevens meê vergeleek, voegde hij er bij : « De » gelijkenis tusschen de twee Congostaten houdt op, wanneer » men onderzoekt wat nut men uit die menigvuldige voordeelen » getrokken heeft : in Belgisch-Congoland alles ; in Fransch-» Congoland niets ! » En nochtans is Frankrijk niet sedert gisteren met koloniseering bezig !... Ei! wat meer is, het lijdt geenen twijfel, en men heeft er reeds elders op gewezen, dat niet weinig onderdanen van het knibbelzuchtig Engeland hunnen toestand merkelijk zouden verbeterd achten, zoo zij maar onder de wetgeving van den Vrijstaat mochten leven.

Edoch, dit zeggende loochenen noch verschoonen wij de buitensporigheden, welke men sommigen blanken in Congoland ten laste legt. Wij betreuren ze, wij doemen die uit al de kracht onzer ziel, alhoewel niet zelden ook aanspraak op medelijden met die rampzalige plichtvergetenen mag gemaakt. God alleen weet in welk deernisweerdigen geestestoestand menigeen dier arme verlatene Europeanen verkeerde, toen hij de hand tot geweld uitstak. Evenwel zal de met koelen bloede gepleegde mishandeling eene uitzondering heeten, en in den eerzamen handel en wandel van zoovele beambten hare eerste beschaming en straf ontvangen.

Moest men nu echter de Engelsche snoevers gelooven, dan ware de Congostaat eene ware hel, eene uitdaging voor het menschdom. Zoo dorst zeker heerschap, met name Holt, de voorzitter der Vereenigde-Engelsche-Koophandelskamers, hem in den beginne van Meert 1903 bestempelen... en de handelwijze van den Vrijstaat ware van 't eerst tot het laatste loutere schijnheiligheid. — Hier viele zeker om te schokschouderen, wierde zulk onbekookte laster niet eerloos rondgestrooid door Engelands machtige drukpers, ja, en lag de hatelijke weerklank er van niet in de diplomatische nota, welke de Engelsche Regeering aan de verschillende Landsbesturen deed geworden, die mede het verdrag van Berlijn onderteekenden. « De Regee-» ring van Zijne Majesteit », zoo heet het daar, « weet met » volstrekte zekerheid niet in hoeverre die beschuldigingen

» kunnen waar zijn; maar zij werden toch zóó dikwijls her-
» haald, en op goed geloof zoo algemeen aangenomen, dat men
» die onmogelijk nog langer kan ter zij' schuiven, en nu rijst de
» vraag op : of de Congostaat wel mag aanzien worden als
» hebbende zijne bijzondere verbintenissen onderhouden, zoo-
» als het tractaat van Berlijn die bepaalt, namelijk te zorgen
» voor de bescherming der inlandsche volksstammen en voor
» hunne zedelijke en verstandelijke beschaving. » Ah, ronduit! is dat geen meesterstuk van diplomatische huichelarij? De Engelsche Regeering weet niet, of de betichtingen tegen den Vrijstaat gegrond zijn... Maar zij hoorde die aanvoeren, eergisteren, gisteren... en door wie? en dat is voldoende om er zelve vandaag meê te schermen!

Nochtans was het haar zoo moeilijk niet er zich degelijk over in te lichten. Zij had zelfs daartoe niet noodig haren consul in den Vrijstaat, Heer Casement, met eene bijzondere zending van zes maanden te gelasten. Het schijnt nu, dat de ieverige man na twee maand rondreizens de handen reeds vol had, en terugkeerde met onweerlegbare bewijzen, « dat de
» toestand in de Congostreken allerafschuwelijkst is, en de
» slavernij en de barbaarschheid er nog in volle gruwelijkheid
» heerschen ». Althans was dit de nota, welke de Londensche dagbladen alreeds rond half December l. l. afkondigden.

Vrees of achterdocht moet evenwel het Congolandsch Bestuur niet gehad hebben, want alle gemak werd aan Heer Casement verschaft om zijne bespiederij te verrichten : De Staat stelde zelf een steamer tot zijnen dienst, om naar de hoogere streken op te varen. — Sedertdien heeft men van dichte bij met zijn berucht verslag kunnen kennis maken. Onnoodig er op terug te komen : het flink antwoord van den Congostaat heeft bewezen wat het weerd is.

Op het eigen oogenblik nu, dat ik deze mijne nota's rangschik en overschrijf, deelen de dagbladen nog bepaaldere inlichtingen desaangaande mede, gegeven door Mgr Derickx, die den 11 April l. l. met den « Philippeville » uit Afrika weerkeerde. Consul Casement spreekt met bijzonder veel ophef van een kind, wiens hand men afgekapt heeft. Ik vertaal nu 's missionaris' getuigenis, zooals ik die in den *National Bruxellois* van den 12 April aantref : « Ik heb dat kind te Coquilhatville ont-
» moet. Het telt nagenoeg 12 jaren. De linkerhand is afgekapt
» boven den pols, wat met de gewoonte der inboorlingen in
» strijd is : dezen kappen de handen af beneden den pols. De wijze
» waarop de hand was afgekapt, is een teeken, dat de inland-

» sche soldaten dit lid niet hebben verminkt; de Negers kappen » nooit de linkerhand af. De knaap, aan wien ik in Bangala-tale » vroeg, hoe die verminking gebeurd was, antwoordde mij, dat » een wild-zwijn die hand had afgebeten. Hij heeft me eene » wonde op den voorarm getoond, voortkomende van de beten » van een dier. Ik vroeg hem verder, waarom hij vóór den » Engelschen consul beweerd had, dat de schildwacht van de » Lulonga die hand had afgekapt als hadde zijn dorp niet » genoeg vederhars opgeleverd. De kleine heeft mij geantwoord, » dat de lieden van zijn dorp hem hadden opgestookt aldus » te spreken, daar zij dachten op die wijze van het caoutchouc- » leveren af te zijn. »

Arme Casement, die zóó lichtgeloovig bevonden wordt!

Engeland hoefde zeker niet den zoo gewilligen Heer naar Midden-Afrika ter opsporing te zenden. Getuigen ontbreken er geenszins, getuigen die Congoland bezochten en onderzochten. Het lust ons eenigen dezer te ondervragen :

Naar een schrijven van het Brusselsch blad *Le Patriote* van den 27 Febr. l.l. ontving de *Times* een' brief van den Engelschen « prospector » Michaël Holland, en daarin : « De openbare aan- » dacht werd sinds eenigen tijd gevestigd op mishandelingen, » welke men den inboorlingen van den Congolandschen Vrij- » staat zou doen ondergaan. Ik kwam ten jare 1901 in de » Katanga-streek toe, en verbleef er tot in Mei 1903 buiten drij » maanden van 1902. Ik kwam uit de Tanganika-gouw, om deel » uit te maken van de prospectors-zending, welke in de *Tanganika-* » *Concessions* (Limited) ingericht werd, en te Bulawayo sloot ik » me bij de zending van den heer Grey aan. Te dien tijde » bestond er maar een enkele post in dat gedeelte van Congo- » land, namelijk te Lukafu. Sedertdien werd dat getal merkelijk » vermeerderd, en schijnt die streek alreede beschaafd. Ik weet » niet wat er in Noord- of West-Congoland gebeurt, maar ik kan » getuigen, dat in het Katanga-distrikt de inboorlingen naar alle » recht en billijkheid behandeld worden. Het plaatselijk Bestuur » betaalt er de Negers om ivoor en vederhars in te zamelen. » Nooit heb ik inlanders hooren klagen, dat zij door een » Europeeschen overste mishandeld werden, omdat zij geen » ivoor of geen vederhars in genoegzame hoeveelheid hadden » aangebracht. Ik stond in de vriendelijkste betrekkingen met » de oversten en met de inboorlingen; zoo daar wreedheden » waren gepleegd geweest, zoude ik voorzeker dit hebben » geweten. — Het is voorgevalllen, dat zwarte soldaten, die de » streek doorkruisten en geen' blanke bijhadden, de inboor-

» lingen hebben mishandeld : doch zoo iets gebeurde ook » in Rhodesia en in de Middenafrikaansche gouwen welke aan » Engeland toebehooren. Wat de plaatselijke overheden der » Katanga-streek betreft, zij hebben de strengste bevelen uit- » geveerdigd : geen enkel soldatenkorps van inboorlingen mag » in het distrikt nog rondzwerven zonder door een' Europeaan » vergezeld te wezen. — Ik meen, dat de Katangasche over- » heden hun best doen om den inlanders een behoorlijken » levensstand te verzekeren : de slavenhandel is er te niet; de » onderlinge twisten tusschen de stamhoofden hebben er opge- » houden; de streek is er rustig, en het vrijwillig verrichte » werk komt er in overvloed voor (plentiful). »

Eene andere getuigenis is deze :

In Augustus l. l. deelde de *Daily Chronicle* een artikel mede van Sir Harry Johnson, een welbekend oud-bestuurder in Congoland. Hij handelt er in over drij verschillende tijdperken, dat hij zijde aan zijde met de beambten van den Vrijstaat leefde. Uit een Havas-dépêche neem ik het volgende over : « 1°. 1882- » 1883. Sir Harry spreekt met veel lof over Stanley, de officieren » en de ambtenaars, die hij toen ontmoette. Wij vernamen » nergens klachten noch van inboorlingen noch van Europeanen » nopens mishandelingen op de Negers gepleegd. — 2°. 1889. » Dezelfde aanmerkingen aangaande de Tanganika- en Katanga- » gouwen. — 3°. 1900. Op zijne reis door Oeganda heeft Johnson » de Congostreken bezocht. Hij heeft er talrijke inlanders » onderhoord, die, volgens alle zekerheid, met hunnen toestand » volkomen tevreden waren en over niets en kloegen. De Bel- » gische officieren en voornamelijk die welke hij ontmoet heeft, » zijn menschen wier groote zedelijkheid hij hoogschat. In » zekere opzichten waren de Congolandsche gouwen beter » bestuurd dan de naburige streken van Engeland afhangende. » Johnson had ook talrijke Congolanders aangeworven om hen » met bijzondere werken in Oeganda te gelasten. Toen die » werken af waren, bood hij hun ter plaatse zelve grond aan; » maar zij hadden liever naar Congoland weêr te keeren. Er » verblijven ook wel slechte Belgen in den Vrijstaat, evenals er » ook booze en wreedaardige Engelschen onder de Afrikaansche » kolonisten zijn; maar, zegt Johnson, ik heb reeds te veel wanbe- » drijven van wege mijne landgenooten gezien, om al te driftig » te werk te gaan in 't veroordeelen der fouten van anderen... »

Nevens deze van Sir Johnson haalden de dagbladen derzelfde maand Augustus nog de getuigenis aan van zekeren Heer Jones, die aan eene groote firma van Londen verbonden

is : « Wat mij betreft », sprak hij, « ik ben overtuigd, dat de » Belgen in Congoland zeer degelijk werk verrichten, en alles- » zins veel beter dan onze Fransche naburen (*are doing a very* » *good work*). »

Bepalen wij ons hierbij. Die en andere getuigenissen kon Engelands Regeering inroepen. Waarom deed zij het niet? Mannen die met kennis en oordeel over den Congostaat kunnen spreken en gesproken hebben, zijn immers in Engeland niet zeldzaam. En anderdeels mogen zijne belagers niet altoos in de rij der eerlijke lui gerangschikt worden. Daar hebt ge b. v. kapitein Burrows, die in den dienst van den Vrijstaat vroeger stond, en in den beginne van verleden jaar zulk bijtend schotschrift tegen de handelwijze der Belgen in Midden-Afrika uitgaf. Wat verklaarde nochtans die zelfde man in 1897 aan de *Etoile Belge*? « De beschuldigingen tegen den Congostaat en de officieren die » hem dienen, hebben geen grond... Ik beweer niet, dat daar » alles volmaakt toegaat; zeker kan men er somtijds misslagen » aanstippen; maar ik ben der waarheid verplicht te erkennen, » dat het Bestuur niets beters verlangt dan die misslagen te » herstellen en degenen die er de schuld van dragen te straffen... » (1) — Sedertdien heeft het Engelsch gerecht uitspraak gedaan, de eer der Belgische officieren gewroken, en den naam van sommige lasteraars naar verdienste gebrandmerkt.

Kortom, het is zooals een der groote New-Yorksche dag-

---

(1) Men raadplege daarover *La Vérité sur la Civilisation au Congo*, par un Belge. Bruxelles, libr. Lebègue et Cie, 1903. Overigens zijn hoogst lezensweerdig de bijdragen over Congoland geschreven door den heer Baron Bethune, door senator Ridder Descamps, enz. — In de eerste brochure tref ik o. a. eene verklaring aan van Sir Hugh Gilzean Reid, die in den *Morning Post* van den 12 Januari 1903 verscheen. Zij mag hier aangestipt : « Je puis » affirmer, — sans crainte d'être démenti par d'autres que par » des personnes ignorantes et prévenues, quoique parfois bien » intentionnées, — que *jamais* une plainte tangible ou spécifiée » en ce qui concerne des injustices commises dans l'Etat Indé- » pendant du Congo n'est écartée ou accueillie avec indifférence. » *Chaque fois une enquête est faite* par les autorités, tant euro- » péennes que locales, et jamais nous ne manquons de recevoir » à ce sujet un rapport circonstancié et exact d'un *missionnaire* » *baptiste* ou d'une autre personnalité au courant de ces ques- » tions. — Aussi avons-nous pu constater que *les coupables ont* » *chaque fois été punis sévèrement*, emprisonnés, expulsés et mis » hors d'état de nuire. »

Stonde zulke getuigenis nog alleen... maar dergelijke zijn menigvuldig... En toch zet de laster zijn « eerlijk », « menschlievend » werk al voort!

bladen, de *Sun*, in zijn nummer van den 18 Nov. 1903 getuigde : « Er valt niet te loochenen, dat buitensporigheden in Congoland » plaats gehad hebben, en het zoude kinderachtig zijn er de » bezwaarlijkheid van te willen verminderen; doch men neme » te gelijker tijd in acht, dat eene zelfde beschuldiging, even » gegrond, tegen tal van koloniseerende landen en onder andere » tegen Engeland kan aangevoerd worden. Van oudsher hebben » in de overweldigde landen, 't zij die overweldiging gewapen- » der hand of op vreedzame wijze gebeurde, hebben daar de » onderjukte volkeren altijd min of meer te lijden gehad ». — Het dagblad roept daarop in het verslag eens zendelings der *America Baptist Missionary Union*, Heer Leslie met name, en het schrijft : « De Heer Leslie toont in wat diepe ver- » laging de Congolandsche bevolking vóór twintig jaar ge- » dompeld lag; hij zegt, dat er nog veel kwaads blijft uit te » roeien, dat de zedeloosheid en verscheidene heidensche ge- » bruiken nog grootelijks in zwang zijn; maar hij gewaagt ook » met niet geringe geestdrift van den zedelijken en maatschap- » pelijken vooruitgang, die tijdens deze laatste twintig jaar » gedaan werd, en van de wondere uitbreiding, welke de nijver- » heid intusschen heeft bekomen. De bevolking heeft leeren » werken, lezen en schrijven; zij kleedt zich beter en bouwt » geriefiijker woningen. Met andere woorden, zij neemt van » lieverleê de gewoonten en gebruiken der beschaafde natiën » aan. Er wordt officiëel erkend, dat nog in eenige verwijderde » distrikten de menscheneterij, de afgoderij en andere bar- » baarsche zeden immer voortleven; doch deze worden al meer » en meer verdrongen en verhinderd door allerhanden invloed, » die 's volks verbetering bewerkt door maatschappelijke in- » stellingen of door ontwikkeling der nijverheid. — De slavernij » en de slavenhandel zijn wettelijk afgeschaft; de verplichte » soldatendienst mag er zoomin slavernij heeten als de loting » in Europa ; eene soort van dienstbaarheid bestaat er misschien » nog, zooals overigens in Mexico en in andere streken; doch » dit is een noodzakelijke overgang in de beschaving der onder- » geschikte volksrassen door de meer ontwikkelde. In welk » land ook, waar slechts eenige blanken meesterschap voeren » over millioenen zwarten, die maar even uit de onteerendste » barbaarschheid opstaan en tot het licht der moderne bescha- » ving geboren worden, — en in den Vrijstaat gebieden 2500 » blanken over 30 millioen inboorlingen, — daar is het onver- » mijdelijk, dat men rechts of links geene gegronde beschul- » diging van wreedheid of verdrukking opwerpe. Dit zal het

» geval wezen tot den dag dat er geene heidenen meer zullen » zijn. — De Belgen hebben voor 30 millioen menschen een » nieuw leven doen opgaan, en, ingezien de tijdsomstandig» heden, schijnen de maatregelen, door hun Landsbestuur geno» men, gewettigd en voorzichtig. Wat in Congoland wordt » bevonden, is de geschiedenis van alle natiën. »

Wat hier nog bijgevoegd? Kennen zij die den Vrijstaat belasteren, kennen zij er de wetgeving van? Van de honderd, geene twee! — In het *Don Marzio* van Napels verscheen onlangs een brief van den heer Baron Giacomo Nisco, rechter bij het beroepshof van Boma, waaruit eens te meer blijkt, hoe bezorgd de Congolandsche Regeering is om de buitensporigheden te straffen. Na er op gewezen te hebben, hoe lastertaal en slechte trouw als om strijd er op uit zijn, afzonderlijk gepleegde wreedheid den Vrijstaat zelven aan te wrijven, schrijft voornoemde briefwisselaar : « Ik geloof niet, dat er eene enkele wetgeving » bestaat, die den inboorling zoo eerlijk verdedigt als de Congo» landsche wetgeving. In zake van straffen erkent zij geen » verschil van recht tusschen de blanken en de zwarten. Het» zelfde wetboek beheerscht en straft de eenen als de anderen; » dezelfde rechtbanken oordeelen hen beiden, en zoo eenig » verwijt aan het gerecht mocht gedaan, zou het dit zijn : dat » de rechters zich al te streng voor de blanken en al te toe» gevend voor de inboorlingen toonen. Door de daad zelve een » hooger beroepshof te hebben ingericht met rechters uit ver» schillende landen, en tot rechters en gerechtsbeambten bij de » rechtsbanken van eersten aanleg in het binnenland vreemde » magistraten en advokaten, vooral Italianen, te hebben aange» steld, werd een bewijs geleverd en een meer dan klaarblijkende » waarborg der onpartijdigheid en ernstigheid van het gerech» telijk bestuur des Vrijstaats. En anderdeels zijn er in den » Staat officiëele vertegenwoordigers van al de natiën, van » eenige zelfs afgunstig en naieverig, die voorzeker niet achter» blijven zoùn verzet aan te teekenen, ingeval de Staat aan » zijne verplichtingen te kort deed. De Onafhankelijke Vrijstaat » door zijne eenvoudige, redelijke en meteen machtige inrich» ting, door de orde en de bedrijvigheid die er overal in heer» schen, mag en werd dikwijls voor het toonbeeld der kolonie» staten gehouden, en heeft ook de bewondering opgewekt van » allen, zoo van vrienden als van tegenstrevers, die met aan» dachtige zorg zijne gouwen doorreisden. Hij is waarlijk het » bedrijvigste en krachtdadigste centrum der beschaving in

» 't herte van Afrika, dat vóór weinige jaren nog onbekend was » en door Stanley het donkere Afrika geheeten werd. »

Doch laten wij die dingen niet verder uitbreiden. 's Pennings reden klinkt best, althans in Engelsche ooren, en sedert gisteren niet maakt het geld dat doof en stom is, recht wat krom is. Zeer wijs is derhalve de volgende beschouwing van *Le Bien Public* in zijn nr van den 12 Sept. 1903 : « Hoe dieper men die » zaken inziet, hoe vaster overtuiging men krijgt, dat het ware » ongelijk van den Congostaat in de oogen van zijne beschul- » digers niet gelegen is in een te-kort-komen aan sommige » voorschriften van het tractaat van Berlijn. maar in den grond » vergeeft men hem niet, dat hij *al te snel* en *al te voorspoedig* » vooruitgegaan is op den weg, welken de staatkunde hem » geopend heeft. 't En is niet omdat hij onweerdig of onbevoegd, » maar wel integendeel alleen omdat hij zijne buren en mede- » dingers overtreft, dat men zijnen val betracht. Is dat het » toppunt niet van onrecht en uitzinnigheid ? ... »

Onrecht en uitzinnigheid gaan niet zelden paarwijze op onze dagen !

Want is Engelands handelwijs onrechtveerdig, uitzinniger nog komt me die voor, als het den Belgischen kolonisten hunne wreedheid verwijt. Engeland ! wat kleeft er al bloed op dien naam !

« 't En behoort den Engelschen niet », schreef nog in den loop van verleden jaar de Fransche diplomaat, Heer Lemyre de Villers, « de wreedheden, in Congoland gepleegd, vóór » Europa aan te klagen ; van zulke misdrijven hebben zij zelven » al te groote gewoonte om het recht te hebben alsnu veront- » weerdigd te zijn. » — En toen, vóór drij, vier maanden, (Februari l. l.) de Engelsche drukpers met Heer Casement's terecht verdachte onthullingen voor den dag kwam en den Vrijstaat zoo heftig aanviel, schreef zeer wel *L'Indépendance belge :* « Nog eens te meer is het de geschiedenis van den stroopijl » en den balk. Nemen we een oogenblik aan, dat alles wat » de Heer Casement beweert ontdekt te hebben op zijne onder- » zoeksreize, waarheid is en onloochenbaar bevestigd ; welnu, » in dat geval zelfs, zouden de Engelschen nog geen gelijk » hebben met zulke ruchtige verontweerdiging uit te varen. Dàt » recht zullen zij dán maar hebben, wanneer ook bij hen alles » op regelmatige wijze geschieden zal. Sir Karel Dilke en zijne » vrienden, die voorgeven dat enkel gevoelens van mensch- » lievendheid hen in hunnen aanval tegen den Vrijstaat be- » zielen, zullen redelijk handelen met van dichte bij de oorzaken

» te onderzoeken van den grooten opstand die in Zuid-Nigeria » is uitgebroken. — Te Londen legt men gemakkelijk uit, dat » aldaar van eene noodzakelijke beteugeling kwestie is ;.doch » er dient geweten, welke de ware redenen van dien op- » stand zijn; er diende geweten, door welke buitensporigheden, » door welke onrechtveerdigheden, door welk verborgen wrok » de inlanders van Zuid-Nigeria tot zoodanige verbittering » zich lieten vervoeren, en hoe zij de uitzinnige hoop opdeden » zich met geweld aan het Engelsch juk te onttrekken. — Dien » opstand bedenkend, staat men waarlijk over de onbeschaamd- » heid der Engelschen verwonderd, die den Congostaat met » zulke razernij gelijk men weet, aanvallen op het oogenblik » zelf, dat er in hunne eigene bezittingen zaken voorvallen, » welke zeker niet van aard zijn het gezag der blanken in de » oogen der inboorlingen te versterken. Dát alleen bewijst, hoe » weinig oprecht de Engelschen in hun verzet al zijn, en de » staatslui die zich daarin lieten meêsleepen, hadden ten minste » toch met meer zorg hunne bedoeling moeten verklaren. »

Edoch, de kwestie van Zuid-Nigeria alleen dient hier niet herinnerd : er mogen ook nog andere bladzijden uit de geschiedenis blootgelegd.

Zoude 't noodig zijn op Ierland te wijzen, wiens kinderen, onmachtig, onder de klauwen der Engelsche sperwers eeuwen lang lagen te stuiptrekken, en zich dan eerst maar veilig achtten, als zij 't vaderland, het bloedig verdrukte vaderland, achter rug hadden? Met millioenen over den aardbodem verspreid, rijzen zij als wrekende schimmen op, om de grijpzucht der Britten te schandvlekken. — Zoude 't noodig zijn te herdenken, hoe die Engelsche philantropen de Canadeesche inboorlingen met alcohol beschaafden, terwijl de katholieke geloofszendelingen bloed en leven voor de arme Indianen verpandden? Ah! getuige hiervan onze heldhaftige Pater De Smet van zalige gedachtenis! — Zoude 't noodig zijn te herhalen, hoe die « wrekers der menschheid » kloppartijen inrichtten, om de rampzalige Rood-Huiden als redeloos gedierte op te sporen en uit te roeien? — Zoude 't niet moeten herinnerd, wat al wreedheden de volksstammen van Nieuw-Zeeland, van Tasmanië en Australië te verduren hadden van de Burrows der vorige eeuwen? Ten koste van wat schande werd daar de Engelsche heerschappij niet gegrondvest? — En is het dan zóó lang geleden, dat de teergevoelige landgenooten van Dilke en Morley de rotsholen, waar de weerlooze Matabeles met hunne familiën zich schuil hielden, bij middel van dynamite in de

lucht deden springen? — En heeft men vergeten, wat luide kreet van verontwaardiging tegen Engeland opging, toen de gruwelen zijner soldaten in Bechoeanaland uitkwamen? Een staaltje dier luipaards in schapenvacht : Uit een' brief van den congregationalist-zendeling Algernon Andrews van Vrijburg, in den *Cape Times* van den 2 Sept. 1897 verschenen : « Onze » mannen drongen de hutten van Battlepin binnen, en wanneer » zij hier of daar een armen melaatsche, oud en misvormd door » de ziekte, ontdekten, vermaakten zij zich in hem te fusilleeren, » en ondereen boften zij er dan op. Alhoewel wij meer dan » duizend vrouwen en kinderen krijgsgevangenen hebben en dat » men er nog andere zal bijkrijgen, heeft het Landsbestuur » geene enkele schuilplaats voor hen gereed gemaakt.... De » naam Langenberg stinkt in den neus van allen die, geene » officiëele bediening uitoefenend, in deze zaak geen geld en » wonnen ! » — En terwijl die en dergelijke baldadigheden gepleegd werden, spuwde Albions drukpers nog vuur en vlam tegen de Boeren, omdat zij de Kaffers, scheen het, mishandelden, en tegen de Belgen, omdat zij den Congoleezen te kort deden. O die huichelaars ! — Doch Engelands bloedboek telt nog andere bladzijden, die zoo gauw niet onleesbaar zullen worden. De Soudaneesche veldtocht van 1898-99 staat er in gebrandmerkt, en die er over gesticht wil zijn, sla maar even de januari-aflevering 1899 der *Contemporary Review* open. — Wat in Transvaal omging ligt nog in aller geheugen versch, en pas een half jaar geleden, in September l. l., toen de *Dépêche Coloniale*, de tolk des Heeren Etienne en der coloniale partij in de Fransche Kamer, de Engelsche nota aan de Mogendheden besprak, mocht zij te recht besluiten : « De Engelschen hebben al wat beters te doen dan over het lot der arme Congonegers te jammeren, zij die de schelmerijen uit Transvaal op 't geweten hebben ! » Wie herinnert zich niet o. a. de ophefmakende onthullingen van Miss Hobhouse over de concentratie-kampen? de hartbrekende bijzonderheden voorkomend in het verslag van den Boeren veldheer Smiets tot den Voorzitter van Oranje-Vrijstaat gericht, en meêgedeeld door den *Nieuwen Rotterdamschen Courant* (Juni 1901)? de zaakrijke bijdragen van den Heer Poutsma in het *Handelsblad van Amsterdam* (September 1902) ?.... Ik noem die enkele stukken maar, omdat zij de eerste uit mijne pen vallen. Sedert het ruw geweld der geldwolven het recht der moedige Boeren tot zwijgen dwong, hebben nog meer andere bevoegde getuigen gesproken. Feiten wierden ten berde gebracht, die in 't gewoel van den strijd niet waren gâgeslagen,

en o. a. in October 1903, vernamen wij nog van den *Boerenhilfsbund* van Wiesbaden : « Eene hoofdoorzaak van de groote » sterfte in de concentratie-kampen was, volgens de Engelschen, » de onreinheid der Boeren. Thans echter vernemen wij, dat » het brood der gevangenen vreemde stoffen bevatte, waar- » onder glassplinters. Dit feit is thans niet alleen onder de » Boeren bekend, ook de Engelsche pers heeft de aandacht er « op gevestigd. De Regeering schijnt echter geen onderzoek te » willen instellen — om licht begrijpelijke redenen. — Dat deze » stoffen in het brood meer tot groote sterfte hebben bijgedra- » gen dan de beweerde onreinheid, behoeft geen betoog. Zoude » men hier niet moeten denken op boos opzet, om het Boeren- » ras uit te roeien ? » (Cfr. *Ons Recht*, Antwerpen, 25 Oct. 1903).

Afschuwelijk !... En nu meldensweerdig is het nog, wat ik uit dien oorlogstijd uit *Le Patriote* van den 27 April 1900 opteekende : Op het eigen oogenblik dat John Bull zich gereed hield de twee Boerenstaten te vuur en te zweerd te verwoesten, riep hij, den 24 April 1900, in het Foreign Office eene internationale Conferentie bijeen ter bewaring van het groote jachtwild van dat zelfde Afrika, wiens beschaafde bevolking hij dra zou uitdelgen... Ah ! daar treft ge, in dat feit, den Engelschman met levenden lijve in afgebeeld ! Wat bekreunt hij zich, in de ziel, om eens anders recht ? Schouwt even rond : zijn eigenbaat alleen heeft rechten te doen gelden.

Want hadde hij met goede trouw en met wettige reden den oorlog gevoerd, — doch het tegendeel is nu zonneklaar gebleken, — zoude hij dan vandaag niet alles inspannen, om zijn nieuw wingewest ter hulp te snellen en de naweeën des oorlogs te verzachten ? En is een nieuwe brief van Miss Hobhouse in het *South African News* (einde October 1903) — en meer andere getuigen van ginder bevestigen haar woord — is die niet komen bewijzen, dat Engelands Regeering, om den erbarmelijken toestand der Transvaalsche bevolking te verhelpen, bijna niets anders aanwendt dan logenachtige verslagen die Europa blinddoeken... want ja, terwijl die nieuwe Engelsche onderdanen van honger en gebrek bezwijken, wordt ons niettemin officiëel verklaard, dat zij heden gelukkig, trouw en welvarend zijn... Doch waarom dan die Chineesche arbeiders in Transvaal ingevoerd, en opnieuw den slavendienst gedoogd ? Ah ! de gouddorst van Milner en zijne kapitalistenbende moet gelescht ! — Nog een ander bewijs van teerhertige bezorgdheid : Om de ellende te lenigen, vond de Regeering niets geschikter dan zware inkomende rechten te heffen op de kleedingstukken, welke de open-

bare liefdadigheid uit de Kaap naar de halfnaakte vrouwen en kinderen van Transvaal afzendt. Dit blijkt o. a. uit een' brief van dominee A. Winter uit Hartebeestfontein naar het nieuwsblad *Vereeniging* (Octob. 1903)... Ei! en die medelijdende Britsche Samaritanen beschuldigen ons, Belgen, Midden-Afrika uit te plunderen, de Negers te mishandelen, en de vrijheid der andere koophandelsnatiën te schenden!

Och! wiste men maar niet, wat in de nabijheid zelve van Congoland gebeurt: hoe de Engelschen huishouden in Oeganda! Het vredeverdrag dat zij daar ten jare 1892 aan de katholieke bevolking opdrongen, krenkt al te zeer alle recht en reden om te worden verzwegen; hunne handelwijze alstoen was onweerdig eener christene natie (1); die van heden is zeker niet voorbeeldig, gelijk het aan zich wanende voorvechters der beschaving betamen zou. — En wie denkt op dit oogenblik niet, hoe slinks en huichelend zij in Thibet te werk gaan; hoe zij er bloedig spel maken met eene onmachtige bevolking?...

In het *Bien Public* van den 23 April 1897 schreef Felix de Breux een merkweerdig artikel: *Les larmes de crocodile de Sir Ch. Dilke et de M. J. Morley.* Ik eigen mij zijne woorden toe: de waarheid er van klaart met den dag al meer en meer op: « Die » zoogezeide *menschlievenden* storten tranen op *onze wreedheden*, » gelijk de krokodillen van den Congostroom op de prooi welke » zij gaan verslinden. Die Engelsche maatschappijen in den » aard der *Aborigenes protection Society* doen alsof zij de zwarten » beschermen, om des te beter hun' wensch te verbergen, name- » lijk die Europeanen te verworgen die, zooals wij, beter een land » kunnen koloniseeren dan zij zelven. — Ja, beter dan zij! — « Het is zeer aanmerkensweerdig, aldus besluit het *Journal des* » » *Débats*, te zien met welke bitterheid de Engelsche philan- » » tropen sedert eenigen tijd herwaarts den Congostaat aan- » » vallen. De Engelschen weten het bijzonder behendig aan » » boord te leggen, om van verre hunne werking op koloniaal » » gebied voor te bereiden, en het is wonder om zien, hoe » » philantropische Maatschappijen, Vennootschappen en aller- » » hande Vereenigingen er zonder voorbedachten rade en » » zonder het zelfs eenigszins schijnen te weten, hoe zij er

---

(1) De *Missions catholiques* van Lyon (Octob. 1892) drukten de voornaamste artikels van bedoeld verdrag over, met passende beschouwingen van Mgr. Hirth erbij. Raadpleegt overigens: *L'Ouganda. La Mission catholique et les agents de la Compagnie Anglaise, par le P. J. M. Missionnaire apostolique. Paris, à la Procure des des Missions d'Afrique, rue Cassette, 1893.*

» » toe komen den grond gereed te maken voor de tusschen-
» » komst van het Landsbestuur. Die aanvallen tegen den
» » Congostaat voorspellen niets dat deugt. »

« *A bon entendeur, salut!* Die ooren heeft luistere! » O ja! de Heer de Breux mocht het wel bijvoegen. Daareven zelfs brengt *Le Mouvement Géographique* de gewichtige tijding, dat eene afdeeling van het Anglo-Soedaneesch leger, onder het bevel van Engelsche officieren, de grenzen van den Nijl overgetrokken is, en de aanpalende gouw van het Albrecht-meer, die in pacht aan den Congostaat was afgestaan, bezet heeft. Weze die tijding waar of niet, zij voorspelt niettemin wat er boven ons hoofd hangt... Is dit wellicht de eerste stap?...

Ten slotte en tot stichting aller rechtschapene lui worde nu nog getoond, hoe het Angelsaksisch Protestantisme zijne zending in Congoland verstaat. Daar moge uit blijken wat achting het verdient.

(*Slot volgt*) KAN. J. MUYLDERMANS.

ONZE JONGE DICHTERS

Ik heb hier vóór mij liggen :

Om. K. De Laey — VAN TE LANDE (Nederl. Boekh. Antw.-Gent) ;

Caesar Gezelle — PRIMULA VERIS (Id.)

UIT BLIJDE TIJDEN — Verzen van *Meindert Boogaerdt, jun.* (gebr. den Oudsten, Lekkerkerk — St-Michielstraat, 31, Brussel) ;

DE AVONDGAARDE van *Victor de Meijere.* (Te Utrecht, bij H. Van Romburgh. Te Antwerpen bij P. J. Van Melle).

WANDELINGEN van *Willem Gijssels* (Antwerpen Nederl. Boekh. Amsterdam, L. J. Veen).

Keuze genoeg, zoo ge ziet.

Al deze verzenbundelkens of -bundels zijn bijzonder mooi gedrukt en zien er zeer koopziende uit, een bewijs dat de dichters eraf, eerbied hebben voor hunne kunst. Zou ik hier durven bijvoegen : « en dat de poëzij nu begeerd wordt door 't « lezend » publiek ? »

Dichters zijn, och arme ! of gelukkiglijk — gelijk gij verkiest — vogelkens van illuzie en edelmoedige herten, die altijd meer, zoo niet altijd liever, geven dan krijgen....

Nu toch, als ieder jong sonnettenman die « wat kan ! » in de Nederlanden, deze confraters hun boeken koopt, dan mogen zij niet klagen.

Ontelbaar haast als de sterren aan 't firmament zijn hedendaags de « jongere » dichters, wier wondere, nooit-te-voren gehoorde namen te lezen staan op nieuwere tijdschriften en morgen wêer op nóg nieuwere.

Wat al Jeffen en Lode's en Ary's — sociaal-democraten, voor de mode, en aristocraten, in 't geheimste hoekje van hun hersenpan !

Maar ik vrees dat deze ontelbaren liever hun eigen verzen lezen....

Want wie *kon* er iets, vóór of na hen; wie *kan* er iets, neven hen?

Als zij aan Gezelle of aan Kloos wat gepeuterd hebben, dan hebben zij die onder, en ze gebruiken hen als wipplanken voor hun hemelvlucht.

Allemaal goden, in hun gedacht, ja, en elk god alleen.

Dit weze gezegd om te doen begrijpen hoe dit geschrijf bestemd is voor « Warandiers » die... niet en dichten.

Er zijn veel menschen die liever muziek hooren dan zij die er zelf aan doen; zoo zullen er ook wel bestaan die liever gedichten lezen dan zij die gedichten scheppen.

Enwel, aan dezulken raad ik, onder al de bovengemelde bundels ten minsten dezen te koopen die, voor mij, de schoonste is van de vijf, te weten O. K. De Laey's « *Van te Lande* ».

Zie, dat is nu weer eens een recht schoon boekske!

Er leven veel Vlamingen, te lande, die in De Laey's verzen hun gading zullen vinden, omdat deze dichter hen uit-spreekt.

Hoe talrijk en zijn, onder ons begenadigd volk, die fijne, droomzieke, eigen gebleven, stille menschen niet, voornamelijk « op den boer » die zien en gevoelen gelijk De Laey, maar die het niet kunnen uitzeggen, bijzonderlijk niet schoon, niet harmonieus, niet volledig, niet in die taal en die klanken, passend bij hunne gevoelens.

Ze leven op hun heide, te midden hunner malsche velden, langs hun ruwe, barre zeekust met fijn zand en schoone schelpkens.

Zij genieten, onzeggelijk diep, de grond-eigene schoonheden hunner natuur.

Zij kunnen, doch ingetogen en stil, bloo en beschaamd zoo men 't mocht bemerken, in verrukking staan voor een vijver met allerlei leven daarop en daarrond, een stukske zee, een lap heide, ja voor een schichtig haasken of eene verrassende snep, een kudde vogels uit de verre landen, een bedelaar, een reizenden muziekant met een pluim op zijn hoed...

Hunne ziel voelt en geniet, zeer diep, de schoonheid van die kleine dingen, de zoetheid en 't mysterie van eigenlandsche schoonheid, zij ziet er op glinsteren den naglans van de liefde-

volle aanraking eraf door Gods kunstenaarshand, die dáar ook gewerkt heeft, zij gevoelt, hunne fijne ziel, dat deze schoone zaken, deze bepaalde schoonheidsvormen zoo recht passen op die bepaalde plaats, zoo harmonieus vergroeid staan met al dat andere dat errond en erbij en erneven staat.

Zijn er geene onsterfelijke schilders geweest die nooit buiten hun arm, onbekend dorpke kwamen, en die niets anders en schilderden als dat arm, schoon dorpke?

Goddank toch! Ieder stukske onbedorven natuur zit vol schoonheid en vol schoonheden.

Men moet ze maar weten te zien en te gevoelen.

Kan men dat, zoo is men dichter; kan men aan anderen doen mêegevoelen wat men gevoelt, dan is men dichter en kunstenaar.

O. K. De Laey, gij zijt dichter en kunstenaar. Als ik de korte, etsachtige, gebeitelde verzen lees daar gij de schoonheden van uw land, van uw eigen streek in op- en zamengevat hebt, dan leef ik met u mee, aan uwe zeekust, een schoon, een dichterlijk leven. Ik zit met u te loeren, achter haag of kant, naar den haas, naar de voorbijschietende snep (hebt gij de zoetheden van 't stroopen in waaiende lucht niet genoten?), en ik draag in mij den geur van bosch en van moeras; ik hoor die « koetse » die ouderwetsche, voortrammelen in den nacht, uwen zwarten smid sta ik met u te bewonderen, en uwe gezondvechtende knapen, en uwen jongen met zijn hondskar. En ik geniet, met u en door u, dit heel bijzonder en zeldzaam geluk, den mensch gegeven door de zoete, fijne, weldadige poëzij, die mij en anderen zoo noodig is als brood den bedelaar. En het is dan nog eigene, vlaamsche poëzij, die ik geniet!

Ziet en hoort eens:

DE KOETSE.

't Was maneklaar. 'n Ouderwet-
sche koetse, 's avonds late,
verwikkelde, in de verte, langs
de witgevrozen strate.

De boever zat, tot over de oo-
ren, in z'n winterklakke
van ottersvel, en kapte naar
z'n peerden, met de djakke.

Hij horkte, half in slape, naar
het schraal gepiep van de assen
en hoorde, te allen kante, hee-
sche schapershonden bassen.

Uit 't grauwe Noorden, blies de scher-
pe wind en beet, bij snakken,
de rostgedroogde loovers van
de mager eikentakken.

Er zat, gewiegeld in de top-
pen van 'n reke tronken,
'n uil, verdrietig lijk 'n krij-
schend spinnewiel te ronken.

De koetse vloog. Ze dobberde op
de knuisten van de bane.
De boever geeuwde en keek omhoo-
ge, naar de koopren mane.

Uit « WINTERAVOND ».

. . . .

'k Hoor het, in de verte, luiden
over dood en ieder zucht
uit de doove klokke, tuimelt
lijk geborsten, door den lucht.
Wilde ganzen, op 'n reke,
ginder hooge, lijk 'n schicht,
vliegen met gerokken halzen,
door het witte manelicht.

Uit : DE ZEE.

. . . .

Hooge boven de gespannen
witte zeilen, op den mast,
in den wilden wind gevleggerd,
zat 'n purper vaantje vast.

Al de jongens keeken, hoe de
zee, van verre lijk 'n kleed,
in de zon, heur wijdgezwalpte
waterplooien opensmeet...

Och! het heel boekske zou ik moeten, stroof voor stroof, afschrijven...

Ut pictura poësis, zoo taalt De Laey Horatius na; deze leuze en is waarachtig niet om te verachten, de oude wijnproever wist er toch wel wat meer van dan sommige jongeren die de wereld aan 't verzetten zijn met groot geweld.

Mijn indruk over De Laey's boekske :

Een portefeuille met schoone *etsen* in, die men dikwijls en geren heropenslaat en herbeziet, omdat er altijd wat *nieuws* op te zien is.

Zijn stukskens zijn afgewerkt, met liefde, met zich-toewijdende liefde.

Hij toont en hij zegt veel in weinig woorden.

Hij spreekt het rechte woord voor elke zaak.

Hij springt niet hooger dan zijn stok lang is.

Hij zet de echte kleur en de echte tint en de tinten van de tint.

Zijn taal is Vlaamsch, is eigen en goed.

Hij eerbiedigt de taal van zijn volk, naar 't voorbeeld van den grooten Gezelle.

Velen maken parade met een slechte taal, die zij domhooveerdig zelf maken, omdat zij de echte, de taal van hun volk niet en kennen, misschien ook, ja, zeker ook, omdat hunne gedichten, hunne gevoelens niet gezond zijn en zij bijgevolg 's volks gezonde taal niet en kunnen gebruiken...

De Laey is ook geen naäper van Gezelle, al blijft hij, misschien meest van allen in zijn traditie; Gezelle zou hem liefhebben, leefde hij nog.

Als kunstenaar bemin ik hem, omdat hij, gelijk de goede man die schoone prenten toont, achter zijn tooverlantaarn verdoken blijft.

Velen zeggen nu : beziet mij, hoort hoe ik kan huilen, verneemt toch mijne nieuwe philosophie en luistert eens naar wat ik allemaal durf denken en zeggen!

De Laey zegt : kijkt eens naar Gods schoone kunstwerken en peist niet op den dichter die ze toont.

En hij monkelplooit, verheugd en blij, achter zijn tooverlanteern, zoo hij kinderoogen ziet pinkelen en openbloeien om de schoone printjes.

Dat is goed en schoon.

Eén gebrek heeft hij, dunkt mij : nog wat naklank van den jongen sceptieken studentengeest ; hij is nog wat bang van te weten bemerken dat hij 't meent en dat hij weenen kan. Ik zeg : leest dien dichter en onthoudt zijn naam.

* * *

Caesar Gezelle ! Caesar Gezelle, uw naam is zoo zwaar om dragen !

Is het daarom dat men uwe « *Primula Veris* » met een haast vijandig wantrouwen ter hand neemt en in uw verzen liever zal gaan zoeken wat ge niet zijt dan wat ge zijt.

Gezelle herdoen, ei ! 't ware heiligschenderij. En nochtans, gij geeft daar stukken, in uwe natuurbeelden, die hij, voor velen toch, hadde kunne teekenen !

Leest deze

ZONNEZOTTERNIJ.

Hem stralen doet de zon,
hem steken in de lenden,
hem booren in den stam,
in tak en sprietelenden,
de gulden priemen van
haar vier dat leven schept.
Zoo plaagt z'hem en ze loert
of hij geen botje en rept,
maar koud en stram, en dood
in al zijn knuisten, daar
weêrstaat al haar geweld
de zwarte perelaar.
Ze koost en kittelt hem
al dingelen en beven ;
ze noodt hem meê te doen
in 't al doorspetterend leven

en heeter dag op dag
haar scherpe schichten schiet,
doch of versteend hij waar'
nog en gevoelt hij 't niet.
Maar zij houdt aan en streelt
en troetelt hem, en winnen
zoo zal ze, en 't oude vel
krijgt waarlijk warm van binnen
ten langen laatste en 't piept
een botjen uit den bast;
de zonne stekt zoo zaan
het met heur naalden vast.
Weêrstaan en zou hij niet
die zonnezottigheden;
hij monkelplooit, hij lacht,
het kruipt zijn zwarte leden
van groene botten vol,
en op 'nen zekeren dag
schiet hij in blomme en blad
een bonten schetterlach.

Zóó heeft uwe liefde hem ingedronken, zijn rijmslag en zijn zwaai opgenomen, dat het *klinkt* alsof het al van hém ware, in vele stukken.

Is dat overzetting van bloed? Voortzetting van een onderbroken en onafgezongen lied?

Ik vrees dat het eerder onbewust nadoen zij.

Hier en daar bot en berst iets open, in uw verzen, dat nieuw is, dat eigen is, dat

...als een belofte, onvast,
van bloeme en vruchten leeft.

Zóó uw mooi *Drieluik,* uw *Flos fæni* en dat teêr-zacht « *Betreuren* ».

Maar, als ik ze goed nazie, dan komen die verzen mij nóg voor als weêr- en nagalmen van hem.

Gij hebt tot nog toe verdronken gelegen in de poëzij van den grooten Oom.

Uwe taal bezit en kent gij veel beter als 't meeste anderen; gij zijt sterk gewapend om te strijden; uwe ziel is met snaren geboren, gij zijt van het koninklijk geslacht.

Doch, *rust wat en zoek uw eigen.*

Gij zult uw eigen vinden, gelijk Stijn Streuvels, uw reeds groote bloedverwant.

Ware uw bundel niet geteekend met het leeuwenmerk, dan hadde ik hem misschien opgehemeld boven al 't andere ; nu en kan ik dat niet, uit eerbied voor u.

Ik hou uwen eersten bundel voor de onrijpe vrucht van pijnlijken ongerusten arbeid, voor iets dat te veel gewild is.

En toch roep ik, met overtuiging en liefde, tot alle liefhebbers van poëzij : koopt en leest die *Primula Veris* van Caesar Gezelle, ze is meer dan heur geld weerd. 't Is van de Gezelle's !

* * *

En nu kom ik aan de nieuw-getaalde mannen, de dichters met een taaltje op eigen hand....

Ik bevind mij in vreémde lucht, ik en voel mij niet meer thuis.

Geen « fijnaard » genoeg, misschien ?

Dat kan wel, al en ben ik nog bijlange niet zat-genoten aan de ondoorgrondelijke fijnheden van Gezelle's taal, die bijkans zoo fijn is als... die van Ledeganck ! (zegde de Academie) — Maar húnne fijne taal kan ik maar niet dóorkrijgen.

Jongens, gij verkoopt bluf.

Gij en kent uw taal niet, uw vlaamsch, ofwel ons Vlaamsch, de taal van ons volk en is geen Vlaamsch meer.

Nu, ik mág toch « *Uit blijde tijden* » van Meindert Boogaerdt, jun. wel.

Zijn dichter-zijn staat boven zijn taal en boven zijn vers, en daar is iets heel fijns in hem.

Hij is een even beminnelijk als minnend dichter, jong en fleurig — o ! dat verblijdt mij zóó ! — fijn en keurig, met heel teêre, heel « freele » — zou de Meyere zeggen, — gevoelentjes en gedachtjes.

Men zou wenschen in een lichtgeel- of teêrblauw- of fijnroze-zijden-gestoffeerd salonnetje of *boudoir* te zitten, om de fijnheid van dat teêr gekeuvel tegen meisjes en kinderen en boomen en bosschen goed te genieten.

Maar ik en ben maar een boerke, en ook wat te gezond om iemand goed te begrijpen die schoonziekelijk is.

Maar ik wenschte toch dat alle stadsche verliefde jongens zulke teer-reine visioentjes hadden als deze dichter, en dat alle stadsche kinderen de zoetheden van den Mei genoten, gelijk hij.

Deze bundel is meer dan het lezen weerd.

Wilt ge een staaltje zien?

Uit « EEN DROEVE MIN »

I.

Voor jou zeg ik in teederheid deez' woorden uit,
door jou is dit nu blij uit mij geboren,
voor vreemden zal er veel wel gaan verloren,
omdat het tweeër liefde in zich sluit.

Want velen weten niet wat beduid,
de groote liefde voor een rein-bekoren
schat, waar lieflijk uit te voren
trad, een lelieheid, die niet in woord zich uit.

Want toen voor 't eerst onz' oogen samenspraken,
was 't niets dan ziel, het puur-hoog reine,
zooals twee bloemen zich onmerkbaar raken.

En weg was 't mensch-zijn, hoe genaken
twee wezens zich nauwer in vereenen,
dan wij, die in geen woorden spraken.

Meindert Boogaerdt, zoo gij toch maar, al ware 't zelfs te Brussel, wat gingt luisteren naar uw volk?

* * *

En nu gaat het « decrescendo » — meer en meer.

De Avondgaarde van Victor de Meyere draagt een schoone, stil-droomerige hoofding.

Dat is al wat, maar toch niet genoeg.

De slaap is een zoete, allerzoetste gave Gods.

Victor de Meyere's verzen wiegen u in slaap, onfeilbaar, elken keer dat ge ze wilt uitlezen. Zij heeten dus met reden een : Avondgaarde.

Ik wensch toch aan dien dichter, met zijn eigen verzen :

> 't Kan dat eenmaal dees simple verzen, vroom
> geschreven en u, eenge, toegewijd,
> opduiken, lijk een lang-verdwaalde droom,
> als nieuwe menschen staan in nieuwen tijd.

Maar ik wil toch liever dood zijn, hoor, tegen dat die « nieuwe menschen » opkomen...

* * *

Wandelingen van Willem Gijssels...

Ik en begrijp niet waarom hij zijn boek zóó geheeten heeft.

Of is het omdat hij veel gewandeld heeft door andermans landouwen, door Gezelle, bijv. en... door Emmanuël Hiel.

't Is van die twee dat er 't meeste naklinkt in zijne, och ! zoo wanhopig-banale verzen.

Hoe rijmt men dat te zaam : Gezelle, den stil- en diep voelenden ziener, Hiel, den uitbundigen schreeuwer, den woorden-zotten uitgalmer van klanken ?

Maar Willem Gijssels, als bepaalde persoonlijkheid en vind ik niet in die wandelingen. Daar zijn, natuurlijk, ook veel sonnetten in zijn dikken bundel, die heel mooi gedrukt is, te mooi zelfs naar mijn gedacht.

En meent nu niet dat ik Willem Gijssels voor een rijmelaar houd.

Neen, ik geloof dat hij zeer begaafd is.

Maar die mensch heeft geen eigen gedacht ; hij en weet niet goed wat hij denkt of zegt, dunkt mij ; een ziel, dobberend op de baren van allerlei tegenstrijdigheden.

Zijne eindelooze reeks versjes verveelt mij ; als ik iets meen te zien glinsteren in dien vloed van rijmklanken... 't is weg eer ik het goed gezien heb.

Willem Gijssels, 't is voor mij een mysterie, hoe men zóó stroof aan stroof kan rijgen, zonder ooit iets bepaalds te zeggen.

Heet uw boek dáarom Wandelingen, omdat de dingen, gelijk bij een wandelaar, die kuiert en luiert en ziet zonder bezien, er maar half in uitgezegd zijn ?

Ik heb den schoonen bundel doorzocht en doorzocht, met de hoop van er iets heel moois in te zullen vinden.

Maar neen, neen, ik heb het niet gevonden.

Spijtig dat zoo schoone druk en zoo schoon papier dezen bundel niet zullen redden van onwederroepelijken ondergang.

Half-werk, veel declamatie, veel beklagensweerdig, ijdel pogen, — al middelmatigheid, met onverdragelijk pedantism vóórgedragen.

AUGUST CUPPENS.

NASCHRIFT

Het bovenstaande was geschreven en op weg naar onzen drukker, toen mij een boekske onder handen kwam dat mij in verrukking bracht!

Het heet «*Liederen voor 't Volk*» door René De Clercq, het steekt in 't simpele maar nette Duimpjespakje, gelijk een echt volksmanneke, en 't is te verkrijgen bij Victor Delille, te Maldeghem.

Wel, wel! wat een schoon boekske!

Het zit berstende-vol met jeugdig leven, 't is zoo frisch als paaschgroen, 't is zoo blijmoedig als een blozend-gezond boerenmeiske dat zijn reine vreugden uitjubelt in het groene veld.

René De Clercq, gij zijt de langverwachte man, gij zijt geteekend voor een groot en schoon werk!

Liederen voor 't Volk! Wat prachtige hoofding!

Zal het Volk, ons Volk, nu eindelijk zijne liederen hebben? Het is er zoo onbermhertig lang zonder geweest, het moest zoo ellendigen, diep ellendigen rijmram uitschreeuwen, de liereman met den mispelaar en het schooierspak dat naar hooi riekt, was en is nog altijd zijn zegger en zijn vinder.

«*Mijn Vlaanderen...*» zult gij roepen... «*Ik ken een lied*» en «*De Vlaamsche Leeuw!*»?...

Neen! Afgezaagd, uitgediend als manke soldaten, en hebbende toch nooit eigenlijk een overeenstemmenden weêrklank gevonden in 't herte van 't Volk.

Dat was allemaal bedrog, gemaakte opgeschroefdheid, opgedwongen romantism...

De wijzen zijn schoon, de woorden zijn... neen, toch dàt niet.

En de oude liedekens die men begint te willen herleeren?

Ook dát niet. Goed voor de liefhebbers, voor hen, die door hunne ontwikkeling, verscheidene zielen in 't lijf dragen, goed voor de vinders die willen den weg zoeken naar 't Volk zijn hert.

Maar hier hebben wij liederen en liedekens voor het Volk ; De Clercq heeft ze ons gegeven, toch al een reessem ; hij zal er ons nóg geven, en nog schoonere, als hij wat rijper zal zijn van geest en zoo hij even jeugdig van herte blijft.

Misschien staan die liederen nog wat *boven* het Volk, ons Volk dat zoo diep verzonken ligt in smakeloosheid. Maar toch zoo hoog en staan ze er niet boven dat ze niet zullen aanveerd worden. Dat zij er nog wat boven staan, is goed. De kunstenaar moet het Volk naar omhoog trekken.

Ei, de jonge, de begaafde, de zoo talrijke toondichters van 't wordend nieuwe Vlaanderen, maakt ons die liederen nu eens mondsgemeen, en leert ons Volk eens zingen.

Zet er eens mooie Volkswijzekens op, vol deun en simpele, kinderlijke maar fijne kunst! René De Clercq zal uw zegman zijn, en nog andere zullen er komen; het bot en het bloeit immers overal waar Gezelle, de gezegende Godsman, gezaaid heeft...

Laat er mij eenige afschrijven uit de bot, gelijk

SARLOTTEKEN

O als ik u zacht in mijn armen neem,
Lief zotteken ;
En weet-je voor ons niet een hutje van leem,
Sarlotteken ?
Jochei, Jóchei,
Een hutteken in de hei!

Uw oog is zoo bruin en zoo zoet als zeem,
Van 't potteken.
En weet-je voor ons niet een hutje van leem,
Sarlotteken?
Jochei, Jochei,
Een hutteken in de hei!

Van liefde de volheid, van valschheid geen zweem,
Hertbotteken !
En weet-je voor ons niet een hutje van leem,
Sarlotteken ?
Jochei, Jochei !
Een hutteken in de hei !

Ach kussen we elkander, gij lacht en ik schreem,
Lief zotteken.
En weet-je voor ons niet een hutje van leem,
Sarlotteken ?
Jochei, Jochei !
Een hutteken in de hei !

SCHARESLIEP

De lucht is grijs en 't smokkelt ;
De wind speelt in mijn vest.
Een bete broods gebrokkeld,
De trekhond krijgt de rest.
Dan voort met de oude karre,
Ronk-bonk, door hoog en diep.
Krijsch, deurken, op uw harre :
Brrr... Scharesliep !

Eens klonk mijn lied standvastig,
En 't wielke leek muziek.
Nu valt me 't aad'men lastig ;
En 't wielke zucht lijk ziek.
Hoe 't werk aan scheers en schare,
Me van de vingers liep !...
Wie wil den wroetelaere ?...
Brrr... Scharesliep !

Dan droeg het wijf de korven,
Met spijs en drank gelaan.
Nu is mijn Trui gestorven ;
Ik sukkel achteraan.
Al doover zijn mijn ooren,
't Is of de wereld sliep.
Ik kan me schier niet hooren :
Brrr... Scharesliep !

Wilt ge een van de prachtige wiegeliedjes hooren ?

MOEDERKE ALLEEN

Wie zal er ons kindeke douwen,
En doet het zijn moederke niet?
Wie zal er zijn dekentjes vouwen
Dat 't schaarsch door een holleken ziet?
Kleine, kleine,
Moederke alleen,
Douw-douw-douwderideine ;
Kleine, kleine,
Moederke alleen,
Kan van uw wiegske niet scheên !

Wie zal naar ons kindeke kijken,
Dien blozenden, stouten kapoen?
Wie zal er zijn hemdekes strijken,
Zijn haarken in krullekes doen?
Kleine, kleine,
. . . .

Wie zou voor ons kindeke derven
Heur laatste kruimelke brood !
Wie zou er, wie zou er voor sterven,
En lachen op kind en op dood?
Kleine, kleine,
. . . .

Ik heb er de schoonste niet uitgezocht.

't Zijn bijna allemaal schoone, en ze zitten vol echten klank, zij komen uit het gemoed, die liederen en zij gaan naar 't hart.

Hier en daar eentje dat ik er liever niet in gezien hadde, in 't boekske ; een stroofje, een liedje dat « wa' vet » is.

De dichter zou mij kunnen antwoorden !

Men hoort in onze kerke
Den paster met zijn preek :
Dat elk zijn ziel versterke
Door vasten, week op week.
Maar hier, waar 't lied van Bacchus klinkt,
Is 't beter dan in 't sermoen.
De hemel drinkt en de aarde drinkt,
Hoe zouden wij 't niet doen?

Ja, maar de paster heeft en houdt toch ook zijn recht...

Niet dat het zoo erg zij, maar daar gaan er toch al te veel « diep in het koren » — voor hun malheur, en men mag ze er niet om prijzen.

Maar ik ben overtuigd dat de dichter het niet kwaad gemeend heeft, zijn boekske zit vol reine vreugd en gezonde blijhertigheid, met hier en daar een tikske weemoed en diep medelijden met de dompel- en de sukkelaars, ik wensch er hem geluk meê en dank hem in naam van 't Vlaamsche Volk.

A. C.

BOEKENNIEUWS

G. Van Oost. Schoolgeschiedenis van St-Martens-Laathem, 1800-1900. — J. Van der Poorten, Gent 1902. (Te bekomen bij den schrijver). Prijs : 2 fr.

Een net gedrukt boek, van 232 blz. en met verscheidene plaatjes versierd : 't portret van den schrijver (een pronte jonkman, verduiveld !) voorop, 't beeld van de dorpsschool, van de kerk, van de aangenomen meisjesschool, van den pastoor, van den burgemeester, van de tweede vrije school, van Leopold I, van Leopold II, van prins Albrecht en van zijn prinses, deze beide laatste te midden der « vaderlandsche gezangen » welke de patriotiese en vlaamsgezinde onderwijzer, met de muzieknotatie als toemaat bijgeeft : Van Peene's *Vlaamsche Leeuw*, Sevens' *In Vlaanderen*, Frans de Cort's *Vlaamsche Land*, *Klokke Roeland* van Rodenbach, *Mijn Vlaanderen* van Am, Joos, De Laet's *Leeuwenstandaard*, en het Volkslied van Transvaal om te sluiten. Nog een andere toegifte bevat het boek, die menigen onderwijzer, en ook de Folkloristen, zal welkom zijn : van blz. 175 tot 217 tekst en notatie in cijfermuziek van een aantal liedjes en rijmpjes welke onder de Laathemsche schoolkinderen voortleven, en de beschrijving der gebruikelike spelen, met of zonder gezang, met of zonder speelgerief. En nu 't werk zelf.

Eerst laat ons de schrijver beknopt kennis maken met de gemeente en haar geschiedenis, voor meer bijzonderheden verwijzend naar de Geschiedenissen van St-Martens-Laathem door A. Van den Abeele, en door De Potter en Broeckaert. Daarna wordt de plaatselike schoolgeschiedenis verhaald : de vele kleine biezonderheden door den h. Van Oost bijeengezameld over het rudimentaire schoolwezen van Laathem van 1800 tot 1842, geven een uiterst bedroevend beeld te aanschouwen van achterlikheid in de leerstelsels, onkunde bij de leermeesters, onverschilligheid bij de overheid. Heel in 't begin der eeuw was er te Laathem een kostschool, met 50 à 70 leerlingen, jongens en meisjes, uit het dorp en uit den omtrek, door den koster, Jan Jozef De Buck, een wakker en ontwikkeld man, naar 't schijnt, ingericht. Maar na zijn dood, in 1804, verdwijnt de school. In de verschillende wijken vindt men, enige jaren later, schoolhouders van al te twijfelachtige bevoegdheid; in den tijd van den Hollander is koster Verleir de voornaamste onder hen : jongens en meisjes bezochten zijn school, tegen vijf stuivers per maand voor de beginnelingen, of zeven stuivers voor die reeds met inkt schreven ; 't schoollokaal was een van 's kosters huiskamers, met een deel banken zonder rugleuning ;

lezen, schrijven en tellen, was 't programma; en zoo schoolmeesterde Jan Verleir tot zijn dood, in 1834. Zijn opvolger was een oud-soldaat, en heerste met de roede. Hij voerde het stelsel der monitors in, had de tabakspruim nooit uit den mond, en vuil dat het was in de schoolkamer!... Een buitengewone vaardigheid bezat hij in 't versnijden der « pluimpennen ». — Meester en kinderen zaten doorgaans met de klak op; kapstokken was onbekende pracht: van de gemeente trok de man, in 1840, 40 fr. jaarwedde, en evenzoveel als hulpgeld voor huisvesting. Ook over schoolboeken en leermethoden weet de h. Van Oost aardige bezonderheden te vertellen.

Eerst bij ministerieel besluit van 30 juli 1846 werd een eigenlike gemeenteschool ingericht. Stilaan wordt het beter. Over reglementen, methode, gebruiken, schoolfeestjes (als de koningprijskamp onder de kinderen op St Gregoriusdag, het zotte-maandagfeest toen de scholieren hun meester met handen en voeten aan zijn stoel vastbonden en hem een vergasting op zoeten drank en lekkernij deden beloven), enz., wordt in 't lang uitgeweid. Ook over de « wijkmeesters », die nog jarenlang op eigen hand bleven schooltje houden : ergens een oud vrouwke, of een grijs baaske, die met schoolhouden « hunne bestaanmiddels eenigszins vergrootten », zooals meester Van Oost dat in zijn deftigen vakstijl uitdrukt. Zulk een wijkmeester was Karel Sergeant, die 's zomers 't land afliep met garen en lint, en een winter of drie (toen moest hij 't opgeven!) « groot onderricht » gaf. «Hij was, » zegt de schrijver, « volgens de getuigenis zijner kennissen, een meester van ten halver drijen donker, — want als er zoo een woord in de gebruikte leerboeken stond, dat hij niet kende, zegde hij aan zijne leergasten : dat moet ge niet kennen! Dat gaan we voorbij! » — Leander Verwée hield het langer uit, van omstreeks het einde der jaren 50 tot in 1867 of 68. Een-oud gediende, vrijgezel, wiens woonvertrek met aarden vloer tegelijk school, keuken en slaapkamer was; de sukkelaar leed wel eens broodgebrek, en schijnt zwart van armoe in zijn schamel huisken omgekomen te zijn. 's Zomers ging de man uit werken als hovenier. Hij deed zijn best om ontzag in te boezemen en er schoolmeesterachtig uit te zien, met zijn bril, zijn kwispelmuts, zijn blauwen voorschoot en zijn zware klompen. « Eene wisch van drij ellen » was zijn gewoon middeltje om de orde te handhaven, maar ongelukkig zijne « brave schooljongens » braken ze dikwijls in « enden en tuiten ». En dan klonk het: « Jandome, 'k zal hulder preuvelen ». Dat waren zijn gewone woorden om 't jong en wild volksken ietwat te bedwingen... Zijn 10 à 16 leerlingen, alle tussen de 12 en de 18 jaar, maakten hem 't leven wel zuur, met hun dolle guitenstreken.

De volgende hoofdstukken handelen over de jaren 1859 tot 1868, — over de Zondag- en Avondscholen, — over den toestand sedert de schoolwet van 1879 in de gemeenteschool en in de vrije scholen, — over de leerlingen die zich later op eenige manier onderscheiden hebben, — eindelik over de onderwijzers die elkaar opvolgden. Op blz. 85 vernemen we over Meester Van Oost zelf dat hij te Poeke het daglicht zag, den 16n November 1869, welke diplomas en waar hij die verwierf, waar hij

achtereenvolgens aangesteld was, welke verbeteringen hij te St Martens-Laathem invoerde, enz. enz. — Blz. 125 tot 174 brengen voorts een beknopt overzicht over de geschiedenis van het lager onderwijs in ons vaderland, dat wel niet diep gaat, maar toch met genoegen zal doorbladerd worden.

Het werk blijkt dus wel belang op te leveren. Ofschoon taal en stijl ieder ogenblik de spreuk te binnen brengen : le style c'est l'homme, want de onderwijzer piept overal door, is 't niet alleen verdienstelik, maar ook vermakelik om lezen.

L. S.

Am. Ghyssaert en Ernest Hosten. — *De Koninklijke Handbooggilde S. Sebastiaan te Dixmude.* — Drukk. We Sackenpré-Van Middelem. Dixmude. 1903.

Dit werkje behelst eenige geschiedkundige aanteekeningen nopens de handbooggilde die sedert lang, althans sedert het begin der 15e eeuw, te Dixmude bestaat. Benevens de bondige geschiedenis en de inrichting, vinden we allerhande wetenswaardigheden over het Gildhof, de koningschieting, het aanveerden van leden, de doodschuld, het intredegeld, enz. en ten slotte eene reeks oorkonden der gilde en uittreksels uit de stadsrekeningen.

't Is een lief en tevens leerzaam boekje dat bij de gildebroeders en het volk uit de streke zal welkom zijn, en ook niet zonder belang is voor de algemeene kennis van ons volksleven. Wilde men nu streng zijn en aan 't vitten gaan, dan zou men wellicht kunnen inbrengen dat orde en volledigheid te wenschen overlaten, dat de aangehaalde bronnen en werken niet allen evenveel gezag hebben en niet nauwkeurig opgegeven zijn; doch, men mag niet uit het oog verliezen dat dit werkje voor den gewonen man geschreven is.

Wat echter het uitgeven van oorkonden betreft, ware het niet beter, om wille van het gemak en de eenheid, de regels te volgen die door de « Commission royale d'histoire » vastgesteld zijn. Z. *Bulletin* 1896, bl. 5-14.

Em. V. C.

Woordkunst van Guido Gezelle, door J. Craeynest, te Brugge, Leo Depoortere's Boekhandel, 1904.

Het is een heugvol verschijnen dat men voortgaat Gezelle te bestudeeren nadat men hem gevierd heeft. En dat er uit een ware dichter veel op te diepen valt ligt voor de hand, de dichter heeft een hart- en geestesleven wijd en diep geworteld, forsch en hoog ontsproten. Die taak valt natuurlijk eerst en vooral de Westvlamingen ten deel, maar voor iederen Nederlander is daar een rijken taaloogst saam te rapen. P. H. Linnebank schreef in de Katholiek 1903 een opstel « Woordkunst van Gezelle », waar hij het heeft over « woorden die er als vreemdelingen uitzien, maar bij oplettender beschouwing in omhoogbouw en gestalte, in kleur van haren en opslag van oogen echte Nederlanders blijken. » Dit wordt bewezen door aanhalingen uit Terwey's Grammatica. Die bladzijden nu schenen den heer J. Craeynest belangwekkend genoeg om ze « in ruimeren kring bekend te maken ». Hij drukt dus over, maar om die vreemdstaande woor-

den nog nader te verklaren, geeft hij aan den voet der bladzijden de noodige ophelderingen. Die arbeid verraadt eene groote belezenheid en een op de hoogte zijn dat allen lof verdient. In die doorloopende aanmerkingen (veel uitvoeriger dan de tekst) vindt hij ook gelegenheid P. H. Linnebank hier en daar terecht te wijzen. Ik stem volkomen met hem in « bij Gezelle zijn het aantal *nieuwgesmede* woorden niet zoo groot als men wel denken zou; Gezelle bij het maken der nieuwe woordgedaanten ging te werk heel omzichtig en *over 't algemeen* volgde de wetten van de gezonde spraakkunst. » Onze verwondering immers spruit gewoonlijk uit onwetendheid, en het volstaat ja dikwijls, Van Dale (laat staan Verdam) eens na te slaan om het opvallend woord geboekt te vinden zoo niet de facto, toch in potentia. Daarmee beweer ik niet dat Guido van tijd tot tijd niet eens uittrok op een beraamde woordenjacht, maar van de honderden die hij rondstrooide langs zijn dichterbaan zijn er vele, vele die, ik wensch het, op zullen blommen in den lusttuin onzer taal.

D. A. STRACKE S. J.

Jongere Letteren door H. Linnebank, O. S. br. 100 bladz. Leuven, Bomans en Vanbrusselen. 2 fr.

Iedere bladzijde van dit bundeltje spreekt van Pater Linnebank's geestdrift voor de kracht en de sierlikheid van ons Nederlands en van zijn bewondering voor de heerlikheid van het Nederlandse woord, zoals Vondel, Gezelle, Schaepman, Van Deyssel er hun spel mede drijven : dat spel slaat hij gade, en wij kijken belangstellend mee.

Leerrijk is ze vooral, en zeldzaam boeiend geschreven, zijn eigenaardige studie over den schat van Gezelle's kleur- en klankwoorden. En E. H. Craeynest,die ze verrijkte met aantekeningen, vatte de uitkomst ervan zeer juist samen in de tweeledige stelling « dat bij Gezelle het aantal *nieuwgesmede* woorden niet zoo groot is als men wellicht meenen zou, en dat Gezelle bij het maken van nieuwe woorden heel omzichtig te werk ging en over 't algemeen de wetten volgde van de gezonde spraakkunst. »

Voorts komen opstellen over *beeldspraak* in de letterkunde : blijve Vondel hier de leermeester van 't jonge geslacht, niet opdat het hem na-schrijve, maar opdat het hem na-doe; — over *klank in verzen :* hoe de woorden in 't vers moeten zingen of schreien, jubelen of klagen, ter verklanking van de gemoedsstemming; — over het toenemend gebruik van 't bindstreepje, dat samengestelde woorden weer ont-leedt, zodat de lezer opnieuw gaat letten op den oorspronkeliken zin van de samenstelling, en dat weer vernieuwd wordt « wat door de taterende gemeente ietwat uitgesleten was »; — over Dr Schaepman en de modernen; — over de lamlendigheid eindelik van zinnen op zijn Duitsch als : « de telkens herhaalde en in een enkel woord zaamgedrongen vraag » waar Busken Huet, of « een door excessieve banaalheid alleen misschien zich uitzonderende plaats », waar zelfs een Van Deyssel zich aan bezondigden...

Ter aanbeveling is deze aanduiding van den inhoud ongetwijfeld wel toereikend.

Maar het bundeltje bevat nog een stuk. Het begint zelfs met dit stuk. En dit stuk heet : « Voor Professor de Ceuleneer ».

Een woord over dit opstel; en dan, om te sluiten, een woordje nog van mijn eigen ook « voor Professor De Ceuleneer ».

Juist omdat onze wakkere Kanunnik-Kruisheer zo verliefd is op ons schone Nederlands, is hij zo boos en vinnig op Prof. De Ceuleneer's verslag, dat door August Vermeylen in 't April-nummer van *Vlaanderen* zo onmeedogend aan de kaak werd gesteld. En hij toont aan dat Prof. De C. zijn taal niet kent, niet schrijven kan en zomin besef heeft van de kritiek als van de kunstleer zelf...

En nu wat ik in eigen aangelegenheid hier nog bij te voegen heb.

Ik heb, wat ik een dwaas verslag vind, in dit tijdschrift, zonder haat noch nijd, zonder bijbedoeling, eerlik en oprecht, genoemd : een dwaas verslag.

Een prikkelbaar man, Prof. De Ceuleneer. Dat zijn verslag niet dwaas is, ik wou dat hij 't bewees, en hoe zou hij mij aldus beschamen... Maar neen, hij die in zijn verslag onze taal en letterkunde zo mishandelde, is boos op mij, boos! om de heiligschennis aan *hem* gepleegd door te zeggen wat ik waar acht. En ik krijg van hem een scheldbrief: hij meent, het staat er, hij meent dat ik zijn verslag alleen aanviel « omdat ik geen lid der academie ben »...

Arme Professor!

Niet zij die op de kwaal wijzen zijn te laken : ik wou dat ze bloeide, de Akademie, en dat al wat ze doet beste werk was. Maar de Akademie zelf die nu weer Prof. De Ceuleneer laat zetelen als beoordelaar van den 3-jaarliksen toneelprijskamp, zij met haar 25 werkende en haar 10 briefwisselende leden, — de Academie is wel ziek. Ze kan een schone rol spelen, maar willen moet ze, willen genezen eerst. 't Spijt me zo om al dat schoon geld uit de Staatskas; en nog meer spijt het me, om het dozijn verdienstelike mannen die in de Akademie zetelen en er zo weinig van tel zijn, dat de Akademie, — ik durf het haast niet zeggen, maar 't is toch zo : — dat de Akademie den oudeman heeft... God betere 't. L. SCHARPÉ.

1. Aan moeders schoot en aan moeders lippen. 2. Als een jongen man wordt, door Dr. Mary Wood Allen. H. J. Den Boer. — Baarn.

Twee boekskes uit Amerika, in 't Nederlandsch overgezet.

N° 1. Doel : de moeders te helpen « bij hun pogen, hun kinderen met eerbied omtrent het geheim der menschwording te onderrichten. »

Inhoud : met sprookjes wordt een kind niet lang gepaaid. Als het verstand een weinig ontwaakt is, komt natuurlijk de vraag : « Hoe ontstaat het leven? » Wee het kind dat uit kwade bron die wijsheid moet putten. Er « wordt een onuitwischbaar verkeerde indruk gemaakt « op zijn onschuldig gemoed ».

« De kennis van zijn geslacht, van zijn macht en invloed moet rein gegeven, en eerbiedig ontvangen worden. »

Hoe zal men de kinderen doelmatig inlichten?

Met hun b. v. de bevruchting eener bloem te vertellen —

eener vogelei. Dan volgt van zelf de vraag « of menschenkinderen ook uit eieren komen. Ja, dat doen ze, maar niet uit eieren met harde schalen, zooals planten of vogeleieren. Het eitje, waaruit een menschenkindje groeit, is zoo klein, dat men het met het bloote oog niet zien kan. Als het zoo maar in de wereld kwam, zou het verloren zijn. Maar daarvoor is het te kostbaar. De Schepper maakte een klein nestje of kamertje in het lichaam der moeder, waarin het warmpjes ligt en gevoed wordt, totdat het groot genoeg is om zelfstandig in het leven te kunnen blijven. De moeder weet dat haar kleintje er is. Zij weet, dat zij voor haar kindje ademt, dat zij het voedt met haar eigen bloed en met die gedachte leeft en lijdt zij voor het kindje en heeft het lief. Ze maakt snoezige kleertjes en droomt onderwijl hoe gelukkig zij zal zijn, als zij het kleine gezichtje mag zien en de kleine handjes aanraken. En zoo behoort het kindje haar bijna een jaar voordat een ander het nog gezien heeft en zij verwacht zijne komst met hopen en vreezen. Als de tijd gekomen is, opent zich de deur van het kamertje, soms met veel pijn en lijden voor de moeder en het kindje komt in de wereld en wordt haar in de armen gelegd. Het blijft haar nog meer toebehooren dan aan iemand anders, want uit de borst van zijne moeder zuigt het zijn voedsel. Zij verzorgt het dag en nacht, in gezondheid en ziekte en vergeet al wat zij geleden heeft, omdat zij het stukje van haar eigen ik zoo lief heeft. »

Vele ouders vreezen, zegt de schrijfster, « dat door het weten van deze dingen verkeerde gedachten gewekt worden. Dit hangt geheel af van de wijze, waarop men ze aan het kind mededeelt. »

Men zou kunnen twisten « over het al of niet wenschelijke van vroegtijdig inlichten, maar dat is de vraag niet. De vraag is deze : zullen wij hen in reinheid leeren, of zullen wij de kans loopen, dat ze in onreinheid worden onderwezen? »

Later in de « Sturm und Drangperiode » moet de jongeling « door verstandige ouders, of door een leeraar of vaderlijken vriend » onderwezen worden over die allerhande nieuwe en tegenstrijdige gewaarwordingen die hij ondervindt. Men zal hem zeggen dat hem nieuwe krachten geschonken zijn, die hij met heiligen eerbied en voorzichtigheid moet bewaren en laten ontwikkelen tot hij zal geroepen zijn om echtgenoot en vader te worden.

Hetzelfde voor de meisjes. « Haar eerste les zij, haar geslacht te eerbiedigen... Leer haar, dat zij alles wat met haar geslacht in verband staat, met eerbied moet beschouwen en hooghouden als een goddelijke gave. »

Alle romantische lectuur moet geweerd, — vooral liefdegeschiedenissen. Lichaamsoefeningen in de vrije lucht zijn hoogst prijsbaar.

N° 2. Als een jongen man wordt.

Dit boekske is eene praktische handleiding, om een jongeling te onderrichten aangaande het geslachtsleven.

Met grooten eerbied en ernst moet dat onderwijs geschieden. De schrijfster drukt bijzonder op de ontaarding, die door alle overdaad aan de nakomelingen meegedeeld wordt. Het gods-

dienstig gevoelen is niet verwaarloosd maar het is wat vlottend, — protestansch.

Ziedaar een beknopt verslag over die twee wondere boekskes.

Moet dit onderwerp ons niet doen nadenken?

Is het toch waarlijk niet onlogisch en onpædagogisch, dat wij bijna allen die zaken hebben moeten leeren met stukken en brokken, hier en daar iets opvattende, somwijlen met gevaar verkeerde gedachten, verkeerde gevoelens op te doen, die ons al te lang bijblijven.

Jaren lang rijst de hoofdzakelijke, onontwijkbare vraag voor den geest van kind en jongeling : Hoe ontstaat het menschelijk leven?

Dat wordt een onuithoudbare toestand.

In het onderrichtèn van den godsdienst b. v. spreekt men hun van de menschwording van God, van Maria's onbevlekte ontvangenis, van haar goddelijk moederschap, enz.

Dit alles doet vele — zeer vele — jongelingen opzien en als naar een uitleg vragen, dien men hun nooit geeft. Is dat niet genoeg, om hun wantrouwen in te boezemen jegens ouders en meesters, en verkeerde, misschien onhebbelijke gedachten te verwekken over het geheim, dat men hun zoo zorgvuldig verstoken houdt? Wat dan gedaan?

« Zullen wij hen in reinheid leeren, of zullen we de kans loopen, dat ze in onreindheid worden onderwezen? » J.V.H.

Jésus-Christ est-il résuscité? *par l'abbé Chauvin.* — De lezers van D. W. en B. hebben ongetwijfeld reeds kennis gemaakt met de verzameling *Science et religion,* waarin vele nuttige werkskens verschijnen, bijzonder voor priesters die op de hoogte willen blijven der hedendaagsche wetenschap. Het boeksken dat hier besproken wordt behandelt een der voornaamste punten van ons geloof : de Verrijzenis. Voor ons, Katholieken, staat het vast dat Christus van de dooden is opgestaan. De Rationalisten nochtans loochenen dit. De schrijver gaat deze laatsten te keer. Te dien einde verdeelt hij zijn werksken in drij deelen. In het eerste bewijst hij in 't kort den dood van Jezus, steunende op bewijzen getrokken 1° uit de pijnen en martelingen die den dood moesten voor gevolg hebben, 2° uit de getuigenissen der vrienden en vijanden van Jezus. Daarna weerlegt hij de opwerpingen a) de geveinsdheid van Jezus, b) de bezwijming, c) de vergelijking des doods van Jezus met den cataleptischen slaap der Fakirs uit Indie, die, begraven, verschillende weken in 't leven blijven onder de aarde.

In het tweede deel bewijst de schrijver dat het lichaam van Christus waarlijk drij dagen in 't graf gebleven is; en dat het lichaam niet weggehaald is noch door de apostelen (Celse), noch door de Joden (Réville), noch door den hovenier, uit het Evangelie, die het zou weggehaald hebben om de goede reden dat men de pèekens niet zou platgeloopen hebben in zijnen hof (!) (vergelijk Zeitschrift für Kath. Theol. 1903). Inderdaad niemand heeft het weghalen gezien en de Apostelen hadden zelfs het gedacht niet. Want zoo zij aan de verrijzenis geloofden of niet was het nutteloos, zoo zij er aan twijfelden moesten zij maar drij dagen wachten om te zien of Jezus waarlijk zou opstaan. Van den an-

deren kant de veronderstelling der weghaling door de Joden is uit de lucht gegrepen, en gansch onwaarschijnlijk : alzoo zouden de Joden aan de Apostelen eene reden bezorgd hebben om aan de verrijzenis te gelooven, die zij wilden bekampen.

In een derde deel toont Chauvin de wezenlijkheid der verschijningen en onderzoekt de opwerpingen. Stapfer beweert tegenspraak te vinden : 1° tusschen de Galileesche strekking (Math Marc) en de Joodsche (Luc. St-Jan), 2° tusschen de Evangelisten en St-Paulus (I Cor. XV, 1-8). Zeker 't een verhaal is langer als het andere, maar dat de tegenstrevers eerst toonen dat de Evangelisten alles *moesten* schrijven wat zij wisten, hetgeen hun veel spel zal opleveren willen zij rekening houden met het doel van iederen schrijver in 't bijzonder (cfr : Rose : Etudes évangeliques). Daarbij allen zijn het eens nopens de voornaamste punten : 1° het graf wordt ledig gevonden, 2° de engelen kondigen de verrijzenis aan, 3° Jezus verschijnt en bekrachtigt alzoo de getuigenis der engelen. Sint Paulus van zijnen kant verzwijgt eenige verschijningen, niet omdat hij ze niet kent maar omdat ze met zijn doel niet strookten. Ook zijn de verschijningen geene fabelen, of volkslegende (Stapfer-Réville), want dit legt geenszins de verandering der Apostelen uit en het opkomen en het bestaan van den Kat. godsdienst steunende op eene legende. De verschijningen kunnen in 't geheel niet toegeschreven worden aan zinsbegoocheling (Renan), noch mag men ze vergelijken met « visions pneumatiques » (Weise, Sabatier). Dit alles komt niet overeen met hetgeen het Evangelie ons leert nopens de Apostelen die met hem aten en hem aanraakten Anderen willen ze vergelijken met de uitwerksels der « Télépathie », doch ten onrechte. Dus, besluit de schrijver, is de verrijzenis een der zekerste feiten der geschiedenis. D. J. Fr.

August Comte, der Begründer des Positivismus. Sein Leben und seine Lehre von *Hermann Gruber S. J.* Freiburg im Br. Herder.

Der Positivisme vom Tode August Comtes bis auf unsere Tage (1859-1891), von *Hermann Gruber S. J.* Freiburg, Herder.

Dit werk, hoewel in 1898 verschenen, heeft niets van zijne wetenschappelijke waarde verloren en kan heden nog uitstekende diensten bewijzen. Men zou zich bijster bedriegen, indien men het Positivisme als een verouderd stelsel wilde beschouwen, dat uit gebrek aan invloed nauwelijks de aandacht verdient. Want het is betreurenswaardig, maar waar dat het zijne aanhangers met duizenden telt, en zijn invloed op alle takken der wetenschap niet hoog genoeg kan aangeslagen worden. Het is derhalve nuttig de aandacht te vestigen op dit werk, eene kostbare bron van biographische, bibliographische, historische en wijsgeerige inlichtingen omtrent het Positivisme en zijne talrijke vertegenwoordigers.

Het eerste boekdeel bevat drie hoofdstukken : I. De jeugd en wijsgeerige opvoeding van Comte (bl. 23). II. Het tijdperk der positieve philosophie. Het eerste hoofdwerk van Comte : *Cours de philosophie positive.* Grondgedachten en hoofdinhoud van dit werk. Comte's meening over Wiskunde, Astronomie, Natuur- en Scheikunde, Biologie, Sociologie, de philosophie der geschie-

denis; zijne wenken over de verwezenlijking der positieve wereldorde (bl. 83).

III. Het tijdperk der positieve politiek. Oorzaken van de philosophische omkeering in Comte. Zijne leer gedurende het tweede tijdperk (1848-1857). Eenheid der twee perioden. Politieke-diplomatische werkzaamheid van Comte. Comte als hooge priester. Laatste ziekte en dood. Na Comte's afsterven. (bl. 141).

De lezing van deze leerrijke bladzijden zal iedereen overtuigen dat de onderneming van Comte in duigen is gevallen. De positieve philosophie verdient haren naam niet, want zij is niets anders, dan eene onwetenschappelijke geheel en al mislukte poging de philosophie te vernietigen. De wijsbegeerte heeft tot taak rekenschap te geven van de diepste grondslagen van alle wetenschap, en over de hoogste levensvragen licht te verspreiden en ons zekere inlichtingen te verstrekken. Deze gewichtige vragen kunnen niet met een pennestreek uit de wereld weggecijferd worden: zij vorderen gebiedend eene den geest voldoende oplossing. Reeds in 1846 schreef Saisset: de metaphysiek opofferen is de geheele philosophie opofferen. In der daad, de natuurwetenschappen, door de Positivisten geliefkoosd en als eenige ware kennis gehuldigd zijn zonder metaphysiek onmogelijk. Hoe zal men de inductie, het noodzakelijk hulpmiddel van deze kennis zonder een bovenzinnelijk beginsel wettigen en rechtvaardigen?

Ieder denkend mensch moet in de groote levensvragen partij kiezen, een bevestigend of ontkennend antwoord geven, zoodat de onzijdigheid dood eenvoudig onmogelijk, een hersenschim is. Comte moest het zelf ervaren. Van de eene zijde verklaart hij als beginsel alle problemen omtrent de eerste en eindoorzaken, omtrent God en de ziel, het wezen der dingen enz. onoplosbare raadsels; van de andere zijde geeft hij eene oplossing en dringt deze op de aanmatigendste wijze op. Want hij beweert dat de wetenschap God uit de wereld verbant om de menschheid op diens plaats te stellen, dat de mensch het eerste dier, de gedachte eene functie der hersenen is, enz. Wie deze gevoelens niet deelt, wordt door Comte als geestelijk onrijp, als een phantasie-geleerde, als een droomer veroordeeld.

Comte's verwaandheid houdt gelijken tred met zijne onwetenschappelijke methode. Hoe minder zijne bewijzen steekhouden, des te stouter wordt zijne taal. Wij hebben voorzeker het recht te vragen: op welke zinnelijke waarneming berust de hoofdstelling van Comte, dat de geheele bovenzinnelijke orde ons verstand ontoegankelijk en daarom nietig en ijdel is. Hoe bewijst Comte de sociologische wet der drie tijdperken, welke de ontwikkeling der menschheid beheerscht? Comte geeft geen zweem van bewijs en al zijne aanvallen tegen de theologie en de metaphysiek zijn zoo vele aanvallen tegen zijne eigene methode, welke slechts de stellingen goedkeurt onmiddelijk of middellijk op rechtstreeksche waarneming berustend.

Indien Comte's werk op den naam eener philosophie geen aanspraak kan maken, erkennen wij toch zijne waarde als philosophie der wetenschappen. Hoewel hij geene philosophie

aan de wereld geschonken heeft, was hij in den waren zin des woords, een philosoof. Indien zijne verklaringen nu en dan aan het zonderlinge grenzen en door vakgeleerden gehekeld worden, leiden zij toch tot ernstig nadenken over het verband en het wederkeerig doordringen van de wetenschappen en hare methoden. Door zijne denkkracht en systematische opvatting der feiten staat Comte ver boven zijne in zekere kringen zoo buitengewoon gevierde mededingers : Mill, Spencer, Huxley, Littré, enz.

In het tweede boekdeel zet de schrijver de historie van het Positivisme voort tot op onze dagen in twee groote afdeelingen.

I. Het Positivisme in de scholen, welke onmiddelijk in verband staan met de leer van Comte : 1. De afwijkende positieve school met Littré aan het hoofd. 2. De orthodoxe positieve school onder het bestuur van Laffitte *a*) de fransche groep der school ; *b*) de engelsche groep met Harrison als hoofd, *c*) de zweedsche groep (Dr. Medic. Nystrom ; *d*) de braziliaansche groep ; *e*) het orthodoxe Positivisme in andere landen. (bl. 102).

II. De Positieve philosophie buiten de scholen onmiddelijk aan Comte aansluitend.

A. Het vrije Positivisme in de philosophie *a*) Engeland : Stuart Mill, Spencer. *b*) Frankrijk : Taine, Guyan, Richet. *c*) Duitschland : Duhring, Riehl, Laas, Wundt. *d*) Italië, *e*) Rusland, *f*) America.

B. Het vrije Positivisme in de rechtswetenschap, in de sociologie, in de godsdienstwetenschap, in de opvoedingsleer. (bl. 185).

Uit den inhoud blijkt het groote belang der beide verhandelingen, welke den lezer de kostbaarste inlichtingen omtrent de persoonlijkheid, de zeden, de denkwijze, de werken der voornaamste Positivisten verstrekken. Niet alleen vermeldt de schrijver historitische feiten, maar ook, volgens de hoogste wet der wetenschap, brengt hij de feiten in hun onderling verband, zoodat wij uit de gevolgen de oorzaak, en uit de oorzaak de gevolgen leeren kennen !

Degelijk onderlegd in de philosophie voegt hij bij ieder stelsel eene korte, maar afdoende kritiek, welke aantoont hoe weinig waarde de beroemdste stelsels hebben en enkel op ijdelen woordenpraal en willekeurige stellingen uitloopen. Niemand zal hem bijgevolg euvel duiden, wanneer hij als slotsom, het Positivisme eene mystificatie noemt op groote schaal berustend op de ijdel- en oppervlakkigheid van de half- en schijngeleerden van onzen tijd.

Het Positivisme maakt aanspraak de eenige wetenschappelijke philosophie te zijn, wijl het niets beweert dat niet door feiten en daadzaken kan betoogd worden.

In waarheid echter is het uitteraard eene hoogst onwetenschappelijke ontkenning van alle wijsbegeerte. Zijn hoofdbeginsel is niet alleen door geene ervaring bewijsbaar, maar staat met de ervaring in duidelijke tegenspraak.

Het Positivisme matigt zich den roem aan de metaphysische verzinsels en willekeurige stelsels der theologie en a priori

philosophie opgeruimd te hebben, en volkomen op den grond der werkelijkheid te staan.

Feitelijk zijn al zijne eigenaardige beweringen willekeurige metaphysische verdichtsels, die met de werkelijkheid niets gemeen hebben.

Het Positivisme beroemt zich, als eenige wetenschappelijke philosophie, ook de eenige reddingsplank te zijn in de crisis, welke heden het bestaan der maatschappij in gevaar brengt. Want het is alleen in staat aan de moraal — eene onmiskenbare voorwaarde van het geluk der menschheid — vaste en zekere grondslagen te geven en het gouden tijdperk der menschelijke beschaving, den hemel op de aarde te stichten.

Wie deze bewering leest staat verbaasd en weet niet wat hij het meest zal bewonderen de verwaandheid van de Positivisten of de domheid van hen, die deze woorden voor goede waar aanzien. Immers wie oogen heeft om te zien begrijpt dat het Positivisme in stede van de sociale crisis op te lossen, deze schromelijk heeft verscherpt. Meer dan eenige andere philosophie draagt het bij om de moraal te ondermijnen, de rechtsbegrippen te verduisteren, en verdient ten volle het verwijt de maatschappij geplaatst te hebben voor den afgrond der algemeene, sociale, de gevaarlijkste van alle omwentelingen.

Alles aan het Positivisme is louter mystificatie, de naam zelf, want niet Positivisme, maar (godsdienstig, philosophisch, aesthetisch, politiek, sociaal) Nihilisme moet de beweging heeten, die heden met zulke verwaandheid op alle gebied de geesten tracht te beheerschen. Het ware Positivisme wordt gehuldigd door het stelsel, dat het valsche Positivisme bestrijdt, en wil vervangen. Het Theisme, het Christendom, de Katholieke Kerk, ziedaar feiten welke zich aan ieder onbevangen, onpartijdigen, niets dan de waarheid zoekenden waarnemer met onweerstaanbare kracht opdringen.

Met het oog op de nietig- en ongerijmdheid van het Positivisme is de vraag gewettigd, hoe zulk armzalig stelsel ingang en aanhangers heeft kunnen vinden.

Onder de gunstige medewerkende oorzaken noemen wij vooreerst den modernen tijdgeest. Onze eeuw is de eeuw der natuurwetenschap, van de techniek, de nijverheid en den handel. Haar kenteekenende trek is de eenzijdige hoogachting van het zinnelijke en de daaruit volgende onverschilligheid voor alles hoogere. Dit lage Empyrisme baart oppervlakkigheid, gebrek aan diepte en ernst, zucht naar nieuwigheden, ijdel- en eigenzinnigheid en even groote onzelfstandigheid. Van daar dat men de gewichtigste levensvragen, de vraag naar den oorsprong en de bestemming van den mensch, over het hoofd ziet terwijl men aan de onbeduidenste vragen der natuur- en taalvorsching alle aandacht wijdt. Met hoe grooter zelfvertrouwen deze kwakzalvers optreden, hoe beter zij de snorkende, zinledige taal weten te hanteeren, des te meer gelukt het hun de luisterende menigte te winnen, en een publiek te veroveren, dat ontwikkeld en beschaafd wil schijnen, zonder het te zijn.

Eene tweede oorzaak der snelle vorderinge van het Positivisme ligt in den krachtigen steun der vrijmetselaars. Dezen

begrepen aanstonds welk kostbaar hulpmiddel dit stelsel hun bood in den strijd tegen het christendom, en spaarden geene moeite om onder de vlag van het Positivisme hun bedekt atheisme binnen te loodsen en te verspreiden.

De inlichtingen van den schrijver zijn geput uit onwraakbare bronnen, met de grootste nauwkeurigheid onderzocht, en als officieele stukken door de hoofdmannen erkend, zoodat het werk, ook onder geschiedkundig oogpunt, aan de eischen der wetenschap voldoet en een onpartijdig oordeel mogelijk maakt. Daar de wederlegging van het Positivisme een zijdelingsch bewijs levert voor de waarheid van de christelijke philosophie, voor het Positivisme, dat in de katholieke Kerk zijne volle uitdrukking vindt, achten wij het overbodig, het uitmunted boek nog verder aan te bevelen.

Roermond. Dr. A. DUPONT.

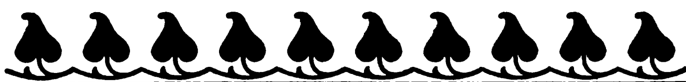
Gedichte von Martin Greif. 7. aufl. Leipzig, C. F. Arnelang, 1903. — Prijs geb. 5 mark.

Martin Greif, eigenlijk Friedrich Hermann Frey, gewezen officier, tooneelschrijver en lierdichter, is een man dien haat en afgunst langen tijd hebben doodgezwegen of gesmaad maar wiens oude dag thans door wat zonne wordt verblijd. Hij heeft het geluk de zevende, prachtig verzorgde uitgave van zijn gedichten te beleven en ten minste als lyricus de waardeering te genieten die hem toekomt. Want in zijn *Lieder* en zijn *Naturbilder*, in zijn *Stimmen und Gestalten*, in zijn *Balladen und Mären* — ik wil niet spreken van zijn *Widmungen*, *Deutsche Gedenkblätter* en *Sinngedichte* — toont hij dat dichten bij hem geen stiel is, geen aangeleerde kunstenmakerij, maar wel een pramende behoefte, natuur. Hij dicht zooals de vogel zingt.

Evenals onze Gezelle is hij een vriend, of meer nog, een bloedverwant van de natuur; met aandacht en liefde beluistert hij heur stem, bespiedt hij heur gebaren, betast hij heur hart en polsen; ze kennen en minnen elkander en vertrouwen malkaar hun geheimen toe. Doch zonder roepen of tieren, en zonder hoofsch beslag. In eenvoudige naïeve woorden, op fluistertoon, spreekt Greif den waren, diepen, innigen weemoed uit van zijn ziel. Geen zelfuitpluizing : hij vergenoegt zich met twee, drie trekken; geen bespelen van al de snaren tegelijk : hij geeft den grondtoon aan, en laat het den lezer over om zijn eigen gemoedssnaren te laten meezinderen om het akkoord te volmaken.

Van zijn schoonste zijde toont zich Greif in zijn *Stimmen und Gestalten*. Daarin komen een reeks stukjes voor die door mooiheid van stof, door bondigheid van uitvoering, door waarheid van innig gevoel, door de innerlijke welluidendheid van hun eenvoudigen trant ons ver afleiden van de tjingelende kunstverzen der zenuwachtige « modernen », maar die enkel op passende muziek wachten om dadelijk plaats te nemen in de rij der schoonste volksliederen.

Neen, Greif is niet « modern » in den engsten zin van dit woord, maar hij is een der beste Duitsche lierdichters, hij zet de overlevering voort van Göthe, Mörike, Uhland — hij is van *alle* tijden. Dr. J. DE COCK.

OVERZICHT DER TIJDSCHRIFTEN

De Belgische School. Opvoedkundig Maandschrift uitgegeven onder het bestuur van *G. L. Willems*, hoofdopziener van het lager onderwijs te Brugge, en *G. Sengers*, kant. schoolopz. te Vilvoorden Uit. K. Van de Vyvere-Petyt, Brugge. Prijs : 3 fr.

Nog een Vlaamsch schoolblad, dat 'n plaatsje bijvraagt. En er bestaan reeds zooveel tijdschriften in dien aard! Die opwerping veronderstelden de schrijvers der « Belg. School » insgelijks te hooren, en zij antwoorden : « Ons tijdschrift vraagt den voorkeur niet, maar hoopt nevens andere opvoedkundige bladen binnen te dringen in de huizen van diegenen, welke belang stellen in onderwijs en opvoedkunde ». En zeker, waar plaats voor één is, is ook plaats voor twee. Die spreuk onzer Vlaamsche gastvrijheid zij ons antwoord, zij ons welkom. Beide uitgevers staan in de schoolwereld te rechte gunstig bekend : hun verleden is een waarborg voor de toekomst, en dit hun eerste nummer laat ons een degelijk schoolblad te gemoet zien. Ik schrijf hier de titels van de eerste bijdragen neêr : 1. De eer van de Belgische school; 2. Indeeling der school in klassen; 3. Aanschouwelijk onderricht; 5. Vlug lezen voor den lageren graad; 5. Gebruik van prenten (uitleg der opgenomen prent), en 6. Officiële stukken... Uit ganscher harte wenschen wij aan de « Belg. School » een gul onthaal van wege allen die het met ons lager onderwijs wel meenen. Kan. J. MUYLDERMANS.

De Christelijke Arbeid, maandschrift uitgegeven door de *Aalmoezeniers van den Arbeid.* Antwerpen 15 Maart, 1904.

Buiten lezensweerdige art. als *De Zondagsrust*, treffen wij hier eene bijdrage aan : *Vlaamsche Kerkgezangen*, handelend over 's Heeren Drijvers verdienstelijk boek : *Meest gebruikte Kerkgezangen met Nederlandsche vertaling.* Wij vernemen er bij, dat binnen kort een 2e bundel kerkliederen van wege den geleerden schrijver verschijnen zal. Twee vertaalde hymnen over de H. Familie, nog onuitgegeven, staan er uit opgenomen. Schoone proeven.

St-Cassianusblad, maandsch. voor opvoeding en onderwijs. Mechelen, April, 1904.

Zilveren Jubelfeest der Normaalschool van Mechelen. Buiten bijdragen over opvoedkunde als : *Veranderlijkheid in den leerling*, — *Vloeken en misverzuimen*, — *De Knobbelziekte of teering*, — *Invloed der huishoudkundige scholen*, — treffen wij nog lessen of inlichtingen aan over : *Het muntwezen*, door J. L. Wouters; *Het Handwerk in eene meisjesschool*; *Het wetsvoorstel Buyl;* — een gedichtje *De Zwaan*,

door Joz. De Voght; en een letterk. ontleding van Kan. Martens' *Het Koningsken*, door Kan. J. Muyldermans, in den aard van zijn uitgegeven *Lessen en Studiën*. — Verder officiëele stukken en boekennieuws.

De Vlaamsche Kunstbode, Maart 1904.

Vervolg van Zeger De Veen's *Sedan. Vijf dagen op een slagveld en tusschen gewonde soldaten*. — Begin van een verhaal in verzen *De bruid van den Rhyn*, door Jan Bouchery; verzen van M. Van Genck en Const. Eeckels. — Vervolg van Is. Teirlinck's *Plantenkultus*, hier wordt gehandeld over den laurier, de mirt, de kelderhals, de rozemaryn, de Europeesche Wolfsdoorn enz. — In zijn *Kunstnieuwsjes uit Brugge* brengt Medard Verkest hulde aan zaliger Karel De Wulf, den gekenden Brugschen bouwmeester; hij kondigt tevens het verschijnen aan van *Les Anciens Arts en Flandre*, eene driemaandelijksche uitgave onder leiding van C. Tulpinck. — Tijdens de bespreking der begrooting van Schoone Kunsten vroeg de heer Bethune van Aalst de stichting van eene Vlaamsche Academie van Wetenschappen. *S.* meent dat het voldoende ware het getal leden der Vlaamsche Academie met 5 of 10 te vermeerderen om het vormen eener Vlaamsche Wetenschappelijke afdeeling in haar midden mogelijk te maken.

Germania, April 1904.

Biedt weinig oorspronkelijks : het slot van Prayon van Zuylen's betoog in de Vlaamsche Academie : *De Aanslag van den Brusselschen Tuchtraad tegen de taalvrijheid van den advokaat;* — de korte inhoud de rede gehouden door Prof. Wolf van Breslau in het *Mitteleuropäische Wirtschaftsverein* (zie D. W. en B. Maart bl. 397-98) waarin de mogelijkheid uiteengezet wordt van tolverbonden onder de bijzonderste landen van Midden Europa. — Uit de *Vlaamsche Kunstbode* overgenomen : *Steenkolen in Vlaanderen*, het opstel van Frans de Potter. — Fried. Norden heeft het middelnederlandsch gedicht van Karel ende Elegast overgebracht in Duitsche verzen. — Dr Haller von Ziegesar bespreekt Edm. Fabri's *Het Alpenmeer en andere gedichten*. De afzonderlijke gedichten worden beter bevonden dan de vertaling van het Alpenmeer. — Ten slotte overgedrukt uit Flandria's Novellenbibliotheek : *Blinde Moeder*, van Fr. Van den Bergh.

Het Katholiek Onderwijs. April 1904.

Vervolg van het opstel *Geschiedenis en Opvoedkunde:* hier wordt gehandelt over de opvoeding der jonge ridders. – Vervolg van *Over eenige verschillen der Afrikaansche schrijftaal en de onze. Die geskiedenis van Josef, ver Afrikoanse kinders en huisouwens in hulle eie taal geskrijwe, deur en Vrind*, staat hier overgedrukt met veel nota's. — Nog overgedrukt het vervolg van het verslag van den 5jaarlijkschen wedstrijd voor Nederlandsche Letterkunde en het vervolg der redevoering over Alcoolisme, uitgesproken door den Gouverneur van Henegouwen bij de opening van den zittijd van den Provincialen raad, den 7 Juli 1903. — Voorts een klein opstel over de wijze waarop men kan erkennen of een stuk muziek in den majeur- of mineurtoonaard geschreven is.

't Park's Maandschrift 15 April 1904.

Geeft een vluchtig overzicht der geschiedenis der abdij van Tongerloo.

Tijdschrift van het Willems-Fonds. Januari-Februari 1904.

Samenzweerders, een klein schetske van Alb. Bollansée, nog onrijp werk, maar er zit leven in. — J. Vercoullie schrijft over het proces van Janne Panne, als tooverheks te Nieuwpoort veroordeeld en verbrand. De schrijver, wel bekend om zijne voordrachten in de afdeelingen van het Willems-Fonds over den duivel, vergeet dat de eerste vereischte van geschiedkundige kritiek is de zaken te beoordeelen met de begrippen van hunnen tijd. — A. Vermast vergelijkt de twee romans : *Glückauf* van Werner en *Le Maître des Forges* van Ohnet. Deze laatste wordt nog al eens beschuldigd plagiaat te hebben gepleegd. Vermast durft geen uitspraak doen, « immers, zegt hij, het zou ook kunnen zijn dat beide schrijvers hun onderwerp elders vonden en en dus alle twee ontleenden. — Uit het *Volksbelang* overgenomen de aankondiging van de *Bloemlezing uit de Gentsche Studenten Almanakken*, de uitspraak : « Het verschijnen van dien bundel mag eene gebeurtenis op het gebied der Zuid-Nederlandsche letterkunde geheeten worden » zal velen wel een beetje overdreven voorkomen. — Verzen van Ary Delen en brief uit Noord-Nederland.

Volkskunde, 16e jaarg. 1e-3e afl.

Van Dr. Boekenoogen eene bijdrage over het verhaal van *Het meisje met het Varkenshoofd*, dat van veel belezenheid getuigt. Dr. de Vooys schrijft over de legende van paus Silvester II, die — volgens de legende wel te verstaan — zijn waardigheid verwierf door zwarte kunst en op noodlottige wijze om 't leven kwam. Eerst omstreeks 1600 heeft de historische kritiek voor goed aan deze legende den doodsteek gegeven. — A. van Werveke begint een opstel over *Het verhuren van reliquieën in de XVe en XVIe eeuw*, waarbij akten aangehaald worden uit de jaarregisters der stad Gent. « Stellig was in de eerste helft der XVe eeuw dan ook het gebruik in zwang, de reliquieën het land rond te dragen, om ze in de kerken aan de vereering der geloovigen voor te stellen. Dat ronddragen van reliquiënkassen, rijvers of fiertens kon onmogelijk door het kerkbestuur, dat er eigenaar van was, zelf worden gedaan. Men vond het daarom practisch ze te verhuren. d. i. ze voor een bepaalden tijd, tegen betaling van een voorop vastgestelde som, te overhandigen aan vertrouwde personen, die dan heetten aan te nemen den dienst, boodschap of « queste » van den heilige.

Het verhuren van de reliquiënkassen geschiedde met alle wettelijke pleegvormen... » — A. De Cock geeft het vervolg van zijn *Spreekwoorden en zegswijzen afkomstig van oude gebruiken en volkszeden* : de maten el, talie, roede, voet, vadem, morgen, mud schepel, spuit, kop, heltje, vaan, mengel en stoop, zijn hier aan de beurt. — G. J. Boekenoogen deelt *Nederlandsche Sprookjes en Vertellingen* mee : Van den boerenjongen die den heer te slim was en van den Os die burgemeester werd. — Vervolg van A. De Cock's opstel over *Rechtshandelingen bij de kinderen*.

Vlaamsche Zanten. 1e trimester 1904.

Zitten in een nieuw kleed en komen zóo veel beter voor. J. Van Vlierberghe begint een opstel over *Lijkplechtigheden*. — T. De Decker schrijft over eenige *Verdwenen gebruiken*, de guldemisse, de ondertrouw, de almoezen ter gelegenheid van godsdienstige plechtigheden of van verkoopingen of verhuringen. Terloops is er hier spraak van de *veertel* of koornmaat, en er wordt gevraagd of die maat ook buiten de streek van Temsche gebruikt werd. Heel de Antwerpsche Kempen door is ze bekend. — Vrouw Weyn deelt eene vertelling mee : *Het bloemeken der Sneeuwkoningin*, — een liedeken van Delfoon en Dahlia en begint een opstel over de spoken. — J. Van Vlierberghe geeft inlichtingen over het bijgeloof van de *mare* die menschen, beesten en plantensaus berijdt, en doet de middelen kennen nu nog bij 't volk gekend om de mare te verdrijven. — T. Cluysener deelt brokken mee uit een handschrift van E. H. De Cock, op 't einde der jaren 1700 onderpastoor in de St-Catharinakerk te Brussel, over de mannenkloosters te Brussel onder het Fransche schrikbewind. — J. Vrinckx deelt drie verschillende lezingen mee van het vertelsel van het meisje dat aan O. L. Vrouw eenen man vroeg. Daarna haalt hij niet minder dan 24 verschillende benamingen aan, bij ons volk in gebruik voor den *schommel* (balançoire).

De Banier, April 1904.

L. O. verdedigt Coremans' wetsvoorstel betrekkelijk het vrij onderwijs met het oog op Limburg. « De vervlaamsching van het vrij middelbaar onderwijs is vooral van het grootste belang voor ons Limburg. Meer dan de drie vierden van de middelbare schoolbevolking volgt alhier de leergangen der vrije gestichten : moeten wij dit aanzienlijk gedeelte onzer jeugd den weg der verfransching zien inslaan, zoo loopt Limburg, nu de uitbreiding der nijverheid er van den anderen kant eene menigte vreemde — dus meest Waalsche — opzichters en ingenieurs zal doen toestroomen, groot gevaar zijn oorspronkelijk Vlaamsch karakter geheel en al te verliezen. » — *Pilatus*, een goedenvrijdaglezing door « Uw Hendrik ». — Voorts verzen van J. Geurts, en Lod. Vits.

Bijdragen tot de Geschiedenis, bijzonderlijk van het aloude Hertogdom Brabant. Maart 1904.

J. B. Stockmans deelt de lijst mee der pastoors van Contich, ook oude stukken, belangrijk voor de geschiedenis van Contich, van Aertselaer en van Reeth. — Van Edg. de Marneffe het vervolg van zijne *Cartæ Parcenses*, met stukken die betrekking hebben op Leuven, Winxele, Ophem, Vossem, Pont-à-Celles, Linsmeel, Bierbeek en Laken. — Lib. Gevelers deelt oorkonden mee over het voormalig klooster van Leliëndaal, Norbertijner vrouwenklooster te Hombeek-Mechelen. — Vervolg van Edm. Geudens' *Plaatsbeschrijving der straten van Antwerpen en omtrek*. Een ander vervolg daarvan in 't *Aprilnummer*, met een opstel over *Herenthout* van P. J. Goetschalckx. die ook de lijst der pastoors meedeelt van Jeth, Laken, Meuseghem, Meysse en Ossel. — Fr. De Ridder laat oorkonden drukken belangrijk voor de geschiedenis van Meerhout.

Verslagen en Mededeelingen der Koninkl. Vl. Academie. Februari 1904.

Vooraf de Lijkrede uitgesproken door den bestuurder H. Sermon op zaliger prof. Alberdingk Thym. Dan de lezing gehouden door Gust. Segers in de zitting van 17 Februari over *Vondel, gelegenheidsdichter* : « Vondel's gelegenheidsgedichten zijn eene kostelijke bron ter studie van zijn karakter. Men leert er vooral den grooten man in kennen als een edel mensch. Elke gelukkige gebeurtenis, die zijn vrienden trof, stemde hem tot vreugde; onder hunne ongelukken leed hij diep. »

Kunst en Leven, tweede jaargang, 4e aflevering.

Pol de Mont schrijft eenige bladz. over Georg Buysse, die zonder proef- en leertijd zoo in eens stond,« flink en rechtop in het allereerste gelid van onze allerbeste modernisten en vrijlichtschilders, zowat tussen Emiel Claus — een tijdlang zijn meester en altijd zijn trouwe vriend en makker—en Albrecht Baertsoen, zijn schoonbroer en geestverwant. » — Voorts worden eenige nieuwe artistieke boekmerken afgedrukt, in deze laatste jaren vervaardigd door Edm Van Offel, Flor. Van Acker, Oosterman en Huib. Luns. — Eenige aanteekeningen over *Prentpostkaarten* : die van Edm. Van Offel, van de Münchener firma Hub. Köhler, van Schmidt en Staub te Nurenberg worden als bijzonder voortreffelijk geprezen. — Ten slotte verslag over kunsttentoonstellingen.

Nieuwe Arbeid. Maart 1904.

Drie bladzijden vervolg van Vict. de Meyere's legende *Maria de Bedrukte.*— *De Oude,* een schets door B. H. Vos - Van Jan Eelen *De Sterren,* een dichterlijke samenspraak van Eris een kranken jongen man met zijne vrouw Wilse. Vict. de Meyere bespreekt *Het Stille Gesternte* van H. Teirlinck : « een dood-vervelend boek, een boek om mee te gekken... Nu vestig ik de aandacht van den lezer op het feit dat *Het Stille Gesternte* in Holland gunstig onthaald werd Als eene kritiek zulk werk gunstig bespreekt zullen wij, in het vervolg, omzichtig moeten zijn vooraleer ons nog op haar uitspraak te steunen. » — Theo Focq wijdt eenige regelen aan de nagedachtenis van den schilder Poggenbeek. « Poggenbeek is een schilder geweest der Hollandsche school. Hij was een volger, geen leider. In het schoons dat hij had was niet een nieuwe techniek,nieuwe kleuren of een geheel veranderde visie. Hij was een dergenen, die noodzakelijk volgen moesten op Mauve en de Marissen. En dat Holland zulke goede volgers heeft, dat Holland zijn nieuwe bloei dan gaat zetten in vrucht, dat is een vreugde en heilteeken. »

Durendal. Mars 1904.

Begint met persoonlijke herinneringen van Firmin Van den Bosch aan Max Waller, den stichter van de *Jeune Belgique*, wien men een gedenkteeken wil oprichten. Aantrekkelijk geschreven. — Jos. Ryelandt begint een opstel over *Les dernières sonates de Beethoven.* — Franz Anzel bespreekt jongstverschenen Fransche verzenbundels en Firmin Van den Bosch schrijft de *Gazette des Faits et des Livres*. Nog *Six Poèmes d'Automne* van Vict. Kinon.

La Revue des Humanités en Belgique.
Dit tweemaandelijksch tijdschrift drukte in het lestverschenen Februari-nummer 1904, o. a. : *La question des humanités en Allemagne*, door A. Roegiers ; — *La littérature en Allemagne*, door P. Scharff.

Collationes Namurcenses. Meert 1904.
Ex theologia ascetica. Soms valt weetgierigheid af te keuren; waaruit nu kan men de loffelijke weetgierigheid van de ondeugd onderscheiden? Middelen tegen deze laatste. — *Ex jure canonico.* Eigenlijke natuur van den aflaat; zijne kracht 1° voor de levenden, 2° voor de overledenen. — *Ex historia ecclesiastica.* M. Lecler zet in 't kort uiteen hoe het in Duitschland gesteld was met godsdienst en zeden op het einde der XV^de^ en het begin der XVI^de^ eeuw. Hij handelt over den geest die de verschillende standen bezielde, de geestelijkheid en de kloosterorden, het humanismus, de betrekkingen tusschen Rome en het Keizerrijk. — *Ex lithurgia sacra.* Het consacreeren van hostie en kelk. — *Acta et documenta.* Brieven van Z. H. Pius X; decreten der Roomsche congregatiën. — *Miscellanea.* Voordeelen van het hypnotismus (voortzetting van vroegere artikels). — Inlichtingen. — Boekbeoordeeling.

Het Nieuwe Dompertje. Rotterdam. Maart 1904.
Vervolg eener studie van Prof. Buissink over *Hedendaagsche opvattingen omtrent misdaad en misdadiger.* — *De wonderen en de geneeskunde*, door J. Gefken. — *De Duisternis der Middeleeuwen*, door J. Kloosterhuis. — *Maeterlinck*, door H. Smits Az. « Hoe plaatst » de bekende Belgische schrijver zich tegenover de geopenbaarde » en onfeilbare waarheden des Christendoms?... In de oogjes van » het wicht (*La Sagesse et la Destinée*, Maeterlinck's boek), dat » stout onzen langen blik doorstaat, lezen we een, onder geen » woorden te brengen waanzinnigheid, een zelfbewustheid en » eigenwaan, welke het medelijden opwekken. » — *Geschiedenisvervalsching.* Is prins Willem III langs wettigen weg koning van Engeland geworden? bijdrage van J. van Zeyl, besluitend : « We aarzelen niet Willem III kortweg een revolutie-vorst te noemen.»

De Gids, April 1904.
W. F. Gouwe geeft een sprookje : *Herfstnacht-droom.* — Van H. L. A. Visser een tamelijk lastig te lezen artikel : *Over Collectieve psychologie.* — Op 1 Aug. l. l. waren de gezondheidswet en de woningswet in Nederland een jaar in werking, Dr. G. W. Bruinsma zet kortbondig de bijzonderste bepalingen daarvan uiteen en doet den uitslag kennen van het eerste jaar uitvoering. — Is. Querido bespreekt uitvoerig Stijn Streuvel's *Minnehandel.* Eenige uitknipsels : « De Hollanders hadden het bestaan verletterkundigd, zij (de Vlamingen) brachten de letterkunde weer tot 't frisch bronleven... Overal gaat in de kritiek 't gerucht dat Streuvels een gebrekkige psycholoog is. Z'n sterkste bewonderaars stellen dat zelfs op den voorgrond. Voor mij is dat maar half waar. Streuvels is soms 'n heel fijn psycholoog, maar z'n karakterteekening blijkt van zeer ongelijke waarde, uiterst wisselend... soms is deze (de dialoog) mooi zuiver maar heel dikwijls gerekt, vervelend en zeer literair... Dat is onrecht. Met het

verletterkundigen van gesprekken kan men zeer gevaarlijk werk doen. Dat bewijst de fransche literatuur. Het is b. v. zeer eigenaardig om nauwkeurig na te gaan hoe beeldrijk, soms visoenair, slachters en gewone boerenkinkels bij Streuvels spreken... Mag *Minnehandel* geen boek zijn van groote kunst en ook niet gegeven hebben een hoogere samenvatting van het boerenleven; geen episch gewrocht dat door zijn omvang suggereerde de hoop op een schildering van massa-leven, er is toch veel dat boeit en veel zeer moois. » Prof. G. Kalff schrijft een zeer waardeerend artikel over Fl. Van Duyse's : *Het oude Nederlandsche Lied,* « een werk dat een gewichtig deel bevat der gemeenschappelijke erfenis van Noord- en Zuid-Nederlanders door ons voorgeslacht nagelaten ». — Vervolg van Byvanck's studie *William Ewart Gladstone*. Wij krijgen hier een beeld van de Engelsche toestanden en vóormannen tijdens den Krimoorlog. — Verzen van P. C. Boutens.

De Hollandsche Revue. 25 Maart 1904.

In *Wereldgeschiedenis* komt de antiklerikaal voor den dag om Combes en de Italiaansche regeering toe te juichen in hun strijd tegen de kloosters. — Onder den titel *Belangrijke onderwerpen : Multatuliana*, het boek van Dr. Kok en L. D. Petit : *Het vakcine vraagstuk* (geschiedenis der inenting) ; *Nietsche en Ibsen* overgenomen uit de *Teekenen des Tijds* en *Wie is de uitvinder van de Boekdrukkunst*, samenvatting van het vlugschrift van Mr. Ch. Enschedé : Laurens Janz. Coster, de uitvinder van de boekdrukkunst. — Karakterschets : *Domela Nieuwenhuis* « de man zonder wien de arbeidsbeweging van het laatste kwart der vorige eeuw waarschijnlijk een geheel ander aanzien zou hebben gekregen, ja, die ze beheerscht heeft en die men dan nimmer zou kunnen beschrijven zonder hem de voorste, voornaamste en meest in 't oog loopende plaats in te ruimen. » — Als Boek van de maand : Willem Sonius' *Marie Correlli, haar leven en werken.*

De Katholieke Gids. April 1904.

Een uitvoerig artikel van A. Op de Laak : *Vondel's Lucifer.* In *De K. Kerk en de onderdrukking der ketterij* betoogt A. Nuyens « dat de Kath. Kerk wel altijd en overal de ketterij heeft bestreden, maar niet de ketters. » De wereldlijke macht heeft wetten tegen dezen uitgevaardigd omdat de ketterij zich maar zelden « bepaalde tot het aanvallen en loochenen van de katholieke dogma's, gevaarlijk tastte zij én de dogma's én de zedeleer aan, en gaf zij aanleiding tot uitspattingen en wanordelijkheden die de maatschappij met de grootste gevaren bedreigden. » Opmerkelijk is het dat « de K. Kerk heeft zich nooit onverdraagzaam betoond heeft tegenover Heidenen, Mahomedanen, Joden en andere ongedoopten. »

Tijdschrift van het Koninkl. Nederl. Genootschap voor Maat- en Penningkunde. 12e jaarg. 2e afl.

Vervolg van W. K. F. Zwierziena's opstel *Nederlandsche Penningen :* hier heeft schrijver het over de penningen geslagen in de jaren 1886 en 1887. Mej. H. de Man schrijft : *Considérations sur trois sceattas anglo-saxons identiques du Cabinet numismatique de la*

société frisonne à Leeuwarde. De *sceattas* waren de muntstukken der Angel-saksers. Toen waren er ook al behendige muntvervalschers zoo 't schijnt. Volgens de wetten van koning Aethelstan werd de rechterhand der muntvervalschers afgekapt en genageld aan de muren van de *Munt*. — J. E. Ter Gouw legt oude benamingen van munten uit.

Lectuur, nr 2.
J. W. Van Heeswijk bespreekt zeer waardeerend *L'Ancien Clergé de France* van E. H. Sicard. — Eenige lezenswaardige bemerkingen over de *Hollandsche Studente-pers*, door H. W. E. Moller. Schrijver is verheugd over de werkzaamheid der Katholieke studenten en zou willen dat zij een studentenblad stichten. — Moller, ter gelegenheid van het verschijnen der Nederlandsche bewerking van Marie Corelli's *De ware Christen*, verwittigt de Katholieke lezers dat hij in 't werk gevonden heeft « de heftigste aanvallen en de zwartste laster tegen de Rooms-Katholieke Kerk, haar instellingen, haar priesters. » — Voorts min uitgebreide besprekingen van werken over Godsdienst, Wijsbegeerte, Natuurwetenschappen, Geschiedenis, enz.

Vragen van den Dag. April 1904.
Een opstel van Dr. H. Blink over *Tibet en de Tibetanen*. Engeland wil van den Japanschen oorlog gebruik maken en heeft dien bevorderd om zelf vrije hand te hebben in Tibet, waar het reeds sedert lang tegenover Rusland stond. — Van Dr. H. v. Wyk : *Nieuwe geheimzinnige natuurkrachten :* de ontdekking van nieuwe stralen in het radium. Volgt nog een artikel over dit zelfde onderwerp van P. H. Eykman : De *N*-stralen. — Men denkt aan hervorming van 't middelbaar onderwijs voor de meisjes, in Holland. Dr. J. G. Van Deventer schrijft hierover zijne meening : « Zooals ze thans zijn geven ze niets dan algemeene ontwikkeling ; het einddiploma geeft geen enkel recht ; het zijn, zooals sommigen zeggen : luxe-scholen. *Dat is waar, en daarin dient verandering gebracht*. » — A. W. Stellwagen beschrijft de samenkomst van Napoleon I en Alexander I te Erfurt in 1808. Als bijzonder belangrijk stippen wij hier aan het verhoor van Gœthe en Wieland bij Napoleon. Op Gœthe bijzonder heeft dit verhoor diepen indruk gemaakt.

Noord en Zuid, April 1904.
Van J. E. Ter Gouw, vervolg van het opstel : *Taal zeden onzer Vaderen, toegelicht door eenige oude Kluchtspelen* : getuigt van veel belezenheid ; hier wordt gehandeld over het huis, de huisraad en de uithangborden. — J. H. Rössing geeft lezenswaarde bijzonderheden *Uit de historie der vertooningen van Vondel's Gysbreght van Aemstel* « het lijfstuk der Amsterdamsche geslachten... het eerste stuk dat de kinderen mogen zien als zij veertien jaar zijn. » — Thaco De Beer doet zijn beklag over « die ellendige zucht om door te dringen in het geheimste leven des dichters » mode hier overgewaaid en die toch niet noodig is het werk van den schrijver te verstaan.

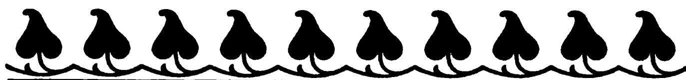
Das litterarische Echo. 1 April 1904.

P. Roland in *Kultur und Presse*, bespreekt het boek van Dr. Emile Löbl over den invloed der dagbladen op de beschaving. — Een uitgebreid opstel van Rud. Unger over den twee-en-dertigjarigen Zwitserschen schrijver *Walther Siegfried*. — Vooroordeelen tegen dichtende professor treft dikwijls genoeg dichters die maar toevallig professor zijn, zoo meent Fritz Stier ; niemand, zegt hij, heeft grooter onrecht geleden door dit vooroordeel dan Ernst Zitelman, rektor der Rhijnsche Hoogeschool.

— 15 April.

Begint met een schoon artikel van Leo Beng : *Kritik und Rasse*, waarin de schrijver wijst op de verschillende invloeden die de beoordeeling van kunstwerken beheerschen. — Stefan Zweig schrijft, met uitbundigen lof, over den Belg Emile Verhaeren die « reusachtig staat tusschen de hedendaagsche Franschmans ». De *Campagnes hallucinées* en *Les Villes tentaculaires* worden gerekend als behoorende tot de wereldletterkunde.

OMROEPER

Uit Brussel. Hoe het in de officiëele scholen der hoofdstad met het onderwijs onzer taal gelegen is? Vraag het aan den heer Rochette, socialistisch gemeenteraadslid, en hij antwoordt u : Erbarmelijk !

In *lagere* en in *middelbare* scholen is dit het geval. Bestaande wetten en ministeriëele onderrichtingen gelden er zero in tel... Waarom wordt die toestand door *sommigen* doodgezwegen? waarom mag daar geen gewag van gemaakt?

Edoch, 'n kwestie die onze *katholieke* vrienden van dichterbij raakt, is *het gebruik onzer taal in het godsdienstig onderwijs*. Daarover bestaat een *uitdrukkelijk bevel* van Zijne Emin. den Kardinaal : Den vlaamschsprekenden kinderen *moet* dat onderwijs in de moedertaal gegeven worden !

En *wordt* dat gedaan? *Wie* doet het?? In *welke* school?

Heeft hierin dan ook de wil van blinde ouders de overhand op het *uitdrukkelijk bevel* des Bisschops?

Geldt dan de gril, de gemakzucht van dozijnen onderwijzers en onderwijzeressen *in 't vrij onderwijs* meer dan het *uitdrukkelijk bevel* der geestelijke overheid van Mechelen?

Want ja, met dat *bevel* wordt gespot! En door *wie?* Ah! door *wie!*

Het Brusselsch volkskind verfranscht tot in het merg ... en door wier schuld? Ah! door *wier* schuld?

Het kan in zijn taal niet meer bidden; het begrijpt het eerst onderricht in den godsdienst niet meer!... En nog eens door *wier* schuld?

Eh, Katholieke Vlamingen van Brussel, waarom zoo licht de oogen gesloten? waarom zoo stom gezwegen? waarom gejammerd over 's volks onwetendheid in den godsdienst?

De *uitvoering van het bisschoppelijk bevel* in uwe *vrije* scholen : DÁT moest, nu meer dan ooit, het doel van uw strijden zijn ! dat ware degelijk, maatschappelijk werk ! En wie bekreunt er zich om?

Wie roept er eens alarm?

Eilaas ! Bemerkt, bevroedt ge dan uw toestand niet?

En de toekomst?

Snijdt door met mes en vlim, want diep zit de kanker, diep...

Werk voor u, Brusselsch Davidsfonds!

Hemel lief, bestond er geen bevel des Bisschops nopens het gebruik der moedertaal in 't godsdienstig onderwijs, men zou er

wellicht dringend een afeischen! en nu, nu laat men er meê gekken... nu laat men het vertreden... En nog eens door *wie?*
Ah, Brusselsche Vlamingen, ik begrijp u niet! X[3].

Mevrouw David-van Peene en P. C. Verhulst.
Mevrouw David (Mathilde van Peene) was in Zeeuwsch-Vlaanderen geboren, en woonde te Aaltre, tusschen Gent en Brugge; zij had de gewoonte van tijd tot tijd een reisje naar Gent en ook naar Antwerpen te doen, waar zij dan de gelegenheid waarnam om een bezoek af te leggen bij de voornaamste letterkundigen.

In den herst 1860 was zij te Antwerpen aangekomen en had zich onder andere naar het *Handelsblad* begeven, waar zij Snieders en Staes vond, zag de Laet en kwam in den namiddag op de stads-bibliotheek aan, die toen op het stadhuis was. Zij droeg bij hare bezoeken de kleedij der landelijke gegoede bevolking der streek waar zij woonde. Op de Bibliotheek vond zij Vader Mertens en Génard. Na eenige woorden met Mertens gewisseld te hebben kwam zij in druk gesprek met Génard en eenige andere letterkundigen, gewone bezoekers der Bibliotheek in de namiddagen.

— Zij had de *Mijmeringen* van P. C. Verhulst gelezen, die het jaar te voren verschenen waren. Bij de lezing had zij zich ingebeeld dat die dichter een droomerige, droefgeestige, kwijnende, wellicht uit liefdeverdriet uitterend jongeling zijn moest.

Génard antwoordde haar dat Verhulst integendeel een schoone, knappe jongeling, vol levenslust, zelfs een lacher was en er vooral niet aan dacht te kwijnen of te sterven; dat hij wel is waar een *Lamartinien* was, maar dat dit maar paste bij poëzij; en terwijl zij nu aan het praten waren gaat de deur der Bibliotheek open en Verhulst komt binnen; hij gaat op Génard toe, groet Mertens en zijne andere kennissen en Génard stelt hem aan Mevrouw David voor, die hare verbazing uitdrukte hoe het mogelijk was dat hare inbeelding bij het lezen zijner verzen haar zoo bedrogen had.

De familie Verhulst had toen te Contich eenen handel, die onder andere bestond in het opkoopen van alles wat de streek voortbracht en wat men in de stad verkoopen kon, en C. Verhulst was dien dag voor dezen handel naar de stad gekomen, en daar het weder guur en regenachtig was, had hij over zijnen *Complet* een blauwen kiel getrokken, droeg eenen fermen wandelstok in de eene en zijne pet in de andere hand als hij de bibliotheek binnentrad met zijn rozig gelaat, zijne gekrulde bruine haren en zijne groote bruine oogen.

Mevrouw van Peene sprak hem over zijne poëzij en ook over de hare, zeide wat zij thans schreef en vroeg ten slotte aan Verhulst met welke poëzij hij zich voor het oogenklik bezig hield; waarop Verhulst vooreerst niet antwoordde, maar de handen in de zakken van zijnen kiel stak, er vijf aardappelen uithaalde en ze voor iedereen op de tafel legde en zeide : ziedaar, *la poésie du jour*. D. STAROGER.

Het Oude Nederlandsche Lied. Afl. 21 is verschenen met : En wy gingen al naer de zee, Salâ moet er nu gezaeyen zyn,

Jubilate gloria, Sint Anna-dag is deure, Die bruyt en wou niet te bedde, Phebus is lang over zee, Sullen wy aldus stille staen, Luchtige maeghden, Hedde niet gehoord van den zeuven, Slaept, kindeken, slaept, Daer is ä kindje in 't water gevallen, Daer is een kindeken geboren, Ik kwam Cecilia tegen, Wy zyn al byeen, 't Was op een nieuwjaer-aven, Dag vrouw, dag man, Geeft wat an den rommelpot, Hier komt onze viere Pinksterblom, Sinte Maertens vogeltje. In *De Gids* van April noemt Prof. Kalff deze uitgave : «een groot nationaal werk, in bescheidenheid en stilte door een Vlaming verricht »

Van **Vivat's Geïllustreerde Encyclopedie** ontvingen we de 48ste aflev. gaande van blz. 3761 tot 3840. Bijzonder opgemerkt de artikelen : haemorrhoïden, hagedis, hagel, hagiographie, Hahnemann (de grondlegger der homœopathie), Haïti, halfvleugelingen, Halle (aan de Saale), van Haller (Zwitsersche ontleedkundige), hallucinatie, Frans Hals (den bekenden Nederlandschen schilder), halskevers, Hamburg, Händel (den Componist), Hannover en hanze.

Ingekomen boeken ter bespreking :
Uitgaven der firma P. Noordhoff, Groningen :

J. N. Valkhoff, *Volledige leercursus der Fransche taal.* Derde stukje. 9e Druk. fl. 0.80.

C. A. Hofman, *Handleiding voor de beoefening der Fransche taal*, ten dienste van eerstbeginnenden, bewerkt volgens de leerwijze van Gouion. Eerste deeltje. 2e druk. fl. 0.60.

E. J. Bosseli, *Nouvelles Traductions (hollandais-français) destinées aux candidats au diplôme primaire.* fl. 1.25.

J. A. Bruins, *An english reading-book for advenced pupils.* fl. 1.25.

L. Van Dam Jzn., *Practisch taalboek.* Een stel geleidelijke oefeningen voor het zuiver schrijven onzer taal ten dienste van de hoogere klassen eener lagere school of school met uitgebreid leerplan. 2e druk. fl. 0.30.

R. Dijkstra, *Handleiding voor de beoefening der Duitsche taal*, ten dienste van eerstbeginnenden, bewerkt volgens de methode van Gouin. Eerste deeltje, 2e druk. fl. 0 60.

Dr. P. V. Sormani, *Herhalings-tabellen.* Aanhangsel bij Kaegi's Grieksche grammatica. 2e druk. fl. 50.

Jac. M. Vos, *Van oude tijden tot heden.* Geschiedenis van ons vaderland. 6e druk.

N. L. W. A. Gravelaar, *Opgaven ter toepassing van de theorie der rekenkunde.* Eerste stukje, 2e druk. fl. 0.60.

B. Laarman, *Toestanden en gebeurtenissen.* Eenvoudige lessen over de vaderlandsche geschiedenis voor het vierde of vijfde leerjaar. Eerste deeltje. 3e druk. fl. 0.30.

— Derde deeltje. fl. 0.40.

J. D. Bakker en F. Deelstra, *Op reis door Nederland.* Geïllustreerd aardrijkskundig leesboek voor de volksschool. Eerste deeltje, 4e druk. fl. 0.40.

A. L. De Bont, *Geschiedkundig Schoolatlas van het Vaderland.* In 36 kaarten en bijkaartjes. 2e druk. fl. 0.60.

A. L. De Bont, *Schoolatlas der algemeene en Vaderlandsche Geschiedenis.* In 95 kaarten en bijkaartjes. 2e druk.

R. Hol, *Op. 92. Tweestemmige zangoefeningen voor sopraan en alt of tenor en bas*. I. 5e druk. fl. 0.50.

M. H. Van 't Kruijs, *Sint Vincentius*. Oratorium, voor gemengd- en kinderkoor, Sopraan-, Alt- en Baritonsolo met orkest en orgel. klavieruittreksel met zang. fl. 4.00.

Prof. Mr. D. Simons, *Leerboek van het Nederlandsche strafrecht*. Eerste deel : algemeene leerstukken. fl. 3.75. —

Omer Wattez, *Germaansche beelden uit de Heldensagen*. Nederlandsche boekh. Antwerpen.

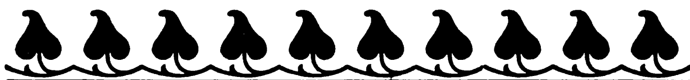
P. H. Van Der Kemp, *De Belgische omwenteling in Luik en Limburg, tot aan het Verlies van Venlo in November 1830*, met I deel bijlagen. 's-Gravenhage, Naaml. Venn. M. Van der Beek's boekh.

Den 12 April 1904 is te Puurs overleden de welbekende Vlaamsche strijder Jan De Block, greffier van 't Vredegerecht. Hij was een kristelijke, eigenaardige, rechtschapene, gemoedelijke en zeer welsprekende man. In een volgend nummer iets meer over hem.

BOSCHZOOM – GEVOOLDE LUCHT.

ALBIJN VAN DEN ABEELE

Ik kan u niet gedenken, dagen van datig leven en uren van ernstig genot, o gij vier volle jaren die ik onderging, daar in den berustigden schoot van Vlaanderen, bij de gladde Leie waaruit de ronde rug der weiden groeit naar de bosschen op, daar roerloos staan de rechte lorken; vier jaren onder vrienden die, vertrouwd en vredig, mieken vredig en blijde het werk; — ik kan u niet gedenken, bemoedigend en leed-verlaten verblijf van Sinte Martens-Laethem, zonder dat me speelt in de gedachten, wandelt door de herinneringen, gaat — vreemdelijk en toch zuiver-onscheidbaar — langs heropgewekte landschappen, 't beeld van wie heeten mag, durf ik zeggen, — en gij zult het bevestigen, die hem kent, — den geest dezer streek, den goeden geest zonder slinke slimheid maar met wijs en oer-landig verstand, op dezen grond geboren en één, fijn één met dezen grond: Albijn van den Abeele, subtiele, gelouterde spiegel-ziel van 't wezen en leven dezer gouwe.

Men kent ze, en hare bewoners. Deze zijn twee-aardig, naar ze verblijven ter Leie-weiden — en dan zijn ze groot en schonkig, en schoon als Romeinen, en blijven het in hunne kinderen, — of niet en verlieten, van geslacht tot geslacht, de huizekens en de dorre zavel-tuintjes ten bosch-kante, die ze zag verschrompelen, en fijn-glurend worden van geest en gedoe. Maar hoe andere aarde en ander leven ze verschillen lieten, zij bleven blijde en compassielijk van hart en vredig van zeden en manieren; en de ergste pense-jager krijgt er het torve uitzicht niet van uit andere streken, maar hij lacht, en is zonder achterdocht, en grondig goed.

Zoo leven zij, in een allerschoonste land, eerlijk en

zonder slechtheid dan van die der natuur-menschen — en zelfs op dat gebied, der zedelijkheid, staan ze te goederzijde —, in 't wisselend landschap dat, begrensd door de Leie, de veie aarde der zoet-deinende kouters paart aan den hard-witten korrelgrond, den bosschen ontgonnen of vast beplant nog met de heuvelende macht der rijzige masteboomen. En zoo ziet men, ten hemel, de luchtbogen, laag te éenen kant, kort stuiken, te andren, achter de zwarte en hoogstaande lorketoppen; en is, te rechtre, lief te zien over verre velden, in den tuil zijner boomen, Afsneekerke, te linkre staan uw oogen alleen op de dichte massa der Deurle'sche boschstreek. Aldus deelt de schoonheid zich over de effenheid van 't trage water, de breede glooiïng der weiden die klaar zijn, en de geheime aantrekkelijkheid, die u bevangt en vreemd maakt, der veel-bijeene sparren. Gij leeft er van driedubbele natuurweelde, geboden in juiste, klassieke maat. En wie in dit land naar hart en naar geest heeft gewoond, hij zal het niet vergeten, noch laten, door de jaren, het te gedenken met liefelijken lust.

Maar hoe zal 't dan gaan met hem die, gelouterd tot het smaken van zooveel schoons, hier is geboren, gegroeid en gaarne gezien; die, gewonnen uit boeren, zijn land beminnen kan om de voortbrengst en niet bloot om 't eenige natuurmooi, en met sappigheid mag spreken over wind en weêre, en 't nut van vette en den nood van 't vee; die, geleerd in de geschiedenissen, zijn streke lief-heeft omdat de kerk aldaar stond, onder de oogen van andere Laethemenaren, in de elfde eeuwe reeds, en de molen — vóor dien van Deurle nog, zoo 't schijnt, — te zelfder plaatse ten tijde alreê van den Spanjaard (en de molenaar kwam nooit naar hier dan met bijlken en lanteerne); en hij weet met zekerheid dat, ter hoeve van dezen Leie-boer, een sterk kasteel stond der St Bavo-heeren: — wie, die aldus begaafd en rijkelijk gewapend met kunstzin, met de kunde van den zorgenden boer, met de kennis van den lievenden vorscher, hoe zal hij zijn land huldigen en beminnen met de diepste genegenheid, en — hij een veel-vermogend kunstenaar zijnde — het anders zeggen of uitbeelden dan innemend-schoon?

BOORD DER LEIE.

Maar Albijn van den Abeele is beter en schooner dan den zuiveren en geest-innigen uitbeelder van zijn geboortegrond. Vergaêrt hij niet in zich, verfijnd uitermate, gespiritualiseerd, te ziele geworden, heel 't stoffelijke van dezen grond, deze landslieden, deze lucht, dit water, en de heuvelen dezer bosschen ; is hij niet, gelijk ik zei, als de verklarende, de verdiepende spiegelziel van heel dit land? En kunt ge denken aan dit geliefde dorp, aan dit Laethem dat ge niet vergeet, 'tzij ge er woont, 'tzij ge geen gelegenheid verzuimt het telkens te bezoeken, gij groote beeldhouwer George Minne, gij fijne meester Emiel Claus, gij Cyriel Buysse, die niet ver van hier uw heul-middel tegen Haagsche hoofschheid hebt gevonden : kunt ge denken aan de vredige vreugden die hier geboden zijn, en vergeet ge dan hem dankbaar en monkelend bij voortduring in geheugenis te hebben als den bedrijvigen, stil-nederigen, en innig-goeden Kobold dezer streek?— Zoo moge ik dan trachten hem hier als-zulks te schetsen; niet in eene dorre biographie dus, noch met het vliem van wie, ontledend, achter iederen vezel eene bedoeling of een resultaat vermoedt, maar als iemand die,beminnend wel,maar onbevangen, een kunstenaar schat naar zijn artistiek werk, dit werk mag toetsen aan den wil en het gevoel van den schepper, en wien 't gegeven is geweest zelfde stof te hebben gehad ter ingeving en ter uitwerking.

Is 't vrijpostig mij zulke hoedanigheid toe te kennen?... Albijn van den Abeele verschoone mij om al te groote oprechtheid.

***

Zoon van den lande, vond Binus — zoo hij toen werd genoemd en thans nog heet bij den dorpeling, dien hij een eerbiedig vertrouwen is — in hem van jongen jare af, (als een stil-rimpelig vijverken, dat, troebel wel bij wijlen, maar zeer gaarne, ontvangt het tegenvoetig beeld van boomen en van wolken,) een groot genoegen als hij dacht aan wat hij dag bij dage zag. Eerst wel niet duidelijk, werd het bij hem al vroeg eene teederheid, te denken aan 't onmiddelijk-

schoone om zich. Hij wierd als éen dier ronde zwarte spiegelkens, gelijk hij er een bezit en bewaart, die die vroegere landschapschilders gebruikten tot meten van kleurverhouding en de opvolging der gezichtsvlakken : zij toonen 't weêrkaatste dieper, inniger en gevoelig schooner, al verkleinen zij het in uitzicht en bijzonderheid. Zoo werd hij, onbewust, een kostbaar-ontvangend kunstenaar, in zich met liefde veerdigstrijkend de glazen vallei van zijn gemoed, en zinderend bij 't ontvangen van elken zonnestraal die, als ontkiemend zaad, in stil weêrkaatsen, nederig-oprecht, hier weêr uitgroeien zou in schoone schijnen.

Zijn eerste werk, van een artiest, was letterkundig. Maar, verneem ik, andere hand zal het, door bevoegderen geest geleid, in een aanstaande uitgave bespreken (1). Hoe echter gezwegen met welk verkneuterend genoegen ik *Karel en Theresia* las, en *Het Hof ter Beken*, zijne twee lichte en lieve en ernstig-aantrekkelijke dorpsverhalen? Alzeker schrompel en eerbiedig beïnvloed door den groot-meester van den tijd : Conscience, en door dezes satellieten, — beide werken zijn even vóor en even na 1870 verschenen; — wie zal echter niet merken, dadelijk en verrassend, de frissche natuurbeschrijvingen buiten alle schoolsche rhethoriek, en dialogen die verwonderen door hunne waarheidsspraak, zóo buiten de dus-genoemde schrijftaal om, dat ik moet komen tot bij een Streuvels om ze even eenvoudig en tevens stijlvol terug te vinden. En dit alles met den naïefste onbedachtheid, alleen met den lust en de schroomvallige begeerte deugdelijk-waar te zijn.

Want lees me deze luttele lijn beschrijving : « Laethem-klok bromde hare *ronde* toonen door het ruim » ; en gevoelt ge, denkend dat dit in 1866 werd geschreven, hoe nieuw mocht heeten, en vanwege een zeer oorspronkelijk kunstenaar, deze « ronde toonen »? En dan dit, als fijne landschap-weêrgave :

— « De volgende dag brak aan met eenen schoonen ochtend: alles was stil en grijs en schemerde om u

(1) De heer Prof. L. Scharpé zal, nl. een herdruk van *Karel en Theresia* in de Duimpjes-uitgave met eene uitvoerige biographie inleiden.

henen; huizen, boomen en hagen vertoonden zich ononderscheidbaar, want haar nachtkleed, de dauw, belette u de natuur te zien. Slechts het beurtelingsche gekraai der hanen uit onze bekende buurt brak er de stilte, zonder nogthans de heerschende rust te kwetsen, en de flauwe lamplichtjes boorden er door de vensters, en vervolgens door de schemerige lucht, maar veroorzaakten geene klaarte. » — Al is dat niet van volle losheid in woord en beeld, gevoelt ge hoe, schoon buiten alle aanstellerij, zulk onbevangen impressionisme afsteekt bij 't gepuimde alledaagsche der menschen die, op een gekuischten leest, aanminnelijk en zoet maar dom en omziende, het schilderen der natuur schoeiden? (Men vergeve het beeld: ik ben onder indruk van hunne literatuur.)

Maar échter zijn nog, om hun verwonderlijke getrouwheid, de gedialogeerde tooneelen die me schijnen ongeëvenaard hier te landen, aanziet men den tijd.

Voorbeeld: een oude berispt zijne nicht, dat ze vrijt iemand tegen zijn goeste.

— »... En zich langsachter de haag des boomgaards richtende, stapte hij de woon zijner neven binnen.

» Binnen de keuken ontmoette hij Theresia, die, teruggekomen van Deurle, hare zondagskleeren had afgelegd en teweeg was haren broeder, die den koeien eten gaf, te gaan helpen.

» Het meisje groette hem met al de minzaamheid harer stem:

» « Dag, Jan Oom. En hoe gaat het? » En ze huppelde hare kamer binnen en keerde met eenen schoonen lekkerkoek, dien zij bij den bakker te Deurle gekocht had, terug. — « Ziedaar, Jan Oom, » bood zij hem den oude aan; « bakker Wijngaert heeft mij verzekerd, dat dit van de fijnste en beste soort is, die hij heeft. Het is zoo goed voor bejaarde menschen, zoo een stukje lekkerkoek ».

» « 'k Zal altijd uwen koeke nemen, » murmelde hij; « maar 'k heb met u een eitje te pellen. »

» Theresia werd bleek, want zij zag en hoorde dat haar oom niet welgezind was.

» « Meisken! meisken... » begon hij bedenkelijk

en halfgram, « meisken, meisken!... » En hij zette zich neder bij de keukentafel.

» « Hoe... wat, — Jan Oom...? fluisterde Theresia met eene angstige zachtmoedigheid.

» « Trezeken, Trezeken! » ging hij voort, maar zei niets anders.

» « Maar, Jan Oom...? »

» « Wie heeft u dat toegelaten? » brak hij los met woede.

» « Och God! »

» « Waarom... zonder mij eerst te spreken?... » En zijne stem werd meer en meer gram.

» « Jan Oom?... »

» « 't Is hier niet te doen met Jan Oom hier of Jan Oom daar; — maar 'k vraag u, wie u dat toegelaten heeft? » En hij sloeg met zijn vuist zoo geweldig op tafel, dat geheel de keuken er van dreunde.

» « Maar hemel » gilde de maagd. En ze meende te vluchten.

» « Blijf hier, Treze... of... »

» Theresia bleef, en liet zich met armen en hoofd op tafel vallen en begon te weenen. »

. . . . . .

Wel mag hier worden gegispt wat al te sierlijke gemanierdheid in de taal der « maagd », — waar, overigens hoofd-doel was op den gang der samenspraak te wijzen. Dat van den Abeele echter wél in de gepaste woorden weet te verhalen : men luistere.

Een oude stal-knecht is aan 't spreken :

« « Ik heb waarlijk compassie met onzen boer, » zegde Tone eindelijk, in eenen dikken roggen boterham bijtende; « ik ben sedert 't jaar dertig op het Hof, en het eerste stuursche woord is mij nog te geven. 'k Ben hier gekomen twee maanden vóor den trouwdag van den boer; ik heb zijne vrouw zaliger nog jong gekend en ik weet er nog van dat de boer te vrijen ging bij haar, en dat heur vader geenszins van Pier-Jan Willems wilde hooren, en dat Treze, zijn wijf ter zalige, er zot van was, van heuren Pier-Jan, en dat Pier-Jan op 't laatste niet meer wilde gaan, en dat de vader van Treze dan zelf kwam om hem te overhalen. 't Is gelijk het nog maar van gisteren gele-

WINTER.

den ware. — En van de geboorte van Melanie weet ik ook; en heur peetje en heur meetje heb ik ook gekend: allen zijn ze bij den Heer... En van de geboorte van Melanie's broêrken, en van de begrafenis van Melanie's moeder, en hoe ze met haar klein kindje in ééne kist werd in den put gesteken... En den ouden Pier-Jan Willems, den vader van onzen boer, en den ouden Pier-Jan Willem's wijf, — die heb ik allemaal gekend.»

» Tone zweeg eene poos, veegde eenen traan van goedhartigheid van zijne wang en dronk een teug van de frissche thee.

» « De thee is koel, » sprak hij voort; « dat doet goed in zoo een heet weder. — Maar, om op boer Willems weer te komen, wanneer ik daar zoo op peinze en denk dat ik nog meer dan twaalf jaren ouder ben dan hij... »

» « En dat ge nog niet getrouwd zijt, Tone, » viel Rozeken, die gaarne van zulke dingen sprak, in zijne rede.

» « En dat ik hier nog werke, » ging Tone voort, als had hij niets gehoord van 's meids gezegde, « en dat ik nog zoo staande ben en sterk gelijk over twintig jaar, — en als ik dan onze boer bezie, die zoo ongelukkig is, dan zeg ik in mijn eigen : er heeft toch niemand zijnen « wel » op de wereld : de rijken zijn krank en de armen zijn slaven... » »

. . . . . .

En is dit niet een goede proeve van gewikte, gepaste en schoone wel-gespraaktheid? — Wie dàt deed, en in zúlken tijd, is geen gewone schrijver; noch wie eene lastige impressie kan geven als in volgende woorden :

« De kermis zelve had niets van hetgeen Theresia verwacht had : zij was haar een eentoonig en vervelend gewoel; het scheen haar als werd er niets anders verricht dan deze op gene kijken, en gene op deze; dit koppel binnenkomen, en gene groep buitengaan; Jan schenken, en Klaas drinken; Dok zijne pijp aansteken, en Lieven naar vuur zoeken; Pier aan Tist zijnen dreupel toebrengen, Tist ervan drinken en hem aan Pier teruggeven, en zeggen : « veel volk, niet waar? » De waard met eenen witten voorschoot aan,

heen- en wederloopen in de herberg, en al de tafels en al de menschen, die er rond zaten, bezien; kijken of de potten en maatjes ledig waren, en de ijdele glazen ophalen. En op de straat er voorbijgaan, die klapten, die sprongen en die zongen; er gelukkigen en ongelukkigen, schoonen en leelijken zien; er zoete stemmekens hooren, en grove woorden, benevens zeer dikwijls : « schoon weder, hé? »

. . . .

Hier is geen enkel woord ónecht meer, nietwaar? en de indruk groeit er tot stemming, en 't verhaal tot zeer juiste, zeer volledige, zeer bewuste stemmingsweregave. En dát mag heeten de juiste beteekenis van Albijn van den Abeele in de literatuur van den tijd, dat hij zonder minsten revolutie-geest, zich weren kon van sentimentaliteit gegoten in vasten beeld- en phrasevorm, en wassen van zeer echte impressie naar zeer zuiver gevoel.

* * *

Wijlde ik wat al te lang, 't geen buiten bestek van een opstel viel dat het schilderwerk hoofdzakelijk beoogde, over de kunst in de letteren van Albijn van den Abeele, — en niet zonder opzet deed ik het in voorbeeldige citaten, — dan is het, omdat ik noodzakelijk vond, hier te wijzen, niet alleen op zekere zijde van zijn talent, maar vooral op het verband tusschen zijn literair en zijn plastisch werk, — beter gezeid : om te toonen hoe het laatste natuurlijke voortzetting van het eerste was.

Letterkundige arbeid onderstelt in-zich een erkende tucht : die van het aangenomen woord — de eenige taalkundige strijd van die dagen was een orthographische, en 't ontvoogdings-pogen der West-Vlamingen was onbegonnen nog, — die van den algemeengoedgekeurden vorm; Vlaanderen nog zeer angstvallig handelend in zijne nauw-begonnen literatuur, en zeer eerbiedig voor 't geijkte in eene romankunst die de onpersoonlijkste der wereld was.

Wél had Conscience reeds — in 1861 — met zijne *Burgers van Darlingen* een nieuwen weg gewezen, die

EENE HOEVE IN HET BOSCH - LENTE.

afweek van het bloot-moraliseeren om de baan van eigenlijke observatie te betreden. Maar wáar was dan nog de Kunst om der liefde van de Kunst, wáar (ik spreek van 't proza-werk) 't uitstorten van eigen gewaar-worden in eigen vorm, wáar de vrijheid die 't verhaal versmaadt om den lust het landschap te toonen? De Kunst ging in nauwe schoenen; de Vrijheid was een schoolsch begrip, tenzij men ze zocht in de Orde: en wie persoonlijke oogen had, moest maar gauw het brilken passen dat hem het streng genoegen geven moest, denzelfden blik te krijgen als den meester.

Een opstands-geest, geholpen door wezenlijk talent, hadde hier grond gevonden om veel besproken arbeid, die later wellicht geniaal ware genoemd geworden, te stichten. 't Alleene toonen van individuëele vizie en uiting hadde hem gemaakt tot een baanbreker, ware hij ook de schamelste der kunstenaars geweest. — Anders : Albijn van den Abeele, die, onbewust-onvoldaan, geen revolutie bracht in eene proza-letterkunde die hem lief was, maar verkoos, wijl ze beter scheen geschikt voor eigen openbaren van wat daar nederig woelde in zijn hart en in zijn hoofd, eene kunst die hem ruimere breedte moest geven. En hij ging, zonder eenige voorbereiding, aan 't schilderen.

Verkeerd dus, te meenen dat eenige ontmoediging — men zei reeds, geloof ik : ontkenning — de schrijver gekeerd had in een schilder die hier meer bijval zocht. 't Ware slecht hém keuren,die uit bescheiden schaamte, hoog-plaatsende ambten weigerde voor 't schamel genoegen een gemeente-secretaris te zijn. Maar logisch en goed is het, te gelooven dat deze man schilderde, omdat, na zijne letter-kunst en als gevolg, ordelijk gevolg ervan, schilderen nóodig was.

— Toen schilderde hij. En hoe?

Herleest, bid ik, 't aangehaalde uit zijne verhalen. En ge gevoelt, niet waar, onder 't lastig keurs van opgeleide vormen, twee hoedanigheden, in hoofdzaak: 't onmiddelijke, rechtstreeksche, oorspronkelijke van den indruk, van de vizie; het trachten, 't zij door de waarheid, 't zij door de opéen-stapeling der kenmerkende bijzonderheden, den lezer niet alleen dien indruk te doen deelen, maar hem opleiden tot de stemming,

leede of blijde, waar de schrijver in verkeerde toen hij dien indruk ontging. Aldus is deze kunst niet louter impressionistisch, zij is tevens gevoelig en zinnelijk (dit woord etymologisch begrepen). Zij toont u niet, en laat u gevoelen, dít tafereel op dít uur van den dag, met déze boomen en géne menschen : zij doet meer, daar ze u treurig maakt of vreugdig, melancholisch of bang, naar de schrijver-zelf of zijne schepsels waren treurig of vreugdig, bang of melancholisch.

Aldus, in essencie, die literatuur. En aldus, daar ze er de betere, zuiverdere voortzetting van is, in volle werkelijkheid deze schilderkunst.

In volle werkelijkheid, ja, en in de scherpste. In literatuur willig-schoolsch, is hij, schilder, van onbedwongenste vrijmoedigheid. Ongeleerd in alle praktijk (want zelfs zijn goede vriend Xaveer de Cock, de uitnemende dieren-maler, vond geschikt hem nooit éen raad te geven), is zijne kleur van felste stoutheid. Ik ken van hem groene schilderijen waarvan de verwe afschrikken zou de onbeteugelste luminist. En dit nochtans zonder bombast, zonder aanstellerij, alleen uit waarheids-liefde tegenover de natuur en tegenover zijn eigen gemoed.

— En de gevolgen zijn wonderlijk, als men denkt dat het aller-eerste werk van een veertiger is, en 't laatste, van haast een zeventiger, nog even frisch, ja frischer, even jong toont een talent, zoo zuiver in hem brandend, dat de jaren noch levens-wisselvalligheden er vat op hebben.

Dat allereerste werk! Ik zag het onlangs opnieuw : bij elk terug-zien haast een openbaring! — Ik weet dat het onmiddelijk komt ná het letterwerk, waar ik juist bij gispte al te sterke schoolschheid. Maar dit is als eene bevrijding, met schier 't overdrijven dat elke reactie mêebrengt.

En hoe éen van den beginne af, hoe volledig, hoe... van den Abeele'sch! Ziet hier een winterzichtje : éen enkele ongeknotte, zware, zwarte beuk op de onmetelijkheid van den gélenden sneeuw; — vreemd door de angstvallige zorg der weêrgave; bevangend door de berooide verlatenheid der wijde winterstreek ; met zijne lichte onbeholpenheden een

meesterstuk haast van sentiment, bangelijk sprekend, beter dan in welk verhaal, het huiver-desolate der slechte seizoenen.

— En toch en haalt het niet, dit eerste werkje, bij het doeksken dat, eveneens onder de eerste, den schilder meer essentiëel doet kennen, wijl het Laethemsch is. Want niet om niets zei ik dat van den Abeele de ziel der streek mag heeten. Het hier bewijzen volmag ik niet, bij wie de gouwe niet en kent. Maar beziet me dit Breughel-schoone valavond-zichtje, in zijne oprechtheid het stipte conterfeitsel van een bocht der Leie : hier een knot-populier, die zijne branken opent op 't vergezicht van de daken eener oude hoeve, en, ten ende, Laethem-kerke. 't Is zoetgrijs weêr. Ik geloof dat de avond wel mot-regenen zal misschien. Ik weet dat van middag de koeien hier over-zwommen. Er was gezang, en 't pletsen der beesten in het water. De stille namiddag had slechts éen geluid, dat flapte : zeker de zoon der hoeve die schoot een wilde eend. Dan niets meer. Ik weet niet meer... En nu roert het water niet langer. Het is loodkleurig, en geel gelijk het lood wel is, bij plaatsen. En de lucht is laag, die luisterend is. Ik hoor het kletsen meer van geen enkele zweep; alle vee binnen. Zij eten daarbinnen pap, in dempend-dalende duister. Ik ben zoo eenzaam, zoo eenzaam; ik ben haast droef...

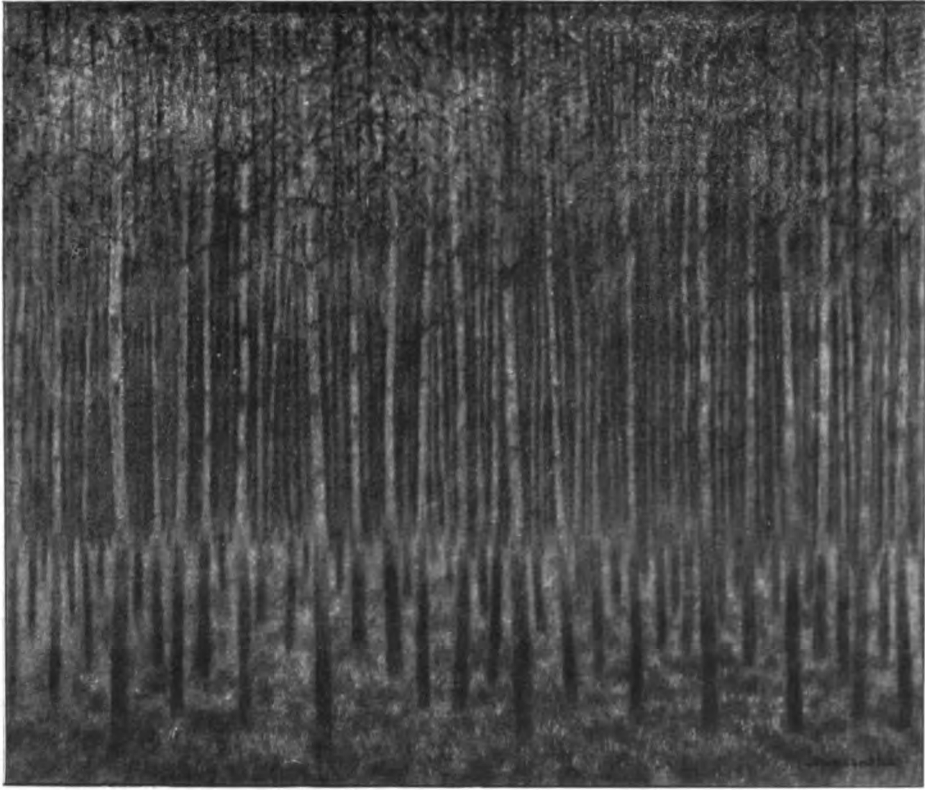
— En dan dit maantje over den kouter... De molen hoog, en schrompel enkele huisjes; een paar oppers; — daar omheen de wijdte, de stille schemerwijdte, de badende gele wijdte waar zuiver vloeit het rondende manelicht, het licht dat gelijk-vloeiend als olie is, het licht uit de klaarte-doorweven hemelen. Gij hoort éen-enkelen kriependen krekel; maar gij hoort, drie en vier, de vér-galmende nachtegalen. Gij denkt niet meer, want gij zijt breed-gelukkig. Gij hoort uw hart kloppen en er is zoetheid in uw mond. Er kaatst een zachten toover weêr in 't wit van uw gloorbekoorde oogen. Gij gaat, en er is fluistering om uwe treden. Gij moogt u gevoelen een goed mensch... En er is, nietwaar, ook, de geurende frischheid van den dauw die uw aangezicht gaat beklampen...

— Aldus, en zonder verdere bestand-deelen dan

de onmiddelijke, streng-, schroomvallig-naturalistische weêrgave van 't gekozen landschap, weet van den Abeele, bij eersten aanvang al, u in de stemming te voeren die hij-zelf onderging. Nergens echter groeit zijne kunst zoo hoog als in latere bosch-studies. Is het omdat deze karakteristiek-Laethemsch zijn, met de Leie de echtste en meest-eigene schoonheid? 'k En wete; maar de indruk vervolgt mij, van deze verwonderlijke schilderijen, en ze leeren me béter kennen de bosschen, dan deze in nature het deden, en ze beter en eerbiediger beminnen.

Ziet : de Lente komt allengerhand gewandeld, ten rande van waar, gemengeld nog met zilver-gele berken die niet dieper zullen gaan en híer alléen de barsten toonen in hun bast, de masten te hoop gaêren, in de bake der regelmatig-staande beuken, die schoon groen zijn. Het kreupel-hout is talrijk hier, dor, en zwart. Het rost en paarst in de verschieten : recht en bézemig winter-rijs dat niet meer knoppen zal, en draagt, ten laatsten male, het slap bewegen en evenwapperen van dit en geen verschrompeld blad, gespaard door ruwe winden. Week, en vol winter-geuren nog, is de doorwaterde aarde en de veerende, veenige zachtheid der tapijt-vereende, saêm-gebleven herfste-blaêren, die traag verrotten. De lucht is keersegrijs. De masten zijn onroerend... Maar ziet ge, ziet ge en hoort? Het is geen stilte meer. Er neuzelt een bewegen in de twijgen; een windeken is, die niet vreezig maakt; de kilte wordt veie neerschheid van 't geluchte; — en omhoog, ziet me omhoog het hooggeel der eerst-bloeiende lorken regenen als bevende stippels mat-groenend geel koper; voelt me ijveren, zoo ge ze aanstaart, het sap in barstende, lastige berke-botten. En huivert ge : drijft in u niet eene andere huivering dan van als herfst u sidderen doet, en de winter rillen?... — Het is de Lente van wakken April nog. Maar 't is de Lente...

— Of rijper : de rassende, beurende, gulzige Lente van na-Mei. En het is een diepe, wijde wieg van sappig-nat, schel-groen; een warrelen van gilscherp groen dat wittend deint naar de diepste horizonnen. Eén bosch van laag hout nog, rijzen nieuw er

DENNENBOSCH.

enkele rechte lorken, die hangen laten de grappige note-katjes. En al 't andere is dol-bont : fel van kleur de ahornen, naast 't geel-rooden van groot eiken-geblaèrt. — Gij gaat en niet dóor, gij blijft te rande staan; gij hebt de overweldigende groei-kracht van àl die leutige jeugd over u; en krast eene kraaie : er stijgen vier leeuwerikken...

— Maar te avond, en in dieper bosch, is de lucht vol geuren, de geur van spar en zilver-spar, en van de geborsten bast der schobbige lorken, die wél rieken van stollend hars. Hij prevelt, de lucht, en waart duisterend over het kleed der mossen, der goud-groene behuikte blad-mossen, en der bruin-gebrande dichte veen-mossen, en het korst-mos, dat grijzig is. Een fezant snik-lacht als een zonderling mensch; de schreeuw van den gaai is rauwer... En langerhand begint de bangheid in u, om de tralies van deze duizende rechte masten in de bedompte-dalende duisternis. De geuren worden bitter-beklemmend; en gij ziet niet éens meer, gerust-makend, de witte gevel van boschwachters-huis, dat u was een licht-baak. En de toover vangt aan, in uw hoofd dat hol wordt en in uwe starre oogen, van het nacht-bosch...

— Andere avonden zijn zoeter, echter : de doodgaande zon rekt de schaduwen der lorken tot sombergroene lanen, en al de stammen staan als gloeiende en purperende staven in een fornuis. De fijn-zingende zwerm der muggen komt zinderen als een krevel-verveling die aardig blij maakt, om u : als eene kroon van warme zindering om uwe slapen. En gaat ge liggen ter aarde : vaak valt een logge mei-kever op zijn rug, naast u, met een doffen slag, dat ge er om moet lachen...

— Aldus gaat door de bosschen het jaar, dat den herfst laat beurschen en geuren en gloeien in de verwen van 't geblaêrt. Er heerscht weldra koninklijkschoone verlatenheid, en verholen hoeken lokken u, die thans beduidend zijn van de kleuren. De dunne bladeren, als van de beuken, zijgen géel; waar zware ribben zijn krimpen zij tot krakende rosse holheid. De wind, in smalle lanen, hoopt ze tegen nuchterkleurige stammmen op, te elken kante. Een enkel blaadje holt nog, loopt of sliert, blijft liggen eene wijl,

gaat dan verder. — Er is alleen de grootschheid van al dat goud, tegen een lucht die, ros zon-doorzegen, niet sterven wil... En 't is als een weidsch orgel, bruisend heel alleen in eene leêge kathedraal...

— Zulkdanig (maar woorden zeggen zoo nederig-slecht het gevoel!) zijn van den Abeele's Laethemsche bosschen. Zij zijn een breed jaar-gedicht, 't verhaal van 't ziele-leven van wie hier, te elken seizoene, zijn wezen heeft uitgezongen, integraal, zinnelijk, ongemeten, — maar tevens kiesch, fijn, en in de mate van een klassieken zang. Want 't en is niet zonder gevolg of belooning dat men zich, onbewust, ter verheerlijking eener streke wijdt : de Muze kroont liever wie naarstig het land heeft bemint, dat hij toont, dan wie zijn dilettanten-oog laat gaan van gouw tot gouwe, en 't pittoreske alleen aldus te schouwen geeft.

Maar niet alleen de bosschen toonde hij volledig in hunne dichterlijke en schilderachtige waarde : Leie en land maalde hij even schoon. — Hier uitwijden durf ik niet, in een stuk dat maar al te lang wierd. Maar hoe te zwijgen over dat opperste werk : de jonge Lente-Leie, bevaren van een zeil-bootje met slappe reven, en alles is zoo zwijgend-jeugdig, zoo monkelend-stil, en zoo nieuw, zoo nieuw? En dan die ernstige winter : heel de vlakte. De huizen ver van-éen. De boomen eindeloos-naakt den hemel in. De sneeuw smeltend over breede voren?...

* * *

Maar ik zwijg : beschaamd, nu ik herlees, omdat ik zoo zwak-zeggend was bij dit natuurlijk doen van een groot kunstenaar.

Want dit moet nog gezeid : bij Albijn van den Abeele is schilderen eene natuurlijke functie, die hij volbrengt zonder inspanning. Hij heeft gezien en gevoeld; dáarom moet hij schilderen. En dáardoor maakt hij zulk eenig-wonderlijk werk.

Toen hij schreef voelde hij wel dat het valsch was. Er was een dwang over hem : de intrigue, de taal, de zegswijze, wat weet ik! — Zijn eerste boekje : *Karel en Theresia*, wilde hij aanvankelijk doopen : *Een Land-*

schap met Figuren... Is dat niet eigenaardig? Maar er waren natuurlijk letterkundige vrienden die het hem afriedden!...

Daarna heeft hij, Gode zij dank, — hoe hoog wij zijn literair werk ook schatten, — geschilderd.

En hij is geworden, ik herhaal het : een groot kunstenaar.

— En daarom heb ik getracht hier eenigzinds-kenschetsend over hem te schrijven : wat ál te los, dat men uit mijn opstel den mensch en den artiest kenne; wat ál te ruw dat het den mensch niet schende in zijne schoone nederigheid, en den artiest in zijne onzeggelijke fijnheid.

Hij vergeve ons : we konden niet zwijgen, dat op Laethem aan de Leie iemand zeer buiten-gewoons leeft, heet Albijn van den Abeele.

KAREL VAN DE WOESTIJNE.

HET AVONDT ZACHT...

Het avondt zacht aan lichtbegoude luchten,
een weeke duistering van paarsend blauw
in schuwe schuiving van opscheemrend grauw
waarin de dunne witte wolkjes vluchten.

Het avondt zacht aan lichtbegoude luchten.

En stille vlot de donkerende wazing
langs heel de wijdte, en bibberbevend pinkt
een duikend puntje, een stippeltje, en blinkt
onrustig door de matte purpergazing,

en stille vlot de donkerende wazing.

Door kalme luchte wiegt een suizend zuchten
van verre stemmen, fluisterend, heel vér,
zoet-zacht uitfrazelend als 't gestriep der ster
in dobbering van vage droomgeruchten.

Door kalme luchte wiegt een suizend zuchten,

een zoet gelispel van herinneringen
aan goude weelde in jongen lichtedag
met goudgeglans van gouden zonnelach
en flauwe klankjes van verstervend zingen,

een zoet gelispel van herinneringen.

En zachte zakt een zware, wijde weemoed
op droeve ziele bij die avondklacht
om 't doode schoon, een weemoed voor den nacht,
en treurig krimpt ze in opgezwarten deemoed.

En zachte zakt een zware wijde, weemoed...

NEVELEN

De boomen stammen hoog in 't wijde wilde woud,
ze stammen hoog en zwart naar grauwbewolkte luchte;
en door de kaalgestormde takken hijgt een zuchte,
een doffe, zware zuchte, verre jam'rend, koud
verrillend in geheime diepte.

En in de verte vlotten vage schemerschimmen
die trage wiegelend uit zompe aarde klimmen,
de aarde, oversprokt met afgeknakkerd hout.
Ze glijden stille nader, weeke, lange lijven
die zacht-geluideloos langs zwarte boomen drijven,
geluidloos-zacht verdwijnend in het diepe woud.

En velen zijn verdwenen ginder in de vert;
en andren glijden nog voorbij met plooiensliering
van grauwe grijze mantels, krullend weggesleept
door 't gillende gezoef der wilderende giering.
En andren misten op uit weeken moddergrond
van uitgekracht geleef, en dwalen even rond,
en vezelen vage weg...

Droef jammert in de doode boomen het geklaag,
een kreunend ritselen der knippe-knappende armen,
die kromgewrongen, wijde rekken om ontfermen,
naar somber-opgezwoelde, vuile luchtelaag.
En in de donkre diepte waar de schauwen stijgen
is 't, of benauwde borsten snelle zwoegend hijgen;
is 't, of een zwakke stemme treurig snikkend steent,
is 't, of een sidderschreiïng zware tranen weent
om 't vér verleden...

En altijd vlotten ze aan, en voor, en verre weg,
de grauwe grijze schimmen langs de hooge boomen,
de schimmen van de dagen die gestorven zijn
en die nooit meer... hoor 't klagen!... nooit meer
[wederkomen.
Zie ze armen wijde breiden en dan weder loom
op hunne omslierde borsten stil berustend vouwen.
Zie riffenhoofden heffen, holle oogen schouwen
of ginds geen glim meer goudt van weggedroomden
[droom.
Ze vlotten, vlotten voort, al voort naar 't ongeweten,
het groote gapend ruime eener wereld, ein-
delooze kuiling, zonder schemering van schijn,
met immer zwarend wolken van het zwart vergeten.

En droever kermt het klagen door de dorre kruinen,
waarin de waaiïng van het vaag herin'ren treurt.
Een rasser ijlen schuw de opgeschimde schimmen
nu 't woestend vlagen wilder aan hun sluiers sleurt.
Zie hoe ze gladde glijden, flauw-verwazend bleeken
in 't grauwe van de lucht, de jarenluchte-zee,
waarheen de doode boomen van onmachtig wee
de kromgewrongen armen hopelooze steken.

CONSTANT EECKELS.

DE KATHOLIEKE GODSDIENST IN DE VEREENIGDE STATEN

I. — Beginselen der Kerk.

De evangelische veropenbaring schijnt in Noord-Amerika het eerst gepredikt op de oostersche kusten van de huidige Vereenigde Staten, en zelfs, volgens sommigen, tot in Mexico vóór de ontdekking van Amerika door Columbus in 1592. Nochtans waren op het einde der zestiende eeuw nog slechts duistere geheugenissen aan de christene religie in gansch het westersche werelddeel. Met de Spanjaards en de Franschen kwamen nu missionarissen in groot getal, en zij plantten het kruis in alle gewesten waar de vlag hunner katholieke koningen wapperde. Canada in het Noorden, Florida, Louisiana en Mexico in het Zuiden, zagen dus christelijke missiën stichten waar de Indiaansche inboorlingen te samen met hunne Europeesche meesters de ware religie aankleefden en ze uitoefenden. Zelfs waar de antikatholieke Engelschen aan de papisten de intrede hunner provinciën op het strengste ontzegden, zag men door Lord Baltimore, met vergunning van Karel I, eene katholieke volksplanting stichten in Maryland (1614); maar na korte jaren veroverden de protestanten ook de bovenhand en brachten het door hunne vervolgingen zoo verre dat de eigen afstammelingen van Baltimore in de achttiende eeuw de kerk hunner voorvaders verzaakten en dat er slechts eene kleine minderheid des volks nog het katholiek geloof bleef belijden. Wat heden de Vereenigde Staten uitmaakt, scheen voor immer eene uitsluitelijk protestantsche natie te zullen blijven.

II. — Vrijheid wordt toegestaan.

De opstand der Engelsche koloniën tegen hunne moederstreek (1776) en de erop gevolgde onafhankelijkheid dezer Vereenigde Staten (1783), bracht eene wenschelijke verandering te weeg. In de vrijgevochten provinciën bleef de protestantsche eeredienst, wel is waar, nog de staatsgodsdienst, maar de vrijheid des gewetens werd wettelijk erkend, en de katholieken, zoowel als de Quakers en de Anabaptisten en alle andere sekten mochten ongehinderd hunne leeringen belijden en verbreiden. De « Vader van zijn land », de beroemde Washington, had niet weinig bijgedragen om de katholieken dit recht te doen wedervaren. Het was door hem dat de anti-pauselijke viering van Guy Fawkes, welke jaarlijks den 5ⁿ November de poedersamenzwering van 1605 te Londen aan de Roomschen verweet, te Boston werd afgeschaft. Er bestaat van hem eene redevoering aan de katholieken, waarin hij hun voor hunne medewerking in het bevrijden des lands hoogen lof toezwaait. De hulp, door het katholieke Frankrijk in den onafhankelijkheidsoorlog bijgebracht, werkte niet weinig mede om de oude puriteinsche en anglikaansche vooroordeelen tegen de kerk te verzwakken. Allengskens ook schaften de Staten, de eene na de andere, de officieele eerediensten af, en vóór het midden der negentiende eeuw waren alle burgers, van welk geloof ook, of van geen geloof, gelijk voor de wet, uitgezonderd alleen in den Staat New Hampshire, waar enkel protestanten bestuurlijke ambten konden bekleeden ; doch ook daar is sedert 1878 geen onderscheid meer om reden van religie.

III. — Uitbreiding der Republiek.

De dertien oorspronkelijke Vereenigde Staten besloegen maar het oostelijk gedeelte der tegenwoordig zoo uitgestrekte Republiek. Zij bekwamen « zusterstaten », zooals zij ze noemen, door verdeelingen, aankoopen, vredeverdragen en veroveringen. In het jaar 1904 tellen zij 47 Staten, benevens 1 streek of « territory », de buitenlandsche nieuwe provinciën,

gelijk de Philipinen, Porto Rico, enz. niet medegerekend. Iedere nieuwe aangenomen Staat, zooals Arizona en Oklahoma het nu zijn, voegt eene nieuwe sterre bij op het nationaal vaandel met zijne dertien strepen, de geliefkoosde « Stars and Stripes » van allen vaderlandminnenden Amerikaan.

IV. — Ongunstige toestand.

De toestand van het katholicismus, ten tijde van het onafhankelijkheids vredeverdrag, was verre van toelachend. Op de 2.500.000 inwoners der nieuwe Republiek waren er nauwelijks 30.000 geloovigen, bediend door omtrent dertig priesters, meest allen «afgeschafte» Jezuieten, onder het beheer van den verafgelegen apostolischen vikaris van Londen in Engeland. Vele katholieken waren ieverig en gehoorzaam ; een klein getal echter waren doordrongen van de valsche leeringen van het Josephismus en het Gallicanismus, wat later in verscheidene steden aanleiding moest geven tot wanorders en scheuringen.

V. — Eerste bisdom.

In 1789 richtte Pius VI het eerste bisdom op in de Vereenigde Staten, namelijk te Baltimore, in Maryland, met den doorluchtigen John Carroll, ex-Jezuiet, een kind des lands, als herder. De kerkvoogd ontving zijne zalving in Engeland in het jaar 1790, en door hem werden voortaan zijne medehelpers in het bisschoppelijk ambt in Amerika zelve ingewijd. Er was een nieuw gewest voor de katholieke Kerk geboren, dat van nu aan eene reusachtige uitbreiding zou nemen. Dit zullen wij kortbondig trachten aan te toonen.

VI. — Katholiek Louisiana.

In 1803 kochten de Vereenigde Staten van Napoleon de uitgestrekte provincie van Louisiana, welke bestemd was om zoo veel nieuwe Staten voor de Republiek uit te maken. Dit jaar, 1904, viert men juist

deze gebeurtenis door de groote wereldtentoonstelling van St-Louis, in Missouri, een der uit het oude Louisiana gekerfde Staten. De katholieke Kerk zal daar in verschillige vakken ook meedoen, om bijzonderlijk hare geschiedenis in de zendingen en hare liefdadigheidsgestichten te doen kennen.

VII. — **Krijgt weder bisschop.**

New-Orleans, de hoofdstad der nieuwe aangeworven streek, was sedert eenige jaren zonder bisschop ; Mgr. Carroll werd belast met het bestuur van het bisdom, zoodat hij zijne macht nu uitoefende over de gansche Republiek. Slechts in 1815 werd Mgr. Dubourg, later aartsbisschop van Besançon in Frankrijk, bekleed met den titel van bisschop van New-Orleans. Waar hij alleen de weerdigheid bezat, zijn nu omtrent de twintig aartsbisschoppen en bisschoppen met duizenden priesters.

VIII. — **Nieuwe bisdommen.**

Om zijn uitgebreid gebied te kunnen besturen, bekwam aartsbisschop Carroll eenen coadjutor in 1800 ; doch zelfs met hem, bijzonderlijk nadat hij het verslapte bisdom van New-Orleans in 1806 had overgenomen, vond hij den last te zwaar, en op zijne vraag schiep Pius VII in 1808 vier nieuwe bisdommen, namelijk van Bardstown (nu Louisville), van Philadelphia, van New-York en van Boston. Er konden dan, met New-Orleans erin begrepen, in de zes Amerikaansche bisdommen, 70 priesters zijn met 80 kerken en 2 mannen- en 3 vrouwenkloosters, voor ongeveer 150.000 geloovigen, op eene gezamenlijke bevolking van omtrent 7.000.000 zielen.

IX. — **Eerste kloosters.**

De Kerk deed gestadig voortgang. Niettegenstaande veel beletsels, die wij in 't korte zullen aanduiden, stichtte zij overal nieuwe parochiën en ontving

zij van Europa of wijdde zij zelve nieuwe priesters, terwijl kloosterlingen van menige orders haar krachtigen steun toebrachten. Onder deze kloosterlingen waren de Ursulinen (1727), de Sulpicianen (1791), de Jezuieten (in Amerika hersteld in 1806), de Karmelitersen (van België 1790) en de Visitandinen (1808). Deze geestelijke huizen waren de voorloopers der duizende kloosters die nu over Noord-Amerika verspreid zijn.

X. — Nieuwe Staten.

Ondertusschen breidden ook de Vereenigde Staten hun grondgebied uit en stegen ze in bevolking. Van de Spaansche en Mexikaansche mogendheden kochten of veroverden zij Florida in 1825, Texas in 1846, en New-Mexico met California in 1848. Al deze landen waren met naam katholiek, maar met der daad waren zij bijna gansch ontbloot van religie. Hun bestuur was in de handen van vrijmetselaars, hunne geestelijkheid was onwetend of bedorven, hunne bevolking was ononderwezen. Edoch de kerkelijke overheid had er aanstonds eene vrije hand, en op korten tijd was er onder de katholieken dier streken eene groote verandering ten goede te bespeuren. Ongelukkig werden zij overstroomd door niet-katholieke landverhuizers, en, New-Mexico, nu in éénen staat vereenigd met Arizona, uitgenomen, zijn zij heden in groote meerderheid protestanten of ongeloovig.

XI. — Aangroei der katholieke bevolking.

Terwijl de bevolking der Staten door geboorten en landverhuizing snel aangroeide, gingen de katholieken nog met snelleren stap vooruit. Bij den aanvang waren zij ten getalle van omtrent 1 op 100 inwoners; in 1850 waren er 1.700.000 op eene bevolking van 23.000.000 zielen, dus omtrent 1 op 13; tegenwoordig zijn er waarschijnlijk 14.000.000 op omtrent 79.000.000, dus ongeveer 1 op 5.50.

XII. — Van bisschoppen en priesters.

De vijf bisdommen van 1808 werden achtereenvolgens verdeeld en weder verdeeld tot dat zij, na min dan 100 jaren, het merkbaar getal bereikt hebben van 14 aartsbisdommen, 72 bisdommen, 3 apostolische vikariaten en eene prefektuur, bestuurd en bediend door 1 apostolieken delegaat, 1 kardinaal-aartsbisschop, 15 aartsbisschoppen, 85 bisschoppen en 1 prefekt, terwijl de 30 priesters van 1783 geklommen zijn tot een totaal van 13,267, waarvan 3.330 aan 36 verschillende orders toebehooren.

XIII. — Oorzaken van aangroei : 1° Vrijheid.

Waaraan is deze gezegende voortgang te danken? Veel oorzaken hebben er ongetwijfeld toe bijgedragen. Wij zullen trachten de bijzonderste in korte woorden te beschrijven.

Eerst en vooral moet men de vrijheid noemen, welke de Kerk in de Vereenigde Staten geniet. In de Spaansche bezittingen, alle katholiek met name, was het de vrijmetselaars- of Josephistische overheid die de geestelijkheid de wet spelde ; men ziet er den uitslag van in den vernederden staat der religie in al die landen ; in de Staten is het de paus die meester is en die, door zijne vrijbenoemde bisschoppen, zijne priesters en geloovigen regeert ; en daarom, niettegenstaande hare minderheid in getal, in rijkdom en in invloed, is de Kerk er gewassen van een kleine struikplant tot een gezonden, machtigen boom. Het is waar, zij lijdt er nog door het wettelijk zoogezegd onzijdig onderwijs, dat vele harer kinderen met schade voor hun geloof ontvangen moeten ; maar, alles ingezien, geniet zij groote vrijheid, en niet alleen vrijheid, maar eene ware bescherming van den Staat. Zoo kan zij onverhinderd kerken, scholen, liefdadigheidsgestichten, kerkhoven stichten en inrichten als civiele personen (dit ten minste in bijna al de Staten) ; hare bedienaars worden vrijelijk benoemd door paus en bisschop ; hare geschillen worden door gerechtshoven

beslecht volgens hare eigene kanonieke wetten; met een woord, zij mag zeggen dat zij hier gansch thuis is. Laat de Kerk haren vrijdom, en zij moet groeien.

XIV. — 2° Geboorten.

Eene tweede oorzaak van den aanwas der katholieken in de Vereenigde Staten is te vinden in de natuurlijke vermenigvuldiging der familiën. Gezegend met talrijke afstammelingen, zijn deze in het algemeen grooter dan die der oude Amerikanen, bijzonderlijk in Nieuw-Engeland, waar kinderen meer aanzien worden als een te vreezen last dan als engeltjens voor het huishouden. De plaag van het begrenzen der familie, welke dreigt de puriteinen uit te delgen, is grootendeels nog onbekend onder de katholieken. Aldus, niet belemmerd door overbevolking, kunnen zij weelderig groeien gelijk zij werkelijk doen in de zes Staten van het genoemde Nieuw-Engeland, dat haast zal Nieuw-Ierland of Nieuw-Canada mogen genoemd worden om reden van den oorsprong zijner nieuwe bewoners, Ierlanders en Canadianen.

XV. — 3° Landverhuizing uit Europa.

Dan komt als eene derde oorzaak de wonderbare invloed van landverhuizers uit Europa. Deze zijn, wel is waar, niet allen katholieken, en zoo is het protestantismus ook veel verschuldigd aan de nieuwgekomene medegeloovigen uit Engeland, Schotland, Holland, Duitschland en de Scandinavische rijken, die zich hier ook met honderden en duizenden kwamen vestigen; edoch zijn sedert het begin der achttiende eeuw een groot deel der landverhuizers naar Amerika gekomen uit katholiek Ierland, katholiek Duitschland, katholiek Canada en andere getrouwe gewesten der oude wereld. En wanneer deze bronnen aanvingen te verminderen, zijn de katholieken in massa beginnen aan te landen uit Italië, Polen en andere Slaafsche landen. Het is ten grooten deele aan de verarming en de verdrukking van Ierland te danken dat in de jaren

veertig der verledene eeuw de geloovigen in het Engelsch sprekend Amerika zoo snel aangroeiden. Nu zijn het de Polen en de Italianen die een beter lot komen zoeken onder het sterrevaandel der Staten. En van dezen is het nog maar de voorwacht; zij zullen gevolgd worden door millioenen. (1)

XVI. — Deze niet zoo goed als eertijds. Italianen.

Ongelukkiglijk staat de hoedanigheid van de laatste aankomers niet even met de hoeveelheid. De Italianen, meest allen uit de Siciliaansche provinciën, zijn matig en vreedzaam genoeg; maar velen van hen zijn onwetend en onverschillig aan het uitoefenen hunner religie. Niet gewoon bij te dragen voor het onderhoud van den godsdienst, schrikken zij terug voor het vervullen van het zesde gebod der Kerk in Amerika: « Gij zult uwen pastor, kerk en school onderhouden. » Ook worden er velen gansch koel in hunne religie en laten zij hunne kinderen opgroeien in het ongeloof. Veel wordt gewerkt in sommige plaatsen om dit onheil te bekampen. In Chicago zijn er niet min dan tien kerken te hunnen uitsluitelijken dienst, en in New-York even zooveel; maar het getal van hen die ze niet bezoeken overtreft bij verre dat der getrouwen. Slechts katholieke scholen kunnen deze nieuwkomers van het verlies des geloofs bevrijden.

XVII.

Hoedanigheden der nieuwe aankomers. Polakken.

De Polakken zijn getrouwer; zij zijn godvruchtig en vrijgevig, maar zij zijn hitsig, en ze laten zich gemakkelijk opwinden tot woeligheid en geweld. Eene taal sprekende waarmede slechts weinig andere katho-

---

(1) In 1903 kwamen landverhuizers, uit Italië: 230.622; Oostenrijk-Hongarië: 206.011; Rusland, meest Polen: 136.093; Duitschland, veel Polen: 40.086; uit England maar 26.219; Ierland: 35.300; België: 3.460.

lieken, bisschoppen en priesters, bekend zijn, is het gemakkelijker voor verleiders hen van den waren weg af te leiden, en zoo is het gebeurd dat er nu duizenden van hen in scheuring leven met twee schismatieke bisschoppen aan het hoofd, door de Jansenistische ketters gewijd, te Chicago en te Buffalo. Toch keeren er velen dezer allengskens terug, en de Poolsche onafhankelijke kerk schijnt het lot te zullen deelen der oud-katholieken van Duitschland. Na eenige jaren zal men ze vruchteloos zoeken.

XVIII. — **Hongaren, Slovakken, Bohemers, Grieken.**

De Hongaren en Slovakken zijn nog al getrouw, alhoewel somtijds ook woelig. De Bohemers zijn meer genegen tot verzuiming hunner plichten, hoewel zij niet weinig kerken onderhouden, zooals in Cleveland en Chicago. De vereenigde Grieken zijn goed, maar zij geven verergenis met hunne gehuwde priesters in het land te lokken. Zij zouden moeten bediend worden door kloosterlingen.

Al te samen brengen deze landverhuizers een merkelijk aandeel bij voor de katholieke bevolking der Vereenigde Staten. Mogen zij allen volherden.

XIX. — 4° **Bekeeringen.**

Eindelijk is er eene vierde oorzaak van aangroei: de bekeering van protestanten en andere niet-katholieken. Zoo talrijk zijn zij niet dat men eruit zou mogen verhopen de Amerikaansche natie binnen afzienbaren tijd katholiek te zien worden; doch, eerst met honderden en nu met duizenden per jaar, vergrooten zij op eene verblijdende wijze de menigte der geloovigen. De bekeerden zijn gewoonlijk de uitgelezene leden hunner eigen sekten of societeiten: predikanten, advokaten, nijveraars. Van alle kanten komen zij, en zij worden ieverige werkers voor het overhalen hunner voormalige geloofsgenooten. Te New-York bestaat er sedert drij of vier jaren een bekeerlingsbond die neerstig arbeidt voor de voortplanting van hun nieuw geloof. Hij telt honderde leden.

XX. — *Zendingen aan niet-katholieken.*

Onlangs begon een Paulisten-pater, de eerw. heer Elliott, zendingen te geven aan zoogenoemde niet-katholieken in stadhuizen, theaters, schoolgebouwen en zelfs in protestantsche tempels. Zij bestonden in uitleggingen, in aanspraken en vlugschriften van de katholieke leeringen, zonder de protestantsche rechtstreeks te wederleggen, in het antwoorden op de vragen die elkeen in de « vraagbus » mocht steken, in het herstellen der historische waarheid betrekkelijk de beschuldigingen hier zoo verspreid op de pauzen, op de aflaten, op de biecht, op St-Bartholomeus slachterij, enz. De uitslag was zeer aanmoedigend. Nog al veel bekeeringen en, wat veel waard is, de verdwijning of de vermindering der vooroordeelen tegen het katholicisme waren het gewoon gevolg. Pater Elliott's werk werd door andere priesters opgenomen en tegenwoordig zijn er omtrent veertig missionarissen die er zich uitsluitend in verscheidene bisdommen aan toewijden. Te Washington werd door de Paulisten-paters bij de katholieke Universiteit een gesticht opgericht, onlangs ingezegend, waar jonge priesters gedurende drij jaar zullen onderricht worden in de wetenschap en de methoden die best geschikt zijn om niet-katholieken te bekeeren. De toekomst belooft voor hunnen arbeid eenen overvloedigen oogst.

XXI. — Tegenkantingen.

Met al deze middelen moest de Kerk in de Vereenigde Staten reeds veel meer kinderen tellen, hadden de haar vijandige machten haar niet zoo hevig bekampt. Hier, gelijk overal waar zij groeide, heeft zij bittere tegenstrevers ontmoet, en in den strijd zijn er ook vele harer krijgers gesneuveld. Te verwonderen is het dat er zoo vele millioenen de nederlaag ontkomen zijn.

XXII. — 1° **Gebrek aan priesters.**

Eerst en vooral in den aanvang leed de Kerk in Amerika door gebrek aan priesters, kerken en scholen. Wat waren honderd of vijf honderd geestelijken, of later duizend, voor eene bevolking die verspreid was over een grondgebied bijna zoo groot als Europa? En waren zij dan nog allen apostels geweest! Er kwamen er ongelukkig maar te veel uit Europa wier tegenwoordigheid niet zelden meer schade deed dan goed aan hunne arme kudden; en zelfs, als zij het goed meenden, misten zij nog dikwijls den gewenschten uitslag door hun verschil in taal, in gebruiken, in nationaliteit met hunne onderhoorigen. Hieruit volgden hier en daar woelingen, opstanden, scheuringen en bijgevolg verlies van zielen.

XXIII. — 2° **Gebrek aan kerken.**

Kerken ontbraken ook. In de Staten draagt de Staat niets bij tot hulp der eerediensten; de gebouwen, hun onderhoud, het loon der geestelijkheid moeten bekostigd worden door vrijwillige bijdragen der geloovigen. Men kan beseffen wat last dit was voor de eerste Amerikaansche katholieken. Meestal arme werklieden, die zich trachtten een karig bestaan te verzekeren met zwaren arbeid als landbouwers, als daglooners, als dienstboden, hadden zij nog van hunne geringe winsten een niet klein deel af te nemen voor de kerk en den priester. Dit deden zij, bijzonderlijk de getrouwe Ierlanders, zeer geern; maar het was boven hunne macht op eens al de noodige kerken, pastorijen en scholen te bouwen. Ten andere, menigen hunner waren te wijd van malkander verspreid om parochiën te kunnen vormen. Hadden zij het bezoek van eenen priester ten hunnen huize, eens of twee maal 's jaars, dit was niet genoeg om den geest van religie levend te houden en om de kinderen een praktisch geloof in te boezemen. Het is gemakkelijk om

verstaan hoe dus gansche stammen die katholiek zouden moeten zijn tot de ketterij, in het midden derwelke zij leefden, of tot onverschilligheid zijn overgegaan. Deze verliezen komen nog dagelijks voor waar katholieken verre van eene kerk gevestigd zijn.

XXIV. — 3° **Gebrek aan scholen. Publieke scholen.**

. Scholen, waar de religie de kinderen ingeplant moet worden, waren nog schaarscher dan kerken. Het Amerikaansche niet-katholieke volk is vooringenomen met scholen, zoogenoemd publiek of « unsectarian » waartoe alle lastbare burgers rijkelijk, lief of leed, moeten bijdragen en confessioneele scholen, gelijk zij bestaan in België, in Engeland, in Duitschland, durft men nog lang niet hopen, dat de besturen der Staten ze zullen ondersteunen. De publieke God-niet-kennende school is als een punt des geloofs voor de meerderheid des volks ; de predikanten onderhouden het arglistig in zijne dunkwijze, daar zij hier een middel in zien om de katholieke Kerk haren invloed op de nieuwe geslachten te doen verliezen.

XXV. — **Vrije scholen.**

Om die ramp te vermijden, worden er met groote onkosten, overal, waar het mogelijk is, voor de geloovigen katholieke scholen gesticht, en het derde Concilie van Baltimore, in 1884, maakte dit tot zware plicht voor priesters en leeken. Zoo bestaan er nu in de gansche Republiek over de 4.000 scholen, bezocht door omtrent 1.000.000 kinderen. Dit schijnt een hoog getal, maar het is verre beneden de noodwendigheid. Honderd duizenden andere kinderen moeten hun onderwijs bekomen in Staatsscholen, waar de geest dikwijls anti-katholiek is of ten minste doordrongen met volkomene vergetelheid van het bovennatuurlijke. Dat er hun geloof door verzwakt en somtijds uitgedoofd wordt kan geen twijfel lijden.

XXVI. — 4° Gemengde huwelijken.

Veel schade wordt ook de Kerk toegebracht door de huwelijken van katholieken met niet-katholieken, gedoopt of ongedoopt. Door de verdraagzaamheid welke de protestanten aan de katholieken zoo goedgunstig bewijzen, is het gekomen dat er tusschen de twee soorten van christenen zulk geen afkeer bestaat als in landen waar er vervolging heerscht, en uit de vriendelijke betrekkingen springt niet zelden genegenheid die tot huwelijksvereenigingen, gemengde huwelijken, maar al te dikwijls aandrijft. Wel is waar, indien de toelating der Kerk gevraagd wordt, legt zij strenge voorwaarden op tot verzekering van het geloof der katholieke partij en de kinderen. Maar de ondervinding leert dat deze beloften gemakkelijk vergeten geraken en dat, zelfs als zij gehouden worden, deze familiën niet zoo ieverig zijn als die waar beide ouders hun kroost het voorbeeld geven van katholieke overtuiging en oefening.

XXVII.

5° Huwelijken vóór ministers of beambten.

Wat erger is, maar te dikwijls worden deze huwelijken gesloten zonder beloften, vóór eenen protestantschen minister of vóór eenen wereldlijken beambte, die immer veerdig zijn om dus onberaden herten wettelijk te vereenigen, met min onderzoek der omstandigheden en minderen onkost, en het is licht om verstaan hoe zulke bonden tot het verlies van religie moeten medewerken. Het is om zooveel ergeren uitslag te voorkomen dat de geestelijke overheden zich niet te moeilijk mogen toonen in het toestaan van dispensatiën. Zelfs met dispensatie zijn de gemengde huwelijken nog gevaarlijk ; wordt dispensatie geweigerd, dan stelt men zich bloot aan nog slechtere gevolgen.

XXVIII. — 6° Echtscheidingen.

Een verdere oorzaak van verlies zijn de huwelijken van echtgescheiden katholieken of van katholieken met echtgescheidene protestanten. De wereldlijke wetgeving, met uitzondering van één Staat, Zuid-Karolina, vergunt volle echtscheiding in meest al de Staten, zelfs voor beuzelachtige redenen, en de menschelijke zwakheid is zoo groot dat zij die eene echtscheiding begeeren deze gaan zoeken waar zij ze zeker zijn te bekomen. Wat kan men van katholieken verwachten die zich aldus ongeldig na echtscheiding durven verbinden? Zij zijn gemeenlijk onder het getal van degenen die hunne moederkerk verzaken of vergeten, en zoo zijn er ongelukkig maar te veel in het vrije Amerika.

XXIX.

7° Samenzweringen tegen de Kerk:

1828, 1844, 1854, 1884.

Nog eene oorzaak van tegenspoed der religie in de Vereenigde Staten zijn de vervolgingen, welke verbitterde protestanten van tijd tot tijd tegen haar bewerkt hebben. Het is waar, buiten de schoolinrichtingen en de dikwijls te protestantsche geestelijke zorg van de staatsgestichten voor gevangenen en weezen, zijn bijna geene officieele akten door de wetgeving tegen de katholieke inwoners der Staten bekrachtigd geworden; maar herhaaldelijk zijn samenzweringen door hunne vijanden gesmeed om ze met geweld aan te randen en zooveel mogelijk te vernielen. Zoo, in 1829, ter gelegenheid der Emancipatie van de katholieken in Engeland, begonnen predikanten het volk tegen hen op te hitsen in Amerika, en zij brachten eene beweging in 't leven die in 1834 ten hevigste klom met het in brand steken van het klooster der Ursulinen te Charlestown nabij Boston, eene euveldaad die nooit door de wet werd gestraft. In 1844 voerden de Nativisten den krijg per woord en schrift tegen de zooge-

noemde vreemde papisten, en zij brandden te Philadelphia twee kerken en een klooster af; maar in New-York en in Providence werd hun gewapende tegenstand geboden door de katholieke Ieren. Een tijd bleef de vervolging gedoofd; doch tien jaar later werd zij hernomen door de « Know-nothings », die den pauselijken afgevaardigde, Mgr. Bedini, hoonden en zelfs trachtten te vermoorden; hier ook ontmoetten zij evenwel de geduchte zelfverdediging der Ierlanders. Eindelijk in onzen tijd kwam de « American Protective Association » of de zoogenoemde « A. P. A. » tot stand om de katholieken te vernederen en te verdrukken. Ten dien einde zwoeren zij te samen in een geheimen bond en zij bliezen hunne protestantsche medeburgers den geest vol met alle slag van leugen- en lastertaal tegen paus, priesters en kloosterlingen. Doch deze poging der hel had nog min bijval dan de voorgaande veldtochten tegen den « Antichrist » van Rome, en de logiën der A. P. A. zijn, de eene na de andere, voor vergaderingen van betergezinde genootschappen verkocht of aangeslagen geworden. Tegenwoordig hoort men van geene nieuwe ontwerpen van vervolging.

XXX. — **Maatschappijen : Verbodene.**

De Vereenigde Staten zijn het beloofde land van maatschappijen van allen aard, openbare en geheime. De laatste blijven niet ten achter in het benadeelen der Kerk. Niet dat zij, zelfs de vrijmetselaars, rechtstreeks, gelijk zij doen in katholieke landen, den godsdienst bestrijden, maar omdat de grondleer van een groot getal eene naturalistische is welke het geloof in het bovennatuurlijke allengskens verzwakt en uitdooft. Overigens zijn zij min of meer in verband of eensgezindheid met uitheemsche bonden van kerkvijanden, en zij brengen katholieken in zaken van leering en gedrag te nauw in verkeer met ongeloovigen en ketters. Zij zijn alle de eene meer, de andere min, gevaarlijk voor het geloof der medeleden.

XXXI. — Gevaarlijke.

Daarom ook is aansluiting met de vrijmetselaars ten strengste verboden en eveneens drij andere genootschappen, waaronder voornamelijk dat van de « Odd Fellows » (aardige mannen). De vrijmetselaars tellen in de Staten 965.000 leden, de Odd fellows 1.193.749. De twee andere verboden bonden en vele die, hoewel niet verboden, toch gevaarlijk zijn, beloopen tot millioenen. Begeerte van bescherming, noodwendigheid van mutualiteiten en levensverzekering, gretigheid naar vermaak en verholenheid brengen ook niet weinig katholieken in de gevaarlijke en zelfs in de verbodene maatschappijen. Vooral waar er geene geoorloofde genootschappen bestaan om hunne aanlokkingen af te weren, laten katholieken, ook met gevaar voor hunnen godsdienst of zelfs ten koste van 't verlies van hun godsdienst, zich inschrijven en inwijden.

XXXII. — Katholieke bonden.

Daarom ook is het dat de priesters, overal waar hunne geloovigen talrijk en welstellend genoeg zijn, dergelijke, maar christelijke genootschappen oprichten of voorstaan, opdat de kinderen der Kerk zich van deze gevaarlijke bonden gemakkelijker zouden kunnen onthouden. Buiten de echt kerkelijke genootschappen voor godsvrucht en liefdadigheid bestaan er vele maatschappijen voor onderlingen bijstand, voor matigheid, voor verzet en vermaak, volgens katholieke regels ingericht, onder het toezicht der geestelijkheid. Eene bijzondere melding ervan zou te veel plaats vereischen, het zij genoeg er eenige te vermelden welke gansch nieuw en aan Amerika eigen zijn.

XXXIII. — Ridders van Columbus.

Dewijl de vrijmetselarij met hare geheimen, hare mystieke inwijdingen en hare beschermende zorg voor hare leden, zulk eene aanlokkende vereeniging is voor de burgerij, dacht een priester van Connecticut dat

er voordeel zou liggen in het stichten van eene societeit van denzelfden aard voor katholieken, maar ontbloot van alles dat ze ongeoorloofd of gevaarlijk zou maken. Hij verzon daarop het genootschap der « Ridders van Columbus », door en door katholiek in voorwerp en regels, doch geheim zooveel het de Kerk gedoogt; hare leden worden ook ingewijd met paswoord, handgroet, plechtige en aardige ceremoniën, ten einde aan de Ridders wederzijdsche bescherming en vermaak te verschaffen en den katholieken godsdienst te dienen en te verdedigen. Geene kandidaten worden aanvaard tenzij na een exaam in den Katechismus en na eene belofte van christelijk leven onder de gehoorzaamheid van paus, bisschop en pastoor. Fabrikanten of verkoopers van alkoolische dranken moeten zich niet aanbieden.

XXXIV. — **Hunne macht en aangroei.**

De Ridders van Columbus, eerst ingericht in 1882, zijn snel aangegroeid. In hunne vier graden tellen zij reeds 809 « Councils » met 98.000 leden. Tot nu toe schijnen zij met eenen goeden geest bezield. Zij ondersteunen de katholieke Universiteit (1) en andere gestichten, onderhouden zendelingen en werken op vele wijzen voor den voortgang en verdediging der religie. Zij hebben veel twijfelaars en Godvergeten katholieken versterkt en verbeterd, en door hunne talrijke vergaderingen doen zij de geloovigen beseffen hoe machtig de katholieken zouden kunnen zijn zoo dat zij van niemand hunne rechten onder de voeten zouden moeten laten trappelen.

XXXV. — **Dochters van Isabella.**

In navolging van dit mannengenootschap is ook een dergelijk voor vrouwen tot stand gekomen, dat

(1) In April l.l. hebben zij haar 50 000 dollars (250.000frank) geschonken voor het inrichten van eenen leeraarsstoel voor Amerikaansche geschiedenis.

den naam voert van « Dochters van Isabella » (van Spanje). Het bestaat uit dames die, zooveel haar geslacht betaamt, zich in een geoorloofd geheim genootschap vereenigen met het doelwit hare religie te beoefenen, te ondersteunen en te verdedigen, zich treffelijk te samen te verzetten en malkaar ter hulp te komen. De societeit is nog maar in haar begin.

XXXVI. — **Dochters van het geloof.**

Eene andere, niet geheime, maatschappij werd verleden jaar te New-York gesticht onder den naam van « Filiae Fidei » *Dochters van het geloof.* Hare medeleden zijn dames van den hoogeren stand, die zich verbinden tot het onderhouden en het verdedigen van christelijke zedigheid in het sociaal leven. Zij beloven geene onnoodige gemeenschap te hebben met echtgescheiden opnieuw gehuwde personen en zich zedig te kleeden, volgens het onlangs door Zijne Heiligheid Pius X aan de dames van Rome uitgedrukt verlangen. Onnoodig te zeggen dat zulke standregels, in de wereldsche stad van New-York aangenomen, eenen diepen indruk gemaakt hebben. Er zijn er zoovele die ze bijna voor een persoonlijk verwijt moeten aanzien hebben.

XXXVII. — **Katholieke levenskracht.**

Zoo men ziet, is de katholieke Kerk niet onwerkzaam op het veld, haar door haren Meester in de Vereenigde Staten aangewezen. Hare werkzaamheid blijkt bijzonder uit in het bouwen en bedienen van kerken en missiën, in het inrichten van het katholiek onderwijs voor alle graden en in het oprichten van alle slach van liefdadigheidsgestichten. Over dit alles werden reeds in het voorgaande eenige woorden gerept ; nu nog eenige inlichtingen ter voltooiing dezer schets.

XXXVIII. — **Lager onderwijs.**

Katholieke lagere scholen, uitsluitend door de vrijwillige bijdragen der geloovigen gesticht en onder-

houden en gewoonlijk door Broeders of Zusters bestuurd, zijn nog, zooals reeds gezegd werd, bij verre na niet talrijk genoeg ; doch zij groeien langzaam aan. Zij zijn maar mogelijk waar genoeg katholieken bij malkaar wonen om de kinderen toe te laten die scholen dagelijks te bezoeken, en waar daarenboven geldmiddelen kunnen ingezameld worden boven het volstrekt noodige onderhoud van kerk en priester. Zij moeten ook zoo ingericht zijn dat zij omtrent even goed zijn als de rijk betaalde openbare scholen; anders zou er een voorwendsel bestaan om er de kinderen niet naartoe te zenden. Hieruit beseft men licht de zwarigheid der zaak. In groote steden kost de grond voor eene school spoedig een half millioen frank, de gebouwen nog een half millioen ; het onderhoud (voor duizend tot twee duizend kinderen) gemakkelijk vijftig duizend frank. Op kleinere plaatsen zijn natuurlijk de onkosten veel geringer.

XXXIX. — **Zijn aangroei.**

Niettegenstaande al deze moeielijkheden is de Kerk er in gelukt 4.000 parochiale scholen tot stand te brengen, waarin ongeveer een millioen kinderen het godsdienstig zoowel als het wereldlijk onderwijs genieten. Alle jaren groeit het getal aan, vooral onder de Duitschers, de Polen en de Canadianen. Het is moeielijker om de Engelsch-sprekende katholieken tot de noodige opofferingen voor godsdienstige scholen te bewegen.

XL.

Publieke scholen met katholieke onderwijzers.

In menige plaatsen waar onze scholen onmogelijk zijn, trachten wij katholieke onderwijzers te doen benoemen in de publieke scholen. Zij mogen wel geenen katechismus leeren, maar zij schaden toch niet rechtstreeks het geloof der katholieke kinderen als protestantsche of ongeloovige onderwijzers het maar al te dikwijls bevonden worden te doen.

XLI. — **Middelbaar onderwijs.**

Het middelbaar onderwijs in de Vereenigde Staten wordt ten grooten deele gegeven in staatsscholen (high schools) door de publieke schatkist bekostigd, in colleges, door particulieren gesticht en meest onderhouden door giften en bezetten van rijke burgers. De eerste zijn gelijk de publieke scholen, officieel onzijdig in godsdienstzaken, hoewel zij feitelijk dikwijls overleunen tot protestantismus en ongeloovigheid ; de andere behooren aan verschillige sekten, episkopaalsche, baptistsche, methodistsche, ofwel staan zij bekend als « unsectarian », dat is niet-katholiek en ook van geene bijzondere sekte afhangende. Het getal der unsectarian schools is gestadig in aangroei.

XLII. — **Katholieke colleges.**

Tegenover al deze scholen hebben de katholieken hunne eigene colleges, bestuurd door geestelijken, ten getalle van 179, verspreid door al de Staten. Sommige dezer gestichten zijn uitmuntend ; andere lijden door gebrek aan gebouwen en geldmiddelen. Maar zij nemen gestadig toe aan leeraars, leerlingen en goed werk. Het is te bejammeren dat er niet meer zijn om eene grootere menigte jonge lieden te redden die nu met gevaar voor hun geloof niet-katholieke gestichten moeten bezoeken om de noodige geleerdheid aan te werven.

XLIII. — **Hooger onderwijs.**

Voor het hoogere onderwijs bestaan 71 seminariën, welke nu 4.078 leerlingen tot priester of kloosterling voorbereiden. Bij deze 71 seminariën moeten wij nog twee Amerikaansche colleges uit het buitenland vermelden : het Amerikaansche College te Rome, gesticht door Z. H. Pius IX, en het Amerikaansch Seminarie te Leuven, nabij onze katholieke Hoogeschool in 't jaar 1857 gesticht door drie Amerikaansche

bisschoppen, met toelating der bisschoppelijke overheden van België. Deze moeder van missionarissen heeft honderden priesters naar Noord-Amerika gezonden, die er meest in het Westen en het Zuiden der Vereenigde Staten voor den voortgang van den godsdienst geijverd hebben en nog ijveren. Het huis gaat immer voort in zijn heilzaam werk onder het bestuur van den Z. eerw. kanunnik De Becker, professor aan de Hoogeschool. Nevens de seminariën bestaan nog vier katholieke Hoogescholen : die van Washington, in 1889 gesticht, het Georgetown College en het Creighton College van de Jezuieten, en het Notre-Dame College van de Heilig Kruispaters in Indiana. In de katholieke Universiteit te Washington bestaan de faculteiten van godgeleerdheid, van wijsbegeerte, van wetenschappen en van rechten. Deze zijn tamelijk goed ingericht, maar lijden nog door gebrek aan studenten en ook aan geldmiddelen. Verleden jaar telden zij te samen omtrent 150 leerlingen, waaronder vele toebehooren aan verschillige kloosterorden, die hunne studiehuizen nabij de Universiteit geplaatst hebben. Om de noodige onkosten te bestrijden heeft Z. H. Pius X eene jaarlijksche kollekte, in navolging van die in België, voor den tijd van tien jaar toegelaten. Men hoopt het gesticht nu sneller te zien vooruitgaan.

XLIV. — **Georgetown College en Creighton College.**

Het Georgetown College, ook te Washington gelegen, heeft sedert eenige jaren de rechten en de geneeskunde gevoegd bij de studie der klassieken en der wetenschappen, welke het sedert 1789 onderwees. Het heeft een voldoend getal studenten. Te Omaha (Nebraska) hebben de Jezuieten nog het Creighton College, waar eene faculteit van geneeskunde bestaat.

XLV. — **Universiteit van Notre-Dame.**

Notre-Dame University bezit, buiten de gewone leergangen in klassieke talen en wijsbegeerte, beginnende fakulteiten voor hoogeschool-studiën. Het telt gezamenlijk 800 studenten die in 't gesticht thuis liggen.

XLVI. — **Universiteit van St-Louis.**

Men mag hier nog bijvoegen de St-Louis University, van de Jezuieten, die ook met hoogere studiën en met het onderwijs der geneeskunde een begin heeft gemaakt. Zij telt 137 scholastieken en 778 leeke studenten.

XLVII. — **Niet-katholieke Hoogescholen.**

Deze katholieke sterkten der wetenschap zijn niet meer dan de vier man van een kaporaal tegenover het buitengewoon getal protestantsche en unsektariaansche regimenten van hoogescholen met overvloedige fondatiën, en soms met milde hulp van Staat en Stad, of ongeloofelijk groote giften en bezetten van bijzonderen. Harvard in Massachusetts en Yale in Connecticut zijn befaamd om hunnen rijkdom, waar nog jaarlijks bijkomt, en hun aantal geleerde professors. De nieuwe Universiteit van Chicago heeft van J. D. Rochefeller alleen over 60.000.000 franken ontvangen, terwijl de Leland-Stanford Universiteit van San-Francisco in het leven gekomen is door het reusachtig bezet van 134.000.000 dollars, door wijlen senator Stanford daartoe bestemd. Wat ons Belgen leed doet is dat de protestantsche De Pauw Universiteit, in Indiana, gesticht werd door eenen Gentenaar. Karel De Pauw, die in de achttiende eeuw naar Amerika verhuisd was. Laat ons hopen dat de toekomst een beter lot voorbehoudt aan het Katholiek onderwijs in de Vereenigde Staten.

XLVIII. — **Gestichten van liefdadigheid.**

Waar de Kerk in uitmunt, dat is in hare gestichten van liefdadigheid van allen aard. Hospitalen voor kranken, Godshuizen voor ouderlingen, weezen, stommen, blinden, gevallenen, bestaan met honderden en de inwoners ervan worden teederlijk bezorgd door broeders en zusters van dozijnen kloosterlijke orden. Hier ook nog werkt de Staat met zijne eigene rijkelijk

gebouwde, ingerichte en betaalde instellingen de katholieken tegen, doch niet zoozeer als in het onderwijs. Zelfs zijn er veel Staten waar de katholieke hospitalen en godshuizen uit de openbare schatkist rechtstreeks of onrechtstreeks geholpen worden. In sommige genieten zij geene voorrechten.

De almanak voor 1904 geeft in zijne algemeene lijst 250 weezenhuizen op met 36.641 kinderen en 741 andere liefdadige gestichten.

XLIX. — **Kloosterlijke ordens.**

Voor onderwijs en liefdadigheid is natuurlijk een leger van dienaars en dienaressen noodig, welke zich uit liefde tot God en den naaste vrijwillig en in de wereld onbeloond zonder voorbehouding aan die werken toewijden. Deze zijn de leden der kloosterorden, welke onder het vaandel der vrijheid zich hier zoo menigvuldig nedergezet of ingesteld hebben en zoo snel zijn aangegroeid. Volgens de onvolledige opgaven, in den « Catholic Directory » van 1904, beloopen de kloosterlingen tegenwoordig in de Vereenigde Staten : Priesterordens, ofwel priesters alleen, ofwel priesters en broeders, te samen : 7.300. Broeders alleen : 1.820. Zusters, nu eens opgegeven met novitiën en postulanten, dan weer alleen geprofeste : 56.500.

L. — **Katholieke pers.**

De katholieke pers is tamelijk goed vertegenwoordigd, maar verre nog van de macht bekomen te hebben die zij in Europeesche landen bezit. Zoo is er nog niet één dagelijksch Engelsch nieuwsblad. Men is sedert lang aan het beramen om er een of meer te stichten ; maar de kosten zijn te groot ofwel men beschikt over de mannen niet om met de wereldlijke monsterbladen te kunnen wedijveren. Er zijn eenige Duitsche, Fransche, Poolsche en Boheemsche katholieke dagbladen, maar die tellen niet voor het algemeen publiek. Er bestaan 90 maandelijksche of drijmaandelijksche uitgaven, maar vele daaronder zijn weinig belangrijk ; er bestaan 142 veertiendaagsche

en wekelijksche. Jaarlijks verschijnen nog al boeken in Amerika zelve geschreven; doch het grootste getal komen uit Frankrijk en uit Engeland.

LI. — Katholieken vergeleken met protestanten.

Het katholiek leven, zoo men ziet, sluimert niet in de Vereenigde Staten gelijk in Latijnsch Amerika, waar echter ook sporen van opbeuring te merken zijn. Verkleefd aan hunne geestelijke plaatselijke overheden, gehoorzaam aan den Heiligen Stoel, vrijgevig aan priesters, kerken en kloosters, staan de Amerikaansche geloovigen vóór eene veelbelovende toekomst. Welke is de toestand, vergeleken met hunne niet-katholieke medeburgers?

LII. — Protestantsche sekten.

Wij hebben reeds gezegd dat omtrent 10 bewoners op 55 der gezamentlijke bevolking katholiek zijn. In de Staten bestaan er daarenboven ten minste 150 christene sekten, die te samen omtrent 19.000.000 kommunikanten tellen, dat is leden die eene belijdenis van geloof afgelegd hebben. De katholieken, rekent men op deze wijze degene die meer dan vijftien jaar oud zijn, hebben rond de 10.000.000 kommunikanten. Na hen komen :

Methodisten, 18 sekten . . .	6.084.755	kommunik.
Baptisten, 13 sekten.	3.629.387	»
Lutheranen, 21 verdeelingen	1.745.588	»
Presbyterianen, 12 sekten. .	1.635.016	»
Episkopalen, 2 sekten. . . .	767.334	»

en zoo voorts, verminderende, tot dat men sekten aantreft die maar 8 leden tellen als bijvoorbeeld de Harmony Communisten.

LIII. — Niet-kerkelijke Amerikanen.

Dus zijn er, de kinderen medegerekend, bij de veertig millioenen Amerikanen, christen en protestantsch met den naam, die geene stellige bewijzen hunner godsdienstige gevoelens betoonen en weinig

beter zijn dan ongeloovigen. En zelfs hoevelen, onder degenen die zich door geloofsbelijdenis bij de eene of de andere kerk aansluiten, zijn er niet die ofwel gansch onwetend zijn op het punt van hare leering ofwel ten volle onverschillig. De Drijvuldigheid, de Godheid van Christus, de Menschwording, al de Sakramenten, worden maar door te veel predikanten zelven geloochend of in twijfel getrokken. Amerika is nog op zekere wijze christen door zijne gebruiken, door zijne wetten, door zijnc samenleving op oude katholieke overlevering gegrond, maar het daalt klaarblijkelijk af naar het heidendom. De eenige redding die mogelijk is, moet komen uit den katholieken deesem, die het ongetwijfeld in vele wijzen reeds doet opstijgen.

LIV. — **Indianen.**

Hier nog een woord over de Indianen en de Negers, de vertegenwoordigers in de Vereenigde Staten der oude Amerikanen en der ingevoerde zwarten van Afrika.

Van de Indianen rekent men dat er nog omtrent 250.000 te vinden zijn, bijzonderlijk in het Westen en in het Indiaansch Territory. Men mag zeggen dat ongeveer 100.000 katholiek zijn en de overige protestantsch of heidensch. Er wordt veel gedaan voor de bekeering der laatsten ; maar nu dat sedert tien jaar het algemeen bestuur de toelagen aan de Indiaansche scholen onttrokken heeft, leveren deze pogingen groote zwarigheid op. Jaarlijks wordt er voor die scholen en de missiën onder de negers eene algemeene omhaling gedaan in de kerken, die wel eenigszins helpt maar toch niet genoeg.

LV. — **Negers.**

De negers, kleurlingen van alle schakeeringen, zijn ongeveer 10.000.000 in getal ; slechts 150.000 daaronder zijn katholiek. De andere zijn ofwel terug gevallen in het heidensch Vaudoismus (omtrent 3.000.000), ofwel hebben zij zich aangesloten bij de sekten der methodisten en der baptisten, die maar

weinig geloofspunten en regels van zedelijkheid voorschrijven. Het zingen en roepen der verzamelingen en het woeste prediken hunner ministers lokken die eenvoudige zielen aan. Er zijn nu priesters, twee gekleurde onder hen, die zich uitsluitend aan den dienst en de bekeering der arme zwarten toewijden.

LVI. — Moeder Katharina Drexel.

Een gelukkige bijstand der missiën bij de Indianen en de Negers is Moeder Katharina Drexel, stichtster en overste der Zusters van het H. Sakrament. Deze goede kloosterlinge besteedt hare reusachtige fortuin van misschien 40.000.000 frank aan het onderhouden en verspreiden der zendingen.

LVII.

Algemeen tafereel van het katholicismus in 1903.

Om deze schets te volledigen, laten wij hier een bondig tafereel volgen der bisdommen in de Vereenigde Staten, met het jaar hunner oprichting, naam en geboorteland hunner herders en het getal priesters, kerken en geloovigen op het einde van het jaar 1903 :

Bisdom	Opgericht	Bisschop	Geboorteland	Priesters	Kerken	Geloovigen
Baltimore	1789	Gibbons Kardinaal-Aartsbisschop	Amerika	396	176	250.000
		Curtis Wijbisschop	Amerika			
Boston	1808	Williams Aartsbisschop	Amerika	543	221	700.000
		Brady Wijbisschop	Ierland			
Chicago	1843	Quigley Aartsbisschop	Canada	619	316	1.000.000
		Muldoon Wijbisschop	Amerika			
		Mc Gavick Wijbisschop	Amerika			

Bisdom	Opgericht	Bisschop	Geboorteland	Priesters	Kerken	Geloovigen
Cincinnati	1821	Elder Aartsbisschop	Amerika	294	181	200.000
		Moeller Hulpbisschop	Amerika			
Dubuque	1837	Keane Aartsbisschop	Ierland	218	202	100.000
Milwaukee	1843	Messmer Aartsbisschop	Zwitserland	349	293	290.000
New-Orleans	1793	Chapelle Aartsbisschop	Frankrijk	232	199	450.000
		Rouxel Wijbisschop	Frankrijk			
New-York	1808	Farley Aartsbisschop	Ierland	754	289	1.200.000
		Cusack Wijbisschop	Amerika			
Oregon City	1846	Christie Aartsbisschop	Amerika	70	85	40.000
Philadelphia	1808	Ryan Aartsbisschop	Ierland	477	230	475.000
		Prendergast Wijbisschop	Ierland			
St-Louis	1826	Glennon Aartsbisschop	Ierland	442	179	220.000
St-Paul	1850	Ireland Aartsbisschop	Ierland	258	252	230.000
San-Francisco	1853	Riordan Aartsbisschop	Canada	273	149	225.000
		Montgomery Hulpbisschop	Amerika			
Santa-Fé	1850	Bourgade Aartsbisschop	Frankrijk	68	42 en meer	133.000
		Pitaval Wijbisschop	Frankrijk			
Albany	1847	Burke	Ierland	195	151	145.000
Alton	1853	Ryan	Amerika	152	140	75.000
Altoona	1901	Garvey	Amerika	65	66	50.000
Baker City	1903	O'Reilly	Ierland	14	7?	2.350
Belleville	1887	Janssen	Duitschland	99	108	50.000
Boise	1868	Glorieux	België	31	45	12.000
Brooklyn	1853	Mc Donnell	Amerika	342	154	500.000
Buffalo	1847	Colton	Amerika	258	151	194.797
Burlington	1853	Michaud	Amerika	83	91	70.000
Charleston	1820	Northrup	Amerika	22	29	8.500
Cheyenne	1887	Keane	Ierland	17	26	7.000
Cleveland	1847	Horstmann	Amerika	296	287	300.000
Columbus	1868	Hartley	Amerika	132	107	56.000
Concordia	1887	Cunningham	Amerika	53	89	22.445
Covington	1853	Maes	België	78	80	48.225

Bisdom	Opgericht	Bisschop	Geboorte-land	Pries-ters	Ker-ken	Geloovi-gen
Dallas	1890	Dunne	Amerika	53	70	30.000
Davenport	1881	Cosgrove	Amerika	121	138	70.000
Denver	1868	Matz	Elzas	111	146	70.000
Detroit	1833	Foley	Amerika	205	201	191.450
Duluth	1889	Mc Golrick	Ierland	53	77	50.000
Erie	1853	Fitz Maurice	Amerika	130	135	70.000
Fall River	1904	Stang	Duitschland	98	54	100.000
Fargo	1889	Shanley	Ierland	75	146	52.000
Fort Wayne	1857	Alerding	Amerika	199	156	80.000
Galveston	1847	Gallagher	Amerika	71	67	40.000
Grand Rapids	1882	Richter	Duitschland	104	165	121.000
Green Bay	1868	Vacant		164	207	125.000
Harrisburg	1868	Shanahan	Amerika	78	83	50.759
Hartford	1843	Tierney	Ierland	283	188	275.000
Helena	1884	Vacant		53	65	50.000
Indianapolis	1834	Chatard	Amerika	201	182	106.573
		O'Donaghue Hulpbisschop	Amerika			
Kansas City	1880	Hogan	Ierland	95	68	52.000
La Crosse	1868	Schwebach	Luxemburg	165	236	112.000
Lead	1902	Stariha	Oostenrijk	18	26	10.000
Leavenworth	1877	Vacant		112	98	30.000
Lincoln	1887	Bonacum	Amerika	60	121	30.000
Little Rock	1843	Fitzgerald	Ierland	46	68	13.000
Louisville	1808	Mc Closkey	Amerika	169	143	100.000
Manchester	1804	Vacant		117	95	104.000
Marquette	1853	Eis	Duitschland	70	86	80.000
Mobile	1824	Allen	Amerika	88	66	25.000
Monterey et Los Angeles	1850	Conaty	Ierland	118	75	65.000
Nashville	1837	Byrne	Ierland	44	38	29.500
Natchez	1837	Heslin	Ierland	36	75	21.499
Natchitoches	1853	Vacant		28	38	32.000
Nesqually	1850	O'Dea	Amerika	82	109	65.000
Newark	1853	O'Connor	Amerika	275	158	310.000
Ogdensburg	1872	Gabriels	België	115	136	83.000
Omaha	1857	Scannell	Amerika	215	165	66.000
Peoria	1877	Spalding	Amerika	186	217	123.500
Pittsburg	1843	Phelan	Ierland	375	247	300.000
		Canevin Hulpbisschop	Amerika			
Portland	1855	O'Connell	Amerika	113	101	105.619
Providence	1872	Harkins	Amerika	124	61	190.000
Richmond	1821	Van de Vyver	België	52	50	30.000
Rochester	1868	Mc Quaid	Amerika	142	122	110.000
Sacramento	1886	Grace	Ierland	50	85	40.000
St-Augustine	1857	Kenny	Ierland	42	38	16.500
St-Cloud	1889	Trobec	Oostenrijk	118	100	44.000
St-Joseph	1868	Burke	Amerika	54	59	20.000

Bisdom	Opge-richt	Bisschop	Geboorte-land	Pries-ters	Ker-ken	Geloovi-gen
Salt Lake	1886	Scanlan	Ierland	19	20	10.000
San-Antonio	1874	Forest	Ierland	74	73	78.000
Savannah	1850	Keiley	Amerika	47	28	21.000
Scranton	1868	Hoban	Amerika	191	180	200.000
Sioux City	1902	Garrigan	Ierland	95	116	50.000
Sioux Falls	1889	O'Gorman	Amerika	80	133	45.500
Springfield	1870	Beaven	Amerika	271	152	260.000
Syracuse	1886	Ludden	Ierland	101	94	115 000
Trenton	1881	Mc Faul	Ierland	136	143	85.000
Tucson	1868	Granjon	Frankrijk	27	47	40.000
Wheeling	1850	Donahue	Engeland	66	93	25.000
Wichita	1887	Hennessy	Ierland	70	112	25.450
Wilmington	1868	Monaghan	Amerika	41	40	28.000
Winona	1889	Cotter	Ierland	90	109	55.000
Vik. Apost. Brownsville	1874	Verdaguer	Spanje	25	47	68.000
Vik. Indiaansch Territory	1891	Meerschaert	België	54	83	24.265
Vik. Noord Karolina	1868	Haid	Amerika	27	32	4.600
Prefekt. van Alaska	1894	Rene Prefekt		18	13	9.500
				13.265	11 186	11.899.781

Met het oog op de bevolking moet men bemerken dat in geene bisdommen het totaal overdreven is, terwijl in vele het verre onder de werkelijkheid blijft, omdat niet weinig priesters niet al hunne onderhoorigen kennen of ze zelfs niet als katholieken willen opgeven wegens de nalatigheid of onverschilligheid van deze. Ook geven sommige bisschoppen het getal op, niet zooals het nu is, maar zooals het was vóór vijf, acht of tien jaren. Daarom is het dat men gerust het totaal van 11.899.781 met een of twee millioen mag vergrooten; zoodat het vermoedelijk getal katholieken in de Vereenigde Staten tot omtrent de 14.000.000 beloopt.

H. Gabriels

Bisschop van Ogdensburg.

DE KLEINE DIEVEGGE

EEN VERHAAL VAN

ROBERTO BRACCO (*)

Hij had dien nacht in den kring gespeeld en hij had gewonnen. Ook meende hij zeer goed gewerkt te hebben en zijne ziel baadde in eene blijde opgeruimdheid. Den kring verlatende besloot hij eene wandeling te doen door de eenzame straten. Hij zou te voet, op zijne verlakte schoenen naar huis keeren, al had een langzame en aanhoudende regen de straten van Napels met modder bedekt; ja, hij zou te voet naar huis gaan en de zwarte waterloopen trotseeren. Het had nu opgehouden met regenen, doch de looden hemel daalde nog tot aan de daken der huizen, verlicht door het bleeke schijnsel der zeldzame lantarens, en de lucht bleef bezwangerd met waterdampen die lijmig schenen. Ondanks alles, nogtans, lachte die wandeling hem toe. Zoo op goed valle het uit als een bedelaar in den nacht rondwandelen, met tien duizend lire op zak,

(*) De heer Roberto Bracco wordt aanzien als een der beste schrijvers van het jonge Italië. Hij is vooral gekend als tooneeldichter. Zijne stukken getiteld *Maschere*, *Infedele*, *Il Trionfo* hebben in zijn land en elders bijval gevonden.

De kleine Dievegge is getrokken uit een zijner novellenbundels met naam : *Il diritto dell' amore* (Het recht der liefde). De heer Bracco heeft er een thema in ontwikkeld dat ook het onderwerp vormt van zijn drama : *Sperduti nel bujo* (In de duisternissen verloren) dat voor een paar jaren in Italië nog al ophef maakte.

E. L.

was dat geen onbekende wellust voor een lekkerbek? Een nachtrijtuig welks wielen knarsten volgde hem eenigen tijd; maar hij onthield zich een antwoord te geven op de vervelende aanbiedingen van den slaperigen koetsier, zoodanig dat deze eindelijk onder 't brommen van eene godslastering de teugels aantrok wat het paard deed wankelen en stilstaan.

Markies Riccardo Oderisi liep de Chiajastraat op, trok de Toledostraat door en sloeg den eindeloozen darm in, welke zich uitstrekt van de Maddalonistraat tot Forcella, vol hijgend leven gedurende den dag, vol schaduw en geheimenis zoolang de nacht duurt. De markies bewoonde zijn eigen paleis. 't Was een geleeg uit den tijd van Anjou, een dier groote en sombere gebouwen zooals men er nog tegenkomt in dien wilden doolhof van het oude leenroerige Napels, waar ze, op den draai van vervallen en onheilspellende straten hunne verdachte schaduwbeelden afteekenend, de beweeglooze en hardnekkige spoken schijnen van eene verdwenen wereld.

Even na de Ste Clara-kerk te zijn voorbijgegaan, bewoog zich een pak lompen in menschengedaante vóór den gelukkigen man. Dit pak lompen kwam uit een donker straatje zonder uitgang, waar eenige halfverteerde stukken hout te rooken lagen op de assche van een brandstapeltje. Van koû verkleumde vagebonden hadden dit ellendig vuur zeker ontstoken om zich te verwarmen. Opeens brak de scherpe stem van de in lappen gehulde bedelares de drukkende stilte en verdreef de eenzaamheidsbetoovering waarin de luim van den markies zich bedwelmde. Hij kende ze goed, de schrille stem dier doolster, welke hem altijd en overal, zoo gauw zij hem gezien had, op de hielen

liep en hem vervolgde met hare hinderlijke volharding.

« Mijn klein heerke »! zegde zij, « mijn klein heerke! Mijn klein heerke! mijn schoon klein heerke »!

« Genoeg, verwijder u »! sprak de markies.

De bedelares had hem nooit om eene aalmoes gevraagd en nooit had hij de moeite genomen haar een duit toe te werpen. Hij erkende het bestaan van armen niet. Hij bekloeg hen niet en bekloeg evenmin hunne kinderen. De honger, dacht hij, is eene voorzienigheid voor hen die veroordeeld zijn ellendig te leven. Hij doet hen minder lang lijden, daar hij aan hunne vernietiging arbeidt. De stuiver dien men als aalmoes geeft verdrijft den honger, maar vermeerdert het getal hongerigen. Dat was de zeer rechtzinnige meening van den markies en eene meening, dacht hij, die volkomen welwillend was.

« Mijn klein heerke, mijn schoon klein heerke, stap zoo niet door, loop zoo niet ».

« Welnu, wat wilt gij? Ga weg! ga weg »!

Hij verhaastte zijnen stap, maar de bedelares achtervolgde hem door de smerige waterplassen, terwijl ze in haren loop onder de bloote voeten het slijk deed omhoog spatten en de broek van den edelen markies besmeurde. En hare gelijkmatige stem herhaalde steeds de zelfde woorden :

« Loop zoo niet! Wacht, mijn schoon klein heerke, wacht ».

« Als gij u niet weg pakt, zal ik u mijnen stok doen voelen », zegde hij.

« Loop zoo niet, mijn schoon klein heerke. Ga deze straat niet door. Wat verder zijn er moordenaars ».

« 't Is gelijk. Laat me gerust »!

« Daar zijn moordenaars, moordenaars gewapend met messen. Zij zullen u bestelen, zij zullen u dooden ».

« Wat zegt ge? Wat zegt ge daar »?

« Zij zullen u bestelen, zij zullen u dooden », herhaalde de schrille eentonige stem, « ze zijn gewapend met messen, ze zullen u de keel afsnijden »...

« 't Is al wel voor den drommel » !

Onder voorwendsel eene sigaret op te steken, was de markies blijven staan. De bedelaarster, heure gekruiste armen en vastgesloten vuisten tegen de borst drukkende alsof zij zich daardoor tegen de vochtige lucht dacht te behoeden, richtte snel hare stappen naar eene kromme steeg en ging voort met op den zelfden toon te smeeken :

« Langs hier, langs hier, mijn schoon klein heerke, kom met mij. Ik zal u den weg wijzen, ik, mijn schoon klein heerke, ik zal u naar uw huis brengen ».

« En hoe weet gij waar mijn huis ligt » ?

« Ik zal er u brengen, ik, naar uw huis ».

Ziende dat de markies bleef staan, strekte de bedelares, opgericht als eene schaduw in de schaduw, haren arm uit en met de hand wenkende herhaalde zij fluisterend de geheimzinnige woorden :

« Kom, maar kom dan ».

De markies onderscheidde in de duisternis niets dan de lijn van den arm en de beweging der kleine hand, die zich beurtelings plooide en ontplooide, niet ongelijk aan de vlerk van een vogel in het net gevangen gehouden. De markies trachtte het uitzicht van voorname onverschilligheid te bewaren dat hem eigen was, meer uit eerbied voor zichzelven dan om wille dezer kleine bedelaarster die hem vergramde. Doch

wat hielp het; 't was hem onmogelijk een gevoel van schrik te onderdrukken.

« Kom, maar kom dan. Ze zijn getweeën en ze maken zich gereed om u te bestelen en u te dooden ».

De meer en meer verdoofde stem der bedelares scheen tegelijk uit de zweetende muren, het slijk, de lucht, de duisternissen te komen. Vóór de schreden van den markies strekte zich de lange verraderlijke straat uit als een reusachtige omgekeerde trechter, waar de gele flikkering van eenige zeldzame lampen in den vochtigen dampkring lichte weerschijnen van spookachtige bleekheid wierp.

Hij stapte naast de bedelares en sprak :

« Welaan, ik volg u »!

Hoewel markies Riccardo Oderisi deze wijk van zijne geboorte af bewoonde, kende hij er slechts de voornaamste wegen van; en zonder de hulp der straatloopster, zou hij onvermijdelijk verdoold zijn in het nachtelijk net der armelijk verlichte steegjes. 't Was een ingewikkelde doolhof van op elkander draaiende wegen, van enge trappen, van smalle doorgangen met hooge muren voorzien van ontelbare vensters, balkoenen, deuren en gaten, die bij de minste schudding op elkander schenen te moeten storten. De bedelares evenwel gleed zoo licht als eene kat over de losse steenen en hoopen vuilnis, waarmede de baan bedekt was. Zij snelde voort op hare vlugge voeten terwijl hare lenige dunne beenen onder den korten lappenrok uitkwamen, haar smal en buigzaam lijf naar voren helde en het verwarde haar in dikke vlechten rond hare ooren en tot in den nek fladderde. Zij snelde aldus verder, voor den markies uitgaande die den stap verlengde om haar te volgen. Nu en dan, stiet hij ergens

tegen, op gevaar af te vallen. Hij herstelde zich al klagend gelijk een kind en zette opnieuw zijnen weg voort.

« Gij kent de richting toch, klein meisje »? vroeg hij twee of drie keeren.

« Kom maar met mij meê, mijn schoon klein heerke. Ik breng u thuis ».

En dan zwegen ze.

Aan de groene zonneblinden van een venster op de eerste verdieping en waar een zwak lampje blikkerde, kwam eene vrouw steelswijze zien.

« Psst! psst »!... klonk het.

En dan zuchtte zij. In de diepe stilte van den nacht deed die zucht markies Riccardo Oderisi huiveren. Maar de bedelares riep de vrouw toe :

« Zucht niet. Men kan u missen » !

In de nabijheid verhief zich een groot zwart kruis boven een armelijk altaar van verrot hout. Een verroeste zinken boog was boven het kruishout vastgemaakt, waartegen een naïef gekleurd en grof gebeiteld Christusbeeld, met afgemarteld lijf, vastgeklonken was door zware groene nagels. Eene brandende lantaren hing aan den nagel, die de over elkander geslagen voeten bijeenhield. Terwijl onze straatloopster de zuchtende vrouw antwoordde had zij het crucifix in 't oog gekregen, en zonder zich op te houden raakte zij even het uiteinde dier voeten aan en bracht vol vroomheid de hand aan de lippen. Bij de stralen van het licht glansden hare lokken gedurende een stond als goud en hare hemelsche naar boven gerichte oogen schitterden als een paar edelgesteenten in haar bezoedeld Bohemersgelaat. Zij begon te loopen en de markies volgde haar.

Zij kwamen uit in eene minder enge en donkere straat, waar zich Oderisi's paleis in zijne ontzaglijkheid verhief. Bij 't zien dezer muren voelde de markies zich herleven. Hij deed alsof hij geen haast meer voelde en vertraagde den stap om eene versche sigaret op te steken. Vervolgens klopte hij eenige afgemeten keeren met den knop van zijn stok op de zware poort zijner woning, en de lange baard van den ouden waakzamen deurwachter liet zich spoedig zien tusschen de twee vleugels die zich voorzichtig openden.

« Een oogenblik », zeide de markies tegen zijnen knecht.

En hij riep het meisje :

« Kom hier, neem dat ».

En in de gesloten vuist reikte hij haar eenige zilverstukjes toe.

De bedelares bleef echter, met den rug tegen eenen pijler van het tegenoverliggend paleis geleund, roerloos staan. In die houding geleek zij niet slecht aan een fijn uitgestoken steunbeeld.

« Maar wat beteekent dat? Neem aan » !

En de markies ging naar haar toe... Snel verborg de straatloopster de handen onder hare lompen, terwijl ze den markies vlak in de oogen bleef staren.

« Neemt gij dit geld, ja of neen » ?

« Neen, mijn schoon klein heerke. Ziehier uw huis, mijn schoon klein heerke ».

« Gij wilt dus niets aannemen » ?

« Ik wil niets ».

« En waarom » ?

« Ik weet niet ».

« Hebt gij geenen honger » ?

« Neen ».

« Hebt gij geene koû »?

« Neen ».

« Wilt gij niet naar de herberg gaan? Wilt gij niet slapen »?

« Neen ».

« En hoe leeft gij? Zoudt gij niet minder armoedig willen leven »?

« Ik weet niet ».

« En wat doet gij op de straat, over dag en 's nachts »?

Het meisje antwoordde nederig doch steeds met dezelfde gelijkmatige stem :

« Ik steel ».

« Gij steelt! En wat steelt gij »?

« Appelen, peren, indische vijgen, suikergebak, een stuk brood ».

« Anders niets »?

« En ik houd de wacht ook ».

« Zoo! gij houdt de wacht. En wie heeft u gewezen hoe men de wacht houdt »?

« De moordenaars. Zij die de voorbijgangers dooden om ze te kunnen berooven ».

« En wat geven zij u, die mannen? zeg eens »...

« Een stuiver, twee stuivers, een halve lire ».

« En dezen nacht moest gij loeren of ik voorbijkwam » ?

« Ja, mijn schoon klein heerke. »

« Welnu, ik zal ze naar de galeien doen sturen, die moordenaars. Waar zijn ze? Noem mij hunne namen?... Gaat ge mij hunne namen noemen? »

« Ik ken ze niet ».

« En waarom hebt ge mij niet in hunne handen overgeleverd? Waarom hebt ge mij verwittigd, mij »?...

« O, toen moeder nog leefde, stond zij elken avond op den hoek van het *Purgatorio ad Arco*-straatje en als zij u daar zag voorbij komen, zeî ze steeds tegen mij : « Zie dien schoonen heer eens. Is hij niet schoon? Dat is uw vader ».

« Ge zijt eene gekkin »! riep de markies ruw. « 't Is onnoozel wat ge daar vertelt. En gij herhaalt die domheid zonder ze te begrijpen! Ga weg, zeg ik u, ga weg! »

« Laat mij uwe hand kussen, mijn schoone heer ».

« Ga weg! zeg ik... dat is te zeggen, neen, wacht even... Wat voor een stiel oefende uwe moeder uit »?

« Ik weet niet. Zij stond elken avond op den hoek van het *Purgatorio ad Arco*-straatje »...

« En zij deed niets anders »?

« Neen, mijn schoone heer ».

« Begrepen!... En hoe heette zij »?

« Zij heette Assunta ».

En de markies onderzocht zijn geweten. Hij kwam tot het besluit dat hij, toevallig, nooit eene vrouw gekend had die Assunta heette. Dat hij er toch eene zou gekend hebben, die heuren naam had veranderd, dat scheen niet mogelijk. Alleen heldinnen van conventioneele romans toch veranderen haren burgerlijken staat. De markies glimlachte over zijne voorbijgaande ongerustheid en over het wonderlijk voorval dat de zonderlinge avonturen van dezen nacht bekroonde. Hij schokschouderde en hernieuwde zijn aanbod :

« Wilt gij dit geld, ja of neen? »

« Neen, mijn schoon klein heerke ».

« Dan is 't wel. Gij verveelt mij ».

Hij wierp de geldstukjes tusschen hare lompen, zoodat de meesten in de modder vielen. Dan sprak hij tot besluit :

« Luister, indien ik u in deze straat nog rond zie zwerven, zal ik u doen aanhouden, u ook, reken er op ».

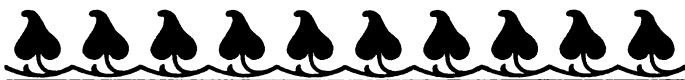
« Men heeft mij al zoo dikwijls aangehouden »!...

Hij verdween achter de twee vleugels die toegingen met een dof gerucht van iets dat in de verte valt, terwijl de bedelares als op de wijze eener cantilena hernam :

« Ik wil uwe hand kussen, mijn schoon klein heerke, ik wil uwe hand kussen, mijn schoon klein heerke ».

Op zijne slaapkamer gekomen, hief de markies Riccardo Oderisi de raampjes voor zijn venster op, ten einde door de glasruiten te kunnen zien of de straatloopster zich verwijderd had. De morgen grauwde. Sombere wolken werden langzaam voortgestuwd, de aarde scherende gelijk machtige rookzuilen die langs een onzichtbaar gewelf zouden trekken. De in nevel gehulde straat had veel gelijkenis met een breed stalen lemmer, buitengewoon lang in den valen dampkring. De bedelares stond nog altijd tegen haren pijler geleund, de groote engelachtig zoete oogen naar den hemel gewend. Bij dit gezicht deed de markies een stap achteruit. Hij liet de raampjes een weinig zakken om niet gezien te worden en wachtte nog met starenden blik, den neus tegen de ruit. Terwijl hij in zijne beschouwing verzonken was, kwam een grijsaard voorbij, die met groote moeite een karretje vol gebak achter zich voorttrok. Alsdan verliet de bedelares hare plaats. Gedurende eenige oogenblikken volgde zij het wagentje; dan nam zij eenen koek weg en vluchtte.

Hasselt. EUG. LEËN.

♣ ♣ ♣ ENGELAND EN CONGOSTAAT ♣ ♣ ♣

III

Talrijk zijn de protestantsche zendelingen in Midden-Afrika, en moesten hunne uitslagen berekend worden naar de rijke hulpmiddelen waar zij naar wensch over beschikken, dan viel er zeker geene vergelijking te maken tusschen hun beschavingswerk en den arbeid der katholieke missionnarissen. Daarover uitweiden valt in ons bestek niet. Vóór jaren reeds schreef Mgr. Wiseman over de onvruchtbaarheid der protestantsche missiën, en de apologetische schriften zelf hunner geloofsboden zullen er niet in slagen ons te overtuigen, dat zij althans *echt* en *duurzaam* werk verrichten. Dit blijkt zelfs niet uit de twee lijvige boekdeelen, ieder van 500 blz. groot, des Heeren Bentley : *Pioneering on the Congo, by the Rev. Holman Bentley*, hetwelk vóór een jaar of drij verscheen, en, uit zijn' aard, zou moeten voorstellen wat het Protestantisme al van 't beste heeft voortgebracht. Heer Bentley immers, die tot de « Baptist Mission » behoort, is een man met veel geleerdheid, naar het schijnt, een werker, een gezaghebbend zendeling. En zijn boek? Eene smaadrede tegen de katholieke Kerk en den Vrijstaat, een getuigschrift der enghartigste onverdraagzaamheid, al steekt vaak ons Protestantisme den hoorn zoo hoog op tegen de onverdraagzaamheid en de bekrompenheid der « Romanisten ». Leest daarover de brieven van Pater De Simpelaere, redemptorist-missionnaris in Congoland (cfr. *Le Mouvement antiesclavagiste*, 14e jaar, Mei 1902 en vlg.), en zegt me dan wat den voorrang heeft in Bentley : of de onbeschaamdheid van den lasteraar of de kwaadwilligheid van den nijdigaard. De thesis van zijn boek bepaalt zich bij deze zoutelooze, ware zij niet zoo boosaardige bewering : De katholieke priesters verrichten niets goeds in Congoland. — Ei lieve ! « Ik weet niet », aldus schrijft P. De Simpelaere (ibid., mei-nummer 1903), « waar Bentley gelezen » heeft, dat de katholieke Kerk het heidendom boven het

» Protestantisme verkiest, maar wat ik weet : dat een protes-
» tantsch missionaris, wiens naam ik in mijn vorigen brief
» opgaf, in onbewimpelde woorden (ten laste zijner geloofs-
» genooten) erkent hetgene Bentley aan de Kerk verwijt : « Op
» » die plaatsen waar de (protestantsche) scholen het bloeiendst
» » zijn, heeft wel is waar een aanzienlijk getal leerlingen het
» » heidendom verlaten, doch zonder daarom het christendom
» » te omhelzen, en thans zijn zij stijfhoofdige ongeloovigen,
» » die in hun gedrag nog slechter zijn dan de heidenen zelven.»
» Wat ik nog weet : dat Mr. Bentley en zijne metgezellen de
» veelwijverij toelaten, en dat hunne *nlongi* of geloofsleeraars
» dezelve met woorden en daden onderwijzen. Daar is zeker
» heerschap onder hen, die het Evangelie uitlegt leerende dat
» een mensch al zijne vrouwen mag behouden, indien zij allen
» naar zijne les komen luisteren : nu, zoo het schijnt, is het
» voornamelijk de geldpenning der vrouwen die den catechist
» ondersteunt ». — En die zelfde Bentley zal niettemin in de *Missionary Herald of the Bapt. Miss. Soc.*, febr.-numm. 1903, de onbeschoftheid nog verder drijven; hij beweert daar immers, dat de kath. missionarissen verre van iets goeds uit te werken, daarenboven nog veel kwaads aanrichten en eene verfoeilijke leering prediken... En zijne bewijzen? Geen enkel! Cfr. *Le Mouvem. des Missions catholiques au Congo,* novemb. 1903.

Dit moge ten voorbeelde gelden. De kath. Kerk moet wel diep als een scherpe doorn in 't oog van het Protestantisme steken, om zijne aanhangers tot zulk schreeuwend onrechtplegen jegens onze missionarissen aan te sporen. Ik zeg *onze*; want het zijn al Belgen, die het zaad van Christus' onvervalschte leering in Congoland verspreiden, en, daar hun ijver er naar streeft hunnen leerlingen, naar Christus' woord, in te prenten dat zij Gode moeten geven wat aan God toekomt en den Keizer wat des Keizers is, zoo valt het ook niet te verwonderen, dat die heldhaftige zendelingen samen met onze dappere officieren in den wrok der Engelsche geldduivels staan.

Ah! wat hemelbreed verschil tusschen den katholieken geloofsbode, die uit 's Pausen —, Christus' plaatsvervangers mond het eeuwenoude en immer-jonge woord ontvangt : « Ga,
» onderwijs alle volkeren, hun leerende onderhouden al wat ik
» u geboden heb... draag geen buidel noch reiskorf meê... en in
» wat huis gij ook mocht ingaan, zeg eerst : Vrede zij dezen
» huize... genees de kranken die in de stad zijn, en zeg tot hen :
» Het Rijk Gods is tot u genaderd. ! » (*Matth. 28; Luk. 10*)... wat oneindig verschil tusschen den katholieken zendeling, die,

trouwe beeltenis des goeden Herders, goed en bloed voor zijne schapen, och zoo'n arme schaapjes! veil heeft... en den huurling, berekenend tegen hoeveel zijn werk door Staat of maatschappij zal betaald worden!

Bij die vergelijking mogen wij een' stond wel verwijlen: meer dan eene les ligt er in opgesloten. Doch beter meen ik niet te kunnen doen, dan aan ooggetuigen zelven het woord af staan: Den 25 Februari 1904, schreef Pater O. Beel der missionarissen van Scheut uit Leopoldville naar zijn eerw. Pater Superior: « Wat den naiever der Engelschen betreft, » daar ben ik zeer gerust in, overtuigd dat de goede God de » dwaalleer niet zal laten zegevieren. Overigens dat optreden » der protestantsche dominees in de streek, gebeurt dat wel met » inzicht de uitbreiding van hunnen eeredienst te bevorderen? » Ik twijfel er sterk aan. Zoo niet, dan leg ik mij zelven niet uit, » waarom zij niet regelmatig die dorpen bezoeken. Daar zijn er » waar hunne catechisanten sedert bijna vijf maand den voet » niet meer gezet hebben. In de meeste andere dorpen ver» schijnen zij éénmaal ter week of ter maand, uitgenomen » nochtans eenige uitgekozen centrums, waar men dan beelte» nissen van 't groote Engeland en van zijn' Koning overvloedig » te zien krijgt, en waar de inwoners u zullen vertellen, dat het » groote Engeland sterker is dan Bula-matadi (de Staat), dat de » Engelschen den ijzeren-weg gelegd hebben, enz. Wat in die » posten aangeleerd wordt, is nog kluchtiger. Zij hebben geene » bepaalde godsdienstleer; de catechisanten doorbladeren hun» nen bijbel, kiezen hier of daar een' tekst, welken zij uitleggen, » maar wat voor uitleggingen! Gij zoudt u niet kunnen ver» beelden, dat zij van die ernstige protestantsche geloofsboden » uitgaan! Het is zoo iets « op zijn Demblon's ». ... Maar het» gene 't ergste van al is: in al de dorpen waar wij tegenover » elkander staan, is er eene systematische verdeeldheid: de » eenen zijn voor den Pater, in wien zij een' man van Bula» matadi erkennen; de anderen kiezen partij voor den Engelsch» man; dezen heeten zich zelven de « Baenglese », en de » dominees houden hen eenigszins voor Engelsche onderdanen » of ten minste toch voor lieden, geschikt om zonder moeite » geangliciseerd te worden. » — In een vorigen brief uit Kinshassa, in dato 15 Sept. 1903, had dezelfde Pater ons reeds eene beeltenis van twee dier protestantsche beschavers geschetst, en hunne onderduimsche kuiperijen ten blakke gelegd. Schoone typen van zelfopoffering! een « die voor alle bezigheid dagelijks » (uit Leopoldville) op eenen ezel naar de post of naar de han-

» delshuizen rijdt, om geld te trekken of uit te wisselen. Om de » zieken te gaan bezoeken vindt hij het veel te heet »; een andere, » opgeschikt lijk een echte gentleman... rijdt ook op een' ezel, » en trekt zoo van tijd tot tijd eens (uit Kinshassa) naar Leo. Te » Kinshassa zelf heb ik hem nog nooit elders gezien dan aan de » statie. » (1)

Luisteren wij nu naar Pater Van Hencxthoven der Soc. Jesu. In 't begin van Januari l. l. lazen wij in een' zijner brieven : « Ik ben overtuigd, dat die toeloop van (protestantsche) » missionnarissen, vreemd aan Congoland, den ondergang van » den Vrijstaat voorbereidt, en de overneming van Congoland » door België zal onmogelijk maken. Men gevoelt zeer wel, dat » in Congoland twee partijen ontstaan : die der Baenglese (de » Engelschen), en die der Bulamatadi (de Staat); de eerste, » door de protestantsche missionarissen van alle slag en natio- » naliteit vertegenwoordigd ; de tweede, door den Staat en de » katholieke geloofszendelingen, die allen Belgen zijn. Daar zijn » onder de bedienden van den Staat heeren van verschillende » nationaliteiten ; maar allen, zooals billijk is, beroepen zich op » den Staat, en worden door de inboorlingen onder de bena- » ming van Bulamatadi begrepen. Er verkeeren onder de pro- » testantsche missionarissen zekerlijk heeren van goede trouw » en met rechtschapen inzichten ; maar, zelfs vanwege zulken » nog, is de opvoeding, aan de kinderen gegeven, en zijn de » onderwijzingen, voor de zwarten gedaan, onvermijdelijk anti- » vaderlandsch uit ons oogpunt; edoch, zeer vaderlandsch, in » opzicht der Engelschen. Men heeft maar de kinderen die uit » hunne scholen komen, te hooren spreken : « De Vrijstaat, » België, dat zijn maar kleine opperhoofden, waar niet meê te » tellen valt; daar is maar één groot opperhoofd ter wereld, en » dat is Engeland. Zeker, wanneer wij den kinderen de » aardrijkskunde aanleeren, houden wij hun de waarheid voor. » Wij leeren hun, dat België een klein land is in vergelijking » met Engeland, Frankrijk, Duitschland en Rusland; doch daar » is leeren en leeren. Ons onderwijs zal nimmer den eerbied en » de onderdanigheid wegnemen, welke aan het wettig gevestigd » gezag verschuldigd is. » Ei! moest ooit een katholiek zendeling zóó dubbelzinnig, zóó snood op Engelschen koloniebodem te werk gaan! — En nog had die zelfde Pater

(1) Cfr. *Missiën in China en Congo;* XVIe jaarg., nr 4, April 1904.

Jezuïet, die lid is der Commissie (1), welke de Koning-Soeverein benoemde om de uitvoering der beschermingswetten, ten voordeele der inlanders uitgeveerdigd, na te zien, nog had hij naar zijn' missie-overste, den 13 Juni 1903, uit Wombali-Kwango, over die protestantsche apostelen geschreven : Na vermeld te hebben, dat hij aan Pater Banckaert, Superior en Apostolisch-Prefect der Kwango-missie, eenige afleveringen van protestantsche tijdschriften doen geworden had, voegde hij er bij : « In eene » dezer (febr.-numm. 1903 van den *Missionary Herald of the Baptist* » *Missionary Society*, bl. 80) kwam een brief van Bentley voor, » waarin deze zelfs ergerlijke leerstelsels aan de Paters Redemp- » toristen van Tumba toeschrijft. Ik hoop, dat onze Pater Prefect » het artikel aan de belanghebbenden zal meêdeelen, en dezen » naar behooren er zullen op antwoorden. In dien zelfden brief » wordt onze Pater Prefect voor een' « Astute Jesuit » uitge- » maakt. Waar heeft hij dien scheldnaam verdiend ? Tot nu had » ik nog zekere achting voor Bentley. Ik moet u zeggen, dat zij » thans diep gedaald is. Die protestantsche missionarissen » mogen dan dergelijke eerloosheden tegen de katholieke zen- » delingen schrijven en drukken, en wij, wij moeten zwijgen. » De protestantsche missionarissen beoogen en bewerken den » ondergang van den Congolandschen Vrijstaat. Men zal er » niets bij winnen met hen te ontzien. Daar worden euveldaden » in Congoland gepleegd; waar gebeurt dit niet ? Maar de Staat » spant al in wat hij kan, om ze te beteugelen. Wat eischt men » meer ? Ik ben der waarheid verschuldigd te verklaren, dat de » Staat, op den weg welken hij thans ingeslagen is, veel ten » voordeele der Negers doet, en dat derzelven rechten geëer- » biedigd worden. Ik spreek maar natuurlijk de visu over dat » gedeelte van den Staat, waar de evangeliseering ons van toe- » vertrouwd werd. Maar ik verneem toch van alle kanten, dat » de toestand overal dezelfde is waar het land regelmatig is » onderworpen. Ware de Staat schuldig, ik zoude 't weten te

(1) Die Commissie werd den 18 Sept. 1896 aangesteld. Werden er van benoemd drij katholieke leden : Mgr. Van Ronsle, Bisschop van Thymbrium en Apostolisch-Vicaris van Congoland; Pater Van Hencxthoven S. J., en Pater De Cleene der Congregatie van Scheut; — en drij protestantsche leden, missionarissen der Baptistsche secte : William H. Bentley, Dr. Sims en G. Grenfell. Door decreet van den 23 Meert 1901 werd zij andermaal heringericht; dezelfde leden werden herbenoemd; enkel werd Pater De Cleene door Pater Cambier vervangen.

» verklaren; maar die onrechtveerdige aantijgingen kan ik niet » lijden (1). »

Aantijgingen, zij worden talloos vanwege dat volk. Hebben zij dan met niets anders den tijd te slijten? Alzoo hield zeker eerwaarde J. W. Weeks, Engelsch missionaris te Monsembe, distrikt der Bangala, staande, dat langsheen den bevaarbaren Congostroom, van Stanley-Pool tot Bopoto, de inlandsche bevolking te niet gaat, en de stammen ontaarden ten gevolge der drukking vanwege het Congolandsch Bestuur door zijn stelsel van belastingen, uitvoeringen en boeten. Wat die beschuldiging bedoelt, gist men onmiddellijk. Zij werd echter met klem wederlegd door Mgr. Van Ronsle in een breedvoerig schrijven van den 14 Nov. 1903, naar het *Bien Public* gericht (2).

Eh! maar waarom geene andere dan katholieke getuigen ingeroepen?... Weest gerust, eerzame lezers. Wel weegt het woord dier kath. zendelingen zoo zwaar als dat van wie ook... doch luistert: andersdenkenden, die zelfs op hun vrijdenkerschap hoog gaan, zullen het priesterwoord onzer Belgische missionarissen bevestigen, en ons op hunne beurt den protestantschen missionaris in Congoland uitbeelden.

Niemand betwist het gezag van den Heer Buls, oud-burgemeester der hoofdstad, waar het zijne grondige kennis der Congokwestie betreft. Den 15 Juni 1903 belegde de *Union Syndicale*, die de keur der Brusselsche kooplui in haren schoot bevat, eene vergadering, en daarop werd de oorsprong der anticongolandsche beweging in Engeland besproken.

Naar het verslag der *Etoile belge* 's anderendaags meêdeelde, stelde de Heer Buls daar vast, dat die schuld op de protestantsche missionarissen ligt, ja te wijten valt « à des missionnaires » protestants lesquels, de l'avis même d'écrivains anglais, sont » obligés d'aiguillonner, en dénonçant de prétendues atrocités, » le zèle du public à qui ils demandent des souscriptions. » En het *Bulletin de l'Union Syndicale* van den 28 Juni 1903 drukte den tekst zelven van 's Heeren Buls' getuigenis over. Ik vertaal er uit: « Ik heb de redevoeringen gelezen van H. Samuel, van Sir » Kar. Dilke, van Sir J. Gorst, van M. Emmot. Ik heb bevon» den, dat zij niets anders deden dan de aanklagingen op» frisschen van de eerweerde Murphy, Sjöblom en Lloyd, waar

(1) Cfr. *Le Mouvement des Missions cathol. au Congo*, n° 9, sept. 1903; — n° 5, mai 1904, bl. 152.
(2) Heer Weeks' brieven verschenen in het *West African Mail*, nr des 23 Oct. 1903.

» al ruimschoots op geantwoord werd. Ik heb dan mij zelven » afgevraagd, hoe men die berekende opschudding zulker vrome » personnages uitleggen kon. Zoo ik daarover mijn persoonlijk » gevoelen meêdeelde, zoude mijn naam van vrijdenker en » mijne hoedanigheid van Belg dezelve kunnen doen verdenken. » Ik heb dan eene door-ieverige protestante en eene Engelsche, » die wonderwel West-Afrika kent, ondervraagd. Miss Mary H. » Kingsley heeft daarop geantwoord op de 321 blz. van haar » schoon en onpartijdig boek : *West African Studies*. Na zich met » kracht verzet te hebben tegen het nadeel, dat de philantro- » pen van Engeland en de (protestantsche) missionarissen van » Afrika aan de koloniale politiek van Groot-Britannië op de » westelijke kust van Afrika berokkend hebben, de eersten door » hunne onwetendheid van de toestanden op het zwarte wereld- » deel, de tweeden door hunne godsdienstige driftigheid, gaat » de uitstekende schrijfster voort : « Het ware onnoodig die » » twee soorten te willen scheiden, alhoewel ik ze voor ver- » » scheiden houd, en, zonder eenigen twijfel, maken zij uit » » hetgene men de partij der missiën noemt niet enkel in » » Engeland, doch ook in Duitschland. Ik meen, dat die » » samenwerking een overgroot nadeel aan de ware missiën » » veroorzaakt heeft. Aan die samenwerking schrijf ik toe die » » neiging (*to harp upon*) om naar gruwelen en geruchtmakende » » voorvalletjes te grijpen, neiging, welke de hedendaagsche » » missionarissen van die uit vroegere tijden onderscheidt. » » Verder legt Miss Kingsley uit, dat de missionarissen er toe » gebracht werden zulke houding aan te nemen, niet enkel ten » gevolge hunner verbintenis met de kamer-philantropen in » Engeland, maar ook uit reden der onverschilligheid van het » Engelsch volk, dat, ware 't niet door het verhaal van gedra- » matiseerde gruweldaden aangeprikkeld, niet inschrijven zou- » de; de schrijfster gaat voort getuigende : « Het kwaad, door » » de zoo te heeten missiën-partij bewerkt, is onberekenbaar ! » » Zij is de oorzaak onzer oorlogen in Afrika, niet vrijwillig, » » dat spreekt vanzelf, maar ingevolge verslagen uit tweede » » hand door de missionarissen verdraaid. »

Hoe 't nu echter aan boord gelegd, om het volk in Europa op te winden ?

Hierin is het Angelsaksisch Protestantisme effenaf venijnig, lafhertig boos. Wie hoorde niet gewagen van Consul Casements ontzettende lichtprenten ? Hij nochtans niet heeft dien handel uitgevonden. De eer komt aan de protestantsche zendelingen toe. In den loop der maand December 1901, vertelde een « kolonist »,

die zich gereed zeide te noemen, een zonderling nieuws in de *Gazette Coloniale* : « In September te voren uit Afrika terugkeerend op een Engelsch schip, kreeg hij twist met den kapitein, die staan hield, dat de Belgen gruwelijke dingen in Congoland bedrijven. Om zijne bewering te bevestigen, toonde de kapitein eene lichtprent, eene negerin met afgekapte handen voorstellend. Later vernam de « kolonist », dat die photographie voortkwam uit de protestantsche missie van Matoemba in Opper-Congoland. De Engelsche missionarissen hebben daar eene echte fabriek van opzienbarende lichtprenten ingericht, welke zij dan met heele vrachten naar hunne collega's van Matadi voortzenden; dezen, op hunne beurt, deelen ze uit op de schepen die voor Engeland reisveerdig liggen, maar zij vermijden zorgvuldig er rond te geven op de schepen die te Antwerpen aan wal moeten. Die « schrikkelijke bewijsstukken », wier geloofweerdigheid echter meer dan twijfelachtig is, landen alzoo door de zorg dier vrome missionarissen in Engeland aan, en, bij elke nieuwe levering, laten de Engelsche dagbladen niet na, tegen de barbaarschheid der Belgen in Congoland andermaal uit te varen. » — Die bekendmaking baarde in den eerste wat verwondering... Hoe ware zoo iet mogelijk! doch sedert wij de Presbyterianen in Washington en elders met hunne logenprenten tot bij Voorzitter Roosevelt zelven zien doordringen; sedert de Anglikaansche dweepzucht in stad en dorp zich vergaapt op lichtbeelden, die « het schrikbewind van Congoland » (1) en vooral zijnen Vorst doen haten en vervloeken, o neen! nu bevreemdt de onthulling der *Gazette Coloniale* ons niet meer... Hoe jammer, dat Judas' huichelend medelijden met den arme zijne lage hebzucht niet bergen kon! — Hij moet, vóór vier, vijf jaren reeds, scherp gezien hebben, de Congolandsche briefwisselaar van een liberaal nieuwsblad van Bergen, die, rond October 1899, aldus de protestantsche missionarissen aan de kaak zette : « De oorlog met Transvaal wordt » hier druk besproken, en algemeen is men ingenomen tegen de

(1) Nog onlangs, naar de *Times* vermeldt, trad op eene meeting te Londen, den 20 April l. l., zekere Dr. Guinness op met een schotschrift tegen den Vrijstaat, en zegt *Le Patriote*, naar den *Times*, « il donna lecture de son travail, accompagné » de projections lumineuses, sur le « règne de la terreur » au » Congo. »

De man had ook het bloedbad van Goeroe, maar even door de Engeslchen onder de Thibetanen aangericht, hierbij mogen voorstellen.

» kuiperijen der Engelschen. Wij kennen die Engelschen; wij » kennen ze door hunne protestantsche missionarissen, die » zich onder verschillende min of meer bijbelsche benamingen » vermommen, en bij die benaming een hoedanigheidswoord, » hetzij Engelsch of Amerikaansch, plekken. De protestantsche » missieposten zijn in nog al groot getal langsheen de stroomen » en rivieren ingericht, en zij bestaan daar met geen ander doel » dan om alles te bespieden. Het bewijs er van? Wel de » Engelsche en Baptistsche missionarissen evangeliseeren niets. » De zwarten spotten met hen. De meeste van die missiona- » rissen, buiten hun spionnenwerk, beoogen enkel koophandel. » Zij zijn betrokken in de verschillende factorijen en kantoren. » Zij stichten ook in Afrika een huishouden, maar hoe? Zij » koopen eene vrouw... van de straat, en gaan een huwelijk » aan tegeń 2 sh. en 6 p. Het spel heeft zijn' afloop in Afrika, » en dan, bij hun vertrek, och! niets gezien noch gekend! » Dat slag van volk schrijft uitermate veel in Europa. En » bestonde er in Congoland *un cabinet noir*, dan zou men te » weten komen, dat hunne brieven nooit van godsdienst ge- » wagen, maar veel van politische zaken. Men zou daar reeksen » aanklagingen in lezen tegen den Vrijstaat, tegen zijne bedien- » den, tegen onze kooplui, met één woord, tegen alles wat » noch Engelsch noch Amerikaansch is. » En de schrijver van dien brief eindigt met de volgende gestrenge woorden : « Zie, » ik kan over bedoelde missionarissen geene andere verklaring » geven dan : Altemaal kerels gelijk Stokes, d. i. gemeene han- » deldrijvers, lieden die van de gulle gastvrijheid, hun in een » land geschonken, gebruik maken om dat land te verraden en » wapenen aan deszelfs vijanden te leveren! »

Ah! streng, uiterst streng is dat vonnis, en nog door iemand die zijn ordewoord in geene kerksacristij ging vragen, is dat vonnis geveld! Tot den verachtelijken dienst van speurhonden afgedaald zijn die trotsche gentlemen, die verwaande grootsprekers, waar het enkel te pas komt met machtspreuken en laster in 't strijdperk te treden. Edoch, waar het daden geldt, o wat beschaamt de onbaatzuchtige naastenliefde des katholieken zendelings de bezoldigde onverschilligheid des bijbelventers! Hoeft ge bewijzen? De wereld is er vol van, en omdat juist die heldhaftige naastenliefde het innerlijke en dagelijksch leven in de katholieke Kerk is, knarsetandt het ongeloof waar het onmachtig is, en viert het door geweld en onrecht zijnen haat bot, waar het naar believen over de macht beschikken kan.

Die christene naastenliefde der katholieke Kerk grijpt dieper in de herten dan wat ook de moderne beschaving zal verzinnen; door innemende zachtmoedigheid bewerkt zij wonderen, die de macht hare onmacht doen erkennen, en men heeft de woorden van Maarschalk Mac-Mahon niet vergeten, toen hij bestuurder van Algerië was, en van Kardinaal Lavigerie getuigde : « De Kardinaal bewerkstelligt meer voor de bescha- » ving met twintig zijner Witte-Paters dan wij met een geheel » regiment ». De ondervinding aller dagen logenstraft die hulde niet, en de kreet die onvrijwillig aan een ongeloovig officier in Congoland onlangs ontsnapte, toen hij getuige was der edelmoedige zelfopoffering onzer priesters en kloosterzusters aldaar : « O waarom zijn het van de onzen niet ! » die kreet bekrachtigt eens te meer wat ook het oprecht gemoed van den Franschen veldheer niet verzwijgen kon.

Hier ware 't de plaats met den lezer eene omreis door Midden-Afrika te doen, en onze Belgische missionarissen beurtelings te volgen op hunne beschavingstochten : de Paters der Congregatie van 't Onbevlekt Hert van Maria (Scheut), de Redemptoristen, de Trappisten, de Norbertijnen, de Priesters van het H. Hert, de Jezuïeten en de Witte-Paters der Congregatie van Kardinaal Lavigerie, en daarbij de Zusters van Liefde (Gent), de Franciscanessen van Maria (Gooreind), de Zusters van 't H. Hert van Maria (Berlaar), de Zusters van St. Jozef (Helden - Panningen)... edoch, elders past het beter over de werking van elke dier heldenscharen uit te weiden. Eilaas ! waarom wordt zoo vaak hun iever met verlamming geslagen bij gebrek aan ondersteuning en hulpmiddelen ? waarom moet zoo dikwijls hun apostelhert spijt en tranen van onmacht verkroppen ? Want het moet gezeid, arm leven is het en nood en ontbering, dat onze missionarissen lijden in vergelijking met de verbazend groote hulpmiddelen, die den Engelschen en Amerikaanschen Protestanten worden opgestuurd. Doch des te edeler is hun moed, des te lofweerdiger het werk hunner vlijt en zelfopoffering. Leest hunne brieven : hoe aandoenlijk ! hoe opbeurende tevens ! zij mogen onder de schoonste bladzijden gerekend onzer moderne geschiedenis ; zij leggen getuigenis af van de edelmoedige inborst van ons volk, van zijne schranderheid, van zijn' moed, van zijne taaiheid en levenskracht. Al te licht worden die stukken onverschillig ter zij' geschoven ; zij zijn nochtans mede een sprekend bewijs der ongekrenkte, oude en altijd jonge levensfrischheid onzer Kerk. Pas eene maand geleden las ik het verslag van Pater Huys over eene omreis in

Oeroea-land (1). Hoe treffend, wellicht buiten zijne weet, hoe vol beteekenis hetgene hij over zijne gulle ontvangst in de Loekoeloe-missie zoo eenvoudig nederschrijft : « Men zoude in » hen die menscheneters niet meer herkennen, die, bij de ver- » schijning der eerste missionarissen, hunne evenmenschen » doodden, om er afschuwelijke eetmalen meê te bereiden. De » eerste dagen waren onze medebroeders het mikpunt hunner » bedreigingen en verwenschingen ; heden zijn zij het voorwerp » hunner dankbaarheid en eerbiedigheid ». In dat opzicht is Loekoeloe de weersplete maar van alle dorp, waar de zendeling zijn kruis neêrplant... Sloeg men een aandachtiger blik op zijn onvermoeibaar ieveren, hoevelen die, gelijk de Algemeen-Bestuurder in P. Banckaert's schole, met geestdrift zouden herhalen : « Al wat wij hier zien is eene echte ontdekking; 't zijn al dingen wier bestaan wij niet eens vermoedden (2) ». — Toen, vóór drij, vier jaar, de Heer Dardenne, dien men zeker aan de Kerk niet zal verkocht wanen, van zijne reis uit Afrika terugkeerde, werd hij door den opsteller van een anti-katholiek dagblad van Brussel ondervraagd. Met den grootsten lof liet hij zich uit over de Witte-Paters en over de Zusters van O. L. V. van Afrika, en wat hij over hen zegt, herhaalden tal van reizigers over al de andere Belgische missionarissen, en met reden : « De Paters, sprak hij, zijn om beurten landbouwer, » schrijnwerker, smid, metser, bouwmeester, bakker. Zij zijn » vrederechter en geneesheer. Zij leggen kalkovens aan, bakken » steenen, richten monumenten op zooals de zeer schoone » romaansche kathedraal van M'Pala, de kerk van Boudewijn- » stad in gothischen stijl... Het zijn voorbeeldige hoveniers... » Ge moest de bedienden van den Staat over hen hooren » spreken!... De Paters hebben des te meer verdiensten nog, » daar zij maar over geringe hulpmiddelen beschikken, zeer » geringe. En ik ben zeker, dat zij zich zelven het noodige » onttrokken, om ons te beter gastvrijheid te kunnen schenken. » Maar gij kunt dat altemaal niet begrijpen; in Europa is 't » onmogelijk dat te waardeeren. Er bestaat zulk groot verschil » tusschen die twee werelddeelen!... In zake van opvoeding » hebben zij wondere uitslagen bekomen. Zij hebben scholen » gesticht, die uitnemend wel bijgewoond worden. Te M'Pala

(1) Cfr. *Mission des Pères Blancs*. Bulletin mensuel, mars 1904, p. 65.

(2) Cfr. *Le Mouvement des Missions cathol. au Congo;* 15e ann., novemb. 1903. p. 318.

» tellen zij drij-, vierhonderd leerlingen, die vlugweg het Ki-
» Swahili lezen en schrijven. Kapitein Lemaire, die verschei-
» dene van die kinderen ondervroeg, stond verwonderd over
» hunne kennis. Eenige konnen al rekenkundige vraagstukken,
» min of meer ingewikkeld zelfs, oplossen. Dat de Paters het
» vertelsel zullen logenstraffen, alsof de Negers voor verstande-
» lijke ontwikkeling niet vatbaar zijn, daar ben ik van over-
» tuigd... Zeg aan uwe lezers ook wat hoogachting ik overheb
» voor de Zusters van O. L. V. van Afrika, die zich met de op-
» voeding der dochterkens bezig houden. Zij verrichten die taak
» met eene wondere zelfopoffering. »

Doch weiden wij niet verder uit.

Als Belgen, als katholieke Belgen vooral, hebben wij in onze eeuw eene zware plicht te kwijten. Nooit, sedert drij-, vierhonderd jaren verkeerde het vaderland in zulk bloeienden toestand gelijk heden. Die weldaad des Hemels legt wederliefde en dankbaarheid op. En dunkt u niet, dat de vinger Gods ons het arme Congoland aanwees, op het oogenblik zelf van onzen hoogsten bloei, om zijne rampzalige bevolking in 's Heeren groot verlossingswerk deelachtig te maken? Het goede, aan die arme Negers bewezen, is immers aan God zelven gedaan : hun geestelijk en tijdelijk welzijn behertigen, zal de plicht van dankbaarheid vervullen zijn, welke wij als natie te vervullen hebben jegens God. Wee den mensch, die zich aan zijne verplichtingen jegens den Schepper onttrekt ! Wee ook der natie, die vergeet wat zij hem verschuldigd is ! Doch voor den schuldigen mensch kan de almachtige Rechter zich de eeuwigheid tot straffen voorbehouden; een volk, dat zijne plicht verzuimt, vindt aldra zijne straf hier beneden, want 't en heeft geen « hiernamaals » in 't verschiet. Hoe waar dan de woorden van Mgr. Roelens, Apostolisch-Vicaris van Opper-Congoland :
« La voix de la Providence appelle clairement la Belgique à
» porter au Congo les lumières de cette foi et les avantages de
» cette civilisation chrétienne qu'Elle lui a si généreusement
» octroyés et si fidèlement conservés jusqu'à ce jour. La civili-
» sation matérielle est un grand bien : toutefois quand elle est
» accompagnée de la civilisation morale, elle adoucit les
» rigueurs de la condition de ce monde. La première a fait,
» grâce à nos compatriotes, des progrès considérables au
» Congo... » O voorzeker mag er dan ook de zedelijke en geestelijke vooruitgang niet verwaarloosd, en moeten wij onze zendelingen ondersteunen.

Die ondersteuning moest iederen Belg aan 't herte liggen.

Want waar de Belgische, waar de katholieke missionaris verdwijnt of achteruit trekken moet in Congoland, heeft ook in een kort verschiet de Belgische soldaat ransel en geweer maar op te nemen. Het Protestantisme is machtig door zijn geld, is oneerlijk in zijn' handel : zonneklaar blijkt het thans, dat zijne dominees de voorboden zijn van Engelands sluwe en macchiavelische staatkunde. Priester en soldaat staan beiden evenzeer in den haat der Britsche afgunst en hebzucht : op den eerste hebben het de Bentley's gemunt; op den tweede de Burrow's van alle slag en stand. Zoo wij dan Belgen zijn met een greintje eergevoel in het hert, dan zwijge ook alle partijschap, waar het geldt een belasterden missionaris of een verongelijkten officier tegen vreemde belagers te verdedigen... Zeker is het, dat geene grootere ramp het katholiek geloof in Congoland kan treffen dan de val van den Vrijstaat, dan zijne opslorping door eene der rondom op-loer-liggende Mogendheden. De ondervinding leert er, dat vooral het Angelsaksisch Protestantisme er niets van zijne aangeboren norsche nijdigheid verloren heeft, en 't ware onverstandig in zijne vrijzinnigheid vermetel betrouwen te stellen : men werpe op wat men begeert.

Ten anderen mag ook wel gevraagd, wat schrikkelijke verwikkelingen het verdwijnen van den Vrijstaat in Afrika zou doen oprijzen. Het stonde wellicht gelijk met het verdwijnen van 't onafhankelijk België in Europa. God echter verhoede, dat de kuiperijen van Albion eens zege kraaien !

Wat evenwel ook gebeure in de toekomst, nu althans moet de eer des vaderlands en zijner kinderen, priesters en soldaten ieverend in Congoland, moet de eer van onzen Koning, die de grootste schepping der XIXe eeuw ontwierp, gewroken op de bent van eerlooze lasteraars, die den ondergang van den Vrijstaat zwoeren. Moeste de blauwe vlag, met de gulden ster in, neergetrokken, en met haar ten ondergang gedoemd de grootsche stichtingen, die ten prijze van 't bloed en 't leven zooveler Belgen in Midden-Afrika oprezen; moesten zelfs onze geliefde katholieke missiën in den grond geboord, o ! dan juiche toch de vreemde nijdigaard niet onderduims, dat zijn laster den naam zijns slachtoffers mede heeft voor immer in de schande gesmoord ! Neen, de armen niet gekruist, en het geloof aan de gruweldaden der Belgen in Afrika niet laten vastankeren in den schoot der vreemde volkeren ! Terwijl onze Vorst de welvaart des vaderlands behertigt door zijne geniale onderneming; terwijl onze priesters en soldaten, terwijl landgenooten van allen stand en rang ten koste huns levens de christene bescha-

ving onder arme wilden bevorderen; en terwijl meteen de vreemdeling hen even arglistig als eerloos dwarsboomt, o 't ware onteerend intusschen onverschillig Gods water over Gods akker te laten spoelen! 't Ware zich zelfmoorden als eerlijke zelfstandige natie, die besef heeft harer eer en harer weerde!

En daarom hebben wij in de vorige bladzijden getoond, hoe valsch de beschuldigingen der Engelschen tegen het Bestuur van den Vrijstaat zijn; hoe ongegrond en kwaadwillig hunne aantijgingen zijn tegen de Belgische beambten aldaar, hoe ongepast, hoe uitzinnig almede, vermits op Engelands naam, zwaarder dan op wie ook, de vervloeking drukt van tal van afgemartelde en uitgemoorde volksstammen; hoe snood ook zijne missionarissen hunne zending van geloofsboden uitvoeren... en welke derhalve onze plichten zijn als Belgen, als katholieke Belgen vooral. Als samenvatting onzer betooging blijve ons de getuigenis bij van Mgr. Van Ronsle, Apostolisch-Vicaris van Congoland, uit een' brief naar den Algemeen-Overste der missionarissen van Scheut (1): « Aan die onzer landgenooten, die u » zouden ondervragen en wenschen te weten wat wij denken » over de aanvallen die tegen den Vrijstaat gebeuren, moogt gij » antwoorden, dat zij onzes dunkens niet te rechtveerdigen » zijn... Ik acht het mijne plicht in deze omstandigheden mijne » hulde van bewondering en dankbaarheid aan de Regeering te » betoonen. Van bewondering : bij het zien der machtige en » schoone inrichting, welke het haar gelukt is op zoo weinig » jaren tijds hier tot stand te brengen, en hen zelven verbaast » die haar eerst zochten te belemmeren; — hulde van dankbaar- » heid voor de welwillende bescherming en den krachtdadigen » onderstand aan onze missiën geschonken. »

Overigens zal uit onze bijdrage nog blijken, wat heerlijk werk de Belgen in Midden-Afrika verricht hebben. Nooit bekwam eene koloniseerende natie zulke schitterende uitslagen op zoo korten tijd. In dien zin hebben wij de hoop verwezenlijkt, welke de Mogendheden in ons stelden.

« België — zoo schreef, in Meert 1891, de Heer F. Leroy- » Beaulieu in *L'Economiste français*, — bezit al de hoedanig- » heden en al de voorwaarden om in de beschaving van » Congoland te slagen. België is rijk, ondernemend en zeer

(1) Dit schrijven was gedagteekend uit Leopoldville, den 28 Juli 1903. — Zie ook nog in *Le mouvement des Miss. cathol. au Congo*, Mei 1904, bl. 131, een belangrijk uittreksel uit *The African World*.

» handeldrijvend. Onder zijne talrijke bevolking telt het vele lui, » die smaak vinden in waagstukken aan te steken. De Belgen » onderscheiden zich ten anderen nog door hun practischen en » juist-opvattenden geest ». Dertien jaren verliepen, sinds dat oordeel werd uitgesproken, en ziet! Wat brachten zij al niet voort!

In zijn nummer van den 25 Januari l. l. besprak *Le Temps* van Parijs den toestand in Fransch-Congoland en in den Vrijstaat. In den Vrijstaat, immer toenemende bloei, sprak hij, en bij ons volslagen mislukking en armoede. « En in 't begin » nochtans, — zoo ging hij voort, — was de toestand dezelfde » in de twee kolonies. Maar Koning Leopold heeft onmiddellijk » al de bestanddeelen van het problema dat vóór hem lag, » begrepen. Hij heeft niet geaarzeld, van zijne persoonlijke » fortuin aanzienlijke sommen ten dienste van den nieuwen » Staat te verschieten, en België heeft zijnen Koning gevolgd. »

Eere en dank, o ja! aan den schranderen en edelmoedigen Vorst, die voor zijne onderdanen de deur eener nieuwe toekomst opende! Hoe meer hij nog dagelijks het mikpunt is der Engelsche eerloosheden (1) hoe nauwer wij ons rond zijnen troon zullen scharen, hoe dierbaarder ons zijn werk zal worden. Zijn werk! (2) hij ontwierp het sedert ettelijke jaren al, hij stak het

(1) Nog maar eenige dagen geleden stond in *Le Patriote* (23 April 1904) een nieuws uit den Londenschen *Times* overgedrukt : « Un meeting public auquel assistaient environ 2,000 » personnes, s'est tenu mercredi soir à Exeter-Hall pour » « protester contre le maintien dans l'Etat du Congo d'un » » mauvais gouvernement ». M. Denny, qui présidait, a dit » qu'on ne s'explique pas pourquoi les Puissances ont confié le » gouvernement du Congo à un petit pays comme la Belgique, » « spécialement avec un tel Roi », et il a exprimé l'espoir de » voir l'Angleterre intervenir et réparer dans la mesure du » possible le mal accompli », etc.

(2) In 't begin van 1899 verscheen te Parijs een werk *La Concession coloniale : Droits et obligations en résultant*. De schrijver, Heer *Alb. Cousin*, lid van den Hoogeren Raad der Koloniën, raakt hierin de Congokwestie aan, en, onder andere merkweerdige dingen, schrijft hij daarover :

« ... La prospérité des Belges dans l'Etat indépendant du » Congo constitue un enseignement qui ne pourra être suivi » dans les colonies françaises que partiellement. En effet, » quelque grand que soit le mérite des Belges, *leur succès au* » *Congo est surtout dû aux grandes qualités de leur Roi, qui a créé et* » *organisé l'Etat indépendant avec une clairvoyance et une méthode* » *parfaites*.

» Monarque absolu (au Congo), S. M. Léopold II a pu en » toute liberté organiser l'Etat indépendant avec le génie

aan met koelen bloede en wijs beleid, hij drijft het door met ijzeren wilskracht, en waarom?... Wat beoogt hij anders dan de welvaart van zijn land? Schijnheilige volksmenners loochenen het : laat hun de schande hunner laagheid! Afgunstige vreemdelingen benijden het : te allen tijde wasten uit nijd laster en onrecht. Maar zij die zijne grootsche onderneming waardeeren, die met 's vaderlands eer en bloei ook het heil der zielen betrachten, wezen den koning dankbaar, al ware 't maar door den laster te ontmaskeren en het goede recht te handhaven. Een volk met zelfbewustzijn onteere zich niet in onverschilligheid.

KAN. J. MUYLDERMANS.

» colonial dont il est doué, et *il a fait une œuvre admirable qui,* » *dans les moindres détails, révèle une sollicitude permanente.*

» Pour étudier les méthodes de colonisation employées à » l'Etat indépendant du Congo, j'ai lu et relu de nombreux » ouvrages, et j'ai eu avec des administrateurs de Sociétés » belges-congolaises des conversations très instructives. Ces » lectures et ces conversations *m'ont pénétré de la plus profonde* » *admiration pour l'œuvre du Roi Léopold II.*

» Ce qui m'a le plus frappé, c'est la préoccupation que, dès » la formation de son Etat, le Souverain a eue d'établir un » régime foncier, alors qu'au Sénégal nous sommes encore » réduits à des coutumes confuses. »

En verder besluit hij :

« En réalite, *le Roi a fait au Congo une œuvre durable.* S'écartant » des routines nuisibles, il a su faire, vite et bien, du grand et du » neuf. Pour accomplir sa rude tâche, il a eu des auxiliaires » précieux, mais avec ce discernement spécial aux grands » hommes d'Etat, il a su les choisir. A son nom, l'histoire de » l'Etat indépendant du Congo associera ceux de MM. Stanley, » van Eetvelde, Thys, Wauters, etc. Tous ces hommes d'élite » ont su entraîner dans un unanime élan financiers, industriels, » commerçants, cultivateurs, prêtres, soldats et ouvriers, de » telle sorte que finalement, *l'honneur de ce qui a été fait dans l'Etat* » *indépendant du Congo rejaillit sur la Belgique tout entière.* »

Ten slotte eene wel gepaste aanmerking :

« *Les Belges se sont bien vengés de la légende qui les représentait* » *comme des contrefacteurs, car il est donné au monde entier un grand* » *exemple de colonisation.* »

En spreekt nu de Heer A. Cousin maar in opzichte van den stoffelijken vooruitgang, wat kon er al niet bijgevoegd, moesten ook de bekomen uitslagen op godsdienstig en zedelijk gebied in aanmerking genomen!

♣ ♣ VAN HOLLANDSCHE STUDENTEN ♣ ♣

Het tweede Annuarium ofte Jaarboek der R. K. Studenten van Noord-Nederland, ga ik openleggen voor de lezers van Dietsche Warande en Belfort (1). En ik doe dit met blijden blik en grage handen. Want 't is werk van jongelui uit mijn vruchtbaar land, werk, grootendeels, volgens den nieuwen trant dezer nieuwe tijden en heelemaal heerlijk-warm van 't geloof, de hoop en de liefde mijner heilige Kerk.

Dit opstel wil geen uitgebreide inhoudstafel worden, opgevend alle stukken met een paar regels waardeering er achter; 't zal enkel oplating zijn van wat eenvoudige aanteekeningen, die, reeds lang, tot uitvliegen geneigd waren.

Vooreerst heb ik in 't Jaarboek gespeurd een heilige drift om z'n Roomsche overtuigingen te laten glanzen vrank-uit in den ernst dezer dagen.

't Staat er zoo eer-lijk in de voorrede en wel op tien andere plaatsen van het boek :

« Ons « Vivat, crescat, floreat » gaat gepaard met den roep tot onze Roomsche medestudenten : zorgt voor gestage verhooging van Uw geestelijk leven : Geloof, Wetenschap en Kunst, zich openbarend in het Annuarium der Roomsche Studenten, dat men getuige voor allen en voor alles, dat de Roomsche studenten wonen in het heerlijke land van Karl Muth :

Hochland, hohen Geistes hand,

Dit alles gebeure en kan in naam van God den Vader en den Zoon en den Heiligen Geest. »

De jaarverslagen leeren ons, waarmêe de vijf afdeelingen zich in hunne vereeniging bezig hielden. De onderwerpen die behandeld werden en sommige namen van uitgenoodigde sprekers, zeggen hard genoeg, dat 't hier waarachtig ging, over versterking van Roomsch leven.

(1) 't Is *mijn* schuld niet, dat dit zoo laat gebeurt.

Wetenschap en Zedeleer	Dr. Th. Vlaming.
De Stigmatisatie der Heiligen	pater W. de Veer S. J.
De Profetie	
Het nieuwe Testament	
Leo XIII	
Dr. Schaepman	
Guido Gezelle	pastor Hugo Verriest.
Wegen van Waarheid bij Louis Pasteur	pater de Groot O. P.
Rust voor geest en ziel in de Roomsche gemeenschap.	
Overheidsgezag	
Renan als Schriftverklaarder	Pastoor Houben
Het Modern Huwelijk	pater Ermann S. J.
Het boek van Dr. A. Ehrhardt.	
Vrijheid, Wetenschap, Kunst,	
Hugo Verriest.	
Gregorius VII en zijn streven	Dr. Nagant.
Iets over Ibsen.	
Algemeen Kiesrecht.	
Iets over Philosophie en Gods bestaan	Kap. J. van Schaik.
De Hollandsche Taal in eigen land en in den vreemde.	
Onstoffelijkheid der ziel.	
Frankrijk en de H. Stoel	Kap. J. van Schaik.
Geloovige en Ongeloovige Schriftverklaring	Mgr. dr. A. Jansen.
Het Bijbelvraagstuk	pater Ermann S. J.
De Atomistische leer en 't Darwinisme	
Dr. Schaepman.	

Duidelijk en kloek wordt U de korte inhoud dier redevoeringen meegedeeld. En de ernst van taal en de hoogachtende eerbied van gebaar, wanneer die verslaggevers 't hebben over eerbiedwaardige personen en zaken, is treffend van waarheid, ongekunsteld, onopgemaakt, natuurlijk, oprecht, van-zelf, gelijk de luim die er soms uit hunne pennen komt guiten :

« Nog sprak dit jaar de Zeereerw. Pater H. Ermann over het Modern Huwelijk,

Aangetoond werd, hoe het huwelijk geheel iets anders is dan een simpel burgerlijk verdrag. — Het Protestantisme heeft het huwelijk weggetrokken uit de onmiddellijke nabijheid van God. Waar het huwelijk zijn hooge beteekenis verliest, daar komt de zucht tot scheiding. Scheiding en oplosbaarheid zijn in

wezen reeds beperkte afschaffing. Bij het behandelen van dit onderwerp putte pater Ermann bij voorkeur uitspraken bij niet-katholieken. Spreker komt tot besluit : de wet der onoplosbaarheid laat geen schikking toe. De ijzeren wet door God gemaakt vraagt zegen en goedkeuring van God en van den mensch een wel overwegen. Het debat was zeer opgewekt en bijzonder leerrijk. Toen dan Praeses een woord van dank en tot weerziens sprak tot Pater Ermann, was het reeds laat en vele « Veritas »-menschen gingen peinzend huiswaarts, *alsof zij den volgenden dag hun meisje moesten gaan vragen van een goed, degelijk en christelijk huwelijk* » blz. 98.

« Sinds Keulen is het ons duidelijk geworden, dat de Nederlandsche Katholieke studenten zich hebben te verbeelden, dat zij het rapier moeten trekken en straf in het gelid staan, stram het rapier presenteerend voor den bisschop, die daar langs trekt met zijn plechtigen stoet. *Immers al te dikwijls voelen wij voor de schoonheid onzer eigen liturgie te weinig, weten ons in een Pontificale Hoogmis niet te gedragen en tappen grapjes op het lange duren, gapen van verveling, zitten aan onze snorren te draaien en naar de meisjes te kijken* » blz. 244.

Dit is waarheid zonder doekjes. En die zie ik 't liefst. In het jaarboek dezer Noordsche studenten kan men een gelukkige neiging zien tot vereeniging, tot verbroedering met 't Zuiden. Het mooi-vroolijke opstel over de feesten te Gent en te Leuven staat vol van genegen hoogachting en gulle waardeering voor de jongens van 't Vlaamsche land :

« Waar wij van onze zuiderburen veel leeren kunnen, wat hunne Katholieke organisatie betreft, daar kunnen zij bij ons sympathie en steun vinden, waar het geldt de hooger-opvoering der hun zoo dierbare Vlaamsche taal; zoodat het resultaat van deze onderlinge samenwerking moge zijn,dat ook hier het streven der Vlamingen beter begrepen wordt en gevoeld, en dat ook hier eens vol geestdrift van den Vlaamschen Leeuw zal gezongen worden, dat ze hem niet zullen temmen :

Zoolang een Vlaming leeft,
Zoolang de Leeuw kan klauwen,
Zoolang hij tanden heeft... »

Wij weten echter, dat er, ook in taalzaken, van menigen Vlaming veel te leeren is.

Bij het lezen van 't proza dezer jongeren worden we fier — want daar is leven, macht en kracht in hun zinnen — en we verlangen er al naar, dat zij zich geheel aan onze taal kunnen geven opdat het te eerder hoogfeest worde in de Roomsche letterkunde onzer landen. Al het schoone aanwijzen kunnen wij niet; er is zoo veel, zoo veel. Het beste beviel mij A. K. Noyons én in zijn « Verslag » én in « Een Keizer en zijn Paladijn ». Mag ik eene aanmerking maken op Gerard Brom?

't Is me in uw proza zoo zwaar, zoo donker; ik weet er geen weg in; 't is me telkens of ik sta in een ander huis. Dringt er misschien te veel in uw jong hoofd naar een uitgang? Wenk dan uw machtige gedachten tot orde en tot rust; hare mooie kleedij mocht eens lijden door dat dringen.

Voor de beste verzen houd ik die van « Kleinen Jongen », al voel ik me ook in deze tien sonnetten niet behagelijk thuis. Staat « Genade » misschien wat hoog, om door u te worden gezongen? Ge waart mij verleden jaar zooveel liever met uw gedichten van minne.

Uw proza-zang « voor Maria Geboorte » zie ik fonkelen van nieuwheid en bijna hartstochtelijke teederheid. O dat christelijke slot :

Wees gegroet Maria, in gedachten en deugden, wees besproken tot sprakeloosheid toe, wees geneuried door eenzamen, gefloten door werkenden, gezongen in zalen en wegen. Wees gegroet, Maria.

Dit is zeker een gebed volgens 't hart van Christus. Dat Zijne heilige Moeder worde geprezen op het handwerk der ambachtslui, aan de piano's der rijken, op de wegen der beevaartgangers! Ja!

En laat ik nu eens overschrijven, heelemaal, dit reine :

Aan een Prinsesje
Onder de vrouwen.

Het is allerdroevigst, dat dit meisje van zoovele aantrekkelijke eigenschappen door den voortdurenden avondomgang met de meest vreemdsoortige studententypen en waarvan het grootste aantal heimelijke bijbedoelingen in zich ronddraagt, is ontheiligd.

Voortgekomen uit een milieu, veel te ruw en te grof voor zulk een delicaat schepseltje, is ze opgebloeid als een orchidee uit dorre gronden. En omdat dus aan haar, die daarenboven nog is toebedeeld met een eigenzinnig en bij mooie meisjes vaak

waar te nemen prententieus willetje, al te slappe zorgen van opvoeding en leiding zijn besteed, mag het een wonder heeten, dat ze bij aan God noch deugd gehechte studenten, — die immers zelden voor een ongerechtigheid terugdeinzen, — is te land gekomen.

Haar ziel heeft nu het fijne van haar essence verloren, en mist het kristalheldere van voorheen, zooals een beek, die van het woelen in den bodem troebel is geworden.

Haar lichaam is al wat vaal en flets en moe en mat als een perzik, die velen hebben in handen gehad en betast.

Je moest met heel veel, met harde verwijten worden overstelpt, prinsesje, want je hebt ze maar laten proeven, proeven maar van de kostbaarste gaven, die een meisje heeft af te staan. En daarvoor heb je zoo vele jongensharten voor altijd van hun zuiverheid beroofd. En jijzelf...

Je moest met striemende woorden worden gegeeseld, je persoon worden gebrandmerkt en pijn gedaan, zoodat je verkrompt van wroeging en beroerdigheid... Maar o neen, neen, neen, want valt dat aan jou te verwijten
die volle rijzige figuur — een koningin Henriette?
dat intelligente hoofd zoo fijn besneden — een engel van fra Angelico?
die oogen zoo zwaar bedwelmend — een Maria Stuart?
die tred zoo vol ongekunsteld rythme — een maagd uit Grieksche reien?
die zachte sopraanstem,zoo ontroerend — een Sarah Bernhardt?

En waarom is de kern van je karakter, zelfs nu nog, zoo fier en sterk en koppig, vol digniteit en temperament?

Zoo zul je voor velen geweest zijn als voor mij : een jubelsonate, je hoort ze eens en twee en tien en honderdmaal, en telkens, en telkens weer worden de accoorden rijker en voller, de melodieën machtiger en glorieuzer, kleuren en stemmen en beelden rijzen voor je op, ze sleepen je langzaam mee en eindelijk lig je overweldigd willoos neer in extase.

* * *

Meisjelief, in 't kuische licht van de maan heb ik aan je zijde gezeten. De hooge breede hydrangia's, die hebben gezien, hoe ik geen vleugje van je reinheid heb trachten te ontrooven, en de donkere kikkers, die verstoppertie spelend voor onze voeten ons hebben afgeluisterd, ze zijn mijn getuigen dat ik niet met

je saam ben geweest om zinnelijke begeerten. Maar én uit pure vereeniging, omdat alles aan je persoon adel is en muziek, én uit meelij, omdat je niet bent op de wereld om 't speelgoed te zijn voor die gruwelijke zonde, daarom en dáárom alleen heb ik getracht en ik probeer 't nogmaals, begrijp 't toch, ik probeer nogmaals je terug te brengen.

Weet het wel, eens zal je, hetzij in latere dagen of na dit leven. verantwoording moeten afleggen, dat jij zoovelen mijner vrienden, die je toestondt te genieten van je warme bijzijn hun hartstocht aan 't broeien hebt gebracht, — met al de misère en 't verdriet erna : onherstelbaar.

En jou eigen toekomst zal zijn als van een bloem, die eerst in fijne vazen heeft gestaan, om te eindigen vertrapt en verrot in in den modder : een vuile slons, stinkend van hare ziekten. En daarna....

Prinsesje! had ik fortuin, ik klom door 't venster van je kamer, lichtte je uit je kleine bed en snelde met je voort naar verre landen.

Wij vloden naar 't rijk der Nibelungen en droomden daar langs de rotsen of speelden in de wijngaarden, in zoete bedwelming van den immer welluidenden zang van Brunhilde en hare zuster.

Wij trokken door purperen dalen van het joedelland en gingen varen over de blauwe meren tusschen de hooge steile rotsbergen.

Wij stegen met gestadigen stap op de hemelnabije Alpen, plukten daar edelweis en gentiaan en beseften naar waarde de kleinheid en relativiteit van 't menschengedoe.

Wij gingen al zuidelijker en zuidelijker, bidden in donkergewelfde kathedralen, waar de zware gothiek dwingt tot contemplatie en samenzijn met God.

En met eerbied neerzitten voor de imposante figuren en warme verven der Romaansche meesters.

Altijd maar wijder en wijder, heerlijker en heiliger en maar zingend uit de dichters, op berg of in bosch, of wijsheid puttend uit philosophen.

Door aan te blazen die goddelijke vlam van liefde voor alles wat schoon is in 't leven, in de natuur, in de kunst, zou ik uit je weg willen branden die vuile vlekken, waarmee je ziel en je lichaam zijn besmeurd.

Dan zou in jou komen een breede kalmte van mooi leven en ik zou in mij ronddragen den gouden prijs daarvan, ik zou de heerlijke voldoening smaken, jou van dien naren ondergang te hebben gered. En jij zou weer dat ongerepte, vorstelijke, superieure prinsesje zijn geworden.

Ah-ah-ah-ah-a-a....

Ik zot! En er dan wellicht een Madame de Staël van gemaakt hebben!

O God neen, dat niet!

. . . .

Maar ontferm Gij Uwer over dit arme, dit ongelukkige, dit rampzalige meisje. J. v. S.

Het zal in 't algemeen voorzichtiger zijn ontmoetingen met dergelijke prinsesjes onder de vrouwen te vermijden; toch zou ik, *post factum, dezen* student niet durven veroordeelen.

Als nu de Leuvensche Studenten maar niet jaloersch worden, wanneer ze hun « Annuaire de l'Université Catholique » leggen naast dit kloeke boek van weelderige taal en weelderige uitgaaf der Roomsche makkers van Noord-Nederland.

Diest. H. LINNEBANK. O. S. CR.

✠ ✠ ✠ ✠ IN PIAM MEMORIAM ✠ ✠ ✠ ✠

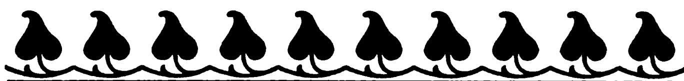
JAN FR. DE BLOCK

Dien naam neerschrijvend, gevoel ik andermaal met droefheid in 't herte, hoe waarlijk de vriendschap in 's menschen leven op een' boom gelijkt, die, naarmate hij ouder wordt, dag op dag van zijne blâren verliest. De adem der dood is zulk geweldige wind! — *Jan Fr. De Block* werd te Puurs den 13 December 1858 geboren, en hij ontsliep er met de stichtendste godvruchtigheid in den Heer op den 12 April 1904. De achtbare man was griffier van het Vredegerecht ter plaatse, voorzitter van het St-Vincentiusgenootschap, enz. Hij behoorde tot eene der eerzaàmste familiën van Klein-Brabant; doch wat zijn' naam in het hert van ons volk prentte, was zijne gulle inborst, zijn begaafd woord en zijn onvermoeibaar streven tot handhaving onzer heiligste rechten op het gebied van taal en godsdienst. Zijn woord was levendig, want gevoelig was zijne ziel; het was treffend, want het putte voedstof uit ernstige kennis en studie; het was bezielend, want het borrelde uit een rondborstig gemoed, en wat uit het herte komt dringt ook in de herten; het kronkelde langs geene kromme wegen heen, het luisterde naar geen eigenbaat, en daarom ja dat zijn redenaarswoord op onze volksvergaderingen als 'n zonne was, die de groote waarheden welke hij op maatschappelijk gebied verdedigde, met hellen glans overgoot en verwarmde, en des ook verstaan, waardeeren en beminnen deed. Wie geheugt zich niet deze of gene plechtigheid, waar zijne geestdriftige rede den geestdrift had opgewekt? Maar eilaas! de ziekte, al had zij op zijne zielskracht geen vat, slaagde er al te ras in de krachten zijns lichaams te knakken, en, evenals zijn nog diepbetreurde vriend en metgezel op zoo menig Vlaamschen landdag, gouwraadsheer P. A. D'Hooghe van Niel, bezweek hij in den bloei der jaren. Zulke vroegtijdige dood grijpt diep in onze ziel, en zoude er al te sombere gevoelens opwekken, wisten en ondervonden wij niet, dat de hoop de eerste belooning

is van hem die gelooft, en putte de Christen geene sterkte uit den godsdienst wiens,waarheden hem verlichten en de duisternissen der dood zelven doen opklaren. — Groot was de toeloop van medeburgers en vrienden, die op Vrijdag 15n April, bij den plechtigen lijkdienst van den dierbaren afgestorvene, eene laatste hulde, een wel verdienden tol van dankbaarheid aan den gevallen strijder kwamen bewijzen. Het deed me vooral deugd het wakkere studentenvolk rondom zijne vlagge geschaard daar te ontmoeten, want de vlagge der vaderlandsche jonkheid had hij helpen ophijschen, hij de wakkere van het allereerste uur, dien de Kerk nu onder de schaduw van het Kruis, haren standaard, te slapen let. O wat al herinneringen bij die lijkbaar, als men, na dertig jaren, de eerste vriendschap herdenkt en de zalige stonden samen gesleten op de nauwelijks afgebakende baan des levens. Die indruk zit nog diep in de ziel, en, bij het gevoelen er van, schreef ik deze eenige regelen ten afscheid van den braven makker uit de studiejaren, van den koenen strijder voor godsdienst en tale, van den vromen Christen in het burgerlijk leven. Ten afscheid, ja, voor 'nen tijd, want voor den geloovige is de dood maar een nacht van eenige uren, eene reis van eenige dagen. Lenige de op God gegronde hoop des Christenen de smert eener bedrukte weduwe, den rouw eener betraande familie, en de droefheid der talrijke vrienden, treurend om dit vroegtijdig heengaan. Weze het gebed ons aller troost, ons aller dankbaarheid strekkende tot lafenis van den beminden en hooggeachten overledene!

Mechelen, 17-4-'04. KAN. J. MUYLDERMANS.

BOEKENNIEUWS

Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique, par J. Van den Gheyn S. J.

Tome premier : *Ecriture Sainte et Liturgie*, Bruxelles Henri Lamertin, 20, rue du Marché au Bois, 1901. — Tome deuxième : *Patrologie*, ibid. 1902. — Tome troisième : *Théologie*, ibid. 1903.

Op drie jaar tijds dus heeft P. J. Van den Gheyn S. J. ons drie boekdeelen geschonken, en binnen een tiental jaren zullen wij, indien zijn arbeid niet onderbroken noch vertraagd wordt, de volledige Catalogus bezitten der Handschriften op de Burgondische Bibliotheek bewaard. Van ons landschatten is dat dan ten minste een gedeelte, dat, voor ieders oog uitgestald, wekken kan en zal tot ijveriger en systematischer studie. Wie zich ooit in boekerijen waagde, weet bij ondervinden wat een volledig of onvolledig Catalogus beduidt (en hoeveel verzamelingen zijn er in 't land die er hoegenaamd geen hebben aan te wijzen), daarom wordt het verschijnen van dit standaardwerk langs alle kanten door vakmannen, leeraars en studenten, met vreugde begroet. 't Schijnt wel dat dergelijke onderneming als meer andere (ik denk hier bizonder op algemeen taalkundige vraagstukken) onder menigvuldige vooroordeelen in de kennerswereld heeft te lijden ; zouden we anders niet nog meer zulke uitgaven dankbaar te bespreken hebben en hoopvol te gemoet zien ? Zeker, taaie, noeste vlijt is hier met omvattende kennis een vereischte dat zich ieder uur doet gelden, maar er worden bij ons zooveel krachten aan het half-doen en opnieuw-doen, en, juist omdat zulke grondige en vertrouwbare middelen ontbreken, aan het slecht-doen van allerlei arbeid verspild, dat een geleerde het zich wel getroosten mag dié grondvesten te graven. Wij weten den Bollandist J. Van den Gheyn des te erkentelijker dank, dat hij wiens naam reeds op meer dan een gebied bekend was, al zijne geesteskrachten hier aan heeft wijden willen, en wenschen hem nog lange jaren onverdroten ijver en hulprijke ondersteuning tot het volvoeren zijner taak. 't Zal een gedenkteeken worden de Burgondische Handschriftenverzameling wel waardig, en 't heeft haar te lang ontbroken reeds; immers met haar 25.000 manuscripten is zij na Parijs, Londen en Oxford de rijkste ter wereld. Een werk nu als dat hier ondernomen, daar het om zoo te zeggen met alle vakken der wetenschap betrekkingen aanknoopt, kan natuurlijk uit verschillende oogpunten besproken en gewaardeerd worden. De palæographie daarenboven heeft wel de eerste het recht er naar om te zien, de

hoedanigheden en gebreken, het licht en de schaduw (P. Van den Gheyn heeft er zelf op gewezen) af te grenzen, ook nog gehalte, waarde, nut en toekomst van het gansche te schatten en af te wegen.

Dit echter laten wij aan meer bevoegde rechters, die eilaas zoo weinig in getal zijn en blijven zullen, totdat Professor De Vreese's Bibliotheca Neerlandica Manuscripta de baan zal effenen en afmeten in dien onbekenden en besloten doolhof der Nederlandsche Palæographie. Immers eens het vaderlijk erf ontgonnen, zullen wij met vaster tred vooruitgaan en ons terug weten te vinden in de slingerpaden der breedere wetenschap die ander volkeren en tijdperken omsluit. Wij willen slechts een oogenblik stilstaan bij hetgeen die drie deelen behelzen voor den beoefenaar der Nederlandsche Letteren en der Middelnederlandsche taal in 't bijzonder. Want ofschoon de nog te verschijnen afdeeling: Letterkunde, oneindig meer belooft, hebben we toch in Schriftuur en Liturgie, Patrologie, Theologie, al een rijken oogst te rapen.

Maar eerst een hoofdpunt bondig besproken, punt waarover denkelijk de meeningen nog al uiteen loopen zullen, gelijk het dan ook kort geleden weer gebleken is. Welk verdeelingsprinciep moest in het voorleggen en uiteenzetten dier verzameling worden aangenomen? Luisteren wij naar den palæograaf, die zal denkelijk de verdeeling in tijdperken en landen, of misschien ook wel in schrijftranten en schrijvercentrums boven alles verkiezen. Historici slaan de hunne, taalkundigen weer andere verdeelingen voor, naar gelang ze best passen. Menig een had liefst al de werken van een en denzelfden schrijver naast elkaar gevonden, afgezien van tijd en plaats, de vertaling bij het oorspronkelijke; de Neerlandicus op zijne beurt wou wel graag een overzicht bezitten waarnaar hij zijn schatten beramen kon en hun ontginning plannen. Welke kenner had niet zijn eigen hartewensch bij de hoofd- en onderverdeelingen? Eene toch moest als leiddraad dienen, en P. J. Van den Gheyn verkoos die verdeeling die men de reëele of vakverdeeling noemen kan. Die hoofdvakken, nemen wij de hierboven drie gemelde: Schriftuur, Patrologie, Theologie, worden in hun natuurlijke en algemeen aangenomen bij- of ondervakken verdeeld, en in die nu treffen wij, waar 't pas geeft en mogelijk is, de chronologische orde der schrijvers; daarin weer, voor zooveel doenlijk, de chronologische, of ten minste systematische rangschikking hunner werken, en in die laatste afdeeling geeft de chronologie der handschriften in de aangenomen volgorde den uitslag. Let men nu op het feit dat overal de Grieksche, Latijnsche, Fransche, Nederlandsche handschriften, om maar van de grootere onderdeelen te gewagen, chronologisch op een volgen en te samen zijn gehouden onder een der opgegeven schrijvers of ondervakken, dan moet men wel bekennen dat er gezorgd is om iedereen zooveel als 't kan te voldoen. En hij die zich nog wat om zijn evenmensch bekommert, zal hiertegen geen gemeende opwerpingen wagen. 't Is waar iedereen heeft de vakdeelen te doorloopen van 't begin tot het einde om ze genietbaar en tot eigen arbeid geschikt te maken, maar daar de Catalogus voor

eenieder dienen moet, is zulks eene noodwendigheid, en die omen rondreis mag niemand verdrieten,daar hij zooveel merkwaardigs langs alle kanten aangeboden vindt, zooveel, dat een snelreis ons sparen of liever stelen zou. Daarbij die in zijn eigen land tehuis is, kan omwegen mijden; hij weet genoeg waar hij heen moet en wat hij daar kan vinden. Voor anderen is het zoeken en het tasten altijd leerrijk en de ware leiding tot grondiger kennis.

Om nu tot mijn vorig bestek terug te keeren, het loont wel de moeite een inventaris op te stellen van 't geen die drie boekdeelen den Neerlandicus bieden. Van den vermaarden Maerlantcodex : Historie des Bibels met zijn uiterst verzorgd schrift en talrijke miniaturen, tot de menigvuldige ascetische verzamelwerken, doorloopen we een rij van Glossen, Souters, Uren- Getijden- en gebedenboeken, vertalingen van vermaarde kerkvaders, een 40 tal sermoenenbundels, voorts Collacien van Cassianus, een of ander werk van Hubertinus, Brigitta, Ludolphus om met Thomas van Kempen en de mystiek te sluiten, waar Jan van Ruusbroec naar een nieuwe, en de Kok van Groenendale, nog naar een eerste uitgave uitzien. Onnoodig te zeggen dat het meeste hiervan nog geen licht heeft gezien, en 't geen gedaan is mocht misschien wel ten gedeelte worden hervat. Nevens den eigenhandigen latijnschen tekst van De Imitatione Christi, zijn er verschillende Nederlandsche handschriften uit de XVe eeuw alsmede uit de XVIe die iedereen een onderling vergelijken en een uitgaaf overwaard zullen schijnen.

Bevoegderen dan ik hebben er herhaaldelijk op gewezen hoe het al te systematisch van kant schuiven dier ascetische litteratuur de denkbeelden over vroeger beschaving en letteren heeft vereenzijdigd; zijn er doorgaans meer moeilijkheden te overkomen om tot het naar waarde schatten, het uitgeven en toelichten zulker gedenkstukken te geraken, 't is een reden te meer om onzen ijver aan te sporen. Indien er op het gebied der Christologie in onze Middeleeuwen schaarscher oogsten te rapen vallen dan op dat der zoo rijke en typische Mariologie (die in de afdeeling Hagiographie natuurlijk nog eens aan de beurt zullen komen) toch zou dit eerste veld voorzeker ook een levensarbeid loonen. Want het gaat niet aan te spreken van eenvoudige vertalingen, een vluchtig blikken en omzien op dit gebied volstaat om aan te toonen dat er in meer dan een Dietscher of Dietsche wat van een Hadewich of een Ruusbroec stak. Voeg daarbij dat er zeker uit die menigvuldige sermoenen, zoo niet beelden en toestanden als die van een Brugman en van Brugman's tijd, dan toch immer nog belangrijke vondsten op te diepen zijn, waardoor we weer grondiger in het tijdperk, leven, en beschouwing, van vóór en na het Protestantisme dringen kunnen, valt het dan te betwijfelen dat hier arbeid en vreugd voor velen schuilen zou?

Is het overdreven te zeggen dat wij aangaande, én oorsprong én ontwikkeling én bloei én verval van ons proza (om van wetenschappelijker vragen te zwijgen) bitter weinig of niets zouden kunnen voort vertellen? Getuige Te Winkel's hoofdstuk in zijn Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde. Heeft men het

ook wel niet eens betreurt en terecht, dat in Verdam's hoogst verdienstelijk en alleenstaand reuzenwerk hèt Proza zijn rechten niet beter deed gelden? In ons oude proza, dit zal niemand betwisten, liggen nog onbekende schatten gedolven voor onze Lexicologie, schatten die met de reeds ontgraven vergeleken durven worden. Menig opgeworpen vraagstuk zou in de uitslagen dier studie oplossing bekomen, meen ik.(1)

Het huist in den aard der meeste middelnederlandsche gedichten, en ook wel in de psychologie der schrijvers en cultuurtoestanden onzer gewesten, dat er in het grootste gedeelte dier werken, ik zal niet zeggen strikken gepannen worden voor den Lexicoloog en Etymologist, maar ten minste veel mogelijkheid bestaat om op doolwegen te geraken, die men slechts na dikwijls en ver verlorenloopen erkent. Zou het eenvoudigere het rechtstreeksche proza (ik vind geen beter woord) niet geschikter zijn om, zoo niet ons in te leiden, dan toch om ons te leiden in dien zwaren arbeid waaraan de eerste Zuid- en ook wel Noord-Nederlandsche philologen zoo vaak hun beste krachten nutteloos hebben verspild, en die nu aan een man als Verdam nog zoo dikwijls het « non liquet » afdwong.

Hoe ver is de middelnederlandsche grammatica zelf gevorderd? Professor De Vreese heeft daarover « boude » woorden gesproken, maar overdreven heeft hij mijns erachtens niet. Welnu ligt hier geen reddingsplank? Zijn onze oudere gedichten alle of meest alle uit orthographisch, phonetisch ja zelfs lexicologisch oopgunt een « crux philologorum », zouden we dan niet goed doen, van een jonger tijdstip uitgaande, trachten op te klimmen tot andere texten; immers in het proza hebben we, niet altijd, maar toch dikwijls, steviger grond onder de voeten, zijn de vraagstukken eenvoudiger, beperkter. Het is mijn inzicht niet het ontginnen en aanwenden dier bestaande middelen als heul en troost aan te prijzen tegen alle kwalen. Zullen wij er ooit wel toe geraken bij voorbeeld, een geldig en omstandig oordeel uit te spreken aangaande Verdam's onderneming in den Spieghel der Sonden? Ik meen het te weten, dieper en ingewikkelder liggen de wortelen van 't kwaad, onze oude dichters waren alteveel een produkt van honderd dooreenwarrelende, ja strijdende stroomingen en machten, maar toch houd ik me verzekerd dat de genaakbaarste, zal ik maar zeggen,dier schrijvers, langs den aangeduiden weg tot in hun dieper wezen kunnen worden ontleed, en eens die begrepen en met recht gelachmanniseerd zullen ze ons voorzeker een stap nader brengen tot hun warsere, hun afkeerige broeders en voorgangers. — Want men moet zich den afstand tusschen Middelnederlandsche poëzie en proza niet al te groot en de kloof niet te breed denken. Jawel juist in die verschijnselen die nu als de hoofdmoeilijkheden der gedichtenstudie bestempeld worden, liggen denkelijk wel de eigenaardige kenteekenen van rijm tegenover onrijm, maar we zijn verre van te weten wat diensaangaande noodzakelijk is om 't poetisch element van het andere te scheiden; kenden wij den

(1) En hier zij een woord gezegd ten gunste van het braak liggend veld van ons middeleeuwsch oorkondenproza.

onderbouw en het geraamte, waren wij dan niet geschikter om uitwas en versiering op de verschillige gebieden te huis te wijzen, te verklaren, te groepeeren? Men werpe niet op, dat een of meer, en dat wel de diepst ingrijpende der invloeden voor ons middelnederlandsch Proza juist zoo goed als voor ons Dichtkunst heeft gegolden. Want ik kon wel in een dier bedoelde eigenaardigheden en zeker wel de belangrijkste, de onoorspronkelijkheid meen ik, een nieuwen aanstoot vinden tot grondiger kennismaken met ons Prozaschatten. Ik ken er eenige van die vertalingen, en er zijn er zeker vele die op ongeveer hetzelfde tijdstip vervaardigd, maar in verschillende gouwen van 't land, niet al te gehavend tot ons gekomen zijn. Uit zulke paralleluitgaven en studie zullen wel kostbare, degelijke kennissen te winnen zijn, die ons in staat stellen de wichtige, de machtige vragen aan te durven waarvan ik er eenige hierboven terloops heb besproken. Het arbeidsveld dat zich langs dien kant opent en nu nog braak ligt, maakt duizelend door zijn uitgestrektheid, maar begeestert door het niet te smoren voorgevoel dat er heerlijke vruchten zullen bloeien en oprijpen. Laat ons dus hopen dat de aangroeiende philologen en en Neerlandici op dat veld diepe, rechtuitgaande en doorkruisende voren graven zullen, dat de letter- en geschiedkundige vragen een weinig op den achtergrond (oh! n'exilons personne) geraken zullen, om eerst en vooral het materiaal te verzamelen, te bewerken, dat dienen moet tot het voltrekken van het nationaal gebouw, onzer Middelnederlandsche letterkunde en beschaving.

Zal dit dan ook weeral een pium votum blijven? 'k geloof het niet. Er zijn mij dunkt bemoedigende verschijnselen te bespeuren. Kan men gewagen van het bankroet der wetenschap op menig ander gebied; door de vorsten der Philologie wordt beweerd dat de taalkunde in 't algemeen, slechts de jongelingsjaren is ingetreden, en het is een feit dat de Nederlandsche Wetenschap nog maar een paar decaden 't hoogstens uit de wieg is gekropen. België geeft weer nieuwe bewijzen van taaie en opbruisende levenskracht tot het vereenigen, het veredelen, het vergrooten van den Nederlandschen stam en Nederlandschen landaard, tot het koninginnekronen der Nederlandsche Taal. Laat ons hopen dat er onder haar zoo hoopvolle jeugd mannen zullen rijzen die de Noord-Nederlandsche geleerden,nog te weinig in getal, op dit rijke veld der Taalkennis zullen na- ja voorbijstreven. Zoo hebben we dus, van alle zijden aangespoord, redenen genoeg om dien arbeid, 't zij dan om zichzelf 't zij met het oog op andere ondernemingen, aan te grijpen, en daarom heet ik P. van den Gheyn's Catalogus dubbel welkom.

D. S.

Sente Franciscus leven. Dit boec heeft ghescreven broeder. Jan van roest In den jaer ons heren. M.CCCC ende lix. In 't licht gegeven door P. Fr. Stephanus Schoutens, Minderbroeder. Uitgave van De Seyn-Verhougstraete te Aalst (1903.) — 10 fr. (gedrukt op 100 ex.)

Zo de titel op den omslag. De binnentitel zegt nog iets meer : « Hier beghint Sente Franciscus leven alsoe alst die

eersameghe bonaventura vergadert heeft. Dit boec heeft ghescreven broeder. Jan van roest priester ende minister der bruederen van marien huus bi hugarden der derder ordenen, s[t] francisci Inden jaer ons heren. M.CCCC ende lix. op den iiij. dach van mey »; waaruit een argeloze lezer allicht zal besluiten dat Broeder Jan van Roest, te Hoegaarden, ten jare O. H. 1459 deze boeiende vertaling van S. Franciscus' leven vervaardigde: terwijl het evengoed mogelik is dat die woorden maar enkel zouden betekenen dat Broeder Jan eerst den 4[n] Mei 1459 zijn kopie van de vertaling heeft afgekregen. Druk en papier zijn smaakvol, het formaat: 21 cm. hoog × 23 cm. breed is echter vrij onhandig; ook de schikking van den tekst mag niet gelukkig heten. Nauweliks één blz. wordt besteed om ons ietwat in te lichten over het hs. en den wiegedruk, die Pater Schoutens voor zijn uitgave gebruikt heeft. Ophelderingen ontbreken

Het Minderbroederklooster te Antwerpen bezit namelik een hs. van 157 bladen, waarvan hier 't eerste deel in druk verschijnt. Dat zelfde klooster bezit ook een wiegedruk van Geraert Leeu, uit den jare 1491, met het leven van S. Franciscus gevolgd door het leven van S. Clara. 't Is hetzelfde leven dat Maerlant zo vlot op rijm vertelde:

Een man was tAssise inde port,
Die men Fransoys nomen hoort,
Wies gedincnesse es gebenedyet;
Want ons here, diet al vryet,
Die voorsachne so goederlierlike
In benedixien soete ende rike,
Dat hine lieflike verloste
Ute des arems levens wantroste,
Ende vervuldene mildelike
Metter ghifte van hemelrike.

Aldus in Tideman's uitgave (1847-48), naar 't oude Leidse hs., « tbegin van sire viten », waaraan, in het prozaleven, beantwoordt: « Het was een man in die stadt van Assyse: die irst van synre moeder. Johannes. ende daer nae franciscus van sinen vader ghenoemt was: Wies ghehuechnisse inder benedünghen der godliker sueticheit goedertierliken voer quam. ende verloessenden vanden anxteliken valle dis teghenwordeghen levens: ende vervulleden overvloedeliken metten gaven der hemelscher genaden. » De vergelijking van de twee teksten stelt Maerlant's vaardigheid in helder licht, maar het prozaleven zal toch meer dan eenmaal kommentaardiensten kunnen bewijzen. In den rand zijner uitgave stipt P. Schoutens alle varianten aan uit den incunabel, al leveren ze doorgaans zeer weinig belang op, zijnde meestal maar spellingvarianten. De overvloedige verwijstekens die den tekst onderbreken, storen onophoudelik de lezing. Maar, wat daar ook van zij, dank zij Pater Schoutens kennen we nu toch den inhoud van dat hs. en van dien ouden druk, die allebei, als behorende tot een kloosterbibliotheek niet mogen uitgeleend worden. De uitgever heeft zich in alle nederigheid bepaald tot het overschrijven, met absoluten eerbied: zelfs het grillige gebruik der hoofdletters,

en de bevreemdende interpunktie behield hij zoals hij ze vond. Dat hem bij zo angstige nauwgezetheid soms een kleinigheid ontsnapt, als b. v. waar hij geheel in het begin van zijn tekst benedunghe laat drukken, voor benediinghe, is te verschonen. In sommige gevallen gaat men twijfelen of men te doen heeft met een schrijffout van het hs. ofwel met een drukfout van de uitgave : zo blz. 63 *diet* oetmoedicheit (dier), blz. 77 van sijnre *godienstigher* goedertierenheit, blz. 87 dese *volghelkens* (voghelkens), enz. Jammer blijft het dat P. Schoutens het niet als een deel van zijn taak heeft beschouwd een onderzoek in te stellen naar de andere oude handschriften van dit aantrekkelike levensverhaal; de Koninklike Bibliotheek te Brussel bezit er een, nr 3662 van den Kataloog, dat ten jare 1478 voltooid werd, en eigendom was van de broeders vander derder oerden sinte francisci te bruselt; reeds bij Tideman vindt men overigens een drietal dergelike hss. aangewezen. L. S.

De Bloem der Herberg. — Alfons Sevens. — Bij Rogiers-Van Schoorisse, Korte-Kruisstraat, Gent. 1903.

De bloem der herberg! de herbergprinses! wat al wondere woord-koppelingen worden ons heden ten dage in de handen geduwd. De Tière heeft eigenlijk eerst en meest schuld daaraan, hij heeft begonnen, Sevens heeft hem nagevolgd. Nu, de perels moet men rapen waar ze liggen, diensvolgens moet men ook de bloemen plukken waar ze staan, en de prinsessen opzoeken waar ze verkeeren, al was 't ook bachten de gordijntjes, tusschen de stoelen en tafels, de kannen en potten in eene herberg. De bloem der herberg heeft met alle andere bloemen enkel dit gemeen dat ze eenen naam draagt, eenen vóórnaam : *Sylvie*, en ze behoort tot de familie der lijders aan liefdeverdriet.

't Is nog al erg ook; Sylvie ziet Arthur geern, niettegenstaande zijn pokkeputten (1), wie kan 't helpen als hij met zijn aangezicht in de scharbieljen valt? Arthur, die schoolmeester is, draagt 'nen bril, natuurlijk, en op 'ne keer is er een zeker Pietje Lammertein, dat met zijn pijpken smijt vlak in Arthur's bril en Arthur moet er zijn oog voor instaan. — Hoe een ongeluk al komen kan! — Een glazen oog en een pokkegezicht! — Maar in 't land der blinden zijn de éénoogigen koning, en de liefde is blind — en Sylvie, de bloem, (men ziet hoe lastig de beeldspraak hier is vol te houden,) is in de herberg, maar ook in de liefde opgegroeid, en Arthur moet haar Koning worden : ze zullen trouwen! Ja, maar de schoolwet? en de pastor? Stokken in 't wiel, en trouwen kunnen ze niet, de pastor verbiedt het. Wat dan gedaan? Wel, 'nen brief naar den Paus geschreven; geen antwoord, die mannen spannen immers al te gâre. Dan trekt de bloem (och, die beeldspraak!) hare stoute schoenen aan en zet uit naar 't Bisdom. Monseigneur is nog de beste van geheel den hoop, hij maakt eene uitzondering, de pastor krijgt ongelijk, en Sylvie en Arthur mogen trouwen, en ze trouwen dadelijk.

(1) Bladz. 28.

Zóó is 't verhaal, ik wil er noch goed noch kwaad van zeggen, over zulke onderwerpen is 't eene oordeel 't andere weerd, bloemen schilderen is eene kunst op haar eigen. Maar de lijst waarin die schilderij gevat is, is buitengewoon geslaagd ; 't zijn de brokken land- of herbergschap waarin de bloem ontlook — op een hoekje van den kader, steekt de schrijver zelf zijn eigen guitig smoeltje door den plaaster, en 't bekomt er ook zijn volle effekt :

« Lotteghem nakermis ! »

« Ik (de auteur) heb ze bezocht en gezien. Ik heb er ook gedanst en gezongen. Ik heb er gezouten visch geëten en noten gekraakt, en kappertjes gedronken. Ik heb er 's middags boulie met boontjes, konijn met aardappels, taarten en spaansche pap gekregen. In één woord, ik heb er gekermist met den kern van ons Vlaamsche ras, met de *laatste* overblijfsels van het oude keerlenvolk. »

« Ik zal nog naar Lottegem (1) nakermis gaan! »

CÆS. GEZELLE.

Nederlandsche Klankleer, door C. Roovers. Gorcum, F. Duym, 1903.

Een Nederlandsche klankleer schrijven die « onderwijzers en toekomstige onderwijzers aanspoort, ook eens wat meer er van te willen weten » omdat « het tijd wordt dat zij ook de studie der Nederlandsche klankleer eens onderhanden gaan nemen » is een lastige taak. Dit boekje heeft ze nochtans over 't algemeen bevredigend uitgevoerd. Het is beknopt en toch bijna volledig, over 't algemeen duidelijk, met practischen zin en zeer geleidelijk bewerkt. Dit zijn groote verdiensten en ik ken ze gaarne aan den heer Roovers toe, die zich zeker veel moeite en langen arbeid getroostte bij het opstellen dier 40 bladzijden. Het werkje heeft geen afbeeldingen in den tekst en 't is er niet slechter om; de meeste hier en elders gedrukt en herdrukt, zijn, zoo niet onnauwkeurig, dan toch meestal onbruikbaar voor een beginneling. Maar had de beknoptheid niet gewonnen bij het besnoeien of gedeeltelijk weglaten van blz. 8, 10, 11, 26, 34, 36, 38? En zijn de volgende zinnen wel duidelijk of wetenschappelijk genoeg : « Eene lettergreep is een groep spraakgeluiden, gescheiden van de andere groepen door een plotselinge vermindering van kracht. De kracht der geluiden hangt af van de kracht... » enz. Ook de vorm der bepalingen van klinker en medeklinker en tweeklank heeft mij niet bevredigd. — De bepalingen van open en gesloten klinker zijn, geloof ik, die niet meer der moderne Phonetica. En de stelling « Het eenige verschil tusschen lange en korte klinkers is, dat de eerste langer aangehouden worden dan de tweede », zal denkelijk door geen der strijdende partijen worden aangenomen.

D. A. STRACKE S. J.

(1) *Lotteghem*, volgens men kan opmaken uit de beschrijving verder moet Dudzeele zijn, bij Brugge, nu kan de lezer ook naar Lotteghem nakermis gaan, als hij wil. *(Nota van den recensent.)*

De Sint Franciscus Xaverius-kerk op de Krijtberg te Amsterdam, door H. J. Allard S. J. Tweede vermeederde uitgave. Amsterdam C. L. van Lanhuysen. 1904.

Als feestgeschenk, tergelegenheid van 't 250 jarig bestaan der Sint Franciscus Xaveris-kerk, te Amsterstam, meer bekend onder den naam van Krijtberg, biedt Pater Allard S. J. allen belangstellenden eene vermeederde uitgave aan van zijne niet in den handel verschenen historische lotgevallen van die kerk en dat kerkgebouw.

Met vluggen tred doorloopt de geschiedschrijver de jarenreeks, waarin het huiskerkje van Pater Laurensz de prachtige Godstempel van Pater van Helvoort geworden is, overal de gegevens verzamelend en in 't kort samenvattend, die betrekking hebben op en de waarde zouden verhoogen van de geschiedenis der Krijtbergkerk.

Een plechtigen ommegang doen voor onze blikken van Pater Laurensz af tot Pater Steger, alle herders, die eens met de zielzorg der geloovigen dezer Jesuiten-statie belast waren, terwijl voor hen uitgedragen worden de bonte mengeling hunner deugden en verdiensten en de vruchten van hun zegenrijken arbeid. Aan de hoofdpersonen, Pater Laurensz, den eersten, en Pater Beckers, den tweeden stichter dezer kerk, wordt de meeste luister bijgezet, doch ook aan niemand der opvolgers wordt de welverdiende lof onthouden. Belangrijk is dit boek nog in een ander opzicht. Het geeft ons een welgevormd beeld van den toestand der Katholieken van Amsterdam in 't bijzonder, die in de 17e eeuw de uitwerkselen nog gevoelden der Hervorming, hoe de ijverige priesters in het uitoefenen vas hun ambt werden lastig gevallen, met hoeveel moeilijkheden eene kerkstichting gepaard ging. Een tafereel laat de schrijver ons beschouwen, door een ooggetuige geschilderd, van de woelige dagen, waarin de Gomaristen en Arminianen met hunne dwaalleeringen elkander te Amsterdam den voorrang betwistten. Belangrijk zijn de bladzijden, waarin de schrijver de opkomst en bloei uiteenzet der Jansenisten in Noord-Nederland die door hun sluwheid de katholieken zooveel nadeel berokkenden en de Krijtbergkerk met den ondergang bedreigden. Tot tekstverduidelijking zijn verschillende bijlagen bijgevoegd,terwijl het geheele boek door een aantal afbeeldingen is opgeluisterd. P. D.

Amsterdam. *Koningsschap*, door J. K. Rensburg. Rotterdam J. Pieterse 1903.

« De roman *Koningsschap* wil ik doen volgen door een gehele reeks onder den hoofd-titel *Amsterdam* en deze door een niwe Cyclus : *Parijs*. De eerste seri zal lopen van 1878 à 1880 tot en met den internaatsionalen en tevens niwen anglo-afrikaansen oorlog, di ik in een niet verre toekomst verwacht. Als het grote keerpunt tussen de beide helften van dat tijdperk, de Eind-Eewse en de Eind-Erise periode, waarin wij nu leven, koos ik de Dreyfus-zaak... Dit werk (Lohengrin, zie D.W. en B. 1904 bl. 190) de *Japanse Versen* — daaraan voorafgegaan — nog andere gedichten en de romans zullen met mijn denkbeelden over de revizi van het Socialisme in een stelsel gerangschikt,

éen geheel moeten vormen... » Zoo luidt het begin van de « Inleiding tot den cyclus Amsterdam ».

Menigeen, die 't boek van 350 bladz. in handen krijgt zal daarmee genoeg hebben en het aan kant leggen!

De nieuwsgierigen, die verder lezen, zullen vernemen dat de schrijver voorstander is van eene « radikale Revizie van het Socialisme » ; van « het Witte Socialisme », waarin het Koningschap tot nieuwe kracht komt, niet met een erfelijken maar wel met een gekozen koning. Wat er echter is van dat witte socialisme staat hier niet te lezen, ten ware men zich tevreden stelt met holklank als : « De leus van de socialisten moet worden : Weg met het Christendom, den Islam, het Boeddhisme, de Voorvaderenvereering der Chinezen en Japanners, het Jodendom! En leve de pan-nationale godsdienst der Rede!... Het heiligste wat de Hollanders kennen, is hun strijd tegen Rome en ze zullen over de Katholieke Kerk zegevieren, óók door deze Koningin. Dat is de gewijde half-mystieke zending van het Oranje-Huis. »

Voorts van alles in dit boek : de kroning van Koningin Wilhelmina, de Vredeconferentie, het Dreyfus-proces, een Werkliedenoproer te Milanen, de Joden in Holland. de Jesuiten, de begraving van Koningin Victoria, enz. Een zooitje! En dan nog : welke stijl en welke spelling!

In de inleiding meent de schrijver te moeten waarschuwen « zoodat hier zonneklaar alle bedoeling tot het plegen van majesteits-schennis afwezig blijkt te zijn ».

Neen, man, zóo erg zal 't niemand opnemen! E. VL.

Lood in 't hart, van J. R. van der Lans. Nijmegen, Maatschappij « de Gelderlander ».

Wat beteekent *Lood in 't hart?* Dr de Vries de veel benijde arts, die schijnbaar alles bezit wat het leven gelukkig en benijdenswaardig kan maken, hoort het van zijn dochter, de eenige die met hem sympathiseert en voelt dat vader een zwaren last in het geheim draagt. Zij vertelt hem het sprookje — wij meenen van Andersen — van den houten lepel die een zilveren wilde worden — en het ook werd, maar toch zoo licht bleef. Toen doorboorde men zijn lepellijf met een gloeiend ijzer en deed daar gesmolten lood in druppelen. Nu was hij even zwaar als de zilveren lepels en ook in uiterlijk aan hen gelijk, maar de pijn bleef in zijn hart van het zware, drukkende, martelende lood.

De dokter luistert naar het kinderlijke vertelsel van zijn lief dochtertje en ontroert diep, want nu wordt hem plotseling geopenbaard wat het is, dat hem alle genot vergalt, dat de lach op zijn lippen doet versterven, en dat hem den slaap ontneemt — in zijn verleden deed hij een misstap, beging een groote onrechtvaardigheid en deze herinnering is het, die hem vervolgt dag en nacht. Maar behalve dit stille verdriet, die steeds knagende wroeging heeft de sympathieke dokter nog ander leed. Zijn huishouden gaat verbeurd, zijn ijdele, genotzieke, wereldsche vrouw, zijn verkwistende zoon veroorzaken hem veel smart; hoe alles steeds van kwaad tot erger loopt tot de vreeselijke catastrophe ontspanning brengt, wordt ons op aangename wijze verhaald.

Wij stellen *Lood in 't hart* verre boven de meer populaire *Juffrouw van Gezelschap* van denzelfden schrijver, die waarlijk zijn sporen op het gebied der kath. journalistiek en belletristik reeds sedert lang verdiend heeft.

Het verhaal is levendig geschreven, de personen zijn goed getypeerd, de karakters flink volgehouden.

De goedwillende maar zwakke dokter nog altijd verliefd op zijn hoogmoedige, wufte vrouw, die de beteekenis van zijn « lood » met den lach opneemt der vrouw, wie alle moreel bewustzijn ontbreekt, komt gestadig met haar eigenaardige levensopvatting in botsing, die door haar beide kinderen Koen en Henriëtte al is 't ook weifelend gedeeld wordt. Annette alleen, het aanstaande nonnetje, staat buiten den kring.

De studenten joolen zijn aardig geschetst, maar een opmerking alleen houd de schrijver ons ten goede. Dat Dolf Weever de arme jongen student wordt is reeds een zwaar offer gevergd van de moeder, die voor andere menschen borduurde. Maar hoe kon hij dan nog lid worden van het studenten corps? En dat Dolf het was blijkt duidelijk uit de ontgroeningsscène, die alleen plaats kon hebben met een heuschen groen, d. w. z. aspirant-corps lid? Een jongen in de omstandigheden van Weever kon eenvoudig gestudeerd hebben aan de Akademie zonder zich met studenten en groenen in te laten.

Lood in 't hart moge menigeen licht van harte maken door hem in opgewekte interessante lectuur een paar aangename uren te doen doorleven.

Vooral onze Zuid-Nederlandsche broeders zij de kennismaking met dat boek bijzonder aanbevolen. M. S.

Vera. Uit naam van velen. Uit het dagboek van een meisje. Naar het Duitsch bewerkt door Anna. Amsterdam. J. C. Dalmeyer. 108 bl.

Vera zou een steentje willen bijdragen « tot het wonder grootsche bouwwerk van een reiner, kuischer toekomst ». Zij staat op trouwen, maar verneemt dat haar toekomende vroeger betrekkingen gehad heeft met eene andere. Daarom zelfmoordt zij zich, na aan haren George de laatste bladen van haar dagboek te hebben gezonden, met verzoek die uit te geven.

Een modern, zenuwachtig meisje, die Vera, die droomt van hervorming der maatschappij,en opkomt tegen de soort zedelijkheid die maar te veel in sommige standen der samenleving heerscht : « De mannelijke jeugd mag zich met goedvinden van de ouders, opvoeders, de maatschappij en van de — zedelijkheid in het gemeenste genot wentelen — en blijft eerbaar, ethisch en moreel — wanneer zij, na volledig vrijgesproken te zijn van alle orgien — een jong onschuldig meisje in het huwelijk ongelukkig maakt — en, wat duizendmaal erger is, in gemeenheid en ontrouw drijft.

» Het begrip van de waarde der reinheid gaat verloren. Het gevoel van zedelijkheid verbrokkelt.

» Maar juist daarom moeten wij, meisjes, hetzelfde recht hebben om van den man onzer keuze dezelfde reinheid, hetzelfde onbevlekte zinneleven te verlangen, dat hij als strenge rechter

van ons eischt. Wij behoeven ons niet met de resten te vergenoegen, ons door anderen overgelaten!... »

Ongelukkig kent Vera geen godsdienst en zoo vergenoegt zij zich met tegen de onreinheid te preêken en het vrije verkeer der geslachten aan te prijzen. Of 't daarmee verbeteren zal!

En of 't noodig was zelfmoord te plegen om die reinheidsgedachte te doen ingang vinden? E. Vl.

A. L. de Bont, Schoolatlas der Algemeene en Vaderlandsche Geschiedenis, in 95 kaarten en bijkaartjes. Tweede, vermeerderde en geheel herziene druk. P. Noordhoff, Groningen, 1904 (fl. 1.90).

— Geschiedkundige Schoolatlas van het Vaderland, in 36 kaarten en bijkaartjes. Tweede vermeerderde en geheel herziene druk. P. Noordhoff, Groningen, 1904 (fl. 0.60).

Een goede atlas is een onmisbaar hulpmiddel bij het onderwijs in de geschiedenis. De ontwerper dezer kaarten heeft vooral gestreefd naar *eenvoud* en *eenheid*. Al het bij elkaar behoorende heeft hij bijeen gehouden; voor ieder land wordt eenzelfde kleur gebruikt. Een viertal blz. toelichtingen gaan de kaarten vooraf, en verhoogen de bruikbaarheid. Groote duidelijkheid, eene zorgvuldige keuze van alles wat belangrijk is, en onberispelijke uitvoering wat druk en kleuren betreft, handigheid van formaat, goede koop, ziedaar waardoor deze uitgaven zich aanbevelen. De schoolatlas der Algem. en Vaderl. Geschiedenis bestaat uit de volgende 20 dubbel-bladen (elk dubbelblad bevat verschillende kaarten of kaartjes) : de Oostersche volken; Griekenland; Italië ; het Romeinsche Rijk; Tijdperk van 476-800; Tijdperk van 800-1096; Tijdperk der Kruistochten; Tijdperk van 1292-1493; Tijdperk van 1492-1648; Tijdperk van 1648-1789; het Revolutietijdperk; Tijdperk van 1815-1866; Jongste tijd, Noord Amerika; Ontdekkingsreizen en Koloniën; Ons land gedurende de oudheid en de middeleeuwen; de Nederlanden tijdens Karel V, Filips II en den 80-jarigen oorlog; de Republiek en Omgeving na den vrede van Munster; ons Land in den Franschen tijd; het Koninkrijk der Nederlanden na 1815: de Nederlanders in vreemde werelddeelen. — De *Schoolatlas van het Vaderland* bevat enkel de 6 laatstgenoemde dubbelbladen. Ook bij het onderwijs in België zullen beide werken veel dienst kunnen bewijzen; een dubbelblad kaartjes die de geschiedenis van België in het bijzonder zouden toelichten moge bij een volgende uitgave de bruikbaarheid nog doen stijgen. K.

E. J. Bomli. Nouvelles traductions (hollandais-français). Groningen, P. Noordhoff, 1904, *fl.* 1.25.

De samensteller heeft uit goede hedendaagsche Fransche schrijvers geschikte uittreksels vertaald; opdat de gebruiker ze nu in 't Fransch terug zou kunnen vertalen, deelt hij op blz. 128-175 de wijze mede om eigenaardige of moeilijke uitdrukkingen in het Fransch weer te geven. Een flink oefenboek voor gevorderden. T.

J. A. Bruins. An english reading-book for advanced pupils. P. Noordhoff, Groningen, 1904. fl. 1.25.

De samensteller van dit leesboek wil zijn eigen niet wijsmaken dat hij een leemte aanvult. Maar zijn boekje verschilt toch nogal van de meeste soortgelijke. « Ten eerste bevat het vrij lange fragmenten, die op zichzelf een geheel kunnen vormen (waar noodig, zijn in de noten voldoende aanwijzingen gegeven omtrent de in deze fragmenten voorkomende personen... De stukken zijn gekozen uit een beperkt getal zéér verschillende schrijvers, hetgeen aan de leerlingen gelegenheid geeft met den stijl van die allen kennis te maken en zelfs eenigszins vertrouwd te geraken... Verder heb ik verschillende regels der grammatica hier en daar in herinnering gebracht... De verklarende noten zijn soms vrij talrijk, daar de stukken anders wellicht te moeilijk zouden blijken, om thuis door de leerlingen te worden voorbereid. » Zoo het voorbericht. Als wij hier nog bijvoegen dat de stukken boeiend van inhoud zijn, dan hebben wij ongetwijfeld genoeg gezegd om menigen leeraar aan te zetten zelf met het verdienstelijke werkje kennis te maken. T.

Die belgische Malerei im neunzehnten Jahrhundert, von Richard Muther. Berlin, S. Fischer, 1904.

Een zeer net gedrukt boekje van 110 blz. in perkamentenband, met 32 wel verzorgde platen, prijs 6 Mark.

Eene monografie der Belgische schilders uit de laatste honderd jaar, die in Duitschland te weinig gekend zijn, alhoewel, rond de helft der 19e eeuw, Gallait en de Biefve er zulken grooten ophef maakten.

Velen vinden geen genade in de oogen van den schrijver : onder de mannen van 't jaar '30 is er, volgens hem, maar één enkele goede schilder : Jules de Senezcourt. Wappers, de Keyser, Gallait, de Biefve worden veel te licht bevonden. Wiertz, de denker wordt tamelijk breedvoerig behandeld en een « Monstrum » geheeten op wien de woorden van Vasari op Tintoretto worden toegepast : Il più terribile cervello, che abbia mai avuto la pittura. Met Hendrik Leys begint een nieuw hoofdstuk der Belgische schilderkunst. « In stede zijn beelden met de bruine saus uit den baroktijd te begieten, gaf hij hun het verfrijke licht van den Quattrocento. » En dan wordt beurtelings veel goed gezegd van de gebroeders De Vriendt, Courbet, Charles le Groux « wellicht den grootsten kunstenaar door België voortgegebracht », Louis Dubois, Joseph en Alfred Stevens, dezen laatste « den eersten schilder der moderne vrouw », Hip. Boulanger, Theod. Baron, Alfr. Verwee, Hendr. Evenepoel, enz.

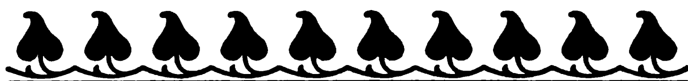
Als het typische der Belgische schilderkunst noemt schrijver de gezonde bloedrijke natuur. « De beelden zijn volbloedig en zinlijk, berstend van gezondheid. Er ontbreekt hun echter die zenuwachtige verfijndheid wat bij den Franschman het aanlokkende is. »

Om te eindigen wijst de schrijver op den invloed van den ouden Breughel op de jongere schilders.

Het is hier de plaats niet om in te gaan tegen sommige oordeelvellingen; zeggen wij nog dat het werk sober en klaar is

geschreven. Er zijn afbeeldigen van werken der bovengenoemde schilders alsook van Alb. Baertsoen. Em. Claus, Fr. Courbet, L. Fredericx, Ch Hermans, Fern. Knopff, Eug. Laermans, J. B. Madou, C. Meunier, Fel. Rops, Theo Van Rysselberge, Alex. Struys, Alfr. Verhaeren en Em. Wauters. J. V.

OVERZICHT DER TIJDSCHRIFTEN

De Vlaamsche Kunstbode, April 1904.

A. V. Bultynck vindt veel gelijkenis in Gezelle's kluchtlied *Boerke Naas* en Marc Langlois' *Le Révolver;* de twee schrijvers hebben wellicht aan eene gemeenzame bron geput. — Vervolg van Zeger De Veen's *Sedan. Vijf dagen op een slagveld en tusschen gewonde soldaten* en van Jan Bouchery's verhaal in verzen *De Bruid van den Rijn.* — Door Jacob Stinissen : *De zestigste Verjaardag van Carmen Sylva*, voorts verzen van J. Stinissen, G. Niko Gunzburg en Lod. Plessers.

Kunst en Leven, nr 3.

Een opstel van Pol de Mont over Piet Verhaert, den « romantieken Sinjoor » met afbeelding van fijne oorspronkelijke teekeningen. — Ter gelegenheid van een overzicht over de driejaarlijksche tentoonstelling te Brussel, schrijft de Mont : « Nooit zijn wij zozeer overtuigd geweest als nu, dat het hoog tijd is, de inrichting van onze grote offiesjele tentoonstellingen toe te vertrouwen — *niet* aan een door de tentoonstellenden zelf gekozen jury van *kunstenaars*, maar een eigenmachtig door het departement van schone kunsten benoemde keurraad van ten hoogste vijf à zes *kunstkenners* aan wie volmacht zou verleend worden, om — niet zoveel werken als zij het zouden goed vinden, maar ten allerhoogste een bij voorbaat bepaald getal, — laten wij bij wijze van voorstel zeggen : *zes honderd;*... saam te lezen uit de 1800 en soms meer « proeven » van alle gehalte en aard, welke geregeld worden ingeleverd. »

— Afleveringen 5 en 6.

Henriette Hendrix schrijft veel goed van *Het Metropolitan-Museum te New-York.* « De Amerikanen — voor zoover men hier kan generaliseeren — hebben een vrij goed idee van teekenen... Ze voelen voor de lijn. En ze voelen ook voor de idee. Maar hiermede is alles gezegd. Ze houden van plaatjes : schilderijen die hun een roman vertellen. Als de teekening goed is en de voorstelling aandoenlijk, dan vinden zij een schilderij een meesterstuk. » — Van D. de Vos-Van Kleef een goed opstel over prentpostkaarten, hunne geschiedenis en de verschillende procedés.

Jong Dietschland. April.

Verre de beste brok uit deze aflevering is het opstel van E. H. J. De Cock over Stijn Streuvels *Minnehandel.* « Nu reeds

een beslissend, afdoende oordeel te vellen over Streuvels' kunstgave ware vermetel... Dat hij onze grootste vlaamsche prozaschrijver is, staat al ontegensprekelijk vast... Minnehandel is wel werkelijk een Zeitbild, een tafereel van de hedendaagsche boerenzeden op een West-Vlaamsch dorp, meer bepaald van de zeden der minnende, trouwlustige boerenjeugd. » En deze vergelijking. « Natuurlijk zouden er nog bladzijden kunnen gevuld worden over zijn weergalooze, onuitsprekelijke taalkracht; over zijn volle, breede, zwierige, kleurige, zonnige schildering van menschen en natuur, zoozeer afwijkend van het voorzichtig gepeuter en fijn getoefel van Herman Teirlinck — de éene liefhebber van wijde, luchtige vouwen en majestatisch golvend gewaad, de andere bijziende bewonderaar van teer-gazig kantwerk en bescheiden — blinkend perelgruis. » — Voorts het begin van een opstel *De groote Meesters der Russische Letterkunde*, in gebrekkige taal, waar Dr G. Le Fèvre het heeft over Tolstoï; een schetske van P. de Molder : *Vastenavond*, een vervolg van Jan Seebrechts' goed artikel over den Vlaming *Adriaan Willaert*, den 12 Dec. 1527 tot kapelmeester van St Marcus te Venetië benoemd; een zinnebeeldig spel van Bloem en Kant door C. de Visschere en verzen van Godfried Hermans, H. Broeckaert, P. Back, Roel van Branden, enz. Wie is J.-H. die de *Kinderen van den Winter* schreef? Daar zit veel aanleg in.

Tijdschrift van het Willems-Fonds. Maart-April 1904.

P. Tack schrijft den indruk neer dien 't Beiaard-concert van Jef Denyn, den Mechelschen stadsbeiaardier, den 14 Sept. 1903, op hem maakte. — Een artikel van A. Van Geluwe over de ontwikkeling van Japan. Schrijver schijnt het gele gevaar niet te vreezen « de Japaneesche werkhuizen bezitten dus noch bekwame werklieden, noch bekwame meestergasten, noch bekwame bestuurders en hunne produkten kunnen dus moeilijk eene ernstige mededinging doen aan de onze: zij zijn ten hoogste goed om geplaatst te worden in Oost-Azië. » — J. Vercoullie schrijft eene beoordeeling van prof. Cumont's *The Mysteries of Mithra* waaruit we dezen zin knippen : « Zonder de stelselmatige toepassing,.. van het ruw geweld, ware geheel Europa nog heidensch metternaam, zooals de drie vierden het steeds zijn metterdaad. » !

't Park's Maandschrift 15 Mei 1904, brengt het vervolg van het *Overzicht der geschiedenis van de premonstratenser Abdij van Tongerloo* door E. M. Jansen en een vulgariseerend artikeltje over *De Gelukzalige Margaretha van Leuven*.

Biekorf, tk 7.

Twee schoone bijdragen : *Tegen H. Bloeddag*, hoe er te Brugge geschommeld wordt, levendig voorgesteld en *Vondel's « Lucifer » op 't tooneel te Utrecht*. « Ten slotte zij nog opgemerkt, schrijft E. H. Cæs. Gezelle, hoe klaar het vooruit komt uit zulk eene vertooning dat niet Lucifer maar wel Belzebub de hoofdrol is van het stuk. *Hij* maakt Lucifer tot wat hij is : de opstandeling, *hij* stookt de geesten op en om *zijnen* ijverzucht en afgunst wordt gansch het engelendom in opschudding en strijd,

en de mensch tot den val bracht..... Men zit daar geslagen vijf uren, zonder ooit gewaar te worden dat de tijd voorbijgaat, zóo boeit het, hoewel men Vondel tot in zijne treurspelen den lierdichter noemt. »

De Banier, Mei 1904.
Vondelstudiën : *De Vierbaeck van Ignatius Lojole* door H.-J. Allard, inleiding en nota's. Voort het verslag over den Vlaamschen Gouwdag te St.-Truiden, den 17n April l. l., een gedicht *Lentesneeuw*, van H. Haenen en een schetske van J. Van der Moere *De overzeesche Erfenis*.

Het Katholiek Onderwijs. Mei 1904.
Brengt een uitgebreid verslag der Bondsvergadering van katholieke onderwijzers, gehouden in de Normaalschool van St. Nikolaas den 2n Paaschdag l l.

Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent, nrs 2, 3 en 4.
De Maatschappij komt op tegen het plan de kerk van Afsnee te vergrooten. — Uitslag der werkzaamheden van de Maatschappij in 1903. — Een redetwist tusschen A. J. de Smet en Maeterlinck over de romaansche poort van 't gasthuis te Leuven. — Korte inhoud der voordracht van M. Casier over geschiedenis der geschilderde vensters van de XIIe tot de XVIe eeuw; der lezing van V. Fris over « La réforme constitutionnelle gantoise en 1360 », en eene mededeeling van A. van Werveke : Het afbeeldsel van Bussaard van Munte, kastelein van het Gravensteen en van zijne echtgenoote Margaretha Sersanders († 1414.)

Germania, Mei 1904.
F. Böninger schrijft over de duitsche scholen, buiten Duitschland, naar aanleiding van verscheidene jongstverschenen werken. Oostenrijk-Hongarië daargelaten, zijn er 2000 duitsche scholen in 't buitenland, waarvan 60 in Europa. — Het begin der inleiding van Omer Wattez' *Germaansche Beelden* staat hier overgedrukt met een zeer waardeerend woord van Dr Haller V. Ziegesar. — Friedrich Norden geeft het vervolg van zijne bewerking : *Der Sang von Elegast*. — *Gerda*, een lyrisch spel in het woud, van Jan Lefevre. Hier hebben we het eerste deel. — G. Niko Gunzburg vraagt een plaatsje in de rei der moderne duitsche dichters voor Gustaf Falke, van wien hij eenige gedichten vertaalt.

De Kempische Bieman.
Een nieuw maandschrift over bieënteelt. De twee eerste nummers maken den allerbesten indruk. Ervaren biekweekers zijn daar aan het woord, men wordt het dadelijk gewaar, en ze weten op aantrekkelijke wijze hunne wetenschap aan den man te brengen. Wat de bieboeren van buiten de Kempen aangaat, weze het nieuwe vakblad vooral aan zulke aanbevolen, die nog immer met korven werken. (1.50 fr. per jaar voor België; zich voor de inschrijving te wenden tot den eerw. h. Moelans, pastoor te Severdonck.)

De Student, Paschen 1904, XXIVe jaarg.

Van dit degelijk strijd- en oefentijdschrift voor jongeren verschenen weinig zóó goede afleveringen als deze. Ze begint met eene flink beredeneerde studie van *Dr Verbruggen : Coremans' wetsvoorstel : Vrijheid of dwang ?* waarin de meeste opwerpingen gewogen worden en de schrijver toont, hoe de grondwettelijke onderwijs-, taal- en meeningvrijheden ongedeerd blijven, hoe de gelijkheid geene krenking ondergaat, en geen Combisme te vreezen is. De huidige toestand beduidt *dwang* tegenover het Vlaamsch. (Die bijdrage is ook afzonderlijk als vlugschrift overgedrukt.) — *Rein Isegrims* : luimige *brief van eenen voltigeur.* — *J. Gebroeders* : eene grondige en tevens aantrekkelijke ontleding van Hugo Verriest' *Voordrachten.* — *J. Lucassen : Wat de Coremans-beweging leert* : gezonde opmerkingen. — Verscheidene lieve *gedichten* : waarlijk, daar steken krachten in die jongens. Hoe spijtig, dat zij onder deknamen schuilen ! — De *Mengelingen* vooral doen den opstellers eer aan : ouderen zoowel als jongeren houden zij op de hoogte van al wat de Vlaamsche beweging aanbelangt. — Als toemaat, *Naoogst* — opzoeking en wetenschappelijke schikking van ongeboekte woorden — die, naar het oordeel van vakmannen, hoog in weerde staat en regelmatig voor het groot Nederlandsch Woordenboek benuttigd wordt.

De Belgische School, April 1904. Brugge.

Dit nr bevat een practisch artikel over de *vaderlandsche geschiedenis* en het *teekenonderwijs*, bespreekt de *verzamelingen*, in de school voor handen, en daarna nog twee bijdragen over *de tucht* en *de matigheid.* Officiëele stukken. De verhandelde stof wordt vooral klaar en bondig voorgesteld.

Revue Générale. April 1904.

Ch. Woeste : Le second Empire. — Een overzicht van het boek van M. de la Gorce over de acht laatste regeeringsmaanden van Napoleon III. — *Henri Davignon : Molière et les petites gens.* — Molière bedient zich van het lager volk in zijne tooneelspelen, om den bijzondersten held in die omstandigheden te stellen, die zijn karakter best doen uitkomen ; somtijds ook om aldus zijne eigene gedachten te kunnen uiten ; andere malen nog om aan zijne tooneelspelen, die den ernstigen toon soms zouden aannemen door trouwe schildering van het ware leven, met aardige kwinkslagen het karakter van blijspel te behouden. — *R. Henry : L'Escroquerie cartomancienne.* — *Paul de Decker : Champion Blanc et Champion Jaune, ou les destinées de la politique coloniale.* — *J. Verest, S. J.* : *L'Organisation naturelle des Études.* Op zijne beurt valt Pater Verest het Wetsvoorstel Coremans aan, met het oog bijzonder op eenen staat van zaken, waarmede — hoe betreurenswaardig hij ook weze — toch moet rekening gehouden worden : dat het Fransch voor een overgroot deel studenten in het Vlaamsche land de ware moedertaal geworden is, en de ouders, op enkele uitzonderingen na, enkel verlangen dat hunne zonen Fransch leeren en met het Vlaamsch geen rekening houden. — Pater Verest kan den waren toestand geschetst hebben voor het meerendeel der doorfransche Jezuiten-colleges : voor het overige

gedeelte van het Vlaamsche land zijn de kleuren zeker te zwart. — *Maurice Duwez. au seuil de la Vie.* — *Ch. Dejace : Le Centenaire du Code Civil.* — **** La Bulgarie et la Mocedoine.* — *Ed. de Ghélin : Chronique Sociale.*

Durendal. April 1904.

Zeer lezenswaard het voorwoord van eene nieuwe uitgave, buiten den handel, van *A rebours,* door J.-K. Huysmans. Schrijver toont hoe dit werk tot stand kwam, hoe hierin de kern ligt zijner latere boeken. Nu zou hij het natuurlijk zóó niet meer schrijven, nu hij katholiek geworden is, hij weet niet juist hoe. Toen was men volop in den naturalistischen tijd, en Zola vatte het beter dan vele anderen, wanneer hij aan Huysmans verweet nieuwe wegen in te gaan. « Il faut bien le confesser, personne ne comprenait moins l'âme que les naturalistes qui se proposaient de l'observer. Ils voyaient l'existence d'une seule pièce ; ils ne l'acceptaient que conditionnée d'éléments vraisemblables, et j'ai depuis appris, par expérience, que l'invraisemblable n'est pas toujours dans le monde à l'état d'invraisemblable. » Over vele moderne schrijvers velt schrijver zijn oordeel : Barbey d'Aurevilly « celui-là fut le seul artiste, au pur sens du mot, que produisit le Catholicisme de ce temps. » Een schetske van Georges Virrès : *L'aveugle force.* — *La Brume dorée,* verzen van Franz Ansel.

De Gids. Mei 1904.

Werken en feesten, eene schets door G. Simons : hoe het er toegaat in de keuken eener restauratie. — Ter gelegenheid van het verschijnen eener studie over Jacob Van Driebergen, kanunnik van St. Jan te Utrecht, schetst P. Muller het leven eener ridderfamilie in de jaren 1400. — Prof. H. Krabbe houdt een pleidooi ten voordeele van 't algemeen kiesrecht. — Uit het Memoriaal van den Vice-Admiraal J. Boelen deelt L. A. A. van Kervel het verhaal mee van een oproer aan boord van het Nederlandsche koopvaardijschip « Delphine » in 1820. — *Romeinsche Volksliederen,* vrij bewerkt naar de Fransche proza. Vertaling van Hélène Vacaresco door Hélène Lapidoth Swarth. — J.-N. Van Hall noemt Alb. Verwey's Leven van Potgieter « het werk van een ernstig, gewetensvol, smaakvol kunstenaar. » C. en M. Scharten-Auterik leveren een uitgebreid overzicht van jongstverschenen Nederlandsch beschrijvend en verhalend proza. Als de gemiddelde fout van een heirleger beginnende novellistjes en ook van meer dan een als reeds goedschrijvend bekend staand jong auteur noemen ze zeer terecht « de in de compositie eener novelle of roman onversmoltene en daarom, wat stijl en sentiment-hoogte betreft, gansch onevenredige natuurbeschrijving »... « Streuvels heeft bij iedereen, wat de Franschen noemen « la grâce ». *Hij* mag allerlei fouten hebben, want zijn werkt zit vol van de liefste en appetijtelijkste détails. 't Is een lust... Querido heeft veel wijder gevoel, veel heftiger en veelvuldiger sentimenten, veel meer drang, veel meer gloed, maar hij is ook veel troebeler, veel pralender en veel grover. »

Het Nieuwe Dompertje, Kath. maandschr. uit Rotterdam. April 1904.

Priester P. Buissink besluit zijne studie : *Hedendaagsche Opvattingen omtrent misdaad en misdadiger.* — Th. Bensdorp C. SS. R. over : *Schriftcritiek en Protestantisme.* Een antwoord aan *De Heraut.* — *De Schismatieken der Petite Eglise*, door J.-W. Van Heeswyck, uit Hageveld. — *De Wonderen en de Geneeskunde,* het slot eener bijdragen van J.-E. Gefken. — *Hoe de Loge werkt*, door Jac. van Term.

Wetenschappelijke bladen. April 1904.

De Europanisatie van Japan, door *Félicien Challaye* (La Revue de Paris). — Herinneringen aan Thiers, door *Emily Crawford* (The Contemporary Review). — Egypte, Babel en Bijbel, door *Prof. Lieblein* (Deutsche Revue) — De Noord-Amerikaansche onafhankelijkheidsoorlog uit nieuwe gezichtspunten beschouwd, naar eene studie van *Dr Emil Reich*,in de North American Review. — Nietzsche en zijn intiemste vriend, door *J. Hofmiller* (Die Zukunft). — Oud-fransche Taalstudiën in Frankrijk, naar *Ch. Des Granges* in de Revue Bleue. — Het land van Mazzini en Garibaldi, door *Karl Blind* (West-minster Review).

De Katholiek. April 1904.

Simon Boers. Indrukken. Schrijver stelt tegenover malkaar de indrukken welke hij te Zurich op Vastenavond onderging,eenerzijds op de dol-joelende straat, anderzijds in de Liebfrauenkirche waar Prins Max van Saksen den Vasten predikte. — *Dr H. Van Aarsen* geeft de eerste helft eener uitgebreide studie over de muurschilderingen van Rome's katacomben. — *L. P. Middendorp* behandelt de spellingkwestie. « Onze lastige spelling dient gewijzigd, dat vraagt de school, dat vraagt wat in Nederland de pen hanteert.... Het systeem Kollewijn bevat ongetwijfeld veel goeds, doch het gaat te ver, het grijpt de praktijk te plotseling aan om het vraagstuk op te lossen.... Om aannemelijk te wezen behoort een vereenvoudiging geleidelijk te gaan. » Dit artikel nochtans gaat niet diep in de kwestie. — In *Zingend ten Dood*, schetst M. S. den marteldood van de Carmelitessen van Compiègne onder de Fransche Revolutie. — *B. D. Van Breda* besluit zijne studie over « Het wezen des Christendoms » met het boek van Harnack als historisch werk te veroordeelen. — Van *A. Huybers* een Sakramentsgedicht — Onder de nieuwe uitgaven, vinden we een breedvoerige en zeer gunstige bespreking door Pater de Groot van het werk van M. De Wulf « Introduction à la Philosophie scolastique. »

— Mei 1904.

Begint met een degelijk artikel van J. D. J. Aengenent : *Reorganisatie der kapitalistische maatschappij* « een bestendiging van den tegenwoordigen toestand zou voeren tot den afgrond... alle redeneeringen tegen de socialistische dwalingen zullen het gewenschte succes missen, indien praktisch de misstanden der liberale economie blijven bestaan... de herleving der beroepsstanden is het eenige middel om deze kapitalistische maatschappij te reorganiseeren ; zij is de eenige reddingsplank... Wij stellen

ons nl. den georganiseerden beroepstand voor als gesplitst in hiërarchisch onder elkander staande corporaties tot aan lokale vereenigingen toe, die hun vertegenwoordigers bezitten in gemeenteraden, provinciale en generale Staten. » — Vervolg van J. M. L. Keuller 's *Het Raadsel des levens* en van D. H. van Aarsen's *De Muurschilderingen van Romé's Katacomben*. — Naar aanleiding der uitgaven van Lindanus' werken in de *Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg* geeft J. H. A. Thus eenige bijzonderheden over het leven en de werken van Roermonds eersten bisschop « den meest weerbaren strijder uit de laatste helft dier (16e) eeuw. » — Voltaire's sterfhuis, te Parijs, is te koop ; te dier gelegenheid brengt Louis B. M. Lammers eenige herinneringen te binnen over Voltaire's dood.

De Katholieke Gids. Mei 1904.

Weinig nieuws in het opstel : *Eene bekeerlinge*, Gravin Ida Hahn-Hahn. Waarom raadpleegde schrijver het jongst verschenen werk niet van E. H. Dr Jos. De Cock? — Vervolg van Dimondo's *Is het Kerstfeest eene mythe*, die toont hoe « de algemeenheid der Messiaansche verwachtingen onder alle menschen voor Jezus' komst eene onaantastbare waarheid » is. — E. H. P. J. Van den Goor ontleedt het 2e deel van *Louis Veuillot's leven*, uitgegeven door diens broeders Eugène Veuillot, bijzonder steunende op de tegenkanting die Veuillot ontmoette in eigen kamp. — Ten slotte eene historische schets door J. H. Van Dodeweerd : *Soestdyk* en een gedicht : *Sneeuwvlokjes*.

Van Onzen Tijd, 4e jaarg. nr 7.

Van Onzer Lieve Vrouwe goedheid, twee kinderlijke vertellingen door M. J. Brand. — M. Viola bespreekt den zeventiend'eeuwschen minnezanger *Jan Luyken*, wiens gedichten ze vergelijkt met die van Hooft en Brederode, bij wie hij echter ver achter staat. Voorts verzen *La Pietà* door Herman van Zuyle, en door Ed. Brom : Ter 250ste jaargetijde van Vondel's « Lucifer ».

— Nr 8,

brengt eene levendige schets : *Mary*, door Leo Ballet ; een eerste communieversje van Ed. Brom en het vervolg van Jan Stuyt's *Italiaansche herinneringen*, waarin gewezen wordt op het karakter der Florentijnsche paleizen « noem het terughoudend, zelfbewust superieur in Palazzo Vecchio — krijgshaftig-uitdagend-tergend in Pitti, gemoedelijk beheerschend in Medici-Riccardi of gedistingueerd mooi in Strozzi, het is altijd een karakter dat met groote kracht zich openbaart, echter nergens met principieel zoo zuivere architectuur gepaard gaat als in het Signoria paleis of Palazzo Vecchio. »

Nieuwe Arbeid. April 1904.

Een zelfstrijd, door W. Ester, van een jongen die te droomen zit, wat gerokken. — Goede verzen van Lambrecht Lambrechts. — Vervolg van Vict. de Meyere's Vlaamsche legende : *Maria de Bedrukte*. — Ed. Thorn Prikker komt op, in een artikel *Onze Ambachtskunst*, tegen dichters die niet waar zijn, tegen symbolisten. De kunstnijverheid is eene reactie op de symboliek. « Zij

(de kunstnijveren) zijn dus zoowat het omgekeerde van wat de symbolische schilders waren, lieden die het druk hadden over allerlei geleerde dingen, er zelfs in hun werk niet over zwijgen konden en maar een bitter beetje wisten wat techniek was... Als er een deurwaarder was in staat den werkelijken inventaris op te maken van de hoofden van tegenwoordige schrijvers, zou hij dan niet bevinden, dat alles, waarvan in verzen en in proza wordt gesproken, afwezig is in het gemoed? »

De Hollandsche Revue. 25 April 1904.

Onder de rubriek *Wereldgeschiedenis* komt eene schets voor van het proletariaat in de Japansche steden, volgens eenen briefwisselaar van de *Daily Mail*, een Japanvriend dus. « De Japansche proletariër is wellicht de meest uitgebuite arbeider der wereld... Kinderexploitatie en vrouwenarbeid komen algemeen voor... Weinige inwoners van Mitaja, een der voorsteden van Tokio, verdienen ooit genoeg om zelfs maar het armzaligste beddegoed te koopen. » — Onder de *Belangrijke onderwerpen*, uittreksels uit een artikel van *De Tijdspiegel,* over het ineenzetten van een dagblad, en uit *De Nieuwe Tijd* over het afstaan, door Nederland, van een deel harer Indische bezittingen. — Karakterschets : *G. Velthuysen*, voorganger der gemeente van de Zevendags-Baptisten te Haarlem, die naast den doop door onderdompeling, als kenmerk den Zaterdag als rustdag vieren.

Das litterarische Echo. 1 Mei 1904.

Slot van Leo Berg's studie: *Kritik und Rasse.* Schrijver polemiseert tegen A. Barthels en toont aan dat deze overdrijft wanneer hij beweert dat, om het werk van een schrijver te beoordeelen, men van zijn streek moet zijn, zijn godsdienst belijden, enz.—Frans Servaes schrijft veel goeds over Paul Ernst,die zich zelf daarna *Im Spiegel* bekijkt en vertelt hoe hij stilletjesaan de socialistische leerstelsels heeft laten varen.

Al de artikels in de aflevering van 15 Mei werden geschreven naar aanleiding van jongst verschenen boeken. In *Die Schule des Lustspiels* onderzoekt Rudolf Lother, hoe het komt dat het op 't Duitsch tooneel zoo slecht gesteld is met het blijspel. 't Duitsch karakter.dat ernstig gestemd is en 't Naturalisme zijn hier schuld van. — Kurt Aram bespreekt tamelijk breedvoerig de Duitsche vertaling van Cam. Lemonnier's roman *L'homme en amour*. De vertaling « ist ungewöhnlich miserabel », daarenboven meent hij dat dit boek niet moest vertaald worden in 't Duitsch, voor Duitschers werd het niet geschreven ! Voorts worden uitvoerig besproken : Geyerstam's *Nils Tufoesson und seine Mutter*, *Die Jagd nach Liebe* door Heinrich Mann en *Die Eigenen* door Emlel F. Ruedebusch, beide in zedelijk opzicht minder goed, volgens hetgeen men uit de bespreking kan opmaken.

Zeitschrift für Katolische Teologie.

Tér inleiding van het tweede trimesternummer vinden we eene diepdoordachte studie van Dunin-Borkowski « Methodologische Fortragen zur urchristlichen Verfassungsgeschichte ». Drievoudig is het doel van den schrijver : dengenen die zich bij de geschiedenis der eerste christeneeuwen ophouden, aanwijzen

op welke hoofdprinciepen zij hun werk moeten bouwen ; eenige hoofdproblema's methodiek bearbeiden ; laatstens de eene of de andere fout aanduiden die gemeenlijk tegen de genoemde stellingen begaan wordt. Met veel nut zal men de bladzijden lezen waar de geleerde Jezuiet toont hoe en in welker mate de natuurwetenschappen en de sociologie onze hedendaagsche geschiedschrijvers hebben beïnvloed ; niet min belangwekkend is verder zijne uitwijding over « de waarde der veronderstelling », enz. om alles in twee woorden samen te vatten weze gezegd dat, na al wat P. Desmedt, Castelein en anderen over dergelijke zaken reeds geschreven hebben, dit artikel in 't geheel niet overbodig schijnt. — *E. Dorsch:* Zur Hierarchie des « Hirten ». — *H. Gladder* : Der formale Aufbau des Jacobusbriefes. — *L. Fonck :* Die Malereien der Katakomben Roms.

The Dublin Review. April 1904.

Right Rev. Abbot Gasquet : St Gregory the Great and England. In het katholiek Engeland leeft de nagedachtenis van den vermaarden heilige nog immer voort. Ook bracht eene levensbeschrijving, door professor Ewald gevonden, veel opzien teweeg. Niet genoeg kan men den invloed van Gregorius' werken roemen, niet genoeg zijne daden, want zonder hem en zijne zendelingen ware de vereeniging der talrijke geslachten in een Englsch volk onbepaald achteruit geschoven geweest. — *Rev. Francis Aveling : The philosophy of Herbert Spencer.* De schrijver kiest drie belangrijke punten uit de wijsbegeerte van Spencer. Hij poogt hunnen oorsprong aan te duiden, vergelijkt ze met hetgeen de katholieke Kerk voorhoudt, en schrijft aan ieder zijn waarde toe. De drie deelen der wijsbegeerte leveren hem elk een hoofdstuk. In de Metaphysica wordt de Betrekkelijkheid der kennis onderzocht, in de Wereldleer, de theorie der Ontwikkeling, en het Utilitarisme in de Zedeleer. — *W. Croke : The national English Institutions in Rome during the fourteenth century — Miss J. Stone : Was Luther insane ?* In Luther kon men twee toestanden bemerken. In de hoogere sferen heerschten mistevredenheid, zelfverwijt, twijfel, de ware oorzaken van de onrust in zijne ziel, en van die reeks buitengewone zielsrampen die met het jaar 1527 begon. In lagere sferen, bracht zijn lichaamsgestel zijn veranderlijk karakter voort. — *Rev. Dom. J. A. Horolett ; Dr Windt's theory of the fourth Gospel. — Rev. E. A. D'Alton : The Cromwellian Settlement of Ireland. — Montgommery Carmichel : The origin of the rule of Saint Francis.*

Rivista Internazionale di Scienze Sociale. Febbraio 1904.

Molteni. Hungarie, een van die verouderde landen waar langen tijd het eene nevens het ander leefde, onbewust van elkander, geraakt ook op het spoor van verbetering en kreeg in 1896 reeds een zweem van vereeniging. — Nu, in 1900, ontstond het stevig gesloten « nationaal verbond der katholieke gilden. » Het was tijd, want reeds waren de socialisten voorgestreefd. — Die Bond telt 200 afgeveerdigden uit alle gouwen van het land en is in vijf groepen onderverdeeld. De eerste houdt zich onledig met wetenschap en letteren, verspreiden van goede gazetten en zede-

lijke boeken. De tweede houdt de verbintenis in stand onder de leden der wijduitloopende vertakkingen. De derde onderhoudt liefdadigheidswerken, armen- en kinderverpleging. De vierde werkt op het aanwerven van nieuwe leden. De vijfde houdt het oog op alle de katholieke kringen van Buda-Pest. Er zij drie klassen van leden : 1. de stichters, die jaarlijks 200 kronen betalen ; 2. de bevorderaars, 10 kronen ; 3. gewone leden storten niets.

Rason y Fe. Madrid. Marzo 1904.

Pio Papa X : Motu proprio acerca de Musica sagrada. — *Los Santos Padres y la Educación clasica :* R. Ruiz Amado. — *El Pentateuco y la escuela Neo-critica :* L. Murillo. In een diepgrondig artikel bespreekt de geleerde schrijver de betrekkingen die bestaan tusschen den huidigen en den oorspronkelijken tekst van het Heilig Schrift en besluit dat de nieuwe kritische school hare beknibbelingen en oordeelen veel te verre drijft. — *El Principio Vital y el materialismo ante la Ciencia y la Filosofia :* J. Urraburu. In het eerste deel der studie worden de beweringen uiteengezet van die Materialisten, die de zelfstandigheid der levende wezens aanzien als van dezelfde natuur als die der levenlooze wezens ; later zal deze stelling onderzocht worden. — *Inspiraciòn Cristiana de Lope de Vega* : J. M. Aicardo. — *La legislación represiva de la imprenta en España :* Venancia Minteguiaga. — *Algunas experiencias sobre el interruptor Wehnelt :* J. Albiñana. — *La muerte real y la muerte aparente :* Juan B. Ferreres.

OMROEPER

28ste Nederlandsch Taal- en letterkundig Congres te Deventer. Ter kennisgeving aan belangstellenden zij hier herinnerd dat het Congres wordt gehouden op 30 en 31 Augustus en 1 September en het lidmaatschap daarvan, ouder gewoonte, op 5 frank gesteld is, na ontvangst van welk bedrag het bewijs van lidmaatschap en te bekwamer tijd ook het uitvoerig Programma den deelnemers zal worden toegezonden.

Voor deelname wende men zich vóór 15 Juli aan het adres van den 1ste penningmeester, Graaf van Barenstraat, 25, Deventer. Het zal raadzaam zijn bij de zending der gelden voor het lidmaatschap het verzoek te voegen om zorg te willen dragen voor huisvesting met opgave van het bedrag dat men daar uiterlijk voor wenscht te besteden. De Commissie zal zich beijveren, zoo goed en zoo billijk mogelijk huisvesting voor de Congresleden te bespreken.

Wij vernemen dat de Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, het gunstig bekende Biographisch Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche letterkunde door J. G Frederiks en F. Jos. Van den Branden (tweede omgewerkte druk, ten jare 1891 verschenen bij L. J. Veen, Amsterdam) voortaan verkrijgbaar stelt tegen sterk verminderden prijs : nog enkel 9 fr. Op twee kolommen gedrukt, beslaat het werk 918 bladzijden, en wie in de gelegenheid komt inlichtingen te verlangen over eenigen ouderen of nieuweren schrijver van Noord of Zuid vindt doorgaans in het met zorg bewerkte boek beknopt alles wat hij wenscht te vernemen, de allerlaatste jaren natuurlijk uitgezonderd. Een vertrouwbare en handige vraagbaak, en, wat in het bijzonder de Zuid-Nederlandsche schrijvers betreft, de eenige. Een werk dat niet mag ontbreken, zoomin in de bibliotheken van onderwijsgestichten als in stads- en volkskibibliotheken van eenig belang.

Van **Vivat's geillustreerde Encyclopedie** is verschenen de 49e afl. bl. 3841 tot 3920. Wij merkten bijzonder op de artikelen : harp, Harrison (den 9n en den 23n president der V. Staten van Amerika) hart, Harte (amerikaansch dichter en novellist), Harting (nederlandsch zoöloog), Hartleben (Duitsch modern schrijver), Harvey (Engelsch physioloog), Harz, Hatzfeldt, Hauptmann (Duitsch tooneelschrijver), Hauser, haven, Haydn, (den toonkunstenaar), Hebreeuwsche taal, heerendienst heeschheid.

Voor M. Firmin Van den Bosch.
Albrecht Rodenbach zal te Rousselare gehuldigd worden. Gij juicht in 't Meinummer van *Durendal* dit ontwerp toe en vraagt de ondersteuning van al de Belgische kunstenaars.

Dat is wel.

Maar hadt gij beter A. Rodenbach gekend, ge zoudt niet schrijven : « C'était l'heureux temps où les revendications flamingantes, non encore accaparées par la tourbe des politiciens, avaient l'art et les lettres pour objectif. »

Dat zijn woorden ! Al wie eenigen omgang gehad heeft met Rodenbach op 't College of aan de Hoogeschool, weet dat hij *ook* aan 't hoofd stond der *strijdende* jonge Vlaamsche beweging. — We laten nog voor uwe rekening den volgenden zin van uw opstel : « J'ignore quelle est l'opinion de nos confrères flamands sur le projet d'un monument à Max Waller et s'ils se laisseront, une fois encore, imposer la pitoyable attitude que leur dictèrent vis-à-vis de la commémoration Georges Rodenbach les braillards de meetings et les traducteurs d'enseignes de gendarmerie. »

Dank U, Mijnheer, voor die lieftalligheden. Over Max Waller hebben de Vlamingen niets te zeggen. Gij, mannen der *Jeune Belgique*, wilt hem vieren, en ge hebt gelijk.

Wij, Vlamingen, hebben gezegd waarom wij weigerden mee te doen in de ophemeling van den verfranschten en verwijfden Georges Rodenbach, alhoewel wij 's mans talent niet miskennen.

Het is mogelijk dat gij, die geen gevoel hebt voor Vlaamschgezindheid, deze redenen niet aanneemt, maar onthoudt u ten minste van te schelden op dezen wier meening bijgetreden werd door de bijna algemeenheid der Vlamingen. X.

De Revue der uitvindingen en ontdekkingen. Een nieuw tijdschrift onder Redactie van W. Brand, met medewerking van Dr. A. J. M. Garjeanne, H. Pop, en A. A. Bosman. Uitgave Cohen Zonen, Amsterdam. Verschijnt maandelijks en kost per jaargang 5 gulden.

Uit het woord vooraf : « Wij zullen trachten te geven — in voor ieder begrijpelijken vorm — een afspiegeling van den vooruitgang der wetenschap en der techniek op ieder gebied... Zoo mogelijk zullen wij in elke maandelijksche aflevering het portret geven van een van hen (uitvinders) met een beschrijving van datgene waardoor zij naam verwierven. En dan zal in bonte rij volgen het nieuwe dat de chemicus, de physicus, de botanicus, de zoöloog, de medicus, de archéoloog, de technicus en anderen hebben gevonden. »

Dit eerste nummer (April) maakt goeden indruk. Vooraan eene levensschets, con amore geschreven, van prof. Dr. J. H. Van 't Hoff, eerst leeraar te Amsterdam, wiens colleges « als een delicatesse waren voor een fijnproever », in 1896 naar de Hoogeschool te Berlijn geroepen ; artikels over de ontdekking van het radium door prof. Curie en zijne vrouw ; over het pleidooi van Enschedé ten voordeele van Laurens Janszoon Coster als uitvinder der boekdrukkunst ; over Dr. Heinrich Caro, een der baanbrekers der techniek der anilinekleuren ;

over de ontwikkeling van het mikroskoop en de mikrofotografie, en kleinere mededeelingen over onbrandbaar maken van hout, een middel tot voorkoming van brand, het aanwenden van electriciteit tot het verdrijven van mist, reinigheidsinrichtingen voor afval en gebruikwater, electrische sneltreinen, automobieltreinen, de slaapziekte, serum tegen slangenvergift, enz.

Ingekomen boeken ter bespreking :

Pierre Reynaud. La théorie de la population en Italie du XVIe au XVIIIe siècle. (Les précurseurs de Malthus). Lyon, A. Rey, rue Gentil, 4. 1904.

J. P. Van Kasteren, S. J. Van den Sinai. Kijkjes in de hedendaagsche bijbelvragen, Nijmegen, L. C. Malmberg.

Dr. Ernst Goldsmidt. Die bankgruppen. Ein blick in die Konzentrationstendenzen der kapitalistischen Wirtschaftsepoche. Mainz Verlag von J. Diemer. 1904.

Dr. Emil Herzfelder. Das problem der kreditversicherung. 4,80 M. Leipzich, U. Deichert. 1904.

De Vlaamsche Zanger. 2e deel. 120 liederen verz. door M. C. Priester uit het land van Loon, 2 fr. Borgloon, Jos. Paque-Baeten. 1904.

Florence Hull-Winterburn. Ouderliefde en opvoeding, H. J. Den Boer, Baarn.

H. N. De Fremery. Handleiding tot de kennis van het Spiritisme. C. A. Van Dishoeck. Bussum.

Vertaling van Dr. Edward B. Koster. Antonius en Cleopatra, drama van William Shakespeare. Rotterdam, Johan Pieterse.

Cornelia Van De Graft. Middelnederlandsche hiestorieliederen. Epe, A. Hooiberg, 1904.

Siegfried Buff. Das Kontokorrentgeschäft im deutschen Bankgewerbe. Stutgart und Berlin, 1904. J. G. Cottasche Buchhandlung.

INHOUDSTAFEL VOOR HET 1ste HALFJAAR 1904

I

VERHANDELINGEN EN VERHALEN

GEDICHTEN

II

NAAMLIJST DER SCHRIJVERS

die in het 1ste halfjaar 1904 medegewerkt hebben

III

BOEKENNIEUWS

Lijst der werken in het 1ste halfjaar 1904 besproken

IV

TIJDSCHRIFTEN

waarvan in 't eerste halfjaar 1904 critisch overzicht gemaakt werd.

